

T. C.

140639

PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARSUS YÖRESİ DAĞ KÖYLERİNDE
GELENEKSEL HALK KÜLTÜRÜ ÜZERİNE BİR
İNCELEME

140639

Adem ÖGER

Yüksek Lisans Tezi

Haziran – 2003

DENİZLİ

**TARSUS YÖRESİ DAĞ KÖYLERİNDE
GELENEKSEL HALK KÜLTÜRÜ ÜZERİNE BİR
İNCELEME**

**Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarafından Kabul Edilen
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi**

Adem ÖGER

Tez Savunma Tarihi: 03. 07. 2003

Tez Danışmanı: Yard. Doç. Dr. Mustafa ARSLAN

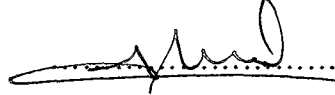
**TC. YÖKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

Haziran – 2003

DENİZLİ

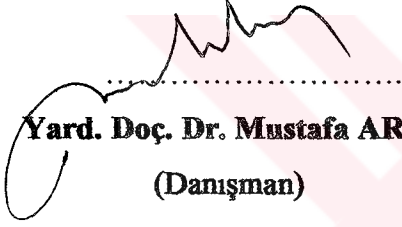
TEZ SINAV SONUÇ FORMU

Bu tez tarafımızdan okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. İsmail ÇETİŞLİ

(Yönetici)

Yard. Doç. Dr. Mustafa ARSLAN

(Danışman)

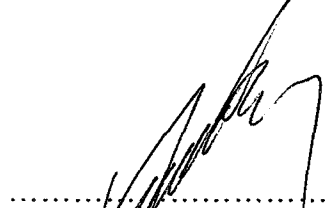

Yard. Doç. Dr. Milay KÖKTÜRK

(Jüri Üyesi)

Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun

08.07.2023 tarih ve ... 15/6... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Doç. Dr. Ferhat ERARI

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

P.Ü. SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ YÖNETİM KURULU
DOĞRULAMA MÜHÜRÜ

ÖNSÖZ

Kültürel alan, oldukça kapsamlı ve tabiatı gereği akışkan – değişken bir yapıdadır. Bu alan, yüzyıllardan beri çeşitli disiplinlere ayrıştırılarak çalışılmakta ve incelenmektedir. Kültürel alan içindeki Halkbilimi de günümüzde bu akışkan – değişken özelliklere dayalı yöntemleriyle çalışmalarını sürdürmektedir.

Türk kültürü, çok eski ve yaygın bir yapıda olduğu için yukarıdaki özelliklere havidir. Gerek eski bir kültürel yapının varlığı gerekse çeşitli kültürel alanlarla karşılıklı ilişkiler, kültürel bir ürünün çeşitlenmesi kadar değişimini de beraberinde getirmiştir. Bu çeşitlenme ve değişim, iletişim araçlarının gelişimiyle birlikte günümüzde iyice artmıştır. Ülkemizdeki değişme ve gelişmelerden, kültürel yapımız da bir hayli etkilenmektedir.

Bu nedenle, tez konumuzu henüz bu değişimin daha az yaşandığı Tarsus yöresi dağ köyleri geleneksel halk kültürüyle sınırlandırdık. Konu seçiminde; yöredeki dağ köylerinde Yörük – Türkmen kültürünün yaşaması yanında bu bölgeyi iyi tanımamız da etkili olmuştur.

Çalışmamız; “Giriş” bölümü dışında iki ana bölümden oluşmaktadır. Giriş’te; Tarsus ve yöresi hakkında bilgi verilmiş; çevreyle ilgili daha önce yapılan çalışmalar tanıtılmıştır. Birinci bölüm, mülakat ve gözlem yoluyla sahadan elde ettiğimiz ürünlerin tasnif edilerek sunulduğu; ikinci bölüm ise bu ürünlerin işlevsel açıdan ele alınarak incelendiği bölümdür. Sonuç kısmında, varılan neticeler belirtilmiş; ayrıca çalışmanın sonuna yörede kullanılan kelimeler sözlüğü, harita ve resimler de ek olarak verilmiştir.

Çalışmamızın Tarsus yöresine ve ilim alemine biraz da olsa katkıda bulunması bizi sevindirecektir.

Çalışmalarım sırasında yardımını esirgemeyen danışman hocam Yard. Doç. Dr. Mustafa ARSLAN’a ve emeği geçen herkese teşekkürü bir borç bilirim.

Denizli, Haziran – 2003

ÖZET

“Tarsus Yöresi Dağ Köylerinde Geleneksel Halk Kültürü Üzerine Bir İnceleme” adlı çalışma; yöredeki dağ köylerine ilişkin folklor ürünleri ve bu ürünlerin tespit edilen işlevlerinin incelenmesinden oluşmuştur. Çalışmanın başında yörenin tarihini; coğrafik, ekonomik, demografik yapısını ele alarak tanıtan “Giriş” bölümüyle ürünlerin oluşma zemini belirlenmiş ve onların işlevleriyle aktarılacağı bölümlere geçiş sağlanmıştır. “Birinci Bölüm” başlığı altında; halk kültürü ürünlerinden anlatı türleri, hayatın safhaları ve sağaltmayla ilgili geleneksel uygulamalar, halk mutfağı ve çeşitli inanışlar verilmiştir. “İkinci Bölüm”de ise; birinci bölümde tasnif edilerek verilmiş olan ürünler, işlevsel çözümleme modellerinden yola çıkılarak, folklorun işlevleri göz önüne alınarak değerlendirilmiştir.

Çalışmanın değerlendirme ve sonuç kısımlarında, Yörük – Türkmen geleneğinin hâlâ önemli ölçüde devam ettiği, bunun yanında hızlı gelişim ve değişimin etkisinin görülmeye başlandığı belirtilmiş, bu sebeple kültürel ürünlerin kayıt altına alınması gerektiği vurgulanmıştır.

Adem ÖGER

ABSTRACT

The work "A Study On the Traditional Folk Culture in Mount Villages in Tarsus" consist of the local folkloric products of the villages and the examination of the determined functions of those products. In the "Introduction" part of the work the history of the region is introduced handling its georaphical, economic and demographic structure, wich has determined the formation basis of those products and enabled to pass to the following parts in wich they will be mentioned with their functions. In the "First Part" narration types, phases of life and cures related to traditional applications, traditional foods and various believes. In the "Second Part" the products classified in the first part are evaluated with consideration of the main functions of the folk culture.

In evaluation and conclusion parts of the study, continuation nomad Türkoman tradition, moreover effects of rapid devolpment and change started to be seen were pointed out, so necessity of recording of culturel products was emphazied.

Adem ÖGER

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	IV
Özet	V
Abstract.....	VI
İçindekiler	VII
Kısaltmalar.....	X

GİRİŞ

TARSUS YÖRESİNİN TARİHİ - COĞRAFI VE SOSYAL YAPISI

A. GENEL OLARAK TARSUS YÖRESİ.....	1
B. TARSUS YÖRESİNİN TARİHİ	5
1. Tarsus adı ve şehrin kuruluşu.....	5
2. Antik dönemden itibaren Tarsus yöresi.....	6
3. İslâmın ilk fetih yıllarından itibaren Tarsus yöresi.....	8
4. Selçuklular ve Osmanlılar döneminde Tarsus yöresi.....	12
5. Milli mücadele yıllarında Tarsus yöresi.....	17
C. TARSUS YÖRESİNİN COĞRAFI VE SOSYAL YAPISI.....	21
1. Tarsus yöresinin coğrafi yapısı.....	21
2. Tarsus yöresinin ekonomik yapısı.....	25
3. Tarsus yöresinin sosyal yapısı.....	38

BİRİNCİ BÖLÜM

TARSUS YÖRESİNDE SOSYAL HAYAT VE HALK KÜLTÜRÜ ÜRÜNLERİ

1. 1. SOSYO – KÜLTÜREL HAYAT

1. 1. 1. Geleneksel sosyo – kültürel hayat.....	44
1. 1. 2. Sosyo – kültürel hayattaki değişimler	58

1. 2. HALK KÜLTÜRÜ ÜRÜNLERİ

1. 2. 1. Sözlü Ürünler

1. 2. 1. 1. Masallar.....	60
1. 2. 1. 2. Efsaneler.....	89

1. 2. 1. 3. Halk Hikayeleri	96
1. 2. 1. 4. Türküler.....	102
1. 2. 1. 5. Ağıtlar.....	140
1. 2. 1. 6. Maniler.....	164
1. 2. 1. 7. Tekerlemeler.....	203
1. 2. 1. 8. Ninniler.....	220
1. 2. 1. 9. Bilmeceler.....	227
1. 2. 1. 10. Dualar, beddualar ve yeminler.....	244
1. 2. 1. 11. Atasözleri.....	254
1. 2. 1. 12. Deyimler	269
1. 2. 1. 13. Dil ve söyleyiş özellikleri.....	277
1. 2. 2. Hayatın Safhalarıyla İlgili Âdet ve Gelenekler	
1. 2. 2. 1. Doğumla ilgili uygulamalar.....	286
1. 2. 2. 2. Sünnet törenleri.....	298
1. 2. 2. 3. Askere gitme ve askerlik.....	301
1. 2. 2. 4. Düğünler ve düğünlerle ilgili uygulamalar.....	303
1. 2. 2. 5. Ölüm ve ölüm törenleri.....	324
1. 2. 2. 6. Sosyal birliktelikler, törenler ve bayramlar.....	332
1. 2. 3. Tedavi ve Sağaltma ile İlgili Âdet ve Gelenekler	
1. 2. 3. 1. Ocaklar.....	336
1. 2. 3. 2. Halk hekimliği.....	342
1. 2. 3. 3. Halk veterinerliği.....	346
1. 2. 4. Halk Mutfağı.....	347
1. 2. 5. İnanışlar	
1. 2. 5. 1. Gökyüzü ve astronomik olaylarla ilgili inanışlar.....	350
1. 2. 5. 2. Zaman / Vakit ile ilgili inanışlar.....	352
1. 2. 5. 3. Ağaç ve bitki kültü ilgili inanışlar.....	354
1. 2. 5. 4. Ateş kültü ile ilgili inanışlar.....	355
1. 2. 5. 5. Hayatın safhalarıyla ilgili inanışlar.....	356
1. 2. 5. 6. Hayvanlarla ilgili inanışlar.....	360
1. 2. 5. 7. Nazarla ilgili inanışlar.....	362
1. 2. 5. 8. Günlük hayattaki uygulamalarla ilgili inanışlar.....	364

İKİNCİ BÖLÜM**YÖREYE İLİŞKİN HALK KÜLTÜRÜ ÜRÜNLERİNİN İŞLEVSEL AÇIDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

2. 1. HALKBİLİMİ ÜRÜNLERİNİN İNCELENMESİNDE İŞLEVSEL KURAM.....	367
2. 2. BÖLGEYE İLİŞKİN HALK KÜLTÜRÜ ÜRÜNLERİNİN İŞLEVLERİ....	372
2. 2. 1. Eğlendirme, hoş vakit geçirme.....	372
2. 2. 2. Değerlere, toplum kurallarına ve törelere destek verme.....	379
2. 2. 3. Eğitim veya kültürü gelecek kuşaklara aktarma.....	390
2. 2. 4. Bastırılmış duyguların ifadesi olma.....	405
2. 2. 5. Pratik çözümler sunma.....	415
2. 2. 6. Başkaldırlara destek verme, protesto.....	418
Sonuç.....	420
Sözlük.....	422
Kaynaklar.....	438
Kaynak Kişiler.....	438
Kitaplar ve Makaleler.....	446
Arşiv Notları.....	447
Ekler.....	448
Ek 1. Tarsus Haritası.....	448
Ek 2. Resimler.....	449
Özgeçmiş.....	452

KISALTMALAR

A.g.e. : Adı geçen eser

bkz. : Bakınız

DSİ : Devlet Su İşleri

TAŞTİ: Tarsus Şehirlerarası Terminal İşletmesi

vb. : Ve benzerleri

yy. : Yüzyıl

GİRİŞ

TARSUS YÖRESİNİN TARİHİ - COĞRAFI ve SOSYAL YAPISI

A. GENEL OLARAK TARSUS YÖRESİ

Tarsus, İçel'in merkez ilçesi olan Mersin'den sonra en büyük ve en önemli ilçesidir. Tarsus, 1835 yılında Adana iline bağlı bir ilçe iken, 1840'ta bu ilçenin bir köyü olan Mersin hızla gelişerek 1865 yılında ilçe olmuş, 1894'te de buranın il olmasıyla Tarsus Mersin'e bağlanmıştır.¹

İlçenin yeryüzü şekilleri ve ekonomik özellikleri, yörenin kültürel kimliğinin oluşmasında belirleyici olmuştur. Yöre, nüfusun yoğun olduğu kıyı ovalardan, tepe ve küçük arazilerin bulunduğu şehir merkezinden ve Toroslar'la dağlık kuzey bölümden oluşur. 1950 - 1960 yıllarına kadar "Yörük" kimliği ile bu dağlarla kıyıda ki ova kısmı arasında göçebe hayat süren halk, daha sonraki dönemlerde göçebeliği bırakmış; yerleşik hayata geçerek çiftçilikle uğraşmaya başlamıştır. Ayrıca dağ köylerinde yaşayan insanlar, son yıllarda yörede ekonomik faaliyetlerin değişmesi, sanayi ve ticaretin gelişmesi, sosyal olanakların artması gibi etkenlere bağlı olarak şehir merkezine göç etmeye başlamışlardır. Dolayısıyla ilçe merkezinde nüfus, oldukça yoğun bir yapıdadır.

Ekonomik ve sosyo - kültürel değişim yaşayan yöre halkı, önceleri uğraştığı hayvancılık ve yaşadığı göçebe kültürün yanında son yıllarda geleneksel kültürünü de kaybetmeye başlamıştır. İlçeye dışarıdan yapılan göçlerin artması, televizyon, radyo gibi kitle iletişim araçlarının toplum hayatına girmesi ve yaygınlaşması bu kayboluşu daha da hızlandırmıştır.

Yörede yaşayan insanları coğrafi şartlar yanında kültürel ve ekonomik açılarından üç grupta ele alabiliriz. Birincisi ilçe merkezi ile ilçenin kuzeyindeki Toroslar arasında yer alan ve çalışmamızın asıl coğrafyasını oluşturan dağ köylüleri; ikincisi gerek ilçenin köylerinden gerekse ülkemizin diğer bölgelerinden göç ederek ilçe merkezine yerleşmiş

¹ Mustafa Necati Çıplak, İçel Tarihi (Tarihi – Turistik Zenginlikleriyle) Ankara: 1968, s. 301.

insanlar; üçüncüsü de ilçenin güneyinde yer alan ovalık alanlarda yaşayan ova köylüleridir. Denize yakın ova köylüleri ile ilçe merkezindeki insanlara göre ekonomik yönden daha fakir olan dağ köylüleri, ahlak anlayışları, açık sözlülük ve misafirperverlik gibi geleneksel özellikleri çok az farklılıkla da olsa devam ettirmektedirler. Derleme çalışmamız sırasında bu ilgi, sohbet ve alçak gönüllülük farkı çok bariz olarak tarafımızdan tespit edilmiştir. Ayrıca dağ köylüleri iyi niyetlilik ve dürüstlükleri yanında “taştan ekmeğini çıkarmak” deyimine uygun olarak, en küçük bir imkanı bile değerlendiren, çalışmaktan yılmayan insanlardır. Dağ köylerinde geleneksel halk kültürü unsurları yörenin diğer kısımlarına göre günümüze daha sağlam bir yapıda ulaşmıştır.

İlçe merkezinde ise ekonomik faaliyetlerdeki çeşitliliğinin etkisiyle yöreye yapılan yoğun dış göç, yöre kültürünün özünü büyük ölçüde değiştirmiştir. Bazı araştırmacılarca “kültürel yozlaşma” olarak ifade edilen bu değişme, yörenin kuzeyindeki dağ köylerinden ovalık alanlara inildikçe belirgin olarak artmaktadır.² İlçe merkezinde yaşayan insanlar, daha çok sanayi, ticaret gibi sektörlerde çalışmaktadırlar. Dolayısıyla burada yaşayan insanlar, ekonomik açıdan yörenin diğer kesimlerine göre daha iyi bir durumdadır. Ne var ki ekonomik durumdaki olumlu durumu, kültürün yaşatılması anlamında görememekteyiz.

İlçenin ova köylerinde yaşayan insanlar tarımla uğraşmakta ve iki farklı kültürü bünyelerinde barındırmaktadırlar. İlçenin güneyinde yer alan Alifendioğlu, Hasanağa, Kelahmet, Mantaş, Aliğa, Mahmutağa gibi ova köylerinde ve Yeşiltepe kasabasında Nusayriler; Baharlı, Bahşiş, Kulak, Kösellerli gibi diğer ova köylerinde ise 1960’lı yıllarda yerleşik hayata geçen yörükler yaşamaktadır. Ancak iki farklı kültürü temsil eden bu köylülerin sosyal açıdan bir ilişki içinde olduklarını söyleyemeyiz. Başta dil olmak üzere din, hayat anlayışı, yaşam biçimindeki büyük farklılıklar, bu insanların ilişki içinde olmasına yıllardır engel olmuştur.

“Tarsus Yöresi Dağ Köylerinde Geleneksel Halk Kültürü Üzerine Bir İnceleme” adlı bu çalışma, yöredeki dağ köyleri gezilerek, köylülerle görüşmeler yapılarak, çevre ve çevrenin şartları gözlenerek hazırlanmıştır. İlçenin en kuzeyindeki dağ köyü olan Olukkoyağı Köyü’nden başlanarak bazı farklılıkların olabileceği düşünülmüş ve

² Kültür değişimleri konusunda bkz.: Mümtaz Turhan, *Kültür Değişimleri*, İstanbul: 1951.
Yılmaz Özakpınar, *Kültür Değişimleri ve Batılılaşma Meselesi*, Ankara: 1999.
Orhan Türkdoğan, *Sosyal Hareketlerin Sosyolojisi*, İstanbul: 1997.

yaklaşık yüz dağ köyünden yirmi beş tanesinde derleme yapılmıştır. Ayrıca yöre kültürü içindeki farklılıkları ortaya koyabilmek için ova köyleri olan Bahşiş, Egemen (Baharlı) gibi köylerde de kültürel yapıya ilişkin derlemeler yapılmıştır. Yöre hakkında bilgi veren az sayıdaki kaynak eserlere de başvurulup yörenin özellikle tarihi, coğrafi ve demografik özellikleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Tarsus yöresi, ilk çağlardan beri güneyden kuzeye ve batıya giden yolların kapısı, bazı devletlerin sınırlarının kesiştiği nokta, iklimi ve verimli topraklarıyla öne çıkan bir yerdir. Buna bağlı olarak yörenin tarihi, coğrafi yapısı gibi konuları içeren birçok eser olmasına rağmen, yörenin kültürel, sosyolojik yapısıyla ilgili çok az çalışma yapılmıştır. Dolayısıyla bu çalışmayı yaparken, İçel İl yıllıkları haricinde başvurduğumuz kaynaklarda daha çok ansiklopedik tarihi bilgileri elde edebildik. Bunun dışında günümüze kadar yöre hakkında yapılan inceleme ve araştırma çalışmalarından başlıcaları şunlardır: Kâzım Erbil'in İçel İl Yıllığı isimli 1968 yılında yayınladığı ve M. Necati Çıplak'ın İçel Tarihi adlı ve aynı yılda yayınladığı eserler, yöreyle ilgili yapılan ilk çalışmalardır. "Kurtuluş Savaşında İçel Tarihini Yazma Komitesi" tarafından hazırlanan, "Kurtuluş Savaşı Tarihinde İçel" isimli eser yörenin tarihi hakkında bilgi vermektedir. Fethi Balayır'ın İlimiz İçel ve İlçeleri adlı 1987 yılında yayınladığı eserde ise yörenin daha çok tarihi ve coğrafi özellikleri üzerine bilgi verilmektedir. Tarsus Sanayi ve Ticaret Odası tarafından Prof. Dr. Ahmed Akgündüz ve arkadaşlarına hazırlatılan Tarsus Tarihi ve Eshâb-ı Kehf isimli çalışma, ilçenin coğrafi, ekonomik ve demografik özelliklerini açıklamakta önemli bir eserdir. Ayrıca Prof. Dr. Levent Zoroğlu'nun Tarsus Tarihi ve Tarihsel Anıtları (1995) ve Hikmet Öz'ün Bilinmeyen Tarsus (1998) isimli eserleri yörenin tarihi ve turistik yerleri hakkında yapılan çalışmalardır.

HAGEM araştırmacıları tarafından yapılan ve Kültür Bakanlığı tarafından yayınlanan "Tarsus Alan Araştırmaları" isimli eser yöredeki halk kültürü hakkında bilgi veren en önemli eserdir. 2001 yılında Yaşar Yılmaz Yenel'in Çukurova Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde "Bitirme Çalışması" olarak hazırladığı "Kızılcukur Köyü Monografisi" isimli çalışma yöre üzerine bazı folklorik bilgiler veren basılmamış bir çalışmadır. Mersin Halk Eğitimi Merkezi ve Akşam Sanat Okulu tarafından yayınlanan ve toplam 62 sayıdan oluşan "İçel Kültürü" isimli dergi de

yöredeki halk kültürü üzerine bilgiler içeren önemli bir kaynaktır. Ancak yapılan folklorik çalışmaların tamamı, folklor ürününü toplama - derleme amacı taşımaktadır.

1980'li yıllardan sonra yöre kültürünün değişmeye başladığı bir gerçektir. Ancak ilçenin dağ köylerinde bu değişim süreci daha yavaş işlemektedir. Bu çalışmayla ilçenin dağ köylerindeki halk kültürü ürünlerinin neler olduğu ve bu kültürün nasıl oluştuğu, kültürel yapının korunması gerekliliği, kültürel kimliğin zaman içinde nasıl ve neden değiştiği gibi sorunlara değinmeye çalıştık.

İlçenin dağ köyelerine ait halk kültürü ürünleriyle bunların işlevlerinin değerlendirmesini vermeden önce bu ürünlerin nasıl bir zeminde, hangi şartlar altında meydana geldiğini açıklamak için yörenin tarihi ve coğrafyasıyla ilgili bilgileri vermeyi uygun bulduk.

B. TARSUS YÖRESİNİN TARİHİ

1. Tarsus adı ve şehrin kuruluşu

Tarsus şehri, Anadolu'nun yeri ve adı değişmeyen en eski beldelerinden biridir. Şehrin ismi kaynaklarda Tarsos ve Tarsol, Osmanlı kaynaklarında Tarsus, Tersus veya Tersis şeklinde kaydedilmiştir. Bunun yanı sıra Tarsa, Tarse, Tarsı ve Tarz isimleri de kullanılmıştır.³

Tarsus'un ismi ve kuruluşu hakkında gerek Yunan mitolojisinde gerekse eski müelliflerin eserlerinde çeşitli bilgiler verilmektedir. Antik çağlarda, Tarsus Çayı'na Kilikya'nın yerli halkı 'Kydnos' adını vermiştir. Kydnos ise mitolojide şöyle tanımlanır: "Kilikya'da bugün Tarsus Çayı diye bilinen ırmağın tanrısı. Ana tarafından İapetos'un torunu sayılır. Kydnos'un Parthenios adlı bir oğlu varmış, Kydnos ırmağının döküldüğü yerde bir şehir kurup ona Parthenia demiş. Bu şehir bugünkü Tarsus'tur. Ayrıca Tarsus isminin çok eski bir Kilikya ilahı olan Tarhon'dan gelmiş olabileceği de söylenmektedir.⁴

Yunan efsanelerinden birine göre, Pegasos veya Bellerofontes isimli birisi Kilikya ovasında yolunu şaşırması ve şehrin bulunduğu yerde ayağı sakatlanmıştır. Bunun üzerine buraya, Yunanca "ayak tabanı" manasına gelen Tarsus ismi verilmiştir. Başka bir efsanede ise, Perseus rüyasında attan inerken ayak tabanını kaybettiği bu yere, bir şehir inşa ettirmiş ve Tarsus ismini vermiştir. Bir diğer efsanede ise şehrin kurucusu olarak eski Kilikya ilahı Sandon ile bir tutulan Herakles gösterilmektedir.⁵ Başka bir rivayete göre şehre, Hz. Nuh'un torunu Laon'un oğlu Tarsus'un adına izafeten bu isim verilmiştir.⁶

Evliya Çelebi ise, Tarsus isminin Hz. Nuh'un oğlu Sam oğlu Bakan oğlu Rum oğlu Tarsus'tan geldiğini ve Tarsus Kalesi'ni bunun yaptırdığını ifade etmektedir.⁷ Ayrıca Ali Sinan Bilgili'nin değişik eserlerden nakline göre; Aybdenos ve Beresos, Tarsus'un Asur kralı Sanherib tarafından M.Ö. 696'da tesis edildiğini yazmaktadır.

³ Ali Sinan Bilgili, *Osmanlı Döneminde Tarsus Sancağı ve Tarsus Türkmenleri*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yay., 2001, s. 17.

⁴ Hikmet Öz, *Bilinmeyen Tarsus*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yay., 1998, s. 84.

⁵ Bilgili, *Osmanlı Döneminde Tarsus Sancağı ve Tarsus Türkmenleri*, s. 17.

⁶ Ahmed Akgündüz ve diğerleri, *Tarsus Tarihi ve Eshâb-ı Kehf*, İstanbul: Tarsus Sanayi ve Ticaret Odası Yay., 1993, s. 12.

⁷ Evliya Çelebi, *Seyahatname*, C. 9, İstanbul: 1935, s. 329.

Strabon ise, eserinin bir yerinde şehrin, Triptolemos ile birlikte İo'yu aramaya çıkan Argoslular tarafından, diğer bir yerde de Asur Kralı Anakyndarakses oğlu Sardanapel tarafından Ankhiale şehriyle birlikte bir günde kurulduğunu belirtmektedir. Tarsus'un kuruluşu hakkında bilgi veren eserlerin pek çoğunda Tarsus'un Asur hükümdarı Sardanapel tarafından inşa edildiği belirtilmektedir.⁸ Şemseddin Sami ise, Tarsus'un Fenikeliler tarafından kurulduğunu belirtmektedir.⁹

Bölgede yapılan kazılar, Tarsus'un neolitik çağdan itibaren meskûn bir yer olduğunu göstermektedir. Bu kazılarda şehrin ilk yerleşme nüvesinin Gözle Tepe'de kurulduğu ortaya çıkmıştır.¹⁰ Bu bakımdan Tarsus'un belirli bir tarihte ve herhangi bir kimse tarafından kurulmuş olmasından ziyade, küçük bir yerleşme ünitesi iken, zamanla gelişerek şehir halini almış olması muhtemel görülmektedir.

2. Antik dönemden itibaren Tarsus yöresi

Yörede ilk olarak M.Ö. 1650'li yıllarda Hititlerin çağdaşı olan Kızvatna Krallığı'nın yaşadığı, yapılan araştırmalar sonucunda tespit edilmiştir. M.Ö. XIV. yüzyılda Hitit İmparatorluğu'na katılan Kızvatna Krallığı bundan sonraki mevcudiyetini Hitit İmparatorluğu içinde M.Ö. 1200 yılına kadar sürdürmüştür.

Tarsus, M.Ö. 1500 yıllarında Hitit Federasyonu'na katılmıştır. M.Ö. 1976 senesinde Asur meliki Tarsus civarını zapt etmiş ve bu bölge, M.Ö. 1612 senesine kadar Asurlular tarafında idare olunmuştur. O tarihten sonra bölge M.Ö. 1015 tarihine kadar Mısırlıların elinde kalmıştır. Ancak zaman zaman Asurlular ile Mısırlılar mücadele etmiş ve kısa süreli de olsa yöre Asurluların hakimiyetinde bulunmuştur.¹¹

Kilikyalılar bir ara Asurlar'a bağlı olarak yaşamışlar ve Asurların yıkılması ile de Çukurova'da müstakil bir devlet kurmuşlardır. Böylece Kilikya'da ilk defa yerli bir devlet kurulmuştur. Bu krallığın merkezi "Kidnos – Cydnos" diye de bilinen Tarsus Nehri üzerindeki zengin ve mamur Tarsus şehri olmuştur.¹²

⁸ Bilgili, *Osmanlı Döneminde Tarsus Sancağı ve Tarsus Türkmenleri*, s. 17.

⁹ Şemseddin Sami, *Kamusü'l-İlam*, C. 4, İstanbul: 1311, s. 3009.

¹⁰ Bu kazı çalışmaları hakkında daha fazla bilgi için bkz. Tahsin Özgüç, *Gözlükule Kazıları*, Belleten, 11, Ankara: 1947, s. 364 - 367.

¹¹ Kasım Ener, *Tarih Boyunca Adana Ovasına Bir Bakış*, İstanbul: 1993, s. 38.

¹² Çıplak, *İçel Tarihi (Tarihi – Turistik Zenginlikleriyle)*, s. 40 - 43.

M.Ö. 401 yılında Pers hükümdarı Dârâ'nın oğlu Kyros, Tarsus'u Pers İmparatorluğu'na bağlı bir "satraplık (eyalet)" haline getirmiştir. M.Ö. V ve VI. asırlarda Kilikya'da Tarsus'tan daha büyük ve mühim bir şehir bulunmadığı anlaşılmaktadır. Kilikya'daki Pers egemenliği M.Ö. IV. yüzyıl ortalarına kadar devam etmiştir.¹³

M.Ö. 333 yılında Makedonya'nın XXIV. Kralı olan İskender Perslerle savaşmak için Orta Anadolu'dan hareketle Toroslar'a gelmiş ve Gülek Boğazı'ndan geçerek Kilikya'ya inmiştir. Bunun üzerine Pers valisi Arsames şehri terk etmiş ve şehir savaş olmadan teslim olmuştur. Bu arada İran ordusunun İssos'ta (Dörtyol) toplandığını duyan İskender, süratle buraya gelerek III. Darius ile İssos savaşını yapmıştır. Savaşta galip gelen İskender, Tarsus valiliğine muhafızı Balakırros'u tayin etmiştir. Bu savaştan sonra Tarsus, Makedonyalıların Kilikya'daki merkezi haline gelmiştir.¹⁴

Büyük İskender burada Dârâ'nın kızı Rukisânâ ile evlenerek Tarsus'u hareket merkezi haline getirmiştir. Büyük İskender, burada kısa bir süre kaldıktan sonra Hindistan'a sefere çıkmış ve savaştan galip bir şekilde geri dönerken Babil'de vefat etmiştir. Bunun üzerine İskender'in kumandanları bölgeyi paylaşmışlar ve Tarsus İskender'in seraskeri Selefkos'a kalmıştır ve bundan sonra bu bölgede Selekiler devri başlamıştır.¹⁵ Daha sonra Mısır hükümdarı Batlamyos Tarsus'u almış ve buraya bir vali atamıştır. Böylece dünya tarihi bakımından önemli bir dönem olan ve doğu ile batının kaynaşacağı "Helenistik Çağ" başlamıştır. Bu arada ortaya çıkan devletlere de "Helenistik Devletler" denilmiştir.¹⁶

Tarsus ve civarı, Selekilerin elinde bulunduğu sırada meydana gelen III. Suriye Savaşı'nda, Mısırlılar tarafından ele geçirilmiş ise de bir müddet sonra tekrar Selekilerin hakimiyetine girmiştir. Selekiler döneminde Akdeniz kıyılarında ticaret bakımından Kilikya göze çarpmaktadır. Tarsus, İskenderiyye'den sonra en önemli ilim ve ticaret merkezi haline gelmiştir. Zira Selekilerin ticaret ve ilme fazlaca önem verdikleri bilinmektedir.

Makedonya Krallığı ortadan kalktıktan sonra Roma'da, Anadolu'ya ve Doğu Akdeniz'e doğru yayılma isteği başlamıştır. Romalılar, Kilikya kıyılarına üst üste

¹³ Ener, Tarih Boyunca Adana Ovasına Bir Bakış, s. 70.

¹⁴ Ener, A.g.e., s. 72.

¹⁵ Çıplak, İçel Tarihi (Tarihi – Turistik Zenginlikleriyle), s. 54-58.

¹⁶ Yılmaz Öztuna, Devletler ve Hânedanlar, C. 3, Ankara: 1986, s. 354.

yaptıkları baskınlarla bu bölgeyi kontrolleri altına almaya başlamışlar ve burayı bir Roma eyaleti haline getirmişlerdir (M.Ö. 66). Bundan böyle Tarsus, bu eyaletin merkezi olmuştur. Appclaudius ve ünlü filozof ve hatip Çiçeron Kilikya valisi olarak Tarsus'ta bulunmuşlardır. Sezar, M.Ö. 47 senesinde Farnakes'e karşı yaptığı askeri hareket karşısında Tarsus'ta bulunarak orada vilayet meclisini toplamış ve eyaletin yeni idare nizamını kararlaştırmıştır.¹⁷

Tarsus, Romalılar zamanında önemli bir olaya sahne olmuştur. O da hak dinlerini terk etmeyip, putlara kurban kesmeyen ve onlara tapmayan; dolayısıyla zalim bir melik tarafından takibe alınan gençlerin hikayesidir. Hristiyanlık, Roma imparatoru Diyaklojen zamanında zuhur etmiştir. Bu hükümdar Hristiyanlara işkence yapmıştır. Bunun üzerine Kilikyadaki Hristiyanlar baş kaldırmışlar ve bu nedenle Diyaklojen Tarsus'a gelerek Hristiyanların birçoğunu öldürmüştür. Bu olay M.S. 274 yılında olmuştur. Bazı tarihçiler ise bu olayın Roma imparatoru Decius zamanında (249 – 251) ve Efes şehrinde geçtiğini de söylemektedir.¹⁸

Tarsus, Roma egemenliği altında iken yaklaşık üç yüz yıl el değiştirmedeği için bu süre içinde önemli bir ilerleme ve gelişme göstermiştir. Önceden Kilikya'nın baş şehri olan Tarsus, Romalılar zamanında da bu yerini muhafaza etmiştir. M.S. 476 yılında Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasıyla Kilikya ve Tarsus, Doğu Roma'nın sınırları içinde kalmıştır. Dolayısıyla Roma İmparatorluğu'nun mirasına Doğu Roma yani Bizanslılar sahip çıkmışlardır. Bundan sonra müslümanların Anadolu'ya gelişlerine kadar Tarsus, Bizanslıların hakimiyeti altında kalmıştır.¹⁹

3. İslâmın ilk fetih yıllarından itibaren Tarsus yöresi

Tarsus şehri müslümanların fethinin öncesinde idari ve askeri bir eyalet merkezi "thema"; aynı zamanda ticari ve ilmi bir merkez, önemli geçit ve yolların kapısı durumunda olan bir şehirdir. Bu durumunu fetihten sonra da koruyarak daha da geliştirmiştir.²⁰

¹⁷ Akgündüz ve diğerleri, *Tarsus Tarihi ve Eshâb-ı Kehf*, s. 24.

¹⁸ Said Uğur, *İçel Tarihi*, Mersin: 1943, s. 29; Ener, *Tarih Boyunca Adana Ovasına Bir Bakış*, s. 82.

¹⁹ Akgündüz ve diğerleri, *Tarsus Tarihi ve Eshâb-ı Kehf*, s. 26.

²⁰ *İslam Ansiklopedisi*, C. 12, İstanbul: 1974, s. 19.

Hiz. Ebubekir'in hilafeti zamanında, Tarsus ve bağlı bulunduğu Suriye bölgesi, siyasi ve askeri bakımdan çok hareketli bir döneme girmiştir. Hiz. Ömer döneminde ise Bizans imparatoru Heraklius, müslümanlarla yapılan mücadelede yenilmiş ve bir antlaşma imzalanmıştır. Antlaşmaya göre; Tarsus, Adana ve Misis gibi şehirler silahtan arındırılarak Suriye ile Bizans arasındaki topraklar da tampon bir bölge oluşturulacaktır.

Tarsus ve çevresine yapılan ilk ciddi akınlar, Hiz. Ömer'in hilafeti döneminde başlamıştır. Suriye başkomutanı Ebu Ubeyde'nin emri üzerine Halid bin Velid komutanlığındaki İslâm orduları, 636 yılında Tarsus'un bağlı bulunduğu askeri çevrenin merkezi olan Kınnesrin'i, Bizans hükümdarı Heraklius'u yenerek ele geçirmiştir. 637 yılında ise İslâm orduları Tarsus'u fethetmişlerdir. Hiz. Ömer, fethedilen bu bölgelerdeki gayri müslim halka ve onların topraklarına dokunmadan, halktan "fey" adı verilen cizye ve haraç almıştır. Bu bölge o dönemde haraç arazisi olarak kabul edilmiştir.²¹

Hiz. Osman'ın halifeliği zamanında 648 - 649 yıllarında Rumların teşvikiyle Kınnesrin halkının baş kaldırması ve Kıbrıs halkının müslümanlara zararının dokunması üzerine Muaviye'nin komutanlarından Abdullah bin Kays, Kıbrıs'ı alarak Tarsus tarafına doğru ilerlemiştir. Ancak Bizanslılarla yaptığı savaşta şehit olmuştur. Bunun üzerine Muaviye de karadan Kınnesrin üzerine gittikten sonra Tarsus tarafına gelerek Rumları bozguna uğratmıştır. Böylece Ceyhan sahilindeki Misis kasabası ve Tarsus'tan Silifke'ye kadar Akdeniz kıyısında bulunan Kilikya bölgesinin bir kısmı fethedilmiştir. Ancak bu bölgenin en mühim mevki olan Gülek Boğazı Bizanslıların elinde kalmıştır. Burası daha sonra Kıbrıs üzerine yapılan bir sefer sırasında, Muaviye tarafından 652 - 653 yılında ele geçirilmiş ve bu boğaz üzerine küçük bir kale yaptırılmıştır.²²

Emeviler döneminde Muaviye, Hiz. Ali zamanında Bizans imparator'u II. Konstat'a bırakılmak zorunda kalınan Tarsus bölgesine çıkartma yaparak Gülek Boğazına kadar uzanan yerleri fethetmiştir. Muaviye'den sonra yerine geçen oğlu Yezid döneminde (680-684) Emevi Devleti, Kufelilerin tavrı ve bazı olaylar nedeniyle büyük bir kargaşaya girdiğinden II. Konstantin, Kilikya topraklarını yeniden Bizans'a katmıştır. Ancak Bizanslılar, bölgeyi uzun süre ellerinde tutamamışlar ve 703 yılında Abdulmelik bin Mervan zamanında bölge yeniden müslümanların eline geçmiştir.²³

²¹ Akgündüz ve diğerleri, *Tarsus Tarihi ve Eshâb-ı Kehf*, s. 26.

²² Akgündüz ve diğerleri, *A.g.e.*, s. 34-35.

²³ Uğur, *İçel Tarihi*, s. 33; Çıplak, *İçel Tarihi (Tarihi – Turistik Zenginlikleriyle)*, s. 86.

Emevilerin son yıllarında, Bizans ile müslümanların çatışmaları yavaşlama dönemine girmiştir. Fakat bu devrede Emevi - Abbasi çatışmalarından faydalanan Bizanslılar 747 yılında başlattığı saldırılar sonunda bölgedeki kaleleri birer birer almışlardır. Bundan sonra müslümanlar tarafından bu bölgeye küçük çapta seferler yapılmışsa da 783 - 784 yılında Abbasi halifesi Mehdi'nin bölgeyi ele geçirmesine kadar bu bölge Bizanslıların elinde kalmıştır.²⁴

Tarsus için dönüm noktalarından biri Harun Reşid'in halifelğe geçmesiyle (786-787) olmuştur. Önceleri, doğrudan doğruya hudut bölgesinde bulunan ve en mühim geçitlerin anahtarı rolünü oynayan şehir ve kalelerin alınmasına kıymet verilmiştir. Harun Reşid'den itibaren ise bu siyaset terk edilerek, buralar iskan ve imar yoluyla tutulmaya çalışılmıştır. Harun Reşid halife olur olmaz yörenin fethinden bu yana, yani VII. yüzyıldan beri müslümanlar ile Bizanslılar arasında sık sık el değiştiren ve bundan dolayı müslümanların bölgedeki gücünü zayıflatan Kilikya ve çevresiyle ilgili tedbirler almaya başlamıştır. Tarsus ve yöresini ele geçirerek idari düzenlemeler yapan Harun Reşid, Tarsus'un idaresini elinde bulunduran Türk Beyi Ebu Süleyman'a emir vererek bölgede ve Tarsus'ta imar faaliyetlerine başlanmıştır. Buna bağlı olarak Tarsus şehri ve kalesi imar edilmiştir. Bu onarımdan sonra, Ebu Süleyman müslümanlarla Bizans'ın çatışmasını önlemek için Horasan ahalisinden üç bin kişilik bir kabileyi Tarsus'a getirerek yerleştirmiş ve bir cami yaptırmıştır.²⁵

Tarsus için önemli gelişmelerden biri de Me'mun zamanında olmuştur. Me'mun 828 - 829 yıllarında oğlu Abbas'ı, El Cezire "suğur ve avasım" valiliğine tayin etmiştir. 829 yılında Tarsus muhafızı Sabit, Kilikya geçitlerine iki kapı inşa ederek içine muhafızlar yerleştirmiştir. Bu vesileyle Kilikya bölgesini emniyet altına almıştır. Me'mun 832 yılında Bizans topraklarına girmiş ve Tarsus yakınlarındaki Lülü'yü almıştır. Bir yıl sonra 833'te vefat etmiş ve Tarsus'a defnedilmiştir. Halen mezarı Tarsus'ta olup önemli bir ziyaret yeridir. Halife Me'mun, ordusunda bizzat kendisinin isteğiyle Türklerden bir nüve teşekkül ettirmiş ve zamanında meydana gelen bazı isyanların bastırılmasında, bu Türklerin büyük rolü olmuştur. Bunun dışında Türkler çeşitli savaflara da katılmışlardır. Mutasım devrinde ise halifenin esas ordusu

²⁴ Ener, *Tarih Boyunca Adana Ovasına Bir Bakış*, s. 120 - 121.

²⁵ Uğur, *İçel Tarihi*, s. 37.

Türklerden oluşturulmuş ve Anadolu seferlerine gönderilen komutanlar da bunların arasından seçilmeye başlanmıştır.²⁶

Abbasiiler döneminde, Anadolu'ya yapılan seferlerde ele geçirilen Anadolu sınır şehirlerine, özellikle Horasan ordusundan önemli kuvvetler yerleştirilmiştir. Halife Mehdi, Fergana, Esbicab, Belh, Harzem, Herat ve Semerkant halkı ile İranlılar, Sugutlar ve Türklerden pek çok ahaliyi Anadolu'ya göndermiştir. Gerek bu şekilde gerekse kendi isteği ile gelen Türkler, Tarsus, Misis, Adana, Maraş vb. sınır şehirlerine yerleştirilmiştir. Bu şekilde Anadolu'nun güney tarafları ve Tarsus sınır bölgesi kısmen Maveraünnehir Türkleri tarafından yurt edinilmiştir. Halife Mehdi'nin halefleri zamanında ve bilhassa Harun Reşid, Me'mun ve Mutasım devrinde bu Türklerin sayısı daha da artırılmıştır. Bizans üzerine sürekli akınlar düzenleyen bu Türkler, seferler esnasında azalmaya başlayınca, onların yerini İslâm ülkelerinden özellikle Horasan ve Türkistan'dan gelenler doldurmuştur.²⁷

Tarsus ve yöresi, 868 yılından sonra Abbasi halifeliğine sadece ismen bağlı olan Tulunoğullarının eline geçmiştir. Tulunoğullarının 900 yılında yıkılmasından sonra bu bölge, Abbasilere bağlı olan İhsidilerin idaresinde kalmıştır. Ancak İhsidilerin idaresi çok sürmemiş ve Tarsus, 955 - 956 yılında Hamdanoğullarının eline geçmiştir. İki asır boyunca Bizans İmparatorluğu ile mücadele eden ve hemen her sene Orta Anadolu'ya doğru akınlar düzenleyen Türk başbuğlarının çoğunluğu Tarsus'ta oturmuş ve çoğu zaman zahiren Bağdat halifelerine, Tolunlara veya Suriye'deki Hamdanoğullarına bağlı olarak yaşamışlardır.²⁸

Bizans'ın doğudaki ordularının başında olan Nikopher Phokos'la yapılan savaşta müslümanlar yenilmiştir. Ayrıca Nikopher bölgede çıkan kıtlığı fırsat bilerek Harun Reşid'den beri müslümanların elinde bulunan Adana, Misis ve en sonunda da Tarsus şehirlerini kuşatmıştır. Halk karşı koymaya çalıştıysa da 965 yılında Tarsus'la birlikte bütün Kilikya'yı ve Kıbrıs'ı almıştır. Nikopher müslümanları göç etmeye veya Hristiyan olmaya zorlamıştır. Bölgedeki şehirleri tahrip ederek yörede kalan insanların birçoğunu öldürmüş veya esir almıştır. Bu dönemde yöredeki Türkmen aşiretlerinin

²⁶ Akgündüz ve diğerleri, *Tarsus Tarihi ve Eshâb-ı Kehf*, s. 26.

²⁷ Akgündüz ve diğerleri, *A.g.e.*, s. 64.

²⁸ Akgündüz ve diğerleri, *A.g.e.*, s. 42-49.

önemli bir kısmı Suriye'ye göç etmek zorunda kalmış; kalanlar ise ağır vergiler ödemiştir.

Nikephar zamanında, Tarsus ve yöresinin ele geçirilmesinden sonra ileride siyasi olarak etkinlikleri görülecek olan Ermeniler, Kilikya kalelerine yerleştirilmişlerdir. Bunlar müslümanlardan çekinip Bizans sınırına gelerek Bizans ordusuna katılan Ermenilerdir. Ermeniler bütün savaflara katılarak Bizans'a büyük yardımda bulunmuşlardır. Nikephar döneminde şehirde imar faaliyetleri olmuş ve şehir zenginleşmiştir. Bundan dolayı halk geri dönerek ona tabii olmuş ve eskiden Hristiyan olan müslümanlardan bir kısmı da tekrar Hristiyanlığa girmiştir.

Bizanslılar 969 yılında, daha önce birkaç defa istila ettikleri Hamdanilerin idari merkezi olan Halep'i almışlardır. Bu sırada yapılan bir antlaşmaya göre; müslümanlar Tarsus'un içinde bulunduğu Kilikya bölgesiyle birlikte Antakya ve Suriye'nin bir bölümünü Bizanslılara bırakmak zorunda kalmışlardır. Böylece Kilikya Bölgesi, Anadolu Selçukluları devrine kadar Bizanslılarda kalmıştır.²⁹

Bizanslılar ele geçirdikleri Kilikya bölgesini, Selaya valiliğine bağlamıştır. Ayrıca vilayet merkezini de Silifke'den Tarsus'a taşımışlardır. Bu dönemde İçel, Silifke vilayetinin içinde kalmaktadır. Bölgedeki Bizans hakimiyeti 976'da ölen imparator Tzimisces devrinde tam olarak perçinlenmiştir. Bundan sonra 1047'ye doğru Ermeni Apelarib Kilikya'ya vali olarak atanmıştır.³⁰

4. Selçuklular ve Osmanlılar döneminde Tarsus yöresi

XI. yüzyıl ortalarında Selçuklular yeni bir siyasi güç olarak tarih sahnesinde yerlerini almaya başlamıştır. Değişik yıllarda Anadolu'ya akın ya da keşif seferleri yapan Selçuklular, 1071 Malazgirt Zaferi'nden sonra Anadolu'ya yerleşmeye başlamışlardır. Bu savaşta yenilen Bizans imparatoru Romanos Dioganes ile bir barış antlaşması yapılmıştır. Daha sonra Ermenilerin elinde bulunan Tarsus taraflarına çekilen

²⁹ Akgündüz ve diğerleri, A.g.e., s. 49-50.

³⁰ İslam Ansiklopedisi, C. 12, İstanbul: 1974, s. 20.

Romanos Dioganes, Bizans tahtına geçen Mihail Dukasin'le savaşmış ve bu savaşı kaybederek öldürülmüştür.³¹

Selçukluların Tarsus ve yöresine yaklaştıkları sırada Bizans imparatoru Bazil (976-1025) bugünkü Ermenistan çevresindeki küçük Ermeni prensliklerine son vermiştir. Buradaki Ermenileri Orta Anadolu'ya, Fırat Nehri çevresine ve Kilikya bölgesine nakletmiştir. Bölgeye gelen Ermeni prensliklerini bir araya toplamayı başaran Bizans eski generali Ermeni Philateros, Çukurova'dan Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne kadar uzanan bir Ermeni prensliği kurmuştur. Bu prenslik Süleyman Şah tarafından 1077 yılında kurulan Türkiye Selçuklu Devleti'nin diğer Türk ülkeleriyle olan ilişkilerine engel olmuştur. Bundan dolayı Süleyman Şah, 1082 yılında Tarsus'u almıştır. Ancak eskiden beri Bizanslıların teşvik ettiği haçlı seferlerinin ilki sırasında, Türkler tarafından Çukurova bölgesi boşaltılmıştır. Bu nedenle 1097'de Tarsus şehri haçlıların yardımıyla tekrar Bizanslıların eline geçmiştir.³²

Anadolu'nun Selçuklu Türkleri tarafından fethi, müslüman Türkmenlerin Anadolu'ya doğru akınlarının tekrar yoğunluk kazandığı bir devredir. Selçuklular devrinde ve özellikle Alaaddin Keykubad zamanında Kilikya bölgesinde Türkmen nüfusu yoğunlaşmış ve tarihinin hiçbir devrinde görülmedik bir şekilde bu bölgedeki şehirler refaha kavuşmuştur.³³

Ermenilerin yardımıyla bölgeye yerleşerek 1098 yılında Antakya prensliğini kuran haçlılardan Behamond, 1099'da Tarsus'u Bizanslılardan teslim alarak bu prensliğe bağlamış ve egemenliğini ilan etmiştir.³⁴ 1103 yılında Danişmendli Ahmet Gazi, Tarsus ve Adana'yı Ermeni ve haçlılardan almıştır. Bu yıllarda Tarsus ve yöresi Bizanslılar ile Danişmendliler arasında zaman zaman el değiştirmiştir. 1136 yılında Anadolu Selçuklularından bağımsız hareket eden Danişmendli Muhammed, vergi vermeyi kabul ederek Kilikya bölgesini ele geçirmiştir.³⁵

Anadolu Selçuklu Sultanı II. Kılıçarslan (1155-1192) döneminde bu bölgeye yoğun Türkmen akını devam etmiştir. 1243'de Anadolu Selçuklu sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Köseadağ'da yenilmesi üzerine, sultanın aile ve efradı Selçuklulara bağlı

³¹ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul: 1971, s. 61.

³² Akgündüz ve diğerleri, *Tarsus Tarihi ve Eshâb-ı Kehf*, s. 53.

³³ Akgündüz ve diğerleri, *A.g.e.*, s. 70.

³⁴ Ener, *Tarih Boyunca Adana Ovasına Bir Bakış*, s. 141-150.

³⁵ Yaşar Yücel ve Ali Sevim, *Türkiye Tarihi*, C.1, Ankara: 1990, s. 85-86.

olan Çukurova Ermeni prensi tarafından yakalanıp Moğollara teslim edilmiştir. Böylece Tarsus, Memlûklerin fethine kadar Moğollara bağlanan Ermenilerin elinde kalmıştır.³⁶

Moğolların Tarsus bölgesini istila etmesi üzerine, Selçukluların son devirlerinde bölgeye yerleştirilmiş olan Türkmenler de bağlı oldukları devlete bağlarını koparmışlardır. Türkmenlerin bir kısmı ise Moğolların baskısına dayanamayarak Suriye tarafına göç ederek Memlûklere sığınmıştır. Moğolların bölgede hüküm sürdükleri yıllarda, esasen bölgede onların tâbiyetine girmiş olan Kilikya Ermeni Krallığı'nın idaresi devam etmektedir. Selçuklu Devleti'nin ise bölgede hemen hemen hiç hükmü kalmamıştır. Ancak bir süre sonra Moğolların da bölgedeki üstünlüğünün gerilediği görülmektedir.

Tam bu devrede, gelecek yıllarda Tarsus bölgesi için çok önemli iki gelişme olmuştur. Bunlardan birincisi; Mısır'da Abbasilerin zayıflaması üzerine, Türk valilerin kurmuş olduğu Memlûk devletinin hakimiyetinin güçlenerek Tarsus bölgesine doğru genişlemesi; ikincisi ise Moğolların bölgedeki gücünün zayıflaması üzerine daha önceki yıllarda bölgeye yerleştirilmiş olan ve Moğolların himayesini kabul etmeyen Türkmenler tarafından, Adana, Tarsus, Misis, Sis, Payas ve Ayas (Yumurtalık) havalisinde Ramazanoğulları Türkmen Beyliği'nin kurulmasıdır.³⁷

Memlûkler Tarsus'u kesin olarak Ermenilerden aldıktan yaklaşık yirmi yıl sonra hicri 781'de kurulan Abdullah Mencek Zaviyesi Vakfı, Şeyh Ebul Kasım Gürkani ve Mevlana Beyce Şeyh Esseyid Abdulgafur'un inşa ettiği vakıflar bu dönemde bölgedeki hareketliğin ve sosyal gelişmenin bariz örnekleridir. Nitekim bunlardan Abdullah Mencek Zaviyesi vakfiyesindeki yazılı taşlardan, zaviyenin Orta Asya'dan ve Doğu Türkistan'dan Anadolu'ya gelen Türklerin konaklamaları ve yiyecek vb. ihtiyaçlarının karşılanması maksadıyla yapılmış olduğu anlaşılmaktadır.³⁸

XIII. yüzyılın ortalarından itibaren, yani Moğolların Anadolu'yu hakimiyet altına almasından sonra, Küçük Ermenistan (Çukurova)'a Türkmen beyleri gelmeye başlamışlar ve burada Ramazanoğulları Beyliği'ni kurmuşlardır. Ramazanoğulları Beyliği, güneyinde Akdeniz, güneydoğusunda İskenderun körfezi, kuzeydoğusunda Dulkadir Beyliği, doğusunda Memlûk Devleti'nin Halep saltanat naibliği ve 1398 yılına

³⁶ Akgündüz ve diğerleri, *Tarsus Tarihi ve Eshâb-ı Kehf*, s. 55.

³⁷ Akgündüz ve diğerleri, *A.g.e.*, s.57-58.

³⁸ Akgündüz ve diğerleri, *A.g.e.*, s.74-75.

kadar Kadı Bürhanedin Devleti ve batıda Karamanoğulları ve 1398'den sonra Osmanlı topraklarıyla çevrilidir. Buna göre beylik, bugünkü Adana ile İçel'in doğusunu ve Maraş'ın kuzeyini kaplamış, 33000 km² alana yayılmış bir bölgede hüküm sürmüştür.³⁹

Ramazanoğulları Yüreğirli bir Türkmen boyuna mensup olup Oğuzların Üçoklu kolundandır. Ramazanoğullarının bağlı olduğu Yüreğirler boyu Kınık, Bayındır, Salur, İğdır, Karkın gibi diğer Üçok Türkmenleriyle birlikte XIII. yüzyılda Anadolu'ya gelmişlerdir. Yüreğirlerin bir kısmı ile Bayındır ve Salur boyundan olanlar, Tarsus bölgesine yerleştirilmişlerdir. Bunların bir kısmı bugün Tahtacılar olarak bilinen ve Tarsus'un dağlık kesimlerinde oturan Varsak boyundan olan halkın temelini oluşturmaktadır. Nitekim bugünkü Tarsus'un kazaları arasında isimleri görülen Ulaş, Kuştimur, Elvanlı, Gökçeli, Karaisalı gibi isimler de Ramazanoğullarını meydana getiren aşiret boylarının yerleştikleri yerlere verilen kendi isimlerinden başkası değildir.⁴⁰

Bu devirde Tarsus havalisinde dağlık Toroslar ve özellikle Bulgar Dağı (Bolkar Dağı) çevresinde yaşayan Türkmenler, hâlâ göçebe yaşamaktadır. Hatta kısmen de olsa bu durum günümüze kadar devam etmiştir. Bunların arasında başta gelen Karamanoğullarından Turgutlu ve Ramazanoğullarından Varsaklar'a ait aileler bulunmaktadır. Ermeniler 1338 - 1339 yılından itibaren Adana, Misis ve Tarsus ovalarının otlaklık hakkını Ramazanoğullarına satmışlardır.⁴¹

XV. yüzyılın başlarında Adana ovası, Ramazanoğulları tarafından idare edilmekle birlikte, bunlar Memlûk sultanının tâbiyetindedirler. Bu yıllarda Memlûkler Sis, Adana ve Tarsus gibi şehirleri doğrudan doğruya Halep'e bağlı uç şehirleri olarak idare etmiş ve buralarda askeri birlikler bulundurarak Üçokları gözetim altında tutmuşlardır. Bununla beraber XV. yüzyılın ilk yarısı Ramazanoğulları'nın ve ona bağlı Türkmenlerin Çukurova'yı Memlûk hakimiyetinden kurtarma çabalarıyla geçmiştir. Nitekim 1432 yılında Çukurova'dan geçen Fransız seyyahı Berteandon de la Broquire Ramazanoğullarının bu çabalarına işaret etmektedir.⁴²

³⁹ Yılmaz Öztuna, *Devletler ve Hânedanlar*, C. 2, Ankara: 1986, s. 91.

⁴⁰ Ener, *Tarih Boyunca Adana Ovasına Bir Bakış*, s. 180.

⁴¹ Akgündüz ve diğerleri, *Tarsus Tarihi ve Eshâb-ı Kehf*, s. 78.

⁴² Akgündüz ve diğerleri, *A.g.e.*, s. 79.

Ramazanoğullarının tarihi, genel olarak Memluk Devleti ve Osmanlı Devleti'nin tarihi ile iç içedir. Osmanlılar'la Memlûkler arasında 1485'ten 1490 yılına kadar beş yada altı yıl süren savaşlardan sonra 1491'de yapılan barış antlaşması ile iki taraf arasında barış sağlanmıştır. Ancak bu barış, savaşlarda yenik düşmüş olan Osmanlılar için bir mütareke antlaşması niteliğindedir. Barış on beş sene kadar devam ettiyse de Osmanlılar Memlûklere karşı başarısızlığı kabullenememişlerdir. İşte bu esnada İran'a doğru hareket eden Osmanlı ordusu, nihayet Çaldıran Savaşı'ndan dönerken savaşa katılmayan Dulkadiroğulları beyi "Alaüddevle"nin üzerine yürümüştür. Onu öldürdükten sonra (13 Haziran 1515), Dulkadiroğulları beyliği Alaüddevle'nin kardeşi Ali Bey'e verilmiştir. Bu arada bazı bölgeleri ele geçirilen Tarsus, Adana ve Sis gibi şehirlerin idaresi de Ali Bey'e verilmiştir.

Osmanlı ordusu 24 Ağustos 1516'da Memlûkler ile Mercidabık'ta karşı karşıya gelmiştir. Çukurova bölgesine yerleşmiş ve daha önce Memlûklere bağlı olan Ramazanoğullarının beyi Mahmud Bey, bu savaşta Osmanlıların yanında yer almıştır. Bu savaşta Memlûkler dağılmış ve Memlûk Sultanı Kansu Gavri savaş meydanından kaçarken ölmüştür. Bu savaştan sonra Osmanlı ordusu daha da ilerleyerek Kilikya dahil bütün Halep ve Suriye'yi ele geçirmiştir. Böylece daha önce yapılan antlaşma ile Memlûklere bırakılmış olan Tarsus bölgesi, bütün yöreleriyle bir daha terk edilmemek üzere Osmanlılar tarafından fethedilmiştir.

Tarsus şehri, "süğür" ve daha sonra "avasım" bölgesi tabir edilen coğrafi bölgede yer alan bir şehir olarak ilk fetihlerden itibaren bir uç muhafızlığı olarak idare edilmiştir. Bu haliyle ilk zamanlarda Kınnesrin'e, sonra Halep'e bağlı bir uç muhafızlığı olarak idari varlığını sürdürmüştür. Bazen de müstakil bir naiblik ya da emirlik halinde idare edilmiştir. Daha sonraki dönemlerde ise bu isimlendirmeler sancak olarak adlandırılmaya başlanmıştır.⁴³

Tarsus kazası, Osmanlı devletinin önemli sancaklarından biri olmuştur. Bu ehemmiyeti, içinden geçen nehrin deltasının şehrin kıyısına kadar uzanarak ticari açıdan büyük değeri olan Akdeniz'le bağlantısını sağlaması, toprağının çok verimli olması, Toroslar'ın uzantısının Tarsus ve bölgesinin coğrafi ve idari şekillenmesinde rol alması ve tabii bir sınır teşkil etmesidir. Bu konumu itibarıyla Akdeniz'den Doğu Anadolu'ya, Suriye'den batı ve kuzey Anadolu'ya ve daha öteye giden yolların merkezi veya kapısı

⁴³ Akgündüz ve diğerleri, A.g.e., s.105-106.

durumundadır. Yani askeri, ticari, iktisadi, siyasi, sosyal ve ilmi yönüyle Tarsus, merkez olma özelliğine sahiptir.⁴⁴

Ahmed Akgündüz'ün 1868 tarihli Adana Sâlnâmesi'nden nakline göre Tarsus kazası; "Güneydoğu tarafından Seyhan Nehri, kuzeydoğu tarafından Adana merkezine bağlı köylerin arazisiyle Karaisalı kazası, kuzeybatı tarafından Konya, batı tarafından Mersin sancağına bağlı köylerin arazisi ve güney tarafından Akdeniz ile sınırlı bir sancaktır."⁴⁵

Tarsus sancağı, 1517'de tanzim edildiği tahmin olunan 9772 nolu belge ile 1527 de düzenlenmiş olan 5246 sayılı deftere göre Şam eyaletine bağlı bir sancaktır. 1571 yılında ise yeni alınan Kıbrıs Beylerbeyliği'ne bağlanmıştır. 1578 - 1588 yılları arasında Karaman eyaletine bağlanmıştır. 1632 - 1641 yılları arasındaki Osmanlı idari düzeninde hem Kıbrıs hem de Adana eyaleti içinde yer almıştır. 1519 yılında yapılan tahrir göre Tarsus sancağının Tarsus, Kusun ve Ulaş olmak üzere üç nahiyesi vardır. 1876 yılındaki kayıtlara göre ise Tarsus kazasının nahiye sayısı sekize ulaşmıştır.

1877 yılında Tarsus ve Mersin, Adana vilayetinin Adana sancağına bağlı birer kaza merkezi haline getirilmiştir. 1908 yılında Tarsus'u Adana vilayetine bağlı, Mersin sancağının kaza merkezi olarak görmekteyiz. Bu durum cumhuriyetin ilk yıllarına kadar böyle devam etmiştir. Cumhuriyet döneminde Mersin il olunca Tarsus da buraya bağlı bir ilçe merkezi haline getirilmiştir. Halen bu durumda bir değişiklik olmamıştır.⁴⁶

5. Milli mücadele yıllarında Tarsus yöresi

Tarsus ve yöresi Kurtuluş Savaşı döneminde (1918 - 1923) işgalden en çok etkilenen yerlerden biridir. Mondros Mütarekesi'nden hemen sonra burası, Fransızlar ve İngilizler tarafından işgal edilmiştir. Çünkü Çukurova'nın verimliliği ve Tarsus'un tarihi ve stratejik bir konumda bulunması, bu ülkelerin gözünü buraya dikmelerine neden olmuştur. Bu dönemde Tarsus'taki Amerikan Koleji ve Fransız Rahibe Okulu, bu ülkeler tarafından kültürel yayılma ve casusluk bakımından birer araç olarak

⁴⁴ Akgündüz ve diğerleri, A.g.e., s.108-110.

⁴⁵ Akgündüz ve diğerleri, A.g.e., s.111.

⁴⁶ Akgündüz ve diğerleri, A.g.e., s.1112-120.

kullanılmıştır. Bütün bunlara rağmen bu bölgeden düşmanı atmak için İçel ve çevresi Kuvâ-yi Milliye'nin⁴⁷ en güçlü direniş noktalarından biri olmuştur.

17 Aralık 1918 yılında bir İngiliz gemisi Mersin Limanı'na yanaşarak Mondros Mütarekesi'nin 7. maddesi uyarınca ve bölgede güvenliği sağlamak amacıyla işgallere girişileceği, çıkartmanın istasyon yakınındaki iskeleden yapılacağını ve işgalin Mersin'den başlayacağını belirtmiştir. Mersin Mutasarrıfı Galib Bey, Adana valisi ile yaptığı telgraf görüşmesi sonunda istemeyerek de olsa bu notanın hükümlerine boyun eğmek zorunda kalmıştır. İngilizlerin Tarsus'taki Amerikan Koleji'ne ve fabrikalara yerleştirdikleri Hintli birliklerin ardından 1500 kişilik bir Fransız birliği de Mersin'e girmiştir. Bunlardan sadece 150'si Fransız askeri olup gerisi "Kamavor" adı verilen Ermeni gönüllülerden oluşmaktadır. Hintli müslüman askerlerle Türk jandarmaları arasında daha ilk çıkarma da kendiliğinden doğan bir anlaşma meydana gelmiştir. Nitekim işgal sırasında bu anlaşmanın çok yararı olmuştur. Ermenilerin yaptığı saldırılar, bu Hintli müslüman askerlerin müdahalesi ile en aza indirgenebilmiştir.⁴⁸

19 Aralık 1918'de Fransızlar Tarsus'u işgal etmiştir. Aynı gün Suriye'deki Fransız güçlerinin Mersin'e gelmesi ile Mersin – Tarsus yöresi Fransız askerinin yığıldığı bir bölge durumuna gelmiştir. Bir süre sonra Tarsus işgal komutanlığına Yüzbaşı Coulet getirilmiştir. İşgal komutanlarını sınırsız yetkilerle donatan Fransızlar, bir yandan da yöre halkı içindeki azınlıklarının sayısını artırmaya çalışmışlardır. Özellikle Beyrut'tan getirilen Ermenilerle birlikte hareket eden gönüllü Ermeniler, yöredeki köy ve kasabaları yağmalamış, müslümanların dinleriyle alay etmişlerdir. Nitekim tarihe "Abdo Olayı" olarak geçen olayda, Hancı Abdo adında bir müslümanın dinine küfredilmiş, o da dayanamayarak Ermenilere saldırmıştır. Bunun üzerine müslüman yöre halkı, Tarsus meydanında toplanmıştır. Bu olay üzerine iç savaş tehlikesi ile karşı karşıya gelen Fransızlar, buradaki Karamovları çekerek, yerlerine Tunus ve Cezayir'den getirdikleri askerleri yerleştirmişlerdir.⁴⁹

Bütün bunların üzerine vatanlarının elden gitmekte olduğunu anlayan yöre halkı, devletten yardım ve destek gelmeyince teşkilatlanmaya başlamıştır. Çeşitli yerlerde toplanan halkın ileri gelenleri, "İslam Hayır Cemiyeti" adı altında bir teşekkül meydana

⁴⁷ Ferit Devellioglu, *Osmanlıca – Türkçe Lügat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yay., 1996, s. 531.

⁴⁸ Akgündüz ve diğerleri, *A.g.e.*, s. 517.

⁴⁹ Akgündüz ve diğerleri, *A.g.e.*, s.118-119.

getirmişlerdir. Bunun yanında gizli teşkilâtlar da kurulmaya başlanmıştır. Teşkilâtın çekirdeğini çoğunlukla Fransızların görevden el çektirdiği Osmanlı yöneticileri oluşturmuştur. Türklerin kurduğu “İslam Hayır Cemiyeti” ile Arapların ve Kürtlerin kurduğu teşkilatlar sıkı bir ilişki içinde olmuşlardır. Zaten yüzyıllarca birlikte yaşamış bu halklar, Fransız işgaline karşı omuz omuza savaşmışlardır.⁵⁰

İngiltere ile Fransa Nisan 1919’da aralarında anlaşmıştır. Bu antlaşma gereği Fransa, İngiliz askerlerinin Suriye ve Güney Anadolu’yu boşaltması karşılığında, Musul’u İngilizler’e bırakmıştır. Böylece I. Dünya Savaşı öncesinden beri Ortadoğu’da ve özellikle zengin petrol rezervlerinin bulunduğu Musul’da gözü olan İngilizler emellerine ulaşmıştır. Ne var ki İngilizlerin Tarsus’u boşaltması, yöre halkının işine yaramamıştır. Çünkü İngilizlerin bölgeyi boşaltmasıyla birlikte, bölgede zulümler iyice artmaya başlamıştır. Bu durum da yörede Kuvâ-yi Milliye’nin teşkilatlanmasını hızlandırmıştır. Hemen hemen her kasabada kurulmuş olan teşkilâtlar Sivas Kongresi kararları gereği kurulan Müdafa-i Hukuk Cemiyeti’nin şubelerine dönüştürülmüştür.

Tarsus’taki Müdafa-i Hukuk teşkilatlanmasına Belenkeşlik eşrafi önderlik etmiştir. Zira Tarsus işgal altındadır. Bu nedenle teşkilât çalışmalarını geçici olarak Belenkeşlik’te yürütülmüştür. 19 Mart 1920’de oluşturulan bu teşkilâtın başına Hacı İshak Efendi getirilmiştir. Teşkilâta öncelikle Tarsus Nehri’nin doğusuna yerleşmeye başlayan gönüllü müfrezelerin yiyecek, giyecek ve malzeme ihtiyaçlarını koordineli bir şekilde karşılamak amacıyla çeşitli birimler oluşturulmuştur. Mart 1920’de tamamlanan bölge teşkilâtları Mersin ve Tarsus grup komutanlıklarına bağlı olarak bir araya getirilmiştir. Bundan sonra, durumu haber alan Fransız kuvvetleri ile ilk çatışmalar başlamıştır.⁵¹

Tarsus’ta Kuvâ-yi Milliye birlikleri ile Fransızlar arasındaki ilk çatışma 1. Eshâb-ı Kehf Savaşı’dır. Bu çatışma Tarsus’tan çıkan yaklaşık 300 Fransız askeri ile 70 kişilik Kuvâ-yi Milliye birliği arasında olmuştur. Sucular Köyü yakınlarında meydana gelen ve iki gün süren çatışmada, Fransızlar çok sayıda askeri kayıp vererek Tarsus’a çekilmek zorunda kalmıştır. Bu ilk zafer hem askerlerin moralini yükseltmiş hem de yeni müfrezelerin kurulmasına zemin hazırlamıştır.⁵²

⁵⁰ Komisyon, *Kurtuluş Savaşı Tarihinde İçel*, İstanbul: 1973, s. 39-45.

⁵¹ Akgündüz ve diğerleri, *Tarsus Tarihi ve Eshâb-ı Kehf*, s. 520-521.

⁵² Komisyon, *Kurtuluş Savaşı Tarihinde İçel*, İstanbul: 1973, s. 220.

Nisan – Mayıs 1920’de Tarsus – Pozantı yolu üzerindeki Kavaklıhan’da önemli çatışmalar olmuştur. Biri Adana’dan diğeri Tarsus’tan harekete geçen Fransız birlikleri her iki harekatta da bir başarı sağlayamamış ve büyük kayıplar vererek geri çekilmek zorunda kalmıştır. Fransızlar Kavaklıhan yenilgisinden sonra 28 Mayıs 1920’de Panzin Çukuru’nda tekrar Kuvâ-yi Milliye birlikleri ile savaşmışlardır. Burada yenilen Fransızlar’dan yaklaşık 350 kişi esir alınmıştır. Bu sırada 31 Mayıs 1920’de Fransızlar’la Ankara hükümeti arasında bir ateşkes antlaşması yapılmıştır. Ancak Tarsus Kuvâ-yi Milliye’sine bağlı müfrezeler, Fransızların en güçlü karakollarından biri olan Hacı Talib istasyonuna baskın düzenleyerek Cezayir ve Tunuslu askerleri esir almışlardır. Neticede Fransızlar teslim olmak zorunda kalmışlar ve Türk askerleri çok sayıda cephane malzemesi ele geçirmişlerdir.

14 Temmuz 1920’de Sayköy yakınlarındaki Türk birlikleri Fransızlar’ı tekrar yenilgiye uğratmışlardır. Ayrıca 19 Ekim 1920’de Tarsus Kuvâ-yi Milliye birlikleri Karadirlik’te ve Eshab-ı Kehf yakınlarında tekrar Fransızlar’ı yenerek geri çekilmeye zorlamışlardır.⁵³ Ancak düşman ve özellikle düşmanla işbirliği yapan Ermeni gönüllüler, Tarsus ve yöresinde büyük tahribatta bulunmuşlardır. Savaş sırasında geçtikleri köy ve çiftlikleri yakıp yıkmışlardır (K.K.: 7). Nitekim yöre halkı arasında günümüzde de yaşayan ve derlediğimiz 1, 2 ve 4 numaralı ağıtlar da bu tarihi gerçeklere ışık tutmaktadır.

20 Aralık 1920’de Fransızlar ile Ankara hükümeti arasında Ankara’da bir antlaşma imzalanmış ve bu antlaşma gereği Fransızlar işgal altında tuttıkları Kilikya bölgesini boşaltmaya başlamışlardır. Tarsus’u Fransızlardan teslim almak için Pozantı ve Adana’da bulunan bölge kumandanları, Yenice’de birleşerek 27 Aralık 1921’de trenle Tarsus’a girmişlerdir. Bu nedenle bu tarih, halen Tarsus’un Kurtuluş Günü olarak kutlanmaktadır.⁵⁴

⁵³ Komisyon, A.g.e., s. 246-250.

⁵⁴ Fethi Balayır, *İlimiz İçel ve İlçeleri*, 1987, s. 17.

C. TARSUS YÖRESİNİN COĞRAFI ve SOSYAL YAPISI

1. Tarsus yöresinin coğafi yapısı

Tarsus, ülkemizin güneyindeki Akdeniz Bölgesi'nin Adana Bölümü'nde Çukurova'nın batı kısmında yer alan Mersin iline bağlı bir ilçedir. Dünya üzerindeki yeri ise 36 - 37 kuzey enlemleriyle 34 - 35 doğu boylamları üzeridir. İlçe, Tarsus Nehri'nin meydana getirdiği alüvyal bir ovanın ortasında, oldukça düz bir sahada kurulmuştur. Daha önce bir sahil şehri iken Tarsus Nehri'nin denizi doldurması neticesinde, bugün denizden 14 - 15 km. kadar uzaklaşmıştır. Denizden yüksekliği 5 - 15 m. arasında değişmektedir.

2699 km² alana yayılan ilçe topraklarını doğuda Adana, batıda Mersin, kuzeyde Niğde ve Konya illeri, güneyde Akdeniz kıyıları sınırlamaktadır. Ayrıca Tarsus, Çukurova'yı İç Anadolu'ya bağlayan önemli kara ve demir yollarının kavşak noktasında bulunmaktadır.⁵⁵

1. Yeryüzü Şekilleri;

Tarsus ilçesi sınırları içinde, yeryüzü şekilleri farklı özellikler gösterir. İlçe topraklarının %51'i dağlık, %27'si ovalık ve %22'si de yaylalık alanları meydana getirir. Tarsus'un kuzey kısmını meydana getiren dağlık alanlar, Toros dağlarının Akdeniz'e bakan güney yamaçlarından meydana gelir. Tarsus Nehri'nin de kaynağını aldığı bu dağlık alanın en yüksek kısımlarında Bolkar Dağları (2248 m.), Gavur Dağları (3114 m.) ve Aydos Dağları (3483 m.) bulunmaktadır. Bolkar Dağları'nın güney kısımlarında dağlar alçalır ve tepeler görünmeye başlar. Deven tepesi, Kümbet tepesi, Elmalı Dağı bunların başlıcalarıdır. Dağlık alanlardan güneye inildikçe yükseklik azalır ve buralar genellikle yayla olarak kullanılır.⁵⁶

Tarsus'un kuzeyindeki bu dağlardan güneye doğru inildikçe ovalık kısımlara rastlanır. Tarsus nehrinin getirdiği alüvyonlardan meydana gelen ovalık kısımlar, Akdeniz'de son bulur. Bu nedenle Tarsus, dağlık olduğu kadar geniş ovası da olan bir

⁵⁵ Ali Demirtaş, *İçel İli Çevre İncelemeleri*, Adana: 1972, s. 128.

⁵⁶ Kâzım Erbil, *İçel İl Yıllığı*, Ankara: 1968, s.31; Tarsus'un 1983 Yılı Ekonomik Raporu, Tarsus Sanayi ve Ticaret Odası Yay., 1983. s. 6.

yerdir. İlçe, vadisi, Tarsus ovası ve Berdan ovası ile geniş bir düzlük alana sahiptir. Tarsus vadisi, Tarsus Nehri'nin kaynaklandığı dağlar arasında küçük bir vadidir. Tarsus ovası ise Çukurova'nın bir parçası durumundadır ve Tarsus Nehri ile Seyhan Nehri'ni kaplayan 85000 hektarlık geniş bir alandır. Denizden yüksekliği ortalama 50 m. olan Tarsus ovasının eğimi %5'in altındadır. Alüvyal topraklarla kaplı olan ovada, Akdeniz iklimine uygun bütün ürünler yetiştirilebilmektedir.⁵⁷

Berdan ovası ise Tarsus Nehri ile bu nehrin batısında kalan Toroslar'ın etekleri arasını kaplayan 40 hektarlık bir düzlüktür. Berdan ovası, denizden 50 m. kadar yükseklikte ve % 5 eğimlidir. Bu ova da zengin alüvyal topraklarla kaplıdır. Tarsus, 28 Aralık 1968'de büyük bir sel felaketi geçirmiştir. Bu tarihte 5 saat aralıksız yağın yağmur m² ye 1055 kilo su bırakmıştır. Bölgenin iki yıllık yağışına denk olan bu rakam, ilçede büyük zarara ve can kaybına yol açmıştır. Binlerce meyve ağacını yerinden söküp götüren sel, önüne gelen ev, köprü, depo gibi yerleri tamamen harabeye çevirmiştir. Bu olay, ilçenin coğrafi yapısında önemli değişiklikler meydana getirmiştir.⁵⁸

2. İklim;

Tarsus, yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağışlı geçen Akdeniz ikliminin etkisindedir. Ancak ilçe merkezinden 50 - 60 km. kuzeye Toroslar'a doğru çıkıldıkça Akdeniz ikliminin etkisi azalır ve karasal iklim görülmeye başlar. Buralarda yaz aylarında hava serin, kış aylarında ise çok soğuk geçer ve yüksek yerlere kar yağar. Yaz mevsiminin en sıcak günlerinde bile ilçenin kuzeyindeki dağların zirvelerinde kar görmek mümkündür.

İlçede yağışlı gün sayısı ortalama 69 gündür ve ortalama yıllık yağış miktarı 608.5 mm.'dir. En düşük yağış 1941 yılında 370 mm., en fazla yağış ise 1977 yılında 1024 mm. olmuştur. Yeryüzü şekilleri, konum ve iklim etkisiyle meydana gelen nispi nem oranı ise ilçede oldukça yüksektir (ort. % 69.7). Yörede gece gündüz sıcaklık farkı da oldukça azdır. Yıllık ortalama sıcaklık 18 °C civarındadır. İlçede en sıcak ay ağustos, en soğuk ay ise ocaktır.⁵⁹

⁵⁷ Demirtaş, *İçel İli Çevre İncelemeleri*, s. 129.

⁵⁸ Tarsus'un 1983 Yılı Ekonomik Raporu, s. 6.

⁵⁹ Enstitü Yıllığı (2001), Tarsus: Köy Hizmetleri Tarsus Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü Yay., 2002, s. 10-11

Önemli rüzgarları kuzeydoğudan esen Poyraz, kuzeybatıdan esen Karayel, güneyden esen Kible ve güneybatıdan esen Lodos'tur. Kuzeyden gelen rüzgarlar, kuru ve soğuk bir özelliğe sahiptir. Ancak Toros dağları kuzeyden gelen rüzgarlara perde olduğu için, ilçenin iklimi genel olarak ılımandır. İlçe içerisindeki alanların yayvan oluşu güney rüzgarlarının çok içerilere kadar girmesini sağlamaktadır.⁶⁰

3. Bitki Örtüsü;

Yörede 600 metreye kadar olan yerlerde Akdeniz iklimine bağlı olarak genellikle pınal, keçiboynuzu, tesbih, sakızlık, sandal, mersin, zakkum, defne gibi bodur ağaçlar bulunur. Dere içlerinde ise çınar, kızılçık, kızılağaç ve karaçalı bulunur. Bu tür ağaçların bulunduğu ovalık kısımlar, yaz kış yeşil kalabilmektedir.

Dağların zirvelerine yakın yerlerde iyi özellikte ormanlar olmasına rağmen aşağılara doğru inildikçe vasıfsız, koru ve baltalık ormanlar bulunmaktadır. 600 metreden 1400 - 1500 metreye kadarki alanlar kızılçam ormanları ile kaplıdır. 1500 metreden daha yükseğe çıkıldıkça ladin, dişbudak, karaçam, köknar ve sedir ağaçlarına rastlanır. Tarsus topraklarında 98.912 Ha. ormanlık arazi bulunmakta ve bu rakamla ilçe topraklarının %39'u ormandır. Ağaçsız dağ yamaçları ve dere kenarları otlak alanlardır. Bu alanlarda ilk baharda yeşeren, sıcak yaz aylarında kuruyan papatya, sümbül, menekşe, kuzukulağı, kenger, suyarpalazı, devedikeni, gelincik ve nergiz gibi hoş kokulu ve güzel renkli bitkiler yetişmektedir.⁶¹

Ayrıca bugün Tarsus Nehri (Berdan Nehri) olarak bilinen ve ilk adı "Kidnos" olan ırmak, eskiden şehrin içinden geçerek Akdeniz'le irtibatı bulunan Regma Gölü'ne dökülmektedir. Zaman zaman taşarak şehri sular altında bırakan Kidnos Çayı, bent ve kanallarla zararlı olmaktan kurtarılamadığından Bizans imparatorlarından Jüstinyen zamanında kanal açılarak mecrası şehrin dışına alınmıştır. Bu değişiklikten bir süre sonra Regna Gölü bataklık halini almıştır. Günümüzde Karabucak Ormanları adı verilen bu bataklık alan, uzun süren çalışmalar sonunda ormanlık bir yer halini almıştır. Bu bölgede çoğunluğu okaliptüs olarak fıstıkçamı, kızılçam, sahil çamı, selvi gibi türler bulunmakta ve 2453.5 Ha. bir alanı kaplamaktadır.⁶²

⁶⁰ A.g.e., s. 12.

⁶¹ Demirtaş, *İçel İli Çevre İncelemeleri*, s. 197; Erbil, *İçel İl Yılığ*, s.32.

⁶² Balayır, *İlimiz İçel ve İlçeleri*, s. 15.

4. Akarsular;

İlçenin başlıca akarsuyu Tarsus (Berdan) Nehri'dir. Günümüzde Berdan Nehri olarak adlandırılan akarsuyun eski adı "Kydnos Nehri"dir. Müslümanlar burayı fethedince nehrin suyu soğuk olduğu için "soğuk" manasına bu suya "Berdan Nehri" demişlerdir.⁶³ Ayrıca zaman zaman taşarak şehri su baskınlarına uğratan nehri, bent ve kanallarla zararlı olmaktan kurtarmak mümkün olmadığından 6. yüzyılın ikinci yarısında Bizans imparatoru Jüstinyen zamanında nehrin bugün içinden akmakta olduğu kanal açılarak, mecra şehrin dışına alınmıştır.⁶⁴

Nehir, kaynaklarını Bolkar Dağları'nın güney eteklerinden alır. Nehrin batıdaki kolu olan Keşbükü suyuna Çokak, Cehennem ve Pamuk dereleri katılır. Doğudaki kolu Irmak, İn, Elmalıboğaz ve Ağaçkesen dereleriyle birleştikten sonra "Kadıncık Suyu" adıyla güneye iner. Bu iki kol Muhat (Çevreli) Köyü yakınında birleşerek Tarsus Nehri'ni meydana getirir. Tarsus Nehri, daha önce Tarsus'un içinden geçerek Şehrin hemen yanında Gözlü Kule'ye kadar uzanan ve Akdeniz irtibatlı olan Regma Gölü'ne dökülürken günümüzde doğrudan Akdeniz'e dökülmektedir.⁶⁵

Yaklaşık 2000 km²lik bir alanın sularını toplayan ve 154 km uzunluğunda olan Tarsus Nehri'nin su toplama alanı, Orta Toros dağlarının bol yağış alan en yüksek kesimleridir. Dolayısıyla nehrin suyu yaz - kış oldukça fazladır. Kar örtüsü geç eridiğinden nehrin yüzeysel akışı zayıftır. Buna rağmen yer altı gölleri oluşturan bu akıntılar, aynı zamanda Berdan Nehri'ni de sürekli olarak beslemektedir. Nehrin geçtiği yerlerde eğim fazla olduğu için akım daima hızlıdır. Hızın kesilmesini sağlayacak düzlük alanlar pek fazla olmadığı için şiddetli yağışlar taşmalara yol açmaktadır.

Günümüzde ilçe içerisindeki 10000 hektarlık tarım arazisinin sulaması, bu nehir üzerine kurulan Berdan Barajı'ndan yapılmaktadır. İlçede Berdan Nehri dışında Gelgez Deresi, Karboğazı, Kaleardı ve Hapkapın dereleri önemli akarsulardır. Ancak bunlar kaynakları kısıtlı olduğu için yaz aylarında kurumaktadır.⁶⁶

⁶³ Komisyon, Kurtuluş Savaşı Tarihinde İçel, İstanbul: 1973, s. 16.

⁶⁴ Öz, Bilinmeyen Tarsus, s. 7-8.

⁶⁵ Tarsus'un 1983 Yılı Ekonomik Raporu, s. 7.

⁶⁶ A.g.e., s. 8.

2. Tarsus yöresinin ekonomik yapısı

1. Tarım ve tarımsal faaliyetler;

Tarsus ve çevresinde en önemli ekonomik alanlardan biri tarımsal uğraşlardır. Yöredeki sanayi kuruluşlarından birçoğunun hammaddesinin de üretildiği ilçede, tarım oldukça gelişmiş bir düzeydedir. Mersin ilinin en geniş ve verimli tarım arazisi, Tarsus Ovası'dır.⁶⁷

Tarsus arazisi, kuzeyde dağlık alanlar, güneyde Çukurova'nın parçası konumundaki Tarsus Ovası ile bu iki bölgenin arasında kalan küçük tepelerle çevrili küçük alanların bulunduğu bölümlerden oluşur. 2002 yılı araştırmalarına göre 188.800 hektarlık ilçe arazisini, tarım arazisi (103.533 Ha.), tarıma elverişli fakat kullanılmayan arazi (935 Ha.), tarıma elverişli olmayan arazi (24317 Ha.), ormanlık alan (58000 Ha.), delicelik (1145 Ha.), yabani Antep fıstığı (340 Ha.), suni çayır (50 Ha.) ve mera (480 Ha.) oluşturmaktadır.

Toplam 103.533 hektarlık tarla arazisininin 46500 hektarını sulu arazi, 31.406 hektarını kuru arazi oluşturmaktadır. İlçe topraklarının 9472 hektarlık alanını sulama yapılan sebze arazisi, 680 hektarının sulanamayan sebze arazisi, 8260 hektarını bağ arazisi, 5385 hektarını narenciye, 1029 hektarını meyveler, 765 hektarını zeytin, 5 hektarını Antep fıstığı, 20 hektarını çilek ve 11 hektarını süs bitkisi kaplamaktadır.⁶⁸

Çukurova'nın bir parçası olan Tarsus Ovası, ilçe topraklarının % 27'sini oluşturmaktadır ve ovanın toprağı alüvyonlu bir yapıya sahiptir. Sulu tarım yapılan yerlerdeki toprakların çoğunluğu Tarsus Çayı'nın getirdiği bu topraklar olup, killi, koyu grimsi, kahverengi ve kırmızı renktedir. İlçe ikliminin ılıman ve toprağının verimli olmasından dolayı, yöredeki arazi her türlü tarımın yapılmasına elverişlidir. Ayrıca ilçede toprak veriminin daha da artırılması için gübreleme, sulama ve modern tarım tekniğinin uygulaması yapılmaktadır.⁶⁹

Tarsus'a bağlı köylerde ve ilçe sınırları içinde yer alan sulama sahalarında bir kısım sulamalar, ilçenin 10 - 12 km. kuzeyindeki 195 milyon m³ kapasiteli Tarsus Nehri üzerine kurulu Berdan Barajı'ndan, diğer kısmı da Adana'da Seyhan Nehri

⁶⁷ Erbil, İçel İl Yıllığı, s. 31.

⁶⁸ Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Tarsus İlçe Müdürlüğü

⁶⁹ Erbil, İçel İl Yıllığı, s. 31.

üzerine kurulu Seyhan Barajı'ndan sağlanan sulama suları ile yapılmaktadır. Bu sulamaların yaklaşık 10.000 hektarlık kısmı yüksekliği 50 m., kret uzunluğu 540 m. ve zonlu, toprak dolgu olan Berdan Barajı'ndan, 36500 hektarlık kısmı Seyhan Barajı'ndan yapılmaktadır. Baraj regülatörleri çıkışından itibaren DSİ tarafınca inşa edilen sulama tesisleri (kanal, kanalet ve pompalar) ile çiftçilerin hizmetine sunulmaktadır. Bu sulamalardan yaklaşık 70 köy yararlanmaktadır. Bu sulamalar dışında yaklaşık 5000 hektarlık kısım çiftçilerin kendi imkanlarıyla yani bahçe ve tarlalarına kurdukları yer altı kuyularından (artezyen) sağlanan sularla yapılmaktadır.

Tarsus Ovası'nda her türlü sebze ve meyve yetişmektedir. Özellikle ovalık kısımlardaki toprakların verimli olmasından dolayı, aynı yıl içinde iki hatta üç defa ürün elde edilebilmektedir. Özellikle buğday, susam, ayçiçeği, pamuk, mısır gibi ürünlerin büyük kısmı ovada yetiştirilmektedir. 2002 yılı araştırmalarına göre sulanabilen arazide mısır %48, narenciye %19, sebze %14, fidan %6, pamuk %3, bostan %3, orman %3, meyve %2 yetiştirilmektedir. İlçede ayrıca 8092 hektarlık alanda bakla, bamyaya, domates, patlıcan gibi turfanda sebzeçilik yapılmaktadır.⁷⁰

Tarsus Ovası'yla birlikte ilçede yetiştirilen tarım ürünlerini buğday (41230 Ha.), arpa (5200 Ha.), mısır 34533 Ha.), nohut (650 Ha.), mercimek (10 Ha.), burçak (35 Ha.), pamuk (3500 Ha.), yer fıstığı (70 Ha.), soya (1463,2 Ha.), patates (80 Ha.), soğan (150 Ha.), yonca (65 Ha.), fiğ (500 Ha.), susam (170 Ha.), sarımsak (58 Ha.), ayçiçeği (150 Ha.) oluşturmaktadır. 123 Ha. arazi ise her yıl nadasa bırakılmaktadır.

İlçede Mersin – Adana karayolunun kenarlarında ve bu yolun kuzeyindeki alanlarda turunçgillerden limon, portakal, mandalina, turunç, altıntop yetiştirilmektedir. Turunçgil bahçelerinin sayısı her geçen gün artmaktadır. İlçe topraklarının 5385 hektarlık alanında yetiştirilen turunçgillerden yıllık ortalama 254614 ton ürün alınmaktadır.⁷¹

İlçenin dağlık kesimlerinde kurulmuş köylerde sulu tarım yapılamamaktadır. Dolayısıyla bu köylerde yapılan tarımda, teknolojik araç ve metotlar da pek kullanılmamaktadır. Dağlık alanlara kurulmuş köylerdeki yaşayan insanların en önemli gelir kaynağı bağcılık ve zeytinciliktir. Dağlık alanlarda sulu tarımın yapılamaması bağcılığın gelişmesinde en önemli etken olmuştur. Geçmişte ilkel yöntemlerle yapılan bağcılık günümüzde modern teknikler kullanılarak yapılmaktadır. İlçe topraklarının

⁷⁰ Devlet Su İşleri İlçe Müdürlüğü

⁷¹ Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Tarsus İlçe Müdürlüğü

8260 hektarlık alanında bağcılık yapılmaktadır. Yörede Tarsus beyazı, kardinal, Yalova incisi, muskat, uslu, elverense, çekirdeksiz üzüm, perlette gibi üzüm türleri yetiştirilmektedir. Son yıllarda bağcılıkla uğraşan çiftçiler “Tarsus beyazı” cinsindeki üzümlerin yerine, çoğunlukla “Yalova incisi” cinsindeki üzümü dikmeyi tercih etmektedirler. Bunda üzüm fiyatlarındaki farklılık ve verim oranı etkili olmuştur.

İlçenin önemli tarım ürünlerinden biri de zeytindir. Bağcılık da olduğu gibi zeytinciliğin yapıldığı bölge de ilçenin dağlık kesimleridir. Zeytincilik, ilçe topraklarının 7650 dekarlık bir alanında yapılmaktadır. Ayvalık, gemlik, sarı ulak, topak ulak gibi zeytin çeşitleri yetiştirilmekle birlikte bu türlerin çoğunluğundan yağ çıkarılmaktadır. İlçede toplam 7600 dekar dikili zeytin olup, bu alandan ortalama yıllık 5712 ton sofralık, 11603 ton yağlık zeytin üretilmektedir. Buna bağlı olarak yıllık ortalama 2898 ton zeytin yağı üretimi gerçekleştirilmektedir.

İlçenin özellikle dağlık kuzey kesimlerinde yapılan bir başka tarım da meyveciliktir. Köylerde 1029 hektarlık arazide armut, elma, erik, kızılıncık kirazı, ceviz gibi meyveler yetiştirilmekte ve çiftçilere ekonomik gelir sağlamaktadır. Ovalık arazide ilkbahar aylarında yetiştirilen turfanda sebze ve meyvelerin tüketiminden sonra, dağlık bölgelerin sebze ve meyveleri yetiştirmeye başlamaktadır. Kış mevsiminde narenciyenin dışında diğer kışlık sebzeler de ilçenin ovalık arazisinde rahatlıkla yetişmektedir. Tarım ve tarımsal faaliyetlerle ilgili olarak çiftçilerin yararına, tarımın geliştirilmesi için ilçede 15 adet Tarım Kredi Kooperatifi ile 12 adet Tarımsal Kalkınma Kooperatifi faaliyet göstermektedir. İlçenin dağlık kesimlerinde kurulmuş köylerde, son yıllarda Tarımsal Kalkınma Kooperatifi sayısı gittikçe artmaktadır.⁷²

2. Hayvancılık ile ilgili faaliyetler;

İlçede tarımsal faaliyetlere bağlı olarak yapılan hayvancılık, ilçenin dağlık kuzey kesimlerinde yoğunlaşmıştır. 1950 - 1960'lı yıllara kadar Toroslar'a yakın köylerde küçük baş hayvancılık, köylülerin en önemli geçim kaynağı olmuştur. 1960'lı yıllara kadar çoğunluğunun göçebe yaşadığı köylüler, hayvancılıkla uğraşmışlardır. Bu yıllardan itibaren yörüklerin bir kısmı hayvanlarını satarak başta tarım olmak üzere farklı alanlara yönelmişlerdir. Hâlâ göçebe yaşamı sürdüren yörükler ise günümüzde

⁷² Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Tarsus İlçe Müdürlüğü

koyun ve kıl keçisi beslemektedir. İlçede göçebe yaşam tarzına bağlı olarak yapılan hayvancılık her geçen gün biraz daha azalmaktadır. 2002 yılı verilerine göre ilçe sınırları içinde 25600 kıl keçisi ve 27800 koyun bulunmaktadır.⁷³

Günümüzde ilçede hayvancılık, değişen ve gelişen teknolojinin etkisiyle daha modern bir biçimde yapılmaktadır. Özellikle dağlık kesimlerdeki köylerde kurulan ve son yıllarda sayısı artan Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri büyükbaş hayvancılığın gelişmesine büyük katkı sağlamaktadır. Tarıma elverişli arazisi az olan köyler, bu kooperatifler sayesinde önemli bir geçim kaynağına kavuşmuşlardır. Genellikle inek besiciliği yapılan kırsal kesimlerde, ineğin özellikle sütünden yararlanılmaktadır.

Yörede arıcılık geçmiş yıllardan bu yana yapılan faaliyetlerden biridir. Dağ köylerinde yapılan arıcılık, ilçe ikliminin ve bitki örtüsünün uygun olması nedeniyle günümüzde gelişmiş yöntemlerle yapılmaktadır. 2002 yılı itibarıyla arı besleyen köy sayısı 80 olup, 175'i eski (ilkel) kovan, 25300'ü fenni kovan olmak üzere ilçede toplam 25535 kovan vardır.

İlçede son yıllarda yöre ekonomisine önemli katkıda bulunan faaliyetlerden biri de kümes hayvancılığıdır. İlçenin dağlık kesimlerindeki hemen her köyde birkaç tavuk çiftliği bulunmaktadır. Bu çiftliklerdeki tesisler modern bir yapıya sahiptir. Çiftliklerde tavuk üretimi yapılarak ülkenin özellikle büyük şehirlerine pazarlanmaktadır. 2002 yılındaki rakamlara göre bu kümeslerde beslenen tavuk sayısı 507000, horoz sayısı 95000, broi sayısı 22680000 ve hindi sayısı 3430'dur.⁷⁴

Tarsus, Akdeniz kıyısında bir ilçe olması ve Tarsus Nehri gibi bir akarsuya sahip olmasından dolayı balıkçılık için uygun, önemli bir yöredir. Ancak balıkçılık yörede çok önem kazanmış bir ekonomik faaliyet değildir. Tarsus Nehri ve bu nehir üzerine kurulan Berdan Barajı tatlı su balığı avcılığı yapılan önemli yerlerdir. Denizde ise daha çok lagos, halili, kefal, barbunya ve karides gibi balıkların avcılığı yapılmakta ve bu ürünler yine ilçe içinde tüketilmektedir.

3. Sanayileşme, ticaret, yatırımlar ve projeler;

Verimli topraklara sahip olan Çukurova'da her türlü ziraatın yapılması ve sanayinin hammaddesi olan ürünlerin bolluğu, Tarsus sanayisinin gelişmesine kaynaklık

⁷³ Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Tarsus İlçe Müdürlüğü

⁷⁴ Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Tarsus İlçe Müdürlüğü

eden en önemli faktör olmuştur. 1800'lü yılların ikinci yarısından itibaren bölgedeki potansiyelin farkında olan yabancı ülkeler, pamuğun ilk işleme biçimi olan çırçır fabrikalarını açmakta gecikmemişler ve 1863 yılında İngilizler yöreye ilk çırçır fabrikasını kurmuşlardır.⁷⁵

Ahmet Akgündüz'ün 1868 tarihli Osmanlı Salnamesi'nden nakline göre, o tarihte Tarsus'ta 2 çırçır işletmesi, 50 akmişe tezgahı (kumaş işletme tezgahı), 3 basmahane, 12 masere, 1 un fabrikası, 7 boyahane, 1 bedesten, 9 han, 3 mağaza ve 830 dükkan⁷⁶ bulunmaktadır. Ayrıca Türkiye'de ilk elektrik enerjisi 15 Eylül 1902'de Tarsus'ta elde edilmiştir.⁷⁷ Nitekim o dönemlerdeki sanayi, hızla gelişerek günümüze kadar gelmiştir.

İlçenin havaalanı, liman ve Mersin Serbest Bölgesi'ne yakınlığı; elverişli iklim koşulları, eski bir yerleşim merkezi oluşu, GAP Bölgesi'ne yakınlığı ve uygun ulaşım imkanları (demiryolu, karayolu, havayolu) ilçeyi yatırımlar için cazip bir bölge haline getirmiştir. Günümüzde yöre sanayi, çoğunlukla bölgede üretilen tarım ürünlerinin işletmesine ya da bölgede gerek duyulan tarım araç gereç ve makinelerinin üretimine yöneliktir.

İlçede faaliyette bulunan, geçmişi 1880'li yıllara kadar uzanan Çukurova Sanayi İşletmeleri, Türkiye'nin en eski ve en büyük tekstil komplekslerinden biridir. Günümüzde yaklaşık 1500 kişi istihdam eden Çukurova Sanayi İşletmeleri T.A.Ş. İstanbul Sanayi Odası tarafından her yıl düzenlenen Türkiye'nin en büyük 500 firması anketinde 204. sırada yer almaktadır.

Tarsus imalat sanayinde yer tutan önemli kuruluşlardan biri de Berdan Entegre Tesisleri'dir. İki ayrı tesisten oluşan ve çırçır, prese, iplik ve dokuma üniteleri bulunan kuruluşta 1500 kişi çalışmaktadır ve Türkiye'nin en büyük 500 firması içinde 191. sıradadır. %19'u halka açık olan şirket İMKB'de işlem görmektedir. Yavuzlar İplik ve Dokuma Sanayi AŞ, Köy – Tür İçel Tavukçuluk Sanayi ve Tic. AŞ Türkiye'nin ikinci en büyük 500 firması sıralamasında ilk 150'nin içinde yer almaktadır. Bütün bu tesislerin yanında ülkemizde kendi sektöründe tek el konumunda olan, Trakya Cam Sanayi A.Ş. Tarsus Fabrikası 1996'da ilçede kurulmuştur. Düzcamlar üretimi yapan

⁷⁵ Tarsus Sanayi Odası Rehberi (1999), s. 32.

⁷⁶ Akgündüz ve diğerleri, Tarsus Tarihi ve Eshâb-ı Kehf, s. 357.

⁷⁷ Tarsus Sanayi Odası Rehberi (1999), s. 32.

fabrikanın kapasitesi yıllık 430.000 tondur. Avrupa düzcam üretiminin %4'ü bu fabrikadan gerçekleşmektedir.⁷⁸

Tarsus sanayisinde tekstil üretimi (6 adet), konfeksiyon üretimi (28 adet), çırçır ve prese (21 adet), orman ürünleri ve mobilya üretimi (9 adet), paketlenme ve sarartma tesisleri (14 adet), un ve unlu mamuller üretimi (22 adet), helva, tahin ve reçel üretimi (6 adet), süt ürünleri üretimi (4 adet), meyve suları üretimi (6 adet), tarım aletleri üretimi (5 adet), makine yedek parçası üretimi (8 adet) başta olmak üzere ve çoğunluğu büyük ölçekli olan 275 fabrika vardır. İlçe sanayisinde yaklaşık 15.000 kişi çalışmakta olup, çalışanların sektörlere göre yüzdelik dağılımları ise şöyledir: % 60 tekstil, % 16 gıda, % 12 inşaat, % 8 metal, % 4 diğer sektörler.⁷⁹

Geçmişte doğulu kervanların uğrak yeri ve ticaret merkezi olmuş bir şehir olan Tarsus, günümüzde de bu önemini muhafaza etmektedir. İlçede yetişen sebze ve meyveler, konfeksiyon ve tarım ürünleri yurt içi ve yurt dışına pazarlanmaktadır. Tarsus Sebze Hali'nin 1999 yılındaki 12 aylık işlem hacmi resmi kayıtlara göre 9 trilyonu geçmiştir. Tarsus Ticaret Borsası'nın işlem hacmi ise 36 trilyon olmuştur. Ülkemizin ekonomisinin küçüldüğü, global krizin tüm dünyada yaşandığı 1999 yılında, ilçe ihracatçıları 100 milyon doların üzerinde ihracat yapmışlardır. İlçeden yurt dışına satılan mallarının büyük çoğunluğunu tarıma dayalı sanayi ürünleri oluşturmaktadır. İhracatı yapılan malların % 65'i tekstil ürünleridir. En fazla dış satım ise Fransa, Hollanda ve ABD'ye gerçekleşmektedir.⁸⁰

Yörede üretim yapan fabrikalar şehir merkezine yakın yerlerde kurulmuştur. Dolayısıyla dağlık kesimlerdeki köylerde yaşayan insanlar bu sektörden çok fazla yararlanamamaktadır. Gerek sanayi gerekse ticaret açısından çok gelişmiş olan ilçenin, dağlık kesimlerde yaşayan bu insanların ekonomik ve sosyal yapısına çok fazla etki ettiğini söyleyemeyiz.

Tarsus sanayi sitesi Mersin ilinde, merkez ilçe sanayi sitesinden sonra en büyük sanayi sitesidir. Sanayi sitesinde elektrik, oto elektrik, kaporta, egzoz, lastik, oto tamir, demir - alüminyum doğrama vb. olmak üzere toplam 1000 işyeri faaliyet göstermektedir. Sanayiye ait bir kısım işyerleri ise ilçenin Huzurkent, Yenice kasabaları ve Dörtler Köyü gibi nüfusun yoğun olduğu yerleşim yerlerinde faaliyet göstermektedir.

⁷⁸ A.g.e., s. 33.

⁷⁹ A.g.e., s. 31-32.

⁸⁰ A.g.e., s. 33.

İlçenin son 20 yılda hızla gelişen bir başka önemli yatırım alanı da hizmet sektörüdür. Bankacılıktan eğitim hizmetlerine, sigorta hizmetlerinden sağlık, avukatlık, kırtasiyecilik ve kuyumculuğa kadar bu sektör gelecek yıllarda daha da gelişecektir. İlçede 22 banka şubesi faaliyet göstermektedir. Yaklaşık 1.100 şirket, 100 milyon doların üzerinde kayıtlı yıllık ihracat, Mersin - Tarsus Organize Sanayi Bölgesi, 22 banka şubesi 1999 yılı sonu itibarıyla 50 trilyon düzeyinde olan toplam mevduat ve tahakkuk eden 18 trilyonluk vergi ile ilçe, ekonomik gelişmişlik ve potansiyel olarak birçok ili geride bırakmıştır.⁸¹

İnşaat sektörü de Tarsus'un son 15 yılda en çok gelişen yatırım alanlarından biri olmuştur. Yörenin, ülkenin en çok göç alan bölgelerinden biri olması ve sanayinin hızla gelişmesi, Tarsus yöresinin çehresini değiştirmiştir. Dolayısıyla ilçede yeni binalar yapılırken plansız ve yanlış yerleşmenin olduğu da bir gerçektir. Hızlı inşaatlaşmaya karşı belediyeler hızla alt yapıdaki eksiklikleri tamamlamaya çalışmaktadır.

Son 10 yılda Tarsus Belediyesi'nin ilçeye yaptığı büyük yatırımlar olmuştur. Belediyenin Berdan Nehri üzerine 1998 yılında Berdan İçme Suyu Arıtma Tesisi'ni kurması, ilçe halkının kalite ve tat olarak temiz bir su içmesini sağlamıştır. Ayrıca ilçeye Antalya'dan Gaziantep'e kadar tek ve ilk Atık Su Arıtma Tesisi'ni kurmuştur. Bunun yanında 1998 yılında başlanıp 2002 yılında hizmete açılan Tarsus Şehirlerarası Terminal İşletmesi de belediyenin önemli hizmetlerinden birini oluşturmaktadır. Türkiye'nin 2. büyük Asfalt Plenti belediye tarafından ilçeye kurulmuştur. 13 dönümlük bir araziye inşa edilen Osmanlı Parkı, Nusrat Mayın Gemisi'nin ilçeye yerleştirilmesi, hayvanat bahçesinin açılması, değişik spor komplekslerinin yapımı, tarihi binaların onarımı, Belediye Kız ve Erkek Öğrenci Yurdu'nun açılması belediyenin çok önemli yatırım ve hizmetlerinden başlıcalarıdır.⁸² Ayrıca Tarsus Belediyesi, ilçenin gerek çevre düzenlemesinin gerek alt yapısının gerekse tarihi yerlerin istenilen bir yapıya kavuşması için çalışmalarını sürdürmektedir.

Tarsus sınırları içinde maden kömürü, krom, bakır, çinko, kurşun ve linyit madeni bulunmaktadır. İlçedeki toplam linyit rezervlerinin 500 bin ton dolayında olduğu tahmin edilmektedir. Yine Tarsus'un Sağlıklı Köyü'nde bulunan kuvarsitin

⁸¹ A.g.e., s. 34.

⁸² Tarsus Belediyesi

madenin de binlerce ton rezervi olduğu sanılmaktadır. Ancak bunlar çıkarılmadığı gibi ilçede bunlara bağlı olarak ağır sanayi kuruluşu da yoktur.⁸³

4. Turizm faaliyetleri ve gezilebilir yerler;

Tarsus, Akdeniz'e kıyı olmasına ve çok iyi bir kumsala sahip olmasına rağmen deniz turizminden çok fazla yararlanamayan ilçelerimizden birisidir. Bunun sebebi ilçede deniz turizmine yönelik yatırım ve tesislerin yapılmaması ve şehir merkezinin denize oldukça uzak olmasıdır. İlçede turizm faaliyetleri, tarihi yerler ve yapılar üzerine yoğunlaşmıştır. Tarsus ve yöresi yaklaşık 3700 yıllık bir tarihe sahiptir. Dolayısıyla yöre, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinden kalma çok sayıda eseri sergileyen bir "açık hava müzesini" andırır.

Hız. İsa'nın 12 havarisinden biri olan St. Paul'un Tarsus'ta doğmuş ve yaşamış olması, Eshâb- ı Kehf gibi Kur'an-ı Kerim'de zikredilen mağaranın ilçede bulunması, Hız. Adem'in oğlu Şit'in, Abbasi halifesi Me'mun'un, Hız. Daniyal ve Lokman peygamberlerin kabirlerinin ilçede bulunması yöreyi inanç turizmi açısından önemli bir bölge haline getirmiştir. Çok eski bir geçmişe sahip olan ve üzerinde yaşayan her toplumun bir kültür mirası bıraktığı ilçedeki tarihi ve turistik yerleri şöyle sıralayabiliriz.

Kleopatra Kapısı: Romalılar döneminden kalan ve Tarsus'un batısında, Mersin yolu üzerinde bulunan Kleopatra Kapısı, tek antik şehir kapısıdır. M.Ö. 41 yılında Mısır'ın ünlü kraliçesi Kleopatra'nın, Romalı General Antonius ile buluşmak için gemilerle geldiği, o zamanın limanı olan Gözlükule'de büyük bir törenle karşılanarak Kleopatra Kapısı'ndan şehre girdikleri söylenir. Kenarı at nalı şeklinde ve yerden yüksekliği 8.5 m, genişliği ise 5.55 m. dir. Tarsus'un 18. yüzyıl sonlarına kadar oldukça sağlam üç kapılı surları, 1835 yılında Mısırlı İbrahim Paşa tarafından yıktırılmış ve sadece iki ayak üzerinde tek kemerli Kleopatra Kapısı kalmıştır. 1999 yılında kapının doğu ve batı cepheleri tamamen kireç taşı bloklarla kaplanmıştır.⁸⁴

Tarsus Şelalesi ve Roma Mezarları: Tarsus ilçe merkezinin kuzeyinde Berdan (Kydnos) Nehri'nin üzerinde Tarsus Şelalesi ve Roma Mezarları bulunmaktadır. Berdan Nehri'nin bu bölümünde nehir suyu 4 - 5 metrelik bir yükseklikten dökülerek şelale

⁸³ Tarsus Sanayi Odası Rehberi (1999), s. 35.

⁸⁴ Levent Zoroğlu, Tarsus Tarihi ve Tarihsel Anıtları, Adana: 1995, s. 32-33.

meydana getirmektedir. Romalılar döneminde şelalenin bulunduğu alan “nekropol (mezarlık)” olarak kullanılmıştır.⁸⁵ Zaman zaman su seviyelerinde görülen değişikliklere bağlı olarak mezarlar görülebilmektedir. Şelale ve çevresi Tarsusluların özellikle sıcak yaz günleri ilgi gösterdikleri yerlerin başında gelir. Bahar aylarında yükselen debisiyle genişleyen göleti ve çağlayanı, güneşin batışıyla birlikte muhteşem bir görüntü oluşturmaktadır. Çay bahçeleri ve lokantaları ile yerli yabancı herkese hizmet vermektedir.

Gözlükule Höyüğü: Neolitik Çağda (İ.Ö. 5000) toprak tepe üzerinde kurulmuş en eski medeniyetin yaşamasıyla Anadolu kültürüne ışık tutan önemli yerleşim merkezlerinden biri de Gözlükule Höyüğü'dür. İlk çağda Tarsus'un limanı olarak kullanılmıştır. Şehrin güneydoğusunda bugün park olarak ağaçlandırılmış 300 m. uzunluğunda ve 22 m. yüksekliğinde bir höyüktür. Burada 1934-1938 ve 1947 yıllarında Hetty Goldman tarafından yapılan Arkeolojik kazılarda, neolitik dönemden İslam dönemine kadar çeşitli yapıtlar bulunmuştur. Neolitik döneme ait, sıva parçaları, opsidon araç ve gereçler, ok uçları, küçük mızraklar, seramikler, kalkolitik döneme ait içerisinde ölümlerin gömüldüğü küpler, testi ve çömlekler, aynı mimari tarzda yapılmış üst üste ev tabanları tunç dönemine ait tunç silahlar, mühürler, dörtgen planlı taş ve kerpiç evler gibi ilk mimari kalıntıları bu çağda kentleşme ve sınıflaşma ortaya çıkmış, kent yangından sonra surlarla çevrilmiştir. Hitit döneminde Kizvatna Kralı İspat Ahşu ile Hitit Kralı Telepinus arasında yapılan anlaşmanın küçük bir bölümü, Gözlükule'de bu anlaşmayı yapan İspat Ahşu'nun çevresi çivi ile yazılı, ortası Hiyeroglif bir mührü, Hitit kralı 3. Hattuşil'in karısı Hepa'ya ait mühür, bir arazi başlığı ile ilgili bir çivili yazılı Hitit tableti, bir din adamı tasvir eden kristal bir heykelcik ve Boğazköy surlarına benzer bir kale kalıntıları bulunmaktadır. Gözlükule'de çıkarılan eserler Adana Müzesi'nde sergilenmektedir.⁸⁶

Donuktaş (Roma Tapınağı): İlçenin doğusunda Tekke Mahallesi'nde bulunan Donuktaş, günümüze ulaşabilen en eski tapınak olarak bilinmektedir. Tapınağın kim için yapıldığı bilinmemekle birlikte, ortaçağ gezginlerinden V. Longlois, Asur kralı Sardanapal'ın mezarı olarak nitelendirmiştir. Fransız Konsolos Ch. Texier tarafından yapılan kazıda da büyük bir heykele ait olduğu sanılan bir parmak bulunmuştur. 1982'de başlanan kazı çalışmaları sonucunda tapınak olduğu tespit edilen yapı

⁸⁵ Akgündüz ve diğerleri, *Tarsus Tarihi ve Eshâb-ı Kehf*, s. 548.

⁸⁶ Çıplak, *İçel Tarihi (Tarihi- Turistik Zenginlikleriyle)*, s. 307; Erbil, *İçel İl Yıllığı*, s. 87

kuzeydoğu - kuzeybatı yönünde uzanan dikdörtgen alan içinde, kare şeklindeki kemerle bağlanmıştır. Anıtsal yapının 20 basamaklı bir kaide üzerine oturduğu tespit edilmiştir. Yapının dıştan uzunluğu 98 m., genişliği ise 43 m. dir. 8 m. yükseklikteki ve 6,5 m. kalınlığındaki duvarlar ise günümüze kadar kalabilmiştir.⁸⁷

Yeni Hamam: İlçe merkezinde, Ulu Camii'nin kuzeydoğusunda yer almaktadır. Hamamın giriş kapısı üzerindeki kitabeden 1785 tarihinde yapılmış olduğu belirtilmektedir. Ancak bu kitabenin onarım sonrası konulduğu sanılmaktadır.⁸⁸ Hamam klasik Türk hamamlarının özelliğini taşımaktadır. Hamamda soyunma, ılıkılık, sıcaklık külhan olmak üzere dört bölüm mevcuttur. Soyunma yeri beşik tonozla, ılıkılık ve sıcaklık bölümü kubbe ile örtülüdür. Sekizgen planlı sıcaklık kısmında dört yanda eyvanlar ve bunlar arasında halvet odaları bulunmaktadır.

Roma Hamamı (Altından Geçme): Roma İmparatorluğu döneminden kalma, Tarsus'un görkemli yapılarından olan hamam kalıntısı ilçe merkezinde yer almaktadır. Hamam kalın Horasan tabakaları, moloz taşlardan ve tuğlalardan yapılmıştır. Kalın duvarın içinde yer yer baca ve havalandırma künkleri ve duvar içinde tuğladan kör kemerler mevcuttur. Hamamın doğusundaki duvarlar kısmen sağlam olarak kalmış ve üstünün kubbeyle örtülü olduğu yarım kalan kubbe ayaklarından anlaşılmaktadır. Bu duvarın yüksekliği 8.5 m., uzunluğu 15 m. ve kalınlığı 5 m.dir. M.S. 2 - 3. yüzyıla ait olduğu tahmin edilen yapının kuzey ve batı bölümleri tamamen yıkılmış, güney duvarında 3.5 m. genişlikte, 4 m yükseklikte delik açılmak suretiyle yol geçirilmiştir. Bu nedenle buraya halk tarafından "Altından Geçme" de denilmektedir.⁸⁹

Bac Köprüsü (Justinianus Köprüsü): Adana - Ankara karayolunun Tarsus girişinde bulunan bu taş köprü, M.S. VI. yüzyılda Bizans İmparatoru Justinianus (İ.Ö.527-566) tarafından yaptırılmıştır. Berdan (Tarsus) Nehri üzerindeki köprü, 1978 yılında restore edilmiştir. Tarsus'un doğusunda bulunan Justinianus köprüsüne, halk tarafından eskiden şehre girişte alınan "bac" vergisinden dolayı "Bac Köprüsü" denilmektedir.⁹⁰

⁸⁷ Çıplak, A.g.e., s. 308- 309.

⁸⁸ Murat Yüksel, *Çukurova'da Türk - İslam Eserleri ve Kitabeler*, İstanbul: 1990, s. 211-212.

⁸⁹ Zoroğlu, *Tarsus Tarihi ve Tarihsel Anıtları*, s. 54.

⁹⁰ Çıplak, *İçel Tarihi (Tarihi -Turistik Zenginlikleriyle)*, s. 307.

Roma Yolu: Tarsus'a 15 km. uzaklıktaki Sağlıklı Köyü'nün yukarı dağlık kısmında bulunmaktadır. Bu yol, ana kaya üzerine taş levhalar döşenerek oluşturulmuştur. Roma Yolu yüksek bir yerde olup, buradan Tarsus ve civarı sahile kadar görülebilmektedir. Tarihi İpek Yolu'nun kalıntısı olan bu yolun genişliği yaklaşık üç metredir ve 3 km. bir kısım sağlam durumdadır. Yolun her iki tarafında bulunan korkuluk duvarı yol boyunca devam etmektedir. Yol güzergahı üzerinde Roma ve Bizans devirlerine ait mezarlar ve yolla ilgili yazılı onarım kitabeleri bulunmaktadır. Söz konusu bu Roma Yolu üzerinde kemerli bir yapı vardır. Bu kapının Kilikya sınırlarının başlangıç yeri olduğu veya sınır kapısı olarak yapıldığı tahmin edilmektedir.

Cumhuriyet Alanı ve Antik Yol: İlçe merkezinde çok katlı otopark projesi temel hafriyat çalışmaları esnasında zemin seviyesinin 5 m. altında antik bir yola tesadüf edilmiştir. Selçuk Üniversitesi'nden Prof. Dr. Levent ZOROĞLU'nun önderliğinde 1993 yılından itibaren arkeolojik kazı çalışmalarına başlanmıştır. 68 m.lik bölümü ortaya çıkarılan yolun genişliği 7 m. olup, poligonal teknikte bazalt taştan inşa edilmiştir. Yolun altında 1.70 m. yükseklikte, 70 cm. genişlikte orijinal kanalizasyon sistemi ve tali kanallarla, cadde kenarlarında konglemera taştan yağmur sularını toplayan kanallar mevcuttur. Antik yolun sağ tarafında sütunlu stilabot yer almaktadır. Roma döneminde yapıldığı tahmin edilen yolun Bizans ve İslami dönemlerde de kullanıldığı yapılan çalışmalardan anlaşılmıştır.⁹¹

Makam-ı Şerif Camii ve Daniyal Peygamber Kabri: Bu caminin içinde Daniyal Peygamberin makamının bulunmasından dolayı Makam-ı Şerif Cami olarak da bilinmektedir. Bulunduğu mahalleye ismini vermiş olan Makam Cami, bugün müze binası olarak kullanılan Kubat Paşa Medresesi'nin 10-15 m kuzeybatısında yer alan ana mekanı dikdörtgen planlı, tonozlu ve kemerlidir. Makam-ı Şerif Cami 1857 yılında yapılmıştır. Camiye sonraki yıllarda yeni bir bölüm eklenmiştir. Yeni yapıdan eski kısma üç kapı açılmakta ve üç basamakla ana makama inilmektedir. Burası basık bir kubbe ile örtülüdür. Doğusunda Daniyal peygamberin kabri yer almaktadır.⁹²

Eski Cami – Kilise Camii: St. Paul'a adanan eski bir kiliseden camiye dönüştürülen yapı, Makam Camisi'nin 100 m. kadar kuzeydoğusunda yer almaktadır. Yapının kilise olarak ne zaman inşa edildiği veya kim tarafından ve ne zaman camiye

⁹¹ Zoroğlu, *Tarsus Tarihi ve Tarihsel Anıtları*, s. 58.

⁹² Akgündüz ve diğerleri, *Tarsus Tarihi ve Eshâb-ı Kehf*, s. 552.

dönüştürüldüğünü ortaya koyan kesin bir kayıt yoktur. Yapının içindeki kapılarda bulunan Ermenice yazılar, buranın önceden bir Ermeni Kilisesi olabileceğini göstermektedir.⁹³

Eski Hamam (Şahmeran Hamamı): Kızılmurat Mahallesi'nde yer almaktadır. Romalılardan kalma bir hamam temeli üzerine Ramazanoğulları tarafından yapıldığı bilinmektedir. Roma döneminden kalan hamam Altından Geçme'nin uzantısı, Eski Hamam'ın olduğu yere kadar uzanır. Kapının yanındaki kitabede (H. 1290) M. 1873 yılında onarım gördüğü yazılıdır.⁹⁴ Restore edilerek halkın hizmetine sunulmuştur. Efsanevi yılanlar padişahı Şahmeran'ın burada kesildiğine ve kanının bu hamamın duvarlarına sıçradığına inanıldığından "Şahmeran Hamamı" da denilmektedir.⁹⁵

Ulu Cami (Cami-i Nur): Cami-i Nur adıyla anılan ve bulunduğu semte Cami-i Nur ismini veren bu cami, ilçenin merkezinde yer alan Türk-İslam sanatının önde gelen eseridir. 1579 yılında Ramazanoğullarından Piri Paşa'nın oğlu İbrahim Bey tarafından yaptırılmıştır. Selçuklu - Osmanlı üslubunda tek şerefeli minaresi olan cami, Sen Piyer Kilisesi kalıntılarının üstüne yapılmıştır. 47 x 13 m. boyutlarında dikdörtgen plana sahip caminin iç avlusu 10 m. yüksekliğinde, 7.20 m. genişliğinde olup, doğu, kuzey ve batı bölümlerini kapsayan 14 mermer sütunun taşıdığı revak vardır. Avlu taş levhalarla kaplı olup, ortada (H.1323) tarihli onarım kitabesi bulunan bir şadırvanı mevcuttur. Caminin doğu bölümünde ayrı mekanda Hz. Şit ve Lokman peygamberlerin makamları ve Abbasi Halifesi olan ve Pozanti'da 833 (H.218) yılında ölen Me'mun'un kabri bulunmaktadır. Caminin batı kısmına, Tarsus'un eski kaymakamlarından Ziya Bey tarafından 1895 yılında bir de saat kulesi yaptırılmıştır.⁹⁶

St. Paul Kuyusu: Kızılmurat Mahallesi'nde Cumhuriyet Alanı'nın yaklaşık 300 m. kadar kuzeyinde, eski Tarsus evlerinin yoğun olduğu bölgede, öteden beri St.Paul'un evinin yeri olarak kabul edilen bir avluda bulunan kuyu, "St.Paul Kuyusu" olarak bilinir. Bu evin bahçesinde yakın zamana kadar yapılan küçük bir kazı çalışmasında bazı duvarlar ortaya çıkarılmıştır. St.Paulus'un Hristiyanlık için önemine bağlı olarak, bu kalıntıların ve kuyunun çok eskiden beri kutsal sayılması, kentte yakın zamana kadar yaşayan Hristiyan cemaatinin inancının izleri olarak yorumlanmaktadır. Halen çevre

⁹³ Zoroğlu, Tarsus Tarihi ve Tarihsel Anıtları, s. 52.

⁹⁴ Zoroğlu, A.g.e., s.55.

⁹⁵ Demirtaş, İçel İli Çevre İncelemeleri, s. 218.

⁹⁶ Zoroğlu, A.g.e., s. 45-47.

düzenlemesi ve çevre istimlakları yapılmakta olan kuyunun çapı 1.15 m.dir. Ağız taşının silindir biçiminde olmasına karşın, asıl kuyu gövdesi kare biçimindedir ve dörtgen kesme taşlarla yapılmıştır. Derinliği 38 m. olan kuyunun suyu yaz-kış hiç eksilmez.⁹⁷ Kudüs'e hacı olmak için yöreden geçen hristyanlarca kutsal sayılan bu kuyu suyundan içilir. Bunun yanı sıra yapılan kazı çalışmalarında St.Paulus'un doğduğu ev olarak tahmin edilen evin taş duvarları St.Paul Kuyusu'nun hemen yanında gün ışığına çıkarılmıştır.⁹⁸

St. Paul Kilisesi: İlçenin güneyindeki Ulu Cami semtinde bulunan ve St. Paul'a adanan yapının, M.S. 17-18. yüzyıllarda inşa edildiği tahmin edilmektedir. 1862 yılında ikinci yapım aşamasından geçmiştir. 1993 yılında koruma altına alınarak anıt müze olarak açılmak istenmişse de aşamalı olarak restorasyon devam etmektedir.

Kırkkasık Bedesteni: Ulu Cami'nin hemen yanında bulunmaktadır. Bedesten Ramazanoğullarından Piri Paşa'nın oğlu İbrahim Bey tarafından 1579 tarihinde Ulu Cami ile birlikte yaptırılmıştır. Medrese ve imarethane olarak kullanılmış olup tarihi bir değere sahiptir. Dikdörtgen plana sahip yapı, kesme taştan yapılmıştır. Üzeri beş adet kubbe ile örtülüdür. 1960 - 1961 yıllarında büyük bir onarım görmüş ve kapalı çarşı olarak kullanıma açılmıştır. Şu anda dükkan olarak kullanılan 18 oda mevcuttur. Yapıya doğu, batı ve kuzeybatıda bulunan kapılardan girilmektedir.⁹⁹

Eshab-ı Kehf Mağarası: İlçenin 14 km. kuzeybatısında, Dedeler Köyü mevkiinde bulunmaktadır. Kur'an- ı Kerim'in Kehf suresinde anlatıldığı gibi, Allah'a inanan yedi arkadaş o yıllarda hüküm süren putperestlerin baskı ve zulmünden kaçarak bu mağaraya sığınmışlar ve yanlarında bulunan Kıtmir isimindeki köpek ile 309 yıl burada uyumuşlardır. Uyandıktan sonra Tarsus şehrine indiklerinde yılların geçtiğini fark eden bu insanlar şehir halkının ve idarecilerin merakından kaçarak tekrar bu mağaraya sığınmış ve bu mağarada kaybolmuşlardır. Bu mağara hem Hristiyanlar hem de müslümanlar için kutsal sayılmakta ve ziyaret edilmektedir.¹⁰⁰

Mencik Baba Zaviyesi: Varsak Türkmenlerinin Üç-ok koluna bağlı olan ve Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında Tarsus'a yerleşen Mencik Baba'nın zaviyesi Tekke Mahallesi'nde bulunmaktadır. Zaviyedeki yazılı taşlardan, zaviyenin Orta

⁹⁷ Zoroğlu, A.g.e., s. 56-57.

⁹⁸ Çıplak, İçel Tarihi (Tarihi -Turistik Zenginlikleriyle), s. 310.

⁹⁹ Zoroğlu, Tarsus Tarihi ve Tarihsel Anıtları, s. 48-49.

¹⁰⁰ Akgündüz ve diğerleri, Tarsus Tarihi ve Eshab-ı Kehf, s. 548.

Asya'dan ve Doğu Türkistan'dan Anadolu'ya gelen Türklerin konaklamaları, yiyecek vb. ihtiyaçlarının karşılanması maksadıyla yapıldığı anlaşılmaktadır.¹⁰¹

Omur Yazıtı: Yeni Hamam'ın duvarında bulunmakta olan bu yazıt 1982 yılında yerinden çıkarılıp, şimdiki yeri olan Kleopatra Kapısı'nın kuzeyine yerleştirilmiştir. Boyu 145 cm., eni ise 52 cm.dir. Romalılar zamanında bir heykelin kaidesi olarak kullanılmıştır.

Amerikan Koleji: Şehrin güneydoğusunda, Gözlükule Höyüğü'nün kuzeyindeki bir kompleks içinde bulunmaktadır. Yabancı girişimcilerin kurduğu okullardan biri olan ve 1888 yılında öğretime başlayan okulun bugünkü binası 1910 yılında inşa edilmiştir. Kolejin doğusundaki konukevi olarak kullanılmakta olan Sadık Paşa Konağı da özgün Tarsus yapılarından biridir. Aynı kompleks içinde yer alan Misak- ı Milli İlköğretim Okulu ise 1873 yılında yapılmış tarihi bir yapıdır.

Kubad Paşa Medresesi: İlçe merkezinde Makam semtinde bulunan medrese 1550'li yıllarda Ramazanoğlu beyi Kubad Paşa tarafından yaptırılmıştır. Son onarımı 1970 yılında yapılmış ve günümüzde müze binası olarak hizmet vermektedir.¹⁰²

Tarsus'un tarihi evleri de turistik bir yapıya sahiptir. Tarsus evleri, tipik Akdeniz ev geleneği içerisinde mütevazı, ancak dikkat çekici mimari farklılıklar ortaya koyan bir sınıf oluşturmaktadır. Tarsus tarihinin görkemini ortaya koyan bu eski yapılar, bugün kısmen koruma alanı içerisinde kalan, Camii Nur, Tekke, Kızılmurat ve Tabakhane mahallelerinde yoğunlaşmıştır.

3. Tarsus yöresinin sosyal yapısı

1. Nüfus;

Tarsus'un nüfusu, ilk olarak Osmanlı dönemindeki tahrir defterlerine bakılarak tespit edilmiştir. Buna göre ilçenin nüfusu 1519 yılında 3373, 1536 yılında ise 3794'tür. Tanzimat'tan önce 1831 yılında yapılan ve sadece erkeklerin sayıldığı nüfus sayımına göre Tarsus sancağının toplam nüfusu 16609'dur. Tabi ki bu sayıya kadınlar da eklendiğinde Tanzimat yıllarında ilçenin nüfusu 30000'i aşmaktadır.

¹⁰¹ Akgündüz ve diğerleri, A.g.e., s. 74

¹⁰² Zoroğlu, Tarsus Tarihi ve Tarihsel Anıtları, s. 34-35.

Ahmed Akgündüz'ün Haleb Vilayeti Salnâmesi'nden nakline göre 1868 yılında Tarsus kazasının köyleriyle birlikte müslümanların nüfusu 19032, gayri müslimlerin nüfusu 1391 olmak üzere toplam 29423'tür. 1890 yılında yapılan nüfus sayımında ilçenin toplam nüfusu 40410 olarak belirtilmekte iken Yurt Ansiklopedisi'nde 42159 olarak geçmektedir. 1900 yılındaki nüfus kayıtlarına göre ilçenin nüfusu 52868'dir. 1885 – 1914 yılları arasındaki nüfus kayıtlarında ilçenin toplam nüfusu 64655'tir.¹⁰³

İlçenin zaman içerisindeki nüfusuna bakıldığında yörede hızlı bir nüfus artışı olduğu hemen göze çarpmaktadır. En son 22 Ekim 2000 yılında yapılan genel nüfus sayımına göre Tarsus'un nüfusu, merkez ilçe, ilçeye bağlı 8 belde, 138 köy ve mahallelerle toplam 146 yerleşim ünitesinde toplanmıştır. Bu nüfus sayımının resmi sonuçlarına göre ilçe merkezinin nüfusu 216.382'dir. Bucak ve köy nüfuslarının toplamı 131.823 olup nüfusun %62'si ilçe merkezinde, %38' ise bucak ve köylerde yaşamaktadır.¹⁰⁴

Tarsus ilçesine bağlı Huzurkent (24656), Yenice (17199), Gülek (9831), Bahşiş (5770), Bağcılar (3945), Atalar (3453), Yeşiltepe (2447)¹⁰⁵ beldeleri, belediye teşkilatlarıyla hizmet vermektedir. Kurulan belediyelerin genellikle Akdeniz'e yakın yerlerde olduğu göz önüne alındığında, Toroslar'a (kuzeye) gidildikçe nüfusun azaldığı sonucuna ulaşılır. Özellikle dağlık kesimlerdeki köylerin nüfusu oldukça düşüktür. Hatta buralardaki insanlarımız köy kurmak yerine, bir veya birkaç ailenin beraberliği ile oluşturulmuş küçük mahallelerde yaşamaktadırlar. Ayrıca dağ köylerinden ilçe merkezine göçün olması da bu köylerde nüfusun az olmasının bir başka nedenidir. Nüfusa bağlı olarak denizden uzaklaştıkça, şehirleşme ve yerleşik hayat özellikleri de düşüş göstermektedir. Nüfus, ovalık olan düz arazide kurulmuş olan köylerde, dağ köylerine göre daha yoğundur. Ovalık olan kesimlerde Huzurkent, Yenice, Bahşiş, Bağcılar, Atalar, Yeşiltepe beldeleri ile Aliefendioğlu, Alifakı, Bağlarbaşı, Çiçekli, Aliağa, Bolath gibi birçok köy vardır.

İlçenin hızla artan nüfusunda, ilçeye yapılan iç göçlerin etkisi büyüktür. GAP projesiyle doğu bölgelerimizden gelen göçler kısmen önlenmiş olmakla birlikte, yöreye

¹⁰³ Akgündüz ve diğerleri, Tarsus Tarihi ve Eshâb-ı KeHF, s. 248-249.

¹⁰⁴ Tarsus Nüfus Müdürlüğü

¹⁰⁵ Tarsus Nüfus Müdürlüğü

göçler halen devam etmektedir. İlçede, nüfus yoğunluğunun hızla artması, alt yapı, yerleşim, istihdam gibi birçok sorunu da beraberinde getirmektedir.

2. Eğitim;

Tarsus ilçesi sınırları içinde; ana okulu sayısı 3 olup ana sınıflı sayısı 30'u ilçe merkezinde 30'u köylerde olmak üzere 60 tanedir. Ana okulunda eğitim alan öğrenci sayısı 1602 olup hizmet veren öğretmen sayısı 51, usta öğretici sayısı 58'dir. İlçede okul öncesi çağı nüfusu 6500 civarındadır ve çağ nüfusunun okula devam oranı % 22'dir.

Köy ve kasabalarda 69, ilçe merkezinde de 45 ilköğretim okulu örgün eğitim vermektedir. Toplam 114 ilköğretim okulunda 54886 öğrenci temel eğitim almaktadır. İlçede, Akdeniz Lisesi, Cumhuriyet Lisesi, İmam Hatip Lisesi, Tarsus Lisesi, İclal Ekenler Lisesi, Barboros Hayrettin Lisesi, Cengiz Topel Lisesi, Atatürk Lisesi, Zühtü Ünaştı Lisesi, Özel Çağ Lisesi, Özel Amerikan Lisesi, Özel Toros Lisesi , Endüstri Meslek Lisesi, Tarsus Sanayi ve Ticaret Endüstri Meslek Lisesi, Gözlükule ÇPL, Hzk. D. Uysal ÇPL, Yn. H. Aytürk ÇPL, Anadolu Kız Meslek Lisesi, Anadolu Ticaret Lisesi, Gülek İ. Günay ÇPL, A.Kerim Bengi Anadolu Lisesi, M. Kemal Anadolu Lisesi ise örgün eğitim yapan orta öğretim kurumları olup, bu okullarda toplam 14459 öğrenci 2002 - 2003 eğitim - öğretim yılı itibarıyla eğitim görmektedir. İlköğretim kurumlarında 1210'u sınıf öğretmeni, ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında 1480'i branş öğretmeni olmak üzere toplam 2690 öğretmen ilçede hizmet vermektedir. Ayrıca zihinsel engelli öğrenciler için Zihinsel Özürlüler Vakfı'nca bir okul yaptırılmış ve bu okulda da 43 öğrenci eğitim görmektedir.¹⁰⁶

İlçede Ata Dershanesi, Anıt Dershanesi, Final Dergisi Dershanesi (iki şube), Sınav Dershanesi, Işık Dershanesi (iki şube), Lisan-Fen Dershanesi, Zafer Dershanesi, Ünal Dershanesi, Yön Dershanesi, Test Teknik Dershanesi, Boğaziçi Dershanesi'nde ilköğretim kurumları sınavlarına ve üniversiteye yönelik olarak toplam 3382 öğrenci eğitim görmektedir. Yabancı dil eğitimine yönelik olarak İlk Gelişim, Can Okşaşoğlu ve Hakkı Şendur yabancı dil kursları, sürücü yetiştirmek için de Akgüney, Çukurova, Ertekin, Gökhan, Özkismet, Şahmeran ve Yaşar Ertekin sürücü kursları eğitim

¹⁰⁶ Tarsus İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü

vermektedir. Mersin ilinin son yıllarda eğitimdeki başarısında ilçenin katkısı oldukça fazladır.

Halk Eğitimi Merkezi'nde 2002 yılında 22 branşta 182 kurs açılmış ve 3862 kursiyere hizmet verilmiştir. Ayrıca son üç yıl içerisinde okur-yazar kursuna devam eden öğrenci sayısı 3765'e ulaşmıştır. İlçede bir de Mesleki Eğitim Merkezi olup burada 21 ana meslek dalında, 46 meslek eğitimi yapılmaktadır.¹⁰⁷

Tarsus, yüksek öğrenim veren kurumlar yönünden önemli ilçelerimizden biridir. İlçede Çağ Üniversitesi, Mersin Üniversitesi Tarsus Teknik Eğitim Fakültesi ve Tarsus Meslek Yüksek Okulu bulunmaktadır. Çağ Üniversitesi'nde Fen Edebiyat Fakültesi (İngilizce Öğretmenliği, İngilizce Öğretmenliği "Burslu"), İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi (İşletme, Uluslararası Finans, Uluslararası İlişkiler), Hukuk Fakültesi, Meslek Yüksek Okulu (Genel İşletme, Halkla İlişkiler, İthalat – İhracat) yüksek öğrenim veren bölümlerdir.

Mersin Üniversitesi Tarsus Teknik Eğitim Fakültesi'nde Bilgisayar Öğretmenliği, Elektronik Öğretmenliği, Tasarım ve Konstrüksiyon Öğretmenliği bölümlerinde 2002-2003 yılında 117 öğrenci yüksek öğrenim görmektedir.¹⁰⁸

Mersin Üniversitesi Tarsus Meslek Yüksek Okulunda ise Bilgisayar Programcılığı, Bilgisayar Muhasebe ve Vergi Uygulama, Büro Yönetimi ve Sekreterlik, Moda - Konfeksiyon, Pazarlama, Tekstil bölümleri bulunmaktadır.

3. Sağlık;

İlçede sağlık hizmeti veren biri özel, üç hastane bulunmaktadır. Devlet Hastanesi 58 uzman, 18 pratisyen doktor, 159 hemşire, 5 diş hekimi, 2 diyetisyen, 8 sağlık memuru, 24 laboratuvar teknisyeni ve 24 memuru başta olmak üzere toplam 400 personeli ile hizmet veren 198 yatak kapasiteli sağlık kuruluşlarından biridir.

1993 yılında hizmete açılan SSK 70. Yıl Tarsus Hastanesi 64 uzman, 15 pratisyen doktor, 3 diş hekimi, 19 laboratuvar teknisyeni, 12 röntgen teknisyeni, 5 eczacı, 168 hemşire, 16 ebe, 10 eczacı başta olmak üzere toplam 457 personeli ile hizmet veren 540 yatak kapasiteli bir başka hastanedir. Özel Ömer Sayar Hastanesi ise 7

¹⁰⁷ Tarsus İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü

¹⁰⁸ Mersin Üniversitesi Tarsus Teknik Eğitim Fakültesi

uzman, 3 pratisyen doktor, 15 hemşire başta olmak üzere toplam 25 personeli ile hizmet veren 95 yatak kapasiteli özel bir hastanedir.

Ayrıca ilçede 7 sağlık personeli ile hizmet veren Verem Savaş Dispanseri, 18 sağlık personeli ile hizmet veren Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlama Merkezi, 8 sağlık personeliyle hizmet veren Tarsus Sağlık Eğitim Merkezi bulunmaktadır. Bunların yanında 9 ilçe merkezinde ve 15 köylerde olmak üzere toplam 24 Sağlık Ocağı halkın sağlık sorunlarına büyük ölçüde cevap veren sağlık kuruluşlarıdır. Ayrıca ilçede 84 eczane halkın ilaç ihtiyacını karşılamaktadır.

4. Ulaşım ve Haberleşme;

Tarsus coğrafi konumu itibarıyla doğu ve batı arasında her zaman geçiş noktası olmuştur. Bu açıdan ilçede her türlü ulaşım günümüzde de kolaylıkla yapılabilmektedir. Mersin - Adana arasındaki E - 90 karayolu ilçenin içinden geçmektedir. Adana - Konya ve Adana - Ankara karayolu ise yine ilçe merkezinin doğu kısmından geçmektedir. Karayoluyla yurdun her köşesine ulaşım sağlayabilen ilçedeki şehirlerarası otobüs terminalinde Marmara, Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu, Karadeniz dahil tüm bölgelerimize giden otobüs firmalarının satış noktaları bulunmaktadır. İlçe şoförlerine ait olan TOK işletmesi Mersin ve Adana illerine her 5 dakikada bir otobüs ile yolcu taşımaktadır. Ayrıca ilçenin hemen her köyüne ulaşım kolaylıkla sağlanmaktadır.

İlçede demiryoluyla ulaşım da oldukça gelişmiştir. Başta Adana - Mersin arasındaki demiryolu ilçenin içinden geçmektedir ve her 30 dakikada bir kalkan expres trenleri ilçeden bu illere yolcu taşımaktadır. Bunun yanında ilçeden güney illerimize ve iç bölgedeki illerimize demiryoluyla ulaşım yapılabilmektedir.

İlçenin havayolu ile ulaşımı 40 km. uzaklıktaki Adana Havaalanı'ndan gerçekleştirilmektedir.

Tarsus ilçesi, ilçe merkezi olarak deniz kıyısında kurulmadığından dolayı herhangi bir limana sahip değildir. İlçeye deniz ulaşımı 27 km. uzaklıktaki Mersin Limanı'ndan yapılmaktadır.

İlçede ilk yerel gazete 1950 yılında Tarsus Gazetesi adıyla çıkarılmaya başlanmıştır. Tarsus, o tarihten bugüne haberleşme alanında büyük bir gelişme göstermiştir. Günümüzde ilçede bir yerel televizyon (Güney TV), beş yerel radyo

istasyonu faaliyet göstermektedir. İlçede beşi günlük, beşi haftalık yayınlanan on tane de gazete bulunmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TARSUS YÖRESİNDE SOSYAL HAYAT VE HALK KÜLTÜRÜ ÜRÜNLERİ

1. 1. SOSYO – KÜLTÜREL HAYAT

1. 1. 1. Geleneksel sosyo – kültürel hayat

Tarsus ve yöresi eski bir geçmişe sahip olması ve tarihin her döneminde yerleşme için uygun bir yer olması itibarıyla, günümüzde de değişik hayat anlayışına, yaşam biçimine ve kültüre sahip grupları bir arada toplayan bir yerleşim birimidir. Bu bölümde, yörede kültürel yapı bakımından farklılık gösteren ve değişik zamanlarda ilçenin belli bölgelerine yerleşmiş olan bu toplulukların yöreye yerleşim zamanları, yaşayış biçimleri, inançları, günlük uğraşları vb. konularda bilgi vermeyi uygun bulduk.

Yöreye genel olarak bakıldığında, Türkmen nüfusun yoğunluğu dikkat çekmektedir. Osmanlı döneminde Dulkadirli, Yeni-il, Eski-il, Şam, Ulu Yörük, Buzulus, Haleb gibi isimlerle bilinen Türkmen aşiretleri, buldukları yerlerde idari ve mali bir statüye sahiptirler. Bu Türkmenlerden birisi de 14. ve 15. yüzyıllarda büyük kısmı Tarsus ve Silifke'nin kuzeyindeki dağlık bölgede, bir kısmı da Taş - ilinde 16. yüzyılda ise büyük ölçüde ovalık bölgelerde yaşayan ve kaynaklarda "Varsak Türkmenleri" veya "Tarsus Türkmenleri" isimleriyle zikredilen Türkmen topluluğudur.¹⁰⁹

Tarsus Türkmenlerini oluşturan boyların mensup oldukları Üç-Oklu ve Boz-Oklu Türkmenlerinin Anadolu'ya göçleri, büyük ölçüde Malazgirt Zaferi'nden sonra başlamıştır. Bu göçler, Moğol istilası sebebiyle (1220), 13. yüzyılda daha da artmış, 14. ve 15. yüzyıllarda ise Çukurova'ya doğru devam etmiştir. 14. yüzyılda Memlûk, Karaman ve Ramazan kuvvetleri, Kilikya Ermeni Krallığı'nın hakimiyetinde bulunan Çukurova'yı fethedince; ele geçirilen bölgeye Türkmenler yerleştirilmiştir. Memlûkler bu Türkmenlerin atlı birliklerinden akıncı güç olarak yararlanmışlardır. Kilikya'daki bu

¹⁰⁹ Bilgili, Osmanlı Döneminde Tarsus Sancağı ve Tarsus Türkmenleri, s. 157.

bu Türkmenlerin atlı birliklerinden akıncı güç olarak yararlanmışlardır. Kilikya'daki bu yayılma ve yerleşme faaliyetleri özellikle kır kesiminde Silifke'ye kadar uzanmıştır. Burada fetih hareketleri ile boyların göçlerinin paralel yürüdüğü anlaşılmaktadır. 1360 yılında Tarsus ve Adana gibi Çukurova'nın en mühim iki şehrinin Memlûk - Türkmen kuvvetleri tarafından ele geçirilmesiyle, Türkmenlerin Çukurova'ya göçü hızlanmıştır.

Üç - Okların Yüregir, Kımık, Bayındır, Salur, Peçenek ve İydir boylarıyla; Boz - Okların Dodurga, Kargın ve Beydilli gibi boyları Orta Toroslar'ın dağlık kesimleriyle kuzey ve güney yamaçlarındaki ovalık alanlara yerleştirilmişlerdir. Çukurova'nın fethinden hemen sonra buraya, Türkistan'dan yeni göç hareketleri meydana gelmiştir. Çukurova'ya göç eden Varsakların asıl yerleşme yeri Bulgar (Bolkar) Dağı'dır. Yaz aylarında Bulgar Dağı'nda yaşayan Varsaklar, kış ayında Çukurova'ya inmişlerdir.¹¹⁰

Tarsus Türkmenleri, Çukurova'nın fethinde olduğu gibi, Osmanlı - Karaman ve Osmanlı - Memlûk mücadelelerinde siyasi ve askeri bakımdan önemli rol oynamışlardır. Osmanlı - Karaman mücadelelerinde, Turgudlu ve Bayburdlu Türkmenleriyle birlikte çoğunlukla Karamanlıların yanında yer almışlardır. Osmanlıların Karaman Beyliği'ni kaldırmasından sonra, Memlûkler ile Çukurova'da hakimiyet kurmak amacıyla giriştikleri mücadeleler esnasında ise, bu kez Memlûk tarafını tutmuşlardır. Bu sebeple Osmanlılar, 1487'de bir orduyu Varsaklar üzerine göndermiş ve Osmanlı ordusu Varsaklar'ı denizden ve karadan kuşatmıştır. Bu kuşatmadan sonra Boğa - oğlu, Elvan - oğlu, İğdir - oğlu vs. boy beyleri Osmanlılara bağlılıklarını bildirmişlerdir. Ancak daha sonraki yıllarda Osmanlı - Memlûk mücadelesinde yine Memlûkler yanında yer almışlardır.

Varsakların Osmanlı hakimiyetine girmesi, Yavuz Sultan Selim zamanında olmuştur. Yavuz'un Merc-Dâbık (1516) ve Ridaniye'de (1517) kazandığı başarılar neticesinde Memlûk Devleti'ne son verilmiştir. Böylece Çukurova'nın şehir, kasaba, köyleri ve burada yaşayan yerli ve Türkmen halkı Osmanlı idaresine girmiştir.

Osmanlı Devleti bünyesindeki diğer Türkmen illeri veya ulusları gibi, Tarsus Türkmenleri de boy yahut taife adını taşıyan teşekküllerden meydana gelmektedir. Tarsus Türkmenlerinin oluşturan boyların, kendilerine bağlı cemaatlerden teşekkül ettiği anlaşılmaktadır. Yani, cemaatlerin birleşmesiyle; Bayındır, Salur, Elvanlu, Gökçelü, Orhan Beğlü, Yortan ve Esenlü gibi boylar ortaya çıkmıştır. Bu boylar, Tarsus

¹¹⁰ Bilgili, A.g.e., s. 160-161.

merkez, Kuştemür, Kusun ve Ulaş isimli dört nahiyede hayat sürmüşlerdir. Tarsus Türkmenlerini oluşturan belli başlı boylar, Kusun, Ulaş, Kuştemür, Esenlü, Gökçelü, Elvanlu ve Orhan Beğlü boylarıdır.¹¹¹

Tarih boyunca Türkler için dağların alt yamaçları, vadi içleri, ovalar, sahil bölgeleri ve step alanları kışlak; yüksek düzlükler ve dağlar ise yaylak vazifesi görmüştür. Kışı, iklimi yumuşak alanlarda geçiren Türkmenler, yazın hayvanları beslemek ve mümkün olan bir takım zirai faaliyetlerde bulunmak maksadıyla yüksek yerlere çıkmışlardır. Ortaçağlardan günümüze gelinceye dek tam yerleşik hayata geçmiş olanlar hariç, Türk topluluklarında görülen bu genel özellik Tarsus Türkmenleri (Varsak) için de bir hayat tarzı olmuştur. Osmanlı kaynaklarında Ramazan Bey'in Varsak boy beylerinden Kusun ve Varsak Beylere Eserkef'in kışlak, Gülek boğazında Beremedik ve Tekfur Beli'nin yaylak ve Kuştemür Bey'e Tarsus ovasının kışlak, Bulgar Dağı'nın yaylak, Tarsus ovasını ise kışlak olarak verildiği kaydedilmiştir. Yine kaynaklarda Tarsus Türkmenlerine bağlı aşiretlerin Bulgar Dağı'nı yaylak, Tarsus ovasını ise kışlak olarak kullandıkları zikredilmektedir.¹¹²

Anadolu'nun Akdeniz kıyılarında yaşayan şehirli ve çiftçileri umumiyetle her yıl Toros Dağları'ndaki yaylalara çıkmışlardır. Toros Dağları'na Varsaklardan başka, diğer Türkmen grupları ve Moğol asıllı aşiretler de mevsimlik olarak gelip yerleşmişlerdir. Tarsus Türkmenlerine bağlı aşiretler genellikle kısa mesafeli yaylaklara göç etmişlerdir. Birbirine yakın yaylak ve kışlaklar arasında dolaşmak, Çukurova Türkmenleri için ortak bir özellik gibi görünür. Kır kesiminde yaşayan Türkmenler, ekonomik ve sosyal sebeplerle yaylak - kışlar hareketini gerçekleştirirken, Tarsus şehrine yerleşen bir kısım kimseler de bu hayat tarzını devam ettirmişlerdir.

Türkmenler senenin yaklaşık 6 ilâ 8 ayını yaylakta geçirmişler; geri kalan süre içinde kışlak mahallelerinde bulunmuşlar ve ziraatla uğraşmışlardır. Yaylaklarda, hayvancılık ağırlıklı olmakla birlikte iptidai ziraat de yapılmıştır. Bölgelere göre değişmekle birlikte, Çukurova Türkmenleri'nin kışlaklardan yaylalara çıkma vakti mart ayı sonları olup, bu hareket kasım ayında son bulmuştur. Kışlak ve yaylaklardaki faaliyetler neticesinde elde edilen hayvan ürünleri (yoğurt, peynir, yağ, deri, yün...) ve

¹¹¹ Bilgili, A.g.e., s. 162.

¹¹² Bilgili, A.g.e., s. 359.

zirai mahsuller kondukları yere yakın veya kır kesiminde devamlı kurulan bir pazarda satışa sunulmuş veya mübadele usulü ile değerlendirilmiştir.

Yaylak - kışlak hareketi gelişi güzel yapılan bir hareket olmayıp devletin kontrolü altında olmuştur. Nitekim devlet, koyduğu bir takım örfi vergilerle bu hareketi gerçekleştirenlerden gelir elde etmiştir. Devlet, Türkmenlerden otlak ve yaylak vergisi, resm-i yatak ve duhan (kışlak) vergilerini almıştır. Osmanlılar döneminde yörüklerin hayvanlarını otlayacağı çayırlar töreye göre belirlenmiştir. Külek ve Namrun kalelerinin buldukları yayla sahası, Türkmenler tarafından hem hayvanlarını otlatmak hem de ziraat yapmak maksadıyla kullanılmıştır. Bu bölge, 1453 yılından sonra geçici yayla yerleşmesinden ziyade bir bakıma devamlı yerleşmeler haline dönüşmüştür.

Tarsus Türkmenlerinin 16. yüzyılda yaylaklara yerleşme hadisesinde devletin ne derece etkili olduğu bilinmekle birlikte, büyük oranda konar-göçerleri iskan çalışmaları 1691 yılında başlatılmış; 18. yüzyıl başlarında Orta Toroslar'da yaşayan bazı aşiretler kendi yaylak ve kışlaklarında iskana tabi tutulmuşlardır. 19. yüzyıl ortalarında itibaren, özellikle Tanzimat döneminde konar-göçerlerin yaylak ve kışlaklarına yerleşmeleri hususunda daha sistemli çalışmalar yapılmış ve konar-göçerlerin büyük bir kısmı buralara yerleştirilmiştir. Ancak bu iskan teşebbüsü, Çukurova'daki konar-göçer hayat tarzını kısa zamanda ortadan kaldıramamıştır. Hatta, 1865'ten sonra pek çok isyan hareketine sebep olmuştur. Bu isyanların çoğu dağlık alanlarda (Toroslar) olmuştur. Neticede, devlet merkezinin ve mahalli idarecilerin çabalarına rağmen, Tarsus Türkmenlerinin yerleşik hayata geçişi yavaş yavaş gerçekleşmiştir.¹¹³

Günümüzde yörenin dağlık kesimlerindeki köy isimlerine baktığımızda, Tarsus Türkmenlerini oluşturan Ulaş boyu, Sarı Ahmetli, Çakırlı, Kalburcu, Sarı İbrahimli, Ballica, Alibeyli, Taşçılı, Kargılı, Yunusoğlu¹¹⁴ vb. cemaatlerin isimlerini aldığımızı görmekteyiz. Ayrıca Yenice cemaatinin adının da bir kasabaya isim olması dikkat çekmektedir. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren büyük bir kısmı yerleşik hayata geçen Türkmenler, günümüzde ilçenin dağlık kesimlerindeki köylerde yaşamaktadırlar. O yıllarda yerleşik hayata geçmeyen Türkmenler ise 1950-1960'lı yıllara kadar konar-göçer yaşamı sürdürmüşler, bir kısmı da hâlâ sürdürmektedir.

¹¹³ Bilgili, A.g.e., s. 360-361.

¹¹⁴ Bilgili, A.g.e., s. 171.

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ilçenin dağlık alanlarına yerleşen Türkmen aşiretleri, günümüzde yerleşik hayatın kurallarını tam olarak benimsemişlerdir. Bağcılık ve zeytincilik bu köylülerin en önemli uğraşlarıdır. Ayrıca bu kısımlardaki köylüler buğday, arpa, yulaf, kavun, karpuz, bamya vb. gibi tarımsal faaliyetlerde bulunmakta ve bu ürünlerin bir kısmını sattıktan sonra bir kısmını da gelecek yılın tohumu ve bir yıllık süre boyunca yenilecek ürünler olarak ayırmaktadırlar. 1950'li yıllardan sonra traktörün tarıma girmesiyle, tarımsal faaliyetler daha da kolay hale gelmiştir. Sulu tarımın dağlık arazide yapılamaması, bu yöredeki köylüleri meyveciliğe yöneltmiştir.

Günümüzde bu bölgedeki köylüler tarımın yanında hayvancılıkla uğraşmaktadırlar. Son on yıl içinde özellikle kümes hayvancılığı, Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri sayesinde inekçilik, arıcılık bu köylülerin önemli geçim kaynakları olmuştur. Ayrıca köylerdeki hemen her evde bir iki tane kültür ırkı inek de beslenmektedir. Ancak tavukçuluk büyük kümeslerde, gelişen teknolojinin modern araçları kullanılarak yapılmaktadır.

Toprağa bağlı yerleşik hayat süren bu köylülerde eğitim anlayışı ve okul olgusu son yıllarda oldukça gelişmiştir. Ancak ilçe merkezinde yaşayan insanlarla karşılaştırıldığında, eğitim alma oranı oldukça düşüktür. Çalışmamızın asıl coğrafyasını oluşturan bu köylerdeki kaynak kişilere ve özellikle kadınlara bakıldığında çoğunluğunun okuma - yazmasının olmadığı görülecektir. Kanaatimizce bunda ailelerin ekonomik ve sosyal durumlarının iyi olmaması en büyük etkidir.

Dağlık alanlardaki köylerde sağlık hizmetleri de hemen hemen hiç verilememektedir. Belirli köylerde sağlık ocakları veya sağlık evleri bulunmasına rağmen bu sağlık kurumlarında personel ve tedavi için gerekli araç-gereçler bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu bölgedeki köylüler, ilçe merkezindeki sağlık kuruluşlarında tedavi olmaktadır. Köylerde sağlık faaliyetlerinin yürütülememesi, köylülerin yıllardan beri uyguladıkları halk hekimliğinin ve ocakların, günümüzde de devam etmesini sağlayan en büyük unsurlardan biri olmuştur.

Günlük yaşam içerisinde dağlık alanlardaki köylerde, ataerkil aile biçimi devam etmektedir. Yani ailede en büyük söz hakkı, evin reisi olan babaya aittir. Ailede erkek çocukların evlendikten sonra bile babalarından izin almadan iş yapmaları iyi karşılanmamaktadır. Bu durum evlenme, iş kurma, ev yaptırma vb. tüm işlerde kendini

göstermektedir. Bu köylerde yardımlaşma (imece), dayanışma, birlik ve beraberlik son yıllara kadar iyi bir şekilde gelmiştir. Doğum, düğün, ölüm gibi durumlarda, belli aylar ve günlerde bütün köylülerin dayanışma içinde olduğu görülmektedir. Ancak son yıllarda köylülerdeki bu özellikler yavaş yavaş kaybolmaya başlamıştır. Derleme yaptığımız kaynak kişiler, bu tür uygulamaların kaybolmasını hayatın zorluğu, aile yapısının değişmesi, nüfusun çoğalması vb. hususlara bağlamaktadırlar.

Yörede farklı yaşam biçimi, hayat anlayışı ve dini inançları ile dikkat çeken bir başka topluluk da Tahtacı Türkmenleridir. Tahtacıların ilçede yoğun olarak yaşadıkları yerler, ilçenin dağlık kısmında yer alan ve orman köyleri olan Çamalan ve Kaburgediği köyleri ile ilçe merkezindeki 82 Evler Mahallesi ve Demir Kapı semtidir. Ağaç işleriyle uğraşan Tahtacı Türkmenleri, bu bölgeye 13. yüzyılda Anadolu'ya gelen ve güney bölgelere yerleştirilen Yüregirlerin bazı oymakları ile Bayındır ve Salur boyundan oluşan Varsak Türkmenlerindedir.¹¹⁵

Taha Toros, Toroslar'daki tahtacı oymaklarının Çaylak, Aydınlı, Sehepli, Kabaklı, İseli, Danabaş, Elemertli, Saçıkara, Çapaklı, Erkakan, Kocaobalı ve Tomashlı kollarından oluştuğunu belirterek, onlardan "Orta Asya'daki Türkmenler gibi vücutça kuvvetli, yuvarlak yüzlü, yuvarlak başlı, seyrek sakallı, geniş omuzlu ve elmacık kemikleri de hafifçe çıkıktır. Âdet ve anane itibarıyla Orta Asya'daki şamani mezhebi saliklerine benzemektedirler. Tahtacılar daima su başlarında ve ormanlarda yaşarlar. Üç katırları ve bir merkepleri vardır. Yegane sermayeleri bu hayvanlarla baltaları ve bıçkılarıdır."¹¹⁶ diye bahsetmektedir.

Yöredeki tahtacılar ağaç işleriyle uğraşarak hayatlarını sürdürmektedirler. Ancak son yıllarda değişik sektörlerde de çalışmaya başlamışlardır. Kış aylarında çoğunluğu ilçe merkezine göç eden tahtacılar, yaz aylarını köylerde geçirmektedirler. Diğer dağ köylüleri gibi ekonomik açıdan oldukça zayıf bir durumdadırlar.

"Tahtacılar çok basit ve sade bir hayat geçirirler. Ne bulursa onu yerler, en muhtaç bir hale düşen tahtacı bile hiç kimseden bir şey isteyemez. Baharlarda ve yaz aylarında su başlarında ve tahtadan yapılmış küçük çardaklarda yaşarlar. Birbirlerine karşı fevkalade düşkünlüdürler. Aralarında hükümete aks edebilecek olaylar çok az görülür. Tahtacılar mert, dürüst ve gayet sadık kimselerdir. Kime hizmet ediyorlarsa

¹¹⁵ Ahmed Akgündüz ve diğerleri, *Tarsus Tarihi ve Eshâb-ı Kehf*, İstanbul: Tarsus Sanayi ve Ticaret Odası Yay., 1993, s. 76-77.

¹¹⁶ Taha Toros, *Toroslarda Tahtacı Oymakları*, Mersin: Mersin Halkevi Yay., 1938, s. 16-17.

büyük bir sadakatle ve hilesiz olarak çalışırlar. Yabancıya ve birbirlerine karşı misafirperverlikleri takdirle anılabilir.”¹¹⁷

Dini bakımdan alevi olan tahtacılar, bu konuda yöredeki diğer Türkmenlerden farklılık göstermektedir. Hz. Ali'ye olan sevgi ve bağlılıkları son derece sağlamdır (K.K.: 12, 46, 47). Buna bağlı olarak saha çalışmamız esnasında dikkatimizi çeken bir unsur, Hz. Ali ve on iki imam resimlerinin hemen her evde asılı bulunması olmuştur. Bu inanç farklılıkları, onların diğer köylülerle ilişkilerini yıllar boyunca etkilemiştir. Tahtacılar kız alıp - verme olayı hemen hemen görülmemiştir. Bununla ilgili olarak Taha Toros, “Çamalan Köyü tahtacılarından bir kızın diğer Türkmen aşiretlerinden bir oğlanla kaçtığını ve kızın ailesi, çevresi tarafından dışlandığını belirtmiştir. Bunun da doğrudan dini inançlardan kaynaklandığını, çünkü tahtacıların itikadınca bir tahtacı kadınına ehl -i sünnetten birisine dokunacak olursa o kadının pisleneceğini, mülevves olacağını¹¹⁸ söylemiştir. Bu durum günümüzde kısmen değişmekle birlikte, eski durumunu korumaktadır (K.K.: 12, 46, 47).

“Tahtacılar da kadın, bir istihsal unsurudur ve kadınlar erkek gibi iş görürler. Hepsi de kocalarıyla birlikte ağaç keserler. Dünyada yorulmaz, usanmaz ve hele canlarından şikayet etmez kimseler varsa onlar da tahtacı kadınlarıdır.”¹¹⁹ Kadınlar evde söz hakkına sahip, oldukça aktif ve hakim bir durumdadır. Yöredeki diğer Türkmenlerde iki eşlilik görülürken tahtacılar da buna rastlanmamaktadır.

Taha Toros, onların eğlence ve müzik anlayışıyla ilgili olarak “Tahtacılar eğlenceye düşkün insanlardır. Kazanmayı ve çalışmayı sevmekle beraber eğlenceyi de severler ve civar köylerin düğünlerini hiç kaçırmazlar. İçlerinde bizzat saz çalan ve oyun yapan pek az bulunur. Oymaklara mahsus sazları ve oyunları yoktur. Daha çok Kul Himmet'in türkülerini ve Deli Şükrü'nün koşmalarını severler.”¹²⁰ demektedir. Ancak günümüzde tahtacılar arasında, diğer Türkmenlere göre saz çalan ve türkü söyleyen kimselerin sayısı oldukça fazladır. Bunda saz çalma geleneğinin babadan çocuklara geçmesi ve devam ettirilmesi önemli etkindir. Çünkü günümüzde saz çalan kimselere bakıldığında hemen hepsinin babasının da bu işle meşgul olduğu görülmektedir. (K.K.: 47).

¹¹⁷ Toros, A.g.e., s. 17-18.

¹¹⁸ Toros, A.g.e., s. 20.

¹¹⁹ Toros, A.g.e., s. 20.

¹²⁰ Toros, A.g.e., s. 21.

Tahtacılar eğitime oldukça önem vermektedirler. Geçmiş yıllarda kendilerinin eğitim alamamış olmaları, anne ve babaların bu duyguyu çocuklarının yaşamasını istemelerine neden olmaktadır. Tahtacılar, arı bir Türkçeyle konuşmakta ve dillerine son derece önem vermektedirler. Sağlık hizmetleri, halk hekimliği, halk veterinerliği, doğum, düğün ve ölüm gelenekleri gibi konularda diğer dağ köylüleriyle fazla bir farklılık göstermemektedirler. Zira yıllarca iç içe yaşamış bu insanların çok sıkı milişki içinde olmasalar da gelenekler açısından birbirlerini etkiledikleri bir gerçektir.

Tahtacılar, yöredeki diğer köylüler tarafından yıllar boyu hakir görülmüşlerdir. Dolayısıyla kapalı bir topluluk olarak yaşamlarını devam ettirmişlerdir. Ancak son yıllarda bu durum değişmiş ve yavaş yavaş çevreyle daha iyi ilişkiler kurulmaya başlanmıştır. (K.K.: 12, 46, 47).

1960'lı yıllara kadar konar-göçer yaşayan Türkmenler, ayrı bir aşiret, ayrı bir yörük oymağı şeklinde dağlarda varlıklarını sürdürmüşlerdir. O yıllardan sonra belli aşiretler şeklinde ilçenin Kulak, Bahşiş, Köserelli, Baharlı, Ballica gibi ova köylerine ve Olukkoyağı, Büyükkösebalcı, Çevreli, Takbaş gibi dağlık alanlardaki köylere yerleşmişlerdir. Yörüklerin günümüzde bu şekilde ilçenin her bölgesine dağılmış olmalarının sebebi, kanımızca yerleşik hayata geç geçmiş olmalarıdır. Ancak günümüzde göçebe yaşamı devam ettiren aşiretler de vardır.

Yörükler, günümüzde yerleşik hayatı tam olarak benimseyememişlerdir. Farklı bir yaşam biçimi olan göçebelikten, yerleşik hayata geçme ve bu hayatı benimseme muhakkak ki zaman alacaktır. Göçebeliği bırakma sürecinin başlaması ve eskiliği nispetinde, aşiretlerde yerleşik hayatı benimseme, kabullenme oranı da değişecektir.

1960'lı yıllardan sonra yerleşik hayata geçen yörükler, yörede; "aşiret", "yörük", "oba" adlarıyla tanınırlar. Yörüklerde yayla; oymağın ortak malıdır; güzle (kışlak) ise oymağı oluşturan ailelerin kıyı ovası veya ovaya yakın yerlerdeki mensup oldukları köylüdür. Dolayısıyla kış mevsiminin (güz) geçirildiği yerler düz ve otlağı geniş alanlardır. Yaylası olmayan oymakların yaz mevsimini (yay, yayın) kiraladıkları yaylalarda geçirdikleri görülür. Yaylalarda oymağı oluşturan ailelerin belli mevkileri, yılların alışkanlığı ile kendilerine çadır yeri ve bahçe yaptıkları görülür. Fertlerin malı olan bu çadır ve bahçeye "yurt yeri- yurt yatağı" denir. Güzlelerde yapılan çadırların yanı sıra daha çok çadıra yakın bir yerde yeni doğan keçi - koyun yavrularını koymak, korumak için yapılan "guzluk" adı verilen yerler yapılır. Yörüklerde her oymağın

kendine has bir “*en – in*” (hayvanın kulağı belli şekillerde kesilerek yapılan işaret)’ i vardır (K.K.: 1, 21, 26, 45).

Yörükler kıl keçisi, koyun, sığır, at ve deve beslenmektedirler. Aşiretlerin çoğunluğu koyun beslerken (Bahşiş, Köserelli, Cırıklı...) bazıları (Sarıkeçililer) da kıl keçisi beslemektedir. Ovaya yakın yerlerde arpa, buğday gibi tahıllardan başka bazı sebzeleri de yetiştirmektedirler. Yetiştirilen ürünler yanında yetiştirilemeyenler, yakın ilçe, kasaba ve köylerdeki pazarlardan temin edilir. Pazara getirilen süt, peynir, yağ ve et gibi hayvansal ürünler, hayvancılıkla geçinen topluluğun aynı zamanda alışveriş dayanağıdır (K.K.: 21, 26, 45).

Tek eşliliğin yanı sıra iki eşliliğin de oldukça fazla görüldüğü yörüklerde, evin hakimi erkek olsa da günlük hayatta erkeğe göre daha aktif olan kadın, bazı obalarda öne çıkar. Büyük aileler şeklinde, yakın akrabayla iç içe yaşayan yörüklerde kocasıyla hayvan otlatan, odun kesen, yün kırkan, süt sağan, su getiren kadın, kocasının yapmadığı mutfak işlerini de yürüttüğünden günlük hayatta erkeğine göre daha önemlidir. Hatta bazı aşiretlerde nine olan kadınların sözleri, obanın, ailenin reisi olan erkeğine göre daha kesin, daha etkili olabilmektedir. Yakın akrabayla iç içe yaşama; gençlere amca, dayı, hala, teyze çocuklarıyla evlenme olanağı vermektedir. Hatta aşiret dışından biriyle evlenme ancak kızın kaçması durumunda olmaktadır. Kızın kaçması durumunda ise aşiretler arasında büyük kavgalar olmakta; hatta cinayetler işlenebilmektedir. Bütün bu özellikler kına türkülerinde kendini göstermektedir (K.K.: 21, 26, 45, 48).

Yörükler üzerinde durulması gereken en önemli konulardan biri de onların sade, temiz ve çok basit olan din anlayışlarıdır. Şehir kültüründen genel olarak uzak yaşayan yörükler, dolayısıyla medrese, hoca çevresinden de uzak durmuşlardır. Ancak bazı dönemlerde para ve mal karşılığında hoca tutarak çocuklarına bazı dini kuralları, sure ve duaları öğretmişler ve mevlitler okutmuşlardır. Bunun dışında dini konulara yeterince vakıf olamamışlar; ancak hocalara aşırı saygı göstermişlerdir.

Bir soyun veya ailenin oluşturduğu obalar halinde yaşayan yörükler, şehir kültüründen etkilenmediklerinden dolayı bugün bile çok temiz – duru bir Türkçe ile konuşmaktadırlar. Divanü Lügat-it Türk'teki bazı sözcüklerin günümüzde yörük ağızlarında kullanımı dikkate alındığında ve bu ağızlardaki konuşmalar incelendiğinde, dilin bugünkü Türkiye Türkçesinden daha gerilerde olduğu görülür. Dolayısıyla

yörükler, yaşantıları, hayat anlayışları yanında dilleri yönünden de farklılıklar gösterirler; ancak aynı zamanda zengin bir folklorik birikime sahiptirler.

Yörükler, zamanla göçebe hayatın zorluğundan ve yoruculuğundan iyice bıkararak yerleşik hayata geçmeye başlamışlardır. 1950 – 1960'lı yıllara kadar ayrı obalar, ayrı sülaleler halinde farklı yaylalarda, farklı güzlelerde yaşasalar da Orta Asya'dan getirdikleri kültürel ürünleri, hayat anlayışını küçük farklılıklarla devam ettirmişlerdir. Hatta yerleşik hayata geçmelerine, ekonomik şartların ve kitle iletişim araçlarının kültürel ürünleri farklılaştırmasına rağmen, ilçenin dağlık kesimlerindeki köylerde yerleşik hayata geçen yörükler, eski kültür yapılarını küçük kayıplarla da olsa devam ettirmektedirler. Herhangi bir gelenek, köken olan Orta Asya'dan alındıktan ve hayata geçilen 1960'lı yıllara kadar gelirken; obalar, sülaleler ve aşiretler arasında da önemli bir farklılaşmaya – değişmeye uğramamıştır. Dolayısıyla, yörenin en güneyindeki Bahşişler, Kösereliler ile en kuzeyindeki Cırıklılar arasında hayat anlayışı bakımından önemli farklılıklar görülmez. Günümüzde yörüklerin hayat anlayışlarında oluşan küçük farklılaşmalar son yıllarda kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması ve şehirle olan ilişkileriyle ilgilidir.

Göç etmenin zorluğu, göçebe hayatın ve hayvancılığın meşakkatli olması, herhangi bir yeri tam olarak yurt tutamaktan dolayı duyulan eziklik duygusu içinde yörükler, 1950 – 1960 yıllarda yöreye ilk traktör ve diğer tarım aletlerinin gelmesiyle tarımın kolaylaşmasına rağmen göçebe hayatı sürdürmeye çalışmışlardır. 1960'lı yıllarda kıyı ovası köyleri (Kulak, Köselilerli, Bahşiş, Ağzıdelik, Baharlı) güzle tutup yaşayan yörükler ağır ağır hayvancılığı, göçebe hayatı bırakmaya başlamışlardır. Bu yörelerde arazinin tarıma elverişli olması, göçebeliği bırakan yörüklerin hızla çiftçiliğe yönelmelerine imkan vermiştir. Buna karşılık ilçenin kuzey kesimlerinde göçebelik daha sonraki yıllarda bırakılmaya başlanmıştır. Kuzey bölümde yer alan Takbaş, Büyükkösebalcı, Olukkoyağı, Çevreli, Takbaş çevrelerinde 1970 – 1980'li yıllara kadar temel geçim kaynağı olarak yapılan hayvancılık günümüzde sadece birkaç aile tarafından sürdürülmektedir. Toroslar'a yakın yerlerdeki köylerde ise günümüzde göçebe hayat süren, hayvancılıkla geçinen, yörük kültürüne bağlı çok sayıda aile vardır.

Yörenin en kavgacı aşireti Cırıklı yörükleri olarak bilinirken, en tertipli, düzenli olanları da Bahşiş ve Köselilerli yörükleridir.

Tarsus yörükleri “çok pencereli saray” adını verdikleri kara çadırda yaşarlar. Çadırın ortasında ‘evin direği’ olarak tabir edilebilecek “*çadır direği*” vardır. Kurulan çadırın sağlamlığı bu direğin sağlamlığıyla tüm doğa olaylarına karşı ayakta kalabilmesine bağlıdır. Ayrıca küçük bir evi andıran çadırlar, üç bölümden oluşur: Girişte, “*kiler*” yerine geçebilecek bir hol ile yatak yeri; bir tarafta mutfak ve diğer tarafta yatma yeri bulunur. Bu bölmeler arasında duvar yerine çekilen keçeler, kıl çullar kullanılır. Yörükler bu çulları kendileri dokur ve keçeleri kendileri yaparlar. Belli desenlerle kış mevsiminde güzlelerde dokunan yün kilimler, kubbe biçimindeki çadırlarda çok amaçlı olarak kullanılır. Yörük çadırı keçi kılından dokunduğu için kilimdeki dokuma delikleri güneşli havada pencere vazifesindedir. Çadırın kapısı her zaman doğuya bakar. Böylece güneşin ilk ışıkları bile vurmadan yataktan kalkılacaktır. Ayrıca “bu eski Türklerce kutsal sayılan Ötüken ormanlarının doğuda olmasından kaynaklanan bir alışkanlıktır.”¹²¹ Yörük çadırı 6 – 7 kanattan oluşur. Bu kanatların birleştirilmesinden sonra çatı ile kenarlarda kanatların birbirlerine eklendikleri ulak yerlerine baştan başa 30-40 cm. eninde “*sigeç*” denen paça dikilir. Çatıdaki yağmur suyunun çadırın içine akması böylece engellenir. Zira su çatıdan bu parça yardımıyla aşağıya sivdirilir, akıtılır. Çadırın duvarını oluşturan yanlardaki çullar, iplerle “*sitil çöpü*” denilen toprağa çakılı kazıklara bağlanır. Bu çulların iç yüzlerinde ve çadırın içinde; dışarıdaki çok renkli canlı doğa gibi ağaç, çiçek, bahar motifleriyle süslenmiş, kök bovalarıyla boyanmış keçeler ve kilimler bulunur.

Bazı aşiretlerde, çadırın yanlarında duvar vazifesi gören kıldan dokuma çullardan önde olana “*öñ çulu*”, arkada olana “*arka çulu*”, yanlarda olanlara da “*sitil çulu*” adı verilir. İplerin bağlandığı bağlara, “*baş bağ, öksüz bağ, orta bağ*” (iki adettir) adı verilir ki toplam sekiz tane bağ olur. Çadırda üç tane de direk olur. Bu direklerin ortasındaki “*çadır çanakları*” ile çulların ve kilimlerin parçalanması önlenmiş olur. Çadır çanağı, ağaçtan yapılır ve takunya - terlik şeklindedir. Ortasında direğin geçeceği yer içe meyillidir. Ayrıca çadırda, tabakların konulacağı yerlerde ayrılmıştır (K.K.: 21)

Çadırın ortasında yatakların bulunduğu bir bölge vardır. Gelin alındığı zaman, yataklardan itibaren çadır ikiye bölünerek kullanılır. Çadır bölünürken önce çuvalların yaslanacağı bir sıra taş dizilir, bu taşlara içleri eşyalarla dolu olan çuvallar sıralanır, bu

¹²¹ Bahaeddin Ögel, *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, C. II, İstanbul: MEB Yay., 1997, s. 65.

çuvalların üstüne de ala çuvallar serilir. Böylece çadırda kalın bir iç duvar yapılmış olur. Çadırın girişinde, kapının kıyısında mutlaka ocaklık bulunur. Bazı aşiretlerin çadırlarında bu ocaklık, çadırın orta direğinin dibindedir.

Yörük çadırı, göç zamanı, bilen kişilerce dikilir ve sökülür. Ayrıca; evlenince ya da gelin alınca hemen ayrı bir çadır dikilmez. Yeni bir yuva kurulsa da yeni bir çadır dikilerek yeni kurulan aile, büyük aileden ayrılmaz; zaten bu ayıplanır. Kurulan yeni ailenin çocuklarla genişlemesinden sonra dualarla ve kurbanlarla büyük aileden ayrılan küçük aile için çadır dikilir (K.K. 21, 45, 48).

Yörüklerin belli yaylaları ve güzleleri, mevsimine göre gidilen bu yerlere ulaşmaya kadar geçtikleri güzergahlarıyla bu güzergahlar üzerinde belli mola yerleri vardır. İlbaharda göç vakti gelince, her yörük aşireti belli yollardan geçerek 10-15 günde yaylaya ulaşır; son baharda da aynı yollardan göç ederek güzlesine gelir. Güzleden yaylaya ya da yayladan güzleye yıllarca yapılan göçler yörük hayatının vazgeçilmez unsurlarıdır. Tarsus'un kıyı kesimleri ile geçiş alanı olarak kabul ettiğimiz orta kesimlerde (dağlık Toroslar ile kıyı ovasında kalan bölüm) son bahar ve kış mevsimini geçiren yörükler, ilçenin dağlık kesimlerindeki yaylalara bahar mevsiminin başlarında göç ederler. Günümüzde göçebeliği devam ettiren yörükler, göç esnasında traktörleri kullanmakta, böylece ağır yükleri taşıma durumunda kalmamaktadırlar.

Boncuklarla süslenen, özel olarak seçilmiş çanlarıyla göçün en önemli araçları olan develeri, 1980'li yıllara kadar obanın en güzel, en yeni gelini çekmiştir. Gelin, ata veya eşeğe bindirilmez. Yörük gelini, göç sırasında gök (mavi) bir öncek (uzun ve geniş etek), kırmızı, lastikli don (pijama tarzında basmadan dikilmiş giysi), beyaz çorap, üstünde de örme yün kazak giyer ve gururlu bir tarzla yürür. Deveyi çeken gelinin elleri mutlaka kınalanır. Göç sabahı süslenen kaktülleri, zülüfleri salınan, altınları altında parlayan gelin, göç sırasında elinde kirmeniyle ağır ağır salınarak yürür. Eğer obada gelin yoksa o zaman ilk devenin önünde insan yerine eşek bulunur. Ancak son yıllardaki göçlerde gelinlerin kervanın önüne geçirilmesi geleneği bırakılmıştır. Ayrıca yöredeki yörükler arasında kız çocukların yanı sıra gelinler on - on iki yıllık evli oluncaya kadar at, eşek, deve gibi binek hayvanlarına binmezler, bindirilmezler (K.K.: 21, 45, 48).

Yörük erkekleri "entari" adıyla bilinen bir süre üç etekli elbiseler giymişlerdir. Daha sonra üç etek olarak bilinen elbiseyi sadece kadınlar giymeye başlamıştır. Üç etek

“kutmu” adıyla söylenip ipek kumaştan dikilmektedir. Üç eteğin üstünde “kebe” adıyla süslü yelekler giyilmiştir. Günümüzdeki halk oyunu ekiplerinin giyim şekli yörenin eski giyim tarzına uygundur.

Yerleşik hayattakilerce yaşam tarzlarının zorluğu ve rezilliği nedeniyle küçük, hakir görülen yörükler kendi içlerindeki bağlılık ve birliktelikten dolayı güçlüdürler. Aynı zamanda özgür ve zevklerine düşkün insanlardır. Rençber olan çiftçiler, toprağın verimine, yağmura, güneşe bağlı olarak kazanç elde edeceklerinden daima Allah’a tevekkül ederler. Oysa göçebe hayat yaşayan yörük, doğaya bağlanmak ve Allah’a tevekkül etmek yerine doğaya hükmeder. Kendi isteğine göre doğayı şekillendirir. Ot bitmeyen dağları, yeşermeyen yerleri yurt tutmak yerine, hayvanlarını doyurabileceği alanlara çadır kurar. Hatta yörükler zorluğa gelemeyen, başına buyruk yaşayan insanlardır. Zira göçebe kültürü bırakıp yerleşik hayata geçmiş, çalışmış mal mülk sahibi olmuş yörük köylerinde dikkati çeken önemli bir özellik, onların eski yaşantılarından getirdikleri zevklerine olan düşkünlüklerini devam ettirmeleridir. Belki durmadan yapılan göçlerde yeni yurtlar elde etmede bu “keyif ehli” olmanın da önemi olabilir. Ağır misafirlerine kendi elleriyle kavurdukları kahveyi ikram eden yörüklerdeki bu tiryakilik yanında, çaya olan düşkünlükleri de hat safhadadır.

Tarsus ilçesinde, tarımla uğraşan, yerleşik hayata geçmiş çiftçilere göre göçebe hayat süren yörüklerdeki hayata bağlılık ve olaylara iyi niyetli gözle bakma, güler yüzlülük dikkate değerdir. En kötü bir olayda bile hoş, teselli verici bir yön bulan yörükler, dünyaya, yaşamaya bağlı insanlardır.

Göçebe kültürüne bağlı olan yörükler, yerleşik hayata geçme noktasında kendilerine araziler verilmiş olduğu halde Osmanlı Devleti’ne karşı gelmişler, isyan etmişlerdir. Hareketli yaşam sürmek; onların bu göçlerinde, isyanlarında, yer değiştirme ve devlet güçlerinden kaçmalarında kolaylık sağlamıştır. Göç etmek, yörüğün karakteristik hayat anlayışıdır. Dolayısıyla yörüklerin konuşmalarında sadece göç ile ilgili çok sayıda söz ve sözcüğe rastlanmaktadır.

Yörede giyim - kuşam, dil ve yaşam tarzı bakımından farklılık gösteren bir başka topluluk da yörede “Araplar” diye tabir edilen kimselerdir. Bunlar ilçenin ovalık alanlarında kurulmuş Alifendioğlu, Hasanağa, Aliağa, Kelahmet, Mahmutağa gibi köylerde ve Yeşiltepe beldesinde yaşamakta ve tarımla uğraşmaktadırlar. Bunların yöreye ne zaman, nereden geldikleri ve kökenleri hakkında derin bir çalışmaya

ulaşamadık. Ancak Ahmet Ayberkin, bu toplulukla ilgili olarak “Bu etnik grubun Mersin’e Mısır’dan geldiği söylenir. Halbuki bunlar, Orta Asya bozkırlarından, Türkmenistan’dan gelip bugünkü Mersin, Adana ve Hatay topraklarına yerleşmişlerdir.”¹²² diye söz etmektedir. Aynı dergide bunların Nusayri oldukları ve Nusayri’lerin 872 yılında İsmaili’lerden ayrıldıkları ve bunun üzerine Irak’tan Suriye’ye (Hatay’a ve daha sonra da Çukurova’ya) geldikleri anlatılmaktadır.

Alevi inancını benimseyen ve Arapça konuşan Nusayriler, ovada kurulmuş diğer köylerde yaşayan yörüklerle çok az ilişki içine girmişlerdir. Kanımızca bunda dini inanışın ve dilin farklı olmasının etkisi büyüktür. Araplarla yöredeki Türkmenler arasında kız alıp - verme olayı yaşanmamaktadır. Nusayriler daha çok kendi içlerine kapalı bir grup olarak yaşamaktadırlar. Ayrıca giyim – kuşam bakımından yöre halkından büyük farklılıklar göstermektedirler.

İlçenin merkezine bakıldığında Türkmenlerle birlikte özellikle son yıllarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nden gelen ailelerin yaşadığı görülmektedir. İlçenin çok fazla göç almasının sebebi ise tarım alanlarının çokluğu, sanayi ve ticaretin oldukça gelişmiş olmasıdır. Farklı kültürel yapıdaki insanları bir arada toplayan ilçe merkezi, bu insanların tam olarak kaynaşmasını sağlayamamıştır. Bu durum ilçe merkezindeki her bir mahalleye farklı kültürleri yansıtan ailelerin yerleşmiş olmasından da anlaşılmaktadır. İlçe merkezinde yaşayan insanlar, daha çok ticaret, sanayi gibi sektörlerde çalışmaktadır.

¹²² Ahmet Ayberkin, “Güneyde Bir Etnik Grup Nusayriler.” *İçel Kültürü*, No. 55, (Ocak 1998), s. 24-25.

1. 1. 2. Sosyo – kültürel hayattaki değişmeler

Çalışmamızın asıl coğrafyasını oluşturan Tarsus yöresi dağ köylerinde, geçmiş yıllarda şehir merkezine ulaşımın kolay olmaması, kitle iletişim araçlarının günümüzdeki kadar yaygın olmaması, teknolojinin insanların yaşamına çok fazla girmemiş olması, ekonomik yapının ve faaliyetlerin aynı olması, yöreye iç göçlerin çok fazla olmamış olması gibi etkenler geleneksel halk kültürü unsurlarının günümüze kadar sağlam bir yapıda ulaşmasını sağlamıştır. Ancak özellikle son yirmi yılda sosyo - ekonomik şartlar başta olmak üzere yukarıda saydığımız durumların değişmesi ve bunlara ek olarak kadınların iş hayatına girmesi, eğitimin yaygınlaşması ve farklı yörelerden – kültürlerden kişilerle evlenmeler bu yöredeki geleneksel kültürün yavaş yavaş değişmesine yol açmıştır.

Yörenin ekonomik faaliyetleri, son yirmi yıla gelinceye kadar geleneksel olarak sürdürülen tarım ve hayvancılıktır. Buna bağlı olarak göçebe hayat süren aşiretlerde yüzyılların birikimiyle oluşturulmuş bir yörük kültürü; ağaç işleriyle uğraşan tahtacıların ve tarımla uğraşan çiftçilerin de yerleşik hayat tarzları vardır. İlk önce hayvancılığı bırakan yörükler, yerleşik hayata geçmeye başlamakla kendi hayat tarzlarını değiştirmeye çalışmışlar, daha sonraki yıllarda köyden şehre göç ve buna bağlı olarak diğer sektörlere yönelimler gelenek ve göreneklerin uygulanma niteliğiyle özelliğini değiştirmiştir.

Teknolojik değişmeler, yöredeki dağ köylerinde yaşayan insanların hayatını şüphesiz kolaylaştırmıştır. Ancak bu kolaylaşmanın bedelini de yerli halk kültürü ödemektedir. Tarımda verimliliğin artırılmasında kullanıma giren traktörler, tarım aletleri aynı zamanda çiftçideki at ve öküz kültürünü unutturmuştur. Yörük göçleri deve yerine traktörler veya diğer taşıtlarla yapılmaktadır. Tüm bunlar hayatı kolaylaştırmıştır; ancak 7-8 gün süren yörük göçlerindeki eğlenceler, oyunlar da develerle beraber bırakılmıştır.

Teknolojinin gelişmesi, kültürel yapıdaki eğlence, vakit geçirme uğraşlarını, zevk anlayışlarını değiştirmiştir. Ancak yöre halkı her ne kadar çeşitli yönlerden kendini değiştirse de yaşamak ve toplum içinde varolmak için eski kültürlerinden taşıdığı birçok unsuru devam ettirmek durumundadır. Köylerdeki kültürel değişme dikkatle incelendiğinde, gece eğlenceleri, masallar, bilmece, ağıtlar, türküler gibi ürünlerin

daha kısa zamanda bırakıldığı görülecektir. Oysa; doğum, sünnet, düğün, askere uğurlama ve ölüm âdetleri gibi uygulamalarda zaman içinde bazı değişimler olmasına rağmen hâlâ eski tarzlarına yakın olarak sürdürülmekte; atasözleri, deyimler, dualar – beddualar gibi türler ise hemen hemen aynı halleriyle yörede yaşatılmaktadır. Dağ köylerindeki geleneksel halk kültürü ürünlerinin kaybolması folklorik üründen ürüne değişmektedir. Bunda büyük oranda ürünün tüm halk tarafından benimsenip bilinmesi veya bilinmemesi etkili olmaktadır. Daha çok kişinin yeteneğine ve hafızasına bağlı olan bilmecelerin, masalların, türkülerin, ağıtların kısa zamanda unutulması da bundan olsa gerekir. Oysa hayatın safhalarındaki uygulamalar tüm köylüler tarafından bilinmekte ve uygulanmaya çalışılmakta; eksik veya yanlış olduğunda da halkın baskısıyla düzeltilmektedir.

Kitle iletişim araçları yanında eğitim ile farklı yöreleri, kültürleri tanıyan yeni nesil, köylerdeki kültürün değişmesinde etkilidir. Sözlü ürünlerin derlendiği kimselere bakıldığında çoğunluğunun okuma - yazmasının olmadığı yada ilkökul mezunu olduğu görülecektir. Dolayısıyla yörede eğitimin yaygınlaşması, insanların bu sözlü ürünlere, değişik âdet ve uygulamalara olan temayülünü azaltmaktadır. Ayrıca farklı şehirlerde eğitim gören gençler, gittikleri yörelerdeki çeşitli uygulamalardan az ya da çok etkilenmişler ve hissettirmeseler de bunu yöreye taşımışlardır. Özellikle farklı yörelerden kişilerle yapılan evliliklerde bu anlayış farklılıkları belirgin olarak ortaya çıkmaktadır.

Yöredeki dağ köylerinde görülen önemli kültür değişmelerinden biri de halk mutfağındaki değişmelerdir. Son yıllarda turfanda sebzeçiliğin tüm ülkede özellikle de yörede gelişmesi, köylerin yemek kültürünü etkilemiştir. Buzdolapları ve soğutucuların yaygınlaşmasıyla kışlık olarak hazırlanıp bez poşetlerde saklanan evinler, çorbalık içler, günümüzde eski önemlerini kaybetmeye başlamıştır. Sonuç olarak dağ köylerinde geleneksel kültürün devam etmesiyle birlikte, birçok kültürel unsurun değiştiğini veya unutulduğunu görmekteyiz

1. 2. HALK KÜLTÜRÜ ÜRÜNLERİ

1. 2. 1. Sözlü ürünler

Bu bölümde yörede anlatılan; masallar, efsaneler, halk hikayeleri, türküler, ağıtlar, maniler, tekerlemeler, ninniler, bilmeceler, dualar, beddualar ve yeminler, atasözleri, deyimler ve kalıplaşmış ifadeler birer başlık altında verilmiştir. Derlenen ürünlerden atasözleri, deyimler ve kalıplaşmış ifadeler, dualar ve beddualar kasete alınmadan günlük konuşmalardan yararlanılarak verilmiştir.

1. 2. 1. 1. Masallar

Masal, halkbilimde üzerinde durulan önemli anlatı türlerinden olup hakkında çeşitli görüşler söylenmiş ve yaklaşımlarda bulunulmuştur. P. Naili BORATAV, masalı; “Nesirle söylenmiş, dinlik ve büyüklük inanışlardan ve törelerden bağımsız, tamamıyla hayal ürünü, gerçeğe ilgisiz ve anlattıklarına inandırmak iddiası olmayan kısa bir anlatı”¹²³ olarak; Naki TEZEL; “Masal, olayların geçtiği yer ve zamanı belirli olmayan; peri, dev, cin, ejderha, arap bacı, cadı vb. gibi kahramanları, belirli kişileri temsil etmeyen hikayedir.¹²⁴” şeklinde tanımlamıştır. Sözlü edebiyat ürünleri olan masalarda, zaman; bilinmeyen bir evvel zaman ile bunu kapsayan geniş zamandır. Zaten anlatıya dayalı eserlerde zaman ve mekan itibarı – konvansiyoneldir. Eylemdeki kip ne olursa olsun, eylemdeki zaman geçmişini ifade eder. Halk içinde hayali – gerçek, somut – soyut birtakım konu, olay, macera, problem, motif ve unsurlar nesir diliyle vakit geçirmek, eğlendirmek, eğlendirirken eğiten belli kurallarla anlatılır. Daha çok kadınlar arasında anlatılan bu türde; olay kahramanlarının yaşadıkları veya buldukları yerleri – ülkeleri tespit edemeyiz. Ancak yeni icatlar, taklit eserler çoğalınca birbirlerinden ayırmak veya daha gerçekçi örnekler verebilmek, daha inandırıcı olmak için Hindistan, Çin, Bağdat, İstanbul ... gibi yer isimleri kullanılmaya başlanmıştır.¹²⁵

Olağanüstü motiflerle süslenmiş masalların özellikle başında ve sonunda kalıplaşmış ifadelerle tekerlemeler kullanılır. Masalların başındaki tekerlemeler masalın

¹²³ Pertev Naili Boratav, *Zaman Zaman İçinde*, İstanbul, 1958.

¹²⁴ Naki Tezel, *Türk Masalları*, C. I, Ankara: II. Basım, 1985, s. 6.

¹²⁵ Şükrü Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara: Akçağ Yay., 1993, s. 368.

giriş bölümünü oluştururken olaylar asıl masal bölümünde anlatılır. Kahramanların kaderleri, olayların sonuçları ise secili bir nesir veya manzum – mensur karışımı tekerlemelerle ifade edilir. Aslında bu tekerlemelerin masallardaki olaylarla da alakası yoktur.

Masalların kahramanları; insanlar (padişah, tüccar, Keloğlan, oduncu ...), hayvanlar (arслан, tilki, yılan, kedi, fare, at ...), bitkiler (çiçek, ağaç ...), hayali yaratıklardan (dev, cin, peri ...) oluşur. Maddi unsurlar, aletler (dağ, taş, mağara, kuyu, değirmen ...), yalın fikirler (akıl, iyilik, kötülük, güzellik ...) masalarda işlenir. Eski inanç, kültür, din, ve medeniyet unsurları ile bu varlıklar, inandırma amacı güdülmeyen olaylarla işlenir.¹²⁶

Tarsus yöresi dağ köylerinde masalların daha çok erkekler arasında anlatımı yaygındır. Kadınların her konuşma ortamına girememesi ve erkeklere oranla daha dar bir çevreyle ilişki içinde olmaları, erkeklerin daha çok masal bilmesini sağlamıştır. Uzun gecelerde vaktin geçirilmesinde, çocukların uyutulmasında ve avutulmasında da kadınlarca masala başvurulmuştur. Özellikle kitabın ve televizyonun günümüzdeki gibi yaygın bir kullanıma sahip olmadığı dönemlerde, çocukların en büyük eğlencelerinden biri anne veya ninesinden masal dinleyebilmek olmuştur. Çocuklar, aynı masalı tekrar tekrar dinlemek istemiş ve anlatılanları beyninde canlandırarak hayal gücünü geliştirmişlerdir.

Günümüzde yörede, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla birlikte çocukların hayal gücünü geliştiren masalların yerini büyük ölçüde çizgi filmler almıştır. Masalarda sadece kulaktan duyulanlar hayal edilirken zihin de çalıştırılmaktadır. Oysa çizgi filmler kulağa, göze ve zihne hitap etmekte; böylece masallardaki olağanüstülüklerle olaylar daha da çekici hale getirilmektedir. Ancak, masalarda hayal dünyasını kendisi kuran çocuğa karşılık, çizgi film izleyen çocuğun tüm hayalleri, filmi hazırlayanların hayallerine bağlıdır. Masallardaki dev, cadı, prenses, saray, yılan gibi olağanüstü unsurların şekillerini, büyüklüklerini, kavgalarını filmlerde hep yazar ile yapımcı ayarlar. Oysa masal dinleyicisinin olağanüstü kavramları sadece kendisi hayal eder ve zihninde canlandırır. Anlatıcıdan alınan iletiler dinleyenin yaşına, eğitimine ve hayal etme gücüne göre şekillenir. Aslında anlatıcının da bu durumda fazla bir etkisi yoktur.

¹²⁶ Elçin, A.g.e., s. 368.

Tarsus yöresi dağ köylerinde masallar belirli kişilerce anlatılmaktadır. Bu kişiler özellikle konuşmasını çekici hale getirebilen, toplumda söz sahibi olan kişilerdir. Yöreden derlediğimiz masalların anlatıcıları, bu masalları uzun kış gecelerinde ninelerinden veya belirli ortamlarda yaşlı kimselerden dinlediklerini belirtmişlerdir. Ayrıca anlatıcılar, masalların bir kısmına isim verirken bir kısmına isim vermemişlerdir. Ancak isim ile tanınan masallardaki bu isimler daha çok uydurma, olayın ya da olay kahramanlarının masallarıdır. Masala konulan uydurma isim, sadece masalı dinleyiciye veya anlatıcıya hatırlatmak, çağrışım yapmak içindir. Bu nedenle bir masala her dinleyen, hafızasında kaldığı şekilde yeni bir ad ve yapı verebilmektedir. Bu durumun sözlü kültür ürünlerinin icra ortamlarında nasıl değiştiğini göstermesi açısından önemli olduğu kanısındayız. Bu sebeple yöreye ait tespit ettiğimiz masal metinlerini, anlatıcının dil, anlatım ve söyleyiş özelliklerini mümkün olduğunca koruyarak yazıya aktarmaya çalıştık.

Masal: 1

Bi varımış, bi yoğumuş, Allah'ıñ gulu çoğumuş. Bireler berber iken, develer tellal iken, ben anamıñ beşşigini tıgır mıgır sallar iken bir Ökkeş ilen Fatma varımış. O köydeki erkeklere bey, gadınara hanım déllerimiş. Bunnar da garibanımış, ondan herkeş bunara Ökkeş, Fatma dérimiş. Bunnar; “Acaba ne yapsak da bize de bey ile hanım déseler.” démişler. Dutmuşlar eviñ öñünde bi öküz varımış, onu kesmişler. Onu köylüye yedirip içirmişler. Belki bize hanım, bey déller diye. Millet yemiş içmiş, ondan birkaç gün bunnara; “Ökkeş Bey, Fatma Hanım” démişler, ondan sonra vazgeçmişler. “Ne yapalım?” démiş Ökkeş Fatma'ya. “Gel bu deriyi satalım.” démiş. “Deriyi satalım da bari bi şeyler alalım.” démiş. Deriyi götürürkene hendekde ölü bir adama rastlamışlar. Bunu bindirmişler eşşeğe, “Bu bizim bubamız olsun.” démişler. Bindirmişler biraz gitmişler. Giderken bir harman yerine rastlamışlar. Bunnar saklanmış, eşşek doğru harman yerine varmış. Harmanıñ sâbı; “Amca eşşegiñi çevir.” déyörumüş. Üstündeki adam ölü olunca, heç seslenmezimiş. Çağırmiş çağırmiş, adam heç duymuyor. Gelmiş eşşeğe bir yaba vurmuş. Eşşek kaçmış, adam yere düşmüş. Fatma ilen Ökkeş çıkmışlar saklandıkları yéreden. “Bubamı öldürdüñ, bubamı öldürdüñ!” diye bağırmişlar. Harman sâbı; “Ne isderseñiz véreyim, aman beni

mahkemeye vérmeyiñ.” démiş. Fatma ilen Ökkeş’e iki tenike altın vérmış. Bunnar ölüyü gine bindirmişler eşşeğe, biraz gidince ölüyü aldıkları yere atıvémışler.

Ondan soñra eve gelirken bir de yâmir yağmış. Eve gelince bunnar; “Altınnar yâmirde ıslandı gel bunu gurudalım.” démişler. İçeriye girmişler, gapıyı kitlemişler, altınları eviñ içine göre sermişler. Bunnar, bikaç gün eviñ dışına çıkmamışlar. Bu köylüler, bunnarı merak édip gelip eviñ anahtar deliğinden içeriye bakıyollar. Eviñ içi böyle pırl pırl parlıyor. Ondan gapıyı açıp Ökkeş’e soruyollar: “Sen bu altınları nérden bulduñ?” O da; “Ne yapayım, siz benim tanayı yédiñiz içdiñiz, gine bize ağa, bey démedifñiz.” diyor. “Ben de öküzüñ derisini satdım, bu gadar altın duttu.” diyor.

Köylü başlıyor öküzlerini kesmeye. Neyse öküzleri kesip derilerini satmaya çıkarıyollar; amma kimse almıyor. Köylüler Ökkeş’iñ bize yapığı yeter diyollar. “Ne yapalım ne yapalım, Ökkeş’iñ bacasından aşşâ pisleyelim.” diyollar. Biri oturuyor bacaya. Ökkeş onnarıñ pislediğini dolduruyor çuvala, pislediğini dolduruyor çuvala. İki çuval pislik édiyor, düşüyollar yola. Giderken giderken zengin bir eve varıyollar. Bu eviñ sâbı da manifaturacıymış. Ökkeş eviñ sâbına; “N’olur bizi eve alıñ.” diyor. “Alamam.” diyor eviñ sâbı. “Bu gecelik alıñ.” diye yalvarıyor. Ev sâbı dayanamayarak alıyor. Ökkeş ilen Fatma sabâleyin erken gakiş çuvalları orda goyup, o evden rengarenk basmaları, ipekleri alıp geliyollar. Köye gelirken gine yâmir çileniyor. Fatma, Ökkeş’e; “Bu gumaşları gurudalım.” diyor. Gapıyı gine kitleyip içeriye boydan boya ip gerip, gumaşları ipe atıyollar. Köylü bunnarı gine merak édiyor. Gelip gapıñıñ deliğinden bakıyollar, içeri rengarenk. Gapıyı açıp soruyollar: “Bu gadar gumaş nérden aldıñ?” diye. Ökkeş; “N’olacak, sıdıđıñız boku çuvallara doldurdum sattım, bu gadar gumaş aldım.” diyor. Köylüler boklarını çuval çuval doldurup götürüyollar. “Bok alan yok mu?” diyollar, bi tokat yiyollar. “Bok alan yok mu?” diyollar, bi tokat yiyollar.

Neyse geri köye geliyollar. Ulan diyollar “Bu Ökkeş’inen başa çıkamayacağız biz, geliñ bunu ırmağa atalım.” “Ökkeş gel seniñle ırmağa gadar gidelim.” diyollar. Köylüler, Ökkeş’i alıp ırmađıñ eñ deriñ yérine varıyollar. Biri diyor ki; “Geliñ atalım bunu ırmağa.” Öbürü diyor ki; “Çuvala gatalım, gendi düşüp ölsüñ.” diyor. Ökkeş’e; “Gel bakalım şu çuvala gir.” diyollar, çuvala gatiyollar, çuvalıñ ağzını bağıyollar, köylü geri dönüyor. Ökkeş çuvalıñ içinde dururken, geriden goyunnarı sulamak için bir çoban geliyor. Ökkeş uzakdan bir çañ sesiyle, çobanıñ ıslık sesini duyuyor, başlıyor bağırmaya; “Ben padişahıñ gızını almam! Ben padişahıñ gızını almam!” diye. Çoban bu

sesini, ırmağa yaklaşdıkca arttığını görüyor. Çuvalını yanına geliyor. “Ne bağırıp duruyofı arkadaş, saňa n’oluyor?” diyor. Ökkeř; “Böđün âşama gadar bu çuvalını içinde dur, saňa padişahını gızını vérecez.” dédiler, diyor. Çoban; “Sen çık ben gireyim, âşama gadar durayım, padişahını gızını alayım.” diyor. Ondan soğra çobanı çuvala gatıp, çuvala bir de depik vurup gidiyor, sen sađ, ben selamet. Goyunnarı öğüne gatıp köye geliyor. Ökkeř’i gören şaşırıyor. “Ökkeř sen ölmediği mi? Ökkeř sen ölmediği mi?” diyollar. O da; “Düřdüm ırmağa, gırk dédim gırk dene goyun çıkdı, gırk dédim gırk dene goyun çıkdı, bu gadar sürüm oldu.” diyor. Köylüler bunu duyunca gidiyollar ırmağa. İrmağını eđi derin yérine atlıyollar. Gırk diyen gidiyor, gırk diyen gidiyor. Bikaç giři galıyor, onnar da Ökeř ilen uğraşılmaz déyip çekip gidiyollar. Sođunda Ökkeř köyüği ‘bey’i, Fatma da ‘hanım’ı oluyor (K.K.: 35).

Masal: 2

Bir padişah varımış. Padişahını bir dene gızı varımış. Padişah müneccimleri toplamış. Démiř ki: “Bu benim gızım böyüyünce kimi alacak?” Müneccimler démiř ki: “Filan köyde fâkir bir adam var, o adamını da bir oğlu oldu, gızını soğunda bu oğlanı alacak. Padişah hemen köyüği ismini duyunca adamlarını göndürmüş. “Para zoruyla o çocuğu satın alını.” démiř. Çocuğu satın alıp gelmişler. Padişah démiř ki: “Bu çocuğu öldürüğü.” Vezirler bu çocuğu almışlar bakmışlar, öldürmeye gıyamamışlar. Bi sandık yapmışlar, çocuğu sandığa gatmışlar, akan bir suya atmışlar. Dereniđi içinde çocuk giderken o sandık gide gide bir değirmene varmış. Deđirmeniđi üstündeki oluğa durmuş. Su azalınca değirmenci oluğa bakmak için okarı çıkmış. Baksa ki bi sandık oluğu tıkamış. Sandığı açmış bakmış, içinde sağ bir çocuk var. Deđirmenciđi de çocuğu olmazımış. Hanımına da démiř ki: “Hanım Allah bize bir çocuk göndürdü.” Değirmenci çocuğu almış, beslemiş böyütmüş, çocuk delânnı olmuş.

Bi gün padişah ülkeyi gezerken tesadüfen değirmeniği olduğu mevkide yâmıra yakalanmış, değirmene gaçmış. Değirmenci de biraz gevezeymiş. Padişahıla yemişler içmişler. “Padişahım, bu çocuğu bize Allah göndürdü.” démiř. “Kim göndürdü?” Böyle böyle. Padişah hemen annamış meseleyi, çocuk daha ölmedi sağ. Padişah démiř ki: “Bu oğlan, hanımına -graliçeye- mektup götürebilir mi?” Değirmenci de: “Götürür.” démiř. Amma démiř bu mektubu heç açmayacak. Neyse mektubu yazmış. “Hemen varır varmaz idam idilmesi.” diyi. Çocuk mektubu almış, padişah altına bir de at vérmıř,

çocuk gitmiş. Bi gün boyunca gitmiş, âşam olmuş, bakmış bir dağıñ eteğinde ışık yanıyor, oraya gitmiş. Varmış bakmışımış, orası harâmileriñ mekanıymış. Orda bi gadın varımış haramileriñ aşcısı. Aşcı sormuş durumu. Çocuk da böyle böyle demiş: “Ben padişahdan hanımına mektup götürüyom.” Aşcı gadın: “Oğlum seni burda haramiler öldürür.” demiş. Çocuk: “Yok demiş, beni neye öldürsüñler? Ben burda yatacâm, sabahlayacağım.” demiş. Çocuk yatmış, uyuyunca haramiler gelmiş. Haramiler gelince: “Bu oğlan kim?” diye sormuşlar. Demiş: “Böyle böyle.” Çocuk bi şeyden haberi yok yatıyorumuş. Haramileriñ başı demiş ki: “Alıñ şu mektubu okuyuñ bakayın.” Çıkarmışlar mektubu okumuşlar: “Çocuđuñ varır varmaz hemen öldürölmesi.” Mektubu değişdirmişler. Yazmışlar: “Bu ođlanıñ varır varmaz gızımıla hemen evlendirilmesi.” Mektubu geri ođlanıñ cebine goymuşlar. Oğlan sabâleyin uyanmış binmiş ata, varmış graliçeniñ yanına. Graliçe açmış mektubu, bi okumuş, bi daha okumuş. Kâtibini filan çağırması, onnara okutmuş. Emir padişahdan geliyor.

Düğün hazırlığına başlamışlar. Bu sırada padişah gelmiş. Bakmış oğlan sağ, daha ölmeyik. Padişah çağırması, graliçeye sormuş. Graliçe durumu annatmış. Padişah açmış okumuş: “Neye deđiřdirdiñ bu mekdubu?” demiş oğlana. Oğlan: “Ben değişdirmedim; yalıñız filan yerde haramileriñ yerinde yatdım, gaktım. Padişah: “Saña gızımı vérecem; fakat bi şartım var: “Yedi dağ ardında, giden gelmez mağarasında bi şeytan var, onuñ başından üç dene altın gıl getireceñ.” demiş. Gitmiş oğlan, giderken bir çarřınıñ içinden geçecemiş, durdurmuşlar, sormuşlar: “Nereye gidiyoñ?” Demiş: “Yedi dağ ardında, giden gelmez mağarası var oraya gidecem, şeytanıñ yanına.” Şehriñ ileri gelenleri: “Bizim burda bir elma ağacı vardı, altından elma véirdi, şindi yaprak bile açmıyor, bu neden?” demişler. “Dönüřümde söyleyeyim.” demiş. Biraz daha gidince bi yere varmış. Demişler: “Dur, nereye gidiyoñ?” Demiş: “Yedi dağ ardında, giden gelmez mağarası var oraya gidecem, şeytanıñ yanına.” Demişler: “Bizim burda bi guyu varıdı, suyu bütün şehire yetiyordu, artıyordu. Şindi bi damla su galmadı bu neden?” demişler. “Dönüřümde söyleyeyin.” demiş. Ordan gidince dağıñ eteğinde, bi nehir varımış, öbür tarafa gayıknan geçilecemiş. Gayık yaklaşınca, gayıkçı demiş ki: “Ben anamdan doğdum doğalı gayıkdayım, neden garaya çıkamıyom?” demiş. “Dönüřümde söyleyeyim” demiş. Gitmiş eñ soñunda mağaraya varmış.

Mağarada şeytanıñ anası varımış. Demiş: “Ne o?” “Durum böyle böyle.” diye annatmış. Padişah: “Şeytanıñ gafasından üç dene altın gıl istedi, getirirseñ saña gızımı

virecem.” dedi. Amma demiş ben de geliyordum şehire sokmadılar: “Esgiden altın elma véren ağaç, şindi yaprak bile açmıyor, bu neden?” dediler. Ordan geldim bir şehire: “Burda bi guyu vardı bütün şehire suyu yetiyordu, şindi damla bile yok, bu neden?” dediler. Bir de nehirden bir gayıkcı: “Ben anamdan doğalı gayıkdayım, neden garaya çıkamıyom, bu neden?” dedi. “Bunnarı şeytandan öğrenecem.” demiş.

Şeytanın anası oğlana: “Şu mağaranın deliğine gir.” demiş. Şeytan biraz sofraya gelmiş, hemen anasını dizinin üstüne gafasını gomuş. Tam uyuyunca anası, şeytanın gafasından bi dene gıl çekiyor. Şeytan: “N’oldu?” diyor. Anası: “Rüya gördüm.” diyor. “Ne rüyası gördün?” demiş. “Rüyamda bi şehirde bi elma ağacı var, bu altından elma viriyorumuş, şindi yaprak bile açmıyor, bu neden diyollar baña?” demiş. Çocuk duyuyormuş bunnarı. Şeytan: “Onun dibinde bi fare var, kökünü kemiriyor, onu çıkarsınlar, o aynen verir.” demiş. “Bak bi daha beni irâtsiz itme.” demiş anasına. “Yav rüya görmemek benim elimde değil.” demiş. Bu uyuyunca bi daha çekmiş gıl. “Ney?” demiş. Bir şehirde guyu varmış, bu esgiden şehiri suluyormuş, şindi heç su yok bu neden?” diyollar baña demiş. “O suyun gözünde bi gaplumbağa var, onu çıkarsınlar gine bolarır.” demiş. Şindi bi daha uyumuş. Bi gayıkcı: “Ben anamdan doğdum doğalı gayıkcılık yapıyom, neden garaya çıkamıyom diyor?” demiş. “Yanına gelen müşderiye gıyıya yaklaşırken dümeni vérsin, gendi garaya hoplasın.” demiş. Şeytan tekrar uykuya dalmış.

Şeytanın anası üç dene gılı oğlana vermiş. Oğlan soruların cevabını da dinneyip öğrenmiş. Oğlan gelmiş gayıkcıya, gayıkcı: “Sorumun cevabını söyle.” demiş. “Beni öte tarafa geçir, söyleyeyim.” demiş. Öte tarafa geçince cevabı söylemiş. Gayıkcı dutmuş, buna bi mikdar sarı lira vermiş. Çocuk heybesine gatmış atın. Şehire gelmiş. “Bu guyunun dibinde bi gaplumbağa var, onu çıkarın.” demiş. Gaplumbağayı çıkarmışlar su dolagalmış. Biraz altın da onnar vermiş. Öbür şehire gelmiş. Demiş: “Bunun dibinde bi fare var.” Onu da çıkarmışlar. Bi mikdar altın da onnar vermiş. Çocuğun heybesi altınlarınan dolmuş.

Sonunda oğlan, padişahın yanına gelmiş. Padişah: “Altınları nêrden buldun?” diye sormuş. Oğlan da: “Şu gider gelmez mağarasının öte tarafında, dağ daş altın.” demiş. “Ne arayan var ne soran var, ne gadar toplarsa toplu.” demiş. Padişah hemen: “Gırk gatr hazırlayın, gelin ben önden gidiyom.” demiş. Padişah varınca gayıkcı

dümeni eline verivermiş. Padişah hala gayık sürerimiş, oğlan da padişahın kızını almış (K.K.: 22).

Masal: 3

Esgiden bir adamın oğlu varmış. Démiş ki: “Ben ötürsem, sen de hane sahibi olursañ, merkebinen değirmene giderseñ, değirmenci köse olursa unu ügütme.” démiş. Adam ölmüş, oğlu ev dünnek sâbı olmuş. Bi gün evde un tükenmiş. Çuvala beş tenike buğday gatıp, eşşeğe yükleyip varmış değirmene. Baksa ki değirmenci köse. Değirmenci eşşeğin başına gelince çocuk: “Yoo ben sende ügütmem.” démiş. “Néye?” “Çünkü sen kösesiñ.” démiş. “Ben bubamdan nasihatlıyım.” démiş. “Öyleyse aşşâda bir değirmen var, oraya git.” démiş. Meğerse o değirmen de kösegiliñmiş. Köse gısa yoldan gitmiş o değirmene, çocuk uzun yoldan varmış. Çocuk değirmene gelseydi gene köse. Mecbur ügütmüş unu. Üğüdünce köse démiş çocuğa: “Şurdan bir hamır yuñurak közçek bişirek. Neyse bir ataş yakmışlar. Bir tekne getirmiş Köse ortaya. Biraz su dök, biraz un at, biraz su dök, biraz un at dérken çocuğunununu hep hamır yapmışlar. Ondan hepsini bişirmişler, bir ikisini yemişler. Çocuk kalanını toplamaya başlamış. Değirmenci Köse: “Yok olmaz.” démiş. “Niye?” “Değirmende bişen közçek köye gitmez.” démiş. Çocuk: “N’olacak?” démiş. “Yalan yarışdıracaz.” démiş. Çocuk: “Sen bi söyle bakalım.” démiş.

Değirmenci: “Benim babam çiftçiydi, deñiziñ kenarında bi tarlamız vardı, oraya bir garpız ekdik. Garpız deñiziñ öte tarafına urk atdı. Devlet bununı üstüne tren yolu yaptı, ticaret yaptı.” iş bitti. “Şimdi sen söyle.” démiş çocuğa.

Çocuk démiş ki: “Benim bubam arıcıydı. Arılarıñ içinde bir total arı vardı. Bi gün bakdım total arı yok. Yüksek bir dağ var bizim orda. Çıkdım bakdıydım bizim total arıyı biri dutmuş, onuñla çift sürüyor. Gıtdım arıyı getirdim, arı çift süre süre boyundurukdan boynu ağrımış arınıñ. Yaşlı adamlara: “Buna ne çalak diye danışdım.” “Sen bununı yara olan yerlerine bir ceviz yağı sür.” dédiler. Duttuk bir ceviz yağı sürdük, arınıñ boynunda bir ceviz bitdi. Ceviz böyüdü böyüdü meyve vérmeye geldi. Bi gün gitdim, yerden bi tezzek aldım, ceviziñ birini düşüreyim diye bir atdıydım, ceviziñ başı bi tarla oldu. Bu tarladan ne eyi mahsul olur, şu eyi olur, bu eyi olur. Biri dédi ki: “Bir cin darı ek, biz de bir cin darı ekdik. Gara böcü cin darıyı yjiyordu. “Bi gün orağı aldım, yetişgin yıllerden biçeyim.” dédim. Geldiydim gara böcü cin darıyı

yéyip yatır. Orağı bir atarsam gara böcünün gıçına geçivérdi, böcü gaçdı, orak cin dariyı biçdi, böcü gaçdı, orak cin dariyı biçdi. Cin darı bitdi, orakda dıññ düşdü. Bakdıydım bi de kiyat düşdü. Kiyadı aldım okuduydum. “Köse bok yéme, çörek çocuđuñı, yazıyor.” démiş (K.K.: 22).

Masal: 4 (Aggavak Gızı İle Beğ Böğrek)

Aggavak gızı adında meşhur bi gız varımış. Bi de padişah varımış. Aggavak gızı: “Beni güreşde kim yeferse, onuñula evlenecem.” démiş. Amma biri yıkdı mıydı onu hemen keser öldürürümüş. Padişahıñ çocuğu olmazımış, bi de gısağı varımış doğurmazımış. Bunnarıñ bir de garşı gomşuları varımış. Âşam oldu mu gomşularınıñ bi çocukları varımış, onuñula oyun oynallarımış, gülüşür de gülüşüllerimiş. Padişahıla garısı da âşam oldu mu mâsum mâsum birbirine bakallarmış. Padişah bir âşam: “Garı bunnar neye gülüşüyor, git bi bak bakalım.” démiş. Padişahıñ garısı gitmiş, bunnara neye gülüşdüklerini, nasıl eğlendiklerini sormuş. Onnar da: “Bizim bi altın topumuz var, ben garıma; garım da baña atar eğleniriz.” démişler. Neyse padişahıñ garısı geliyor, durumu padişaha annatıyor. Padişah hemen bi altın top yaptırmış. Padişah garısına atıyormuş, ağır olunca bi taraflarına vurup acıtıyormuş. Padişah garısına: “Bu böyle değil, bunda bir iş var.” démiş. Garısı gitmiş gomşularına, bu altın toplarını sormuş. “Gadın da bizim altın topumuz, çocuğumuz.” démiş. Neyse dönmüş eve, durumu padişaha annatmış. Padişah: “O zaman ben bi çocuk aramaya çıkayım.” démiş.

Bu çıkmış yola çocuk aramak için. Bi çeşmeniñ başına geliyor, Hızır (a.s.) garşısından geliyor. Hızır (a.s.) sormuş padişaha: “Nereye gidiyoñ?” Padişah da: “Hızır’ı aramaya gidiyom.” démiş. “Sen Hızır’ı nasıl bulacañ?” “O yeşillik yérde olur.” démiş. Oysa bulunduğu yér de yeşilliğimiş. Hızır diyor: “Şu elmayı al, gabığını soy, gısađıña yédir, çiftleşsinler. Sen de hanımıñla şu elmayı yé, siz de çiftleşiñ, seniñ bi çocuđuñı olacak, gısađıñı da bi tayı olacak. Yalnız çocuđuñı adını ben goyacağım, ona göre ha!” diyor. Zaman geçiyor, bunnarı yapınca hanımı da gısağı da hamile galıyor. Bunuñ bi oğlan çocuğu oluyor. Hızır geliyor bunuñ adını Beğ Böğrek goyuyor. Bunu ilikçiye vériyor, çocuk evden dışarı çıkmıyor, ilikle besleniyor. Gısağın da tayı oluyor, ahırda böyüyor. Bi gün ilikçi osanıyor, kemiği çocuğa vériyor. “Bunuñ iliğini de gendiñ gev.” déyor. Çocuk kemiği bi salıyor, camdan dışarı gidiyor. Artık çocuđuñı okula gitme

vakdı geliyor. Neyse bi gün çocuk arkadaşlarıyla beraber okula giderken, çeşmeniñ birinde yaşlı gadınıñ biri çömlekte suyu doldurmuş. Çocuklardan biri diyor: “Şimdi oku şu su dolu çömleğe atacağız, kim beri tarafından girdirip öbür tarafından çıkarabilecek?” Beğ Böğrek bi atıyor ok beri tarafından girip öbür tarafından çıkıyor. Yaşlı cazı garısı çocuğa: “Yaha Aggavak gızınıñ hışmından gidesiñ.” diyor.

Çocuk başlıyor Aggavak gızı kim diye düşünmeye. Aradan bi gün, üç gün, beş gün dérken çocuk yémeden içmeden kesilip sararıyor. Çocuğuñ halinden kimse annamıyor. Padişah çocuğuñ arkadaşlarına: “Beğ Böğrek’iñ derdini öğreniñ, baña annatıñ.” diyor. Çocuk çeşmede meydana gelen olayı annatıyor. Çocuğuñ arkadaşları padişaha durumu annatıyor.

Padişah oğluna: “Oğlum, Aggavak gızı beni kim yıkarsa onu alacağım.” diyor. “Yıkdiğiniñ da başını kesiyor, çok senin gibi Beğ Böğrek’ler gitti, onuñ hışmından.” diyor. Çocuk: “Buba ben gidip onuñula güreşeceğim.” diyor. Padişah étme gétme oğlum, dése de Beğ Böğrek gitmeye garar vériyor. Beğ Böğrek hazırlanıp atına binip yola çıkıyor. O sırada yolda giderken yâmir yağmış. Dereniñ birinde su akıyormuş. Garıncanıñ biriniñ yarısı daş tarafında, yarısı boşlukda galmış. Garınca suya düşecekken Beğ Böğrek gılıcınıñ ucunu dutuvérmiş, garıncayı suya düşmekden gurtarmış. Bu arada Beğ Böğrek ata binmede, gılıç sallamada eyice usda olmuş. Ayrıca tayı da eyi yetişmiş.

Garınca démiş: “Ey insanoğlu! Benden ne dilerseñ dile!” Böğrek de: “Ey mübarek hayvan, ben senden ne dileyeyim ki?” démiş. Garınca: “Şu yumurtanıñ gabiğımı al, sıkışdıñ mı bunu kokuduvér, ben imdadıña yetişirim.” démiş. Atı da démiş ki: “Hemen bunu heybemize goy.” Biraz ileri gidince ağacıñ başında bir guş yuvası varmış. Yuvada guşuñ yavruları varmış. Aşşâdan ilanıñ biri okarı doğru çıkıyor, guşuñ yavruları çığırışıyor. Böğrek gılıcını bi sallıyor ilanıñ gafasını kesiyor. Guşuñ yavruları: “Dileyiñ bizden ne dilerseñiz insanoğlu!” démiş. Böğrek: “Ben sizden ne dileyeyim?” démiş. Guşuñ yavrusınıñ biri: “Sen yeleşimi al, heybeñe goy, ilazım olduğumda ben yetişirim.” démiş. Onu da alıp heybesine goyuyollar. Ondan soñra varıyollar Aggavak gızınıñ yanına. Aggavak gızına haber vérmışler, bir pehlivan geldi diye. Atı, Böğrek’e: “Meydana çıkarken beni göreceğifi bi yere bağla, sen bensiz bi şey yapamazsıñ.” démiş. Neyse Beğ Böğrek ile Aggavak gızı çıkmışlar meydana. Aggavak gızı bi bardağa bal şerbeti, bi bardağa zehir doldurup kenara gomuş. Güreşmeye başlayınca, Aggavak gızı Beğ Böğrek’i fırlatmış atınıñ yanına. Ata bakmış deşinip

duruyor. Bögrek: Duruñ, atıma bi şey oldu bi bakıp geleyim.” demiş. At buna: “Yakasından yapışacañ, yere yatırıp döşüne oturacañ.” demiş. Bögrek güreşirken Aggavak gızınıñ yakasından yapışıp üsdüne oturuyor. Soñunda Aggavak gızı güreşde yeñiliyor.

Aggavak gızı: “Şindi bi şartım var.” diyor. “Kırk kile buğday ile arpayı garişdırıp bi odaya goyacağız. Kırk çuval fisdık, fındık içi, kırk çuval da guru üzüm bunu garişdıracağız. Bunu hem yiyeceñ, hem de ayıracañ.” demiş. Beğ Bögrek başlıyor düşünmeye. At diyor: “Ne yapıdñ bizim garınca yumurtasını?” demiş. Onu yakıp kokuduyollar, garıncalar geliyor, hem yeyollar hem ayırıyollar. Neyse bunıñ da üsdesinden geliyor.

Aggavak bi şartım daha var diyor. “Benim bi guşum var, onu salıvereceğiz. Sen de guşuñu salıvereceñ, hafıısı galip gelirse o yefiecek.” diyor. O sırada guş geliyor. İki de salıveriyor. Beğ Bögrek’iñ guşu birinci geliyor. Ondan soñra Aggavak gızıyla odaya geçiyor. Aggavak gızı döşşeğini altına gevrek ekmek goyuyor. Döşşeğini üsdünde döndükçe: “Eğelerim gırdı.” diyor. Atı Beğ Bögrek’e: “Beni merdiveniñ dibine bağla.” diyor. Aggavak gızı bütün gapılarıñ arkasına cadı yerleşdiriyor. At cadıları döğüyor. Beğ Bögrek de: “Ekmeğini üsdüne oturulur mu?” diye Aggavak gızına ver yansın, édiyor. Neyse ondan kırk gün kırk gece düğün olacak. Düğünde pota dikilip ona ok atılırımış.

Beğ Bögrek düğünü bırakıp kırk arkadaşıyla ava çıkıyollar. Bögrek’iñ öñüne bi ceylan çıkmış, Beğ Bögrek onu govalarken ruhbanıñ bâçesine giryollar. Bâçeye girince atı Bögrek’e: “Sakın bu meyvelerden yeme, yofıusa bayılırsın.” diye tembih édiyor. Beğ Bögrek ağacıñ biriniñ altına uzanmış, meyveniñ biri ağzına düşmüş. O da: “Bu bizim gısmetimiz.” diyerek yemiş. Öteki arkadaşları da yemişler, hepsi bayılmış. Bu sırada ruhbanıñ asgerleri gelip hepsini götürüp zindana dolduruyollar. Fakat Beğ Bögrek’iñ atını dutamamışlar. Beğ Bögrek zindanda saz çalıyormuş. Ruhbanıñ gızı bunıñ sesini duyuyor, ona vuruluyor. Gız zindana gelmiş: “Beni alırsañ, seni burdan gurtarıım.” diyor. Anayıñ gözü görmez oldu, bubayıñ beli büküldü, tayıñ anası da su içmez oldu, gız gardaşıñ da seni bekliyor, Aggavak gızı da kel vezirile düğün yapıyor.” diyor. “Saña iki mendil vérecem, bu mendille anayın gözünü, bubayın belini silecen, gısrığıyıñ da belini sıvazlayacan.” diyor. “Gırk davar, seksen mum alacañ, garşiki dağda âşamleyin yakacañ.” diyor. Sabâleyin geleceñ bubama: “Benim kırk adamımı vér, yofıusa cinlerim

sizi çarpar.” diyeceğini diyor. Neyse Böğrek bunu yapıyor, bunnarı gorkutuyor. Sabâleyin gelip ruhbandan kızını da isdiyor. Ruhban kırk adamını serbes bırakıyor, kızını vermeye de razı oluyor. Ruhbanın gızı, Beğ Böğrek, kırk adamı köylerini kenarına geliyollar. Beğ Böğrek köyünün kenarına gelince davuluñ sesi duyuluyor. Beğ Böğrek, arkadaşlarına: “Siz duruñ, ben köyüñ çeşmesine varayın, kimler var kimler yok bir öğreneyim.” diyor. Çeşmeye varsaydı gardeşi çeşmede atı suluyor. Amma gardaşı Böğrek’i tanımıyor. “Bacım şu hayvanı getir.” diyor, sırtını sıvazlıyor, gardaşı olduğunu söylüyor. Mendili veriyor “Anamın gözüne, bubamın beline sür.” diyor. Gendi de düğün yerine geliyor. Bu sırada gene potaya ok atıyollarmış. Bu sırada, gine ok atan oğlanın biriyle kızın birini oynaşdığını görmüş:

“Evleriniñ öñü avludur avlu
İçinde gır atı bağıdır bağı
Seniñile oynaşan Kel Ali değil mi?
Sen ne oynan ay öğrü” diyor.

İkinci bi kız çıkıyor:

Evleriniñ öñü derecik
Köpekleriniñ adı berecik
Seniñile de oynaşan Kel Mustafacık değil mi?

O sırada Aggavak gızı bir eline zehir, bir eline bal şerbeti alıp çıkıyor. Eğer Beğ Böğrek değilise zehir içip ölecek:

Ayağına geymiş altın nalını
Gelir salım salım
Eyide oyna bakalım
Kel veziriñ gelini.

Bizim Kel vezir kaçıyor tuvaletiñ altına. Beğ Böğrek de üsdüne oturuyor. Her iki gızı da alıyor (K.K.: 49).

Masal: 5

Bir adam ölmüş, geride üç oğlu galmış. Bi gale varmış, galeniñ başından altın yağdırırmış Cenab-ı Hakk. En büyük oğlan gardeşlerine: “Ben gideyim, birine evlatlık durayım, çalışayım, kazanıp yiyelim.” demiş. Gitmiş sarayı, köşkü olan biriniñ yanına,

evlatlık durmuş. Bu sarayın efendisini sarayın bâçesinde bi de havızı varmış. Bi de peri padişahı varmış. Bunun kızları, gelinneri senede bi defa gelip bu havızda yıkanıp gidellermiş. Bu sarayın kırk gapısı kırk da anakdarı varmış. Bu evlatlık, bayâ böyümüş. Efendisi galeni başına çocuğu çıkarır, eline altın vérir, onnarı aşşâ atdırır, sofrâ çocuğu galeden indirmez; çocuk orda ölmürmüş. Öteki gardeşi de gitmiş, aynı şeyi ona da yapmış, o da ölmüş. Son oğlan da gitmiş, oraya evlatlık olmuş. Onu da çıkarmış galeyeye, altınları atınca onu da indirmemiş. Çocuk da: “Nasıl olsa öleceğim.” demiş, oradan aşşâ gendini atıyor, ölmüyor.

Başga birini yanına gitmiş, evlatlık durmuş. Bu efendinin de aynı galesi, havızı varmış. Oraya gidiyor, efendisi buna bakıyor. Adam: “Bi yere gidecem; yalñız kırkncı gapıyı açma.” diyor. O gün de peri padişahının kızları ordaki havıza yıkanmaya gelecemiş. Çocuk gapıları açıyor açıyor, sıra kırkncı gapıya geliyor: “Bi de burayı açayım.” diyor. Gapıyı açar açmaz “pırrr” diye bi guş uçuyor . Bu guş da peri gızıymış. Odada bi dene peri gızı varmış, onu görür görmez bayılıyor. Adam işden geliyor, hanımına evlatlık oğlunu soruyor. Hemen kırkncı odaya geliyor, baksa oğlan gapıyı açmış. Oğlana: “Oğlum burayı neden açdın? Bura benim seniñ yeriñ değıl, peri padişahının odası.” diyor. Peri kızlarının tılsımı elbiselerindeymiş. Elbisesini nereye goysañ, onu bulur, géyer giderimiş. Efendi oğluna: “Bunnar senede bi defa gelir.” demiş. “Onnar geldiğinde dikkat ét, elbisesini çıkardı mı onu alıvér, o zaman bi yere gidemez.” demiş. Neyse aradan bi sene geçiyor. Oğlan peri kızlarını bekliyormuş. Kızlar “pırrr” diye havıza uçmuş. Gız havıza girecekken evlatlık, elbiseyi almış gitmiş. Peri gızı, elbisesi olmayınca bi yere gidememiş. Efendi, oğluna: “Bu elbiseyi nereye goysak bulur çıkarır; amma bi teme le goyalım, bakalım.” demiş. Neyse yedi metre derinliğinde bi teme le goymuşlar. Aradan üç beş gün geçdikden sofrâ peri gızıyla evlatlık, evlenmişler. Bi gün peri gızı şafakda, temelden elbisesini alır almaz “pırrr” gitmiş. Evlatlık, gidiyor efendisinin yanına, durumu izah ediyor. “Efendim bu gızı baña yefiden bulacañ.” demiş.

Arada üç dört böyle padişah varmış. Ondan öbürüne uçak şeklinde guş olurmuş, onuñula gidiverirmiş. Guş o galeden o galeyeye kaç günde, kaç saatde varacâsa yiyeceğini yükler, öyle göndürürmüş. Filan padişaha mektup yazıyor, oğlanı da guşa bindiriyor, yanına göndürüyor. O padişah da öbürüne göndürüyor. Üçüncü seferde peri padişahının galesinin yakınına geliyor. Oğlanı oraya bırakıyor, dönüyor. Evlatlık, paldır

küldür peri padişahını yanına geliyor. Tabi önce kim olduğunu soruyollar. Kimi yanına geldiğini soruyollar. Padişahını yanına çıkıyor, sofraya oturuyollar. Diğer havızda oğlanı gören peri kızları, duvarını arkasından oğlanı tanıyollar. Oğlan damat olduğunu söylemiyor. Gızı geri vermiş gibi yapıyor. Duvarını arkasındaki kızlar demiş: “İşde bu bizim gardeşimizi alıgoyan oğlan. Üç beş gün kaldıktan sofra buba diyor. “Bizim misafirliğimiz yeter, bize müsaade ét, gidelim.” diyor. Neyse peri gızıyla enişde gele gele dağda duraklıyollar. Gız ben gideyim bi gezineyim diyor. Onu da gurtlar gapıveriyor (K.K.: 49).

Masal: 6

Bi varımış bi yoğumuş. Ormanını birinde bir dilkiyle ayı yaşarımış. Bunnar bi gün arkadaş olmuşlar. Dilkinin her zaman gittiği bi yer varımış, Ali Dayı'nın bağı. Dilki bi gün ayıyı da oraya götürmüş. Dilki gurnaz olduğundan üzümüleri yer yer bâçe duvarındaki delikte gendini ölçerimış. Ayı üzümü bağını içinde yerimış. Bi gün ayıyla dilki bağda üzüm yerken, Ali Dayı gelivermiş. Dilki delikten çıkıverip kaçmış; amma ayını kafasından başka bi yeri deliğe girmemiş. Ali Dayı ayını poposuna vura vura gıpgırmızı étmiş.

Bikaç gün sofra ayı gine dilkiye ıratlamış. Ayıynan dilki döğüşecek zaman, dilki gurnaz olduğundan: “Bi guyuda döğüşelim.” demiş. Bi uzun, bi de gısa zopa varımış. Dilki hemen: “Uzun zopa benim.” demiş. Ayı: “Olmaz uzun sopayı ben alacam.” demiş, dilki de gabul étmiş. Guyuya inip, zopalarla döğüşmeye başlamışlar. Ayını zopası uzun olduğundan, duvara vurup hep boşa salhyorumuş. Dilkiyse gısa zopayla ayıyı eyicene döğmüş, sofraya da kaçmış.

Gine bikaç gün sofra ayı dilkiyi görmüş. Dilki oturmuş, sepet örüyormuş. Ayı: “Bafıa da sepet örerseñi, seni döğmem.” demiş. Dilki bunu gabul étmiş. Ayını üstünde sepeti örmüş. Dilki, sepeti örüp bitirince ayı sepetini içinde galmış. Dilki ayıyı uçurumdan aşşá yuvarlayıvermiş. Ayı ölmüş, dilki gine gurnazlığını yapmış (K.K.: 10).

Masal: 7

Bi padişahın üç oğlu varmış. En güççük oğlu bi gün rüyasında üç güzel kız görmüş. Sabah erkenden gakmış anasına annatmış. “Ana ana, rüyamda üç güzel kız gördüm, ben bunnarın aslını arayacağım, başa izin verin.” demiş. Anası hemen padişaha haber vermiş. Padişah çok sevinmiş, hemen atını hazırlatmış.

Oğlan köy köy dolaşmış, bu güzelleri bulamamış. Giderken öfüne bi güzel köy çıkmış. “Bu köyde de yoğusa öbüründedir.” diye mırıldanmış. Köye gelmiş, bakkalın birine: “Rüyamda üç güzel kız gördüm, burda öyle birileri var mı?” diye sormuş. Bakkal adama şöyle bi bakmış, zengin olduğunu annamış : “Benim dükkanıma üç güzel kız geliyor, belki bunnardan biridir.” demiş. Padişahın oğlu bakkala bir avuç altın vermiş. Bakkal gralıf oğlunu evine götürmüş, şöyle demiş: “Bu kızlar, her hafta bir kere geliiler. Benden yiyecek, geyecek eşyası alıllar. Geldikleri zaman sen bize pencereden bak. Onnar başa alışık, seni görünce eyice peçeye bürünüller.” demiş. Bi gün bu üç kız gelmiş. Bizim bakkal, hemen dükkana goşmuş. Bizim padişahın oğlu, pencerenin kenarından bakmış. Alış veriş biten kızları takibe goyulmuş. Sofunda kızlar bi fermarlı çadıra gelmişler. Kızların anaları bubaları yoğumuş. Padişahın oğlu, bu kızlara hemen âşık olmuş. Orda bulunan bir ağacın dibine oturmuş, kızlara şarkılar söylemeye başlamış.

Bu üç kızın isimlerini birbirlerine çağırırken duymuş. Amma hangisinin hangisi olduğunu bilmiyormuş. En güççük olan Fatma, en büyük olan gıza : “Eşe dışarıda garip bir aşk şarkısı söyleniyor, gidelim bir bakalım.” demiş. O sırada Eşe dışarı çıkmış, oğlana gonusmuşlar, birbirlerine âşık olmuşlar. Daha sofrı padişahın oğlu içeri girmiş. Sedirinin birine oturmuş ve Eşe öbür odaya girmiş. Daha sofrı bacılarına: “Dışarı çıkmayın, misafiri ben ağırlayacam.” demiş. Eşe ile padişahın oğlu hoş beş iderken ikisinin de uykusu gelmiş, padişahın oğlu: “Ben seni sevdim, benimle evlenir misin?” demiş. Eşe de: “Bacılarım var, onnara kim bakacak.” demiş. Padişahın oğlu, ben padişahın oğluyum, biz evleniriz onnarda sarayda oturur.” demiş. Gız teklifi gabul etmiş, kırk gün kırk gece düğünneri olmuş (K.K.: 6).

Masal: 8

Bi varımış, bi yoğumuş. Evel zaman içinde ormanın birinde, bi guyrüksuz dilki varımış. Ormandaki öteki dilkiler bunuñla alay idellermiş. Güdük dilkiniñ buna çok canı sıkılırmış, aklıña bi oyun oynamak gelmiş. Böylece bir gün dilkilere: “Benim dedemden galma bir bağım var, isderseñiz sizinle orada üzüm yiyelim.” demiş. Öteki dilkiler de gabul étmişler. Bağa varınca güdük dilki, öbür dikilere birer kök gösterip guyruklarını bir iple köklere bağlamış. Daha soñra: “Ben defterlerle galemi getireyim de bağları size pay yapayım.” demiş. Dilkiler üzümle yémeye başlamışlar. Güdük dilki yüksek bi depeye çıkmış: “Bağın sahibi geliyor! Canını seven kaçsın.” demiş. Bunu duyan dilkiler guyruklarını gopardıklarıyla ormana kaçmışlar. Ormanda güdük dilkiye sormuşlar: “Neden bu oyunu bize oynadıñ?” demişler. Güdük dilki: “Güdük démesi var mıydı ha!” demiş, böylece intikamını almış (K.K.: 39)

Masal: 9

Bi anayla bi bubanını iki çocukları varımış. Bunnardan böyük olanı gız, güççüğü oğlanımış. Bi gün buba, oğlanı gasaptan et almaya göndürmüş. Demiş ki: “Oğlum, git gasapdan et al. Fakat heçbi yere düşürmeden, heçbi şeye yidirmeden geri getir.” “Tamam buba.” demiş oğlu da. Gitmiş gasapdan eti almış. Geri dönerken tuvalete gidesi gelmiş. Boş bir arazide tuvalete oturmuş. Oturur oturmaz kedi gelip eti kaçırılmış. Oğlan ağlaya ağlaya eve gelmiş. “N’oldu oğlum?” demiş bubası. “Buba, böyle böyle. Ben tuvalete oturdudum, kedi geldi, eti kaçırdı.” demiş. “Ben saña, eğer eti gaybéderseñ, seni keserim démedim mi?” demiş bubası. “Ne yapayım buba, kedi geldi, eti kaçırdı.” demiş çocuk. “Öyleyse ben de seni keserim.” demiş. Ondan soñra yatırmış, oğlunu kesmiş. Daha soñra bişirip hanımıyla birlikte yémışler. Fakat abılası yémemiş. Onnar etleri yédikden soñra abılası, gardeşiniñ kemiklerini mor ipliğe dizmiş. Evleriniñ öñünde tahtadan yapılmış yüksek bi köşk varımış. Mor ipliği bu köşkün tahtalarına asmış. Mor iplikdeki kemikler guş olmuş, uçmuş. Uçmuş gitmiş bir zehirci dükkanınıñ tereğine gonmuş. Ötmüş orda: “Gavur bubam kesti beni, gavur anam yédi beni, güzel bacım mor ipliğe dizdi, asdı beni.” demiş. “Ney ney guşum, bi daha öter miñ, söyler miñ?” demiş zehirci dükkanıdaki adam. “Baña biraz zehir vérirseñ, söylerim.” demiş.

“Tamam.” demiş. Biraz zehir vermiş. Ondan sofraya guş gine: “Gavur bubam kesti beni, gavur anam yedi beni, güzel bacım mor ipliğe dizdi, asdı beni.” demiş. Ordan uçmuş gitmiş bir çivici dükkanını yanına. Ötmüş orda: “Gavur bubam kesti beni, gavur anam yedi beni, güzel bacım mor ipliğe dizdi, asdı beni.” demiş. “Ney ney guşum, bi daha öter miñ?” demiş dükkanındaki adam. “Baña bi gutu çivi verirseñ öterim.” demiş. “Tamam.” demiş adam. Bi gutu çiviyi almış. Tekrar söylemiş. “Gavur bubam kesti beni, gavur anam yedi beni, güzel bacım mor ipliğe dizdi, asdı beni.” demiş. Ordan uçmuş gitmiş bir baklavacı dükkanına. “Gavur bubam kesdi beni, gavur anam yedi beni, güzel bacım mor ipliğe dizdi, asdı beni.” demiş. “Ney ney guşum, bi daha öter miñ?” demiş baklavacı. “Baña biraz baklava verersen öterim.” demiş. “Tamam.” demiş baklavacı. Ondan da biraz baklava almış. Tekrar aynı şekilde ötmüş.

Uçmuş gitmiş bubasını yanına. Bubası paltayla odun yarıyormuş. Dut ağacına gonmuş. “Gavur bubam kesdi beni, gavur anam yedi beni, güzel bacım mor ipliğe dizdi, asdı beni.” demiş. “Ney ney guşum, bi daha öter miñ?” demiş bubası. Ağzını açıp, gözünü yumarsañ öterim.” demiş. “Tamam.” demiş bubası. Ağzını açmış, gözünü yummuş. Guş da zehiri bubasını ağzına dökmüş. Bubası orda ölmüş. Ondan sonra gitmiş anasını yanına. Anası tokucla çamaşır yıkıyormuş. “Gavur bubam kesdi beni, gavur anam yedi beni, güzel bacım mor ipliğe dizdi, asdı beni.” demiş. “Ney ney guşum, bi daha öter miñ?” demiş anası. Ağzını açıp gözünü yumarsañ öterim.” demiş. “Tamam.” demiş anası. Ağzını açmış, gözünü yummuş. Guş da çivileri anasını ağzına doldurmuş. Ondan sonra gitmiş abilasını yanına. Abılası köşkde oya işliyormuş. Köşgüñü üsdüne gonmuş. “Gavur bubam kesdi beni, gavur anam yedi beni, güzel bacım mor ipliğe dizdi, asdı beni.” demiş. “Ney ney guşum, bi daha öter miñ?” demiş abılası. “Ağzını açıp gözünü yumarsan öterim.” demiş. Abılası da ağzını açmış, gözünü yummuş. Guş da baklavaları abilasını ağzına gomuş. Ondan sonra guş eski haline dönmüş. Birbirlerine sarılıp hoş muradlarına ermişler (K.K.: 23).

Masal: 10 (Abdulgadir Efendi)

Abdulgadir Efendi adında bi zât varmış. Bu zâtın malı mülkü çoğumuş. Gazannarla yemek bişirir, herkesi doyururmuş. Herkese eyilik yapan biriymiş. Bi gün

biri, hem garısınıñ hem de gendisiniñ rüyasında, bunnara sormuş. Démiş ki: “Size bi bela gelecek. Gençliğimizde mi isdersiniz, ihtiyarlığımızda mı isdersiniz?”

Bi gün böyle, iki gün böyle. Düşünürken birbirlerine sormuşlar: “Ne düşünüyorsunuz?” diye. Abdulgadir Efendi hanımına: “Böyle bi rüya gördüm. Baña bir gişi geliyor, size bi bela gelecek. Gençliğimizde mi isdersiniz, ihtiyarlığımızda mı isdersiniz?” diye soruyor diyor. Hanımı da: “Ben de aynı rüyayı gördüm.” diyor. O zaman garar vérelim diyollar. “Gençliğimizde mi isdeyelim, ihtiyarlığımızda mı? İhtiyarlığımızda isdersek belki bunıñ altından gıkamayız. Şindi halimiz vaktimiz eyi, varlığımız yerinde. Eñ eyisi biz bunu gençliğimizde isdeyelim.” diye mutabakata varıyollar.

Neyse o gece yatdıklarında evlerine bi ateş düşüyor. Evleri yanmaya başlıyor. Sevenneri çok olduğundan yangını söndürmeye goşuyollar. Fakat Abdulgadir Efendi, gomşularından yangını söndürmemelerini isdiyor. “Bırakıñ yansıñ!” diyor. İçinden bi gat yatak alıyor. Köylülerle helalleşip, iki çocuğıyla beraber köyden ayrılıyollar. “Tanımadığımız bi yire gidelim.” diyollar. Bi yere varıyollar. Ooo Abdulgadir Efendi’yi tanıyollar. Ünü ollara gadar yayılmış. “Bizi burda tanıyollar, burdan gidelim.” diyollar. Orayı terkidiyollar, daha uzak bi diyara varıyollar. Orda gerçekten gendilerini tanımyollarımış.

“Uzak bi diyardan geliyoruz, işsiziz, iş arıyoruz.” diyollar, köydeki insannara. Onnar da: “Köyüñ hergelesini güder misin?” diye soruyollar. “Güderim.” diyor. Bir ev vériyollar. Abdulgadir Efendi, hanımıyla çocuklarıyla birlikde o eve yerleşiyor, köyüñ hergelesini gütmeye başlıyor. Bu sırada, o köye bi kervan geliyor. Kervancıbaşı köylülere diyor ki: “Bu köyde paraya ihtiyacı olan bir kimse varısa, bizim çamaşırlarımızı yıkasın. Biz de ona para vérelim.” Düşünüyollar, “Burda yıkasa yıkasa hergeleciniñ hanımı yıkar.” diyollar. Abdulgadir Efendi’ye sölyüyollar. O da: “Tamam” diyor. Getiriyollar çamaşıruları. Kadın çamaşıruları öyle güzel yıkıyor ki kervancıbaşı şaşırıyor. “O kadın nasıl bi kadınıñ, o gadar çamaşır yıkattım, bu gadar intizamlı çamaşır görmedim.” diyor. Yanındaki adamlara: “Bunu bi görüñ bakalım.” diyor. Adamları, kadına para vérirken onu görüyollar. Kervancıbaşına, çok güzel bi kadın olduğunu sölyüyollar. Kervancıbaşı, kadını kaçırmaq için bir plân guruyor. Kadınıñ gocasını iki günnük bir mesafeye göndürmek isdiyor. Diyor ki hergeleciye: “İşde şurda bizim bi altın saatimiz galdı. Git, onu getir.” Hergeleci de: “Böyle böyle, ben köyüñ

hergelesini güdüyom. Köylü müsaade iderse giderim.” diyor. Köylülerden biri: “Yav bakar iki günnüğüne biri.” diyor. Bunun üstüne hergeleci, kervancıbaşına: “Peki inanıllar mı baña?” diyor. Kervancıbaşı, barnağında bi eşi daha olan yüssüğü Abdulgadir Efendi’ye vériyor. Bunu göster inanıllar diyor. Abdulgadir Efendi gidiyor. O gidedursuñ, kervancıbaşınıñ adamları, gece gadını kaçırıyollar. Abdulgadir Efendi kervancıbaşınıñ dédiği köye varıyor. Soruyor ordakilere: “Böyle böyle, kervancıbaşınıñ saati galmiş, burda mı?” Köylüler şaşırıyollar: “Öyle bi saat yok.” diyollar.

Abdulgadir Efendi tekrar köyüne dönüyor. Köye geldiğinde baksa ki garısı yok. Gomsuları diyor ki: “Böyle böyle, seniñ garıñı gece geçirdilar. Çocukları da ağılarken bulduk.” diyollar. “Eyi, bu da benim gaderim.” diyor. Çocuklarınıñ birini omuzuna, ötekini gucağına alıyor, bullar da baña haram diyor, ayrılıyor köyden. Yörürken yörürken öñüne bi ırmak çıkıyor. Çocuğunuñ birine diyor ki: “Sen burda dur, döner seni alırım.” Öteki çocuğunu garşıya geçiriyor. Garşı tarafda galanı gurt gapıyor. Onu gurduñ ağızından gurtarmak için atılırken, garşıya geçirdiği çocuk “buba!” diye suya atılıyor. Su da onu alıp götürüyor. Tek başına galıyor. Çaresiz bi şekilde yörüyor gidiyor uzak diyarlara. Orda tek başına yaşayan bir gadınıñ evine misafir oluyor. “Ben garibim, burda yalífızım, eğer müsaade éderseñ, seniñle beraber bu evde galalım.” diyor. “Ben çalışırım, sen de benim gazancım la yemek bişirirsiñ, geçinir gideriz.” diyor.

Gadın kabul édiyor. Orda epey zaman galıyor. Bu arada, galdığı yeriñ gralı ölüyor. Güvercin uçurma yöntemiyle gral seçileceğimiş. Güvercin kimiñ başına gonarsa onu gral seçeceklerimiş. Herkiş büyük bi alana toplanıyor, Abdulgadir Efendi de bu alana gidiyor. Güvercini uçuruyollar; amma onu güverciniñ gonacağı yerde dutmuyollar, hep kenara itiyollar. Güvercin dönüyor dönüyor Abdulgadir Efendi’niñ başına gonuyor. Oranıñ zenginneri: “Yok benim başıma gonacakdı da yañılışlıkla bunuñ başına gondu, bunu kabul étmeyiz.” diyollar. Tekrar uçuruyollar güvercini, gine bunuñ başına gonuyor. “Bu adam kim ki onuñ başına gonuyor.” diye gine kabul étmeyollar. Tekrar uçuruyollar. Gine Abdulgadir Efendi’niñ başına gonunca, kabul étmek zorunda galıyollar. Abdulgadir Efendi o ülkeye gral oluyor. Ülkeyi güzel idare édiyor. Aradan zaman geçiyor, adamları: “Gralım, böyle böyle bir kervan geliyor, güzel mallar getiriyor. Mallarına bak, alış vériş yap.” diyollar. “O da eyi öyleyse gelsiñ; yalnız kervancıniñ çadırını goruyacak muhafız göndürüñ.” diyor.

Öyle zamanlar oluyormuş, kervancınıñ çadırını bekleyecek asger göndürülüyormuş ki çadırı yağmalanmasıñ. İki tane asger göndürüyollar kervancınıñ çadırına. Gece oluyor, iki tane asger gece nöbet beklerken, biri ötekine: “Yav uykumuz geldi, biraz gonuşalım. Önce sen anlat hayatıñı, soñra da ben saña hayatımı annatayım.” diyor. Annatmaya başlıyor öteki: “İşde baña Avcıoğlu déller.” diyor. “Nérden galdı bu ad sende?” diyor öbürü. “İşde böyle böyle, bubam beni bi yere götürüyordu omuzunda. Gardeşimi garşı gıyıya geçirirken ben beriki gıyıdaydım. Beni gurt gapdı, beni besleyip böyüden, asgere yollayan avcı, gurdu vurmuş, ağzından beni almış. Onuñ için baña Avcıoğlu déller. Saña ne déller?” diye soruyor öteki asgere. “Baña da Balıkçıoğlu déller. İkimiziñ de hikayesi çok beñziyor. Bubam beni ırmaktan garşı gıyıya geçirirken gardeşimi gurt gapmış. Gidip onu gurttan almak isderken ben de suya atlamışım. Aşşâda balık dutan biriniñ oltasına dakılmışım. Balıkçı da beni böyüdüp asgere yolladı. Onuñ için baña da Balıkçıoğlu déller.” diyor. İkisi de hikayelerini annatırken, içerde kervancınıñ garısı duygulanyor: “Geliñ oğlum, uykufuz geldi.” diyor. Birini bir dizine, ötekini öbür dizine yatırıyor, uyuyollar.

Devriye gezen asger, bunnarı uyurken görünce: “Kervancınıñ garısınıñ dizine yatdılar.” diye padişaha şikayetde bulunuyor. Mahkeme guruluyor. Mahkemede padişah, kervancı, hanımı, iki asger varmış. Asgerleriñ idam édilmesi gerekiyormuş. Asılmadan önce padişah: “Annatıñ.” diyor. Onnar da nöbetdeyken birbirlerine annatdıklarıñı annatıyollar: “İşde ben Balıkçıoğluydum, böyle böyle. İşde ben Avcıoğluydum, böyle böyle oldu.” diyollar. Kervancınıñ garısı da: “Ben bunnarıñ hikayesini duyunca çok acıdım, dizime yatırdım.” diyor. Padişah bakıyor ki gadınıñ barnağındaki yüssükle gendindeki aynı. Onuñ gendi garısı olduğunu annıyor. Padişah da başından geçennerini annatınca her şey annaşıyor. Birbirlerine sarılıp, mutlu soña eriyollar (K.K.: 33).

Masal: 11

Bire ile sinek bi gün arkadaş olmuşlar. Aynı evde yatıyollarıñı. Bi gün yâmur yağmış. Dam toprak olduğu için, damı yuvakla yağmak gerekmiş. Sinek: “Eğer ben çıkar da yağarsam, ganatlarım ıslamır, eñ eyisi sen çık, yağ.” demiş. Bire dama çıkmış.

Yuğarken yuvağıñ altında galmış. Aşşâ yuvak sesi gelmeyince sinek merak étmiş, dama çıkmış, bi bakmış ki bire yuvağıñ altında galmış. Başlamış vızıldamaya.

Ordan geçen garga sineğe: “Ne vızıldıyoñ sinek?” démiş. “Ben vızıldamayayım da kim vızıldasıñ? Arkadaşım bire yuvağıñ altında galdı. Onuñ için vızıldıyom.” démiş. “Vay, ben de çok üzıldüm, ben de gağırayım öyleyse.” démiş garga. O da başlamış gark gark gağırmaya. Gitmiş gavağıñ üsdüne gonmuş. Gavak: “Ne bağırıyoñ garga?” démiş. “Bire yuvağıñ altında galmış, sinek vızıldaya galdı, ben de gağırıyom.” démiş. “Öyleyse ben de yaprağıñı dökeyin.” démiş gavak. O da yaprağıñı dökmüş. Dibinden bi ganal akıyorumuş gavağıñı. Su: “Neye yaprağıñı dökdüñ gavak?” démiş. “Bire yuvağıñ altında galdı, sinek vızıldayagaldı, garga gağıragaldı, ben de yaprağıñı döküyom.” démiş. “Öyleyse ben de bulanık akayım.” démiş su. Su da bulanık akmış. Öbür taraftan çifte giden öküzler gelmiş, su içeceklerimiş. Bakmışlar ki su bulanık akıyor. “Neye bulanık akıyoñ su?” démiş öküzler. “Bire yuvağıñ altında galdı, sinek vızıldayagaldı, garga gağıragaldı, gavak yaprağıñı dökdü ben de bulanık akıyom.” démiş. Öküzler de çamıra çökmüş.

Öküzleri sürececek olan adam gelmiş, bakmış ki öküzler çamıra çökmüş. Adam öküzlere: “Neye çamıra çökdüñüz?” démiş. “Bire yuvağıñ altında galdı, sinek vızıldayagaldı, garga gağıragaldı, gavak yaprağıñı dökdü, su bulanık akdı, biz de çamıra çökdük” démişler. “Öyleyse ben de mesesi gırayım.” démiş. Mesesi gırmış. Öbür taraftan adamıñ gızı azzık getiriyorumuş. Bi de bakmış ki bubası perişan durumda. Bubasına: “Buba mesesi neye gırdıñ?” démiş. “Bire yuvağıñ altında galdı, sinek vızıldayagaldı, garga gağıragaldı, gavak yaprağıñı dökdü, su bulanık akdı, öküzler çamıra çökdü, ben de mesesi gırdım.” démiş. “Öyleyse ben de yemeğı dököp, çingili gulağıma dakayım.” démiş gız. Çiñgili gulağına dakıp eve gitmiş. Anası evde ekmek yapıyorumuş. “Gızım neye böyle yapıdıñ?” démiş. “Bire yuvağıñ altında galdı, sinek vızıldayagaldı, garga gağıragaldı, gavak yaprağıñı dökdü, su bulanık akdı, öküzler çamıra çökdü, bubam mesesi gırdı, ben de çingili gulağıma dakdım.” démiş. Anası da bu duruma çok üzülmüş. “Öyleyse ben de gızgın sacıñ üsdüne oturayım.” démiş. O da sacıñ üsdüne oturmuş. Masal da burda bitmiş (K.K.: 52)

Masal: 12

Dilki, doñuz, ayı bi aradalarımıñ, bunnar arkadaş olmuñlar. Birlikde yola goyulmuñlar. Giderken ağaçlık bi yirde bir ileñe ırast gelmiñler. Gurnaz dilki hemen bi plân düşünmiñ orda. Démiñ ki: “Şindi biz bu ileñi yiyeceğiz; amma biz bu ileñi yérken bize bir bekci ilâzım. Benim bekci bi arkadaşım var. Elinden ne gaçan gurtulur ne uçan. Ben gideyim onu getireyim. Biz bu yemeğini yérken o bizi gorur.” “Tamam.” démiñlet. Gitmiñ dilki kediniñ yanına. Démiñ ki: “Arkadaş gidelim, bi yérde güzel bi yemek var. Seniñile beraber yiyelim. Amma gendiñe mükait ol. Orda câni hayvannar var. Böylece gurnaz dilki, kediyi gorkutmuş öteki arkadaşlarına garşı. Dilki gelmiş doñuzula ayıya da: “Arkadaşım gelirken gendiñizi goruyunı.” démiñ. Bunuñ üstüne ayıcağız bi ağacıñ başına çıkmış. Domuz da bi gazeliñ arkasına saklanmış. Gurnaz dilki, kedi gelirken bi çekirge sıçratmış. Kedi gapmış hemen çekirgeyi. Ayıyla domuz bunu görünce gerçekden gorkmuşlar. “Bunuñ elinden ne gaçan gurtuluyor ne de uçan. Dilki gardeşin dediğini gibi.” Démiñler, eyice pusmuşlar. Doñuzunı solumasıyla bi gazel okarı uçmuş. Uçunca kedi gazeliñ olduğı yere sıçramış. Sıçrayınca doñuz gaçmış. Doñuzu gören kedi gorkmuş, ağaca dırmanmış. Ağaçdaki ayı da gendini aşşâ atmış, gaçmış ordan. Kedi de gorkusundan ağacıñ depesinde galmiş. Böylece ileñi yalıñızca gurnaz dilki yemiş (K.K.: 10).

Masal: 13 (Keloğlan)

Bi varımıñ, bi yoğumuñ. Evel zaman içinde, deve tellal, horaz şah, bire berber iken, ben anamıñ beşşigini tuñgır mıñgır sallan iken, bir Keloğlan’la anası varımıñ. Keloğlan padişahıñ gızına aşık olmuş. Anasına: “Git, padişahıñ gızını isde.” démiñ. Anası: “Oğlum sen bi Keloğlan’ıñ, padişah saña heç gızını verir mi?” démiñ. Keloğlan anasına ısrar étmiş. Anası oğlunuñ ısrarına dayanamayıp padişahdan gızını isdemeye gitmiş. Padişahıñ gapısına varmış. Gapıdaki muhafızlar, gadına ne isdediğini sormuşlar. Keloğlan’ın anası da padişahı görmek isdediğini söylemiş. Muhafızlar, Keloğlan’ın anasını gılığından dolayı, bi dilenciye benzetip, para vérip göndürmüşler. Anası parayı almış; amma çok zoruna gitmiş. Sofira oğlunuñ yanına gitmiş. “N’oldu ana?” démiñ Keloğlan. Anası da: “Oğlum, gılığınma gıyafetime bakıp beni dilenci sandılar, para vérip

göndürdüler. Ben saña démedim mi? Gapıdan içeri bile bırakmadılar.” démiş. Keloğlan: “Ana, bi daha gideceksiñ, ısrar édeceksiñ, padişahıla görüreceksiñ.” démiş. Anası ne gadar gONUŞDUYSA ikna édememiş Keloğlan’ı. Tekrar gitmiş padişahıñ gapısına. Gapıdaki muhafızlar: “Biz saña para vérdik, sen gine mi geldiñ?” démişler. Kadın ısrarıla: “Ben padişahı görmek istiyom.” démiş. Bu gONUŞMALARI duyan padişah: “Ne isdiyor o?” diye sormuş muhafızlarına. “Böyle böyle padişahım, seniñle görüsmek isdiyor.” démişler. Padişah da: “Bırakıñ gelsiñ.” démiş. Keloğlan’ıñ anası içeri girmiş. Padişah: “Söyle bakalım, ne istiyon?” démiş, Keloğlan’ıñ anasına. “Padişahım, benim bi kel oğlum var, seniñ gızıña âşık olmuş, her ne gadar padişah saña gızını vérmek dédiysem de dinnetemedim. Sen bi git, isde.” diye ısrar étdi. “Haddim olmayarak geldim.” démiş. Padişah da Keloğlan’ıñ yerine getiremeyeceğini düşündüğü büyük bir şart goşmuş. “Nasıl olsa Keloğlan şartımı yerine getiremez, ben de gızımı ona vérmem.” démiş. “Git oğluña söyle -kel oğluna- arifliğini, zarifliğini öğrensiñ gelsiñ, ben de gızımı ona véreyim.” dimiş. Keloğlan’ıñ anası oğlunuñ yanına gitmiş. Keloğlan: “N’oldu ana, gittiñ mi?” démiş. Anası: “Gittim oğlum, padişah dédi ki git kel oğluña söyle, arifliğini, zarifliğini öğrensiñ ben de gızımı oğluña véreyim.” dédi, démiş. Keloğlan bu işe çok sevinmiş. “Ana öyleyse bu kolay.” démiş.

Keloğlan’ıñ tanıdığı bi gavur varmış. Arifliğı, zarifliğı öğretirmiş; amma öğrettiğı gişiyi de öldürürmüş. Keloğlan doğru gavuruñ yanına gitmiş. “Ben arifliğimi, zarifliğimi öğrenmeye geldim.” démiş. “Peki!” démiş gavur. Keloğlan’a arifliğini, zarifliğini öğretmiş. Sıra gelmiş öldürmeye. Bi ilan getirmiş gavur. Gızına: “Bu ilanıñ baş kısmı zehirli, burayı Keloğlan’a yédireceksiñ, ortasını ben yiyeceğim, guyruk kısmı da zararsız, orayı da sen yiyeceksiñ.” démiş. Gavuruñ gızı Keloğlan’ı seviyormuş. Onuñ ölmesini heç isdemiyormuş. İlanı getirip kesmişler. Gız Keloğlan’ı sevdiği için baş kısmını vérmemiş, zehirsiz tarafından vérmiş. Bubasına da başka bi yerini vérmiş. İlanı yémişler. Gız Keloğlan’ıñ gulağına fısıldamış. “Keloğlan, bubam seni öldürecek, derhal burayı eñ gısa yoldan terkét.” démiş.

Keloğlan ordan kaçmış, anasınıñ yanına varmış. Anasına: “Ben, her şeyi öğrendim ana, şindi padişahıñ gonağıñıñ garşısına bir gonak yapacağım ki yalbır yalbır yanacak. Padişah hayran galacak gördüğü zaman. Satın almaya geldiklerinde – yüksek bir fiyat söylemiş anasına - şu fiyata satacaksıñ; amma bi şart goşacaksınız. Takasında gümüş bi tas olacak, vérmeyeceksiñ o tası.” démiş. Anası: “Tamam oğlum.” démiş.

Geceden bi gonak olmuş ki padişahıñ gonağıñıñ garşısında, padişahıñkı sönük galmuş onuñ yanında. Padişahıñ gızı gonağı görmüş. Démiş ki: “Buba, bu gonak ancak padişaha yakışır, bizimki ondan sönük galdı.” Padişah da: “Alırız gızım.” démiş. Padişahıñ adamları gitmişler, bakmışlar ki bir garı oturuyor gonakda. “Bu seniñ mi?” démişler. “Evet, benim.” démiş, Keloğlan’ıñ anası. “Satıyor musuñ burayı sen?” diye sormuşlar. “Satarım” démiş. “Ne gadar?” diye sormuşlar. Değerince istemiş parayı. “Tamam.” démişler, vermişler parasını. Keloğlan’ıñ anası: Yalnız gonağıñ takasında gümüş bi tas var, onu virmem.” démiş. “Seniñ istediğini gümüş tas olsuñ, al.” démişler. Keloğlan’ıñ anası tası almış gitmiş. Onuñ gitmesiyle gonak yerle bi olmuş. O gümüş tas meğer Keloğlan’ımıñ.

Daha soñra Keloğlan anasına: “Ana, ben şimdi bi deve olacağım, sen beni yularımdan dutup bazara götüreceksiñ, şu gadar fiyat isdeyeceksiñ; amma yularımı satmayacaksıñ.” démiş. Neyse anası deveyi bazara götürmüş. Deveye müşderi olan çoğumuş; amma yularını satmadığını söyleyince vazgeçiyollarmış. Gavur da bazarda geziyormuş. Keloğlan’a her şeyi o öğrettiği için, tanımış deveyi. Gavur: “Garı, bu deveyi kaç satıyoñ?” démiş. “Şu gadar paraya.” démiş Keloğlan’ıñ anası. “Tamam.” déyip parayı saymış. O sırada: “Yalnız ipini vermem.” démiş Keloğlan’ıñ anası. “İpsiz deve mi olur?” déyip Keloğlan’ıñ anasını itivermiş, bazardan çıkmış gitmiş. Gasabayı geçdikden soñra: “Geçirdim elime seni Keloğlan.” démiş. Evine götürmüş, gızını çağırılmış. Gızına: “Ordan büyük buçağı getir.” démiş. Deveyi keseceğimiñ buçağıla. Gızı bubasınıñ ne yapacağını bildiği için bakmış ki deve de Keloğlan, hemen büyük buçağı fare deliğine sokmuş, üsdüne de çapıt goymuş. “Buba, buçağı bulamadım.” démiş. “Ben buçağı bulurum, sen gel deveyi dut.” démiş bubası. Gız gelmiş, deveniñ ipini dutmuş. Bubası okarı çıkar çıkmaz ipini salıvermiş. “Keloğlan gendiñi gurtar.” démiş, deve kaçmış. “Buba deve kaçdı.” démiş gız. “Gızım bi deveye sahip olamadıñ.” démiş. Aşşâ inmiş, deveniñ peşinden goşmuş.

Yakaladı yakalayacak deve bi davşan olmuş. Arkasından da gavır bi tazı olmuş. Goşmuş, goşmuş, goşmuş, tam yakalayacağı sırada Keloğlan bi güvercin olmuş, tazı da bi doğan olmuş. Tazı güvercini yakalamak için gitmiş. Güvercin padişahıñ penceresinden girivermiş, padişahıñ masasınıñ üsdüne, bi demet gül oluvermiş. Doğan da gavuruñ gendisi olmuş. Bıyıklarını çermiş, padişahıñ garşısına oturmuş. Padişah garşısında gavuru görünce şaşırılmış. “Dile benden, ne dilerseñi.” démiş padişah, gavura.

“Masanî üsdündeki bi demet gültü isdiyom.” demiş. Padişah da “Tamam.” demiş. Padişah tam uzadırken o bi demet gül, cin darısı olup odaya serpilmiş. Darmadağın olmuş. Gavur da cülüklü tavık olmuş, toplamaya başlamış darıları. Bi tane darı minderiñ altına kaçmış. O bi tane darı dilki olmuş. O dilki cülügüle taviği yemiş. Ondan soñra Keloğlan olmuş, oturmuş padişahın garşısına. “Padişahım ben Keloğlan’ım, arifliğimle zarifliğimi öğrenebilmiş miyim?” demiş. “Aferin oğlum, öğrenmişsiñ arifliğile zarifliği.” demiş. Padişah kızını Keloğlan’a vermiş, kırk gün kırk gece düğün yapmışlar, hoş muratlarına ermişler (K.K.: 38).

Masal: 14 (Keloğlan)

Keloğlan’ın anası keloğlanu bigün gasabaya duz almaya göndürmüş. O devirde duza ‘hiç’ déllerimiş. Keloğlan anasınıñ sözünü unutmayayın diye hiç hiç diye diye gidiyormuş. Gitdiği yoluñ kenarında da bir göl varmış. Bu gölde de adamıñ biri balık dutuyormuş. Adam bakmış ki Keloğlan hiç hiç diye diye gidiyor. Adam gölde balık duttuğundan Keloğlan’ın hiç hiç demesini balık dutamazsıñ anlamına getirmiş. Keloğlan’ı orda bi güzel döğmüş. Keloğlan adama sormuş: “Ne diyeceğim?” demiş. Adam: “İkisi üçü birden diyeceñ.” demiş.

Neyse Keloğlan ordan ikisi üçü birden diye diye gitmeye devam étmiş. Keloğlan yolda söylene söylene giderken geçtiği eviñ biriniñ öñünde de cenaze varmış. Cenaze evinde toplanan adamlar Keloğlan’ın ikisi üçü birden sözünü duyunca hemen Keloğlan’ın yanına gitmişler. Biz bir ölüye razı değiliz, sen ikisi üçü bireden diyorsun diyip orda toplananlar da bunu bi güzel döğmüşler. Keloğlan adamlara sormuş: “Ne diyeceğim?” demiş. “Allah rahmet eylesiñ diyeceñ.” demişler. Keloğlan yolda “Allah rahmet eylesiñ” diye diye giderken yolda bi köpek ölüsüne rastlamış. Keloğlan köpeği görünce “Allah rahmet eylesiñ!” demiş. Köpeğiñ sâbı da bunu duymuş. Köpeğe “Allah rahmet eylesiñ!” dênir mi demiş, Keloğlan’ı bi de adam döğmüş. Keloğlan sormuş ne diyeceğim diye. Adam da “Of ne pis kokuyor diyeceksiñ.” demiş. Keloğlan gine “Of ne pis kokuyor!” diye diye yolda gidiyormuş. Bu sırada yoluñ kenarında kralıñ kızları yıkamıyormuş. Kızlar bi dinliyor Keloğlan ‘of ne pis’ diye diye gidiyor. Keloğlan’ı bi de onnar döğüyor. Keloğlan sormuş “Ne diyeceğim.” demiş. “Oh ne güzel kokuyor, oh ne

güzel kokuyor!” diyeceksin demişler. Keloğlan “Oh ne güzel kokuyor, oh ne güzel kokuyor!” diye diye gitmeye devam etmiş.

Adamın bi tanesi de çocuğunu gulağını çekiyormuş. Keloğlan’ı duyunca çocuğunu gulağını çekerken goparmış. Adam Keloğlan’a sifirlenip orda bunu döğmüş. Keloğlan: “Ne diyeceğim?” demiş. Adam da hiç diyeceksin, demiş. Keloğlan hiç hiç diyerek gitmiş anasını ısmarcını hatırlamış. Sofunda hiçi almış köyüne dönmüş. Dönmüş dönmesine amma başına gelmedik galmamış (K.K.: 56).

Masal 15:

Hayvannar içinde tibili dinen bir guş varmış. Tibili ti ti ti diyerek bi gün havaya uçmuş. Uçduğu yerde bi kör tiken çalısı varmış. Kör tiken çalısı, üstüne gonuvérince gaba etine kör tikenden bi parça batmış. Bu sefer o da ah etmiş: “Eğer kör tiken ben de seni bir geçi getirip yidirmezssem.” demiş.

Gitmiş bi geçini yanına demiş: “Orda bi kör tiken var. Onu yemez misin?” demiş. Geçi de: “Ben nice taze otlar, nice meşeler, nice yapraklar yiyiyorum. Senin kör tikenine mi galdım?” demiş. Bunun üstüne tibili: “Geçi eğer bi çakal getirip seni yidirmezssem.” demiş. Ordan bi çakalın yanına varmış. “Çakal şurda bi gocalama geçi var, onu ye.” demiş. Çakal da: “Ben niice guzular, goyunnar, davşanlar yutup yiyiyom. Senin gocalama pis geçiye mi galdım?” diyor. Tibili bu sefer çakala: “Çakal eğer seni bi çoban getirip vurdurmazsam.” demiş. Çobana seslenip, “Şurda bi çakal var, onu vur.” demiş. Çoban: “Ben nice turaçlar, keklıklar, davşanlar, ördekler vuruyom. Senin kokan çakalına mı galdım?” demiş. Bu sefer tibili guşu çobana: “Eğer bi ataş getirip de sakalını bıyığını ütdürmezsem.” demiş. Tibili ataşa seslenmiş: “Ataş şurda bi çoban var. Onun sakalını başına ütüler.” demiş. Ataş tibiliye demiş: “Ben nice yemekler bişiriyom, nice evler yakıyom. Senin çobanını bitli bıyığına mı galdım?” demiş. Tibili de ataşa: “Eğer su getirip seni söndürmezsem.” demiş. Ordan bi kör guyuya varmış: “Şurda bi ataş var, onu başına söndürüler.” demiş. Su demiş ki: “Ben nice ciğeri yanannarın ciğerini söndürüyom. Nice evler yanıyor, onarı söndürüyom. Her şeyi ben söndürüyom, senin kokar ataşına mı galdım.” demiş.

Tibili bunun üstüne: “Su, ben debir camız getirip seni içirmezsem.” demiş. Gider bir camızın yanına: “Camız orda bir su var, onu içmez misin?” demiş. Camız da

démiş ki: “Ben nice buñarlarıñ gözlerinden buz gibi sular içiyom. Seniñ gurluğa kokulu suyuña mı galdım.” démiş. Tibili de camıza: “Camız bir ip getirip de seniñ buynuzlarıñı gırdırmazsam.” démiş. Gitmiş ipe: “İp şurda bi camız var, onuñ buynuzlarını gırivér.” démiş. O da: “Ben nice tana boğazı boğuyom, nice guzularıñ boğazımı boğuyom, seniñ camızıñ goca boynuna mı galdım.” démiş. Bunufi üsdüne tibili ipe: “Ben de seni bi fare getirip yédirmezsem.” démiş. Fareye seslenmiş: “Şurda bi ip var, onu başa yéyivér.” démiş. Fare de: “Ben nice gız çeyizleri, hatılar, kilimler yédim. Buz gibi ne güzel. Seniñ pis ipifte mi galdım.” démiş. Bunufi üsdüne tibili fareye: “Fare bir kedi getirip seni yédirmezsem.” démiş. Gitmiş kediye démiş: “Kedi şurda bi fare var, onu başa yéyivér.” démiş. Kedi de: “Nérde?” démiş. Tibili: “Burada gel.” démiş.

Fareyi kediye gösdermiş. Kedi fareye goşmuş, fare ipe goşmuş, ip camıza goşmuş, camız suya goşmuş, su ataşa goşmuş, ataş çobana goşmuş, çoban çakala goşmuş, çakal gocalama geçiye goşmuş, gocalama geçi kör tikene goşmuş. Tibili de gülü güle bayılıp gendinden geçmiş (K.K.: 19).

Masal: 16

Evel evel içinde, galbur saman içinde, deve berber iken, horaz tellal iken, garınca hambal iken, ben anamıñ beşşiginde tıfır mıfır sallanırken bi varmış bi yokmuş. Bi padişah varmış. Bu padişahıñda bi oğlu varmış. Oğlu millete eyilik étmiş aldırnamış, kötülük étmiş géne aldırnamış. Padişahıñ oğlunuñ bi yüssüğü varmış. Yüssüğü yalayivérdiği zaman beyefendi olurmuş. Bi daha yaladı mı isdeyici gılığında gır eşekli bi adam olurmuş. Böyleyken bobasınıñ diyarını terkétmiş başka bi melmekete varmış. Yüssüğü bi yalamış, gır eşekli isdeyici gılığına girmiş. Bu diyarıñ padişahı da ona bir iş vérmış. İşi de sarayıñ çiçeklerine bakmağımış. Padişahıñ da üç tene gızı varmış. En güççük gız sarayda en üst gatda gergef işlermiş. Padişahıñ oğlu gızıñ gendisine bakdığını görünce yüssüğü yalayivérmiş, bi beyefendi olmuş. Bahçedeki çiçekleri ata çinnetmiş, bahçeyi birbirine gatmış. Yüssüğü tekrar yalamış, abdal gıllıklı adam olmuş. Tabi padişahıñ gızı bunnarıñ hepsini görmüş. Padişahıñ gızı “Acaba ben rüya mı görüyom.” diye tereddütte galmış. Bu gördüklerini bubasına annatmış. Padişah bu çocuğu yanına çağırıp, neden böyle yapıdığını sormuş. “Bi daha yaparsañ govaram.” démiş. Çocuk aynı şeyi bi daha yapmış, bu sefer çocuğu govmuş. Padişah artık gızlarını

evlendirmek isdiyorumuş. Bunu ülkeniñ her tarafına duyurmuş, gızını vérmek için tellallar okutmuş: “Devlet guşunu uçuruyom, guş kimiñ depesine gonarsa gızlarımı onlara vérececem.” diyorumuş.

Neyse bütün millet toplanmış, padişah da devlet guşunu uçurtmuş. Böyük ve ortanca gızlar için uçurulan guşlar vezirleriñ oğlannarınıñ başına gonmuş. Gızlarıñ vurduğu elmaları oğlannar dişlemişler, gızları almışlar. Güççük gız için uçurulan guş heç kimseniñ başına gonmazımış. Bu arada meydana isdeyici gılığında gır eşekli adam gelmiş. Guş gitmiş onufi başına gonmuş. Padişah buna itiraz étmiş. Neyse guşu tekrar uçurmuşlar, guş gine bunuñ başına gonmuş. Soñunda güççük gızın vurduğu elmayı isdeyici gılığındaki adam dişlemiş, padişah da gızını bu adama vérmış.

Aradan yıllar geçmiş, padişah hasdalanmış. Ülkede ne gadar dokdur varısa padişahu eyi édememişler. Müneccimler padişaha: “Padişahım, sen geyik eti, geyik yüreği yiyeceksiñ.” demişler. Vezirleriñ oğlannarı olan enişdeleri ata binip ava çıkmışlar. O isdeyici gılığındaki enişde de ava çıkmış. Mahalleniñ çocukları bunuñ eşşeginiñ guyuğundan, gulağından dutup çekellerimiş, o da heç seslenmezimiş. Şhirden çıkdığı zaman yüssüğünü yalayıvérmış, gır atlı beyefendi oluvérmış. Bu haliyle dağa çıkıp bi geyik vurmuş. Geyiği bi yere asmış, yüreğini boğazından çıkarıp, cebine saklamış. Bacanakları onu görünce yanına gelmişler. “Geyiği bize sat.” demişler. O da: “Bubamdan vasiyetim var arkadaşlar, avımı satmam.” demiş. Onlar da yalvarmışlar, yakarmışlar. Gır atlı beyefendi: “Bir şartla geyiği satarım. Bubamdan galma bir mühürüm var. O mühürü gaba etiñize vurmamı gabul éderseñiz size geyiği véririm, para da almam.” demiş.

Bacanaklar bunu gabul étmişler. Pantolonlarını sıyırmışlar, beyefendi de mühürü vurmuş. Bacanaklar mühürü vurdurduktan soñra geyiği alıp hasda yatağında yatan padişaha götürüp yédirmişler. Eti yédikten soñra padişah gözlerini biraz açmış. Bu sırada isdeyici gııklı abdal oğlan gelmiş garşısına: “Hemen bu yüreği gavurup bubafıa yédir.” demiş. Yüreği gavurup padişaha yidirmişler. Padişah gözlerini açmış, gonuşmaya başlamış; yani padişah artık eyilemiş.

Günner geçmiş, padişah başka bir ülkeniñ padişahıyla harbe girmiş. İsdeyici gılığındaki abdal oğlan da harbe gatılmış. Bu sırada yüssüğünü yalamış, gır atlı bi beyefendi olmuş. Harpde garşı tarafı yefmişler. Abdal oğlanıñ barmağı yaralanmış. Padişahuñ bir ipek mendili varmış. Mendili oğlanıñ yarasına bağlamış. Bu sırada abdal

oğlana da dert yanmış. “Ah oğlum ah, bir kızım vardı, en güççük kızım dünyanıñ eñ güzeliydi. Gitdi bir abdal oğlana. Keşke seniñ gibi bi damadım olsaydı.” demiş.

Harp bitince şehre dönmüşler. Gır atlı beyefendi mahalleye girince yüssüğüñü yalamış, isdeyici gılığındaki abdal adam olmuş. Mahallenin çocukları gine bunuñ eşşeginiñ guyruğundan, gulağından çekmişler. Eve adını atar atmaz hanımına demiş ki: “Şu bubayın mendilini yıka da bubaña vér.” Hanımı mendili yıkayıp gurutup bubasına vérmiş. Bubası mendili görünce şaşırmiş. Gırına mendili nérden bulduğunu sormuş. Gızı da: “Harp de enişdenin barmağı yaralanmış, sen de bu mendili sarmışsın.” demiş. Bubası o başga bir adam demiş. Abdal oğlanı yanına çağirtmiş.

Abdal oğlan padişahın yanına gelirken yüssüğüñü yalamış, beyefendi gılığına girmiş. Padişah abdal oğlanı bu halde görünce çok şaşırmiş. Gerçekden harpde gördüğü adammış. Padişah: “Sen abdal oğlan değil misin?” demiş. O da: “Sen abdal oğlusun, ben abdal oğlu değilim.” demiş. Padişah: “Oğlum, benden ne dilerseñ dile.” demiş. Abdal oğlan: “Benim bir dileğim yok, sağlığını dilerim.” didiyse de padişah ille bi şeyler dile diye ısrar etmiş. Abdal oğlan: “Bubamın azatlısı vardı iki tane. Bu azadlıları arıyom ben, bunu baña buluvérirseñ senden başga bi isdeğim de yok.” demiş. Padişah: “Bu azadlıları nasıl tanıyacağız?” demiş. Gır atlı beyefendi valla bubamın mührü olacak.” Bütün halk çaydan geçecek, biz de onları gözetleyip bulacağız, ben bubamın mührünü gördüğümde bilirim.” demiş. İnsanlar çaydan geçmeye başlamışlar. Amma bu mühürü taşıyan kimseye ıratlamamışlar. Gır atlı beyefendi padişaha: “Enişdelerin de geçsin.” demiş. Enişdeler geçince bunnardaki mühür görünmüş. Padişah mührü okumuş. Mühürde gır atlı beyefendinin padişah oğlu olduğu, bubasının padişah olduğu yazıyormuş. O zaman padişah: “Oğlum, bu padişahlık baña layık değil, saña layık.” diyerek padişahlığı o oğlana vérmiş. Yemişler, içmişler, hoş muradlarına ermişler. Gökden üç elma düşmüş, biri dinneyennere, biri annatana, biri de gine annatana olsun hadi (K.K.: 21).

1. 2. 1. 2. Efsaneler

İnsanoğlunun tarih sahnesinde görüldüğü ilk devirlerden itibaren ayrı coğrafya, muhit veya kavimler arasında doğup gelişen; zamanla inanç, âdet, anane ve merasimlerin oluşumunda az çok rolü olan türe efsane denir. Sözlü gelenekte yaşayan bu anonim türe Arapça; “ustûre”, Farsça; “fesâne, efsâne”, Yunanca; “mitos, mit” kelimeleri ad olarak kullanılmıştır. Cemiyetin ortak malı olan bu efsaneler, sonraları yeni din, kültür ve ekonomi şartlarının ve alış verişinin hazırladığı çevre içinde az çok tarihi gerçeklerle beslenerek yazılı kaynaklara geçmişlerdir. Türklerin hayatında şaman, alperen, peygamber, padişah, şeyh... gibi otoriteler etrafında oluşmuş masallar ve menkabeler bu mahsuller içinde yer alırlar.¹²⁷ Pertev Naili BORATAV'a göre “Efsaneler, belli bir anlatı kalıbı olmayan, yani bir üslup özelliğine sahip olmayan anlatılardır. Masal, destan, halk hikayesi, türkü vb. türlerde görülmekle beraber, içine girdiği türün özelliğini gösterir. Bazen bir türün içinde parçalanmış halde de bulunabilir. Efsaneler, dört grupta ele alınır ve incelenir:

- 1)Yaradılış, oluşum ve dönüşüm efsaneleri
- 2) Tarihi efsaneler
- 3) Olağanüstü konuları ele alan efsaneler
- 4) Dini efsaneler”¹²⁸

Yöredeki efsaneler; veliler, şeytan, hayvanlar ve ağaçlar etrafında oluşmuştur. Tarsus yöresi dağ köylerinde efsane anlatımı diğer türler kadar yaygın değildir. Yöredeki efsanelerin masal türü içinde de yer aldığı görülmektedir. Tarsus'a mal olmuş ve yörede hemen herkesin dilinden düşmeyen Şahmeran Efsanesi önemli bir anlatıdır. Halk arasında efsanenin farklı biçimleri anlatılmakla birlikte temel de işlenen konu aynıdır. Bu durum sözlü türünlerin icra ortamlarında değişik bir yapıya bürünebileceğini göstermesi bakımından önemlidir. Bunun için Şahmeran Efsanesi'nin farklı iki anlatımını vermeyi uygun gördük. Bu bölümdeki Efsane 1 ve Efsane 2 tarafımızdan derlenirken; diğerleri HAGEM araştırmacısı Nimet ALTINTAŞ OKAT tarafından derlenmiştir.

¹²⁷ Elçin, A.g.e., s. 314-315.

¹²⁸ Pertev Naili Boratav, 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, Ankara: Gerçek yayınevi, 1982, s. 98 - 99

Efsane: 1

Yaşları güççük olan iki erkek çocuk, bi gün ormanlık bi yere odun kesmeye gitmişler. Ormanda yâmuira yakalanmışlar. Islanmamak için çevredeki mağaralardan birine girmişler. Çocuklardan biri mağarada ayağı ile yeri eşerken yerden bi delik açılmış. Çocuk merakından deliğe girmiş, gittikçe gitmiş.

Yeriñ altındaki ilanlar çocuğu yakalamışlar. Çocuğu, gendileriniñ padişahı olan Şahmeran'a götürmüşler. Şahmeran çocuğu yer altında alıgoymuş, yédirmiş, içirmiş, böyütmüş. Böylece aradan çok zaman geçmiş. Çocuk artık anasını görmek istediğini söylemiş ilanlara. İlanlar garşı çıkmış “İnsanoğlu çiğ süt emmiş, sen çıkarsañ yerimizi söylersin.” diye. Daha soñra çocuğuñ ısrarlarına dayanamayıp çocuğu göndermeye garar vèrmışler. Amma anasıyla görüştükten sonra geri dönmesi gerektiğini ve yerlerini insanoğluna söylememesi gerektiğini belirtmişler. Çocuk yıllarca ilanlarıñ arasında yaşadığından dolayı zamanla vücudunda ilanlarıñ derisine beñzer şekiller oluşmuş. Çocuk yeryüzüne çıkıp anasıyla sarmaş dolaş oldukdan soñra başından geçenleri anasına annatmış. Daha soñra anasına ilanlarıñ arasına geri döneceğini, onnara çok alışdığını söylemiş. Amma bu anlattıklarını kesinlikle kimseye annatmamasını tembih etmiş.

Bu arada o ülkenin padişahı amansız bi hastalığa yakalanmış. Heç bi tabip bu hastalığa derman bulamamış. En sonunda şeyhiñ biri bu hastalığa Şahmeran'ın ganınıñ eyi geleceğini söylemiş. Padişah: “Şahmeran'ın yerini kim bilir?” diye sormuş şeyhe. Şeyh de démiş ki: “Aramızda Şahmeran'ın yerini bilen bi erkek var. Onu da sırtında ilan şeklini almış işaretlerden tanırız.” démiş. Bütün erkekler meydana gelecek diye davullarla, tellallarla herkese haber vèrmışler. Meydanda erkekler sırtlarını açıp tek tek gözden geçirilecekmiş. Meydana gelmeyen erkeklere büyük cezalar verileceğini söylemişler. Bunu duyan oğlan, anasına meydana gitmeyeceğini söylemiş. Çünkü biliyormuş sırtındaki izleri. Amma nafile, gomsular oğlanıñ eve geldiğini görmüşler. Anası oğlunun cezalandırılmaması için oğlunu meydana gitmeye zorlamış. Anasınıñ ısrarına dayanamayan çocuk, sırtını açıp beklemiş meydanda. Beklerken sırtındaki şekilleri görmüşler, çocuğu hemen tanımışlar. Şahmeran'ın yerini sormuşlar, çocuk söylemek isdememiş. Çocuğu zorlayınca mecbur galmış söylemeye. Amma démişler: “Bi plan yapacağız onu yeryüzüne çıkarmak için. Sen gideceksin düğünüñ olduğunu

söyleyip onu yeryüzüne çıkaracaksınız. Yoksa başına büyük işler gelir.” Bunun üstüne oğlan geldiği yere geri gitmiş.

Şahmeran’a anasını ona bi kız bulduğunu, o kızla evleneceğini: onun için gendisini düğününe gelmesini isdediğini söylemiş. Şahmeran: “Ben gelemem, yeryüzünde beni görürlerse başa kötülük ederler.” dediyse de çocuk: “Sen düğününe geleceksin, tekrar sağsalım seni yerine getireceğim, beraber geleceğiz.” demiş. Şahmeran ‘tamam’ demiş. Çıkarken ilanlara da demiş ki: “Ben gidiyorum, amma geri geleceğim.” demiş. İlanlar : “Ya gelmezsen, insanoğlu çiğ süt emmiş, ya başa kötülük ederlerse?” Şahmeran ‘da demiş ki: “Yeryüzünde davul sesi kesildiği zaman, yeryüzüne çıkar insanlara kötülük edersiniz.” Bunu söyledikten sonra Şahmeran ordan ayrılmış. Yeraltından çıkar çıkmaz padişahın adamları Şahmeran’ı yakalayıp kesmişler. Şahmeran’ı kestikleri yer Tarsus’daki Eski Hamam’ın önüydü. Ganını da padişaha içirmişler. Amma padişah şifa bulamadığından ölmüş. Yeraltındaki ilanlar da hâlâ yeryüzünde davulun sesini susmasını bekliyorlarmış. Bunun için Tarsus’un sonunu ilanlardan Adana’nın yelden, Mersin’in selden olacağı söylenir (K.K.: 49).

Efsane: 2

Süleyman Peygamber bi siyah bi ilan görmüş. İlan dile gelmiş demiş ki: “Aç ağzıma tüküreyim, bu tükürüğümü aldıktan sonra sen dünyada ne kadar canını varısa hepsini dilini annarsın.” demiş. Süleyman Peygamber: “Yoo seni tükürüğün zehirli, sen beni öldürecek.” demiş. “O zaman daşın üstüne tüküreyim burdan al bütün mahlüğün dilinden anna. Yalnız bunu birine söylerse kırk gün yaşar.” demiş. Şimdi Süleyman Peygamber daşdan tükürüğü almış, yalamış, her türlü mahlüğün dilinden anamaya başlamış. Bi gün, üç gün beş gün derken hanımı bunu sezmiş. Demiş: “N’oldu, bunu başa söyleyecek. Başa söylemezse bunu yerine guş tüyünden yatak yapacak.” demiş, zora gıyuyorumuş. Şimdi Süleyman peygamber yatak yaptırmak için bütün guşları davet etmiş. Yarasa gelmiş demiş ki: “Benim evde çocuk ağlıyor.” demiş, çırpını vermiş gitmiş. Onun için yarasada tüy yok, utandığından şimdi hâle gündüz gezemez. Guşlarını hepsi gelmiş, bayguş gelmemiş, en son gelmiş. Sultan Süleyman buna soru sormuş. Demiş ki: “Dünyada erkek mi çok, kadın mı çok?” Yarasa da: “Kadın çok.” demiş hiç düşünmeden. Neden çok demiş. “Yav, kadını sözüyle iş yapmanı

da mı erkekden sayıyofı?” démiş. O zaman Sultan Süleyman, bayguşufı gafasını sıvazlamış, “benim akıllı guşum” démiş. “Sen her gün bi tane guş yiyecefi.” démiş. Şindi bayguşufı gafasınıfi arka tarafı yasdı. Her gün bi tane guş yér o. Şindi guşlar bayguşufı arkasına düşer beni de yésifi diye (K.K.: 22).

Efsane: 3

Çamalanı Köyü’nde yapılan bir cem ayini sırasında bade tükenmiş. İçlerinden birini bade almaya Tarsus’a göndermişler. Badesini heybesindeki şişeye goyan adam köye dönerken mezarlıktan geçmiş. Mezarıfi denginden geçerken, mezarlıkta ateşifi çevresinde halay çekenleri görmüş. Halay çekenlerifi üzerinde üç etek varmış. Gördüğü bu üç eteklerden birinifi garısına ait olduğunu fark etmiş. Ateşifi etrafında halay çekenler bu adamı aralarına almışlar ve horazlar ötmeden bırakmamışlar. Adam bu sırada, garısına ait olduğunu düşündüğü üç eteğifi ucundan bir parça keserek heybesine goymuş. Fakat heybesini omzuna atarken de bade şişesini gırmış. Köye döndüğünde cem hala devam ediyormuş. Ceme o da gatılmış, badeyi yere boşaltmak isdemiş ama bade yere dökülmemiş. Bu defa heybesini bir ileğeniifi içine ters çevirmiş, bade de ilegene akmış. Bunufi üsdüne başından geçenleri ceme gatılanlara anlatmış. Cem bittikten sofraya evine dönmüş. Hanımından sandığıni boşaltmasını isdemiş. Hanımı sandığıni boşaltınca üç eteğifi bir ucunufi kesik olduğunu görmüş, şaşırılmış. Gocası heybesindeki üç eteğifi parçasını çıkararak garısına ‘Bismillah’ démeden sandığıni kilitlediğini, bunufi içinde şeytanıfi sandığıni açarak giysilerini géydiğini söylemiş.

Efsane: 4

Yeri ve zamanı belli olmayan bir ülkede, bi padişah varmış. Bu padişahıfi da goyunnarı ve goyun sürüsünüfi de Nasıf ile Yusuf adında iki çobanı varmış. Bi gün çobanlar, bu goyunnarı gece güderken uyumuşlar. Bu arada sürüden bi goyun gaybolmuş. Uyanınca bu goyunu şafağa gadar aramışlar amma bulamamışlar. Padişahıfi véreceği cezadan gorkdukları için Allah’a yalvarmışlar. “Yarabbim!” démiş Nasıf “Sen beni bi guş yap.” démiş. Yusuf da: “Yarabbim! Sen beni bir döner daş yap.” démiş. Nasıf guş olmuş, Yusuf da döner daş, yani değirmen daşı olmuş. O gündür bu gündür

Nasif guş olarak geceleri Yusuf'a öter: "Yusuf bulduñ mu goyunu, bukduñ mu, bulu bulu bulduñ mu?" diye. Bu guşa şindi burada 'bulu bulu guşu' dédir.

Efsane: 5

Sultan ile veziri bi gün hasdahnırlar, hocaya giderler. Hoca onlara Şahmeran'ıñ yağından başka hiçbir şeyiñ şifa olmayacağını, Şahmeran'ı gaynatıp içmeleri gerektiğini söyler. Şahmeran'ıñ yerini de yahñız Hz. Camiz bilmektedir. Hz. Camiz'iñ din hocası da Hz. Hızır'dır. Sultanıñ Şahmeran'ı isdediğini, onu gaynatıp içeceğini Hz. Camiz'e söyler. Hz. Camiz Hz. Hızır'a giderek olanları anlatır. Hz. Hızır "Tamam oğlum, baña iki gün müsaade ét, ben saña haber véririm." dér.

Hz. Hızır, Şahmeran'ıñ rüyasına girer. Şahmeran Hz. Hızır'ın isdeği üzerine kelime-i şahadet getirerek müslüman olur. Daha soñra Hz. Hızır Şahmeran'a Hz. Camiz'i göndereceğini, onuñla birlikde sultana gideceklerini, sultanıñ gendisini kesip, gaynatıp suyunu içeceğini söyler.

Hz. Hızır rüya yoluyla Şahmeran'la görüşdükdén soñra Hz. Camiz'e Şahmeran'a gidiş yolunu gösderir. Gösderdiği yer girişi çıkışı Tarsus'da olan bir guyudur. Hz. Camiz guyuya girerek Şahmeran'ıñ olduğu yére doğru ilerler. Yolda giderken bir sofra görür Hz. Camiz. Yedi tabak, yedi gaşşık, yedi ekmek vardır sofrada. Acıkıldığı için dayanamayıp her yamakdan biraz yér, masanıñ altına saklanır. Şahmeran'la birlikde altı gişi gelir sofraya. İlanlar bakarlar ki yemekler azalmış. Öteki ilanlar Şahmeran'a burada biri olduğunu, yemekleriñ onuñ için azaldığını söylerler. Ama Şahmeran, Hz. Camiz'iñ geleceğini bildiği için yemekleri gendisiniñ yédiğini söyler. Hz. Camiz'iñ masanıñ altına saklandığını da anlar. Sofradaki ilanları göndürerek Hz. Camiz'e ortaya çıkmasını söyler. Hz. Camiz çıkar ortaya, selamlaşp gonuşurlar. Şahmeran, Hz. Camiz'e ne zaman gideceklerini sorar. O da bir hafta soñra dér. Şahmeran Hz. Camiz'i yer altında gezdirir, ilanlarla tanışdırır, yemekler yédirir. Gitme zamanı gelince ilanlara: "Ben gidiyóm, dünya yüzüne gezmeye çıkıyóm. Nérde bakır kokusu, davul, zurna sesi varısa ben ordayım, sakın insanoğluna bi şey yapmayıñ." dér.

Hz. Camiz, Şahmeran'ı altın bir tepsiye gor, başınıñ üsdünde yeryüzüne çıkar. Şahmeran dér ki: "Bak Hızır, beni yedi kere gaynadacaksıñ, ilk gaynatdığını suları dökeceksin. Ondán soñra ilk gaynamış suyu şişeye doldurup sultana, ikincisini vezire

içireceksiñ. Üçüncüyü de sen içeceksiñ. Beni de kimseye bırakma, sen kes” dér. Hz. Camiz bunu kabul éder ve alır sultana götürür.

Sultan: “Haydi Camiz ilaçları hazırla.” dér. Hz. Camiz Şahmeranı keser, gazana goyup gaynadır. Şahmeran’ıñ dédiklerini yapar. Kemiklerini bir beze sarar, Eski Hamam’ıñ duvarınıñ dibine gömer, üsdüne de sıva yapar. Hz. Camiz, Şahmeran’ıñ dédiğinden başka bi de hoca için şişe hazırlar. Gider şişedeki suları sırayla sultana, vezire, hocaya içirir. Üçünüñ de bi saat soñra etleri kemiklerinden ayrılıp düşer. Soñ şişeyi de gendisi içir ve yaşlı olan Hz. Camiz gençleşir.

İlanlar, Hz. Hızır’a itaat ettiğı için ölen Şahmeran’ıñ sözünü, bugün hâlâ dinlerler ve onlara zarar vérmezsek bizi sokmazlar.

Efsane: 6

Bi gün Anka guşu Hz. Ali’niñ yanına gelmiş. Démiş ki: “Ben gısmeti ayırım.” Hz. Ali, ankanıñ gısmeti ayıramayacağını, onu ancak gendisiniñ ayırabileceğini söylemiş. Anka tekrar gısmeti ayırabilirim déyince bunuñ üzerine Hz. Ali de: “Ben gısmet yazdım. Doğu padişahınıñ oğlunu, batı padişahınıñ gızına yazdım, git ayr.” démiş. Anka bunları ayıracağını söyleyerek gızıñ anasınıñ yanına giderek gızı kaçırılmış. Yedi defiziniñ içindeki bi ağacıñ içine goymuş, gızı orda büyütmiş.

Bu arada doğu padişahınıñ oğlu da büyümüş. Bubasına: “Buba baña bi gemi doldur sebzelerden, gurulardan. Ben de ticaret yapayım, böyle boş oturmakla olmuyor.” démiş. Bubası da bi geminiñ içine incir mi dérsiñ, fasülye mi dérsiñ, pirinç mi dérsiñ, her şeyden goymuş. “Al oğlum, git başka memleketlere, ticaret yap.” démiş. Oğlan adamlarıyla birlikde binmiş gemiye, defize açılmış. Tam defiziniñ ortasında bi fırtına çıkmış,, amma ne fırtına. Ne adamlar galmış ne de oğlanıñ malları galmış. Yalnız padişahıñ oğlu yaşayırorumuş. O da bi tahta parçasına dutunmuş, defiz onu batı padişahınıñ gızınıñ olduğu yere, yani ağacıñ altına gadar götürmüş. Oğlan ağacıñ altına çekilmiş durmuş. Batı padişahınıñ gızı insanların içinde yaşamadığından heç konuşamıyormuş. Yalnızca guş dili biliyormuş. Gız ağaçdan aşağı bi bakmış ki aşağıda bi erkek var. Konuşamadıklarından Allah’ıñ gudretiyle işaretlerle anlaşmışlar. Gız démiş ki: “Sen burada gal, anam seni görürse öldürür. Ben anama söyleyeyim, baña bi sandık getirsiñ. Ben de seni onuñ içine goyayım.” démiş. Gız Anka guşunuñ yanına

gitmiş. Asıl anasını tanımadığından Anka guşunu anası sanıyormuş. “Ana bafıa bi sandık getir.” demiş. Anası da: “Tamam.” demiş. Anka da gidip bi sandık getirip gızına vemiş. Gız sandığı ağacıñ içine goymuş. Anası gidince sandığı çıkarıp oğlanı içine yerleşdirmiş, ağzını kilitleyip anahdarı da saklamış. Anka gelmiş gızına: “Sen bu sandığı ne yapacaksın? Biz Hz. Ali’niñ yanına gideceğiz.” demiş. “E tamam, sandıkla götür beni.” demiş gız. Anka da bakalım sandıkla ne yapacaksın deyip gızı sandıkla beraber yüklenip Hz. Ali’niñ yanına gitmiş.

Varmış sandığıñ üsdüne oturarak: “İşde Hz. Ali gısmeti ayırdım.” demiş. Hz. Ali de: “Sen gısmeti ayıramadıñ.” demiş. Nasıl olur? Bak gız yanımda, genç gız oldu, oğlan da şindiye gadar evlenmişdir.” demiş anka. Hz. Ali de: “Öyleyse aç bakalım şu sandığı.” demiş. Anka sandığı açmış ki oğlan sandıkda. Hz. Ali “Gördüñ mü gısmeti ayıramadıñ, gısmet yazıldı mı onu artık kimse ayıramaz.” demiş. Orda da Anka’ya beddua étmiş Hz. Ali. “İnşallah hayatta seniñ nesliñ az olur, ne yere gonabilirsiniñ ne de ağaca.” demiş.

O gün bu gündür Anka guşunuñ sayısı azdır. Çünkü dişi Anka erkeğiniñ üsdüne yumurtlar. Erkek Anka uçarken, bu yumurtalar üsdünde ya galır ya galmaz.

1. 2. 1. 3. Halk hikayeleri

Arapçada ‘eğlendirmek’ amacıyla ‘taklit’ anlamında kullanılan “hikâye” sözcüğü; gerçek ve bazı hayali olayların, maceraların özel bir üslupla sözle nakil ve tekrarı demektir. Türk halk hikayeleri, zaman seyri ve coğrafya – mekan içinde, efsane, masal, destan mahsullerle beslenerek dini, tarihi, toplumsal olayların içindeki bağlarını koruyarak Türk milletinin “roman” ihtiyacını karşılamıştır. Türk edebiyatında hikaye başlığı altında incelenen ve edebiyatçıların çeşitli yönlerden incelemeye aldığı bu türü Şükrü Elçin, kültür tarihi bakımından üç başlık altında şu şekilde sınıflandırmıştır:

- a) Türk kaynağından gelenler (Dede Korkut, Köroğlu, Genç Osman, Gündeşlioğlu...)
- b) Arap - İslam kaynağından gelenler (Leyla ile Mecnun, Battal Gazi, Binbir Gece...)
- c) Hint - İran kaynağından gelenler (Ferhat ile Şirin, Kelile ve Dinme...)¹²⁹

Halk hikayeleri hakkında bilgi veren edebiyatçılardan P. Naili BORATAV, bunları konuları bakımından; kahramanlık hikayeleri ve aşk hikayeleri olarak iki başlık altında incelemektedir. Birinci gruptaki kahramanlık hikayelerini, Köroğlu ve kolları ile diğer kahramanlık hikayeleri olarak ayırmaktadır. Aşk hikayelerini de daha çok yaşanmış ve romanlaşmış aşıkların hayatlarından, serüvenlerinden oluştuğunu ifade etmiştir.¹³⁰ Halk hikayeciliği konusunda; Fuat KÖPRÜLÜ, Muhan BALİ, Fikret TÜRKMEN, E. Cem GÜNEY, Z. Abidin MAKAS, Ensar ARSLAN, İlhan BAŞGÖZ gibi araştırmacıların çalışmaları bulunmaktadır.

Türk duygu, düşünce ve hayalinden doğmuş, nazım nesir karışık olan hikayelerin konuları bazen Nasreddin Hoca, Bektaşî fıkraları gibi herkes tarafından anlatılabilen olay veya düşüncelerdir. Hiçbir üslup endişesi taşımayan, herkes tarafından anlatılabilen bir iki motife dayalı fikri, felsefi, mizahi unsurlar taşıyan kısa ürünlerdir. Zaman zaman terbiye ve ahlak dersi veren bazen de güldürü unsurlarıyla dinleyeni eğlendiren hikayeler daha çok köy odalarında hikaye naklediciler, meddahlar tarafından halka anlatılmaktadır.¹³¹

Tarsus yöresi dağ köylerinde hikaye türündeki anlatılar masallara göre daha azdır. Ayrıca hikayelerde nazım – nesirden oluşmuş tekerleme (döşeme) bölümü de,

¹²⁹ Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş*, s. 444-445.

¹³⁰ P. Naili Boratav, *Halk Hikayeleri ve Halk Hikayeciliği*, İstanbul: 2. Baskı, 1998, s. 36.

¹³¹ Elçin, *A.g.e.*, s. 447.

derleme yaptığımız kaynak kişiler sadece olayları hatırlamaktadırlar – yoktur. Ancak yöredeki halk hikayelerinin çoğunluğu nazım – nezir karışık bir yapıdadır.

Hikaye: 1 (Mor Goyun)

Esgiden bi yörtük ağası varımış, bu bi çoban dutmuş. Çoban öyle gaval çalışıyormuş ki sürü gavalıñ sesine yayılıyor, başga bir yere gitmiyormuş. Ağanıñ da güzel bi gızı varımış ve çoban bu gıza âşık olmuş. Bi gün ağanıñ gızı goyun sağarken, çoban da goyunuñ başını dutuyormuş. Bu esnada mor goyunu sağarken çobanıñ eli gızıñ goluna dokunuvérmiş. Ancak çoban ağadan gorktuğundan gızını sevdiğini söyleyemiyormuş. Çoban çok güzel gaval çalarımış; ancak çobanıñ gavalınıñ dilinden sadece sürüyle ağanıñ gızı anniyormuş.

Bi gece eşgiyalar goyunu basmış, çobanıñ bi de ala köpeği varımış. Çobanıñ elinde de bir bağcak varımış. Çobanıñ elini eşgiyalar o gıl bağcağıla bağlamışlar. Ala köpek de eşgiyalara saldırıyormuş. Eşgiyalar ala köpeği döğe döğe gan gustomuşlar. Sürüyü sürüyollarımış, amma sürü çobandan ayrı gitmiyormuş. İçlerinden biri: “Çobanı sürünüñ öñünden götürelim.” demiş. Sabah olmadan sürüyü Ulugışla’dan öte götürmeleri gerekiyormuş. Çoban, eli bağcakla bağlı halde sürünüñ öñünden giderken eşgiyalara: “Bi kere gavalımı çalayım.” diye yalvarmış yakarmış. Bu esnada da şafak sökmüş, ağanıñ gızı gakmış, çadırdı yayık yayıyormuş. Çoban gavalı eline almış şu havayı çalmış:

“Ala köpek gan gutsu
Gıl bağcak gol kesti
Yetişiñ Ak Köprü’ye
Eşgiyalar goyunu basdı.”

Bu havayı çoban birkaç kere çalmış. Bu esnada ağanıñ gızı, çobanıñ gavalınıñ sesini duymuş, gavalla annatmak istediğini annamış. Bubasına: “Buba eşgiyalar goyunu basdı.” demiş. Bubası buna inanmamış: “Seniñ niyetiñ kaçmak.” demiş. Gız da: “Buba sürüyü götürüyollar, inanmazsafız beni direğe bağlayıñ, siz malımızı gurtarıñ.” demiş. Gızı direğe bağlayıp adamlarıyla silahlanıp gidiyollar. Baksalar ki gerçekten de eşgiyalar goyunları çalıp götürüyollar. Orda eşgiyaları çevirip soñunda goyunu eşgiyalardan ahyollar.

Ağa çobana diyor: “Saňa bi şartım var, bunu yerine getirirseni, saňa gızımı vérecem.” O da: “Ağa söyle şartıñı.” diyor. Ağa: “Goyunu duzlayıp suya götüreceñi, gavalıñıla suyu içirmeden geri döndüreceñi.” diyor. Çoban: “Olur ađam.” diyor. Goyunu duzluyollar, ađa da yannarımda suya götürüyollar. Çoban gavalını çalıyor, goyunnar suyu içmeden geri dönüyollar. Fakat goyunuñ birisi sudan tarafa dönerek ayaklarıyla yeri deşerek su içmek isdiyor. Ađa çobana: “Tamam, gazandıñı.” demiş. “Amma sürmeli goyun niye öyle yapıyor?” demiş. Çoban da olayı annatmış. Ađa gızını çobana vermiş: “Goyunnarı güdeceñi.” demiş (K.K.: 21, 45).

Hikaye: 2 (Alaca Ceylan)

Genciñ birisi bi gıza âşık olmuş. Fakat genciñ âşık olduğundan gızını haberi yoğumuş. Gızı oğlan isdetmiş; fakat vérmemişler. Bi süre soñra gızı başgasına vermişler. Bu gıza âşık olan genç de gendisine vérmeyen gızı öldürmeye garar vermiş. Bu genciñ bi de avcı dayısı varımış. Gızı dayısıyla birlikte vurmaya garar vermişler. Gız başga köye gelin giderken, gidebileceği iki yol varımış. Gızın düğünü olmuş, atıla gideceği zaman, gıza âşık olan genç, yoluñ birini; dayısı da ötekini dutmuş. Gelin de genciñ olduğú yola gitmiş. Öteki yoldaki dayısı şunu söylemeye başlamış:

Alaca ceylanı da ayırdılar sürekden
 Avçılar da seyréder irakdan
 Ağca boyundan da gızıl kürekden
 Vur yeğen, üsdüñie ceylan varıyor

Alaca ceylanı da ayırdılar görene
 Selam söyle eşe, dosda, yârene
 Çok bahşış var, bu ceylanı vurana
 Vur yeğen, üsdüñie ceylan varıyor

Keten gömlek geymiş göğsü düğmeli
 Nére gitse bu ceylanı övmeli
 Ya övmeli bu ceylanı ya vurmali
 Vur yeğen, üsdüñie ceylan varıyor

Keten gömlek geymiş de golları nazik
 Gollarına dakmış da altın bilezik
 Avcısı kötü de ceylana yazık
 Vur yeğen, üsdüfle ceylan varıyor

Avcı Ahmet dér ki etdim âhımı
 Şu yalan dünyada aldım âhımı
 Kötü yeğen utandırma dayıfı
 Vur yeğen, üsdüfle ceylan varıyor

Vursaydık da ceylanın birisini
 Post idelim altımıza birisini
 Vuramazsañ eliñ goluñ gurusuñ
 Vur yeğen, üsdüfle ceylan varıyor.”

Genciñ dayısı bunnarı söyler. Amma genç, gelini vuramaz, o anda eli golu gurur
 (K.K.: 34).

Hikaye: 3

Tarsus'u basan düşman asgerleri, müslüman bi gızı kaçırılmışlar, ihtiyar bir adamı evlendirmişler. Gızın bubası, gızını bulmaları için gemicilerden yardım istemiş. Gızını bulan gemiciye her türlü imkânı sağlayacağını vâdîtmış. Gızın iki tane çocuğu olmuş, gocası heç dışarı çıkmasına izin vermiyormuş. Çocukları olunca kaçmayacağına söz vermiş, dışarı çıkmasına izin vermiş. Çocukları almış, denizin kenarına gezmeye götürmüş. Gendisiniñ dalgın dalgın gezdiği bi sırada, bi Türk gemici yanına yaklaşmış: “Bacım sen buranın yabancısı gibi duruyofl.” demiş. Gız gemiciye başından geçenleri anlatmış, “Böğün geç oldu, yarın gine gelirim, beraber köyümüze gideriz.” demiş. Ertesi gün gız gine izin almış, hızla denizin kenarına goşmuş. Hemen gemiye binmiş, çocukları denize atmış. Sofra gendi gendine şunnarı söylemiş:

Tasus'ufı urganı

Hasırdandır yorganı

Gavır, çocukları sorarsa
Balıkların gurbanı

Yumurtanın sarısı
Yere düşdü yarısı
On beşime girmeden
Oldum düşman garısı

Tarsus'un üzümü
Salkım salkım dizimi
Çocukları atarken
Yumdum iki gözümü.”

Tarsus'u uzakdan görünce:

“Yumurtanın gulpu yok
Gözlerimde uyku yok
Sür gemici gemiyi
Heç kimseden gorkum yok.” demiş.

Soñunda köyüne gelmiş, ailesine gavuşmuş, gemici de mükâfatını almış (K.K.: 52).

Hikaye: 4

Esgiden heç konuşmayan sessiz bi gız varımış. Bu gız gün gelmiş gelin olmuş. Fakat gocasının yanında bile konuşmazımış. Aradan yedi sene geçmiş, köylü, gızın dilsiz, sağır olduğuna garar vermiş. Gocası ikinci bi avrat almaya garar vermiş. Neyse gocasının düğünü olurken esgi gelin de çorba bişiriyormuş. Yefi gelin atıla eve girerken esgi gelinin çorbayı daşırdığını görmüş, böbürlenerek:“Ağır gelin, sağır gelin / Çorba daşdı, savır gelin.” demiş. Bunun üsdüne esgi gelin de ona:

“Geline bak geline
Atdan inmeden diline
Ben geleli yedi sene oldu
Söylemedim birine.” demiş.

Esgi geliniñ diliniñ çözüldüğü annaşılmuş, yefi gelin daha içeriye alınmadan geri göndürülmüş (K.K.: 18, 19).

Hikaye: 5

Çobanın biri ağaniñ goyunnarını devamlı gütmeye götürürümüş. Bi gün şeytan bunıñ aklına girmiş, şehirde goyunnarı satıp parasını bi güzel harcamış. Köye dönünce ağa buna goyunnarı sormuş. Bunıñ üsdüne çoban ağaya şu şekilde hesap vermiş:

“Yâmır yağdı, gök çatladı
Yetmiş ikisiniñ ödü patladı
Onunu vérdim gasaba
Onunu da goyma hesaba
Kurt kapdı birisini
Biriniñ aldım derisini.”

Masada oturup yoğurt yiyen ağa çok siñirlenmiş. Çobanıñ yalan söylediğini annamış. Masadaki yoğurdu alıp çobanıñ yüzüne atmış. Etrafindaki insannara rezil olduğunu, yalanınıñ ortaya çıktığını annayan çoban şu sözü söyleyerek kendini aklamaya çalışmış: “Hesabı doğru véreniñ, yüzü böyle ak çıkar.” demiş (K.K.: 21, 45).

1. 2. 1. 4. Türküler

Genellikle herkesin anlayabileceği ortak, sade ve tabii bir dil ile hece vezniyle söylenen ve yazılan -bazen aruz vezni de kullanılmıştır- halk kültürü mahsulleridir. Türküler, mani ve koşma tiplerine bağlı, çeşitli şekiller gösteren nakaratlı – nakaratsız lirik manzumeler olarak ilk başlarda ferdi olarak oluşturulmuş; zamana ve çevreye bağlı olarak anonimleşmiştir. Türküler, temelde musikiye dayanır ki ezgilerine, konularına ve şekillerine göre olmak üzere üç gruba ayrılabilirler. “Oldukça itibari ve izafi karakter taşıyan bu tasnifler arasında beste esasına göre yapıları daha dayanıklı görülmektedir. Buna göre türkülerimiz “uzun hava” ve “kırık hava” olmak üzere iki kolda toplanmaktadır. Usul ile çalınmayan, her sanatkarın isteğine bağlı, tam bir şekil göstermeyen ve Batı musikisinde mevcut resitatif karşılığı ezgiler “uzun hava” adını almaktadır. Bozlak, Maya, Divan, Egin, Hoyrat, Çukurova, Türkmani vb. ezgiler bu gruptandır. Ölçüsü ve ritmi belli ezgiler ise “kırık hava” içinde düşünülmektedir. Karadeniz Horonları, Kuzeydoğu Barları ve Batı Anadolu Zeybekleri gibi oyunlarda kırık havanın sürekliliği göze çarpar.”¹³²

Tarsus yöresi dağ köylerinde türküler bağda - bahçede çalışırken, hayvan otlatılırken, değişik eğlencelerde, evde dinlenirken; kısacası günlük hayatın her anında söylenen bir türdür. Ancak çalışmalarımızda türkülerin büyük bir bölümünü ezgileriyle derlerken bir kısmının ise sadece sözlerini kasete alabildik. Çünkü bazı kaynak kişiler türküyü ezgisiyle söylemekten çekinmişler ve sadece sözlerini söylemişlerdir.

Tarsus yöresinde söylenen türküler kına türküler ve diğer türküler olmak üzere iki başlık altında toplayabiliriz. Kına türküler, kına gecelerinde geline kına yakılırken kadınlar tarafından söylenmektedir. Bu türkülerde daha çok gelini evliliğe hazırlama, ona öğüt verme, kaynana - gelin ilişkileri dile getirilmektedir. Kına türkülerini “Düğünler ve Düğünle İlgili Uygulamalar” başlığı altında verdik. Ayrıca köylerde dini içerikli ilahi tarzında söylenen bazı manzumeler de vardır. Bu türdeki ürünleri de türküler başlığı altında vermeyi uygun gördük.

¹³² Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara: Akçay Yay., 1993, s. 196.

Türkü : 1 (Gızılırmak Türküsü)

Gızılırmak belik belik olasıñ
 Her beliğini bir adada galasıñ
 Sen de bizim gibi meñul olasıñ

Nétidiñ Gızılırmak allı gelini?
 Gerdanı beş garış telli gelini?

Silah getirini de şu gartalı vuralım
 Dalgıç getirini de şu gelini bulalım
 Biz gelinsiz köye nasıl varalım

Nétidiñ Gızılırmak allı gelini
 Gerdanı beş garış telli gelini (K.K.: 7)

Gızılırmak da belik belik olasıñ
 Her beliğın de bir govuğa dolasıñ
 Sende benim gibi yarsız galasıñ

Nétidiñ Gızılırmak allı gelini
 Gerdanı beş garış telli gelini

Dolanı dolanı da akar gidersiñ
 Gıyıñı büküñü de yıkar gidersiñ
 Allı gelini de çeker gidersiñ

Néttiñ Gızılırmak allı gelini
 Çevresi oyalı da telli gelini

Köprüye vardık da köprü yıkıldı
 Beş yüz atlı da suya döküldü

Nice yiğitleriñde belleri büküldü

Néttiñ Gızılırmak allı gelini
Gerdanı bir gariş beñli gelini

Tüfek getiriñ de şu gartalı vuralımıñ
Dalgıç getiriñ de şu gelini bulalıımıñ
Biz gelinsiz köye nasıl varalıımıñ

Néttiñ Gızılırmak allı gelini
Çevresi oyalı da telli gelini (K.K.: 33)

Gaynana da dédi gelin gelmedi
Gayınbuba dédi vakıt dolmadı
Güvesi de dédi sabır galmadı

Néttiñ Gızılırmak allı gelini
Gerdanı beş gariş telli gelini

Köprüye vardık da köprü yıkıldı
Nice baba yiğitlerinde belleri büküldü
Üç yüz atlı beş yüz yayan suya döküldü

Néttiñ Gızılırmak allı gelini
Gerdanı bir gariş beñli gelini

Gelin de dér ki: Elimin gınasını hamır éttiler
Gözümün sürmesini de kömür éttiler
Gidiñ gardaş gidifi yanımndan gidifi
Beni bu Gızılırmak'a gelin éttiler
Néttiñ Gızılırmak allı gelini
Gerdanı beş gariş zalha gelini (K.K.: 38)

Türkü : 2

İncecikden bir gar yağar
 Tozar Elif Elif diye
 Deli gönül abdal olmuş
 Gezer Elif Elif diye

Evleriniñ öfünde çardak
 Elif' in elinde bardak
 Sanki yeşil başlı ördek
 Yüzer Elif Elif diye

Elif gaşlarını çatar
 Gamzesi çiğnime batar
 Ağ elleri galem dutar
 Yazar Elif Elif diye

Elif' im uğru nakışlı
 Yavru balaban bakışlı
 Yayla çiçeği kokuşlu
 Kokar Elif Elif diye

Elif' in hecesi var
 Gündüzün gécisi var
 Severseñ gızı sev
 Geliniñ gocası var (K.K.: 33, 34)

Türkü : 3

Hasan Dağı Hasan Dağı
 Senden yüce dağ olmaz mı?

Seni yaylayan güzeliñ
Al yanağı bal olmaz mı?

Cıksam Gozat'ın dağına
Garı dizleyi dizleyi
Yarelerim göz göz oldu
Yari gözleyi gözleyi (K.K.: 38)

Hasan Dağı'nın ilanı
Akar gider dolanı dolanı
Gücücükden bir yar sever
Yatar beleni beleni

Eğlim eğlim yol alanıñ
Seferine gul olanıñ
Ak gerdanda beñ olanıñ
Yanakları bal olmaz mı?

Delî gönül var günahım
Onuñ için geçmez ahıñ
Seniñ gibi padişahıñ
Benim gibi gul'olmaz mı?

Hasan Dağı çatal matal
Etrafinda güller biter
Bir yiğide bir yar yeter
İki seven del'olmaz mı?

Uzaktan uşağım seslenir
Engininde Arap atlar beslenir
Çok ağlama sevdiğim
Kırpikleriñ ıslanır

Üstleri de yalım gayalı
 Kekliği var şahin soyalı
 İnce belli gök sayalı
 Güzel seven del'olmaz mı?

Hasan Dağı baña bakar
 Her bir derelerinden sular akar
 Almazsañ güzelim sen beni
 Senin herkiş başıña kakar (K.K.: 33, 34)

Türkü : 4

Ağlama yar ağlama anam
 Mavi yazma bağlama
 Mavi yazma tez solar anam
 Ciğerimi dağlama

Elma al olanda gel anam
 Bahçeyi dolanda gel
 Hasta düştüm gelmediñ anam
 Bari can verende gel

Elma dal olaydıñ anam
 Selvi de dal olaydıñ
 Baña göre yar mi yok anam?
 İstedim sen olaydın (K.K.: 53)

Türkü : 5

Dam başında durursuñ
 Eli ele vérsiñ

Ben seni gizli sevdim yar
Ellere duyurursuñ

Dam başında durm'oğlan
Bıyıkları burm'oğlan
Beni saña vérmezler
Sırık gibi durm'oğlan

Develer gatar oldu
Geyikler yatar oldu
Ben seni seviyom
Eller hep sebep oldu

Vay vay vay baña
Yıl oldu aylar baña
İndim su içmeye
Su vermez çaylar baña (K.K.: 8)

Türkü : 6

Dağdan indim düze ben
Diken oldum göze ben
Dar yerleriñiz geniş olsuñ
Daha dönmem size ben

Çayır çimen gezdim âde galdı
İçmedim bade galdı
İstedim de vérmediler
Vala gız gönlüm sende galdı

Su gelir meste éder
Dolanır dosta gider

Bu ne zalım Diyarbakır
Sağ gelen hasta gider (K.K.: 2)

Türkü : 7

Yavru yavru doğudan gel doğudan
Elbet vardır bizi böyle avudan
Cennet yüzü görmesin gülüm amman amman
İkimiziñ arasını soğudan

Yavru yavru bir gül için
Bülbül géymiş kar eyler kar eyler
Göz göz olmuş yareler yareler
Beni iflah etmez öldürür oy oy
Bu dert gülüm amman amman (K.K.: 2)

Türkü : 8

İndim dereye de daş bulamadım
Bir yüssük yapırdım gaş bulamadım
Aradım aradım eş bulamadım
Gader böyleymiş ne yपालım felek

İndim dereye de tütün gurutdum
Sağ golum üstünde yarı uyutdum
Yarım güççük idi de gendim böyütdüm
Gader böyleymiş ne yपालım felek

İndim dereye de dere deriñdir
Gölgeye vardım da gölge seriñdir
Benim sevdiğim yar şimdi eliñdir
Gader böyleymiş ne yपालım felek (K.K.: 38)

Türkü : 9

Garşıdan gelir de eli develi eli develi
 Sevdiğim gız da poşu bağlamış gözü sürmeli
 Sen gelin olduñ olalı da burnuñ havalı
 Sen gızdın da géne seni seven ben oldum
 Aman ben oldum yarım ben oldum

Garşıdan garşıya da olur mu böyle?
 Ne derdiñ varısa da gel baña söyle
 İki elim boynuñda da merhamet eyle
 Sevdiğim kömür gözlüm merhamet eyle (K.K.: 38)

Türkü : 10

Garşıdan garşıya canımıñ canı
 Yanıña vardım da meraşın hanı
 Arısı kaçmış da galmış govanı
 Arısı kaçmış da galmış govanı

Garşıkı dağlar da garşıkı dağlar olsa
 Çevre yanı da mor sümbüllü bağ olsa
 Ağa olsa da paşa olsa bey olsa
 Yakasız gömleğe sarılır bir gün

Gökde yıldızların öñü terazi
 Gölgeñ ile aşar gider birazı
 Yarın mahşerde de sorallar bizi
 Mizanda terazi gurulur bir gün

Ne güzel yapıdır da cennet yapısı
 Çok aradım da göremedim gapısı

O benim gorkduğum sırat köprüsü
Cehennem üstüne de gurulur bir gün (K.K.: 38)

Türkü : 11

Dam başından dandır sene
Sen çırañı yandır sene
Goynundağı goç yiğidi
Sabah oldu galdır sene

Dam başından dandırmışım
Ben çıramı yandırmışım
Goynumdağı goç yiğidi
Gülmemenden emdirmişim

Evvel bunu söylesene
Çek atını bağla sene
Gülmemeniñ arasında
Sen yaylamı yayla sana

Gonduracak yerim yokdur
Dostumdan düşmanın çokdur (K.K.: 7)

Türkü : 12

Yüce dağ başında uçan teyyare
Bir mektup yazam da götür o yare
Yar eylen eylen sürmelim eylen

Asmalı buñarıñ aşma daşısıñ
Elli gızını da yüzelli başısıñ

Gökde uçan da tek durnanıñ eşisiñ
Yar eylen eylen sürmelim eylen

Gezdiğini dağlarıñ suyu gurusuñ
İçdiğini buñarıñ suyu gurusuñ
Benden başkasına da söz verirsuñ
Gırılsuñ gollarıñ saramayasuñ (K.K.: 26)

Türkü : 13

Gel halimi sorma başıa
Ben bende değılim bugün
Benim aklımı da eller almıñ
Ben bende değılim bugün
Gendim de değılim bugün

Gurbet gezdim adım adım
Gardaş sende galdı muradım
Köşelerde hep ağladım
Ben bende değılim bugün
Gendimde değılim bugün

Kimler ağladı kimler güldü
Kimler muradına erdi
Nazlı yarimi eller aldı
Ben bende değılim bugün
Gendim de değılim bugün

Gurbet gezdim adım adım
Gardaş sende galdı muradım
Köşelerde hep ağladım

Ben bende değilim bugün
Gendimde değilim bugün (K.K.: 12, 33)

Türkü : 14

Bülbül havalanmış da yüksekten uçar
Has bahçeyi içinde gülüm var deyü
Seni seven yiğit canından geçer
Güzeller içinde yarım var deyü

Ben seni severim sende sev beni
Mevla'm bir gararda gomaz insanı
Elbet bir gün olur ararsın beni
Şurda bir divane yarım var deyü

Ben seni severim can ile candan
Mevlam ayırmazın sevdiğim senden
Canımı esirgemem yarım senden
Götür sat bazara kölem var deyü

Garac'oğlan da söyler garşı garadan
Hicap perdesini kaldır aradan
Seni beni bir Mevlâ'dır yaradan
Böyüklenme hey gız güzelim deyü (K.K.: 9)

Türkü : 15

Dış gapıya vardım da dış gapı demir
Odasına girdim odası çamır
Gözlerine bakdım sepginli yâmir
Gollarına bakdım da dirsek de hamır

Buba nasıl aldıñ sen bu gelini?
 Hangi kitaplarda bulduñ yerini?

Keten gömlek géymiş yakası ezik
 Gollarına dakmış altın bilezik
 Öpmeye gıymazdım o gadar nazik

Buba nasıl aldıñ sen bu gelini?
 Hangi kitaplarda bulduñ yerini?

Garşıdan garşıya da atılamadım
 Gırıldı terazim dartılamadım
 Zalım bubayıñ elinden gurtulamadım
 Gahırlı gahırlı söylenme asker

Keten gömlek géymiş de ipi dizinde
 Çifte bağlar peren peren olmuş yüzünde
 Böyle güzel m'ohur köylü gızında?

Buba nasıl aldıñ sen bu gelini?
 Hangi kitaplarda bulduñ yerini?
 Pınarıñ başına da varmış oturmuş
 Gelen yiğitlerden akıl yetirmiş
 El alıp götüreceğine ben götürdüm
 Getirdim de oğlum kötüm'etdim?

Pınarıñ başına da varsıñ otursuñ
 Gelen yiğitlerden akıl yetirsuñ
 Sen alıp götüreceğine eller götürsuñ

Buba nasıl aldıñ sen bu gelini?
 Hangi kitaplarda bulduñ yerini? (K.K.:31, 34)

Türkü : 16

Yine bir garip hal oldu göflüme
 Bu dünya başıma dar oldu gitti
 Atdı gısmet bizi gurbet éllere
 Her günüm efgarla zar oldu gitti

İçerime ateş düştü yanarım
 Mecnun gibi Leyla'sını ararım
 İlkbaharda viran oldu bağlarım
 Gonca gonca gülüm har oldu gitti

Yandı ciğer yandı bir su véren yok
 Azgın yarelerime merhem süren yok
 Bir garibim haliñ nedir diyen yok
 Yandı garip gönlüm zar oldu gitti (K.K.: 45)

Türkü : 17

Yüce dağlarda bir süvari varırsıñ
 Aşdı m'ola kömür gözlüm başıñdan oy oy
 Oturmuş derdime dert mi gatarsıñ?
 Alem sele gitti çeşmim yaşından

Balta vursuñ ormanlarıñ gurusuñ
 Gazel olsuñ yapraklarıñ çürüsüñ
 Top top olsuñ geyikleriñ yörüsüñ
 Avcılar avını alsıñ peşinden

Sarp gayalarıñı daşçılar delseñ
 Domurcuk gülleriñi yadeller dersin

Yarım emanetifi al seniñ olsun
Sakla dağlar boranıñdan gıñıñdan

Bunca da aşıkları mestan etdiñ
Ateşlerde döne döne yanarsıñ
Yüce dağlarda sen de baña dönersiñ
Ayrılarsıñ yarenıñden eşindeñ (K.K.: 32, 53)

Türkü : 18

Gız Minevver Minevver
İnce elekden un eler
Memeler baş galdırımıñ
Gavuşmuyor düğmeler

Gız Feride Feride
Ne durursuñ geride
Gurbanlık goyun gibi
Üç adım gel beriye

Hey n'olacak n'olacak
Gızlar gelin olacak
Şu gızlarıñ günahı
Oğlandan sorulacak

Garpız kestim yer misifi?
Gız beni bilir misifi?
Geceler on dört saat
Dayanabilir misifi? (K.K.: 38)

Türkü : 19

Havayıdır da deli gönül havayı
 Alıcı guşlar da yüksek yapar yuvayı
 Türkmen gızı katerlemiş mayayı
 Çekip gider bir gözleri sürmeli

Sunayı da deli gönül sunayı
 Ben yoluna terk eyledim sılayı

Armağan gönderdim telli durnayı
 İner gider bir gözleri sürmeli

Gara kütük yanmayınca tüter mi?
 Ak gerdandan çifte befler biter mi?
 Guk guk olmayınca bülbül öter mi?
 Aşıp gider bir gözleri sürmeli

Destine de Garac' oğlan destine
 Nazlı yarı gül gönderir dostuna
 Tellim akrabayı atdın üstüme
 Terlisiñ sevgilimsiñ dedi bana (K.K.: 13, 25, 38)

Gavur harmanından da yükü yükleyip çekince
 Tespili sekide yükü yıkınca
 Darayıp zülfü de al yanağa dökünce
 Zülûf darağı da ben olayım güzelim

Tespili sekiden de yüklemiş çekmiş göçünü
 Yıkıp gider dar boğazıñ içini
 Al yanak üstüne al saçını
 Döküp gider bir gözleri sürmeli (K.K.: 34)

Türkü : 20

Sefa geldiñ bizim ele
 Gurbanım sen sefa geldiñ
 Hayranım sen sefa geldiñ
 Beni goyduñ ah u zarda
 Her dertlere deva geldiñ
 Gurbanım sen sefa geldiñ

Amman dilo dosta yare
 Dost bulunmaz derde çare
 Suyuñ geçidini ara
 Gül olayım vara vara
 Gül olayım vara vara

Gırmızı güller açarken
 Şeyda bülbüller öterken
 Şu göñlüm gamda yatarken
 Gardeşim sen sefa geldiñ
 Gurbanım sen sefa geldiñ

Amman dilo dosta yare
 Dost bulunmaz derde çare
 Suyuñ geçidini ara
 Gül olayım vara vara
 Gül olayım vara vara (K.K.: 12, 47)

Türkü : 21

Yaralandım yar aşgına
 Kimler ağlar kimler güler sabahdan

İki gönül birbirini bulunca
Kimler ağlar kimler güler sabahdan

Bahçeniñ içinde iki gül bitmiş
Gülün dallarında bülbüller ötmüş
Hakkın rahmetiyle yeri göğü varetmiş
Siyim siyim yağmur yağar sabahdan (K.K.: 47)

Türkü : 22

Şubeñe vardım da şubeñ gapalı
Albaylar geliyor da eli sopalı
Öñüne gatmış da körü topalı
Ne diyeyim ağlayayım felek ben saña

Ah u zarım galdı da şu geyiğin posdunda
Gözüm yokdur da kimsenin dostunda
Azrail gelmiş de can almanıñ gasdında
Ne diyeyim ağlayayım felek ben saña (K.K.: 20)

Türkü : 23

Zahide'm gurbanım sallama beşik
Beni bu yaşta sen etdiñ aşık
Gadir Mevla'm senden bir yar isterim
Ak buğday beñizlim zülfü dolaşık

Aynam duvarda gülünen açar
Zahide'mi göreniñ tebdili şaşar
İyiniñ gaderi kötüye düşer
Diken arasında galmış gül gibi

Zahide gurbanım dar göfül gamda
El eder Zahide'm inneli bağda (K.K.: 54)

Türkü : 24

Pınar olsam yer altından akarım
Ateş olsam önce yar yar seni yakarım
El yanında yar demeye gorkarım
Öldürdü de beni seniñ candan bakışıñ
Öldürdü de beni seniñ ceylan bakışıñ

Eviñiziñ öfünde gılaydım namaz
Altından al giymiş üstünden beyaz
N'olur Ulu Tanrı'm yarı başa yaz

Öldürdü de beni seniñ candan bakışıñ
Öldürdü de beni seniñ ceylan bakışıñ

Gırmızı buliz geymiş ardı düğmeli
Seniñ için şu Urfa'ya gelmeli
Gezdiğii yerlere altın dizmeli

Öldürdü de beni seniñ candan bakışıñ
Öldürdü de beni seniñ ceylan bakışıñ (K.K.: 15)

Türkü : 25

Pınarıñ başında testim varımış
Senin benden başka dostuñ varımış
Beni öldürmeye gastın varımış

Söyle gelin söyle muhabbet soñu
Söyle gelin söyle ayrılık soñu

O gız testisini çayda doldurur
Testisiniñ içine güller gondurur
Gız seniñ bakışını beni öldürür

Söyle gelin söyle muhabbet sonu
Söyle gelin söyle ayrılık sonu (K.K.: 35)

Türkü : 26

Çıkıvermişte Sungurlu'nun ucundan
Baña gelsen ölür müydün acıñdan?
Öğüt m'aldın Mezo'm zalım baciñdan?
Demedim mi Mezo'm düşen dillere?

Akşam olur goyun guzu akışır
Ak memeler birbirine tokuşur
Benim Mezo'm şimdi kimle konuşur?
Demedim mi Mezo'm düşen dillere? (K.K.: 54)

Türkü : 27

Bir yiğit gurbete çıksa
Gör başına neler gelir
Merdin sılayı andıkça
Yaş gözüne dolar gelir

Bağrıma basarım daşlar
Akıtdım gözümde yaşlar
Yavrısın aldırın guşlar

Yuvasına döner gelir
 Gocadım çekemem nazı
 Bağına dökemem közü
 Yarın başa kötü sözü
 Gara bağrım deler gelir

Evleriniñ öñü söğüt
 Atalardan galmış öğüt
 Yarinden ayrılan yiğit
 Sılasına döner gelir

Yaşa Garac' oğlan yaşa
 Ben söylerim coşa coşa
 İş düşünce garip başa
 Düşünerek gider gelir (K.K.: 31, 33, 34)

Türkü : 28

Bana gara diyen dilber
 Gözleriniñ gara değil mi?
 Yüzünü sevdiren gelin
 Gaşlarınıñ gara değil mi?

Güzel ben seni isterim
 Seni goynumda beslerim
 Yüzünü güzel göreyim
 Zülfüniñ gara değil mi?

Boyuñ uzun beliniñ ince
 Yanaklarınıñ olmuş gonca
 Salvérirsin goluñca
 Beliniñ gara değil mi?

Utandırım akar terim
 Güzellikte yok benzeriñ
 En sevdiğim makbul yeriñ
 Saçlarıñ gara değil mi?

Beni gara diye yerme
 Mevla'm yaratmış hor görme
 Ala göze siyah sürme
 Çekilir gara değil mi?

Hint'den Yemen'den çekilir
 İner Bağdat'a dökülür
 Türflü taama ekilir
 Büber de gara değil mi? (K.K.: 33, 34)

Türkü : 29

Topla fistanıñı toz olur gelin
 Galdırsañ peçeni görsem yüzüñü
 Eller duyarsa söz olur gelin

Yörüyü yörüyü yolda yoruldum
 Bakan yarıñ yörüyüşüne vuruldum
 On beşin de seilmeyen güzelim
 Otuzun da buram çöksüñi gözüñe

Yayladan gelirken göç ayrı düşdü
 Gadir Mevla'm bizi seçdi
 Gurbet ellerinde ah çeke çeke
 Boynu bükük kaldık Mevla'm neylesiñ? (K.K.: 21)

Türkü : 30

Dağları ardındayım
 Garipler yurdundayım
 El gününü gün éder
 Ben senin derdindeyim

Saňa yandım dal boylum
 Saňa yandım dal boylum

Dağları yazı güzel
 Yumulmuş yüzü güzel
 Varsın güzel olmasın
 Yarımın özü güzel

Saňa yandım dal boylum
 Saňa yandım dal boylum

Dağları yar eyledim
 Dikeni gül eyledim
 Yarımın uğruna
 Gönlümü gul eyledim

Saňa yandım dal boylum
 Saňa yandım dal boylum (K.K.: 2)

Türkü : 31

Yeşil gurbağalar öter göllerde
 Gırdı ganadım galdım çöllerde
 Anasız bubasız gurbet éllerde

Ya ben ağlamayım kimler ağlasın
Şu mahzun gönlümü kimler eylesin

Eğil'in altında susuz çaylara
Yalvarırım aylara yıldızlara
Yar ile sahrada ciğeri dağlar

Ya ben ağlamayım kimler ağlasın
Şu mahzun gönlümü kimler eylesin

Bayram geldi diye oynuyor kızlar
Yarı düşününce yüreğim sızlar
Garalar géyinmiş gökde yıldızlar

Ya ben ağlamayım kimler ağlasın
Şu mahzun gönlümü kimler eylesin (K.K.: 17, 35)

Türkü : 32

Aşşığıdan keserdik firezi
Şimdi geçdi de güzelleriñ birazı
Saña derim ha gızılıcık kirezi
Sol goluyun üstünden suna boylum geçdi mi?

Atar atallar da yüñlü alığı
Göllerde dutallarda pullu balığı
Saña dérim saña mezar oluğu
Fidan boylum bullardan geçdi mi?

Aşşığıdan keseller de fermanı
Galmadı da dizlerimiñ dermanı
Saña dérim saña gavur harmanı
Suna boylum bullardan geçdi mi? (K.K.: 33, 34, 53)

Türkü : 33

Bir adam evleniyor, garısıyla bir yerde iki ay kaldıktan sonra asgere gidiyor. Bu adam yirmi yedi sene sonra eve dönüyor, garısıyla bu türküyü karşılıklı söylüyor. Garısınıñ yanındakınıñ gendi oğlu olduğunu annayan adam, garım benim koyduğum gibi mi diye onu denemeye başlıyor.

Erkek:

Yüksek gapının akça gelini
Gelir salını salını
Gelin bilir misifi de garip halimi?
Misafir alır mısıfi da akça gelin?

Kadın:

Ben bilirim salını salını
Ben bilirim garip halini
Ev sahibim evde yokdur
Konduramam ağam seni

Erkek:

Su var beni gandır gelin
Ateşifi yandır gelin
Ev sahibifi evde yokdur
Odañdaki kimdir gelin?

Kadın:

Çok zaman oldu gandıralı
Ateşimi yandıralı
Yirmi yedi yıl geçti
Ben o yiğidi emzireli

Erkek:

İstanbul'dan geldi ferman
Dizlerimde galmadı derman
Aşık Mehmet yar saña gurban
Gondur beni akça gelin

Kadın:

İstanbul'dan gelmiş ferman
Dizlerimde galmamış derman
Gollarım yasdık, saçlarım yorgan
Gondururum Memet'im seni (K.K.: 3, 38)

Türkü : 34

Sallanı sallanı da çalışan güzel
Yavaş sallan nazlı teller incimiş
İzin alam ırgat başından sen biraz otur
Yanmışsın ısıcağdan yüzüñ incimiş

Ziyarete geldim seni görmeye
Özüm pay vermiyor seni sormaya
Irgat mı olduñ pambık otu vurmaya
Bükülü bükülü de belin incimiş

Otur ben çalışam yar seniñ için
Gozaya dolaşır o siyah saçın
Ceza mı verdiler neyidi suçun?
Gara gaş altında gözler incimiş

Dön beri dön beri ey gız dön beri
Gundak gürmuş başına pullu çemberi
Eğer giderseñ götürerim seni
Al gınalı elde barmak incimiş (K.K.: 2, 52)

Türkü : 35

Sarı saçlarıyıñ var mı gınası?
 Ela idi gözlerinin binası
 Şimdi nerde Mersinlinin sunası
 İnce bellerine nazar mı değdi?

Düğününde acı şerbet mi içildi?
 Gelinlik elbisen nérde biçildi?
 İlikle düğmeni göğsün açıldı
 Tatlı dillerine nazar mı değdi?

Beyaz bir gül idin bağlarımızda
 Sürmeli ceylan idin dağlarımızda
 Koşarak gelirdin sağlarımıza
 Selvi boylarıñıza nazar mı değdi? (K.K.: 9)

Türkü : 36

Korkar oldum şu derenin gurdundan
 Goyun gelir guzu gelmez ardından
 Ben de bıkdım bu goyunuñ derdinden

Güzel goyunum safıa çañlar dakayım
 Dakayım da ben de keyfime bakayım
 Meleme goyunum ağlatma beni
 Senin için dağı daşı yakayım (K.K.: 26)

Türkü : 37

Çek deveci develeri
 Yokuş amman yar yar amman

Üşüdükçe çek üstüne
Yorganı amman amman

Ammanın develi
Sordum aslın néreli
Dédi İskendereli

Bebek yetmiş yaşına
Şapka ister başına
Söyleyiñ bubasına
Şapka alsın başına

Devem yüksek atamadım
Yorganı amman yar yar amman
Şimdi rağbet güzelinen zenginde

Amman yar yar amman
Ammanın develi
Sordum aslın néreli
Dédi İskendereli

Bebek yetmiş yaşına
Şapka ister başına
Söyleyiñ bubasına
Şapka alsın başına (K.K.: 6, 34, 35)

Türkü : 38

Golumdaki saatim
Ayar dutmuyor ayar
Oku yarım oku
Olursun Celal Bayar

Golumdaki saati
 Ver burayım burayım
 Haftalar yedi sekiz
 Yarsız nasıl durayım

Sini depeledim sini
 Ben sevdim birisini
 Ver paranı çoğunu
 Al yarı eyisini
 Evlenmek bir keredir
 Seç de al eyisini (K.K.: 8, 15)

Türkü : 39

Ana desem anam yok
 Boba desem bobam yok
 Düşdüm yoldan altına
 Golumdan dutanım yok

Ah değirmen ah değirmen
 Delikli daşdan mısıfı?
 Dayan yüreğim dayan
 Gızıl ağaçdan mısıfı?

Gızıl ağaç benimsiñ
 Yelekleriñ delinsiñ
 Gel otur gonaşalım
 Sen bir güzel gelinsiñ (K.K.: 6, 8, 36)

Türkü : 40

Anadır başlarıñ tacı
 Odur dertleriñ ilacı

Onuñ bir parçası oluñ
Sanma anañ yabancı

Sen de diñle oğlum Uğur
Ana gibi yar mi olur?
Anasına garşı gelen
Oğlunda gızında bulur

Sen de diñle gızım Nâlan
Seni güzel doğuran anañ
Bu sözümü annamıyorsañ
Sen de ana olunca anlañ

Dünyanıñ dört bucağını
Aradım ana gucağını
Gızım anasın üzenifi
Bayguş bekler ocağını

Duyduñ mu bunu da oğlum Uğur
Ana gibi yar mi olur?
Anasına garşı gelen
Oğlunda gızında bulur

Sen de diñle gızım Nâlan
Seni güzel doğuran anañ
Bu sözümü annamıyorsañ
Sen de ana olunca anlañ (K.K.: 37, 40)

Türkü : 41

Çaya indim çay susuz
Mahmur gözler uykusuz

Elleriñ yari gelmiş oy
Hani benim hayırsız

Çaya indim çağlarım
Yar yar diye ağlarım
Yarimi sıtma dutmuş oy
Ben de sıtma bağlarım

Çaya indim daşı yok
Yüssük buldum gaşı yok
Havada bir guş gördüm oy
Benim gibi eşi yok (K.K.: 36, 39)

Türkü : 42

Gır at yemini almış da yol mu dayanır?
Nazlı yar da uykudan uyur uyanır
Benim Döndü'm de gelin olmuş gidiyor
Aman Allah'im da buna can mı dayanır?

Harmanıñdaki düveniñe daş ben olsam
Barmağıñdaki yüssüğe de gaş beñ olsam
Şu yalan dünyada da saña eş ben olsam
Dünyada değil ahrette yok sorgusu (K.K.: 21, 33, 38, 52)

Türkü : 43

Yavri yavri humay gözlüm
Bakışıña doyamam yar doyamam
Ağ gerdan üsdüne sıra beñler sayamam
Gülüm güçücüksüñ de yar dimeye gıyamam
Gülüm nenni nenni nenni

Yavri yavri daşa bassam iz olur iz olur
 Altın yüssük barmağından suya düşer tuş olur
 Gülüm seniñ halifide bu gice ni'colur
 Gülüm nenni nenni neni (K.K.: 2, 32, 43)

Türkü : 44

Uluğışla'dan çıkdı acele tren
 Torus eteğinde dutmadı firen
 Ganlı yaşadı da halimi gören
 Ağlamañ analar gader böyledir

Gara tren yorgun yorgun salıda
 Şeref çayları Yaşar'ı ver oğluma
 Haçırı deresi de geçdi öñüme
 Ağlamañ guzular gader böyledir

Hacı Mahmut gızı çıkdık a bacı
 Gabırımız oldu Torus yamacı
 Ciğerime bırakdıñ bir böyük acı
 Ağlamañ guzular gader böyledir (K.K.: 21)

Türkü : 45

Keklik Hatca dér ki: Gadimdir gadim
 Tahtalı dağında söylenir adım
 Sen gibi çavıñıñ çoğunu yédim
 Eğlenme yolundan geç Halil Çavıñ

Keklik Hatca dér ki: Uyurdum daşa
 Atdığım daşlar da heç gitmez boşa

Garşıya oturmuş Hacı Ahmet Paşa
Eğlenme yolundan geç Halil Çavuş

Ekmeyeydim Tahtalı'nı düzünü
Görmüyeydim Keklik Hatca yüzünü
Dutaydım Öksüz Hatca sözüfü
Eğlenme yolundan geç Halil Çavuş (K.K.: 52)

Türkü : 46

Bir gızıla da bir geliniñ besti varımuş
İkisiniñ de cüda düşmüş arası
Gadir Mevla'm hub yaratmış onnarı
Hilal hilal da gaşlarınıñ garası

Gelin de dér ki: Gak gidelim bazara
Uğradalım usul boyu nazara
Beş on dürlü de meyva gelir bazara
Yetgini m'alıllar hey yoksa hamı mı?

Gız da dér ki: Almanıñ eyisini yüke dutallar
Çürügün çarığın goyna dökeller
Gızınan gelini de heç mi bir dutallar
Yorma gelin de yorma oğlan benimdir

Gelin de dér ki: Allı pullu başım var
Ak alıñ altında da hilal gaşım var
Hey gız seniñ de bir gececik işiñ var
İkincide sen de baña dönersiñ

Gız da dér ki: Sarı yıldız doğma mı?
Doğup doğup orta yellere gelmemi?

Bir gecem de seniñ bir geceñi değme mi?
Yorma gelin de yorma oğlan benimdir

Garac' oğlan da der ki: Amandır aman
Amel defterimi de benim gendim düremem
Geline gızıp da gıza kötü diyemem
İkiñiz de benimsiñiz sevdiğim (K.K.: 9, 45)

Türkü : 47

Yağmır yağdı ben ıslandım
Gittim gapıña yaslandım
Onnar yarim yarim dedi
Ben de buna heveslendim

Evleriniñ öñü gavak
Gavakdan dökülür yaprak
Elim gına yüzüm duvak
Uyan Ali'm sabah oldu (K.K.: 50, 51)

Türkü : 48

Duvara çakdım gazzık
Gaynanam ölmüş yazık
Öldüğüne acımam
Bir top bezime yazık

Amman başım nanay
Ağrıdı dişim nanay
Çok içmişim nanay
Nanay camm nanay

Gunduramıñ uçları
 Çıkamam yokuşları
 Batdı mıydı çıkıyor
 Dūmbūğūñ satdıkları

Amman başım nanay
 Ağrıdı dişim nanay
 Çok içmişim nanay
 Nanay canım nanay

Duvarda halı mıyım?
 Sarmaşık dalı mıyım?
 Elli sene gız galsam
 Namrun'dan alır mıyım?

Amman başım nanay
 Ağrıdı dişim nanay
 Çok içmişim nanay
 Nanay canım nanay

Gunduram suya batdı
 Şoför baña göz atdı
 Gözüñ kör olsuñ şoför
 El alem bize bakdı

Amman başım nanay
 Ağrıdı dişim nanay
 Çok içmişim nanay
 Nanay canım nanay (K.K.: 6, 14, 17)

Türkü: 49

Garşı garşı yeñ'evimiz
 Sağ yanımız dağ boyumuz
 Marak étme nazlı yarım
 Gine ey'olur soñumuz

Anasın köyü gideli
 Pir oldum akıl edeli
 Vériñ benim sevdiğimi
 Para véreyin bedeli (K.K.:51)

Türkü: 50

Bülbül sen uslu muyduñ?
 Kafeslerde besli miydiñ?
 Bencileyin yaşlı miydiñ?

Aman bülbül ötme bülbül
 Derdi derde gatma bülbül
 Benim derdim baña yeter
 Bir dert de sen gatma bülbül
 Seherlerde ötme bülbül

Şehriñ galañ yıkıldı mı?
 Bülbül yuvañ yıkıldı mı?
 Yavrularıñ döküldü mü?
 Saña ölüm dokandı mı?

Aman bülbül ötme bülbül
 Derdi derde gatma bülbül

Benim derdim baña yeter
 Bir dert de sen gatma bülbül
 Seherlerde ötme bülbül

Yüksek gayadan mı uçduñ?
 Deriñ ırmaktan mı geçdiñ?
 Yavriñdan ayrı mı düşdüñ?

Aman bülbül ötme bülbül
 Derdi derde gatma bülbül
 Benim derdim baña yeter
 Bir dert de sen gatma bülbül

Seherlerde ötme bülbül
 Bülbülüm sen uçar mıydıñ?
 Ganadıñı açar mıydıñ?
 Bencileyin naçar mıydıñ?

Aman bülbül ötme bülbül
 Derdi derde gatma bülbül
 Benim derdim baña yeter
 Bir dert de sen gatma bülbül
 Seherlerde ötme bülbül (K.K.: 5)

Türkü: 51

Ey yolcular ey yolcular
 Yol Muhammed'iñ yoludur
 Her bahçeniñ gülü kokmaz
 Gül Muhammed'iñ gülüdür

Hani aneñ hani babañ
 Aynı yere sen de gideñ
 Medine şhrinden gelen
 Yol Muhammed'in yoludur
 Yol Can Ahmed'in yoludur

Mürşidim duymaya geldim
 Bahçeñe girmeye geldim
 Domurcak güllerini açmış
 Ben onu dermiye geldim

Hastasını görmiye geldim
 Ehvalini sormaya geldim
 Sen dokdursuñ ben hastayım
 Bir şifa bulmaya geldim

El üstüne toprak atan
 Daş çatana başını goyan
 Cehennemden tutup alan
 El Muhammed'in elidir (K.K.: 5)

Türkü: 52

Yunus gibi düşdüm çöle
 Eyüp gibi çekdim çile
 Nice gurtlar yiye yiye
 Rabbim Allah diyeceğim
 Yine Allah diyeceğim

Atsalar beni zindana
 Sürseler beni yabana
 Rabbim Allah diyeceğim (K.K.: 5)

1. 2 .1 .5. Ağıtlar

İnsanoğlunun ölüm karşısında veya canlı - cansız bir varlığını kaybetme, korku, telaş ve heyecan anındaki üzüntülülerini, feryatlarını, isyanlarını, talihsizliklerini düzenli - düzensiz söz ve ezgilerle ifade eden türkülere Batı Türkçe'sinde genel olarak "ağıt" denilmektedir. Ağıt söyleyen için 'ağıtçı'; bu söyleme için de 'ağıt yakmak deyimi' yaygın olarak söylenmektedir. Ağıtlarda ölünün ruhuna hakaret etmemek ve ölüyü övmek esastır.¹³³

Edebiyatımızda halk şairleri genellikle ölümü, çevresinde derin yankılar uyandıran kimseler için ağıt yakmışlardır. Genç yaşta ölenler, bir hileye kurban gidenler, ölümleri bir ailenin yıkımına sebep olan kimselerin ölümleri ağıtlarla hatırlanmaktadır.¹³⁴ Ayrıca, ölünün boyu, güzelliği... gibi fiziksel özellikleri ve karakteri ağıtlarda dile getirilir.

Tarsus yöresi dağ köylerinde ağıtlar genellikle kadınlar tarafından ölüm olayının hemen ardından yakılmaktadır. Ancak yakını ölen her insan ağıt yakamamaktadır. Köylerde özellikle ağıt yakmakla meşhur kadınlar cenaze evine gelerek cenazenin en yakını olan kişinin (ölen kişi evli ise eşinin, bekar ise annesin, ablasının...) boynuna sarılarak ağıt yakmaktadır. Özellikle genç kişilerin ölümlerinde ve ani ölümlerde (trafik kazaları, boğulma, iş kazaları...) ağıtlar daha çok yakılmaktadır. Çalışmamız sırasında ağıt yakan kimselerin ölüm anında birisi için yaktığı bir ağıtı, daha sonra hatırlamakta güçlük çektiğini gördük. Çünkü ağıtı yakan kimse, ağıtı doğaçlama söylemekte ve daha sonra hatırlamakta zorlanmaktadır. Dolayısıyla bir ağıtta hatırlanmayan kısımları üç nokta (...) ile belirttik.

Yörede Sungurlu, Hacı Bey gibi bulunduğu köyde çok sevilen veya Molla Kerim gibi Kurtuluş Savaşı'nda Fransızlara karşı savaşırken şehit düşmüş kimseler için yakılan bazı ağıtlar yöre halkının birçoğu tarafından bilinmektedir. Derlediğimiz bazı manzum eserlerin ise türkü mü yoksa ağıt mı olduğu konusunda kaynak kişilerin emin olmadıklarını gördük. Özelliklerine bakarak bunların bir kısmını türküler, bir kısmını da ağıtlar bölümünde verdik.

¹³³ Şükri Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara: Akçağ Yay., 1993, s. 290.

¹³⁴ Metin Karadağ, *Türk Halk Şiiri*, Balıkesir: Alem Yay., 1993, s. 84.

Ağıt: 1 (Molla Kerim'in Ağıdı)

Belindeki filik kuşak
 Sarar dolayı dolayı
 Molla Kerim'i vurmuşlar
 Gana bulayı bulayı

Evimiziñ öñü yonca
 Yonca çıkmış diz boyunca
 Çeteler de harp étmiyor
 Molla Kerim olmayınca

Adana'dan bir yel esti
 Yenice'yi dışman bastı
 Ayan olsuñ Sinan Paşa
 Molla Kerim esir düştü

Yol üstünde ağca mezar
 Yeliñ eser gumuñ tozar
 Öldürmüşler seni oğul
 Bak gır atıñ gemsiz gezer

Seni vuran dağlı mıydı?
 Gurşunları yağlı mıydı?
 Néye çekip vuruřmadıñ?
 Elin goluñ bağlı mıydı?

Firezden yaşdık itmişler
 Üsdüne beylik örtmüşler
 Garip miydiñ Molla Kerim?
 Yol üsdüne uzatmışlar

Çatal depeniñ arası
 Azgın yiğidiñ yarası
 Çatlayıp da ölmemiş mi?
 Molla Kerim'ifi anası (K.K.: 7)

Ağıt: 2 (Molla Kerim'in Ağıdı)

Teyyareler bomba attı
 Çeteler yere yattı
 Yetişif Gavaklı Köyü
 Molla Kerim esir gitti

Atları var at içinde
 Ağır pukağı gıçında
 Çeteler hep peşinde
 Molla Kerim yol içinde

Molla Kerim terki bağlar
 Askerleri silah yağlar
 On iki bacısı var
 Molla Kerim dé de ağlar

Adana'dan yürüdüler
 Yenice'yi bürüdüler
 Molla Kerim esir oldu
 İp dakıp da sürüdüler

Adana'nıñ arasında
 Harp oluyor deresinde
 Molla Kerim esir olmuş
 Ağır yara néresinde?

İstihkamlar gazılıyor
 Candarmalar yazılıyor
 Ayan olsun Molla Kerim
 Tren yolu bozuluyor (K.K.: 7, 33)

Ağıt: 3 (Hacı Bey'in Ağıdı)

Hayvalıdan da çıkdım yayan
 Dayan a dizlerim dayan
 Hayvalıdan gelin gelir
 Uyan Hacı Bey'im uyan

Hele şuna hele şuna
 Varıñ bakıñ telaşına
 Öldürmüşler Hacı Bey'i
 Guzugun gelir ileşine

Atım oynar at içinde
 Nalı parlar ak gıçında
 Eller yaylıdan geliyor
 Hacı Bey'im yok içinde

Hele şuna hele şuna
 Varıñ bakıñ telaşına
 Öldürmüşler Hacı Bey'i
 Guzugun gelir ileşine

Az giderim uz giderim
 Dere depe düz giderim
 Elim gına yüzüm duvak
 Gelin oldum gız giderim

Damdan dama indirdiler
 Mavzere fişek sürdüler
 İkincinle aşam üstü
 Hacı Bey'i öldürdüler

Hele şuna hele şuna
 Varıñ bakıñ telaşına
 Öldürmüşler Hacı Bey'i
 Guzgun gelir ileşine (K.K.: 38)

Ağıt: 4 (Zaide'nin Ağıdı)

Gurban olayım tütene
 Gene gelir m'ola vatana?
 Gudretten şam yeli eser
 Ziyaretten top atana

Zaide'm orada ağlar
 Al'inemi kimler bağlar
 Düşman geldi gédiyoruz
 Galıñ gayrı bizim dağlar

Bakdımıdı damlar yanık
 Çeleñine bayguş gonuk
 Kõr olası Fransızlar
 Ermeni'ye fırsat vérik

Bir it ürdü bayguş ötdü
 Derdini derdime gatdı
 Çok ağlamañ a enişdem
 Zaide'm kimifi ile yatdı? (K.K.: 7, 50, 51)

Ağıt: 5 (İsmail'in Ağıdı)

Kastamonlu'dan gelen deve
 Gelir değin eğe eğe
 Ođlum saña dűđün m'etdim
 Çifte davıl dűve dűve

Suyumu bindirdim arga
 Gorkarım felek sapıda
 O da gurban İsmayıl'ım
 Yedi inem var gapıda

İsmayıl'ım su doldurur
 Çağırsam golun galdırır
 Anaña yanmıyom oğlum
 Seniñ derdiñ beni öldürtür

Erken gaktım aldım azzık
 Felek bilmez misifiñ yazzık?
 Davar aldım bir damızlık
 O da gurban İsmayıl'ım

Sandıđıñı açamadım
 Ağır urba biçemedim
 Dikdiđiñ fidanı oğlum
 Terkeyleyip göçemedim

İsmayıl'ım ergen oğlum
 Malım canım gurban oğlum (K.K.: 7)

Ağıt: 6 (Sungurlu'nun Ağıdı)

Sungurlu'nuñ cam saati parlıyor
 Sultan gelmiş dış gapıda ağlıyor
 Emmisi gavur görmüş gibi zorluyor
 Niye cerbi dédiñ Sarı Sultan'ım

Sungurlu'nuñ çañ saati guruldu
 Gollarıma dar kelepçek vuruldu
 İfadem alındı cezam vérildi
 Niye cerbi dédiñ Sarı Sultan'ım

Sultanıñ göğsünde bir dizi boncuk
 Memeniñden ıssırsıñ da ala gancık
 Dizleriñ sızı olsuñ, beliñ ilancık
 Gara bađrıñ üstüne sürün Sultan'ım

Geçdiceđiñ yer de çamır, yaş olsuñ
 Yaddıcađıñ yer de çakır, diken, daş olsuñ
 Goynuñ dolu da gucađıñ boş olsuñ
 Ellere var yerin Sarı Sultan'ım

Arayı arayı dere de buldular
 Ellerime de dar kelepçek vurdular
 Benden aldılar da bir kötüy e vérdiler
 Niye cerbi dédiñ Sarı Sultan'ım

Evleri varıdı köyüñ içinde
 Sultan gül toplar da bağ içinde
 Dua et öleyim benim içinde
 Niye cerbi dédiñ Sarı Sultan'ım

İnivérmiş de Sungurlu'nuñ ucundan aşşâ
Beline guşanmış da ipek guşâ

...

...

(K.K.: 34)

Sultan'ıñ elinde bolatdan nacak
Gurban olayım Sultan bu ne güzel bacak
Dürzü bubañ canımıza gıyacak
Niye cerbi dédiñ Sarı Sultan'ım

Aşşâdan da gele gele geldiler
Gollarıma dar kelepçek vurdular
İfademizi garagolda aldılar
Niye cerbi dédiñ Sarı Sultan'ım (K.K.: 33)

Aşşâdan da bölük bölük geldiler
Yüreğimi de delik delik deldiler
Benim sevdiğimi de bir kötüye vérdiler
Vérdiler de benim günahıma girdiler

Çıkıvermiş Sungurlu'nuñ ucundan
Öğüt mü aldıñ da büyük bacıñdan?
Beni alsañ ölüñ müydüñ acıñdan?
Niye cerbi dédiñ Sarı Sultan'ım

Arpalar sarardı da gittik yolmaya
Gız gurban olayım goluñdaki burmaya
Hakim bey gelmiş de ifademi almaya
Niye cerbi dédiñ Sarı Sultan'ım (K.K.: 45)

Ağıt: 7 (Elif'in Ağıdı)

Yaylalarda biter kiraz
 Ben aklıma ettim biraz
 Gurban olam Gadir Mevla'm
 Bad'oğluna ettim gazez

Yaylalarıñ yan olur
 Akar harlayı harlayı
 Ah Elif'im can vériyor
 Alnı terleyi terleyi

Geliñ gızlar geliñ gızlar
 Ak gapıya duruñ gızlar
 Ah Elif'im can vériyor
 Gazanı gurufı gızlar

İki atım var biri gır biri yavuz
 Binek Adana'ya gidek
 Ah Elif'im eyi olursa
 Gır atımı adak vérek (K.K.: 36, 40)

Ağıt: 8 (İbrahim'in Ağıdı)

Yol veriñ dağlar da ben de gideyim
 Gara guzumu da bir kez göreyim
 Bağrımaya basıp da doya doya seveyim
 Ne yapayım guzum gader öyleymiş

Uzakdır yollarıñ da gelemiyorum
 Dertleriñe de ortak olamıyorum

Anam deyince de guzum diyemiyorum
Ne yapayım guzum gader öyleymiş

Evimizin öfünde de nar ağacı
Yaprağı acı da meyvesi datlı
Bir garıfla gışladınız gardaşınan bacı
Ne yapayım guzum gader öyleymiş

Garlı dağlar da garıfl erir m'ola?
Sıradağlar da yollarıfl gitmeynen tükenir m'ola
Gurbet elde gara guzum yatıyor
Eyi olur da bir gün döner mi m'ola?

Evimizin öfünde de incir ağacı
Yaprağı acı da meyvesi datlı
Gurumaz anayıfl gözünüfl yaşı
Ne yapayım guzum gader öyleymiş
Alınıfla yazılan da yazı böyleymiş

Emmi dayı déyip de evimize vardı
Hala deyze déyip de saygı gösterdi
Anneanne babaanne dédi de bağına bastı
Ne yapayım guzum gader öyleymiş

Hastanenıfl de gapıları demirli
Beyaz geymiş de hemşiresi hekimi
Bir gün olur da eyi olur gelir mi?
Ne yapayım guzum gader öyleymiş

Hastanelere de güneş değıyor
Örtüfl penceresini de yeller esiyor
Benim guzum da acap anam mı diyor?

Ne yapayım guzum gader öylemiş
 İbom dedikçe de yüregim sızlar
 Gözlerimden de ganlı yaşlarım akar
 Ana yüreği de buna dayanmaz
 Ne yapayım guzum gader öyleymiş

Hastanenin öñünde incir ağacı
 Dökülmüş yaprağı almış ağacı
 Dokturlar mı vèrdi zehirli ilacı ?
 Ne yapayım guzum gader öyleymiş(K.K.: 6, 54)

Ağıt: 9 (Mustafa'nın Ağıdı)

Omuzunda gazma ile
 Ben usandım gezme ile
 Mustafa'm suya düşmüş
 Goncu uzun çizme ile

Tren gelir oyum oyum
 Soyun Mustafa'm soyun
 Çeceli'den gelen doktor
 Yüreciğine etti oyun

Gara donu dırnağında
 Altın yüssük barnağında
 Mustafa'm suya düşmüş
 Akgedik'in ırmağında

Akgedik'in gaba daşı
 Yandı yüregimiñ başı
 Duyunca da gelir m'ola?
 Mustafa'm öz gardaşım

Guyufuza guyufuza
 Zehir dūşsūfi suyuñuza
 Mustafa'm da suya dūşmūş
 Gayrı gelmez köyümüze

Arpalıkda ot döğirim
 Ben Mustafa'mı öğirim
 Mutafa'm suya dūşmūş
 Ben dizlerimi döğirim

Şafak yeri attı m'ola?
 Ganlı horaz öttü m'ola?
 Evde yatmayan Mustafam
 Gara yerde yattı m'ola? (K.K.: 6, 15, 36)

Ağıt: 10

Havlıda çiçek açdı
 Bacısı yaylaya göçdü
 Ne diñelin bre gelin
 Diñelmeniñ vaktı geçdi

Bulgar'dan da çıkdım yayan
 Dayan a dizlerim dayan
 Anam diye geldim idi
 Uyan gardaşım da uyan

Aşşâdan gelen deve
 Eğerini eğe eğe
 Sanki bizde el mi olduk?
 Sağlıklı'da goca köye

Yol içinde biter çaltı
 Yel eser de eğer dalı
 Hep birlikde gelse eli
 Gakar m'ola babam oğlu (K.K.: 50, 51)

Ağıt: 11

Eee bacısı dikmiş fisdan
 Kitabı doldurdum destan
 K r olasıñ Ese  aviş'ıñ gızı
 Alacak mıñ Mahir'imi?

Çıkdık yaylanıñ bayırına
 İş yükledik  ayırına
 K r olasıñ Ese  aviş'ıñ gızı
 Alacak mıñ Mahir'imi? (K.K.: 50)

Ağıt: 12

Evimiziñ  ñ  ekin
 Yekin a dizlerim yekin
 Halil Ağa'ñ düğün gurmuş
 Galk da dakılarıñ dakıñ

Evimiz keleş yapılı
 Gapısı tahda gapılı
 Zeynep'im davardan gelir
 Parlak donlu al  apulu

G ñl m  de goydum yasa
 Gene beni aldı tasa

Yetişdirmiş emmim oğlu
Biri Sebâddin biri Musa

Gayıbeddiñ mi eřiñi?
Sökülüñ gözüñ yaşını
Gelinin de beker galmış
Boz gayrı gelin başını

Ot gazması vurulmadan
Gara yeller yarılmadan
Göçüp gider emmim oğlu
El ayaklar dirilmeden (K.K.: 50, 51)

Ağıt: 13

Soğanlıkda biter lele
Çocuk oynar yola yola
Gelin Ayşa'm goyup gider
Eli gına yüzü vele

Dağda biter dağ lelesi
Başında gelin yelesi
Abdes alır namaz gılar
Gelele Hapış halası (K.K.: 50)

Ağıt: 14

Tarlaya bosdan ekeller
Üsdüne hayma dutallar
Temizciye gar satallar
Almañ m'ola babam oğlu?

Babam olur Gara Hacı
 Gurban olsuñ çifté bacı
 Ocağına gurmuş sacı
 Gönenmemiş babam oğlu (K.K.: 7, 51)

Ağıt: 15

Gırlanğıçlar yapar yuvayı
 Çamır sıvayı sıvayı
 Babam oğlu halay çeker
 Kekil sıvayı sıvayı

Açıldı Bulgar'ıñ gülü
 Geldim geldim bitmez yolu
 Baña neden duyurmadıñ
 Adil benim emmim oğlu

Arkamı vérdiğim duvar
 Elimi yuduğum buñar
 Yılda gelsem yılda durur
 Sallangaç gurduğum çınar (K.K.: 7)

Ağıt: 16

Trene bindim de tren salladı
 Zalim doktor da ciğerimi elledi
 Eyi olursuñ diye de köye yolladı

Söyleyiñ anama da anam ağlasıñ
 Anamıñ oğlu var da beni neylesiñ?

Trene bindim de tren vızılar
 İlaç içdim de yârelerim sızılar
 Memleketde sevdiğim beni arzular

Söyleyiñ anama çalsıñ ninnimi
 Kim sararsa sarsıñ allı gelini

Angara 'ya varınca da başım selamet
 Keskin'de de gopdu gıyamet
 Gelin Minevver'im de kime emanet

Söyleyiñ anama anam ağlasıñ
 Babamıñ oğlu var da beni neylesıñ

Angara'ynan da şu Keskin'iñ arası
 Arasına da boz dumanlar durası
 Çok dokdurlar gezdim de yokdur çaresi

Söyleyiñ anama da çalsıñ ninnimi
 Kim alırsa alsıñ allı gelini

Angara'da yedim taze meyveyi
 Boşa çiğnemişim yalan dünyayı

Söyleyiñ anneme de çalsıñ ninnimi
 Kim alırsa alsıñ allı gelini (K.K.: 9, 22, 35, 38)

Ağıt: 17

Galk gardeşim gidelim silaya doğru
 Gitmem gardeş gitmem yurduñ şen olsun
 Basdığım topraklar teberik galsıñ

Öyle memleketlere düşmanlar varsıñ
Galk gidelim gardeş sila düzine

Huri gızı olsa da bakmam yüzüne
Benden selam söyleyiñ beyiñ gızına
Sılada bir gurbet el de bir bana

Eliñ gızı gelmiş seni bekliyor
Anneñ ak saçını yolmuş ağlıyor
Babacığında ciğerini dağlıyor

Galk gardaş gidelim sila düzine
Huri gızı olsa da bakmam yüzüne
Benden selam söyleyiñ beyiñ gızına
Sılada bir gurbet el de bir bana

Bunu söyleyen de bey oğlu ağa
Elim erişmiyor da garşıkı dağa
Sözüm geçmedi de Sürmeli Bey'e

Galk gardaş gidelim sila düzine
Huri gızı olsa da bakmam yüzüne
Benden selam söyleyiñ beyiñ gızına
Sılada bir gurbet el de bir bana (K.K.: 38, 52)

Ağıt: 18

Olur m'ola olur m'ola?
Baht yerini bulur m'ola?
Irmak başına da çadır gursam
Nazlı yarım de gelir m'ola?
Anam gelir m'ola gelir m'ola?

Keler deyze keler deyze
 Keler deyze de keler deyze
 Ben usandım geze geze
 Üç gızıñ yaradı da
 Birini vérseni n'olurdu da keler deyze?

Odunu da çeken deyze
 Suyunu da getiren deyze
 Üç gızıñda birini vérsen
 Gavur m'olun keler deyze?
 Gavur m'olun keler deyze?

Süpürgeyi de ördüm astım
 Dayıya deyzeye küstüm
 Nişan asbabını da kesdim
 Vérmiycefi mi de zalım deyze?
 Vérmiyce mi de zalım deyze? (K.K.: 31)

Ağıt: 19

Buñara vardım da ateşim yanar
 Elli dene gürşun da başında döner
 Ellerini dalına da bülbüller gonar
 Govuñ gitsiñ de bizim dağ başına

Gözüme göründü de Hacılar Köyü
 Erciyes'den iner de içilmez suyu
 Hacılar'a da vardığım oldu
 Tütünüñ dengide yasdığım oldu

Geliñ ahbablarım da geliñ yanıma
 Sebebim tütünümdür basıñ ganıma

Sebebim o tütünü de basıñ ganıma

Bir gürşun attım da golcular sardı
Mavzer gürşunu da ciğeri mi yakdı

Geliñ ahbablarım da geliñ yanıma
Sebebim tütünümdür basıñ ganıma
Sebebim o tütünü de basıñ ganıma (K.K.: 31)

Ağıt: 20

Yüce dağ başında goyun güderken
Annemi gördüm suya giderken
Annem diye mülâza iderken
Gelin anam gitti gelmez yollara

Néttiñ çoban néttiñ benim guzumu?
Aldıñ da guzumu vérdiñ sızıñı

Yüce dağ başında zeytin ağacı
Dökülmüş yaprağı galmış ağacı
Bir yavru yitirdim zehirden acı

Néttiñ çoban néttiñ benim guzumu?
Aldıñ da guzumu vérdiñ sızıñı

Develer develer develer m'ola?
Develer boynunu eğerler m'ola?
Yetim galan yavrumu döğerler m'ola?

Néttiñ çoban néttiñ benim guzumu?
Aldıñ da guzumu vérdiñ sızıñı

Yüce daş dibinde guzladım seni
 Yedi dağ çiçeğiyle besledim seni
 Sürüye gurt geldi gizledim seni

Néttiñ çoban néttiñ benim guzumu?
 Aldıñ da guzumu vérdiñ sızıñı (K.K.: 4, 29, 36)

Dağ başında da meliyor
 Feryadı dağı daşı deliyor
 Gomsularda bulamamış geliyor

Néttiñ çoban néttiñ benim guzumu?
 Aldıñ da guzumu vérdiñ sızıñı (K.K.: 30)

Ağıt: 21

Yol üstünde gurdum hayma
 Gelen atım ensiñ diye
 Çifte vurdurdum davulu
 Gardaşlarım duysuñ diye

Atımı bağladım binek daşma
 Ellérim ulaşmıyor iyer daşma
 Sevgili anam geç başıma

Atım gelir at içinde
 Nalı parlar at kışında
 Ellér asgere gitmiş
 Benim yavrum yok içinde (K.K.: 7)

Ağıt: 22

Bölük bölük giden eller
 Haber viriñ bizim ele
 Yatdı ağam gakmadı da
 Acı haber geldi diye

Akan sular akan sular
 Bazı sesli sesli çağlar
 Gitdi ağam geri gelmez
 Viran oldu bizim bağlar

Emmim oğlu emmim oğlu
 Kime soram ben bu yolu?
 Aradım da bulamadım
 Sen ne dérsiñ emmim oğlu?

Ben ağlarım ben ağlarım
 Hatun anam ben ağlarım
 Brakıp gittiñ de beni
 Gayrı burda ne ararım?

Evleriniñ öñü nar ağacı
 Ben ağlarım acı acı
 Bu habar da geldi bize
 Gak gidelim gelin bacı (K.K.: 50, 51)

Ağıt: 23

Darboğaz'a dar dédiler
 Etrafına gar dédiler

Emmim oğlunu sordum da
Daha soluk var dediler

Yaz gelince ekilir kuncü
Ayrılır güllerin gonca
Sordum babam oğluna
Darboğaz'a olmuş hancı

Darboğaz' da gara deve
Yıkıla da viran ola
Çöküñ develerim çöküñ
Gonak yeri değil bura

Gurban olayım vatana
Tozu dumana gatana
Gudretten şam yeli essiñ
Ziyaretten top atana

Tekir'den Pozantı öte
Biz de varırık ara yata
Dön gel babam oğlu dön gel
Damlar yanar tüte tüte (K.K.: 5, 7, 44)

Ağıt: 24

Üç kapılı yüksek yayla
Çık başına seyran eyle
Halam oğlu akış oğlan
Gara erkeğimi éyi bağla

Gara erkeđimiñ zilini dakıñ
Avşarımı çağına gatiñ

Çekiñ üç gapılıya çıkıñ
Duman çökmüş yaylamıza

Sabah beyler burdan yörür
Gara erkeğim dizgin sürür
Siz gidifi de emmilerim
Gabriñi otlar bürür

Gara mayam gergin yörür
Al erkeğın dizgin sürür
Uyansana nazlı ağam
Yata yata yanifi çürür

Serilmiş de yatıyor hecin gibi
Burma bıyık sicim gibi
Baş ucufıda ağlasıñlar
Anafi gibi bacıñ gibi

İndim bağa bağ budarım
İçinde keklik güderim
Nazlı ağam olmayınca
Ben bu yalan dünyayı néderim? (K.K.: 34, 37)

Ağıt: 25

İşte geldiñ işte gitdiñ
Yaz çiçeği gibi bittiñ
Şu dünyada ne iş ettiñ
Ömrüceğifi geçti gitti

İşte geldi yuyucular
Tenife su goyucular

Kefeniñ elifde hoca
Kefinciğini biçti gitti

İlettiler mezarına
Sığındıñ Gani Kerim'e
Top attılar şerife (K.K.: 25)

Ağıt: 26

Atımı bağladım nar ağacına
Mendilimi serdimde gül ağacına
Buna ayrılık derler
Ağla gözüm ağla

Başımda tülbentim var
Ağladım gülmedim yar
Havas ettim yar sevdim
Sonunu bilemedim yar

Evimiziñ öñü avlu
Avluda gır atım bağlı
Tez gel kızım tez gel
Seni bekliyor evde
Öksüz bir yavru

Gış gününe gar erimez
Yollar daşlı motur yörümez
Benim derdim perdeden görünmez (K.K.: 42)

1. 2. 1. 6. Maniler

Mani, anonim halk şiirinin en yaygın türüdür. Yedi heceli ve dört dizeli tek kıt'adan meydana gelir. Manilerin en belirgin özelliği tek dördlükten oluşması ve uyak düzeninin diğer türlere uymamasıdır. Anlam bakımından mani bir bütündür ve Edmond Saussey'e göre kendi kendine yetmektedir. Dört dizeli manilerde birinci, ikinci ve dördüncü dizeler birbiriyle kafiyeli, üçüncü dize ise serbesttir. Uyak düzeni de aaxa şemasına uygun düşer. Her mani kıt'ası, kafiye örgüsüne göre bağımsızdır; diğer halk şiiri türlerinde her kıtanın son dizesi öbür kıtaların son dizeleriyle uyaklandığı halde, manilerde bu durum yoktur. Çünkü maniler tek kıtalıdır. Uyak şeması aaxa olmayan (xaxa olabilir) maniler de vardır.¹³⁵

Manilerde her türlü hayat olayları; aşk, gurbet, kıskançlık, hasret, kırgınlık, tabiat konuları işlenir. Dinleyen veya okuyanın dikkat ve ilgisini çekmeye yarayan ilk iki mısradan sonra üçüncü ve özellikle de dördüncü mısra asıl konuyu vermeye çalışır.¹³⁶ Halkımız arasında düz manilerden başka cinaslı maniler, kesik maniler, doldurmalı maniler de vardır. E. Cem GÜNEY, manilerin halk arasındaki fonksiyonu hakkında "...herkes manilerde kendini, kendi gönlünü buluyor, umut isteyenler umuda, teselli isteyenler teselliye kavuştuğu gibi kendilerinin duyup da diyemediği duyguları bunlarla dile getirmenin yolunu arıyor." demektedir.¹³⁷

Tarsus dağ köylerinde maniler daha çok kadınlar ve genç kızlar arasında bilinen ve söylenen bir türdür. Genellikle kına gecelerinde söylenmekle birlikte tarlada toplu halde çalışırken de söylenmektedir. Yörede derlediğimiz manileri, sevda konularını işleyen maniler ve toplumsal konuları işleyen maniler olmak üzere iki başlık altında topladık.

1. Sevda Konularını İşleyen Maniler;

Bu bölümde ayrılık, sevgi, hasret, özlem ...gibi konuları işleyen maniler verilmiştir.

¹³⁵ Hikmet Dizdaroğlu, *Halk Şiirinde Türler*, Ankara Üniv. Basımevi, 1969, s. 54-55

¹³⁶ Şükrü Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara: Akçağ Yay., 1993, s. 281.

¹³⁷ Eflatun Cem Güney, *Folklor ve Halk Edebiyatı*, İstanbul: M.E. Basımevi, 1971, s. 215.

Açan gül yolunur mu?
 Sevne döyulur mu?
 Her şey unudulur amma
 Ayrılık unudulur mu? (K.K.; 55)

Adam büründü yasa
 Gölge gölgeden gısa
 Tezce gel çabık gel
 Çektirme başa tasa (K.K.: 40)

Adana'ya gül gerek
 Güllere bülbül gerek
 Senin gibi güzele
 Benim gibi yar gerek (K.K.: 55)

Ağlarım çağlar gibi
 Derdin var dağlar gibi
 Ciğerden yaralıyım
 Gülerim sağlar gibi (K.K.: 6)

Ah benim hindi gönlüm
 Depeden indi gönlüm
 Değme güle konmazken
 Dikene gondu gönlüm (K.K.: 17)

Ak buğdayım buğdayım
 Sereyim gurudayım
 Senin gibi oğlanı
 Barmağımda oynadayım (K.K.: 6)

Alçak ceviz dal döker
 Ergen kızlar bal döker

Ergen gızın goynunda
Deliganlı dil döker (K.K.: 4)

Altını sarraf bilir
Dertliyi cerraf bilir
Benim sevdiğimi
Yalnız bir Allah bilir (K.K.: 34)

Altınarı dakarım
Sağa sola bakarım
Bu bayramda gelmezsefi
Cayır cayır yakarım (K.K.: 44)

Arabanı tekeri
Gızlar sever şekeri
Alırsañ bir yiğit al
Çok yédidir şekeri (K.K.: 34)

Armudu daşlayalım
Dibinde gışlayalım
Kağıt kalem al yarım
Maniye başlayalım (K.K.: 40)

Armut dalda dal yerde
Bülbül öter her yerde
Ötme bülbülüm ötme
Her birimiz bir yerde (K.K.: 36)

Asma çardakdan aşmış
Filizleri dolaşmış
Yarın güzel saçları
İnce bele dolaşmış (K.K.: 2)

Aşşâdan gelen deve
 Geviş alır geve geve
 Ben de gelin mi oldum?
 Al duvaklı yüksek eve (K.K.: 39)

At dağını aşırđılar
 Fakılar'a ulaşđılar
 Biz Ayşe'yi vérmezdik
 Bir golyeye şaşırđılar (K.K.: 1)

Ataş yanar olur gor
 Düş görünce hayra yor
 Sevda çekmek nasılmış
 Sen onu çekene sor (K.K.: 34)

Atımıñ başlığı yok
 Göñlümüñ hoşluğu yok
 Ben dilberi sevemem
 Cebimiñ harçlığı yok (K.K.: 52)

Avcılar yaz gış gezer
 Datlı hoş da yalan düzer
 Benim gibi Tarsuslu
 Oturmuş da mani yazar (K.K.: 52)

Ay doğar durulmaz mı?
 Baña yar bulunmaz mı?
 Senden evel ölürsem
 Cenazem gılınmaz mı? (K.K.: 50)

Bağa vardım üzüme
 Çubuk değdi gözüme

Çubuk gözünü kör olsun
Yar göründü gözüme (K.K.:35)

Baharıya güller geldi
Bahçeye bülbüller geldi
Arkadaşım bir baksana
Garıya kimler geldi (K.K.: 17)

Bahçede uzanmışım
Gül gibi kızarmışım
İster al ister alma
Gaderiğe yazılmışım (K.K.:34)

Bahçelerde babıyar
Boyum boyuna uyar
İki göñül bir olsa
Ayırmaya kim gıyar (K.K.: 19)

Bahçelerde bathıcan
Uzun boylu alıcan
Dümbük bubanı vermesse
Dabancamla vuracam (K.K.: 52)

Bahçelerde idi şah
Boyum uzun gendim şah
İki göñül bir sevmiş
Ayıramaz padişah (K.K.: 14)

Bahçelerde limonu
Kestim suyunu yolunu
Beş gün oldu görmedim
Nazlı yarığın boyunu (K.K.: 36)

Bahçelerde tosbağa
 Fidan boylu Mustafa
 Ne anañ var ne bacıñ
 Bi Hürü'ñ var Mustafa (K.K.: 50)

Bakkaldan şeker aldım
 Dartmadan vèrdi baña
 Elbet bir gün sorarım
 Dalga geçmeyi saña (K.K.: 8)

Bakkaldan yumak aldım
 Oya örecem diye
 Köyümüzden yar sevdim
 Her gün görecem diye (K.K.: 6)

Baş örtümün ucuna
 Sakız bağladım sakız
 Doğru söyle sevdiğim
 Sever mişin başka gız? (K.K.: 35)

Batıcanı doğradım
 Doğradım da vurmadım
 Serbes serbes gezerken
 İftiraya uğradım (K.K.: 6)

Batıcanı haşladım
 Doldurmaya başladım
 Yar geliyor dediler
 Oynamaya başladım (K.K.: 13)

Ben armudu dişledim
 Sapını gümüşledim

Sevdiğimifi ismini
Mendilime işledim (K.K.: 41)

Beyaz géyme toz olur
Siyah géyme söz olur
Gel beraber gezelim
Muradımız tez olur (K.K.: 36)

Beyaz ilan da boz ilan
Gözlerim doldu tozunan
Var mı ola bizim gibi de
Tarlası görüken boz ilan (K.K.: 15)

Beyaz taksi boyandı
Gapımıza dayandı
Tam kaçacak sırada
Cadı yengem uyandı (K.K.: 30)

Bir daş attım havaya
Düşti Çukurova'ya
Elci bir kız gandırmiş
Yarım kilo helvaya (K.K.: 5)

Bir oyam var tülbente
Sevdiğim var gurbette
Gurbette olursa olsun
Sevgisi var yürekde (K.K.: 34)

Bre eller bre eller
Evimize dolun eller
Bizim evde düğün kurulmuş
Buna başka düğün deller (K.K.: 29)

Bosdana çulluk girdi
 Daşlayayım mı ne déyon?
 Yar üstüne yar sevdi
 Boşlayayım mı ne déyon? (K.K.: 36)

Bu dağlar bizim olsa
 Yaprağı üzüm olsa
 Yarifi uykusu gelmiş
 Yasdığı dizim olsa (K.K.: 7)

Bu yol Fakılar yolu
 Hem gar yağar hem tolu
 Saçını yan daramış
 Kayınpederiñ oğlu (K.K.: 28)

Büñgöl büñgöl daşma gız
 Yazmış gibi goşma gız
 Yeñi gelin olmuşsuñ
 Gıncırlaktan düşme gız (K.K.: 7)

Çapa yaptım terledim
 Dama çıktım parladım
 Amcamıñ oğlunu görünce
 Çifte mendil salladım (K.K.: 8)

Çaya indim ağlarım
 Gülü deste bağlarım
 Biri benim içindir
 Birini yare yollarım (K.K.: 46)

Çaydanlıkda suyum var
 Utanacak neyim var

Şu Sucular köyünde
Sümbül boylu yarım var (K.K.: 56)

Çaydanlıkda çayım var
Utanacak neyim var
Şu Tarsus'ufi içinde
Top kekilli yarım var (K.K.: 14)

Çiçek açmış bir dalsıfı
Çevrem yadigar galsın
Vızıldayıp dururum
Ben arıyım sen balsıfı (K.K.: 38)

Çulfağışi engini
Ben bulmuşam dengimi
Gidiş söyleş o yare
Buçaklasıfı gendini (K.K.: 52)

Dabancalar patlasıfı
Düşman olan çatlasıfı
Şu gızıfı şerefine
Vuruş davul patlasıfı (K.K.: 7)

Dağdan indim düzlere
Dilen oldum gözlere
İşte ben gidiyom
Galsın buralar sizlere (K.K.: 2)

Dağlarda biter çaltı
Evleri selvi altı
Acele étme sevdiğim
Daha yaşış on altı (K.K.: 52)

Dağların etekleri
 Otluyor inekleri
 Ah solmuş açılmıyor
 Muhabbet çiçekleri (K.K.: 33)

Dağlarda gar galmadı
 Yüreğimde fer galmadı
 Daha yazacaktım
 Mektupda yer galmadı (K.K.: 41)

Dam başında buturak
 Geliş gızlar oturak
 Ne oturak ne galkak
 Gelin olup gurtulak (K.K.: 6)

Damdan dama ip gerdim
 İpekli mendil serdim
 Gomsumuzü oğlunu
 Candan yürekden sevdim (K.K.: 14)

Defiz ortası mildir
 Bizi söyleden dildir
 Bir sen söyle bir de ben
 Bakalım dertli kimdir? (K.K.: 36)

Defiziñ ortasında
 Cam mısıñ, ayna mısıñ?
 Saçarımla oynama
 Sen benim gocam mısıñ? (K.K.: 35)

Dere boyu gum çalar
 Mor sümbüllü bohçalar

Gız ben seni almazsam
Köylü de bana oh çalar (K.K.: 34)

Dere dere gidelim
Goyun guzu güdelim
Yar ikimizi görmüşler
Nasıl inkar édelim (K.K.: 20)

Dere dere giderim
Mor goyun güderim
Sultan benim olursa
Yaylalara giderim (K.K.: 33)

Dere geliyor dere
Gumunu sere sere
Dere beni al götür
Seniñ gittiğini yere (K.K.: 14)

Döver biçer geliyor
Ekini biçe biçe
Benim yarım geliyor
Samsunu içe içe (K.K.: 36)

Duvar dibi yaş mı olur?
Bundan ince gaş mı olur?
Bundan ince gaş olsa
Huvardaya baş mı olur? (K.K.: 38)

Duvardaki böcekler
Duvarı delecekler
İstemediğim birine
Beni zorla vérecekler (K.K.: 15)

Efeye bak efeye
 Sırtındaki kebeğe
 Gız oğlanı gandırımış
 Bir tencere lepeye (K.K.: 17)

Ekin ektim olacak
 Bu dert beni alacak
 Dert değil gara sevda
 Adam bundan ölecek (K.K.: 35)

Elbisem yeşil olsuğı
 Parası peşin olsuğı
 Sevdieğim oğlanığı
 Gözleri ela olsun (K.K.: 17)

Elbisemiğ yüğden yüzü
 Bir al döner bir gırmızı
 Ağrıtdı mı incitdi mi?
 Nazlı yarım birifizi? (K.K.: 42)

Elma armut ayva nar
 Meyve dolu bohçalar
 Tarsus'ufı gızları
 Güzeldir yürek dağlar (K.K.: 52)

Ev süpürür toz éder
 Gız oğlana göz éder
 Ođlanıđ gūnahı yok
 Ne éderse gız éder (K.K.: 46)

Evifizi sokakdan
 Penceredir goruyan

Fistan aldım yarime
Üç güllü basmadan (K.K.: 26)

Evleriniñ önü gaya
Gayadan bakallar aya
Yarım binmiş de geliyor
Guyruğu gınalı ata (K.K.: 33)

Fasulyeyi basdırdım
Toprak tenceresine
Gel yarım gonaşalım
Mutfak penceresine (K.K.: 17)

Galemimiñ ucuna
Divit diyorlar divit
Seni sevdim seveli de
Yiğit diyorlar yiğit (K.K.: 14, 15)

Gara gara gazanlar
Gara yazı yazanlar
Cennet yüzü görmesifi
Aramızı bozanlar (K.K.: 8, 34)

Garanfil ekmeden
Köküne su dökmeden
Seve seve yar sevdim
Bir sefer öpmeden (K.K.: 2)

Garanfil oylum oylum
Geliyor selvi boylum
Selvi boylum gelirken
Şen olur deli gönlüm (K.K.: 20)

Garyolada yatıyor
 Yorgan göbek atıyor
 Çok yaklaşma sevgilim
 Bıyıklarını batıyor (K.K.: 6)

Gayalarda sarmaşık
 Sarmadan oldum âşık
 Kız néreden geliyofı?
 Saçıñı başıñı dolaşık (K.K.: 33)

Geline bak geline
 Elma vérdim eline
 Ellerimi dayadım
 Yarıñı ince beline (K.K.: 32)

Giderim eliñizden
 Gurtulam diliñizden
 Yeşil baş ördek olsam
 Su içmem gölüñüzden (K.K.: 12)

Gidiñ bulutlar gidiñ
 Yarime selam édiñ
 Yarim uykudaysa
 Uykusunu haram édiñ (K.K.: 6)

Gittiğim gidişimdir
 Géydiğim ibrişimdir
 Dön bir daha göreyim
 Belki son görüşümdür (K.K.: 17)

Gök ceviz olur mu?
 Güzele doyulur mu?

Güzel seven gençleriñ
Golları yorulur mu? (K.K.: 18)

Gökde uçan teyyare
Selam söyle o yare
Ben gendime yar buldum
Bulsuñ gendine çare (K.K.: 12)

Gökde yıldız elli altmış
Mevla'm neler yaratmış
İkimiziñ de boyunu
Ölçmüş gibi yaratmış (K.K.: 19)

Gökde yıldız ellidir
Ellisi de bellidir
Sevda çeken kızlarıñ
Gözlerinden bellidir (K.K.: 41)

Gözdür bu görmek ister
Göñüldür sevmek ister
Beni soran olursa
Çıkar iresmimi göster (K.K.: 25)

Gunduram var rafda
Bilmem ne tarafda
Ağla gözlerim ağla
Ayrılık var bu hafda (K.K.: 24)

Günnerden çarşambadır
Senin gözüñ ondadır
Nişanlanacaksınız
Bu haber bir bombadır (K.K.: 8)

Güzleğe gelseñe gı
 Adımı bilseñe gı
 Gıncırhğa binip de
 Göñlümü çalsafia gı (K.K.: 12)

Haftalıkta ot döğërim
 Ben nişanlımı öğërim
 Nişanım gıyuya düşmüş
 Ben bu kafayı döğërim (K.K.: 40)

Hıçkırık dıttu beni
 Yaktı gurıttu beni
 Eliñ oğlu değil mi
 Gitti unıttu beni (K.K.: 34)

Hoca ezan okuyor
 Sesi beni yakıyor
 Benim sevdiğim oğlan
 Lise soñda okuyor (K.K.: 36)

Hoca geliyor hoca
 Elinde sarı bohça
 Bize küçük diyollar
 Bizde isteriz goca (K.K.: 6)

İki gemi yanaşır
 İçi dolu çamaşır
 Bu Tarsus'un kızları
 Goca diye ağlaşır (K.K.: 20)

İki tahta çakdılar
 Arasından baktılar

Daha yaşım güççükdü
Başa nişan dakdılar (K.K.: 8)

İlana bak ilana
İlan kaçmış ormana
Anam beni vérmiyor
Ela gözli öğlana (K.K.: 35)

İlengerde duz olsam
Nişanlılı gız olsam
Garşıdan yar gelirken
Evde yalnız olsam (K.K.: 40)

İndim guyu dibine
Bakdım suyuğ irengine
Analar gız doğuruyor
Vérmiyor sevdiğine (K.K.: 45)

İp attım gulaç diye
Dağları dolaş diye
Ben seni néye aldım
Yanıma yoldaş diye (K.K.: 17)

İstanbul'un parkında
Yıldızlarığ altında
Ben bir oğlan sevmişdim
On üç on dört yaşında (K.K.: 32)

İstanbul yolu gibi
Gezerim deli gibi
Sevdiğimi özledim
Baharığ güli gibi (K.K.: 33)

Eyi ınar meŖe ınar
 Sen bifiler yaŖa ınar
 Yarım glgende glgelenecek
 Yaprağını devŖir ınar (K.K.: 18)

Galeden indim bgn
 Elimde gaynar ggm
 Ne vefasız yarımıŖ
 Ne dn geldi ne bgn (K.K.: 1)

Gapılarda olur zil
 Haydi gz yaŖını sil
 Dnp gelecek safa
 Sen onuŖi gadrini bil (K.K.: 25)

Gar yağar alçaklara
 Dklr saçaklara
 YeŖile bir yar sevdim
 Sığmıyor gucaklara (K.K.: 9)

Gara Ŗalvar dikerim
 Diker diker skerim
 Eller yarım dedikçe
 Ben boynumu bkerim (K.K.: 39)

Garaları geyersin
 Neden boyun eğersin
 Eğme boynunu eğme
 Syle buban eversin (K.K.: 29)

Garanfil alacaktır
 Sararıp solacaktır

Ben imama danışdım
Sen benim olacaksın (K.K.: 14)

Garanfil deste deste
Gel beni bubarndan iste
Eğer bubam vürmesse
Soñ sözü benden bekle (K.K.: 36)

Garanfilim gatmerim
Al goynuñu yat beni
Benden güzel bulursan
Garyoladan at beni (K.K.: 34)

Garanfilim mor oldu
Bilmem baña ne oldu
Önce abi diyordum
Soñra sevgilim oldu (K.K.: 4)

Garpuz kestim gan çıktı
İçinden ilan çıktı
Benim sevdiğim oğlan
Askerde subay çıktı (K.K.: 6)

Garyolam engin olsa
Sevdiğim zengin olsa
Zenginlikde mefa yok
Gafamın dengi olsa (K.K.: 39)

Gaşların ok dedikçe
Kirpiğin çok dedikçe
Pek mi gönlün büyüdü?
Seniñ gibi yok dedikçe (K.K.: 38)

Gızılırmak akıvérdi
 Gızlarıñ ovaya indi
 İkimiziñ hakkında yarım
 Ah ne déndi ne déndi (K.K.: 40)

Gızın adı melekdir
 Elbisesi yeledir
 Yakası açık gezmek
 Sevdalıyım demektir (K.K.: 53)

Golundaki saate
 Nacar diyorlar nacar
 Seni sevdim seveli
 Gaçar diyorlar gaçar (K.K.: 55)

Gulağındaki küpeler
 Kösteklidir köstekli
 Biz ikimiz seniñile
 On senedir istekli (K.K.: 35)

Kekliğim uçar gelir
 Yurdundan gaçar gelir
 Göñül goşar ardından
 Dağları aşar gelir (K.K.: 47)

Kemanımıñ yayları
 Ben sayarım ayları
 Yarım gelecek diye
 Hazırladım çayları (K.K.: 54)

Kesdaneyi budamışlar
 Filiz vérmesini diye

Beni yardan ayırmışlar
Künde görmesifi diye (K.K.: 14)

Köprünüfi altı fıstık
Bekçilere çalar ıslık
Bizim köyüfi kızları
Taze gavrulmuş fısdık (K.K.: 53)

Lokumuñ eyisinden
Gısmet var irisinden
Seni pek çok seviyor
Haber var birisinden (K.K.: 29)

Mandaline portakal
Gitme yarım burda kal
Beni yardan ayıran
Hem kör olsuñ hem topal (K.K.: 54)

Mani benim ezberim
Gan ağlıyor gözlerim
Ben o yarıñ yolunu
Ölene dek gözlerim (K.K.: 8, 39, 40)

Mani bilmem ne diyem
Hangi yollara gidem
Yangınlar başımda
Boynumu büküp gidem (K.K.: 5)

Mani bilmem ne déyim
Beş mani bora édeyim
Yarım gelip geçerse
Yoluna hara édeyim (K.K.: 54)

Mani mani cit mani
 Açık goyduñ ört beni
 Goynunda terlemişim
 Sineñde soğut beni (K.K.: 43)

Mani mani mendilden
 Çıra yaktım gändilden
 Gel otur mani diyek
 Sen ağızdan ben dilden (K.K.: 10)

Mani mani rehindir
 Manime gelen kimdir
 Gızlar mani diyelim
 Bakalım dertli kimdir (K.K.: 54)

Masa üstünde buçak
 Abim dükkân açacak
 Evlenmeyin oğlanlar
 Naylon gızlar çıkacak (K.K.: 8)

Masa üstünde ilan
 İlan boynuma dolan
 İşaretden annamayan
 Eşşek gafalı oğlan (K.K.: 54)

Masa üstünde ilan
 İlan masayı dolan
 Şimdi burdan geçecek
 Eşşek gafalı oğlan (K.K.: 14)

Masa üstünde masa
 Gel esnafa esnafa

Benim sevdiğim oğlan
Gara gözlü Mustafa (K.K.: 55)

Masa üstünde vişne
İşle ablacığım işle
Bizim eve yakışır
Uzun boylu enişde (K.K.: 15)

Mavi yelek ördüğüm
Ayda yılda gördüğüm
Safıa hasda diyollar
Geçmiş olsuñ sevdiğim (K.K.: 48)

Maydunuz demet demet
Yarimiñ adı Memet
Memet beni alırsa
Ne garışır hökümet (K.K.: 37)

Mektup yazdım gışıdı
Galemim gümüşüdü
Biraz daha yazacaktım
Barmaklarım üşüdü (K.K.: 41)

Mendilim yele yele
Ben düşdüm gurbet ele
Yedi mendil çürüttüm
Gözyaşım sile sile (K.K.: 44)

Menekşe daşda olur
Püskülü başta olur
En gorkulu sevdalar
On altı yaşda olur (K.K.: 36)

Mendil bağlarım yandan
 Seni severim candan
 Alacaksañ al beni
 Vazgeçerim bu candan (K.K.: 33)

Mendilim mor menekşe
 Beni salma ateşe
 Yazı böyle geçirdik
 Neyleyeyim bu gışa (K.K.: 56)

Mendilim turalıdır
 Sevdiğim buralıdır
 Geçme gapım öntünden
 Yüreğim yaralıdır (K.K.: 24)

Mendiliñi düreyim
 Bekle beni geleyim
 Uyan uyan sar beni
 Yâr olduđuñu bileyim (K.K.: 6)

Merdini merdini
 Kim bilir kimiñ derdini
 Ağaçlar galem olsa
 Bitmez yazmaynan derdimi (K.K.: 15)

Mor menekşe mor sümbül
 Bahçede öter bülbül
 Eliñ olsuñ çiçekler
 Baña yeter bir tek gül (K.K.: 47)

Motur horlayıp gelir
 Çamır toplayıp gelir

Benim sevdiğim oğlan
Mendil sallayıp gelir (K.K.: 54)

Ocak başı makara
Oğlan gıza yakara
Gaynanamıñ nikahı
İki guruş on para (K.K.: 8)

Ördek suda yüzde gel
Sevdiğimi al da gel
Sevdiğimi almazsañ
Resmini çalda gel (K.K.: 30)

Pambık toplarım pambık
Elimiñ yarasıyla
Beni dokdura götür
Pambığıñı parasıyla (K.K.: 40)

Pancar pezik değil mi?
Çiğer ezik değil mi?
Ben sevdim eller aldı
Baña yazzık değil mi? (K.K.: 13)

Patetesi haşladım
Soymaya başladım
Aklıma sen gelince
Ağlamaya başladım (K.K.: 54)

Peçinciler peçinde
Benim yarım içinde
Ayran yapıp gönderim
Yanmış terifi içinde (K.K.: 10)

Sac üstünde gözleme
 Yalancıkdan özleme
 Ne muradını varısa
 Sakın benden gizleme (K.K.: 24)

Sandık üstünde sandık
 Tez sevdik tez usandık
 Duttukda göñül vérdik
 İnsan evladı sandık (K.K.: 29)

Sarı gemi yanaşır
 İçi dolu çamaşır
 Bu Tarsus'un kızları
 Oğlan diye ağlaşır (K.K.: 56)

Sarı üzüm salkımı
 Aldını yarım aklımı
 Eğer beni almassañ
 Helal étmem hakkımı (K.K.: 18)

Sepet sepet yumurta
 Sakın beni unutma
 Unutursañ küserim
 Mektubumu keserim (K.K.: 6, 8, 29, 40)

Siyah taksi boyanmış
 Gapımıza dayanmış
 Sabahleyin kaçarken
 Fallik bacım uyanmış (K.K.: 34)

Su çekilir govayıla
 Yemek bişer tavayıla

Merak étme nazlı yar
Her iş biter duayıla (K.K.: 50)

Su gelir ışıl ışıl
Abim köyde çalışır
Gurban olam abime
Ne géyerse yakışır (K.K.: 13)

Su gelir kütüğünden
İçilmez köpüğünden
Goyun olsam sarılsam
Şu yarıñ topuğundan (K.K.: 38)

Şifonuñ yeşil olsun
Parası peşin olsuñ
Sevdiğim oğlanıñ
Gözleri yeşil olsuñ (K.K.: 10)

Şu dağlar yüce yüce
Düş gördüm gündüz gece
Gökde uçan güvercin
Yarimiñ hali nice (K.K.: 26)

Şu dere deriñ dere
Gölgesi seriñ dere
Gel sarılalım yatalım
İkimiz bir mindere (K.K.: 23)

Tadellem datlıdır amma
Senin gadar değıl
Seni herkes sever amma
Benim gadar değıl (K.K.: 36)

Tarsus'dan aldım ipek
 Seviyorum seni pek
 Yalancı déme bafia
 Sözüüm vallahi gerçek (K.K.: 15)

Tarsus'un yolu daşlı
 Gel beri galem gaşlı
 Ne oldu saña a gız
 Her gün gözleriñ yaşlı (K.K.: 49)

Tasa üstünde tasa
 Susamıñ boyu gısa
 Acep yarım gelir mi?
 Bu manileri duysa (K.K.: 54)

Tesdiyi doldurduñ mu?
 Giderken yorulduñ mu?
 Ben sana abi dérken
 Sen bafia vurulduñ mu? (K.K.: 48)

Teyyarenin dumanı
 Yokdur yarin imanı
 Altından köşk yaptırdım
 Gümüşden merdiveni (K.K.: 49)

Tren gelir firezden
 Tahtaları kirezden
 Saña bir çift sözüüm var
 Şimdi değil birazdan (K.K.: 27)

Tren geliyor tren
 İçinde Zeki Müren

Zeki Müren istemem
İsterim taksi süren (K.K.: 35, 40)

Treniñ gazanı yok
İçinde yazanı yok
Dokuz memleket gezdim
Yarımden güzeli yok (K.K.: 53)

Uzun dere giderim
Geri döner gözlerim
Gara gözlü Hacer'im
Böyle miydi sözleriñ? (K.K.: 9)

Yağmur yağar sel akar
Dağı bayırı yakar
Doğuşdan güzel olan
Gören yiğidi yakar (K.K.: 41)

Yarım arpa biçiyor
Suyu nérden içiyor
Öyleniñ sıcağı da
Gafasına geçiyor (K.K.: 17)

Yayla gülü nedendir
Çiçeği gendindendir
Hep benim çekdiklerim
Yarimiñ derdindendir (K.K.: 48)

Yaylanıñ çimenine
Gül açtı mine mine
Sigaramıñ içine
Sığar mısıñ Emine? (K.K.: 23)

Yaza yaza az geldi
 Çarşıya kirez geldi
 Daha yazacaktım
 Mrekkekim az geldi (K.K.: 13, 41)

Yazı yazdım yazıdı
 Galemim kirez idi
 Daha çok yazacaktım
 Mrekkekim az idi (K.K.: 39)

Yel eser savrulur
 Cihan başa da devrilir
 Gel sevdiğim bir öpeyim
 Yoluşı buradan ayrılır (K.K.: 26)

Yemeniniş yeşili
 Sil gzyş yaşını
 Başa mjdeler olsuşı
 şimdi buldum eşimi (K.K.: 54)

Yeşil taksi geliyor
 imeneri eziyor
 Ablam gelin oluyor
 Sıra başa geliyor (K.K.: 6)

Yokuşda da yorulduğı mı?
 Sen szme darıldığı mı?
 Sen başa yar olalı
 He boynuma sarıldığı mı? (K.K.: 50)

Yksek ceviz dalları
 Sıva yarım golları

Gece gelme gündüz gel
Anam kesdi yolları (K.K.: 19)

Zeytin yaprağı dökmez
Muhabbet candan yetmez
Bu gözler seni gördü
Başkasına kar etmez (K.K.: 2)

2. Toplumsal konuları işleyen maniler;

Yoksulluk, askerlik, öksüzlük, anne- babanın kıymetini bilme, kaynana – gelin anlaşmazlığı, etnik farklılıklar, yöresel özellikler gibi konuları işleyen maniler bu bölümde verilmiştir.

Adananiñ uşağı
Yandan bağlar guşağı
Yedi sene dul galsam
Almam Arap uşağı (K.K.: 10, 36, 54)

Atımıñ başlığı yok
Gönlümüñ hoşluğu yok
Ben dilberi sevemem
Cebimiñ harçlığı yok (K.K.: 15)

Ay doğdu mu doğdu mu?
Yıldız tamam oldu mu?
Yarimi asker aldımız
Taburuñuz doldu mu? (K.K.: 17)

Ayna atdım çayıra
Şavkı vurdu bayıra

Yiğidiñ yakışığı
Elindeki cıgara (K.K.: 40)

Bak şu çeşmeniñ akışına
Su içecek tası yok
Gırma insan galbini
Yapacak ustası yok (K.K.: 29)

Bamya susuz bişer mi?
Yollar ayrı düşer mi?
Benim abim askerdir?
Baña gülmek düşer mi? (K.K.: 35)

Bathıcanı haşladım
Doldurmaya başladım
Dédiler abiñ asger
Ağlamaya başladım (K.K.: 48)

Böğün hava bulutlu
Asgerlere ne mutlu
Asger gızı görünce
Nöbetliğı unuttu (K.K.: 37)

Böğün hava bulutlu
Şöförlere ne mutlu
Şöför gızı görünce
Direksiyonu unuttu (K.K.: 51)

Ceviz dalı gırıkdır
Dibinde su durukdur
Anası bubası öleniñ
Dayıma boynu bükükdür (K.K.: 5)

Çarşıdan aldım ilana
 Gıydım goydum sahana
 Hiç ömrümde görmedim
 Böyle de cadı ganyana (K.K.: 4)

Çorabımıñ ağına bak
 Döndür de bağına bak
 Eğer Gızılçukur'u görürseñ
 Dön de Alanyatağa bak (K.K.: 19)

Çukurova uşağı
 Gevşek bağlar guşağı
 Onu bunu dıñnemez
 Çeker vurur buçağı (K.K.: 6, 8, 41)

Davulumuñ üstü tekir
 Baña diller Deli Bekir
 Baklavayı çokça getir
 Yiyemesek geri götür (K.K.: 52)

Dereleriñ akıntısı
 Sucular'ın döküntüsü
 Dedem de gitti mezara
 Gelmedi okuntusu (K.K.: 56)

Doğru sözlere ganıñ
 Dediđime inanıñ
 Gıymetini bilmeli
 Anayıla bubanıñ (K.K.: 4)

Duvar üstünde para
 Bakdım tuğlası gara

Sen de mani bilmezsin
Maymun yüzlü maskara (K.K.: 14)

Duvara çaktım gazzık
Gaynanam ölmüş yazzık
Öldüğüne acımam
Bir top bezime yazzık (K.K.: 6, 17, 36, 55)

Garabüber döveller
Adana'yı öveller
Adana'ya gız vërme
Meses ile döğeller (K.K.: 34, 50, 51)

Garanfil uzun olur
Sarı gül yazın olur
Unutmam kötü sözü
Gün gelir ilazım olur (K.K.: 42)

Garyola yata yata
Etrafıma baka baka
Yüreklerim yârelenmiş
Dokdur hapı yuda yuda (K.K.: 44)

Garyolanı engin olsuñ
Sevdiğim zengin olsuñ
Zenginlikden ne çıkar
Gafamın dengi olsuñ (K.K.: 54)

Garyolanıñ demiri
Bubam vërdi emiri
Eğer bubam vërmesse
Gaçmak Allah'ıñ emri (K.K.: 42)

Gavga dövüş olmasın
 Beñizifiz heç solmasın
 Yaşayalım Tarsus'da
 Göflümüze dert olmasın (K.K.: 12)

Gayadan indirdiler
 Gır ata bindirdiler
 Bizim güzel gızımızı
 Ahıra indirdiler (K.K.: 37)

Gaynana gazan gapağı
 Oğlu da şeker topağı
 Gaynanayı sorarsaın
 Ara eviñ köpeği (K.K.: 11, 13, 44)

Gaynanayı ne yapmalı
 Gaynar gazana atmalı
 Yandım gelin dedikçe
 Altına odun atmalı (K.K.: 6)

Guyudan indirdiler
 Kebenden döndürdüler
 Canım gibi gafayı
 Kepçeye çevirdiler (K.K.: 9)

Havası yaz gış serifin
 Yeşildir her bir yerifin
 Yaşamalı Tarsus'da
 Düşünmeden derifin derifin (K.K.: 12)

Hey natırım natırım
 Yok mu benim hatırım

Bahşışimi vérmezseñiz
Gapı öfütinde yatırım (K.K.: 45)

Írafda limon duzu
Alma şehirli gızı
Alırsan da köylü al
Hem dadı var hem duzu (K.K.: 13)

Kekliğim seker ağlar
Tüyünü döker ağlar
Anasız gelin olan
İçini çeker ağlar (K.K.: 30)

Maniler çiçeklidir
Birbirine eklidir
Davulcunuñ daveti
Mutlaka böreklidir (K.K.: 7)

Maşa maşaya beñizer
Maşa şişeye beñizer
Şu zamanıñ gızları
Gancık sıpaya beñizer (K.K.: 53)

Motur geliyor motur
Arkası tenikeli
Şöför olma sevdiğim
Şöförlük tehlikeli (K.K.: 10)

Ocak başı yarıldı
Gaynana baña darıldı
Darılırsa darılıñı
Oğlu da baña sarıldı (K.K.: 18)

Orda doğduk mutluyuz
 Gelifi mutlu olufuz
 Bize derler Tarsuslu
 Sevinelim cümlemiz (K.K.: 47)

Piriket piriket gezerim
 Ben piriket dizerim
 Çok konuşma gaynana
 Bire gibi ezerim (K.K.: 54)

Ramazan olsun gutlu
 Teşrifi baldan datlı
 Heç günah işlemeden
 Dutanlara ne mutlu (K.K.: 5)

Sarı gavun dilimi
 Çek gaynana diliñi
 Birazdan oğluğ gelince
 Gırar gambur belifi (K.K.: 54)

Söğüdü budamışlar
 Fıskın vérmesiñ diye
 Yari asger étmişler
 Beni görmesiñ diye (K.K.: 1)

Su goydum su tasına
 Gül goydum ortasına
 Ben dedemi gönderdim
 Mezarlık ortasına (K.K.: 4)

Şekerim var ezilecek
 Dülbentlerde süzülecek

Bekletme a efendim

Çok gapım var gezilecek (K.K.: 35)

Şu dağlar demirdendir

Geçen gün ömürdendir

Feleğîñ bi guşu var

Dırnağı demirdendir (K.K.: 41)

Takaya filcan goydum

İçine mercan goydum

Gaynanamıñ adını

Guyruklı sırçan goydum (K.K.: 15)

Tasa goydum ayrıñı

Geldi gurban bayramı

Ben aşgere gidince

Eller yapsıñı bayramı (K.K.: 33)

Tren düdüğünü ötdürür

Kömürleri dökdürür

Şu Tarsus'ufı gızları

Bir mendili öpdürür (K.K.: 7)

Ulu cami direk isder

Söylemeye yürek isder

Benim garnım tokdur ama

Arkadaşım börek ister (K.K.: 56)

Yağmur yağar iplere

Su dolduruñ küplere

Allah bizi yazmasın

Kel gafalı Kürtlere (K.K.: 48)

Yaş bamya bişer mi?

Yere düşer şişer mi?

Sen gavur ben Müslüman

Bize nikah düşer mi? (K.K.: 24)

1. 2. 1. 7. Tekerlemeler

Tekerlemeler, masal, hikaye, bilmece ve halk tiyatrosu gibi bazı türler içinde veya müstakil olarak ortaya çıkan ürünlerdir. Vezin, kafiye, aliterasyon ve seciden yararlanılarak his, fikir ve hayallerin; güldürü, tezat, abartı, tuhaflık ve şaşırtmaya dayalı olarak bazı söz kalıpları içinde ard arda sıralanmasıyla oluşturulur. Anlatı türlerindeki tekerlemelerden sonra asıl konuya, olaylara girilir.

Tekerlemeler, genellikle içinde buldukları türlere göre masal ve oyun tekerlemesi gibi adlar alırlar. En bol tekerlemeye masalların başında, ortasında veya sonunda rastlanır. Bu tekerlemelerin kaynağını insan aklının kabul ettiği kurallar dışında hayali, uydurma söz ve olaylarla gerçek maceralar oluşturur.¹³⁸

Tarsus yöresi dağ köylerinde tekerleme söylemek genellikle masal anlatanlarda görülen bir beceridir. Herkes masal anlatamayacağı gibi tekerlemede söyleyemez. Masalların başlarında ve sonlarında -bazen ortalarında da olabilir- çocuk oyunlarında tekerleme söylenir. Hatta bazen oyunun ebesini bazen de şanslı kişiyi bulmak için çeşitli tekerlemelere başvurulur. Çocukları avutmak, güldürmek; yerine göre de kandırarak onun aklındaki unutturmak için tekerlemeler söylenir. Derlediğimiz aşağıdaki tekerlemelerin bir bölümünü masal tekerlemeleri, bir bölümünü oyun tekerlemeleri oluştururken bazı tekerlemeler de kulağa hoş geldiği veya zor söylendiği için halk arasında yaşamaktadır.

Masal tekerlemeleri bölümündeki tekerlemelerin bazıları yöredeki halk kültürü ürünlerini derleyen Hilmi Dulkadir'in çalışmasından alınmıştır. Bu ürünleri mümkün olduğunca yöre ağızına uygun olarak vermeye çalıştık.

1. Masal tekerlemeleri;

Masal Tekerlemesi: 1

Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, şu evrende ne varsa, hepsi başka biçimde. Kimi ağaç, dal sarmış, göklere kucak açmış. Kiminiñ boyu ufak, nedense bodur galmiş. Öyle insanlar vardır ki dili dikendir batar, öylesi de vardır ki dilinden

¹³⁸ Şükrü Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara: Akçağ Yay., 1993, s. 589-590.

ballar akar. Bu masalı anlatan tatlı ihtiyar dedî ki her masalda mutlaka güzel bir öğüt yatar. Uzun söze ne gerek, masalımıza başlayalım. İyileri övüp, kötöleri daşlayalım.

Masal Tekerlemesi: 2

Bir varmış, bir yokmuş, evvel zaman içinde kalbur saman içinde deve tellal iken, pire berber iken, ben anamıñ bubamıñ beşşigini sallar iken. Var varanıñ, sür süreniñ, destursuz bağa gireniñ, yetim malı yiyeniñ, yalan yere tanıklık edenıñ, hırsızlık yapanıñ, şunuñ bunuñ arkasından gonuşanın, ana buba sözü dinlemeyeniñ, halî yamanımıñ; şu karşiki dağlardaki dumanmış. Bir kedi çıkdı karşımıza. O kedideki gözler, o kedideki ağız, o kedideki gaşlar, o kedideki burun, o kedideki ayak, o kedideki guyruk; bir deli oğlan bilirim, dinlemez kimseden buyruk. Yalan yalan, o yalan, fili yuttu bir ilan, bu da mı yalan? Çocuk hasta, çorbası tasta, püskülü mavi, inadına kavi. Eveleme, develeme, deve kuşu govalama. Vardım İstanbul'a, İstanbul'da Sultanahmet'e. Bir minare, bir minare; hayır tam altı minare, müezzinler ezan okur tane tane. Neyse efendim, fazla uzatmayalım, pek alçaklarda yatmayalım, Yüksekte yatarsak kuş alır, alçakta yatarsak su alır. Geriye kala kala şu masalımız kalır.

Masal Tekerlemesi: 3

Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, biz hayladık hoyladık, cümle alemi topladık, Allah'ın kıştı, tandırın başı olur da kim gelmez. Haylayan da geldi, hoylayan da geldi, hele büyük başı büyük ayak gara kadı geldi. Kadıyı duyunca yabanın gazı, ördeği geldi. Ördeği, kazı görünce bir de çulsuz tazı geldi. Tazının peşinden de görmemişiiñ oğlu, Kör Memiş'in gızı geldi. Ne etti etti, arkası sökün etti. Kambur Ese, Sarı Köse geldi. Biri saltanata, biri süse geldi.

Masal Tekerlemesi: 4

Dinle hikayeti, dilberler elinden şikayeti. Güzeller elinden tat, çirkinler elinden dert ile feryat. Kalaycı oldum kalayladım kapları, kırıldı hep tavanın sapları. Tabip oldum yapıverdım hapları. Barmakda yüssük, öpmeye yazzık. Öpdüm alelacele, çıkdım

yukarı. Bakdım üç otuzunda bir garı. Sümükler sarkar, görenler gorkar. Bir varmış bir yokmuş. Allah'ın deli gulları çokmuş ama bizden de delisi yokmuş.

Masal Tekerlemesi: 5

Vakdi zamanında zaman zaman içinde, kalbur saman içinde. Deve tellallık éderken, eşşek hamballık éderken, Şam'dan vurdun kılıcı, Şark'dan çıktı bir ucu. Yetmiş gazan kaygana, pirinci yédik garnımız doymadı, yüzümüz gülmedi, dişimiz ışımadı. Ha şurda, ha burda, altmış tarla firik buğday. Onu da yédik garnımız doymadı, yüzümüz gülmedi, dişimiz ışımadı. İçi dolu boş ambar, minareden büyük mumbar. Onu da yédik garnımız doymadı, yüzümüz gülmedi, dişimiz ışımadı. O yalan bu yalan, eşşeğe binip deveyi gucağına alan, fili yuttu bir ilan, bu da mı yalan?

Masal Tekerlemesi: 6

Bir varmış, bir yokmuş, evvel zaman içinde kalbur saman içinde geçi berberken, deve tellal, manda hambalken, horoz imamken, ben dedemi beşşikde tıfır mıfır sallarken düşürdüm. Anam gaptı yarmayı, ben gavradım sarmayı. Anam dédi: “Bırak sarmayı.” Ben dédim: “Sen de bırak yarmayı.” Anam bıraktı yarmayı, fırladım gaçtım anahtar deliğinden, gittim gittim, tam altı ay yörüdüm, merak éttim. Arkama baktım ki ne göreyim? Bir garış yol gitmişim. Neyse, tekrar başladım yörümeye, bu kez altı ay gittim. Bir kulak vérdim ki tellallar bağıyor: “Kırk gazan keşkekle, kırk gazan yoğurdu kim yiyecek” Hemen eve gittim. Kavak ağacı vardı, kırk kişi tuttum yontturdum, kırk kişi tuttum oydurdum, bir kepçe yaptırdım. Omuzlarım galdırdım, dizlerim daldırdım. Kırk gazan keşkekle kırk kazan yoğurdu o kepçeye daldırdım. Yaladım yuttum, dudaklarımın haberi bile olmadı. Neyse ayrıldım ordan. Bir memlekete vardım. Bir kâveye girdim. Bakdım hepsinin gözleri parlıyor. “Gözleriñiz néye parlıyor.” dédim. “Evlendik de ondan.” dédiler. “Beni de evlendirin.” dédim. “ Olur.” dédiler. Aldılar başa bir kız. Boyunu sorarsan minare gadar, gözleri lokma tavası gadar, memeleri un çuvalı kadar. Sümükleri sarkar, görenler korkar. Allahım yandım dédim beni kurtar. Gaç bakalım gaçmazmısın. Git bakalım gitmez misin. İndim sarayın bahçesine bakdım ki çiçekler çiçek aşıyor, haşlamacılar haşlama haşlıyor. Susun masalcı masala başlıyor.

Masal Tekerlemesi: 7

Bir varmış, bir yokmuş, Allah'ın kulu çokmuş. Evvel zaman içinde, deve tellal iken, sırçan berber iken, ben on beş yaşındayken, anamın bubenin beşğini tıngır mıngır sallan iken. Var varanın sür sürenin, destursuz bağı girenin hali budur hey! Yaran-ı safa, Bekri Mustafa, kaynadı kafa. Ak sakal, kara sakal, pembe sakal, yeni berber elinden çıkmış bir taze sakal. Kasap olsam sallayamam satırı, nalbant olsan nallayamam gatırı, hamamcı olsam dost ahbap batırı, Birisi benim karım değil. Doğru kelam, bir gün başıma yıkıldı hamam. Dereden siz gelişi, tepeden ben. Tahta merdiven, taş merdiven, toprak merdiven. Tahta merdivenden çıktım okarı, o çapkın kızlar, andıkça yüreğim sızlar. O perdeyi kaldırdım, baktım köşede oturur bir hanım. Şöyle ettim, böyle ettim, tabanını altına bir fiske vurdum. Buradan kalktık gittik. Az gittik, uz gittik, dere depe düz gittik, altı ay bir güz gittik. Bir de arkamıza baktık ki bir arpa boyu yer gitmişiz.

Masal Tekerlemesi: 8

Bir varmış bir yokmuş, Tanrı'nın kulu çokmuş. Evvel zamanın birinde, sonraki zamanın içinde. Develer gölde uçarken, balıklar çölden geçerken. Sirtında kamburu, elinde kalburu, deve gibi yamru yumru, geliyor çalım sata sata. Bindim bir yağız ata, dorudur diye. Minareyi beline sokmuş, borudur diye. Keloğlan yatmış galkmıyor, ayaklarım yorulur diye. Keloğlan yatar amma uyumaz, kel kafası kızınca develer gelse korkmaz.

Masal Tekerlemesi: 9

Zaman zaman içinde, kalbur saman içinde, develer top oynarken eski hamam içinde. Hasılı kelam, yıkıldı hamam. Üşüdüm üşüdüm üş oldum, bir torbacık keş oldum. Keşimi elimden aldılar, beni yola saldılar. Yolda bir darak buldum. Tarağı tataraya vurdum. Tatar bana at vardi, elime berat vardi. Bindim gittim küheylana, vardım indim Hindistan'a. Hindistan'da ganlar akar, güzeller de bafna bakar. Tamam tamam temaşa, hoş geldin Bayram Paşa. Bayram Paşa'nın atları, kiyir kiyir kişniyor, arpa saman istiyor. Arpa saman yokmuş, kilimcide çokmuş. Kilimci kilim dokur, üstünde bülbül

okur. “O bülbül benim olsa, ceplerim yemiş dolsa.” diye çıktım okarı, birde baktım bir garı. Yüzünde elli duvak, duvağı açtım bir gabak, adamdan azma, dişleri gazma, ensesi telli, kurbağa belli. Tozu dumana gattım, bir fiske attım, başladı feryada, koştular imdada. Kendimi şaşırđım, Kaf Dağı’ndan aşırđım. Göründü Sivas’ın bağları, Keloğlan’ın dağları. Bu dağlara gonalım, bir masal guralım. Harfi var, noktası yok, yapacak ustası yok. Başımda hindi, dinleyiñ şimdi.

Masal Tekerlemesi: 10

Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zaman içinde kalbur saman içinde. Zaman o zaman idi ki bitten binek, birenden yedek, çavdardan galkan, çöpten gargı; bu hal ile düştüm yola. Vara vara vardım bir Çamlıbel’e. Çamlıbel’de çamır dizde. Yetmiş garga beni görünce, hepsi bir yerde, hep bir ağızdan “Gelen ağamız giden paşamız!” demezler mi? Armudu taşıyalım, dibinde gışlayalım. Uzun sözden berisi, ala davşan derisi, müsaade ederseñiz masala başlayalım.

Masal Tekerlemesi: 11

Dokuz arısı vardı bubamıñ. Çıkarken sayarım, giderken sayarım. Bir de ne göreyim; günün birinde topal arı yok yerinde. Goştum eve, çıkardım çil horozu ahırdan dışarı; bindim horoz haşarı mı haşarı. Bindim üstüne, belenden aştım sel gibi, dağlardan estim yel gibi, sürdüm gittim yiğitler atın sürer gibi...

Masal Tekerlemesi: 12

Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, develer tellal iken, pire hamal iken, ben bubamın beşşigini salları iken. O yalan, bu yalan karıncaya vurduk palan; çektik yedi yerinden kalan. Deveye bindik, ineğı kucağımıza aldık, minareyi hançer diye belimize soktuk. O yalan, bu yalan. Harda hurda, eşşegi yédirdik gurda. Altmış tarla firik buğday yédik garnımız doymadı, yüzümüz gülmedi, bıyığımızın altı vız bile démedi.

Masal Tekerlemesi: 13

Zaman zaman içinde, kalbur saman içinde, cinler cirit oynarken eski hamam içinde. Biz ne sağa bakdık ne sola. Demir çarık, demir asa, düşdük yola. Var varamıñ, sür süreniñ, baykuşu çokdur viraneniñ. Dérken efendim ağası, bir ayağımı baldıranlara basmayayım mı gorudur diye. Guru idim ısladım, sel beni neyler, kurudum yel beni neyler, mangırım yok, pulum yok, el beni neyler. Dostu düşmanı aradım, bedavadan bir gayık kiraladım.

Masal Tekerlemesi: 14

Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, devir devran dönermiş şu eski hamam içinde. Hamamıñ kubbesi var, duvarı yok; kurnası var, duvarı yok. Geçermiş gökyüzünden katar atar turnalar. Peri padişahınıñ sarayında çalarmış zırıl zırıl zurnalar. Alı al olurmuş, moru mor olurmuş, bahar gelende. Tanrı vérdiğine véirmiş vérende. Gel zaman, git zaman, baksana bu ne zaman. Bir varmış, bir yokmuş. Deve tellal iken, sinek berber iken, ben anamın beşşigini tıngır mıngır sallarken, varmış ama ne varmış?

Masal Tekerlemesi: 15

Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, develer tellal iken pireler berber iken, ben ninemin beşşigini tıngır mıngır sallarken. Bir varmış, bir yokmuş, Tanrı'nın kulu çokmuş. Çokmuş da ne olmuş? Kiminiñ yüreği çamır, kiminin altından olmuş. Kimine iyilikler, kimine fesat dolmuş.

Masal Tekerlemesi: 16

Bir varmış, bir yokmuş. Bunun demesi hiç yokmuş. Evvel zaman içinde, develer top oynarlar eski hamam içinde. Ta eski zamanlarda bir karı bir koca varmış, az gitmişler, uz gitmişler dere tepe düz gitmişler, altı ay bir güz gitmişler. O yalan, bu yalan fili yutmuş bir ilan. Eşşeğe binip deveyi kucağına alan bu da mı yalan? Bir varmış, bir yokmuş. Develer tellal iken, sinekler bakkal iken bir varmış dediler.

Masal Tekerlemesi: 17

Ne tarlamız vardı, ne darımız. Ne kovanımız vardı ne arımız. Kim demiş ki bal demekle ağız bal olmaz diye, böyle çingenece fal olmaz diye. Bir gün bir arı gelip kondu başıma. Görünce girdim yeni bir yaşıma. Bir gözümde bal akıyor, bir gözümde kaymak, dünyalar değer bir kere tatmak. Gayrı ne kirmen eğirdim ne davar çevirdim, her işi bir yana serip bir arıyı güttüm. Bağ bağ gezdirip, bahçe bahçe büyüttüm. Her çiçekden bal aldı, yaprak aldı, dal aldı. Velakin yumurcağın biri bir taş attı ayakları kırıldı. Bağladım olmadı, yağladım olmadı, bir türlü şifa bulmadı. Nihayet dolandım bayırı dağı, getirdim bir ceviz yaprağı. Sardım sarmaladım inceden ince; ne ağrı kaldı, ne sızı bence.

Masal Tekerlemesi: 18

Yédiler yemiş, parayla biter her iş. Parasız yemiş olmaz bir yerde. Akdeniz'in mantısı, Karadeniz'in hartısı, zeytinyağının tortusu hoştur, pilavın yoğurtlusı. Akdeniz yağ olsa, Karadeniz bal olsa, karnımızın bir kenarını doldurmaz. Ya bir gaz dolması ya bir ördek kızartması olsa belki doyarız. Bir gün evden kaçtım, iki atla bir anahtar deliğinden geçtim. Gittim gittim bir de arkama bakdım bir tellal bağıyor: "Kırk kazan keşkekle, kırk kazan yoğurdu kim yiyecek?" diye. Evimizin öfünde bir ağaç vardı. Kırk kişi tuttum yonturdum, kırk kişi tuttum oyduurdum, kırk kazan keşkekle, kırk kazan yoğurdu içine doldurdum, oturdum yédim. Dudaklarımıñ bile haberi olmadı. Karşıya bakdım dere gibi hoşaf, tepe gibi pilavlar, kolum gibi dolmalar, budum gibi sarmalar. Yé ha yemez misin, karnım davula döndü, ağzımın bir şeyden haberi yok. Birazını da eşşeğe yükledim size getiriyordum. Dereden geçerken kurbağalar vırak vırak dédi. Ben de sandım bırak diyorlar, bırakıverdım. Eşşeğimiñ gözleri camdan, ayakları mumdan, az beri geldim, koca karnın biri kızgın kül dökmüş, olan oldu.

2. Oyun tekerlemeleri;

Altın beşşiğe kim biner

Alacalı kız biner

Kadifeci güzeli
 Handadır handa
 Tahtakale dibinde
 Biz size geldik on günde
 Geldinizse geldiniz
 Bizleri memnun ettiniz
 Ekeriz biçeriz
 En güzelini seçeriz (K.K.: 8)

Birden, ikiden, üçten, dörtten
 Saydım seksen, üç yüz doksan
 Fan, fin, bin. (K.K.: 36)

Çık çıkalım çayıra
 Yem verelim ördeğe
 Ördek yemini yemeden
 Ciyak miyak demeden
 Hakkudu hakkudu
 Çıktın çıkardın
 Kimi çıkardın? (K.K.: 1)

Çıt pıt
 Nereden geldin
 Oradan çık
 Gız saçlarını gıvırcık
 Sen bu oyundan çık (K.K.: 15)

Denizde dalga
 Hoş geldin abla
 Eleğini topla
 Beş kere atla
 Blütz, İngiliz, turist, polis (K.K.: 39)

Ebe ebe ebeci
 Ver elini cebeci
 Dokdurlarıfı ilacı
 Ebegümeci
 Ebe ebe nesi var
 Ayağında mesı var
 Daha başka nesi var
 Garga gibi sesi var
 Ebe ebe gız ana
 Gızını vermez hızana
 Hızan akça gazana
 Girsın gaynar gazana (K.K.: 16)

Edin nene
 Bedin nene
 Suya düşmüş
 Kadın nene
 Alçık, balçık
 Sen dur sen çık (K.K.: 8)

Eveleme develeme
 Deve guşu govalama
 Çengel mengel
 Mis gibi ambel
 Tazı tuzu arı vızı
 Alçık balçık
 Ben söylerim sen çık (K.K.: 8)

Eveleme develeme
 Deve guşu govalama
 Sarı tuzu berber gızı
 Ne gün geldiñ yazın geldim

Yazılalım, bir tahtaya düzülelim

Encik mencik sen dur, sen çık (K.K.: 1)

Fatma tas altın tas

Tahta çürük çivi dutmaz

Fatma küçük söz dutmaz

Hacı baba dum dum

Sakalına kondum

Beş kere döndüm

Yüz para buldum

Pazara gittim, pazar yok

Eve geldim annem yok

Çocuk ağlar beşik yok

Çorba pişmiş gaşşık yok

Konuk geldi döşşek yok (K.K.: 26)

Gambura bindim

Mekke'ye gittim

Mekke'de bir ölü var

Allah rahmet eylesiñ

G.tü sakız çiğnesiñ (K.K.: 20)

İnne atdım deñize

Saat geldi sekize

Zzz

Bu çok geveze (K.K.: 15)

Gırmızı elma

Yeşil başlı durna

Büzül dërsem büzül

Açıl dërsem açıl (K.K.:15)

Mürekkep mürekkep
 Baña bir isim gerek
 İsmiñi söyler misifi?
 Sen onu sever misifi?
 Onunla yetinir misin? (K.K.: 15)

Ooo...
 İnne iplik
 Derme diplik
 Çelik çubuk
 Sen çık (K.K.: 8)

Oooo...
 İnne battı
 Ciğerimi yaktı
 Hap hup
 Altın top (K.K.: 1)

On sekizinde gelin oldum
 Yirmisinde verem buldum
 Hastayım hasta
 Canım ister pasta
 Ta, ta, ta limonota (K.K.: 6)

Batlıcan var batlıcan
 Batlasın seniñ canıñ
 Şişko şişko büberler
 Tramvaya binerler
 Elmalar yedi buçuk
 Yesinler çoluk çocuk
 Elma kestim bal çıktı
 Karpuz kestim kan çıktı (K.K.: 6)

Portakalı soydum
 Baş ucuma koydum
 Ben bir yalan uydurdum
 Duma duma dum
 Kırmızı mum
 Dolapta pekmez
 Yala yala bitmez
 Ayşecik cik cik cik
 Fatmacık cık cık cık
 Sen bu oyundan çık (K.K.: 1, 6, 8, 35)

Portakalım döküldü
 Toplayamadım
 Küçük hanım geldi
 Saklayamadım
 İkircik mıkırcık
 Gız saçlarıfı gıvırcık
 Saña dérim sen çık (K.K.: 35)

Soğan sarımsak
 Oturda galk
 Sigaramı yak
 Keyfiñe bak
 Kardeşim Hasan
 Dolabı açan
 Annesi gelince
 Vız diye kaçan
 Sıra sıra dağlar
 Onun için ağlar
 Annesi ölmüş
 Onun için ağlar (K.K.: 53)

Tahta tahta ben var
 Uzun uzun şam var
 Galk öküze yem ver
 Ben vérmem sen ver
 Abam abama küstü
 Cam elini kesti
 Amcam yoğurt getirdi
 Kedi burnunu batırdı
 Kedinin burnunu kestiler
 Minareye astılar
 Akşam gelen kim idi
 Amcamın oğlu Musacık
 Eli kolu gısacık
 Çekil burdan topacık (K.K.: 35)

Üşüdüm üşüdüm
 Daldan elma düşürdüm
 Elmamı yédiler
 Bana cüce dediler
 Cücelikten çıkdım
 Ablama gittim
 Ablam pilav yapmış
 İçine fare düşmüş
 Bu fareyi ne yapmalı
 Minareden atmalı
 Minarede bir guş var
 Ganadında gümüş var (K.K.: 14)

3. Diğer tekerlemeler;

Anam yoğurt getirdi
 Kedi burnunu batırdı

Bu kediyi né'tmeli
 Kaynar kazana atmalı
 Kediciğe pek yazık
 O yoğurdu dökmedi
 Bir atım var tahta
 Biz gidiyoruz bu hafta
 Çokça yeriz yoğurdu
 İneğimiz doğurdu
 Görseniz bizim ineği
 Üstüne kondurmaz sineği (K.K.: 15)

Bir keserim var vermem beşe
 Çalarım çalmam taşa
 Bir keserim var vermem altıya
 Çalarım çalmam çatlıya (K.K.: 19)

Elim elim erbişim
 Elimden çıktı bir guşum
 Kuş dala kondu
 Dal bana yemiş verdi
 Ben yemişi çobana verdim
 Çoban bana kuzu verdi
 Kuzuyu ben kasaba verdim
 Kasap bana para verdi
 Parayı ben cambaza verdim
 Cambaz bana at verdi
 Ata bindim
 Dere tepe düz gittim (K.K.: 39)

Armudu kestim
 Tavana astım
 Şıp dedi düştü

Kargalar uçu
 Annem yoğurt getirdi
 Kedi burnunu batırdı
 O kediyi ne yapmalı
 Minareden atmalı
 Minarede bir kuş var
 Kanadında gümüş var
 Eniştemin cebinde türlü yemiş var (K.K.: 39)

Eşe ese
 Eşşekden düşe
 Ayakları şişe
 Adamın karısı
 Canının yarısı
 Sabah erken galkarsa bir kişi
 Secdeye eğilirse başı
 Tatlıya değerse dişi
 Akşama kadar rast gider işi
 Kafasına uygun olursa eşi
 Dünyada iyidir işi
 Ya uygun değilse eşi
 Kepazeliktir işi (K.K.: 8)

Hamama gittim
 İçindeki kızlar çırılçıplaktı
 Hamamcı öpdü, o ne biçim g.ttü
 Sigara küllük, o ne biçim b.llük (K.K.: 20)

Nerden geliyorsun
 Zirzop kalesinden
 Üstün neden yaş
 Denizden geçtim

Çok derin miydi?
 Kıyısından dolaştım
 Üstün niye beyaz
 Değirmenden geçtim
 Çok kalabalık mıydı?
 Çakırdığı işittim
 Akşam nerde idin
 Bey konağında (K.K.: 1)

Tahta tahta tamaşır
 Anan baban humaşır
 Humaşırın atları
 Kişir kişir kişneşir
 Neyin için kişneşir
 Arpa için kişneşir
 Arpayı nereden bulalım
 Satıcıdan alalım
 Satıcıda yokmuş
 Karıncada çokmuş
 Gel deveci binelim
 Halep yoluna gidelim
 Halep yolu bin Pazar
 İçinde maymun gezer
 Maymun beni korkutma
 Sağ kulağımdan sarkıtma
 Cım büzzük kedi büzzük
 Salla şunu çek şunu (K.K.: 15)

Var varanın sür sürenin
 Baykuşu konmaz bilenin
 Destursuz bağa girenin
 Haline duman demişler

Ah ne duman ne duman
Yaşım üç müydü, beş miydi?
İşte o zaman
Masal masal mani taş
Kalaylandı bakır tas
Kaf Dağı'nda bir güzel
Kuyuya düşmüş çıkamaz
Pır pır eder uçamaz
Önünde bir altın kapı
O kapıyı açamaz
Kapının ardında köprü
O köprüden geçemez
Anası hasta yatar
Babası odun çeker
Boz at gemini tatar
Yetiş Keloğlan kurtar (K.K.: 14)

Karşıdan geliyor bez yüklü,
Boz eşekli, beş adam
Bilmem bize, bilmem size,
Karşıdan geliyor bez yüklü,
Boz eşekli, beş adam (K.K.: 38)

1. 2. 1. 8. Ninniler

Ninni, annelerin süt emen çocuklarını uyutmak için ezgi ile söyledikleri manzum veya mensur sözlerdir. Ninni çocuk emzirilip kundaklandıktan sonra, salıncakta, beşikte veya kucakta sallanıp uyutulmaya çalışılırken söylenen bir ezgidir; çocuğun ağlamasının durması veya uyuması ile son bulur.

Çeşitli türkü, mani, ilahi, destan ezgilerinin yardımı veya irticalen meydana getirilen ölçülü, ölçüsüz söz veya tekerlemelerle çocuğu oyalayan ninniler, hece vezni veya sade bir dille söylenir. Genellikle dört mısralık bir bütün teşkil eden ninnilerin sonu bir bakıma nakarat gösteren “ ninni yavrum ninni ”, “ uyusun da büyüsün ninni ”, “ e, e, e, ey” gibi sözlerle biter.¹³⁹

Tarsus yöresi dağ köylerinde, çocukları uyutmak amacıyla söylenen ninnilerin konusu daha çok; çocuk, çocuğun o anda yanında olmayan babası, kardeşi, annesi... gibi yakınlarıdır. Ninni söyleyenlerden bu ürünleri derlemek, diğer türlerden daha zordur. Çünkü çocuk uyutulurken doğaçlama söylenen ninnileri kaynak kişinin daha sonra hatırlaması zor olabilmektedir. Ayrıca kadınların ninni söylemekten çekinmeleri de bu ürünü derlemeyi zorlaştıran unsurlardan biridir. Yörede bebeğini kaybeden bir yörük kadınının çocuğuna ninni olarak yaktığı ağıtı da bu bölümde vermeyi uygun bulduk.

Ninni: 1

Yekin gara mayam yekin
 Bebeğimi daldan sakın
 Ninni nazlı bebeğimde ninni

Bebeğim de dalda ganlı
 Gözlerimde yolda galdı
 Ninni nazlı bebeğimde ninni

¹³⁹ Şükrü Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara: 1993, s. 271.

Deveyi deveye çattım
 Yularını üstüne attım
 Ninni nazlı bebeğimde ninni

Gayınbubamdan hicap etdim
 Bebek dalda galdı diyemedim
 Ninni nazlı bebeğimde ninni

Dalda kuzgunlar ileş bölüşür
 Çadır kölgesinde düşmannar gülüşür
 Ninni nazlı bebeğimde ninni (K.K.: 34)

Ninni: 2

Dandini dandini dasdana
 Danalar girmiş bostana
 Gov bostancı danayı
 Yemesin lahanayı

Lahanayı yemez kökünü yer
 Benim kızım lokum şekeri yer
 Uyusun da böyüsün ninni
 Tıptış tıptış yörüsün ninni (K.K.: 19, 36, 55)

Ninni: 3

Eeee uyusuñ da böyüsün nenni
 Nenni diyem uykun gelsiñ
 Uzak diyardan bubañ gelsiñ
 Allah uzun ömür vérsiñ
 Nenni de nenni nenni

Eeee uyusuñ da bystn nenni
 Uyu da uyanacak gnler var
 Yarınları gzetleyen dnler var
 Buban Őhit izinde Şanı var
 Nenni de nenni neni
 E eee uyusunda bystn nenni (K.K.: 14)

Ninni: 4

Din din din guşu
 Gt grŐı grŐı
 Bandırmaya befizer guruŐu

Anası hatın gişi
 Bubası beyler başı
 Dindini oğlum dindini
 Ulu Cami'niñ gandili

Terkesiniñ tokası
 Samil krkñ yakası
 Kaskiti oğlum kas kas
 Yere vurdum pis pas pas

Bu dereniñ hebiği
 Algardan ddğ
 Eğilip pmeyinen
 Oldu dŐman ddiği (K.K.: 42)

Ninni: 5

Ninni dsem de uyutsam
 Gçckden bytsem
 Nenni ocuğum nenni

Nenni désem de neneñi gelse
 Ala gözleriñe uykular dolsa
 Nenni çocuğum nenni
 Nenni bi denem neni (K.K.: 54)

Ninni: 6

Hu hu démişler
 Bir sofrta ekmek yemişler
 Daha da varmış démişler
 Ninni benim oğlum ninni

Garşı garşı gayalar
 Çifte çifte tayalar
 Geniş donlu halalar
 Ninni yavrum ninni

Ninni dédim elden aldım
 Al deyneği daldan aldım
 Ben yavrumu güç buldum
 Ninni de yavrum ninni

Ninni diyeyim uyusuñi
 Benim aslanım da böyüsüñi
 Gumru yavrum yörüsüñi
 Ninni de yavrum ninni (K.K.: 35)

Ninni: 7

Gundağıña sardım daşı
 Gözümden akıtdım yaşı
 Evliyalar yoldaşı

Uyu yavrum uyu
Böyü yavrum böyü

Ninni désem ne hal olur
Açılır gül bahar olur
Camilerde ezen olur

Uyu yavrum uyu
Böyü yavrum böyü

Ninnileriñ seniñ olsuñ
Uykular gözüne dolsuñ
Kişiler sözüne uysuñ

Uyu yavrum uyu
Böyü yavrum böyü (K.K.: 36)

Ninni: 8

Ninni déyip uyudayım
Allah déyip böyüdeyim
Ninni déyip ninnisine
Selam söyle emmisine

Ninnileri yakan olur
Savrulur da saman olur
El adamı yaman olur
Ninni désem böyür m'ola
Güçüctükdür böyür m'ola

Ninni déyip uyudayım
Allah déyip böyüdeyim (K.K.: 41)

Ninni: 9

Hu hu hu Allah

Gızımıñ da günahını yu Allah

Gızıma da uyku véirseñi

Çabucak büyüt Allah

Nenni nenni dédim bebek saña

Memek vérdim yana yana

Yandı yürek döndü gana

Nenni yavrum nenni

Ninnilerim senin olsuñ

Uykular gözüne dolsuñ

Uyanmadan sabah olsuñ

Ninnilerim bebek saña (K.K.: 18)

Ninni: 10

Gel ağlama iki gözüm

Beşşik olsuñ saña dizim

Böyüsüñ benim görpe guzum

Uyusuñ benim yavrum ninni

Ana ninnisi yaman olur

Sap savrulur saman olur

Oğlum sakla samanı

Satılacak zaman olur

Nen diyeyim nennisi gelsin

Gurbet elden emmisi gelsin

Ninnilerle böyüteyim seni yavrum

Nenni, nenni, nenni, nen (K.K.: 10)

Ninni: 11

Dağlar dağlara gaynaşır,
 Dağlarda ceylan oynaşır,
 Eller güler de söyleşir,
 Bugün bayram, uyu ninni.

Gül açılır bahar gelir,
 Dilsiz guşlar dil öğrenir,
 Bayram sensiz nasıl eğlenir,
 Ninni guzum, saña ninni.

Nar ağacı dürgün dürgün,
 Dizifide yatırım yorgun,
 Bayram günleri bugün,
 Ninni gültüm saña ninni. (K.K.: 48)

Ninni: 12

Ninni désem dağlar uyur
 Dağlarda laleler böyür
 Benim yavrım şindi uyur
 Ninni yavrım ninni

Pisi pisi miyav dédi
 Bir gaşşıcık yağ dédi
 Yağ olmazsa bal olsuñ
 Benim yavrım sağolsuñ
 Ninni yavrım ninni (K.K.: 44)

1. 2. 1. 9. Bilmeceleler

“Bilmeceleler, tabiat unsurları ile bu unsurlara bağlı hadiseleri; hayvan ve bitki gibi canlıları; eşyayı; akıl, zeka veya güzellik nev’inden mücerred kavramlarla dini konu ve motifleri vb. kapalı bir şekilde yakın – uzak münasebetler ve çağrışımlarla düşünce, muhakeme ve dikkatimize aksettirerek bulmayı hedef tutan kalıplaşmış sözlerdir.”¹⁴⁰

Şükrü ELÇİN, bilmeceleleri anonim olanlar ve ferdi olanlar olmak üzere iki başlık altında incelemektedir. Bilmeceleler yazılışları bakımından da mensur veya manzum halde karşımıza çıkabilmektedir. Manzum bilmeceleler; 2, 3, 4, 5, 6 veya daha fazla mısra yazılmış olabilir. Bu edebi türde; aliterasyon, redif, seci, tam, cinash ve zengin uyaklara sıkça yer verilir.

Tarsus yöresi dağ köylerinde, bilmece sorma, geçmişte köylülerin eğlenmelerindeki önemli oyunlardandır. Özellikle genç kızlar hayvan otlatırken bilmece sorarak vakitlerini geçirip eğlenmişlerdir. Ayrıca erkekler de köy kahvelerinde toplanarak yüzük oyunu, Arap oyunu gibi oyunlar oynamışlar ve bilmece sorarak vakitlerini geçirmişlerdir (K.K.: 2, 33, 53). Günümüzde ise bu tür eğlenceler yapılmamaktadır. Yöreden derlediğimiz bilmeceleleri mısra sayısına göre vermeyi uygun gördük.

1. Bir dizeden oluşan bilmeceleler;

Ağaç üsdünde kilitli sandık.	(Ceviz)	(K.K.: 1)
Alaca mezer, dünyayı gezer.	(Göz)	(K.K.: 17)
Baş üsdünde yeriñ var.	(Takva)	(K.K.: 18)
Bel üstünde gara ilan.	(Kemer)	(K.K.: 18)
Benim bir gızım var, her gün yıkanır.	(Tabak)	(K.K.: 17)
Benim bir gızım var, herkeşiñ elini öper.	(Havlu)	(K.K.: 34)
Biçok renkli, dili sivri, gelir sinsi sinsi.	(Yılan)	(K.K.: 22)
Çift üstünde çingilli kuşu.	(Nohut)	(K.K.: 18)
Daldan dala gırmızı pala	(Sincap)	(K.K.: 10)

¹⁴⁰ Elçin, A.g.e., s. 607.

Deper aşşâ, deke daşşâ.	(Batlıcan)	(K.K.: 17)
Derin guyu dize gadar.	(Çizme)	(K.K.: 10)
Dışı kitli, içi bitli.	(İncir)	(K.K.: 13)
El yatar, Ellez Goca oturur.	(İbrik)	(K.K.: 15)
Eti var kemiği yok.	(Dil)	(K.K.: 25)
Gara gatr, yan yatr.	(Tahra)	(K.K.: 55)
Garanlıkta kadı oturur.	(Gügüm)	(K.K.: 53)
Gayada kalbur asılı.	(Kulak)	(K.K.: 54)
Güççük gabın datlı aşı.	(Ceviz)	(K.K.: 54)
İçi gatik, dışı kütük.	(Ceviz)	(K.K.: 36)
İçi gıllı, dışı gılsız.	(Guşburmu)	(K.K.: 55)
İçi kütük, dışı gatik.	(Zeytin)	(K.K.:19)
İki ayaklı fil ortasında dil.	(Terazi)	(K.K.: 52)
İki sıçan bir kütükten atlamaz.	(Göz-burun)	(K.K.: 18)
Sarp gaya yüzünde elek asılı.	(Gulak)	(K.K.: 55)
Sarp gaya yüzünde saman savrulur.	(Arı)	(K.K.: 43)
Sarp gayada sandal asılı.	(Ciğer)	(K.K.:27)
Suya düşer ıslanmaz.	(Gölge)	(K.K.: 13)
Uzun gız burnu yirik.	(Pamuk atacağı)	(K.K.: 35)
Uzun guyu, tumbul suyu.	(Tüfek)	(K.K.: 17)
Yer altında al bayrak.	(Turp)	(K.K.: 5)
Yer altında cülüklü tavık.	(Patates)	(K.K.: 27)
Yer altında gümüş düğme.	(Çiğdem)	(K.K.: 28)
Yer altında kilitli sandık.	(Mezar)	(K.K.: 31)
Yer altında sakallı dede.	(Soğan)	(K.K.: 17)
Yer altında yağlı gayış.	(İlan)	(K.K.: 39)
Yol üstünde gırmızı bohça.	(Domates)	(K.K.: 55)
Yüklük dibinde ballı helke.	(Su)	(K.K.: 7)
Yüklük üsdünde gıllı yumak.	(Kedi)	(K.K.: 7)

2. İki dizeden oluşan bilmeceler;

Ağaçta çingil asılı İçinde helva basılı	(İncir)	(K.K.: 11)
Ak goyun ağaçda yatar Deli Ahmet içinde yatar	(Keklik)	(K.K.: 11)
Ak goyun akışdı Suya indi bakışdı	(Pirinç)	(K.K.: 7)
Alçacık boylu Gadife donlu	(Patlıcan)	(K.K.: 4)
Alçacık depe Çingilli küpe	(Nohut)	(K.K.: 21)
Allah yapar yapısını Buçak açar kapısını	(Karpuz)	(K.K.: 13)
Altı gaya üstü gaya İçinde var sarı maya	(Yumurta)	(K.K.: 33)
Altı mermer üstü mermer İçinde bir guş oynar	(Dil)	(K.K.: 49)
Altı mermer üstü mermer İçinde buruşuk Ömer	(Kaplumbağa)	(K.K.: 36)
Altı tahta üstü tahta İçinde ganlı kahpe	(Kaplumbağa)	(K.K.: 21)

Altı tahta üstü tahta İçinde gara sofa	(Kaplumbağa)	(K.K.: 44)
Altın tas gümüş tas Birini galdır birini as	(Ay ve güneş)	(K.K.: 41)
Altı daş üstü daş Ha dolaş de dolaş	(Minare)	(K.K.: 14)
Altı daş üstü daş İçinde bin bir baş	(Hamam)	(K.K.: 52)
Arabadan atladı Pantolonu patladı	(Karpuz)	(K.K.: 25)
Arşın gibi ayakları Aslan gibi bıyıkları	(Arpa)	(K.K.: 31)
Ateşe döktüm küsdü Ateşden çekdim küsdü	(Süt)	(K.K.: 45)
Bağlarım yörür Çözerim durur	(Çarık)	(K.K.: 26)
Başı sallanır Dibi gıllanır	(Kirmen)	(K.K.: 23)
Ben giderim o gider Arkamdan tifi tifi éder	(Gölge)	(K.K.: 42)

Beni nasıl öğütür Sor değirmen daşına	(Mısır)	(K.K.: 34)
Benim bir gatırım var Künde ne vurursañi götürür	(Sayacak)	(K.K.: 42)
Benim bir sürü çocuğum var Bir yasdıkda yaşar	(Kiriş)	(K.K.: 55)
Bir ağacı oymuşlar İçine dünyayı goymuşlar	(Radyo)	(K.K.: 37)
Bir güçtüçük heykel Dibi yadsı, başı kel	(Kabak)	(K.K.: 42)
Bin bir çiçek Bir lale	(Ay)	(K.K.: 17)
Bir yana gar yağar Bir yana dolu yağar	(Çırçır)	(K.K.: 29)
Burdan vurdum gılıcı Bağdat'dan çıkdı ucu	(İğne)	(K.K.: 4)
Cugga da cugga Mendugga mendugga	(Dibek)	(K.K.: 31)
Çaldım çarptım Gapı ardına attım	(Süpürge)	(K.K.: 54)
Çalı başı canacık İçi dolu denecik	(Nar)	(K.K.: 35)

Çıplak ağzını açdı Gıllı içine kaçtı	(Çorap)	(K.K.: 49)
Dağda gezer izi olmaz Aş bişirir duzu olmaz	(Arı)	(K.K.: 38)
Dağdan atdım gırılmadı Bir yumruğa dayanmadı	(Soğan)	(K.K.: 36)
Dağdan gelir takla makla Aman avrat beni sakla	(Taş)	(K.K.: 7)
Dağdan gelir takır takır Ayakları gümüş bakır	(Araba)	(K.K.: 7)
Dam ardında deke bağlı Buynuzları köke bağlı	(Kabak)	(K.K.: 24)
Dedemiñ etekleri Süpürür hendekleri	(Rüzgar)	(K.K.: 39)
Değirmene gider izi yok Çöle gider duzu yok	(Bal arısı)	(K.K.: 53)
Depeye goy yel alır Dereye goy sel alır	(Un)	(K.K.: 17)
Derede deke bağlı Buynuzu köke bağlı	(Çadır)	(K.K.: 21)
Dereye deke bağladım Buynuzunu köke bağladım	(Kabak)	(K.K.: 45)

Dışı gazan garası İçi peynir mayası	(Tavuk)	(K.K.: 12)
Dışı var, içi yok Dayak yér, suçı yok	(Top)	(K.K.: 19)
Dört ayaklı Bir gulaklı	(Ekmek tahtası)	(K.K.: 14)
Dört ayaklı ayı Üstünde gabadayı	(Sandalye)	(K.K.: 35)
Ekilmedik bosdan Yularsız eşek	(Cennet, şeytan)	(K.K.: 41)
Elden ele dilden dile Bunu bilmeyen kertenkele	(Para)	(K.K.: 27)
Elemez melemez Ocak başına gelemez	(Yağ)	(K.K.: 25)
Fadimem gat gat Donları gat gat	(Lahana)	(K.K.: 37)
Gaçdım gittim tepeye Yular vurdum sıpaya	(Kirmen)	(K.K.: 35)
Gara deve girmez eve Kes başını girsin eve	(Şemsiye)	(K.K.: 18)
Gel yatahım Gılıhyı gılıhya katalım	(Kirpik)	(K.K.: 9)

Geriden baktım alaca bulaca Yanına vardım demir gılcı	(Andız)	(K.K.: 52)
Geriden bakdım dağ gibi Yanına vardım gav gibi	(Davul)	(K.K.: 45)
Golu var eli yok Garnı yarık kanı yok	(Ceket)	(K.K.: 4)
Guyruğu uzun, beli kısa Burnu uzun, dili kısa	(Fil)	(K.K.: 22)
Hatturu hutturu Girdiği yeri yırttı	(Testere)	(K.K.: 35)
Het dedim hüt dedim Git oraya yat dedim	(Süpürge)	(K.K.: 5)
Himidi himidi Akşamkı gelen kimidi	(Uyku)	(K.K.: 50)
İncecik iltar Dünyayı yudar	(Yol)	(K.K.: 49)
Kal Zuba'nın gatrı Kile vursam götürür	(Sayacak)	(K.K.: 41)
Karşıda iki adam Biri oturur, biri galkar	(Terazi)	(K.K.: 32)
Karşıdan baktım birçok Yanına vardım hiç yok	(Kuş)	(K.K.: 21)

Kat kat amma katmer değil Yenir amma elma değil	(Soğan)	(K.K.: 6)
Kuucük mezar Dünyayı gezer	(Ayakkabı)	(K.K.: 38)
Meteli metten Sakalı etten	(Horoz)	(K.K.: 13)
Ne ganı var ne canı Beş tanedir barmağı	(Eldiven)	(K.K.: 36)
Öte liñ liñ, beri liñ liñ Bir ayaęınıñ üsdünde durur liñ liñ	(Kapı)	(K.K.: 12)
Palanı var polanı yok Camı var ganı yok	(Salyangoz)	(K.K.: 3)
Pat dedim çat dedim Ğit gapınıñ ardına yat dedim	(Süpürge)	(K.K.: 6)
Pos bıyıklı oğlan Yeğeni olur soğan	(Pırasa)	(K.K.: 39)
Sarı sarı sarkar Düşerim diye gorkar	(Limon)	(K.K.: 23)
Sarı tavık dalda yatar Dal gırılır yerde yatar	(Ayva)	(K.K.:55)
Sarıca oğlan sarkıp durur Düşeceğim diye gorkup durur	(Portakal)	(K.K.: 42)

Seğitdim depeye Yular dakdım sıpayaya	(İğne-iplik)	(K.K.: 31)
Sıra sıra develer Birbirini geveler	(Kiremitler)	(K.K.: 43)
Soluğu var, canı yok Gaburgası var, ganı yok	(Körük)	(K.K.: 35)
Suya düşer ıslanmaz Yere düşer paslanmaz	(Güneş)	(K.K.: 42)
Tarlası beyaz, tohumu gara Elle ekerim, dille biçirim	(Kağıt-yazı)	(K.K.: 56)
Teptim gapı açıldı Attım içi saçıldı	(Nar)	(K.K.: 50)
Tıngır elek, tıngır saç Yüküm ağır, garnım aç	(Oruç)	(K.K.: 4)
Ünü gelir ürküttür Beyi paşayı gorkutur	(Azrail)	(K.K.: 34)
Üstü çayır biçilir Altı pınar içilir	(Koyun)	(K.K.: 45)
Üstü sallanır Altı gıllanır	(Kirmen)	(K.K.: 31)
Bunu bilmeyen ahmak Yedi delikli tokmak	(Kafa)	(K.K.: 40)

Yer altında evleri var
Eğri büğrü yolları va (Karıncı) (K.K.: 34)

3. Üç dizeden oluşan bilmeceler;

Bülbülü kafesde
Et yer su içmez
Bu nasıl hasda (Bit) (K.K.: 10)

Dağdan atdım gırılmadı
Daştan atdım gırılmadı
Bir tükürtüğüme dayanmadı (Sigara kağıdı) (K.K.: 43)

İçi beyaz, peynir değil
Dışı gırmızı, elma değil
Kuyruğu var, fare değil (Turp) (K.K.: 15)

Kara amma garga değil
Uçar amma guş değil
Yüklüyken iki ayakda gider (Böcek) (K.K.: 18)

Küçük guşlar
Pencerede gışlar
Emeğini bağışlar (Arı) (K.K.: 52)

Ninnin ayaklı
Mandara bıyıklı
Hor hor sesli (Kedi) (K.K.: 36)

Ortadan yanar
Kanadından gan damlar
Canlılar oturur, cansızlar oynar (Semaver, bardak, çay) (K.K.: 12)

4. Dört dizeden oluşan bilmeceler;

Alı al bağlar

Moru mor bağlar

Kesilen baş değil de

Kesen gasap ağlar

(Soğan)

(K.K.: 5)

Baldan dathı baltadan ağır

Elle dutulmaz çarşıda satılmaz

Mendile gonulmaz

Dadına doyulmaz

(Uyku)

(K.K.: 48)

Bir ufıcık mıl daşı

İçin de beyler aşı

Bişirirseñ aş olur

Bişirmezseñ guş olur

(Yumurta)

(K.K.: 39)

Biz biz biz idik

Otuz iki gız idik

Ezildik büzüldük

İki düvara dizildik

(Diş)

(K.K.: 11)

Dağda takılar

Suda şipiler

Arşın ayaklı

Burma bıyıklı

(Balta, balık, geyik, tavşan) (K.K.: 17)

Dağdan gelir dak gibi

Golları budak gibi

Eğilir su içer

Bağırır oğlak gibi

(Mancırık)

(K.K.: 49)

Dağdan gelir hızıman
 Otuz iki biñ yıldızman
 Arabıñ atıynan
 Ağzınıñ otuynan (Yıldırım) (K.K.: 47)

Dilberin yanağıdır
 Temmuz ayı çağıdır
 Vatanını sorarsan
 Amasya'nın bağıdır (Elma) (K.K.: 8)

Divlim divlim nar
 Düze çıkdı gar
 Uçdu keklik
 Galdı dilber (Buğday başağı, Badas, Saman, Buğday) (K.K.: 55)

Duruşu sultan gibi
 Gelişi aslan gibi
 Yayılır hasır gibi
 Sürünür esir gibi (Kedi) (K.K.: 14)

Dut ağacını oyallar
 İçine tin ton goyallar
 Ağlama tintonum ağlama
 Şimdi gulağımı buralar (Saz) (K.K.: 47)

Ektim nohut
 Bitti söğüt
 Dalları dut
 Başı armut (Pamukkozası) (K.K.: 53)

Elkavan yaprağı
 Hazreti Osman toprağı

Ya bunu bileceñi

Ya bu gece öleceñi

(Kına)

(K.K.: 35)

Ey bulutlar bulutlar

Yusuf'u yedi gurtlar

Benim bir guşum var

Depesinden yumurtlar

(Buğday başağı)

(K.K.: 36)

Ezi ezere gider

Kökü mezere gider

Anası gırlı iken

Oğlu pazara gider

(Salatalık)

(K.K.: 23)

Fırmandı firmandı

Kız gayaya dırmandı

Fırmandı gelmeyince

Gız gayadan inmedi

(Anahtar)

(K.K.: 12)

Gökten iner ince file

Ayağında çifte zile

Arif olan anlasıñı

Ahmak olan dinlesıñı

(Kantar)

(K.K.: 47)

Hanım uyandı

Cama dayandı

Cam gırıldı

Gana boyandı

(Karpuz)

(K.K.: 6)

Hasan ağa hasda

Bülbülü kafesde

Et yer su içmez

Bu nasıl hasda

(Bit)

(K.K.: 20)

Her gün tazelenirim
 Her öğünde yénirim
 İnce ince dil beni
 Haydi neyim bil beni (Ekmek) (K.K.: 29)

Hilim hilim hilesi
 Gadın gız düğmesi
 Ya bunu bileşi
 Ya otuz iki şehri birden göresi (Tohum) (K.K.: 52)

Hoca çıkar handan
 Sarığı gandan
 Her sabah ezan okur
 Bilmez kible ne yandan (Horoz) (K.K.: 8)

Hop orada
 Hop burada
 Bir de baktım
 Gapı ardında (Süpürge) (K.K.: 34)

Karası gatıran gibi
 Sarısı safran gibi
 Ortası düdük gibi
 Biz onu yedik gibi (Ciğer) (K.K.: 35)

Karşıdan atlı geçti
 Nalını parlattı geçti
 İleriye selam vèrdi
 Bizi ağlattı geçti (Cenaze) (K.K.: 11)

Katık oldum aşına
 Öp de goy başına

Gat gat ekmek
Ondan bişer bir yemek (Lahana) (K.K.: 37)

Küçücük çay daşı
İçinde beyler aş
Bişirsefi aş olur
Pişirmesefi guş olur (Yumurta) (K.K.: 31)

Metal metal
Mendili çatal
Dil atar
Damak dutar (Anahtar) (K.K.: 54)

Metel metel meliki
Oğlu uşağı on iki
Metal başını başlamış
Döne döne ağlamış (Çark) (K.K.: 50)

Öte lifliñ
Beri lifliñ
Bir ayağmın üsdünde
Durur lifliñ (Kapı) (K.K.: 14)

Tarlada biter
Makine bükür
Sabah sabah
Elimi öper (Havlu) (K.K.: 36)

Sarıdır safran gibi
Okunur Kur'an gibi
Elden ele dolaşır
Mısıra sultan gibi (Altın) (K.K.: 4)

Sıra sıra dervişler

Hak yoluna girmişler

Vakti gelmiş ermişler

Hep sararıp solmuşlar

(Ekin)

(K.K.: 43)

Uzaktan baktım çapar

Yanına geldim gapar

Ağzıma atdım

Bir topak şeker

(Bögürtlen)

(K.K.: 17)

Yeşil ile başladım

Sarı ile işledim

Gırmızı ile bitirdim

El eleme yetirdim

(Kıraz)

(K.K.: 10)

1. 2. 1. 10. Dualar, beddualar ve yeminler

1. Dualar;

Genellikle anonim olan, bedeni, ruhi, iktisadi, toplumsal ve dini ihtiyaçlarla meydana gelen dualar, hüküm bildiren iyi dilek ürünleridir. Eski Türkçede “alkış, öğme” olarak söylenen dualar, ilk insan topluluklarından itibaren inanç, sihir, büyü ve fallardan beslenerek sağlıklı ve hastalıklı durumlarda, ürünlerin bereketliliğinde, yağmurun yağmasında, felaketlerin gelmemesinde, yani doğumdan ölüme kadarki insan hayatında etkili olmuş iyi dileklerdir. Toplumumuzda Şamanizm, Budizm ve Manihaizm kültür devrelerinden aşmış; İslamiyetin etkisiyle de düzenli bir hale gelmiştir.¹⁴¹

Tarsus yöresi dağ köylerinde, iyi niyet ile söylenen cümleler çoğunlukla Allah sözcüğüyle başlamaktadır. Ayrıca dua söylemek hayatın sıradan ve anlık bir olayı olduğu için aşağıya vereceğimiz duaların bir kısmını kasete aktaramadık. Derlemelerimizde; 1, 4, 5, 18, 28, 30, 31, 34, 54 numaralı kaynak kişilerden yararlandık. Ayrıca bazı duaların hangi durumlarda söylendiğini de parantez içinde belirttik.

Dişi çıkan bir kimse, çıkan dişini bir evin – yörüklerde çadırın üstüne – çatısına atar. Bunu atarken de:

“Guzu dişi gibi ak bit

İt dişi gibi pek bit

Eğri bitme doğru bit” şeklinde dua eder (K.K.: 1, 5, 31, 34).

Adını ben vérdim, yaşımı Allah vérsin. (Çocuğa isim veren kişi söyler)

Ağzıñ dat, gönlüñ murat alsıñ.

Ağzıñdan yeller alsıñ.

Ağzıñı hayra aç.

Ahretiñ de böyle ışıq olsuñ.

Ahrette gomşum olasın.

¹⁴¹ Şükrü Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara: Akçağ yay., 1993, s. 662.

Ahretimizi de dünyamız gibi et Allah'ım.
 Akıbetiñ hayır olsun.
 Aklılıla biñ yaşa.
 Allah ağız dadıyla yémek nasip etsiñ.
 Allah akıbetini hayır etsiñ.
 Allah akıl noksanı étmesiñ.
 Allah ambarıña buğday yağdırsiñ.
 Allah analı bubalı böyütsün.
 Allah anañı bubañı saña bağışlasın.
 Allah ayağımı tökezletmesin.
 Allah bakana da ecir vérsiñ çekene de.
 Allah bereket versin.
 Allah beterinden saklasıñ.
 Allah bir yasdıkda gocatsın.
 Allah bundan aşşaya düşürmesiñ.
 Allah çok çekdirmesiñ.
 Allah darda goymasın.
 Allah darlık gösdermesiñ.
 Allah doğru yoldan ayırmasın.
 Allah dirlik düzenlik versiñ.
 Allah ele bakdırmasıñ.
 Allah evlat acısı gösdermesiñ.
 Allah gavişdırsiñ. (Askere veya gurbete giden kişinin ailesine denir)
 Allah gaza bela vérsesiñ.
 Allah gecinden vérsiñ.
 Allah göflüñe göre vérsiñ.
 Allah görünmez gazadan beladan gorusuñ.
 Allah gul başma vermesiñ.
 Allah guru iftiradan salkasıñ.
 Allah iki göz, iki el, iki ayaktan ayırmasın.
 Allah insanın aklını alacağına canını alsın.
 Allah işiñi ırast getirsin.

Allah iyilik versin.

Allah gara gaşlı, gara gözlü yar vérsin.

Allah kimseyi açlıkla tarbiye étmesif.

Allah kimseyi kötü yollara düşürmesif.

Allah gurtarsif.

Allah mutlu etsin.

Allah müslümanların kalbinden ayrılık tohumlarını gidersin.

Allah ne véirse hayırlısını vérsin.

Allah ne muradif varsa vérsif.

Allah ömrüfö uzun etsif.

Allah rahmet eylesif.

Allah rahmetifö bol versif.

Allah razı olsuf.

Allah sahibine bağışlasın.

Allah sana ambarın dibini göstermesin.

Allah seni ameli salih etsin.

Allah seni hiçbir azadan noksan etmesin.

Allah selametini versin.

Allah'ın selameti üzerine olsun.

Allah sevdiğine kavuştursun.

Allah taksiratını affetsif.

Allah tekeriñe daş değdirmesif.

Allah tuttuğunu altın etsin.

Allah utandırmasif.

Allah uzun ömür versin.

Allah yazdıysa bozsuñ.

Allah yol açıklığı versin.

Allah zihin açıklığı versin.

Allah ziyade etsif.

Anasızlık bubasızlık çekmeyesin.

Ambarın dolsuñ daşsif.

Ameliñ salih olsun.

Anan buban eksik olmasın.

Anayıñ duasını alasin.

Aşamıñ hayır olsunı.

Aşın işin bol olsun.

Aşyıñ başında, eşiyin yanında durasın.

Ayağıñ çarık, elin övendire olmasın.

Ayağıña Kâbe sevabı yazılsın.

Bahtıñ açık olsunı.

Başını sağ olsunı.

Berhudâr ol.

Çoluğunla çocuğunla bir goyak oba ol.

Dağda davarıñ kışlasın, ovada çiftiñ işlesin.

Darısı başıña olsunı.

Diline sağlık.

Dost yediği etsin.

Duttuğunu altın etsin.

El öpenleriñ çok olsun.

Elini ayağıñ dert görmesiñ.

Elife goluña sağlık.

Ellerin dert görmesiñ.

Gara gaşlı, zeytin gözlü, beyaz yüzlü, doğru sözlü, ipek saçlı, tunç bilekli, temiz yürekli olasıñ guzum.

Geçmişleriñ ruhuna değsin.

Gısmetin açık olsun.

Gökten yâmir gibi yağsın, yerden çimen gibi devşiresiñ.

Irasa daş gelmeysesice.

İşini gücünü irast gitsiñ.

Mekamıñ cennet olsun.

Mezarın nurla dolsun.

Ölüm acısı görmeyesin.

Ölümü gecinden göresin.

Ömrünü uzun olsun.

Sağlıcakla git.
 Sağlıcakla kal.
 Su gibi aziz ol.
 Toprak diye avıçladığıñ sarı altın olsun.
 Yolun açık olsun.
 Yaşın uzun olsun.
 Yurdun yuvan şen olsun.
 Yurt yuva dutasın.

2. *Beddualar*;

Beddua, duanın tersine; bela, dert, sıkıntı, lanetleme ifade eden kötü sözlerdir. Eski Türk kaynaklarında 19. yy.'a kadar bu sözcüğün yerine “kargış” veya “ilenc” kullanılmıştır. Hayatta adaletsizliğe uğramış, kötülükle karşılaşmış, zorlanmış insanların kendi vicdanlarını bir çeşit susturmaları, hiddetlerini azaltma yöntemleridir.

Yörede beddua sözcüğü yerine genellikle “ilenc” sözcüğü kullanılır ve ilenme hoş karşılanmayan bir harekettir. Ayrıca yörede ilenme işini genellikle kadınların yaptığı görülmektedir. Ölü bir kimsenin arkasından ise pek az beddua edilmektedir. Dualarda olduğu gibi beddualarda hayatın olağan bir anında söylendiği için kasete alma imkanımız olmadı. Bu ürünlerin derlenebilmesi için yöre halkı içinde yaşamak ve onların günlük hayatlarını, sıkıntılı, kızgın anlarını dikkatle takip edebilmek gerekmektedir. Aşağıya vereceğimiz örnekleri 1, 5, 6, 13, 18, 19, 25, 34, 35, 36, 55 numaralı kaynak kişilerden yaralanarak derledik.

Adı batasıca!
 Adı çikasıca!
 Adı yerde sayılasıca!
 Ağım ağım ağasıca!
 Ağzı al ganlar içinde galasıca!
 Ağzın diliñ çürüsün.
 Ağzından burnundan gan gelesice!
 Ağzıñı imansız yusuñı.

Allah belasını véresice!
 Allah'ırdan bulasın.
 Allah belafını versin.
 Allah canını alsıfı.
 Allah cezanı versin.
 Allah gözüfütü kör etsin.
 Allah'ından bulasın.
 Arasat dağlarında galaydıfı.
 Ayağın gayaya, belin daşa gelsifı.
 Başınıfı gözümüfı sadakası olsufı.
 Bana uzak Allah'a yakın ol.
 Başına daş düşsün emi!
 Başını yésifı.
 Bekarlıkdan gurtulmayasın.
 Boğazın gurusun da bir yudum su vérenifı olmasın.
 Boğazında galasıca!
 Boynuna çiğ iplik ölçülesice!
 Boynu altında galasıca!
 Boyu devrilesice!
 Böğrü delinesice!
 Burnundan fitil fitil gelsin.
 Camı çıkasıca!
 Cehennem dibine gidesice!
 Cibilliyeti batasıca!
 Cibilliyeti bozuk.
 Ciğerciği ulasıca!
 Ciğeri ağzından gelesice!
 Ciğeri arkasından topak topak dökülesice!
 Ciğeri delinesice!
 Ciğeri dökülesice!
 Ciğeri ulasıca!
 Çenesi çekilesice!

Çeñesi sapan daşına ırast gidesice!
 Çekmez ağrıya yatasıca!
 Çıraya kör bakasın.
 Damacı kitlenesice!
 Damacıña sıçayım.
 Daylının dibi olasıca!
 Daylı giresice!
 Daylının dibini yiyesice!
 Defteri dürülesice!
 Dişi dökülesice!
 Dili dutulasıca!
 Doğmaz türemez olasıca!
 Doñuzun dölü.
 Duttuğufı dal eline gelsin.
 Eli ayağı dutmayasıca!
 Elleri gırılasıca!
 Emdirdiğim sütler zehir olsun.
 En son geldiğini olsun.
 Evi başına yıkılasıca!
 Evine ateş düşsün, yeşil yeşil dumanın tütstün.
 Evine bayguşlar düneyesice!
 Evladından bulasın.
 Evlatların analı geline galsın.
 Gabrine gurtlar guşlar dolsun.
 Gan guşacısa!
 Ganlar kusasıca!
 Gapıcığına kara çaltılar çekilesice!
 Gapısı gapanasıca!
 Garacığlerinden bulasıca!
 Gara habarı gelesice!
 Gara ilanlar sokasıca!
 Gavurun dölü.

Gavurun coşkaları.
 Gran giresice!
 Gidişin olsun da dönüşü olsun.
 Gövdecisi eriyesice!
 Gözleri kapanasica!
 Gözü kör olasica!
 Gözüne dizine dursun.
 Gözün kör olsun.
 Guduz itler gibi ağzın köpürsün.
 Gulağına gürşunlar dökülesice!
 Hayrını görmeyesice!
 Hışım uğrayasica!
 Hoca selasını veresice!
 İrızgı kesilesice!
 İki gözü akasica!
 İki gözü kör olasica!
 İki gözü öfütüne gelesice!
 İki yakarı bir araya gelmesin.
 İki yakaya, bir yukaya hasret gal.
 İmanı delinesice!
 İnim inim imeleyesice!
 Kafası gırılasica!
 Kökü kesilesice!
 Kör düğümlere gelesice!
 Kör olasica!
 Lanet olasica!
 Leşini gargalar yiyesice!
 Nefesi kesilesice!
 Nesili guruyasica!
 Nikahsız gidersin inşallah.
 Ocağı batasica!
 Ocakdan irak olasica!

Ocağın başına yıkılsın.
 Ocağıñ sönsün.
 Ocağına incir dikilesice!
 Ocağında bayguşlar ötsün.
 Ocağında incir ağacı bitsin.
 Oduñ ocağıñ sönsüñ.
 Onda daylı çıksıñ.
 Oñmayasıca!
 Ovada sel depede yel alsın.
 Öldüğünde kelime-i şahadet getiremeysin.
 Sağ yanıñdan sol yanıña dönemeyesıñ.
 Soyu tükenesice!
 Sürüm sürüm sürünesin.
 Şeytanından bul.
 Tabutlarına sarılsınlar.
 Teneşire gelesice!
 Teneşirlere gır saçların dökülsün.
 Teneşirlerin gurulsun.
 Yağlı gurşunlara gelesice!
 Yanı delinesice!
 Yanı gararasıca!
 Yanı garalardan gidesice!
 Yaşıñ kesilsıñ.
 Yerin dibine batasıca!
 Yolların gapansıñ.
 Yüzüntü şeytan göresice!
 Zehir zıkkım olsuñ.
 Zıkkımın dibini yéyesice!

3. Yeminler ;

Yöre halkı arasında günlük konuşmalarda, karşısındaki kişiyi konuşulan şeye inandırmak amacıyla birtakım yeminler edilmektedir. Dualar ve beddualarda olduğu gibi yemin bildiren sözleri de kasete alamadık. Bu sözler tespit edilirken 7, 12, 20, 22, 26, 33, 45, 48, 51 numaralı kaynak kişilerden yararlanılmıştır.

Allah belamı versin...

Allah oturduğum yerden kaldırmasın..

Çocuğumuñ ölüsünü göreyim...

Çocuklarımuñ başı için...

İki gözüm önüme aksın...

Ölüm çıksın ki...

Sabaha çıkmayayım ki...

Şuradan şuraya bir adım atmayayım ki...

Vallahi, billahi, tillahi...

Yalancıyı dilenci s.ksin ki...

Yalan söyleyenin Allah belasını versin ki...

Yanan ışığa kör bakayım...

1. 2. 1. 11. Atasözleri

Ömer Asım AKSOY, “Atasözleri ve Deyimler” adlı kitabında, atasözlerini; “Atasözleri; bilgece düşünme ya da öğüt olarak düsturlaşan ve kalıplaşmış, atalarımızın uzun denemelere dayanan yargılarını genel kural şekilleri bulunan kamuca benimsenmiş özsözlerdir.”¹⁴⁹ şeklinde tanımlamaktadır.

Atasözleri ilk söyleyicileri tespit edilemeyen, insanların hayatlarına yön verebilecek fikirleri, din, ahlak, hukuk, ekonomik görüşleri, gelenek – görenek ile tabiat hadiselerinden, teknikten çıkacak kuralları yansıtan kısa, özlü sözlerdir. Bunlar bazen bir fikra tarzında da olabilirler ve söz ve yazı ile nesilden nesile aktarılırlar. Anonim halk kültürü ürünleri olan atasözleri belli bir dil, kültür, mantık, tecrübe ve zevk doğrultusunda meydana gelmişlerdir.

Genellikle geniş zaman kipiyle kurulan atasözlerinin ilk oluşumları genellikle manzumdur. Teşbih, mecaz, kinaye, tezat, hüsn-ü talil... gibi edebi sanatların sıkça kullanıldığı bu türde fiiller bazen ikinci tekil kişi emir çekiminde olur. Atasözleri işledikleri konulara göre; a) İnsan ve değerler (yüceltilen değerler, yerilen değerler, insan karakteri ve kişilik), b) İnsan – toplum c) Bilgi ve hakikat d) Dünya görüşü (kader fikri, nasip, Tanrı; sebep – sonuç ilişkisi; değerlerin değişmesi) şeklinde sınıflayabiliriz.¹⁵⁰

Tarsus yöresi dağ köylerinde atasözleri günlük konuşmalarda sıkça kullanılmaktadır. Özellikle köylerde topluma söz geçiren, sohbeti dinlenen kimseler atasözlerinden konuşmalarında fazlaca yararlanmaktadır. Fakat atasözleri ve deyimlerin derlenmesi masal, mani gibi diğer halk edebiyatı ürünlerinin derlenmesinden daha fazla zaman gerektirmiştir. Çünkü bunlar, halkın içinde, halk ile iç içe yaşanıldığı sürede derlenebilmektedir. Atasözleri herhangi bir olaya bağlı olarak söylenildiği için, bunları anında kasete almayı uygun bulmadık. Zaten yöredeki atasözlerinin büyük bir bölümü Türk toplumunun genelince bilinen özlü sözlerdir. Söylenmesi argo olan sözcüklerde bazı harfleri ‘.’ (nokta) işaretiyle gösterdik. Her an kâğıda yazarak üç yıl süresince derlediğimiz atasözlerinin kaynak kişileri; 5, 7, 19, 21, 30, 33, 38, 45, 49, 52, 55 sayılarıyla numaralanmış kişilerdir. Ayrıca, aşağıda alfabetik sırayla verdiğimiz atasözlerini, yazıya aktarırken – kaset olmasa da – yöresel dili kullanmaya çalıştık.

¹⁴⁹ Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler*, Ankara: 1965, s. 15

¹⁵⁰ Şükrü Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara: Akçağ Yay., 1993, s. 625 – 632.

Acele giden ecele gider.

Acele işe şeytan garışır.

Acı acıyı, su sancıyı basdırır.

Acı işitmemek için yaramaz laf söyleme.

Aç gatık isdemez, uykusuz yasdık isdemez.

Aç goyma hırsız olur, çok söyleme arsız olur.

Aç köpek düdükten ayran çeker.

Aç köpek fırın yarar.

Aç köpek gurttan korkmaz.

Aç tavuk gendini buğday ambarında görür.

Açdırma gutuyu, söyletme kötüyü.

Aç ne yemez, tok ne démez.

Adam sandık eşşegi, gaba yazdık döşşegi.

Adamak ile mal bitmez.

Adı çıkdı doksana, inmez seksene.

Adıfı çıkacağıma canıfı çıksıfı.

Ağaca çıkan geçiniñi, dala bakan oğlağı olur.

Ağacı çok olan yérde, gıtlık olmaz.

Ağaç dalıyla, yiğit malıyla güler.

Ağaç yaprağıyla güzeldir.

Ağır daşı ne yel alır ne sel.

Ağızdan burun yakın, gardaşdan garın yakın.

Ağlamayan çocuğa meme vérmezler.

Ağlarsa anam ağlar, galanı yalan ağlar.

Ağlayanıñ malı gülene yaramaz.

Ağustosdan sonra ekilen darıdan, gün döndükden sonra oğul çıkararı arıdan, gocasından sonra yatakdan galkan garıdan, haram gazanılan paradan insanlara fayda gelmez.

Ağzı eğri, gözü şaşısı arkasından belli olur.

Ağzıyıñ dadını bilseñi, burnuyufı bokunu yéfi.

Ak geçiyi gören, içi dolu yağ sanır.

Akıllı düşünürken deli oğlunu, gızını evermiş.

Akılsız başıñı cezasını ayaklar çeker.

Akılsız iti yol gocadır.
 Aksak geçinîfi yüksek yaylada işi ne?
 Aksak ite menzil dayanmaz.
 Akşamdan sonra gelen ya suğan yer ya söven.
 Akşamıñ hayrından sabahın şerri éyidir.
 Al geyen aldanmamış.
 Alacadan fisdan olmaz, erikden basdon olmaz.
 Alacak gız ay görütür, evi saray.
 Ahcı arslan, verici sıçan gibidir.
 Allah şaşırtdığı gulu beygir gibi ossurdurumuş.
 Allah uyuz vérsiñ de dırnak vérmesifi.
 Alma mazlumuñ âhını, çıkar aheste aheste.
 Alma oruspunun gızını, o da sürer anasınıñ izini.
 Alnımıñ teri, gömleğimin kiri.
 Altın pas dutmaz, deli yas dutmaz.
 Aman ağalar diyeceğime, aman dağlar dérim.
 Ana gibi yar olmaz; Bağdat gibi şar olmaz.
 Anadan deliye muska para étmez.
 Anadan evvel ahıra girme.
 Analı oğlak yarda oynar, anasız oğlak yerde oynar.
 Anası olmayanıñ bubası olmaz.
 Anasına bak, gızını al; gıyısına bak bezini al.
 Arap eli öpmeyinen ağız gararmaz.
 Arayan mevlasını da bulur, belasını da.
 Arsız arı neylesiñ, gömleği yok donu neylesiñ.
 Artık aş, garın ağrıtmaz.
 Asıl azmaz, bal kokmaz; kokarsa yağ kokar, aslı ayrandır.
 Aş daşınca kepçeye baha yetmez.
 Aşure yémeye giden gaşşığını yanında daşır.
 At bineniñ, gılıç guşanamıñ.
 At, eşşek yerine çekilmez.
 At vér dost al, gız vér düşman al.

Ata da soy gerek, ite de soy gerek.
 Ata eyer gerek, eyere de er gerek.
 Ata binen uyan olmaz, malını güden çoban olmaz.
 Atda, avratda, yurtda gadem vardır.
 Atdan düşene yorgan döşsek, eşşekden düşene gazma kürek.
 Atdan inip eşşeğe binilmez.
 Atasını bilmeyen ötesini bilemez.
 Ateş dumansız olmaz, yiğit isyansız olmaz.
 Ateş olmayan yérden duman çıkmaz.
 Ateş olsa cürmü gadar yér yakar.
 Atı atasıyla, gatırı anasıyla.
 Atıñ ahmağı rahvan olurumuş, insaıñ ahmağı pehlivan olurumuş.
 Atıñ yerine eşşek bağlanmaz.
 Atıñ éyisi gendisine üzengi vurduramaz, gadıñıñ eyisi gendisine söz söyletmez.
 Av, gazana yakın gerek.
 Avcı ne gadar al bilse, ayı da o gadar yol bilir.
 Avrat var, ev yapar; avrat var, ev yıkar.
 Avratdan muhdar yapmışlar da zemheride davarı gırkdırılmış.
 Ayağıñı yorganıña göre uzat.
 Ayıdan post, gavurdan dost olmaz.
 Ayınım éyisi alayda, gabın éyisi galayda belli olur.
 Ayranı yok içmeye, atıla gider s.çmaya.
 Ayranım ekşi diyen olmaz.
 Az oku uz oku, her kitapdan bir oku.
 Aza ganaat étmeyen çoğu bulumaz.
 Azıcık aşım, ağrısız başım.

 Bağa bak üzüm olsun, yémeye yüzün olsun.
 Bakarsañ bağ, bakmazsañ dağ olur.
 Bal dutan barnağını yalar.
 Baş gırılır fes içinde galır, gol gırılır yefi içinde galır.
 Başa gelen çekilir.

Başa gelmedik iş olmaz, ayağa değmedik daş olmaz.
 Bekara avrat boşamak kolay gelir.
 Benim derdim ineğile tanada, garımın derdi sürme ile gınada.
 Besledik büyüttük tanayı, tanımaz oldu anayı.
 Bey de ölür, apdal da ölür, yanınısıra çökdel de ölür.
 Bi filcan gaveniñ kırk yıl hatırı olur.
 Bilmemek ayıp değil, sormamak ayıp.
 Bilmezsiñ ağrısını, döğersin sağrısını.
 Bir ağacıñ dibinde bir sürü yatar.
 Bir ağaçdan okluk da çıkar bokluk da.
 Bir deveyle bir oğlanlınıñ yüreğiniñ yağı olmazımıñ.
 Bir söz ara bozar, bir söz ara düzer.
 Biri yer biri bakar; gıyamet bundan gopar.
 Birikinti yoğurduñ yağı çok çıkar.
 Bişmiş aşı su gatılmaz.
 Bitli baklanıñ kör alıcısı olur.
 Borcuñ éyisi vér gurtul, derdiñ éyisi öl gurtul.
 Borç yéyen kesesinden yer.
 Boş nesneniñ sahibi olmaz.
 Büyük sözü dutmayan yolda galır.
 Bu yel böyle eserse, bu makas böyle keserse, ne sakal galır ne bıyık.
 Buba parasını harcamak kolay olur.
 Bubañı gazancını oğlu yer.
 Buçak ne gadar keskin olsa, gendi sapını yonamaz.
 Bugün bana ise yarın sana.

 Can buğazdan gelir.
 Can çıkmazsa huy çıkmaz.
 Cahilinen sohbet itme küsdürüñi, silme g.tüñü çam gıymıgıynan kesdiriñ.
 Cıvık b.ka daş atma, üsdüñe sıçrar.

 Çam dalından ağıl olmaz, sındılıktan bal olmaz.

Çarşı köpeğiyle ava gidilmez, adamı yarı yolda bırakır.
 Çift sürme zamanı pazarlık édilirse, harman vakti çekişme olmaz.
 Çirkin bürünür, güzel görünür.
 Çifigeneden bey yapmışlar, öfice bubasını kesdirmiş.
 Çoban âsâsıyla, çiftçi mesesiyle.
 Çobanın gönlü olursa, dekededen teleme çıkarır.
 Çoğu zarar, azı karar.
 Çok gardaşını canı çıksını, başına da bir maşa düşdü.

Dadanmış gudurmuşdan beter olur.
 Dağ başına harman yapma, savurursun el için.
 Dağ çalısız, yol delisiz olmaz.
 Dağ dağ üsdüne olmuş da ev ev üsdüne olmamış.
 Darı unundan baklava, incir ağacından oklava olmaz.
 Daş olduğu yerde ağırdır.
 Daşa çıkan geçiniş, ağaca çıkan oğlağı olur.
 Daşıma suyla değirmen dönmez.
 Davetsiz yere simitciyle dathıcı gider.
 Davılış sesi uzakdan hoş gelir.
 Deli eşşek akıllı sipa gunnamaz.
 Dere kenarındaki tarla sel içindir.
 Dereyi depeyi sel bilir, éyiye kötüyü el bilir.
 Dereyi görmeden paçayı sıvama.
 Deriyi yüzüp guyruğunda buçağı gırma.
 Deñsizın devesi çañsız öter.
 Deve yükü aş olsa aca az görünür.
 Deveye diken, fakire s.ken yaraşır.
 Deveyi yardım atdıran bi dutam otdur.
 Devlet başa, guzgun ileşe.
 Devletiñ golu uzun olur.
 Dirnağıñ varısa başını gaşı.
 Dibi görünmeyen tasdan su içme.

Dibini görmediğini guyuya daş atma.
 Dibini görmediğini suya girme.
 Doğmadık çocuğa don biçilmez.
 Doğru söyleyeni dokuz köyden govallar.
 Doğru söz acıdır.
 Doğru söz, yemin isdemez.
 Dosta çayır, düşmana çadır göster.
 Dostun eyisi, gaderini kötüsünde belli olur.
 Duvarı nem, insanı gam öldürür.
 Duzsuz aşım, ağrısız başım.
 Düşün aşıyla dostunu davet, yasağı savmaz.
 Düşene yol gösteren çok olur.
 Düşeni dostu olmaz.

Eceli gelen it, cami duvarına işer.
 Ehl-i keyfe keyif verir gâveniñ gaynaması.
 El ağzına bakan, garısını tez boşar.
 El aklına uyan yolda yaya kalır.
 El eli yur, el döner yüzü yur.
 El elini eşeğini türkü çıkırarak ararımış.
 El lafına bakan garısını tez boşar.
 El yumruğunu yémeyen gendisininkini balyoz sanır.
 Elde âdet de sende bid'at mı?
 Elden gelen öğün olmaz, o da vakdında gelmez.
 Eliyiñ hamırıyla erkeğini işine garişma.
 Elmayı alan bilir, dalını satan bilir.
 Elti eltiye eş olmaz, arpa unundan aş olmaz.
 Emanet eşşegiñ guskunu gırık olur.
 Engin çalıdan murt yénmez.
 Enik böyür, it olur.
 Er cimri olursa, avrat yüzüsüz olur.
 Er gakan yol alır, er evlenen döl alır.

Erim er olsuñ, yerim çalı dibi olsuñ.
 Erkek eşşeğiniñ sıpası olmaz.
 Erken çıkan yol alır, tez evlenen döl alır.
 Eski dost, düşman olmaz.
 Esgi pambık bez olmaz, garı düşman dost olmaz.
 Eskisi olmayanıñ yefisi olmaz.
 Esemeye yoldan uz git, dokunma kimseye düz git.
 Eşşeği yoldan çıkarır sıpanıñ oynaması.
 Ev alma, gomsu al.
 Ev bizim, köy bizim, otur söyleşelim gadın bizim.
 Eyi ile gonusu yoku bulaşsın, kötü ile gonusu boku bulaşsın.
 Eyi insan lafınıñ üsdüne gelir.
 Eyi olacak hasdanıñ doktor ayağına gelir.
 Eşşeğe binmeden bacaklarını sallama.
 Eşşek at yerine çekilmez.

 Fakiri fakir éden guru inattır.
 Fakiriniñ ekmeği datlıdır, zenginiñ ekmeği gıymatlıdır.
 Fazla mal göz çıkarmaz.
 Fukaranıñ âhı, tahtından indirir şahı.

 Gaba ağacıñ gürlemesi dalla olur.
 Gabakda büberiñ var, her yerden haberiñ var.
 Gaçan balık böyük olur.
 Gadın gıtlık bilmez, çoban yokluk bilmez.
 Galabalık gaz, gılavuzsuz olmaz.
 Ganı ganıla yumazlar, ganı suyla yullar.
 Gara çadır is dutmaz, altın tas pas dutmaz.
 Gara garınca buğday çeker, sarı garıncanıñ suçu ne.
 Gara habar tez duyulur.
 Gardaş gardaşı buçaklamış, dönmüş gucaklamış.
 Gardaş gibi yâr, Bağdat gibi diyâr olmaz.

Garga başa, guzgun ileşe gonar.
 Garga ile arkadaş olanı burnu b.kdan çıkmaz.
 Garga ile gonusanın burnu bo.dan çıkmaz.
 Garganı alayı olmaz.
 Gargaya yavruñ gara démişler, almış bağına basmış.
 Gatıramı gaynatdañ olmaz şeker; cinsini si.diğim cinsine çeker.
 Gaz gelecek yerden tavuk esirgenmez.
 Gazandan evel gap hazırla.
 Geçi guyruk sallamadıkça, deke veñilemez.
 Geçiniñ aksağı buñarıñ başından içermiş suyu.
 Gelen ağam, giden paşam.
 Gelin binmiş ata, kör gısmet nereye.
 Gelin ata binmiş, ya nasip démiş.
 Gelin eşşikte, oğlan beşşikte.
 Genç avrat alma el için, yüksek yere harman gurma yel için.
 Gençliğin gıymeti bilinirse, ihtiyarların şikayeti az olur.
 Geveze köpek üre üre sürüye gurt getirir.
 Gezdim Urum'u Gırım'ı görmedim böyle zulumu,
 Bir yanı bakkal dükkanı bir yanı ekmek furunu.
 Gezen gül, gezmeyen kül olmuş.
 Gılda keramet olsa, geçiler evliya olurdu.
 Gılavuzu garga olanı burnu b.kdan gurtulmaz.
 Gır atı yanında duran ya huyundan ya suyundan.
 Gırığına güvenen ersiz kalır.
 Gısmeti kesik köpek, kurban günü alevi mahallesinde gezer.
 Gış gününde yorgansızlık, el içinde oğlansızlık.
 Gız gundakda, çeyiz sandıkda.
 Gızı gızıkten görme, geliniken gör.
 Gızına acıyan gocaya vérmez, oğluna acıyan hocaya vérmez.
 Gızını dövmeleyen dizini döver.
 Gızım güz güneşinde, gelinim bahar güneşinde yansın.
 Goca ekmeği meydan ekmeği, evlat ekmeği zindan ekmeği.

Goça buynuzu yük olmaz.
 Gomşunuñ kötüsü insanı ev sâbı yapar.
 Gorkak bezirgân ne kâr éder ne zarar.
 Göç geri dönerse, topal deve öñe düşer.
 Göçün geri döndüğü topal ite yarar.
 Gök görmediğin oğlu olmuş, çekmiş b.lüğünü goparmış.
 Gökden ne yağarsa yer gabul éder.
 Göñül aka da gonar, boka da.
 Göñül cennet ister ama günah bırakmaz.
 Görünen dağını ırağı olmaz.
 Gö.ü yere yakın olandan gork.
 Gözele pöpen yakışır, çirkine atlas neylesifi.
 Gurbete gız vérme yiter gider, deñize daş atma batar gider.
 Gurda démişler ki: “Boynufi neden yoğun?”
 Démiş ki: “Gendi işimi gendim görürüm ondan.”
 Gurdufi eniği gurt olur.
 Gurdufi ortaklığı, guzgunufi ağaç başında olduğı zamandır.
 Guşdan gorkan darı ekmez.
 Güccük gücüklüğünü, büyük büyüklüğünü bilmeli.
 Güneşe bakanufi gözü gamaşır.
 Güvenme varlığa, düşersin darlığa.

Hakı b.kunu ödemez.
 Hav démeyince mav dénmez.
 Haydan gelen huya gider.
 Hayın hayıflı olur.
 Hazıra dağlar dayanmaz.
 Her çit dédiği geçi olsa, it derisi post olmaz.
 Her kepenek altında bi aslan yatar.
 Her üren köpeğin ardından gidilmez.
 Herkeş gaşşık yapar; emme sapını ortaya getiremez.
 Hızır sandıklarımız hep hınzır çıkdı.

Huylu huyundan vazgeçmez.

Issıracak köpek dişini gösdermez.

İçi beni yakar, dışı seni yakar.

İki garpız bi goltuğa sığmaz.

İki gişi gonuşurken üçüncüye b.k yémek düşer.

İlanıñ sokduğu yéri, çıyan da sokar.

İnciriñ özü, yalancınıñ sözü olmaz.

İnsan ne bulursa dilinden bulur.

İnsanı el azdırır, yâmırı yel azdırır.

İsdediğini söyleyen, isdemediğini işidir.

İsdeyenin bi yüzü gara, vérmeyenin iki yüzü.

İş başa düşdü mü başmakçı dağları yol olur.

İşçi emeğinden satılır, boğazından asılır.

İşe geç gidenden kimse hayır görmez.

İt b.k yémekden vazgeçmez.

İt ısırmaz, at depmez déme.

İt ite buyurur, it döner guyuğuna buyurur.

İt iti ısırmaz.

İt ürer, kervan yürür.

İte b.kuñ emme yaradı démişler de dikene s.çmış.

İte bulaşmakdansa çalıya dolaş.

İti an, daşı eline al.

İti añan çomağı yanına gor.

İti suya atma, yüzgeç édersin.

İtin ayağını daşdan mı esirgedin?

İtin etdiği, iteginin yamandığı galır.

İtin gursağı yağ götürmez.

İtin guyuğunu kırk bin galıba goyacaksın, galıpdan çıkarınca gine eğrilir.

Kedi her zaman bal yémez.

Kel başa şimşir darak.

Kel ölür, sırma saçlı; kör ölür, badem gözlü olur.

Keliñ ilacı olsa başına sürer.

Kepenek altında er yatır.

Kız halaya, oğlan dayıya çeker.

Kızını döğmeyen dizini döğer.

Kiminiñ parası, kiminiñ duası.

Kimse ayranım eşgi démez.

Komşu hakkını Tanrı hakkı bil.

Kora üflemekten köze üflemek yeğdir.

Köpeğe dalanmakdan, ormanı dolanmak éyidir.

Köpeğile çocuk hatır göñül bilmez.

Köpeğiniñ duası kabul olsa gökden kemik yağar.

Köpeğiniñ hatırı yoğusa sabınıñ hatırı var.

Köpek gibi her daşını ardından goşulmaz.

Köprüyü geçene gadar ayıya dayı diyeceñ.

Kör ölünce badem ala gözlü olurumuş.

Körüle yatan şaşı galkar.

Köylü akşama gadar işler, sabaha gadar şişler.

Mahanasız (bahanesiz) ölüm olmaz.

Meyveli ağacı daşlayan çok olur.

Meyvesiz ağacı daşlamazlar.

Misafir umduğunu değil, bulduğunu yer.

Mum dibine kör yanar.

Namazda gözü olmayanıñ, ezende gulağı olmaz.

Ne gadar ahmak olsa eş éyi, ne gadar eğri olsa yol éyi.

Ne oldum déme ne olacağım dé.

Nerde çokluk, orda b.kluk.

Oğlakdan deke yapmışlar da önce gendi anasına çıkmış.

Oğlan bubasından öğrenir sofraya yazmayı; gız anasından öğrenir gomşu gezmeyi.

Oğlan dayıya, gız halaya çeker.
 Oğlunu seven hocaya vermez, gızını seven gocaya vermez.
 Olacak oğlan ya okundan ya b.kundan belli olur.
 Olmadık yılıñ yâmrı harman vaktı gelirmiş.
 Olmazsa akıl, neylesiñ sakal, arığı dağlara çıkardı akal.
 Ovadaki sülün avına gittiđiñ zaman evdeki tavuğu elden ıkarma.

Öğünen öküz tarlayı b.k éder.
 Öküz ayağı olmakdan, buzağı başı olmak yeğdir.
 Öküz öldü, ortaklık bitti.
 Öküzüñ inek başılsı, gızıñ gardaşılsı, tarlanıñ daşılsı, avradıñ uzun salısı makbuldür.
 Öleceğim démekle ölünmez.
 Ölen inek sütlü olurumuş.
 Ölme öldür, sıñme sindir.
 Ölümlü geldi cihana, baş ağrısı mahana (bahane).
 Ölümden öte yol gitmez, mezerdan öte sal gitmez.
 Ölüsü olan bi gün, delisi olan her gün ağlar.
 Öñdeki deve sek atar; arkadaki deve huy gapar.
 Ördü (rüşvet)kapıdan girer, imam takadan çıkar.
 Ösüz oğlan, göbeğini gendi keser.

Para anayı gızdan, gaşı gözden ayırır.
 Para dağları yol, ovaları bedesten éder.
 Para kimdeyse yürek de onda bilek de.
 Perşembenin gelişi arşambadan belli olur.

Sâbınıñ hatırı için köpeğe daş atılmaz.
 Sağ yanıñ saracık, sol yanıñ binboğa.
 Saña söyledim gızım, gelinim sen anla.
 Sarımsağı gelin étmişler kırk yıl kokusu çıkmamış.
 Sekiniñ daşılsı, öküzün inek başılsı, gızıñ sarı salısı (iyidir).
 Sel önünden tarla alan sele alıvérir, elli yaşımdan sonra gız alan ele alıvérir.

Sel gider, gum galır.

Senin yüzüyüñ aklığı, benim ağzımıñ pekliğindendir.

Sofu soğan yemez,eline geçerse gabuğunu bile gomaz.

Sofia galan doğagalır,

Sofıradan gelen yurduñ éyisine gonar.

Su tesdisi su yolunda gırılır.

Süfli kârdan süslü zarar yeğdir.

Sürü geri dönünce topal goyun el goyunu (köprübaşı) olurumuş.

Sürüden ayrılanı gurt gapar.

Şapı édemezsiñ şeker; cinsi batasıca cinsine çeker.

Talihsiz guyuya girse gum yağar.

Tarlayı daşlı yérden, gızı gardaşlı yérden.

Tavşan dağa küsmüş, dađıñ habarı olmamış.

Tay atlaşırsa at dinlenir, oğul erişirse ana dinlenir.

Tekkeyi bekleyen çorbayı içer.

Tembele yumuş buyurma, saña akıl öğretir.

Tok ağırlaması zor olur.

Ucuz etiñ suyu gara olur.

Ummadık daş, baş yarar.

Uykusu gelen yasdık isdemez, garmı acıkan gatık isdemez.

Uzakdan alma düğeyi, çeker gider boğayı.

Ürmesini bilmeyen it, sürüye getirir gurt.

Üşengece bulut yük olur.

Vardıđıñ yér körüse gözüñü kıpa bak.

Yalancınıñ mumu yadsıya gadar yanar.

Yalıñız daş duvar olmaz.

Yâmır néreye yağarsa tarlasını oraya daşır.

Yâmirda yaş değmez, gavgada daş değmez.
 Yamaklı böğrüm, neler isder göñlüm.
 Yamamazsan géyilmez, yalamazsañ doyulmaz.
 Yananıñ olsuñ da yanmazsa yanmasıñ.
 Yarası olan gocunur.
 Yadsıdan sofrı gelene ya bi soğan ya bi söğen.
 Yavşak böyür bit olur.
 Yayanıñ atı çarık, gücü kuvveti azık.
 Yazın başı bişeniñ, gışın aşı bişer.
 Yer baskısı dağdır, millet baskısı beydir.
 Yeriñ gulağı delikdir.
 Yerli davşanı, yerli tazıya avladılar.
 Yıldırım atmassa hava bulanmaz.
 Yiğidi öldür emme hakkını vér.
 Yiğit ölür şanı galır; at ölür nalı galır.
 Yol gideniñ, gılıç guşananiñ.
 Yol yürümekle, borç ödemekle (biter).
 Yolcu yolunda gerek.
 Yolculukda yazın ayrıñı, gışın yorganı unutma.
 Yorganı ağır olanan kokusu dışarı çıkmaz.

Zanaatıñ eñ kötüsü davulculuğumuş, onu da öğrenip çatala asmak gerek.
 Zengin arabasını dağdan aşırır, fakir düz ovada yolunu şaşırır.
 Zengine garşı çalışan, derisini duzlar.

1. 2. 1. 12. Deyimler

Deyimler, asıl anlamlarından uzaklaşarak yeni kavramlar meydana getiren kalıplaşmış sözlerdir. İki veya daha çok kelimedenden kurulu dil ifadeleri olan deyimler, duygu ve düşüncelerimizi dikkati çekecek şekilde anlatılan, isim, sıfat, zarf, basit ve bileşik fiil görünüşlü dil unsurlarıdır.¹⁴⁴

Deyimler, sözdizimi bakımından üçe bölünebilir;

- a) Sonları mastar ile biten deyimler. Ör: İğne ile kuyu kazmak.
- b) Cümle şeklinde görülenler. Ör: Ağzını bıçak açmıyor.
- c) Daha çok birleşik sözcüklere benzeyenler. Ör: İlk göz ağrısı.¹⁴⁵

Kalıplaşmış yapılar olan deyimler, bölgeden bölgeye farklı sözcüklerden meydana gelebilmektedir. Ayrıca, anonim olan bu ürünlerin ilk söyleyenleri de belli değildir. Anlatılan herhangi bir fikradan, hikayeden yola çıkarak, bazı deyimlerin, neden ve hangi ortamda söylendiğini kavrayabiliriz; Ör: ipe un sermek / geçti Bor'un pazarı.¹⁴⁶

Tarsus yöresi dağ köylerinde deyimler, günlük konuşmalarda olağan ve etkili biçimde kullanılmaktadır. Yöre insanı, deyimleri söylerken, herhangi bir deyim ile ilgili bir hikaye anlatırken "deyim" sözcüğünü bilmez. Yani deyimler, günlük konuşmaların sıradan sözleridir. Özellikle ağzı laf yapan, anlatacaklarını az sözle ifade eden kişiler için, deyimler vazgeçilmez dil birlikleridir. Günlük yaşamdaki herhangi bir anlatıda karşımıza çıkan deyimlerin bir kısmını not ederek derlemeye çalıştık. Aşağıda aldığımız deyimlerden sadece yörede kullanılanların anlamlarını verirken; derleme tarzına bağlı olarak bunları kasete alma imkanına sahip olmadık. Deyimlerin derlenmesinde 1, 4, 5, 10, 19, 30, 34, 48, 51, 54 numaralı kaynak kişilerden yararlandık.

Abuk subuk konuşmak: Tutarsız, saçma sapan konuşmak.

Aç karnına tok teselli: Gerçekleşmeyecek bir iş için ümitli olma.

Âdet yerini bulsun: Gerekliliği olmayıp, alışılmış olduğundan bir işi yapmak.

Adı ata bindi, ayağı yerde gezer: Bir mevkiye gelmiş gibi davranmasına karşın gerçekte öyle olmaması.

¹⁴⁴ Elçin, A.g.e., s. 642.

¹⁴⁵ Güney, A.g.e., s. 195.

¹⁴⁶ Güney, A.g.e., s. 198.

Ağrısız başa keten sarmak: Başına dert açmak.

Ağzındaki baklayı çıkarmak: Bir şeyin imalı bir şekilde söylenmeye çalışılması.

Ağzını yoklamak: Bir kimseyi konuşturarak belli bir konu üzerindeki düşüncesini öğrenmeye çalışmak.

Ağzını aramak: Bir kimseyi konuşturarak belli bir konu üzerindeki düşüncesini öğrenmeye çalışmak.

Ahret sorusu sormak: Gereksiz ve çok soru sormak.

Akla karayı seçmek: Bir işi başarana kadar çok zorluk çekmek.

Aklı bir karış havada: Herhangi bir olayı umursamamak.

Aklı var, avlağası yok: Düşüncesizce davranmak.

Aklı kesmek: Anlamak, farkına varmak.

Akşama galma, Ulaş'a varma.

Ali Cengiz oyunu yapmak: Bir işi hileli yapmak.

Analarını belleyip pabuçlarını ellerine tutuşturmak: Hak ettiği cezayı vermek.

Anasının gözü: Çok kurnaz, dalavereci.

Arabası yüzü koyu yatmak: İşlerin tersine gitmesi.

Ark altından su bağışlamak: Birisine çıkar sağlama sözü vermek.

Arkalı it gibi ürmek: Kendine çok fazla güvenerek konuşmak.

Aştan çıkma nane çöpü: Yerli yersiz her söze karışan, patavatsız.

Aval aval bakmak: Anlamsız ve amaçsızca, öylesine dikkatle bakmak.

Ayağı yere basmamak: Gerçekleri görmemek, gerçeklerin farkında olmamak.

Ayağına sarı su inmek: Yürümekten dolayı çok yorulmak.

Ayağını denk atmak: Davranışlarına dikkat etmek.

Ayağının altına püse çalmak: Birinin işini engellemek.

Ayakta uyutmak: Çok basit bir şekilde kandırmak.

Aynı yolun yolcusu olmak: Aynı dertleri, işi paylaşmak.

Babasının oğlu: Çok kurnaz, hileci.

Babucu yolda kalmak: Bir işi bitirememek.

Babıcı dama atılmak: Daha iyisine kavuşulduğundan eskisinin bir tarafa itilmesi.

Babahı boynuna olmak: Bir işin sonuna katlanmak.

Bağrına taş basmak: Derdini kimseye açmaksızın her türlü acıya katlanmak..

Baş göz etmek: Evlendirmek.

Baştan savmak: İstekte bulunan kimseyi bir bahane ile yanından uzaklaştırmak.

Beli bükülmek: Yaşlanmak.

Bıçak kemiğe dayanmak: Çekilen zahmetin artık çekilemeyecek kerteğe ulaşması.

Bıyık altından gülmek: Birinin durumuna belli etmeden gülmek.

Bir bişirim olmak: Bir tencerelik yemek malzemesi olması.

Bir çakımlık kavım yok ki gövünsün: Herhangi bir olay veya sözü üzerine almamak.

Bir vurumluk canı olmak: Çok zayıf ve güçsüz olduğu halde her işe karışmak.

Bok yoluna gitmek: Yararsız, gereksiz belki dezararlı bir şey uğruna yok olmak, boşu boşuna heder olmak.

Boşboğazlık etmek: Gereksiz yere konuşmak.

Boynu bükük olmak: Garip olmak.

Bön bön bakmak: Anlamsız ve amaçsızca, öylesine dikkatle bakmak.

Burnu haber alır Toros'dan, gendisi gorkar horazdan: Her şeye müdahale eden, ancak çok korkak olan.

Burnu havada olmak: Herkese yukarıdan bakmak, kibirli olmak.

Burnu sürtülmek: Yaşanan bir olaydan ders almak.

Burunun dikine gitmek: Kendi istediğini yapmak.

Burun kıvırmak: Beğenmeyip küçümsemek.

Buz dondurmadık, deve gaydırmadık: Kimseye zararının olmaması.

Büyüyüp de küçülmek: Yaşının küçük olduğu halde, olgun biri gibi davranması.

Canına okumak: Bir kimseye büyük bir zarar vermek.

Canına tak etmek: Bir sıkıntı, dayanılmaz hale gelmek.

Canı yeyni: Çok hızlı hareket eden, çevik.

Ciğeri yanmak: Çok acı çekmek.

Cangalak basmak: Bir işi doğru düzgün yapmamak.

Çakal öldüye vermek: Umursamamak, aldırılmamak.

Çamur atmak: Birini suçlamak.

Çarçur etmek: Gereksiz yerlere harçayıp bitirmek.

Çene çalmak: Arkadaşlarıyla şundan bundan konuşup vakit geçirmek.

Çenesi düşmek: Gereksiz ve çok şeyler konuşan, susma bilmeyen.

Çirpi çekmiş gibi olmak: Bir işin çok muntazam, düzenli olması.

Çökelek gibi çökmek: Birini rahatsız edercesine oturup kalkmak.

Çürük tahtaya basmak: Tedbirsizlik edip sonu tehlikeli olabilecek işe girişmek.

Dağda koymak: Birlikte yapılan bir işten vazgeçmek.

Dağdan gelip bağdakini kovmak.

Daldan budaktan esirgememek: Korkmamak, çok fazla değer vermemek.

Dallı budaklı olmak: Karışık olmak.

Dama demek: Bitmek, tükenmek.

Davşan yamacı geçti: Bir şey için geç kalmak.

Dilli dibek: Çok fazla konuşan.

Dipli köşeli olmak: Malına çok bağlı olmak ve onu herkese vermektren çekinmek.

Domuşup kalmak: Şaşırarak, hareket edememek.

Donu donumdan değil, dini dinimden: Yabancı olmak.

Eceline susamak: Ölmesi ya da öldürülmesi sonucunu doğuracak davranışları bulunmak.

Efil efil esmek: Sıcak havada rüzgarın çok güzel esmesi.

Ekmeğini taştan çıkarmak: En güç işleri bile yapıp geçimini sağlar olmak.

Eksik etek: Kadın, her zaman güçsüz sayılan kadın.

Elden ayaktan düşmek: Yaşlılık ya da hastalık nedeniyle iş yapamaz olmak.

Eli yüzü düzgün olmak: Düzenli, sözüne sadık olmakve davranışlarına dikkat etmek.

Eli ayağına dolaşmak: Telaştan, heyecandan ne yapacağını şaşırarak düzensiz, karışık iş yapmak.

Eli ağır: Yavaş iş yapan, insana vurunca çok acıtan.

Eli hamır ovalıyor, gözü tana govalıyor: Bir işi yaparken dikkatini başka yere vermek.

Elinde büyük koz, her gün ayrı bir poz: Günden güne değişik davranışlarda bulunma.

Eline düşmek: Kendisine hıncı bulunan birinin egemenliği altına girmek.

Elini verip golunu gapdırmak.

Eriyip akmak: Çok zayıflamak.

Eşşek gaçtı, palan düştü.

Gâle almamak: Dikkate almamak, önem vermemek.

Gamıdıp durmak: Hastalık veya üzüntüden dolayı durgun olmak.

Gara garınca buğday çeker, sarı garıncanñı suçu ne: Bir kişinin kabahatinin başka birinin üzerine atılması.

Gasavan atmak: Sohbet etmek.

Gemini gevme: Parasız kalmak.

Gevişi çoğalmak: Kendinden emin bir şekilde konuşmak.

Gıcığına gitmek: Hoşlanmamak, sevmemek.

Gılı gılına olmak: Ucu ucuna yetişmek, tamı tamına olmak.

Goyunun gaval dinlediği gibi dinlemek: Amaçsızca dinlemek.

Gökte ararken yerde bulmak: Aranılan bir şeyin veya kişinin hemen ortaya çıkması.

Gözü açık: İşini bilen, bir işi kolay yürütme yollarını bulmakta, çıkarını sağlamakta becerikli.

Gözünün nuru dökülmek: Ölmeye yakın olmak.

Guskunu kırık olmak: Bir eksiği bulunmak.

Gün görmemiş laf: Daha önceden duyulmayan sözleri kullanma.

Hangi dağda kurt öldü: Üzerinde konuşulan konuyla ilgisi olmayan söz.

Hasır altı etmek: Bir işi haksız olarak örtbas edip unutturmaya çalışmak.

Haşat etmek: Talan etmek.

Havayi gönüllü, zır zır akıllı: Hiçbir olayı ciddiye almayan, umursamayan.

Hazır avrat: Kadının yapacağı işleri kadın kadar bilen ve yapan erkek.

İçinde erik kurusu olmak: Karşısındaki insanları güldüren, espirili.

İki ayağını bir pabuca sokmak: Birini, bir işi hemen yapması için çok sıkıştırmak.

İki eliyle bir si. ini doğrultmamak: Beceriksiz olmak.

İmanı gevremek: Bir işi yapmak için çok sıkıntı çekmek.

İncir çekirdeğini doldurmamak: Çok küçük ve önemsiz bir olay.

İpsiz sapsiz olmak: Bir iş yapmayı boş gezen.

İreyhinde hür olmak: Kişinin kararında özgür olması.

İt artığı etmek: Herhangi bir yiyeceği düzenli yememek.

İt çenesi yemek: Çok konuşmak.

İte atsan yemez: O denli kötü bir yiyecek.

İt ite, it kuyruğuna buyurur: Öyle uyuşuk tembel kişiler ki yapılacak işi her biri ötekinin yapmasını istiyor, iş yapılmıyor.

İte kaka büyümek: İteleyerek, zorlayarak, güçlüklerle.

İtin g.tüne sokup çıkarmak: Bir kimseyi ağır sözlerle rezil etmek.

Kabir sorusu sormak: Çok fazla ve ayrıntılı sorular sormak.

Kafadan firik olmak: Akılsız, delice iş yapan.

Kafası difiz olmak: Sorunu olmamak, dertsiz, tasasız yaşamak.

Kârı kediye yüklemek: Yapılan bir işten kâr sağlayamamak.

Karın kabartıcı: Yürek kaldırıcı, şaşırtıcı.

Kaşıkla verip çomçayla almak: Az verdiği halde çok fazla istemek.

Kefeni yırtmak: Ağır bir hasta, ölüm tehlikesini atlatmak.

Kel kel düşünmek: İçinden çıkılması zor bir iş üzerine düşünmek.

Kerehat adam olmak: Faydalı olmayan insan.

Kılı kırk yarmak: Çok ince ayrıntılara kadar düşünüp tartmak.

Kol başı tarayamadık, biz bize yarayamadık.

Kök söktürmek: Bir kimseye yaptığı işte çok güçlük çıkartmak.

Kör itin öldüğü yer: Çok uzak olmak.

Kulak asmamak: Önem vermemek, dinlemek.

Kulaktan kunnacı olmak: Çok meraklı, bir ortamda konuşulan her şeyi duymak istemek.

Kurdunu dökmek: Çoktan beri özlediği bir şeyi bol bol yapmak.

Kuru yaraı acı soğan: Kimsenin yaşamına karışmamak, kimseden yardım istememek.

Kuyruk sallamak: Yaltaklanmak.

Kül yutmamak: Dalavereye aldanmamak.

Küncü göneni olmak: Bir işi yapmak için zamanın çok uygun olması.

Laf ebesi olmak: Espirili ve bol konuşan.

Lafi balla kesmek: Konuşma esnasında sözün izin ile kesilip konuşmaya bir şeyler eklenmesi.

Malamat olmak: Her şeye karışmak.

Martaval atmak: İnanılmayacak şeyler muydurmak.

Mekik dokumak: İki yer arasında sık sık gidip gelmek.

Mundar olmak: Bir şeyin tenilemez olması.

Nefsini körletmek: Gereğini yaparak iştah duygusunu dindirmek.

Niyazi olmak: Bir iş için gerksiz yere ölmek.

Ocağına düşmek: Birine korunması için sığınmak ya da tardı etmesi için çok yalvarmak.

Ocağını söndürmek: Çoluk çocuğunu yok etmek.

Ordu bozanlık etmek:

O zaman anan kızdı: Çok eskiden.

Ödü kopmak: Ansızın çok korkmak.

Ödü sıtmak: Çok korkmak.

Paçayı yırtmak: Giriştiği ama sonradan pişman olduğu güç durumdan kendini sıyırmak.

Peşkeş çekmek: Bir kimseye yaranmak için kendisinin ya da başkasının malını armağan olarak sunmak.

Poyrazdan alıp yele vermek: Emek çekmeden kazanılan malın veya paranın hesapsızca harcanması.

Saçı süpürge etmek: Çok fazla zorluklarla para kazanmak.

Sakız gibi yapışmak: Bir kişinin başka birinden herhangi bir nedenle ayrılmaması, onu meşgul etmesi.

Saman altından su yürütmek: Kimseye sezdirmeden işlerini halletmek.

Sap yiyip saman sçmak: Bir olaya kızıp ateş püskürtmek.

Sevincik delisi olmak: Ne yaptığının farkında olmadan, ayağı yere basmadan hareket etmek.

Sidik yarıştırmak: İşin uzmanıyla yarışmak.

Sidik zoruyla yapmak: Bir işi istemeden, zorla yapmak.

Sözünü yemek: Sözünde durmamak.

Suya sabuna dokunmamak: Davranışlarında kimsenin incinmeyeceği, itiraz etmeyeceği sakıncasız bir yol tutmak.

Suyuna gitmek: Bir kişinin hoşlanacağı tutum ve davranışlarda bulunmak.

Şam biberi gibi yanmak: Çok susamak.

Tabanları yağlamak: Uzak bir yere yürüyerek gitmek üzere bütün gücünü toplayarak yola çıkmak.

Tadında kalmak: Güzel sürüp giden bir şeyi zevksiz duruma sokacak aşırılığa vurdurmamak.

Tahtası eksik olmak: Delice davranışlarda bulunan, kontrolsüz davranan.

Taş çatmak: Ocak yakmak, kazan altına konulacak taşları ayarlamak.

Tatavı çalmak: Boş ve gereksiz konuşmak.

Tatavır sanmak: Söylenti zannetmek.

Tek durmak: Edeple, saygıyla durmak.

Tereyağından kıl çeker gibi: Kimseye zarar vermeden, çok kolaylıkla.

Tımar etmek: 1) Atın kaşağılanıp zayıf tüylerinin temizlenmesi. 2) Saklamak.

Tıngır elek tıngır tas olmak: bomboş olmak.

Ununu eleyip eleğini asmak: Bir işi bitirmek.

Uzun oturmak: Bacakları uzatarak oturmak.

Üstünden kem yeller esmek: Bir kişi hakkında olumsuz şeyler işitmek.

Yağı erimek: Zayıflamak.

Yağmırdan kaçarken toluya dutulmak.

Yalamağın kıyısından uçmak: Kötü sonuçlanacak bir olaydan son anda kurtulma.

Yediği içtiği ayrı gitmemek: Sürekli beraber olmak.

Yere bakan yürek yakan olmak.

Yiyemeyeceği bokuñ ucuna oturmak: Yapamayacağı, beceremeyeceği işlere kalkışmak.

Yükünü atmış eşşek gibi olmak: Bir işin olumlu bitmesinden dolayı aşırı sevinmek.

Yüreği ağzına gelmek: Birdenbire çok korkmak.

Yüz göz olmak: İki kişinin anlaşamaması, aralarının açılması.

Yüzünü it yalasa doyar: Çok sinirli olmak, moralin bozuk olması.

Zevkten dört köşe olmak: Çok sevinçli olmak.

Zır zır akıllı olmak: Başkalarının fikri ile hareket etmek.

1. 2. 1. 13. Dil ve söyleyiş özellikleri

Tarsus yöresinde merkez ve merkeze yakın yerlerle, ilçenin kuzeyinde yer alan dağ köyleri ve yörükler arasında sosyo – kültürel, ekonomik farklılıklar olduğu gibi dil konusunda da farklılıklar görülmektedir. Konuşma dilinde görülen bu farklılıklar daha çok alınan eğitim ile ilgilidir. Eğitimli – eğitimsiz, şehirli – köylü arasında konuşma dili farklılığı aslında yurdumuzun genelinde görülen bir olgudur.

19. yüzyıl ortalarından itibaren yerleşik hayata geçmeye başlayan Türkmenler ile 1960'lı yıllarda yerleşik hayata geçen yörükler arasında kullanılan kelimeler ve bazı söyleyiş farklılıkları göze çarpmaktadır. Ancak bahsettiğimiz sözcük dağarcığı farklılıkları, sözcük alış verişi ve söyleyiş farklılıkları yörelerde oluşturulan kültüre ve ortama göre meydana gelen çok küçük ağız farklılıklarıdır. Çünkü Anadolu'yu yurt tutan yörükler ile çiftçi Türkmenlerin hepsi bu yurda aynı kültür dairesi içinde, aynı kaynaktan beslenerek gelmişlerdir.

1. Ses bilgisi özellikleri;

Büyük ünlü (kalınlık - incelik) uyumuna aykırı yabancı kaynaklı kelimeler, yöre ağzında genellikle uyuma uyar:

kıymetli > gıymatlı

zerdali > zerdeli

kiraz > kirez

asker > esker

Ayrıca büyük ünlü uyumuna aykırılık gösterebilen dilimizdeki bazı eklerin (-ken, -ki, -yor, -daş, -gil, -mtrak) yöredeki kullanımları incelendiğinde -ken ve -ki eklerinin ünlü uyumlarına çoğunlukla uydukları görülür:

yaparıkan “yaparken”

dururkan “dururken”

yarınki “yarınki”

yoldaki “yoldaki”

garşıkı “karşıkı”

Küçük ünlü (düzlük – yuvarlaklık) uyumuna aykırı bazı kelimelerin yöre ağzında uyuma girdikleri görülür:

yağmur > yağmır

çamur > çamır

karpuz > garpız

pamuk > pambık

havuz > havız

tavuk > tavık

horoz > horaz

doktor > doktor

Yöre ağzında ünlü uzunlukları, bazı ünsüzlerin yumuşayıp düşmesiyle meydana gelmiştir:

akşam > âşam

aşağı > aşşâ

öksür- > öösür-

pahalı > pâlı

düğün > düün

ağaç > âç

Başta ‘y’ ünsüzünün düşmesi olayı da yöre ağzında görülen bir özelliktir:

yılan > ilan

yücel > Ücel

yıldız > ıldız

“r” ve “l” ünsüzleriyle başlayan yabancı kaynaklı kelimelerin başına ünlü getirilmesi çok yaygındır. Bunun sebebi, Türkçede r ve l ünsüzlerinin kelime başında bulunmamasıdır:

Rum > Urum

lahana > ilana

rezil > irezil

lazım > ilazım

rahat > irahat

Recep > İrecep

Bunun yanında Osmanlıca'daki h sesi yöre ağzında kullanımdadır:

nahıl "nasıl"

hora "ora"

horada "orada"

horayı "orayı"

İçseste ünsüz benzeşmesi ile ilgili bazı kullanımlar da vardır:

iğne > inne

peynir > pennir

İkizleşme olayı çok sık görülür:

aşağı > aşşâ

kazık > gazzık

eşek > eşşek

küçük > güççük

başak > başşak

döşek > döşşek

taşak > daşşak

Yer değiştirme (metatez) yöre ağzında sık görülür:

Meryem > Meyrem

kirve > kivre

kibrit > kirbit

memleket > melmeket

ekşi > eşki

Bugün yazı dilinde g-, d-, ünsüzleri ile başlayan ancak Eski Türkçe döneminde k-, t-'li olan bazı kelimeler yöre ağzında eski şeklini korumaktadır:

kölge "gölge"

künde "günde, her gün"

tolu "dolu"

Buna karşılık kelime başında sedalılışma sık görülen bir olaydır:

koyun > goyun

kuzu > guzu

tavşan > davşan

kundak > gundak

taş > daş

tilki > dilki

tuz > duz

tatlı > datlı

sabah > zabah

Yöre ağzında, ses düşmesi, ses aşınması, ses türemesinden dolayı çeşitli ses değişimleri görülür.

f ≈ h ; Hatma “Fatma”

p ≈ b ; orasbı “orospu”

ö ≈ o ; Omar “Ömer”

s ≈ ş ; herkeş “herkes”

m ≈ n ; şindi “şimdi”

e ≈ a ; marak “merak”, halal “helal”

s ≈ h ; nahıl “nasıl”

u ≈ ı ; çıbık “çubuk”

ü ≈ ö ; böyüyünce “büyüyünce”, hükümet “hükümet”

u ≈ o ; osanmış “usanmış”

Ses aşınması, yöre halkının konuşmasında değişik sözcüklerin oluşumuna olanak vermektedir: napañ “ne yapañ”, şora “şu ara”, hora “ora, o ara”...

2. Şekil bilgisi özellikleri;

“-yor” şimdiki zaman eki;

“yori, yürü-mek fiilinin geniş zamanlı şeklinden türemiştir. Batı Türkçesinin ilk dönemlerinde ‘yori’ fiilini geniş zamanı ile bağlandığı asıl fiilin şimdiki zaman ifade eden yardımcı fiil olarak görülür; geli yorır (geliyor) gidi yorır (gidiyor) bu kullanım eski Anadolu Türkçesi döneminde de devam etmiştir. Osmanlıca döneminde bugünkü kullanımına ulaşmış ve bir eylem kalıntısı olduğunu hissettirmek için –yor şeklinde tek şekilli olarak kullanılır.

Yörede –yor eki kullanılırken –r’ nin düşürülüp doğrudan kişi ekinin getirildiği görülebilir; geliyom (geliyorum) gidiyom (gidiyorum)... ağızlardaki bu kullanımlarda ses düşmesinden dolayı, -yor içindeki ‘o’ ünlüsü uzatılarak söylenir. Yörede şimdiki

zaman ekinin en önemli kullanım tarzı; ekin Eski Anadolu Türkçesi zamanındaki şklidir. Aslında ulaç olan ı,i,u,ü (geliyor) ‘yori’ eyleminin ekleşmesiyle bağlayıcı durumuna gelmişlerdir. Yardımcı eylem olan ‘yori’ Batı Türkçesinin başında geniş zaman (-r) çekimini bırakmış; ‘yori, yoru’ şimdiki zaman eki görevini almış; bir eylem kökü olmaktan çıkıp, ek haline gelmiştir; geliyoru, yapıyoru, gülüyoru, bakıyoru, yapmayoru... Ulaç iken bağlayıcı ünlü durumuna gelen -ı, -i, -u, -ü ünlüleri, sesliyle biten bir eylemin sonuna şimdiki zaman eki gelirken tamamen düşer; geliyoru, gidiyoru, başlıyoru...

Şimdiki zaman ekinin kullanımında yöredeki başka bir farklılık da kişi eklerinin karıştırılmasıdır; II. Tekil kişi eki, kaynaştırma harfinden sonra kullanılır ve I. Tekil kişi ekinin yerini tutar:

gelmeyorurun → ben gelmiyorum	gelmeyorur → o gelmiyor
gitmeyorurun → ben gitmiyorum	gitmeyoruruz → biz gitmiyoruz
gitmeyorursuñ → sen gitmiyorsun	gitmeyorursuñuz → gitmiyorsunuz
gitmiyorur → o gitmiyor	gitmeyorurlar → onlar gitmiyorlar

Ayrıca I. ve II. Tekil kişilerdeki farklılaşma diğer zamanlarda da görülür;

yapacan (yapacağım) yapmayacân (yapmayacağım)
 yapacañı (yapacaksın) yapmayacañı (yapmayacaksın)
 diyeceñi (diyeceksin) demeyeceñi (demeyeceksin)
 giderin (giderim)
 gidersin (gidersin) gitmezsin (gitmezsin)

Nazal nun – sağır kef (ñ);

Türk milletinin çok eskiden beri kullandığı bu ses, yöre halkının ağzında, ñ harfinin yazı dilinde olup olmadığı bilinmeden sıkça ve bilinçli bir şekilde kullanılmaktadır. Yöre ağzında II. Tekil kişi çekimlerinde, tamlamalarda ve birçok sözcüğün telaffuzunda kullanılmaktadır. Harf inkılabıyla yerini İstanbul ağzına göre ‘n’ harfine bırakan bu sesin kullanım yerlerini şöyle sıralayabiliriz:

İyelik II. teklik ve çokluk kişi ekleri;

Bobañ geldi mi? (Baban geldi mi?)

Eviñ barkıñ yıkıldı mı? (Evin barkın yıkıldı mı?)

Yoluñuz açık olsuñ. (Yolunuz açık olsun)

İneğifñiz hastaymıñ. (İneğiniz hastaymıñ)

İsim fiilin şimdiki zaman (bildirme) çekiminde II. tekil ve çokluk ekleri;

kötüsüñ “kötüsün”

kötüsüñüz “kötüsünüz”

hastasıñ “hastasın”

hastasıñız “hastasınız”

Geniş zaman II. tekil ve çokluk kişi çekimi;

yazañ “yazarsın”

gideñ “gidersin”

bilifñ “bilirsin”

görüñ “görürsün”

Fiil çekiminde II. tekil ve çokluk kişi ekleri;

geldifñ “geldin”

geliyoñuz “geliyorsunuz”

geldifñiz “geldiniz”

geleceñiz “geleceksiniz”

Bazı sözcüklerin telaffuzunda kullanılır;

öñ “ön”

deñiz “deniz”

beñiz “beniz”

doñuz “domuz”

yeñi “yeni”

baña “bana”

“k” ünsüzü;

İlçede özellikle bazı yörük aşiretlerinin ağızlarında öğrenilen (miş’li) geçmiş zamanın özelliklerini taşıyan “k” sesi ile yapılan bir kullanım vardır.

Yapılan iş, yakın bir zamanda yapılmış, bitmiş olduğu halde kişinin eylem yapılırken onun yapılışından haberi olmadığını ifade ederken bu kullanıma başvurulur.

Ashnda bu kullanımlarda eylemin zamanını belirtmekten eylemlerin habersizce, haber vermeden yapıpı bitirildiği ifade edilmek istenir:

gelik “gelmiş”

yapık “yapmış”

bitik “bitmiş”

yanık “yanmış”

ölmeyik “ölmemiş”

gonuk “konmuş”

Fiil çekimlerinde I.çokluk kişi için -k eki kullanılmaktadır:

gelirik “geliriz”

gelmişik “gelmişiz”

geliyok “geliyoruz”

geldik “geldik”

gelecek “geleceğiz”

Öğrenilen geçmiş zaman yerine kullanılan bu ek sadece I. tekil kişi çekimlerinde görülmez. Diğer kişi çekimlerinde kendini gösterir;

I. tekil kişi, ben;

II. tekil kişi, sen; yapıkstın “yapmışsın”

III. tekil kişi, o; yapık “yapmış”

I. çoğul kişi, biz; yapığız “yapmışız”

II. çoğul kişi, siz; yapıkstınız “yapmışsınız”

III. çoğul kişi, onlar; yapıklar “yapmışlar”

Ayrıca “-k” ekinin edilgenlik eki (-l) ile kullanımı yaygındır. Çünkü edilgenlikte iş başkası tarafından yapılmıştır; “-k” ekiyle ise bu kullanıma habersizlik, haberi olmadan yapıpı bitirilme anlamı ilave edilir. örnek: gidilik “gidilmiş”, yapılık “yapılmış”...

Yöre ağızında istek kipinin çekiminde I.çoğul kişi çekimi -e-k,-a-k ekleriyle yapılmaktadır;

gelek “gelelim”

gidek “gidelim”

görek “görelim”

yatak “yatalım”

Ayrıca istek kipi ekleri “-e, -a” ile ve I. çoğul kişi ile çekimlenen bazı fillerin kişi eklerinden sonra “ñ” geldiği görülür:

vuralımñ “vuralım”

bulalımñ “bulalım”

gidelimiñ “gidelim”

bakalımñ “bakalım”

Gelecek zaman kipinin çekiminde ise hece düşmesi (haploloji) olayı görülür;

gelecem “geleceğim”

geleceñ “geleceksin”

gelecek “geleceğiz”

yatacam “yatacağım”

vérecem “vereceğiz”

Geniş zaman II. teklik kişi çekimi -añ, -ñ ekleriyle yapılır;

yazañ “yazarsın”

gideñ “gidersin”

görüñ “görürsün”

biliñ “bilirsin”

uyuñ “uyursun”...

Bilinen (di’li) geçmiş zaman ekinin geldiği kelimelerde ünsüz sertleşmesinin olmadığı görülür:

yapdık “yaptık”

gitdim “gittim”

bakdılar “baktılar”

yakdık “yaktık”

okutduk “okuttuk”...

Yöre ağzında bir kelimedede “n” sesinden sonra “l” ile başlayan bir ek geldiğinde, bu sesin de “n” sesine dönüştüğü görülmektedir:

bunnar “bunlar”

goyunnar “koyunlar”

gelenner “gelenler”

onnar “onlar”

annamış “anlamış”

gelinneri “gelinleri”

altınnar “altınlar”

dinneyip “dinleyip”

Türkçedeki ismin vasıta (instrumental) hal eki ile (-le, -la)’nin yörede -nen, -inen, -nan, -nan” şeklinde kullanımı da görülmektedir:

Ökkeş’inen “Ökkeş ile”

gülünen “gül ile”

gayıknan “kayık ile”

ayınan “ayı ile”

merkebinen “merkep ile”

altınnarınan “altınlar ile”

Geniş ve şimdiki zaman eklerinden sonra çoğul eki “-ler, lar” geldiğinde zaman eklerinin sonundaki “r” sesinin “l” sesine dönüştüğü görülmektedir:

gülüşüllerimiş “gülüşürlermiş”

soruyollar “soruyorlar”

bağlıyollar “bağlıyorlar”

bakallar “bakarlar”

gidiyollar “gidiyorlar”

1. 2. 2. Hayatın Safhalarıyla İlgili Âdet ve Gelenekler

Bu bölümde, Tarsus yöresi dağ köylerindeki günlük hayatta yapılanlar, âdet ve gelenekler, çeşitli uygulamalar, sosyal birliktelikler ve törenler bir bütün halinde verilmektedir. Ayrıca uygulamaların amaçları ve zamanla -özellikle son yirmi yılda- uygulamalardaki değişmelere de yer verilmeye çalışılmıştır.

1. 2. 2. 1. Doğum ile ilgili uygulamalar

Doğum, bütün toplumlarda her zaman mutlu bir olay olarak kabul edilmektedir. Dünyaya gelen her çocuk, sadece anne babasını değil, aynı zamanda akrabaları ve komşuları da sevindirir. Çünkü her doğum ailenin ve akrabanın sayısını artırmaktadır. Soyun artması, gücün ve dayanışmanın artması demektir. Ayrıca doğum, kadına duyulan saygınlığı artırdığı gibi onun akrabaları içindeki yerini de sağlamlaştırır. Anneye benlik ve bütünlük, babaya güven, akrabaya ve soya güç kazandıran ve yaşamın başlangıcı olan doğum olayı, gerek yakınlarınca gerekse çift açısından büyük önem taşır.

Tarsus yöresi dağ köylerinde kadının gittiği evde saygınlık kazanması, erkeğin gözüne girmesi, soyun devamı için doğum yapması gerekir. Yörede yeni evlenen bir kadının, düğününden yaklaşık iki - üç yıl sonra çocuğunun olması beklenir. Çocuğu olmayan kadına “kısır, kunnamaz katır, katır, meyvesiz ağaç, kasnak...” (K.K.: 30, 33, 51) gibi küçük düşürücü ifadeler kullanılır. Çocuğu olmayan erkeğe ise “dölsüz, tohumsuz...” denmektedir. İşte bütün bunlar evlenenlerin bir an önce çocuk sahibi olmak istemelerinde önemli etkenlerdir.

Tarsus yöresi dağ köylerinde, ülkemizde uygulanan tüm korunma yöntemleri bilinip uygulanmaktadır. Geçmişte çocuk sahibi olmak istemeyen kadınlar; yüksek yerlerden atlama, kına içme, boya içme, böğürtlen kökü içme, üç tane gripini suda eriterek içme, rahime çöp veya tavuk yelesi koyma, ağır yük kaldırma gibi uygulamalarla bebeğini düşürmeye çalışmışlardır. Fakat bütün bu uygulamalar toplumun baskısından çekinildiği için büyük bir gizlilik içinde yapılmıştır. Özellikle 1980’li yıllardan sonra, şehir merkezine ulaşımın kolaylaşması, köylere sağlık

ocaklarının açılması, eğitimin ve kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla birlikte bu tür uygulamaların yavaş yavaş terk edildiği görülmüştür. Günümüzde doğum kontrol hapı, spiral ve diğer tıbbi uygulamalar çocuk istemeyen ailelerin en çok başvurdukları korunma yöntemleri olmuştur. İstenmeyen hamilelikler olduğunda bunlar da doktora başvurularak kürtaj ile sonuçlandırılmaktadır.

İstedikleri halde çocuğu olmayan kadınlar, geçmişte hocaya giderek muska yazdırmışlar, Eshab-ı Kehf'e giderek adak adanmışlar ve oradaki ağaçlara bez bağlamışlar, köy ebelerine giderek, halk hekimliği yapan kişilerin yaptığı ilaçlarla hamile kalmaya çalışmışlardır. Bunların dışında hamile kalabilmek için yapılan uygulamalardan tespit edebildiklerimiz şunlardır:

Karabiber, üzüm dövülüp çıkın edilerek rahime konur; taş ısıtılır, üstüne zeytin yağı dökülerek buğusuna oturulur (K.K.: 19, 30). Tavuk pisliği kaynatılır, üstüne oturulur. Kaynamış maydanozun suyu içilir. Kadın ayaklarından tavana asılıp sallanır (K.K.: 18, 50). Dağlardan 'enlek' otu toplanır, bunun yanında yedi çeşit ot ve koyunun kuyruk yağı karıştırılarak rahime konur (K.K.: 35, 36). Kiremit ısıtılır, üstüne süt dökülür, buğusuna oturtulur ve kasıklar çekilir (K.K.: 30, 39). Hamile kalmak isteyen kadın belini sıcak tutması için kuşak bağlar. Ara ebelerine göbeğini çektirir (K.K.: 54). Kadının karnı yağlanır, çocuk yuvası döndürülür. Erkekle kadın adlı ot doğranır, zeytin yağı ile haşlanır ve top gibi yapılarak kadının rahmine konur (K.K.: 10). Günümüzde daha çok doktora gidiliyor olmasına rağmen, geçmişteki uygulamaların kısmen devam ettiği görülür.

Evli bir kadın, hamile olup olmadığını âdet kanamasının devam edip etmemesinden anlar. Çünkü hamilelikle beraber âdet görme kesilir. Kadın, yemek seçmeye başlamışsa, midesi bulanıyor ve başı dönüyorsa hamilelik büyük bir ihtimalle başlamış demektir (K.K.: 30, 33, 54).

Hamile kadın hastadır, aklına gelen bir yiyeceği, mevsimini düşünmeden isteyebilir. Bu olaya "kellik, aşerme, aş yerme, yerindi" gibi adlar verilir. Aş yeren bir kadının canının istediği bir yiyecek, kısa zamanda temin edilmeye çalışılır. Aksi takdirde doğacak çocuğun biz uzvunun eksik olacağına inanılır.

Sık sık çocuk düşüren kadın için "tıbıkalı, al basıyor, korkuyor, gece şeytanla birlikte olmuş, beli gevşek, al basmış" gibi ifadeler kullanılır. Bu yüzden tıbıkalı biri, gelinin üstüne çırpırırsa, tıbıka geline geçer inancı yaygındır. Bundan dolayı tıbıkalı

kadının, kalabalık ortamlarda bulunması istenmeyen bir durumdur. Sık sık çocuk düşüren (tıbikalı olan) kadın, ağır şeyleri kaldırmaz; her birini bir hocaya niyet ederek su dolu bir kaba üç tane iğne atar, iğnelere hangisi küflenirse o hocaya muska yaptırır. Bu muskaya “tıbika muskası” adı verilir (K.K.: 14, 30).

Hamile kadın, hamile olduğunu ilk önce eşine söyler. Daha sonra da kendi ailesine ve kaynanasına söyler. Fakat amca, dayı ve erkek kardeş gibi kişilere yakınları olsa bile kolay kolay söyleyemez. Çevresindekiler hamile kadına; “yükü, başı kel, ağzı kel, iki canlı, gebe, gödeçmen” gibi ifadeler kullanır. Aş yeren kadınlar, bazı hayvanlara bakmaktan kaçınmakta ve özellikle beslenmeleri esnasında yedikleri şeylere dikkat etmektedirler. Çünkü bunların doğacak olan çocuğun, fiziksel ve psikolojik yapısını etkilediğine inanılmaktadır.

Yöre halkı hamile kadının görüntüsünden, davranışından, sancının geliş şeklinden çocuğun cinsiyeti hakkında yorumlar yapmaktadır. Bunlardan tespit edebildiklerimiz şunlardır:

Kadının karnı sivri, kalçaları küçük olursa oğlan doğurur; ancak karnı yana büyür ve kalçaları da genişlerse kız doğurur (K.K.: 10, 30, 51).

Kadının karnı yukarıda olursa kız, aşağıda olursa erkek çocuk doğurur (K.K.: 55).

Cuma günü sâlâ verilip, ezan okunmaya başladığı zaman hamile kadın, tuz torbasının üstüne oturur ve yüzünü kibleye döner. Eğer çocuk oğlan ise hareket eder; ama kız ise kıpırdamaz (K.K.: 19).

Herhangi bir hayvanın kellesi hamile kadın için ayrılır, eğer kellenin içi püsküllü çıkarsa kız, püskülsüz çıkarsa oğlan çocuğu olur (K.K.: 18, 19, 35).

Evde gömlek dikerken onun yakası biçildiği zaman bele sokulur. Eğer bu esnada eve kadın gelirse doğacak çocuk kız, erkek gelirse oğlan olur (K.K.: 13).

Hamile kadının yüzü lekelenirse doğacak çocuk erkek, güzelleşirse kız olur (K.K.: 10, 35, 48).

Hamile kadın bir eve misafirlige geldiğinde ondan habersiz yere konulan minderlerden birinin altına makas, diğerinin altına bıçak konur. Hamile kadın, altında makas olan mindere oturursa kız, bıçak olan mindere oturursa oğlan olur (K.K.: 6, 24).

Hamile kadının doğum sancısı başladığında sancı belden gelirse oğlan, kasıktan gelirse kız çocuğu olur (K.K.: 4, 18).

Kadın oturup kalkarken zorlanıyorsa kızı, rahat hareket ediyorsa oğlu olur. Kadının hamileliği ağır ise kız, hafif ise oğlan doğurur (K.K.: 12, 34).

Kadınının karnı yassı olursa kız, yuvarlak olursa oğlan doğurur. Oğlan çocuğa hamile olan kadının göğsünden karnına doğru kara lekeler oluşur (K.K.: 31, 39).

Kadın hamilelik döneminde çok sinirli davranıyorsa kız, sakinse erkek doğurur (K.K.: 37).

Oğlan karında, kız kasıkta olur. Bunu için kız doğururken kasık ağrır, oğlan doğururken bel ağrır. Kız doğacaksa hemen kan görünür (K.K.: 30).

Ayın yenisinde oğlan, eskisinde kız olur. Aşerme döneminde kadının canı ekşi yiyecekleri isterse kız çocuğu, tatlı yiyecekleri isterse oğlan çocuğu olur (K.K.: 4, 19, 35).

Tarsus yöresi dağ köylerinde sülalenin adının sürmesi, baba ocağının tütmesi için ilk çocuğun erkek evlat olması istenir. Bu, “kız elin, oğlan evin” şeklindeki ifadelerle belirtilmektedir. Oğlan anaya babaya bakar, kız ele gider düşüncesi vardır. Bundan dolayı oğlan çocuğun doğumu müjdeli karşılanır (K.K.: 4,5, 10, 30, 35, 36, 48).

Çocuğu olmayan kadınlar çoğunlukla boşanılır. Daima çocuğu kız veya oğlan çocuğu olan kadınlar uçkur değişimi yaparlar. Uçkur değişimi; daima kız çocuğu doğuran kadınla daima erkek çocuğu doğuran kadının şalvarlarındaki uçkurları (bağ) karşılıklı birbirlerine vermeleridir. Böylece daima erkek çocuğu olanın kız, kız çocuğu olanın ise erkek çocuğu olacağına inanılır.

Yöredeki doğumlar son yıllara kadar genellikle evde ve ara ebesinin kontrolünde olmuştur. Son yıllarda doğumlar çoğunlukla hastanelerde olmakla birlikte kısmen köylerde de gerçekleşmektedir. Eğer doğumun köyde yaptırılması gerekiyorsa ara ebesi çağrılır. Köy ebelerine “ebe kadın, ara ebesi, ön ebe, örcüm ebesi” gibi adlar verilmektedir. Köy ebeleri bu işlerde tecrübeli kadınlardır.

Kadının doğum yapacağı odada ebenin dışında üç kişi bulunur. Kız çocuklar doğum odasına alınmaz (kadının yüzündeki çivitler kızın yüzüne sıçramasın diye). Geçmişte köy ebeleri doğumu “oturarak” “diz üstü oturarak” yaptırırken; günümüzde hastayı yatağa yatırarak yaptırırlar. Yörede hamile kadının doğumunun kolay olması için birtakım uygulamalar yapılmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır:

Kocasının gömleğinin yeninden su içirilir (K.K.: 13, 35).

Kolay doğum yapan bir kadının üzerindeki elbisesinin yeninden, doğum yapacak kadın su içer yada kolay doğum yapan bir kadın, doğum yapacak olan kadına bir tasta su içirir (K.K.: 28, 30).

Doğum yapacak kadın seccadenin üzerine yatırılır, daha sonra seccadenin uçlarından tutularak salavat getirilerek sallanır (K.K.: 19, 30).

Kadının eline oklava verilir, kadın bu oklavayı iki eliyle çevirir veya onunla gezer. Kadının saçları çözülür, saçı ağzına sokulur (öğürerek doğumu kolaylaştırmak için) (K.K.: 4, 5, 10, 30, 55).

Kadına süpürge teptirilir, meyriban çiçeğinin suyu içirilir (K.K.: 13).

Kadına erkek ayakkabısı giydirilerek gezdirilir. Deve yünü zeytin yağına batırılarak rahime konur (K.K.: 34).

Kadının saçındaki belikler çözülür, düğmeleri açılır, av tüfeği boşaltılır (K.K.: 30).

Kadın koltuk altlarından tutularak gezdirilir, sandıklar kilitliyse açılır, saçları çözülür, kadının karnı yağlanır, beline çökülür (K.K.: 33).

Hamile kadın doğum yaptığı anda, yüzündeki lekelerin geçmesi amacıyla, saçıyla yüzünü siler.

Çocuktan sonra gelen sona yörede “eş” denilmektedir. Eş çabuk düşün diye kadın gezdirilir, koltuk altlarından tutup silkelenir. Eşin gelmesi gecikirse kadına şişe üfletirilir, balon şişirtilir, küncü buğusuna oturtulur. Hamile kadının yanındaki bir kişi, su dolu ibriği üstünden üfler. İbrikten su çıktıkça eş düşer. Eşin boğumlarının renginden kadının bir sonraki doğacak çocuğunun cinsiyeti hakkında fikir yürütülür. Kadın üst üste kız doğurmuşsa, sonraki çocuğu erkek olsun diye eş, ters döndürülür veya köpeğe atılır. Eş, göbeğin kesildiği jilette birlikte toprağa gömülür (K.K.: 29, 30, 36).

Zarlı doğan çocuklarla da ilgili bazı uygulamalar vardır. Zarlı doğan çocuğa “kaplı” denir. Zarlı doğan çocuğun nasipli olduğu inancı hakimdir. Bundan dolayı zarlı doğan çocuğun zarı kurutularak saklanır. Mahkemeye düşüldüğünde vb. zor durumlarda onu taşıyana yardımcı olur. Zarı kurutup askere giden bir kişinin cebine koyarsan ona kurşun değmez. Zar evin içine asılır, evde bereket olur. Bundan dolayı zar çocuğun yastığının içine konarak, orada saklanır (K.K.: 10, 19, 30, 37, 53).

Yörede kız ve erkek çocuğun göbeği aynı şekilde kesilir. Dört parmak çocuktan tarafa ölçülür, ipe üç defa sıkıca bağlanır, dört parmak daha ölçülüp jilette kesilir.

Çocuğun göbeğini kesen kişi, ona bir elbise alır. Yoksa çocuğun, ahirette göbeğini kesen kişiden davacı olacağına inanılır. Çocuğun göbeği kesildiği zaman jilet bir soğana sokulur ve çocuğun beşiğine bağlanır (K.K.: 30).

Çocuğun göbeği düştüğü zaman da birtakım uygulamalar vardır. Çocuk ileriki yaşamında okusun, hoca olsun diye göbeği kitabın içine konur (K.K.: 19, 30, 53, 55).

Kız olursa iyi dikiş yapsın diye göbeği dikiş makinesine bağlanır. Oğlan olursa odunu çok getirsin diye göbeği odunluğa atılır (K.K.: 13).

Çocuğun göbeği yakasına bağlanır. Namazlı abdestli bir kişi olsun diye caminin duvarına konur (K.K.: 10, 13, 35).

Çocuk ileride hayvancılıkla uğraşsın diye hayvanların boynuzuna bağlanır. Kız çocuğun göbeği uzak bir yerden evlenmesin diye sandığa veya bohçaya konur (K.K.: 13, 48).

Kız olursa göbeği yüklüğe atılır veya esvap çuvalının kulpuna bağlanır (K.K.: 30).

Göbek düşünce erkek çocuk göbeği ise katırın semerine, kızınki ise eve konur (K.K.: 12, 46).

Kız çocuğunun göbeği eşikliğe konur (gözü dışarıda olmasın diye), sandığa atılır ya da evi iyi süpürsün diye süpürgeye bağlanır (K.K.: 18, 51).

Bebeğin göbeği düştükten sonra bebek yıkanır. Daha sonra çocuk büzmece olmasın diye yakma işlemi yapılır. Yakma işlemi şöyle yapılır: Yorgan iğnesi incir ağacının filizine takılır, ortasından geçirilir. Onu ısıtıp bebeğin dizinin üstüne, karın altına ve sırtına üçer defa bastırıp ısı çocuğun vücuduna hissettirilir. (K.K.: 14, 17, 40).

Çocuğun doğduğu haberi başta babası olmak üzere, dedelerine ve yakın akrabalarına duyurulur. Babasına bu olayı ilk müjdeleyen kişiye baba, hediye alır.

Çocuk doğduğu anda ağlamazsa çocuğun burnu sıkılır, burnuna soğan kokutulur, çocuğa tokat atılır, çocuk sallanır, ayaklarından tutularak ters çevrilir ve sallanır. Doğduğunda ağlamayan çocuğun saf olduğuna inanılır. Ağlamadığı takdirde çocuğun kalp kapağının açık kaldığına inanılır. (K.K.: 18, 30, 51).

Yeni doğan bebek ilk önce ılık ve sabunlu suyla yıkanır. Bebeği yıkama işi bazen doğduğu gün bazen de bir gün sonra yapılmaktadır. Yıkama işi bitince çocuğun üzerine tuzlu su dökülür ve çocuk o şekilde belenir. Doğumdan sonra iki – üç gün içinde çocuğun vücudu tuzlanır ve bir gün boyunca tuzlu kalır. Böylece çocuğun teninin

ileriki yıllarda kokması ve pişik olması önlenmiş olur. Bir gün sonra çocuk tekrar tuzlu su ile yıkanır, gözlerine sürme çekilir ve kundaklanır. Çocuğun üzerine al basmaması için daima al yağlık (kırmızı yazma) örtülür. On beş gün sonra kına, süt, şeker, tuz, ve yedi çeşit baharat karıştırılarak çocuğun her tarafına sürülür. Çocuk birkaç saat öyle kalır daha sonra yıkanarak belenir. Bu işlemin on beş gün sonra yapılmasının sebebi ise çocukta sarılık, yürük, kızamık gibi hastalıklar varsa bu süre içinde anlaşılabilmesidir (K.K.: 30).

Doğum sonrası ebeye bir bohça verilir. Bu bohçanın içine şalvarlık, yazma, çorap ve havlu konur. Bunların dışında bir kalıp sabun ve kına verilir. Ebenin eline bulaşan kanın bu sabunla çıkacağına inanılır. Ebe elini kendisine hediye edilen bu sabunla yıkar daha sonra da eline, verilen kınayı yakar (K.K.: 30).

Çocuğu kundaklamaya “belemek” denir. Kız ve erkek çocukların kundaklaması aynı olur. Çocuk yaklaşık bir yaşına kadar kundaklanır. Geçmişte çocuk toprakta kundaklanırken, günümüzde toprakla kundaklama tamamen kaybolmuştur. Çocuğun bezleri kırkı çıkıncaya kadar gece ve gündüz dışarıda bırakılmaz. Çünkü bebeğin bezi niyeti kötü kişilerce çalınabilir. Bebeğin üzerine sarılık olmaması, al basmaması için sürekli kırmızı yazma örtülür (K.K.: 30).

Çocuk doğduğunda, ilk olarak şekerli su verilir. Çocuk, doğumdan itibaren üç ezan bekledikten sonra emzilir. Doğum yapan kadına ise kaynar, boz bulamaç veya irmik bulamacı içirilir. Yeni doğum yapan kadına birkaç gün su içirilmez, ekşi ve acı yiyecekler yedirilmez. Özellikle doğumdan sonra on beş gün fasulye, nohut, bezelye, bulgur vb. yemekleri yedirilmez. Bu süre içinde kaynar içirilir ve yağlı ballı yedirilir.

Yörede yeni doğum yapan kadının sütünün bol olması için de birtakım uygulamalar yapılmaktadır. Bunlardan tespit edebildiklerimiz şunlardır:

Doğum yapan kadın kavurgayı eteğine koyar ve yan yan sürünür (K.K.: 30). Yağlı ballı, ciğer ve taze yağ yer (K.K.: 18, 29, 51, 55). Kadın kansız ise et haşlaması yer (K.K.: 13). Kavurğa, soğan yer, şekerli su içet (K.K.: 35). Çocuğun boynunun dirençli olması için kadın, hayvanın boyun kısmındaki etin haşlamasını yer (K.K.: 42, 48).

Kırklama yapıncaya kadar doğum yapan kadın, kırk gün boyunca eşiyile birlikte olmaz. Zaten kırk gün boyunca kadının kanaması ve akıntısı devam eder. Doğum yapan kadın için, doğum yapmadan önce ayrı bir yatak hazırlanır. Beşik de kadının yanına

konur. Beşikteki döşeğin altına çocuğu al basmaması için ayna, soğan ve makas konur. Kadın doğum sonrası kanaması kesilinceye kadar bu yatakta yatar (K.K.: 30, 34).

Çocuğa, doğduktan iki veya üç gün sonra isim verilir. Çocuğa ismi genellikle evin yaşlısı veya köyün imamı verir. Çocuğa ismi verecek kişi önce abdest alır. Daha sonra çocuğu kucağına alarak kibleye döner ve çocuğun sağ kulağına ezan, sol kulağına kâmet okuyarak üç defa adını söyler. Çocuğa isim veren “Adını ben verdim, yaşını Allah versin.” der. Çocuğa isim verilirken genellikle dedesinin, ebesinin, teyzesinin, halasının, amcasının ismi verilir. Özellikle ebesinin ve dedesinin ailenin ilk çocuğuna verilmesi beklenir. Hatta çiftlerin, çocuğa anne veya babasının ismini vermediğinde aile içinde dargınlıkların yaşandığı görülür. Ölmüş veya yaşlı yakın akrabaların isimleri de öncelikle tercih edilir. Fakat ailenin daha önce doğan çocukları yaşamamışsa, son doğan çocuğun yaşaması için Dursun, Dürdane, Yaşar, Durmuş gibi isimler verilir (K.K.: 10, 13, 18, 19, 34).

Ailenin daha önceden doğan çocukları yaşamamışsa başka uygulamalar da yapılmaktadır. Bunlar: Yeni doğan çocuğa anne ve babası elbise almaz. Yedi yaşına kadar başkalarının getirdiği elbiseleri giydirmirler (K.K.: 13, 42, 50). Yeni doğan çocuğu, adı çıkmadık (köyde kötü biri olarak tanınmayan) bir kızın göyneğinden (iç çamaşırından) geçirirler (K.K.: 13). Daha önce doğan çocuğu yaşamayan aile, son doğan çocuğun yaşaması için içinde Mehmet ismi bulunan yedi aileden birer parça bez alarak bu bezleri birleştirir, elbise diker ve çocuğuna giydirir (K.K.: 10, 34, 55). Çocuk bir yola çıkarılarak satılık edilir, annesi çocuğu satın alır (K.K.: 13). Ailenin daha önce erkek çocuğu olmamışsa, yeni doğan erkek çocuğun saçı, yedi yaşına kadar kesilmez. Çocuk yedi yaşına geldiğinde Eshab-ı Kehf'e gidilerek çocuğun saçı orada kesilir (K.K.: 12, 19, 37, 46).

Doğum yapan kadının ziyaretine önce akrabaları gelir. Daha sonra komşu kadınlar gelir. Kadın ayağa kalkana kadar, erkekler ziyarete gelmez. Çocuğu görmeye gelenlere ise genellikle “kaynar” ikram edilir.

Bebek on - on beş yıl öncesine kadar bir yaşına kadar kundaklanmaktayken günümüzde bu süre bir ay ile dört ay arasında değişmektedir. Bebeğin kundaklanmasındaki amaç; kemikleri yumuşak olan bebeğin eli ve ayağının düzgün halde gelişmesi ve bebeğin kollarıyla bacaklarının doğru olmasıdır. Kundaktaki bebeğin

başının düzgün durması ve sivri olmaması için başı bir bezle sarılır. Ayrıca sürekli yatan çocuğun başı sık sık sağa sola çevrilir (K.K.: 30).

Yörede yeni doğum yapan kadına “loğusa” veya “kırklı” denir. Kırklı kadın ve çocuk, kırk gün boyunca zayıftır, onları bu süre içinde al basabilir. Kırklı kadın ve çocuğu al basmaması için birtakım önlemler alınmakta ve değişik uygulamalar yapılmaktadır.

Kırklı kadın ve bebek, kırk gün dışarı çıkmazlar ve mümkünse evde yalnız bırakılmazlar. Evinden çıksa bile fazla uzaklaşmaz. Kırklı kadını ve çocuğu al basmaması için evin giriş kapısındaki paspasın altına bıçak konur (K.K.: 4, 18, 28, 30). Çocuğu al basmaması için çocuğun yastığının altına bıçak, çuvaldız, makas, ayna, ekmek ufağı, soğan, süpürge çöpü, Kuran-ı Kerim, çocuğun babasının elbisesi konur (K.K.: 10, 13, 15, 34, 35, 42). Beşiğe ayna asılır. Kırklı kadının evine, haşılı (yeni) al elbise giyen, çocuk sahibi olamayan ve çocuğu ölen kadınlar gelmez (K.K.: 36, 37, 55). Kırklı kadın veya çocuk evde yalnız kalırsa buldukları odanın kapısına süpürge konur. Kırklı kadın başına “al yağlık” örter (K.K.: 34, 35, 51). Kırklı kadının evine değirmenden un çuvalı gelirse kadın ve çocuk dışarı çıkarılır; un içeri alındıktan sonra onlar eve alınır (K.K.: 10, 13, 34). Kırklı çocuğun üzerine al yağlık örtülür. Çocuğun babası eve yanında fazla parayla gelirse önce çocuğun beşiğinin altına koyar (K.K.: 42, 54). Kırklı bir kadın, kırkı çıkıncaya kadar başka bir kırklı kadının evine gitmez. Gittiği taktirde varılan evdeki çocuğu kırk basar ve ölür. Kaynak kişilerden biri bu konuyla ilgili yaşanmış bir olayı şöyle anlatmıştır:

“Benim anam doğum yapmış. Emmisinin oğlunuñ hanımı da doğum yapmış. Emmisinin oğlunuñ hanımı, anamıñ yanına gelmiş. Anamıñ sıtma dutmuş. Nenemin biri yanına gitmiş, onnariñ ocaklığınıñ dışından çalmış gelmiş. Onuñ suyunu ıltmışlar, anamı ileğenin içinde kırklamışlar, o suyu onnariñ ocaklığınıñ arkasına sepmişler. Ondan sonra anamı sıtma dutmaz olmuş.” (K.K.: 13).

Kırklı bir kadın, kırkı çıkıncaya kadar giydiği elbisenin yakasında iğne taşır. İki kırklı kadın karşılaştığında, çocuklarını al basmaması için yakalarında taşıdıkları bu iğneleri değiştirirler (K.K.: 4, 5, 10, 35, 51). Çocuk kırklı iken eve gelen undan ekmek yapılacağına, çocuğun yüzüne undan biraz sürülür (K.K.: 13, 17). Kırklı kadın olan eve çiğ et ve ciğer getirilmez. Kırklı çocukta sarılık olursa üstüne sarı yağlık (yazma) örtülür. O yağlığın ucunu ıslatılarak, bez sıkılarak çocuğun ağzına damlatılır. Adetli bir

kadın, kırklı çocuğun vücudunda yaralar oluşur diye çocuğun yüzüne bakmaz (K.K.: 29, 30, 42, 51, 55). Kırklı çocuğun bulunduğu köyde, gelin alayı kırklı çocuğun bulunduğu evin yanından geçerse, çocuğu al basmaması için gelinin kucağına verilir, daha sonra geri alınır. Aynı biçimde cenaze olduğunda da çocuk cenazenin (tabutun) önünden geçirilir. Kırklı kadının baş ucunda geceleri ışık (mum, gaz lambası) yakılır. Kırklı çocuğu veya kadını al basması durumunda hastalanarak kısa zamanda ölür (K.K.: 28, 30, 31, 36, 44, 48, 54).

Tarsus yöresi dağ köylerinde kırklama büyük bir titizlikle yapılmaktadır. Çocuğun doğumundan bir gün sonra, anne veya onun istediği bir kişi kırk tane küçük taş toplayarak bir beze koyar. Bu bez çocuğun ve annenin kırk gün boyunca yıkanacağı güğümün içine konur. Çocuk kırkı çıkıncaya kadar bu güğümdeki su ile yıkanır. Bu güğümün içine kırk taşın yanı sıra kırk çeşit çiçek, bir altın veya gümüş (genellikle yüzük) atılır. Çocuğun kırk taşını toplayan (sayan) kimse önemlidir. Çünkü kırk taşını kim saymışsa çocuğun ileriki yıllarda huy yönünden ona benzeyeceğine inanılır. Bununla ilgili olarak yörede, bir çocuk olumsuz davranışlar gösterdiğinde “Senin taşını kim saydı?” tabiri kullanılır. Çocuk haftada bir, güğümdeki bu suyla banyo yaptırılır. Kırkıncı gün güğümdeki suyla çocuk kırklandıktan sonra kırk kaşık su ölçülerek çocuğun üzerine dökülür, daha sonra anne ve evdeki diğer kişiler o suyla yıkanır. Evdeki yorgan kılıfları, nevresimler, örtüler vb. eşyalar da o suyla yıkanır. Ayrıca evin içine kırklama suyundan serpilerek: “Benim kırkım çıktı sen de gayrı evden çık.” denir. Daha sonra güğümde bulunan bu kırk taş toprağa gömülür (K.K.: 10, 18, 30, 34, 51).

Kırklı çocuk zayıf olduğu için ona istemeden de olsa nazar değebilir. Bunun için eve gelen kişi parmağını tükürüğüne değirip, çocuğun dudacağına sürer. Çocuğa nazar değmesin diye “çirkin çocuk” denilerek sevilir. Ayrıca boyu uzamaz düşüncesiyle uyuyan çocuğun üzerinden geçilmez (K.K.: 30, 35, 41, 48).

Çocuğun ilk bezi, çocuk ahlaksız olmasın diye evdeki çul veya halının altına konur. Bu bez çocuğun kırkı çıkıncaya kadar orada durur. Çocuğun vücudunda herhangi bir yara oluşursa, bez ile o yaralar silinir, kadının da doğumdan sonra yüzünde leke kalmışsa yüzünü yine o bez ile siler. Çocuğun kırkı çıkınca bez toprağa gömülür. Böyle yapıldığı takdirde çocuğun sonunun iyi olacağına (iyi huylu, terbiyeli) inanılır. Ayrıca çocuğun bezleri kırkı çıkıncaya kadar yıkandıktan sonra dışarıya asılmaz; asılsa bile geceleri dışarıda bırakılmaz. Çocuğun bezi yıldızlara gösterilmez (K.K.: 30, 41).

Yörede diş bulguruna “diş hediği, diş börtmesi, hedik” denilmektedir. Çocuğun dişini ilk gören kimse çocuğa bir elbise alır. Çocuğun dişleri çıkmaya başladığında diş bulguru yapılır. Diş bulguru, nohut, fasulye, buğday kaynatılarak yapılır. Bu bulgurdan tabaklara konarak ve üzerine susam dökülerek komşulara dağıtılır. Bulgur gönderilen tabaklar geriye boş gelmez. Bu tabakların içine para, altın, elbise vb. konur. Toplanan para ise çocuk için harcanır. Börtmedeki buğday, nohut ve fasulyeden yedi tanesi ise başa nohut, ortaya buğday ve sona fasulye gelecek şekilde bir ipe dizilir ve çocuğun dişleri sağlam olsun diye omzuna asılır (K.K.: 4, 10, 28, 30, 34, 35, 41, 55).

Çocuğun ilk dişinin üstten çıkması iyiye yorulmaz. Eğer çocuğun ilk dişi üstten çıkarsa çocuk damdan veya yüksek bir yerden bir savanın üzerine atılır ya da çocuğun ağırlığınca fakir kimselere ekmek dağıtılır (K.K.: 13, 35). Kaburgediği ve Çamalan köylerinde ise çocuğun ismi değiştirilir (K.K.: 12).

Çocuk yürümeye başladığı zaman sık sık düşer. Çocuğun bu sık sık düşmesini ortadan kaldırmak için yörede “köstek kesme” adı verilen uygulama yapılır. Köyden köye bazı farklılıklar olmasına rağmen temelde aynı olan bu uygulama şöyledir: İyi yürüyen bir kişi çocuğu tutar. Bir simidin, yufka ekmeğin veya bazlamanın içinden ip geçirilerek ipin uçlarından biri, çocuğun bir bacağına, ipin diğer ucu öbür bacağına bağlanır. Bir köpek çağrılarak ipi kopartır ve o yiyeceği yer. Böylece çocuğun kösteği kesilir ve yürürken sık sık düşmesi önlenmiş olur (K.K.: 4, 5, 31, 34, 40, 51).

Çocuğun tırnağı ilk olarak kırkı çıktıktan sonra kesilir. Çocuğun tırnağı kesilmeden önce babasının ceketinin cebine para konur ve bebeğin bu parayı çekmesi sağlanır. Bu uygulama yapılmadığı takdirde çocuğun ileriki yıllarda hırsız olacağına inanılır (K.K.: 1, 8, 13, 19, 51).

Erkek çocuğun saçı ilk defa kesileceğinde dedesi veya ninesi çocuğa bir hediye alır. Ayrıca çocuğun saçının ileride daha sık olması için tepesinde biraz bırakılır. Kız çocuğunun ilk kesilen saçı ise sandığa konur (K.K.: 30, 53).

Yeni doğan çocuğun başında alınının üst kısmında biraz yumuşak yer vardır. Yörede buna “bingıldak” adı verilmektedir. Çocuğun bingıldakının taş sözcüğünü söyleyebildiği zaman sertleştiğine inanılmaktadır (K.K.: 34, 35, 36, 41, 44, 55).

Yeni doğan çocuğa nazardan korumak için de bazı uygulamalar yapılmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır: Çocuğun omzuna, nazar boncuğu, köpek kemiği, üzerlik, sarımsak, deniz boncuğu veya çaltı, iğde, dardahan ağaçlarında boncuk yapılarak takılır.

Çocuğun alınına kara sürülür. Çocuk sevilirken “çirkin çocuk” diye sevilir. Çocuğu seven kişi parmağını dudağına değirerek çocuğun dudağına sürer.

Çocuğa nazar değdiği anlaşıldığı zaman, nazarı değen kişi biliniyorsa, onun ayağını bastığı bir yere bıçakla çarpı atılır ya da o topraktan biraz alınarak suda eritilir ve çocuğa içirilir. Nazarı değen kişinin saçının telinden veya elbisesinden biraz çılpık (ip) alınır. Bu, üzerlik, soğan ve sarımsak ile birlikte “Azara, uzara, öküzü gönderdim bazara, çocuğuma göz edenin, gözleri bozara”, “Yüz erlik, yüz bin arlık, gitsin ağırlık, gelsin yeynilik” denilerek tütsülenir. Çocuğa kurşun dökülür. Çocuğa nazar değdiği bilindiği anda, çocuğun üzerindeki elbiseler değıştırilir. taş kırdırılır, kömür söndürülür (K.K.: 19, 30, 36, 51, 53).

Fazla ağlayan çocuklar için hocaya “çığırık muskası” yaptırılır ve çocuğun omzuna takılır (K.K.: 18, 19, 35, 44).

1. 2. 2. 2. Sünnet törenleri

Yörede, maddi durumu iyi olan aileler, sünnet düğünü yaparak halkı eğlendirmektedir. Bu törenler son yıllara kadar köylerde evin avlusunda yapılmıştır. Ancak son yıllarda sünnet düğünleri için salonlar da tercih edilmektedir. Sünnet düğünlerinde, diğer düğünlerde yapılan uygulamaların birçoğu (okuntu – davetiye gönderme, yemek yedirme, hediye getirme, para takma...) yapılır. Yalnız sünnet düğününe katılmaktan, çocuğa hediye vermeye kadar yapılan uygulamaların yaptırımı evlilik törenleri kadar etkili değildir. Hatta sünnet düğünlerinde, evlilik düğünlerinde olduğu gibi, davet amacıyla okuntu adıyla kumaş, havlu, atlet, çorap vb. dağıtılmaz. Günümüzde sünnet düğünlerine davet etme, davetiye kartlarıyla yapılmakta olup 1980'li yıllara kadar köylerde bu iş için ağızdan duyurmak yeterli olmuştur.

Sünnet düğünü için yapılan masrafların çoğunu çocuğun babası karşılamaktadır. Ancak maddi durumu iyi olmayan ailelerde sünnet masraflarını çocuğun dedesinin karşıladığı da olmaktadır.

Yörede kirvelik çok önemli bir olay olarak görülmektedir. Kirve çocuğun yakın akrabalarından olabileceği gibi ailenin komşusu veya yakın dostlarından biri de olabilmektedir. Ancak sünnet olacak çocuğa mutlaka bir kişi kirve olmak zorundadır. Çocuğa kirvelik yapacak olan kişi, çocuğun sünnetlik elbisesini, ayakkabını, saatini ve altınlarını almaktadır. Çocuğun kendine yapılan bütün masrafları kirve karşılar. Bunun karşılığında çocuğun anne ve babası kirveye bir bohça hazırlar ve düğünden sonra verir. Bu bohçada kirve ve hanımına elbiselik kumaş, atlet, havlu gibi eşyalar bulunur. Sünnet olan çocuk kendisine kirvelik yapan kişinin kızını alamamaktadır. Hatta bazı köylerde kirveye birinci derecede yakın ailelerin kızını bile alamamaktadır. Çocuğuna kirvelik yapan kişiye çocuğun ailesi ileriki yıllarda bile birinci dereceden akraba gibi yakınlık duymaktadır (K.K.: 4, 5, 13, 20, 26, 33, 43).

Evin odalarından biri düğünden önce çocuk için süslenmekte, böylece sünnet esnasında ve sonraki günlerde duyulacak olan acıyı azaltmak, çocuğu avutmak amaçlanmaktadır. Odanın süslenmesi yanında çocuğa oyuncaklar, özel elbiseler alınarak sünnet olma korkusunu yenmesine çalışılmaktadır. Sünnet düğünü için gerekli olan yemeklik erzaklar, sünnetçi, çalgıcılar ve aşçılar daha önceden ayarlanır. Aşçılar

genellikle köyde düğün yemekleri yapan ve hemen her düğünde bulunan temiz ve becerikli belli kadınlardır.

Sünnet düğünleri için, çocukların okullarından dolayı yaz ayları tercih edilmektedir. Sünnet düğünleri genellikle akşam üzeri yapılmaktadır. Yemekler yenildikten sonra eğlence başlamaktadır. Geçmişte kadınlar ve erkekler ayrı yerlerde eğlenirken günümüzde birlikte eğlenmektedirler. Sünnet olacak çocuk, kirvesinin kendisine aldığı elbise, ayakkabıyı giyerek ve diğer takıları takınarak eğlence yerine gelmektedir. Gece boyu süren çalgılı bazı sünnet düğünlerinde çalgıcı ve oynayanlara içki verilmektedir. Eğlence esnasında atkı merasimi yapılmakta ve çocuğa hediyeler verilerek, üzerindeki elbiseye para takılmaktadır. Eğlencenin bitimine yakın çocuk, kendisi için hazırlanan odaya alınmaktadır.

Sünnet etme işlemi, genellikle hastanede çalışan bir sağlık memuruna yaptırılmaktadır. Kesim sırasında da düğünden önce alınan elbiseler –gömlek hariç- çocuğun üzerinden çıkarılmaktadır. Sünnet, çocuğun erkeklik uzvunu ucundaki fazlalık derinin alınmasıdır. Bu alınma sırasında acıyı azaltmak için çocuğa önce iğne yapılmaktadır. Gerekli iğne, iplik, makas, neşter gibi eşyaları getiren görevli, organın ucundaki fazlalık deriyi kestikten sonra diğer kısımlarını halka haline getirip dikerek işlemi sona erdirmektedir. Ancak çocuğa iğne yapılacağı andan itibaren annesi bir leğenin içine su doldurarak ayağını suyun içinde tutmaktadır. Burada annenin içinin yandığı; bu uygulamayla biraz rahatlama sağlanmaktadır. Ayrıca sünnet etme esnasında çocuğun annesinin ağlaması iyi karşılanmaz. Ağlayan annenin ileride gelinini kıskanacağına inanılır (K.K.: 34, 51, 53).

Yörede bazı aileler sünnet ettirme işlemini sünnet düğününden önceki bir zamanda, hastanede ve doktor kontrolünde yaptırmaktadır. Böylece sünnet düğününe kadar oldukça iyileşen çocuk, kendi eğlencesinde daha iyi eğlenebilmektedir. Böyle durumlarda farklı olan tek şey, sünnet etme işleminin sünnet düğünü esnasında yapılmamasıdır. Bu uygulamanın en önemli yararları; sünnet işleminin daha sakin ve güvenli bir ortamda yapılmış olması ve acı çekmenin bitmiş olmasından dolayı çocuğun daha rahat bir şekilde eğlenmesi olarak gösterilmektedir.

Sünnet etme işlemi sona erdikten sonra eğlenceye katılanlar -özellikle gençler- en öndeki araca sünnet olan çocuğun binmesiyle konvoy halinde köyü dolaşırlar. Bu düğünlerde çocukların sayısının oldukça fazla olması dikkat çeken bir unsurdur. Çünkü

kendi yaş gruplarında bir arkadaşlarının eğlencesinde onlara son derece iyi davranılmaktadır. Köyü dolaşma işleminin bitiminden sonra misafirler dağılmaktadır.

Köylerde bazı aileler sünnet düğünlerini “mevlid” okutarak yaptırılmaktadır. Mevlidli sünnet düğünlerinin diğerinden tek farkı çalgıcılar bulunmamakta; onların yerine Kur’an- ı Kerim okunmakta ve dualar edilmektedir.

Sünnet düğünlerinde toplanan hediyeler ve paralar sadece çocuk için kullanılmaktadır. Sünnet düğünlerinde toplanan paralar genellikle çocuğun ilerideki bir zamanda kullanılması amacıyla bankaya yatırılmaktadır.

1. 2. 2. 3. Askere gitme ve askerlik

Yoklamalarla askere alınma işlemlerini bitiren asker adayları, bu dönemden sonra evden ayrılıncaya kadarki günlerinde askerlik psikolojisine alışmaya başlar. Hatta bazı gençlerin saçlarını kısa kestirdikleri görülmektedir. Asker adaylarına daha çok ‘asker’ diye hitap edilmesi, gencin bulunduğu herhangi bir ortamda öncelikle askerlik anılarının anlatılması, askerliğe başlamadan önce görülen hazırlayıcı uygulamalardır.

Askere gidecek gencin ailesi maddi gücü elverdiğince gencin askere gitmesinden önceki bir hafta içinde köy halkına yemek vermektedir. “Asker yemeği” adı verilen bu yemekte de düğün yemeklerinde çıkarılan yemekler yapılmaktadır. Yemekten sonra Kur’an-ı Kerim okunarak dua edilmektedir. Son 10 yılda askere gidecek genç için de kına gecesi yapılmaktadır. Gencin evinin bahçesinde yapılan kına gecelerinde köy halkı davul – zurna eşliğinde eğlenmekte ve gencin parmağına kına yapılmaktadır. Ayrıca asker kinasında kadın ve erkeklerin birlikte eğlendiği görülmektedir.

Asker yemeğinden sonraki günlerde askere gidecek gençler birbirlerine “tertup” diye hitap etmekte ve genellikle beraberce gezip eğlenmektedirler. Gençler gitmelerine 3 - 5 gün kala yakın akrabalarının evlerini ziyaret ederler. Sakin ve sabırlı olmaları konusunda öğüt veren akrabalar, gence geçmişte daha çok mendil, çorap vb. verirken, günümüzde mutlaka bir miktar para vermektedir. Kısa süren akraba ziyaretlerinde genellikle gideceği yer, nasıl ve ne zaman gideceği konularında akrabalarına bilgi veren asker, böylece onları askere uğurlanma törenine de davet etmektedir.

Askerlik için yola çıkılacağı zaman, asker göndermek için eve gelenler, kısa bir süre oturduktan sonra asker ile vedalaşır ve cebine “uğur parası” adıyla bir miktar para koyar. Kimin ne kadar para verdiği belli olmayan asker uğurlamalarında, evden ayrılma vakti geldiğinde bu işlem daha da hızlanır. Özellikle askerin ayakkabı giymesi ve büyüklerinin elini öpmesi esnasında onun ceplerine para koyan birkaç elin birden girdiği olur. Gurbete giden asker, arabaya bindikten sonra klaksonlar çalınmaya başlanır.

Asker uğurlamak için ilçeye gitmeyenler, askeri götüren aracın ardından genç askerliğini “su gibi yapıp gelsin” diye su dökerler. Ayrıca yine aracın ardından un atılır. Atılan bu un, gencin arkasından tarafa tozarsa iyiye, geriye -atan kişiden tarafa- tozarsa kötüye yorumlanır. Bu unun atılmasının başka bir sebebi de “ak saçlı koca olsun, yine

de sonunda evine dönsün” diyedir (K.K.: 30, 34, 35, 48). Ancak günümüzde askerin ardından un atma olayı oldukça az görülmektedir. Daha sonra askeri yolcu etmeye gelenler yavaş yavaş dağılmaya başlarlar.

Askerler, genellikle TAŞTI’ den, ailesi, akrabaları ve arkadaşları tarafından yolcu edilir. Uğurlamaya gelenlerce davul ve zurna çaldırılması, askerin oynatılması ve havaya atılması, onunla ilgili sloganlar atılması... günümüzde sıkça görülen uygulamalardır. Askerlerin belli dönemlerde yolcu edilmesinden terminalde birçok asker aynı anda yolcu edilmekte ve davulcular adeta birbirleriyle yarışmasına davul çalmaktadırlar.

Askere giden genç, otobüse bineceği sırada annesi veya kardeşlerinden biri tarafından bir simit gence bir defa ısıtılır. Ayrıca otobüse binen askerin boynuna mutlaka al yağlık (yazma) bağlanır. Genellikle de askerin yakınları “Otobüsten ineceğinde bu yazmayı otobüsün önüne bağla.” diye tembih eder. “Onun kısmeti onu çeker gelir.” diye ısıtılan simidin geriye kalan kısmı evin iç kapılarından birinin üzerine asılır. Gencin askerliği sona erip evine gelinceye kadar simit burada asılı durur. Bunun yanında askere gidecek gencin annesi, gencin iç çamaşırlarından birini o gelene kadar saklar (K.K.: 30, 31, 35, 55). Askere giden gencin ailesine akraba ve komşuları, gencin gittiği gün “Allah kavuştursun.” temennisinde bulunmaya gelirler.

Askeri daha çok mutlu etmeye ve kendine değer verildiğini göstermeye yönelik son yıllarda yapılan ve otobüs firmalarıyla şoförlerin tepkisine neden olan iki yanlış uygulama vardır. Yol ve araç güvenliğini tehdit eden bu uygulamalardan birincisi; asker adayı otobüse bindikten sonra aracın, uğurlamaya gelenlerce sağa ve sola şiddetle sallanması; ikincisi ise yolda seyir halindeki aracın uzun süre ve tehlikeli olabilecek trafik hatalarıyla takip edilmesi, geçilmesi ve önünün kesilmeye çalışılmasıdır.

Askerliğini bitirerek evine dönen gence komşu ve akrabalar “Gözün aydın”, “Geçmiş olsun” demek amacıyla ziyarete gelmektedir. Bunun yanında aileler, oğlunun asker dönüşünde yemekler yaparak köylüyü davet etmekte ve yemekler yenilmektedir.

Askerden gelen genç, eve ve sivil hayata uyum sağlamakta bir süre zorlanabilmektedir. Ancak bu dönem çok uzun süre devam etmemekte ve askerlik vazifesini bitiren kişi, çevresinde kendisine daha değer verilen, sözleri dikkate alınan bir kişi olmaktadır.

1. 2. 2. 4. Düğün ve düğünlerle ilgili uygulamalar

İnsan hayatının geçiş dönemlerinden biri olan evlenme, aile yapısını oluşturan ilk adımdır. Kıza ve erkeğe yeni bir sosyal statü kazandıran evlenme; aileler arasında kurulan dayanışmayı, toplumsal ve ekonomik ilişkiyi düzenlemesi açısından her zaman toplumun her kesiminde önemli bir olay olarak görülmüştür. Evrensel bir özellik taşıyan evlenme ve çevresinde gelişen olaylar, dünyanın her yerinde bağlı bulunduğu kültür tipinin gerektirdiği kurallara ve kalıplara uydurularak gerçekleştirilir. Toplumun kuralları içinde yaşayan ailenin birlikteliği ve aile bağlarının sağlamlığı için evlenen eşin seçimi önemlidir. Eş seçimi ve söz kesiminden sonra anne ve babanın evlatları için yapacakları son görev evladının düğününü yaparak onu evlendirmektir.

Yöredeki evlenme biçimleri değişik şekillerde gerçekleşmektedir. En yaygın evlenme biçimi görücü usulü ile evlenmedir. Bunun yanı sıra akraba evliliği, değiş-tokuş evlilik, karşılıklı (değişme), oturakalma (varıp oturma) baldızla evlenme, kayınbiraderle evlenme, kaçarak evlenme, dul kadın ve dul erkeğin evlenmesi, kumalık, zorla kaçırarak evlenme biçiminde evlenmeler vardır.

Geçmişte yukarıda belirtilen evlilik türlerinin yaygın olduğu yörede günümüzde daha çok anlaşarak evlilik yapılmakta; ancak geçmişteki evlilik biçimlerine günümüzde az da olsa rastlanılmaktadır. Yörede kız görme ve kız istemede “sıra gütme” vardır. Yani büyük kızın önüne küçük kız geçirilmez. Ancak küçük kız evlenmek isterse, büyük kızdan izin alır. Kısmeti açık olmayan kişiler ise hocaya giderek kilit okutup cami kapısında açtırır. Fakat bu işlem büyük bir gizlilik içinde yapılır (K.K.: 10, 13).

Yörede kız aramaya önce akrabalarından başlanır. Akrabalarda uygun kız bulunamazsa yakın çevreden kız aranır. Özellikle evlilik çağına gelmiş oğlu olan anneler ve bu aileye akraba olan kadınlar düğün ve nişanlarda beğendikleri kızları oğlana tavsiye ederler. Oğlanın beğendiği bir kız varsa önce oğlanın annesi, kızın kendilerine uygun olup olmadığına bakmaya gider. Bazen ise anne ve baba oğlan adına gelin olarak alınacak kıza karar verir; oğlana sadece onaylamak bırakılır. Dolayısıyla kızı, oğlanın anne ve babası beğenmiş olur. Gelin olarak alınacak kızın güzel ve ahlâklı olmasına, elinin iyi iş tutmasına, temizliğine ve aile çevresinin iyi olmasına dikkat edilir (K.K.: 19, 30, 51).

Yörede, erkekler için evlenme yaşı, 17 - 18'den başlayıp 30 - 35 yaşa kadar sürerken, bu süre kızlarda genellikle 17 - 18 ilâ 25 yaş arasındaki bir dönemdir. Erkeklerin evlenmesi çoğunlukla askerden geldikten bir-iki yıl sonra gerçekleşmektedir.

Yurdumuzun çeşitli yörelerinde görülen beşik kertmesi geleneği, yöredeki düğünlerle ilgili olarak unutulmuş ilk kültür öğelerinden biridir. 1950'li yıllardan önce görülen beşik kertmesi, göçebe yaşayan yörüklerde kız ve oğlan babalarının aralarında anlaşıp çadırın orta direğine kertilerek (çentik atılarak) yapılmıştır (K.K.: 21, 30, 45).

Tarsus yöresi dağ köylerinde, kız babasının düğünden önce damadın babasından başlık alması, günümüzde tamamıyla kaybolmuş bir başka kültür ögesidir. Yörede başlık parasına "kesim, kırkım" adı verilmektedir. Bu gelenek de 1960'lı yıllara kadar sürmüştür.

Tarsus yöresi dağ köylerinde kocası ölen kadın, nadir de olsa kayınbiraderiyle evlendirilmektedir. Kayınbiraderle evlenmenin temelinde, çocuklara onun iyi bakacağı düşüncesi ve kadına kalan malın dışarı gitmemesi yatmaktadır. Karısı ölen erkeğin baldızlarından biriyle evlenmesi de sıkça görülmektedir. Baldızla evlenmenin en önemli nedeni ise ölen kadının geride kalan çocuklarının üvey ana elinde kalmaması, teyzesinin -teyze ana yarısı- çocuklara daha iyi bakacağı düşüncesidir. Yörede karşılıklı evlenmenin temelinde düğün masraflarını aza indirmek, akrabalık ilişkilerini pekiştirmek, malın bölünmesini engellemek yatmaktadır. Dul kadınla veya erkekle evlenmeler nadir de olsa olurken bunlardan dul kadınların daha az evlendikleri görülmektedir. Bunun sebebi üvey babanın çocuklara iyi davranmayabileceği düşüncesidir. Eşi ölen erkekler genellikle kendi köyünün dışında bir yerden evlenmektedir. Dul kalan erkek veya kadın, ikinci evliliğini yapmadan önce ölmüş eşinin mezarı üzerine su döker. Çünkü mezardaki kişi, eşi evlenirken çok fazla acı çeker, dökülen su bir parça da olsa onun ateşini söndürür (K.K.: 34, 41, 51, 55).

Yöredeki evliliklerde kız kaçırma olayı 1980'li yıllardan öncesine göre genel olarak azalmıştır. Geçmişte isteyerek kaçmanın yanı sıra zorla kaçırma da vardır. Kaynak kişilerden 5, 18, 19 numaralı kişiler zor kullanılarak kaçırıldıklarını belirtmişlerdir. Ancak günümüzde zorla kaçırarak evlenme olayı yok olmuştur. Kaçarak evlenmelerde bazı köylerde düğün yapılmamakta; bazılarında ise düğünü damat tarafı tek başına yapmaktadır. Kaçarak evlenen bir çiftin düğün masrafları, çeyiz alımı damat tarafından karşılanır. Kızıyla ve damat tarafıyla dargın olan kız evi, yapılan düğüne de

düğün niyetine yapılan mevlide de gitmez. Bununla birlikte kızı kaçan bazı aileler onun kaçmasına büyük tepkiler göstermekte ve kızın çeyizini yakmaktadırlar. Bu şekilde tepki gösterilmesinin sebebi özellikle kaçan kızın babasının köy halkıyla yüz yüze gelmekten çekiniyor olmasıdır (K.K.: 19, 30, 31, 35, 44). Bazen de bir kızın sevdiği, evlenmeyi düşündüğü oğlanın babasının evine geldiği, bu evden gitmeği ve böylece damat adayıyla evlenmek istediğini ifade ettiği olur. “Varıp oturma” adı verilen bu durumda oğlan, kızla evlenmeyi istemiyorsa bir süre eve gelmez. Eğer oğlan ikna edilemezse kız, babasının evine teslim edilir. Ancak varıp oturmaların genellikle evlilikle sonuçlandığı görülür (K.K.: 19, 30, 48).

1970’li yıllardan önce köylerdeki gençler, evlenmek istediklerini doğrudan babalarına söyleyememişlerdir. Bu isteklerini yakın arkadaşlarına veya annelerine söylemişlerdir. Onlarda gencin babasına dolaylı olarak iletmışlerdir. Daha sonra bu olay aile içinde görüşülerek bir neticeye varılmıştır. Günümüzde ise gençler, evlenmek istediklerini babalarına doğrudan söyleyebilmektedir (K.K.: 19, 30, 51).

Oğlunun evlenmek istediğini ve sevdiği kızı değişik yollardan öğrenen baba, yakın akrabalarına danışarak onların da fikirlerini alır. Alınmak istenen kız, gelin adayısı olarak uygun bulunursa oğlanın annesi bir akrabasını veya yakın komşusunu alarak kızı görmeye gider. Kızı görmeye sadece kadınlar gider. Burada amaç, kızın ailesinin durumunu değerlendirmek; kızın temizliğine, misafire hizmet edişine, giyim ve kuşamına, tertipli olup olmadığına bakmaktır. Ancak bu gidişte kızın ailesine bu konulardan hiç bahsedilmez. Sıradan misafirlğe gidilmiş gibi davranılır. Eğer kız gelin olmaya uygun bulunursa “Bu bizim tencerede kaynar.”; uygun bulunmazsa “Bu bizim tencerede kaynamaz.” gibi sözlerle ifade edilir. Fakat kız yakın çevreden veya akrabalarından birinin kızı ise kızı ve ailesinin durumuna bakmaya gerek duyulmaz (K.K.: 19, 30, 51).

Daha sonra oğlanın annesi kızı beğendiye dünür gitmeden önce, kızın ailesine söz geçirebilecek birisi durumu anlatmak için elçi olarak gönderilir. Kızın babası gelmelerini uygun görürse, gelmeleri için haber gönderir. Eğer dünür olmak için gelmelerini istemiyorsa elçinin kalbini kırmadan bunu bildirir.

Kız istemeye ilk olarak perşembe günü akşam gidilir. Bunun sebebi, bu akşamın mübarek sayılmasıdır. Dünürlüğe oğlanın annesi, babası, ablası, varsa yengesi ve köyde hatırı sayılan bir iki kişi gider. Damat adayısı, kız istemeye kesinlikle götürülmez. İlk

dünürlüğe giderken oğlanın annesi “kız evindekilerin çenesi taş gibi sıkı olsun” diye yoldan yanına küçük üç tane çakıl taşı veya evdeki süpürgeден birkaç süpürge çöpü alır. Bunları kız evine vardığında oturduğu minderin altına koyar (K.K.: 50). Dünürlüğe gidildiği anda “kız evindekilerin başı dönstün de kızlarını versin” diye oğlan evinin önüne bir ip yumağı asılır ve bir kişi o yumağı devamlı çevirir (K.K.: 51). Bunun yanı sıra oğlanın annesi eline mum veya ayağının altına püse sürer (K.K.: 13). Ayrıca bir kızın alınıp alınamayacağını denemek için oğlanın annesi, bir tabağa tuz koyarak evin önüne koyar. Eğer o tuz dökülmezse veya kullanılmazsa (o tuza bir zarar ziyan olmazsa) o kız alınabilecek demektir (K.K.: 19). Son yıllara gelinceye kadar kız istemeye giderken lokum veya bisküvi götürülmüşken, günümüzde tatlı ve çiçek götürülmektedir (K.K.: 30, 35, 55).

1980’li yıllara kadar gelin adayına kendisini istemeye gelecekleri hakkında bilgi bile verilmemiştir. Yani kıza evleneceği erkeği tercih hakkı verilmemiştir. Ancak günümüzde kızın annesi, kızıyla onu isteyenler hakkında ve taliplileri isteyip istemediği konusunda konuşabilmektedir (K.K.: 8, 14, 36).

Kız evine dünürlük için varıldığında “Allah’ın emri, peygamberin kavliyle oğlumuz ...’dan kızınız ...’a dünür geldik.” denir. Kız evi de “Allah yazdıysa olur, yazmadıysa ne diyelim.” gibi ifadelerle cevap verir. Kız evi ilk dünürlüğe gelindiğinde olumlu veya olumsuz herhangi bir cevap vermez. “Kızımıza, akrabalarımıza bir danışalım.” vb. derler (K.K.: 30, 50, 55). Kız istemeye ilk gelindiğinde kız, oğlanı istemiyorsa bunu değişik yollarla gösterir. Oğlana vereceği kahveye tuz atar, gelen misafirlerin ayakkabılarını çevirmez. Eğer oğlanı istiyorsa kahveleri şekerli yapar, gelenleri yolcu etmek için dışarı çıkar (K.K.: 19, 30, 51). Kız istemeye genellikle üç defa gidilir. Kız evi, kızını vermek istese bile, onu bir veya iki defa isteme de vermez. Eğer verirlerse kızın değeri düşmüş; sanki bir an önce kızı evden çıkarmak istermiş gibi olur. Ayrıca kızı bir istemede vermemenin sebebi, oğlanın ailesini daha yakından tanımaktır. Özellikle kızı isteyen aile dışarıdan ise ilk istemeden sonra kız evi oğlanın ve ailesinin durumunu araştırır (K.K.: 30, 51).

Üçüncü defa gitmede kız evinden olumlu cevap alınmışsa damat adayı da ailesiyle birlikte götürülür. Oğlan evindekiler tatlı, yüzük ve kırmızı yağlık (yazma) alarak kız evine giderler. Kızın verileceği kesinleştiğinde “söz yüzüğü” denen yüzükler takılır, ardından tatlılar yenir ve şerbetler içilir. Bu sırada oğlan evindekilerin götürdüğü

yağlık (yazma) kızın başına örtülür. Bundan sonra kız, başındaki yazmayı altından bağlar ki bu örtünüş şekline herkes o kızın sözlü olduğunu anlar. Buna “başını bağlamak” veya “söz kesme” adı verilir. Böylece kızın başı bağlanarak söz kesilmiş ve evleneceği erkek belirlenmiş olur. Kıza söz yüzüğü takıldıktan sonra “Kız bitti.” denir. Söz yüzüğü evlilikle ilgili olarak atılan ilk somut adımdır. Kızın önceden örtüdüğü yağlığı ise oğlan evindekiler alır ve düğün sonrasına kadar saklar. Bu yağlığı düğünden sonra geline iade ederler. Söz kesiminden sonra oğlanın yakın arkadaşları köyde erkeklerin toplu olarak buldukları yerlerde – genellikle kahvede - tatlı dağıtırlar. Tatlıyı dağıtan kimseler bekarlara “darısı başınıza” diyerek tatlıyı uzatır. Tatlıyı yiyen kişiler “Allah mesut etsin.” dileklerinde bulunur. Burada amaç kızın sözünün kesildiğini köye ilan etmek ve kızı istemeyi düşünen başkaları varsa bunu engellemektir. Bunun yanında aile büyükleri, kızla oğlanın sözlendiklerini köye ilan ederler. Sözün kesildiği gün nişan tarihi de belirlenir. Söz kesildikten sonra damat adayı kız evine gezmeye gelebilir. Ancak kızla baş başa kalmasına yine de pek izin verilmez (K.K.: 19, 30, 51).

Kız tarafıyla oğlan tarafının belirledikleri bir gün nişan için gerekli hazırlıklar yapılır. Kıza alınan giysilerin masrafını oğlan evi, oğlana alınan giysilerin masrafını ise kız evi üstlenir. Giysiler için yapılacak alış verişe oğlan ile birlikte kızın annesi, yengesi veya bir yakını gider. Kız evi oğlan için takım elbise, ayakkabı vb. eşyalar alır. Oğlan da kıza ayakkabıdan iç çamaşırına kadar her türlü ihtiyacını alır.

Nişan merasimi geçmişte davul - zurna ile yapılırken günümüzde genellikle orkestra ile yapılmaktadır. Nişanda kız ve erkek için alınan elbiseler ayrı ayrı tepsilere konarak bunların üzerine al (kırmızı) bez örtülür. Merasim esnasında gençler bu tepsileri ellerine alarak oynarlar. Merasimin sonunda kırmızı kurdeleyle birbirine bağlanmış nişan yüzükleri çiftlere takılır. Yüzükleri genellikle ağzı iyi laf yapan kişiler takar. Yüzüğü takan kişi kurdeleyi makasın ağzına alarak bekler. “Bu makasın ağzı kör, kesmiyor.” der. Oğlanın babası biraz bahşiş verince kurdeleyi keser. Tebrik etmeler esnasında yeni çifte getirilen bütün hediyeler – başta oğlan evinden gelen takılar olmak üzere - ve paralar toplanır. Buna “atkı” adı verilir. Atkı merasiminde toplanan para ve hediyeler kız tarafına teslim edilir.

Nişan merasimlerinde kız ile oğlan aynı köyden ise yemekler oğlan evinde, farklı köylerden iseler kız evinde yapılır. Ancak yemek kız evinde yapılsa bile yemek için gerekli erzakları ve aşçıları oğlan evi temin eder. Nişan merasimlerinde genellikle

dövmeye pilavı, fasulye yemeği, hamur çorbası ve şerbet yapılarak davetlilere ikram edilir. Yemekler yenip şerbetler içildikten sonra Kur'an-ı Kerim okunur ve dua edilir.

Nişan ile düğün arasındaki sürede, kız tarafıyla oğlan tarafı sıkı ilişkiler kurmaya çalışır. Bu amaçla, oğlanın babası veya yakın bir akrabası her fırsatta kız evine gider. Nişanlılık süresince meydana gelen herhangi bir olaydan dolayı ayrılma, nişanı bozma durumunda, oğlan evi tarafından kıza alınan takılar ve hediyeler çoğunlukla sorun yaratmıştır. Ayrılma durumunda nişanı hangi taraf bozmuşsa o taraf suçlu sayılır. Nişanı kız tarafı bozmuşsa bütün takılar ve hediyeler oğlan evine teslim edilir. Oğlan tarafı bozmuşsa zaten kız tarafında bulunan hediyeler kızda kalır.

Yöredeki köylerde genellikle nişandan sonra 1-2 yıl içinde düğün yapılmaktadır. Nişandan sonraki bir zamanda kız tarafıyla oğlan tarafı bir araya gelerek düğün yapılacak tarihi kararlaştırırlar. Düğünler genellikle ekim, kasım ve aralık aylarında yapılmaktadır. Düğünlerin genellikle bu mevsimde yapılmasının sebebi, bu aylarda hasadın sona ermesi (yatak ve yorgan için pamuk bu mevsimde toplanır) ve köylülerin ekonomik durumlarının daha iyi olmasıdır (K.K.: 4, 5, 19, 35, 51). Tarsus'un Kaburgediği, Tekeliören gibi bazı dağ köylerinde iki bayram arasındaki aylarda düğün yapılmamaya dikkat edilir. İki bayram arasındaki aylar boş ay sayılır. Bu aylarda evlenenlerin boşanacağı ya da çocuklarının olmayacağı düşünülür (K.K.: 12, 46).

Düğün tarihi kararlaştırıldıktan sonra yeni çifte alınacak eşyalar üzerinde konuşulur. Yöredeki köylerde genel olarak damat tarafı ev yapar ve altınları alır; gelin tarafı da evin içindeki eşyaları yani çeyizi alır. Alınacak eşyaların miktarı ailelerin ekonomik durumuna göre değişmektedir. Bu çeyizin içinde yatak, yorgan, halı vb. eşyaların yanı sıra televizyon, buzdolabı, çamaşır makinesi gibi dayanıklı tüketim malları da bulunur. Kızın ailesinin alacağı eşyanın miktarına ve niteliğine oğlan tarafı müdahale etmez. Ancak oğlan tarafının alacağı eşyayı kız tarafı belirlemektedir (K.K.: 18, 30, 51).

Düğünden yaklaşık bir hafta önce düğün alışverişine kız tarafıyla oğlan tarafı birlikte gider. Nişanda olduğu gibi geline alınan eşyaların masrafını (gelinlik, gecelik, ayakkabı, iç çamaşırı...) oğlan tarafı; damada alınan eşyaların (takım elbise, ayakkabı, iç çamaşırı...) masrafını ise kız tarafı karşılar. Burada ayrıca yakın akrabalara gönderilecek düğün davetiyeleri ve kızın çeyizinde eksik eşyalar da alınır. Erkeğin akrabalarına gönderilecek davetiye hediyeleri kız tarafından; kızın akrabalarına

gönderilecek olanlar erkek tarafından alınır. Kolonya, kına, çiçek, mum gibi ihtiyaçlar da oğlan tarafından alınarak kız tarafına verilir. Alış verişin yapıldığı bu günde genellikle resmi nikah da kıyılır.

Düğünden birkaç gün önce gerek kız evinde gerekse oğlan evinde “düğün ekmeği” adı verilen yufka ekmeği yapılır. Son yıllarda yufkanın yerini somun ekmeği almakla birlikte az da olsa yufka ekmeği yapılmaktadır.

Yörede düğün davetiyesine “okuntu” denilmektedir. Okuntu havlu, yazma, mendil, çorap, gömlek, kumaş vb. şeylerden oluşur. Ancak günümüzde yakın akrabalara bu tür davetiyeler gönderilirken diğer davetlilere basılı kart gönderilmektedir. Davetiye oğlanın arkadaşı tarafından ev ev dolaşarak düğünden bir hafta önceden dağıtılır.

Düğüne gelen davetliler de okuntunun karşılığı olarak “atkı”da yakın akrabalar ve kadınlar genelde altın ve mutfak eşyası (tepsi, kahve takımı, tencere...) veya değişik ev eşyaları getirmektedir. Dışarıdan gelenler ise para vermektedir.

Bayrak, oğlan evine perşembe günü öğle namazından sonra oğlanın akraba ve komşuları tarafından dikilir. Bu günde dikilmesinin sebebi bu günün mübarek gün olmasıdır. Damadın arkadaşları ormana giderek bayrağı dikmek için uzun bir çığ (direk) keserler. Bu çığ evin damına dikilir. Bayrak dikilen çığın ucuna bayrakla birlikte turunc (içine tavuk yelesi sokulur) ayna ve çiçek bağlanır. Bayrak dikilirken salavat getirilir. Bayrak dikildikten sonra bir hayvan kesilerek oğlan evinde yemek verilir. Bayrağın dikilmesiyle birlikte düğün başlamış olur. Bir kişi bayrağın çalınmasını önlemek için onu bekler. Bu kişiye “bayraktar” denir. Bayrak çalındığı taktirde düğün sahibi, çalan kişi ne isterse vermek durumundadır. Gelin, oğlan evine girerken, gençler yeni kurulan yuvanın aydınlık olması için aynayı tüfekle vurmaya çalışırlar. Aynayı vuran kişinin silahına havlu veya mendil bağlanır. Ancak bu gelenek günümüzde çok az görülmektedir. (K.K.: 19, 30, 51).

Cuma günü öğleden sonra çoğunluğu kızlardan oluşan bir grupla çeyizi oğlan evine getirmek için kız evine gidilir. Bu gün “çeyiz alma” günüdür. Kız evine çeyiz almaya kamyonla ve davul eşliğinde gidilir. Kızın çeyizleri kamyona yüklenir ve en sona çeyiz sandığı bırakılır. Çeyiz sandığı kamyona yüklenmeden önce kızın kardeşi veya yakın akrabalarından biri bu sandığın üzerine oturur ve sandığı vermek istemez. Bu durumda oğlan tarafından biri o kişiye bahşiş vererek onu sandığı veremeye ikna eder. Çeyizin tamamı kamyona yüklendikten sonra çeyizi yükleyenler, kızın evinden

çeyizinin dışında bir de kap (tencere, tava, tabak) alırlar. Fakat gelin olacak kızın bundan haberi olmaz. Çeyizin dışında kız evinden alınan bu kapla düğünden sonra kızın bu kabın evlerine ait olduğunu bilip bilmediği test edilir. Çeyiz daha sonra oğlanın evine indirilir. Genç kızlar tarafından gelinin evi düzenlenir. Bundan sonra kadınlar kızın çeyizini görmeye gelir. Kızın bütün çeyizleri gelen misafirlere gösterilir. Bundaki amaç “kızın eksikliği var” dedikodusunu önlemektir.

Cumartesi akşamı kız evinde kına yakılır. Kına gecesinde erkekler ile kadınlar ayrı yerlerde eğlenirler. Kadınlar gelin olacak kızın evinde toplanırlar ve burada eğlenirler. Ancak bazı köylerde kına geceleri kadın ve erkek bir arada da olabilmektedir. Ayrıca kına gecelerinde hem orkestra hem de davul zurna bulundurulur. Erkekler halay çekerken davul zurna çalmakta; diğer oyunlarda orkestra çalmaktadır. Burada geçmişteki geleneği yaşatmak istemenin büyük önemi vardır.

Kına oğlan evinde yoğurup hazırlandıktan sonra bir tepsiye konur ve üzerine kırmızı yazma örtülür. Bu tepsi davul ve zurna eşliğinde halaylar çekilerek kız evine götürülür. Kına gecesine gelen genç kızların kollarına mendil bağlanır. Kına yakacak kızlar kına tepsisini ellerine alarak ve kına türküleri söyleyerek gelinin etrafında dönerler. Gelin iyice yorulana kadar oynatılır.

Daha sonra gelin olacak kızın bir arkadaşı eline yastığı alarak odanın ortasında yere üç defa vurur ve odanın tam ortasına yastığı bırakır. Bu esnada odada bulunanlar salavat getirir. Gelin tekrar ayağa kalkarak yastığın etrafında üç kez döner ve yüzü kibleye gelecek şekilde yastığın üzerine oturur. Kına tepsi gelinin önüne bırakılır. İki genç kız gelinin başının üzerine al bir yazmayı tutar. Tepside hazır bulunan külâh şeklindeki -gelin şekeri, kelle şekeri de denir- şeker havan demiriyle yazmanın üzerinde parçalanır. Bu şeker bir defada parçalanmaya çalışılır. Kelle şekerinden bir parça, ağzı tatlı olsun diye geline yedirilir. Bunun yanında orada bulunan kızlar da darısı kendilerine bulaşsın diye şekerden birer parça yerler. Oğlanın annesi de bu şekerden bir parça alarak düğün sonrası için onu saklar.

Kelle şekeri paylaşıldıktan sonra bir kişi gelinin sağ eline kına yakar ve üzerini al bir bezle sarar. Ayrıca kınanın birazı da gelinin boynuna yakılır. Kına yakılırken yaşlı kadınlar “gelin ağlatması” adı verilen ağıtlar söyleyerek gelini ağlatırlar. Günümüzde kına yakılma anında daha çok aşağıdaki türkü söylenmektedir.

Geldi gelin kınası
 Çatlasın kız anası
 Oğlan bizim kız bizim
 Çatlasın kız anası

Geliyor gelin alayı
 Gaynanalar çeksin halayı

Gazanlarda aş bişer
 Gaynanaya iş düşer
 Gız anası gelince
 Gaynana hemen küser

Geliyor gelin alayı
 Gaynanalar çeksin halayı (K.K.: 8, 14)

Gelin ağlayıncaya kadar gelinin kardeşi veya arkadaşları gelinin boynuna sarılmazlar. Geline kına yakıldıktan sonra kadınlardan biri “deblek” ile ağır ağır kına türkülerini söylemeye başlar. Günümüzde bu gelenek azalmakla birlikte kına geceleri aynı heyecamını korumaktadır. Kına türkülerini söylemeye çoğunlukla “Kız anası kız anası / Hani bunun öz anası” dizeleriyle başlanmaktadır. Burada amaç, kızının kınası yakılırken son kez öz annesiyle kızını bir arada tutmaktır. Ayrıca kınada söylenen türküler gelinin gideceği ailenin yaşadığı yere, damadın durumuna göre değişmektedir. Yaylalardan şehirde veya şehre yakın yerlerde oturan bir aileye gelin olacak kız için aşağıdaki türkü söylenir:

Kölgeleri seriñ olur
 Uykuları deriñ olur
 Suları içilmez iriñ olur
 Ekinler biter añız olur
 Bu oba da bizim nemiz olur? (K.K.: 13)

Kuma olarak giden bir gelin için ise aşağıdaki türkü söylenmektedir:

Samanlari sari sari
 Yiğitleri iri yari

Elin esgittiği yarı

Felek başı yar eyledi (K.K.: 5).

Derlediğimiz kına türkülerini dört dizeden oluşanlar ve 3+2 =5 dizeden oluşanlar olmak üzere iki başlık altında vermeyi uygun gördük. Ayrıca kaynak kişilerin hatırlayamadığı dizeleri üç nokta ile belirttik.

1. Dört dizeden oluşanlar;

Aşağıdan gelir deve

Gevişini geve geve

Sanki ben de gelin m'oldum

Şu garşiki yüksek eve (K.K.: 54)

Şu garşidan ark akıyor

Haydiñ bizde akalımıñ

Gardaşsız bir gız çıkıyor

Gınasını yakalımıñ (K.K.: 54)

Yazıya bosdan ekeller

Kökünü desde çekeller

Gurbet ele giden gızıñ

Gözüne sürme çekeller (K.K.: 30)

Yunak yuduğum daşlar

Gölgelendiğim ağaçlar

Şu anama selam söyleñ

Gökyüzünde uçan guşlar (K.K.: 5, 36, 51)

Çok muyudu çok muyudu?

Bir gız sana yük müyüdü?

Kör olası emmileri

Bir oğlufuz yok muyudu? (K.K.: 4, 5, 13, 50)

Gıncım geldi düzıldı
 Dizimin bağı çözüldü
 Şöyle döndüm bakdıydım
 Anamıñ beñzi bozuldu (K.K.: 5)

Bindiriller Arap ata
 Gönderiller evden öte
 Al velesi tüte tüte
 İşde goyup gidiyorum (K.K.: 5)

Ana gızını çok muyudu?
 Bir gız safıa yük müydü?
 Şu evimizini içinde
 Heç menendini yok muyudu? (K.K.: 5)

Evleriniñ öñü dutlar
 Anası gızını öğütler
 Silip süptürdüğüm yurtlar
 İşde goyup gidiyorum (K.K.: 5)

Ölürsem de elifizden
 Gurtulsam dilinizden
 Yeşil başlı ördek olsam
 Su içmem gölüñüzden (K.K.: 13)

Çekiñ atımıñ başını
 Silin gözümüñ yaşını
 Guşağımı guşadırken
 Göñlüm isder gardaşımı (K.K.: 5)

Çıkdım küllük başına
 Çığırını dudu guşuna

Gız anası gız bubası
 Çığırını öz gardaşına (K.K.: 30)

Keklik gelir seke seke
 Ayağında sarı toka
 Gız anadan ayrılır mı?
 El ayırır çeke çeke (K.K.: 34)

Elimi yuduğum arklar
 Belimi vérdiğim dutlar
 İşde ben gidiyorum
 Silip süpürdüğüm yurtlar (K.K.: 12, 34, 53)

Çattılar çatı daşını
 Vurdular gelin aşını
 Çığır gelsin gardaşını
 Dutsuñ atınıñ başını (K.K.: 30)

Gız anası gız anası
 Yok mu bunıñ öz anası?
 Çağır gelsin öz anası
 Yaksını gızınıñ gıması (K.K.: 34)

Garakütük garıncalı
 Gızını göñlü yerinceli
 Gedeceğın el gapısı
 Çifte çifte görümceli (K.K.: 36)

Keklik gelir seke seke
 Gulağında altın küpe
 Çift gezerdik ayrılmazdık
 Ayırdılar çeke çeke (K.K.: 15)

Gül ağacı boğum boğum
 Gül yaprağı döktü böğün
 Ağlaşalım bacılarım
 Ayrılığın günü böğün (K.K.: 15, 54)

Ala çarşaf dokuduñ mu?
 Gız halayıñ oğlunu okuduñ mu?
 Okuduñusa gelsin düğüne
 Goluña girsin ata bindirsifi (K.K.: 30)

Yok muyudu yok muyudu?
 Baba gızıñ çok muyudu?
 Kõr olası emmileri
 Heç oğlunuz yok muyudu? (K.K.: 39)

Eline büber dökeller
 Mevsimsiz kökün sökeller
 Gurbet ele giden gızıñ
 Gözüne sürme çekeller (K.K.: 37)

Gız çuval dokuduñ mu?
 Deyzeñi okudun mu?
 Terk heybesi dokuduñ mu?
 Gız emmini okuduñ mu? (K.K.: 30)

Biner atıñ eyisine
 Gider yoluñ gıyısına
 Çığırıñ gelsiñ dayısına
 Gızım gınañ gutlu olsuñ (K.K.: 51)

Çıkıdım ünnüğüñ gaşına
 Çığırdım dudu guşuna

Doğan ayıfı on beşine
Gızım gınañ gutlu olsuñ (K.K.: 11)

Mısır'dan gınañ geldi mi?
Yuñuruldu ele girdi mi?
Gız anañ duydu mu?
Gızım gınañ gutlu olsuñ (K.K.: 8, 14)

Bir incecik su dolandır
Öñlük bağım dört dolandır
Ana besler el gönenir
Gız sabahdan gidici mi? (K.K.: 17)

Datlı peynirde deriden çıkmaz
Eyi goyun da sürüden çıkmaz
...
Güzel gızda ellere gitmez (K.K.: 13)

Gaya dibinden çıkarda suyun goyusu
Yad ellere giderde gızıñ eyisi
...
Anasına bubasına galır da ağrısı acısı (K.K.: 13)

2. $3 + 2 =$ *Beş Dizeden Oluşanlar;*

Bir incecik yol dolandır
Buñar başından bulanır
Ana böyüdür el gönenir

Gız anam gınañ gutlu olsuñ
Vardıđıñ yir devletlü olsuñ (K.K.: 17)

Çıktım küllük başına başına
 Çığırın dudu guşuna
 Doğan ayıfı on beşine

Gız anam gınañ gutlu olsuñ
 Söyle dilleriñ datlı olsuñ (K.K.: 11)

Güççük eviñ yakışığı
 Böyük eviñ dolaşığı
 Sofrada galdı gaşşığı

Gız anam gınan gutlu olsun
 Vardıñın yer devletli olsun (K.K.: 12, 51, 55)

Biner atın eyisine
 Gider yoluñ gıyısına
 Çığırın gelsiñ dayısına

Gızım gınañ gutlu olsuñ
 Vardıñıñ yir devletli olsuñ (K.K.: 36)

Atladı geçti de eşiği
 Sofrada galdı da gaşığı
 Goca evin yakışığı

Gız anam gınañ gutlu olsuñ
 Söyle dilleriñ datlı olsuñ (K.K.: 5, 12, 13, 50)

Atladım geçdim eşiği
 Sofrada goydum gaşşığı
 Böyük eviñ yakışığı

Gız anam gınañ gutlu olsuñ
Söyle dilleriñ dathı olsuñ (K.K.: 11, 17)

Cuma gıldığımız daşlar
Gölgelendiğimiz ağaçlar
Gidiyorum arkadaşlar

Gız anam gınañ gutlu olsuñ
Gızım başıñ devletlü olsuñ (K.K.: 5)

Yeller eser gumbulanır
İnce bele tez dolanır
Ana besler el gönenir

Gızım gınañ gutlu olsuñ
Vardığın yer devletlü olsuñ (K.K.: 5)

Böyük evde böyüttüğüm
Gaba yorganlar örttüğüm
Bubasız gelin ittiğim

Gız anam gınañ gutlu olsuñ
Vardığın yer devletli olsuñ (K.K.: 10, 54)

Duz gabıñı duzsuz goyduñ
Su gabını susuz goyduñ
Goca evi ıssız goyduñ

Gız anam gınañ gutlu olsuñ
Vardığın yer devletli olsuñ (K.K.: 54)

Şu garşıdan yol dolanır
 Gızını gözleri bulanır
 Ana besler el gönenir

Gız anam gınañ gutlu olsun
 Söyle dilleriñ datlı olsun (K.K.: 44)

Ak helkeyi susuz goyan
 Goca evi ıssız goyan
 Anasını öğsüz goyan

Gız anam gınañ gutlu olsun
 Söyle dilleriñ datlı olsun (K.K.: 44)

Erkekler farklı bir mekanda davul ve zurna eşliğinde eğlenirken gelinin boynuna yakılan kınadan bir parça alınarak damadın en yakın arkadaşı tarafından, onun parmağına yakılır. Bu, oğlanın damat olduğunun işaretidir.

Pazar günü kahvaltıdan sonra oğlan evinde yemekler yapılmaya başlanır. Nişan için yapılan yemeklerin aynısı düğün için de yapılmaktadır. Bu sırada damat, gelini alarak kuaföre götürür. Geçmişte gelin köyde süslenirken günümüzde bu işlem kuaförde yapılmaktadır. Gelin ve damatla birlikte kuaföre damadın ve gelinin sağdıçları da gitmektedir. Gelin ve damat kuaförde iken gelin arabası da damadın bir yakını tarafından süsletilir. Hazırlanan gelini kuaförden alan damat, onu fotoğraf stüdyosuna götürerek stüdyo resimlerini çektirmektedir. Tüm bu işlerin bitmesi öğle vaktini bulmaktadır.

Gelini kız evinden almaya araba konvoyuyla gidilir. Bu konvoyun uzunluğu, düğün sahiplerinin toplumdaki yerine ve davet edilen konukların sayısına göre değişir. Düğün konvoyundaki her araca oğlan evi tarafından bir mendil bağlanır. Konvoydaki üzeri açık kamyonet türündeki bir araca davul ve zurna çalan çalgıcılar bindirilir ve bunlar yol boyunca çalgılarını çalarlar. Kız evinin avlusuna – mahallesine de davul ve zurna sesleri eşliğinde girilir. Kız evine gelindiğinde davul ve zurna çalma bırakılır.

Kız evindekiler gelinin ayakkabısının içine hem erkek hem de kız çocukları olsun diye arpa ve buğday; gelinin babası da gelin oğlan evine inince öksüz ve yetim

çocuklara verilmek üzere para koyar. Ayrıca evde kalmış kızlar kısmetleri açılsın diye gelinin ayakkabısının altına ismini yazarlar ve geline, “giderken ayağını sürü” diye tembih ederler. Böylece ayakkabının altından isimleri silindiğinde kısmetleri açılacaktır. Eğer gelinin küçük kardeşi varsa gelin almaya gelindiğinde, gelinin bulunduğu odayı kilitleyerek damattan bahşiş alır (K.K.: 4, 5, 8, 17).

Gelin arabasının gelmesi ve vedalaşmaların bitmesinden sonra gelin babası; babası yoksa erkek kardeşi tarafından elinden tutularak evden çıkarılır. Daha sonra sarı, yeşil ve kırmızı olmak üzere üç tane kuşak gelinin babası – yoksa kardeşi veya amcası - tarafından gelinin beline bağlanır. Buna “kuşak merasimi” denir. Kuşak merasiminden sonra dua edilir ve gelin arabaya bindirilir. Bunun ardından davulcu ve zurnacı tekrar çalmaya başlar. Kuşak bağlama sırasındaki hüzünlü hava yerini coşkuya bırakır. Çünkü artık gelin alınmıştır.

1970’li yıllardan önce gelini almaya gitme günümüze göre farklıdır. Gelini almaya genellikle yürünerek ve halaylar çekilerek gidilmektedir. Yolda halay çekerek giden gençlerden bazıları ölmüş gibi yere yatarlar. Bunların koynuna mendil sokulmazsa kalkmazlar. Koyunlarına mendil sokulunca kalkıp yola devam ederler. Kız evine yaklaştığında tellal bağırmaya başlar:

Bayrağımız ganlı

Bayraktarımız şanlı

Seymenlerimiz hepsi yepyeni delikanlı

Aşkınan sıdkınan diyelim bir Allah Allah (K.K.: 5)

Anaçta meşe (Evleri var köşe köşe)

Dibini keklük eşe

Ağalar biz geliyok

Odayı eyi döşeñ

Aşkınan sıdkınan diyelim bir Allah Allah (K.K.: 7)

Gazanlar gaynasıñ

Çomçalar oynasıñ

Böyük kızlar gelin olsuñ

Güççük kızlar hazır olsuñ (Güççük kızlara sıra gelsiñ)

Aşkınan sıdkınan diyelim bir Allah Allah (K.K.: 7, 49, 52).

Ayrıca gelini alıp yola çıkdıktan sonra “Aldık gettik gızfızı, it yalasfı yüzüfüzü.” denilerek gelinin annesi ve babası ağlatılmaya çalışılır (K.K.: 51).

Düğün konvoyu oğlan evine gelmeden önce köyü dolaşır. Konvoy içinde gelin arabası en önde yer alır. Kız evinden oğlan evine gelirken gelin arabasının önu gençler tarafından uzun bir lata ile veya ip çekilerek kesilebilir. Bu durumla karşılaşılabileceği önceden düşünülerek gelin arabasına birkaç mendil alınır. Gelin arabasının yolunu kesen kişilere bu mendiller verilir. Ancak günümüzde bu uygulama da azalmaya başlamıştır.

Geçmişte düğün alayı köyü dolaşıp oğlan evine gelirken mezarlığın etrafını dolaşmaktadır. Burada geline: “Gelin olsan bile sonunda geleceğin yer burasıdır, sakın unutma!” denilerek ölüm olayı geline hatırlatılır. Gelin mezarlığın yanında başını öne eğerek mezarlığı selamlar. Ayrıca oğlan evinin önüne gelindiğinde yemek kazanlarının etrafında gelin üç defa döndürülür. Ancak günümüzde bu uygulama tamamen yok olmuştur (K.K.: 4, 5, 19, 31, 55).

Oğlan evine gelindiğinde gelin ile damat arabadan hemen inmez. Kayınbaba geline arabadan inmesi için “indirmelik” adı verilen altın, para, ya da inek, koyun vb. bir tür hayvan verir. İndirmelik verildikten sonra “kırkım, atkı” denilen yakın akraba ve davetlilerin yeni çift için aldıkları hediyeler gelin arabasının üzerine konulan bir tepsiye iki kişi tarafında toplanır. Kırkıma başlamadan önce para ve hediyeleri toplayacak kişilerin boynuna havlu verilir. Kırkıma önce damadın anne ve babasından başlanır. Toplanan paralar bir tencerenin içine konarak geline teslim edilir. Toplanan para ve hediyeler yeni çifte aittir. Kırkım bittikten sonra dua edilir ve gelin ile damat arabadan iner.

Gelin ve damat arabadan inip evin kapısına geldiğinde damatın sağdııcı, evin damına çıkarak, oradan gelin ve damatla birlikte orada bulunan kalabalığın üzerine evin bereketli olması için buğday, arpa, leblebi, şeker ve bozuk para atar, hemen ardından gülsuyu veya su serper. Bu esnada kapının ortasına ince bir ip çekilir ve kapının eşiğine hayvan postu serilerek onun üzerine içi su dolu ibrik konur. Gelinin eline yağ ve bal sürülmüş bir yaprak verilir. Gelin içeriye girerken elindeki yaprağı kapının sağ üst köşesine yapıştırır, kapıdaki ipi eliyle kırar ve su dolu ibriği teper, kaynanasının kolunun altından geçerek damatla birlikte yatak odasına girer. Damadın sağdııcı

çalınmasını önlemek için onun ayakkabısını bekler. Bunun sebebi damadın ayakkabısını çalıp, geri vermek için karşılığında bir şey verilmesini önlemektir. Burada gelinin ilk olarak erkek çocuğa sahip olması amacıyla kucağına erkek çocuk verilir ve gelin de kucağına aldığı çocuğa mendil vererek onu yatağın üzerinde yuvarlar.

Kapıya ip çekilerek geline kırdırılması “Bu eve dirin girip, ölü çıkısın.” anlamındadır. Eline yağ ile bal sürülmüş yaprak verilmesi “Evde yağ gibi işleyesin ve huzurlu olasın.” anlamındadır. Kaynananın kolunun altından geçirilmesi “onun sözünden çıkmayasın.” diyedir. İbriğin teptirilmesi ise gelinin bu evde geçen günlerinin aydınlık olması içindir (K.K.: 5, 12, 18, 19, 51). Kaynana mutfakta yumurta pişirerek gelin ve damada yedirir. Bunun yanında kına gecesinde kırılan kelle şekerinden almış olduğu parçayı ağızlarının tadı bozulmasın diye şerbet yapar ve gelin ile damada içirir (K.K.: 30, 31, 35,42).

Gelin ile damat şerbeti içtikten sonra gelinlik ve damatlığı çıkararak tebrikleri kabul ederler. Gelin ile damada “Allah bir yastıkta kocatsın.”, damadın ailesine de “Allah sonunu getirsin, ağız tadıyla yaşasınlar.” gibi sözler söylenir. Daha sonra hazırlanan yemekler için aşçılara damadın babası veya yakını bahşiş verir ve yemekler misafirlere ikram edilir. Oğlan evinden düğün günü bir tavuk yakalanıp kesilerek yenilmesi adettir. Tavuğu genellikle bayrağı asan gençler keserek yer. Yemekler yenilip şerbetler içildikten sonra misafirler yavaş yavaş oğlan evini terk eder.

Geçmişte gelin, düğün gecesinden sonra kaynana ve kayınbabasıyla konuşmayarak onlara gelinlik yaparlar. Gelinin onlarla konuşması için ona “söyletmelik” adı verilen altın veya başka bir hediye vermeleri gerekir. Söyletmelik verilmediği sürece gelin onlarla kesinlikle konuşmaz. Bu konuşmama durumuna ise “gelinlik yapmak” denir. 19 numaralı kaynak kişi 7 yıl, 5 numaralı kaynak kişi 20 yıl kaynana ve kayınbabasına gelinlik yaptığını söylemiştir. Yani bu sürede onlarla hiç konuşmamışlardır.

Gelin, damat ve ailesiyle akşam yemeğini yedikten sonra köyün imamı çağrılarak dini nikah kıyılır. Geçmişte dini nikaha gelinin vekili olarak tayin edilen amcası veya dayısı gibi yakın akrabası gelirken, günümüzde bizzat gelin nikahta bulunmaktadır. Nikahtan sonra yakın akrabaların da evlerine gitmelerinden sonra evlenen çiftler kendilerine ayrılan odada veya evlerinde yalnız bırakılır.

Düğün ile ilk kez evlenen iki ayrı cinsin beraber geçirecekleri ve birlikte olacakları bu ilk geceye “gerdek gecesi” denir. Gerdek gecesinde damadın sağdıcı ve gelinin yengesi onların birlikte olmasını beklerler. Çünkü bu ilk gecede değişik sorunlarla karşılaşılabilir. Gelinin veya damadın aşırı heyecanlanması, korkması yada gelinde aşırı kanama olması gibi durumlarda bu kişiler onlara yardımcı olur. Gelin ile damat “karı –koca” oluncaya kadar takip edilir.

Gerdek gecesinden sonraki gün sabahleyin erkenden damat bayrağı indirir. Köydeki komşular ve yakın akraba olan kadınlar da yeni çiftin evinde toplanırlar. Bu güne “duvak açma günü” denir. Geçmişte gelin misafirlere paça çorbası yaparak ikramda bulunurken, günümüzde onun yerini pasta ve çay almıştır. Geline paça çorbası yaptırılmasının sebebi ise onun ne derecede becerikli olduğunu sınamaktır. İkramlarda bulunulduktan sonra misafiriğe gelen kadınlara yazma dağıtılır.

1. 2. 2. 5. Ölüm ve ölüm törenleri

Ölüm ile uygulamalar ölüm öncesi, ölüm anında, cenazenin toprağa konulması sırasında ve daha sonraki günlerde yapılanlar olmak üzere ayrılabilir. Bu törenlerde dini uygulamalar ile gelenekten gelen uygulamalar içi içe olarak görülür. Bu törenlerde ölen kimsenin yaşına, cinsiyetine, ölüm sebebine ve ailesinin durumuna göre küçük farklılıklar olabilir. Yaslarda da en çok bunlar dile getirilir.

Boğulma, kaza, yanma gibi olaylar sonucunda meydana gelen ani ölümlerde ölüm öncesi yapılabilecek herhangi bir uygulama yoktur. Ancak insanlar, etrafında meydana gelen günlük olaylardan bazılarını ve bazı rüyaları ölüm olacağına yorumlamaktadırlar. Ölümüne yorumlanan rüyalar görüldüğünde ise sabahleyin kalkınca soğan kesilip atılır veya köpeğe ekmek verilir (K.K.: 18, 19, 33, 34, 51, 55).

Yatağa düşmüş ve her an ölmesi beklenen bir hastanın başında Kur'an-ı Kerim okunur, devamlı tekbir ve salavat getirilir. Ayrıca hastanın gösterdiği bazı davranışlar, onun ölüm anının yaklaştığına yorumlanmaktadır. Kişi can çekişirken öleceğine işaret olan bu fiziksel belirtilerden tespit edebildiklerimiz şunlardır:

Hasta ruhunu teslim ederken gözünün nuru dökülür, ağı karasına karışır, burnu sivrilir, sararır (K.K.: 33). Gözlerini sabit bir noktaya diker, hıçkırık tutar. Hiçbir tarafı kıpırdamaz. (K.K.: 9). Yüzü bembeyaz olur ve terler. Hastanın çenesi sarkar (K.K.: 5). Hasta can çekişirken gözünü sabit bir yere dikmesi şeytanı görmesine yorumlanır. Kişi can çekişirken ayak ucunda ve baş ucunda oturulmaz. Oturan olursa onu da götürüleceğine inanılır. Azrail'in ayak ucundan geldiğine inanılır ve hastanın ayak ucunda oturanlar kaldırılırken "Kalk Azrail karşıdan hiddetli gelir, gözünü çelertme." denilir (K.K.: 30, 43). Kişinin canı ise ayak ucundan başlayarak ağızından çıkar (K.K.: 30, 49).

Yörede ölüm olayının gerçekleştiği an "can çekişiyor, ruhunu teslim ediyor, zekaret çekiyor, cenaze yükünü alıyor" gibi sözlerle ifade edilir. Hasta uzun uzun can çekişirse, canını kolay versin diye uzaktaki çocuğu veya sevdiği akrabasının bir sırtı (elbise) ya da fotoğrafı hastanın üzerine konur. Ayrıca başının altındaki yastık çekilerek Kur'an-ı Kerim okunur. Can çekişen kişinin yanında yakınlarının ağlamasına ve bağırmasına "hastanın canı bölünür" diyerek izin verilmez.

Hastanın çok can çekişmesi konusunda değişik yorumlar yapılmaktadır. Kişi kabristanda mekanını gördüğünde kötü bir yer (cehennem) ise zekaret çeker, iyi bir yer

(cennet) ise hemen öltür (K.K.: 19, 44). Can çekişen kişinin dudağına sürekli olarak pamuk veya tülbentle su damlatılır. Eğer zemzem suyu varsa damlatılır. Bu arada hastanın yakın akrabalarına haber verilir ve ölmeden önce, hastayı son defa görmeleri, yapılabilirse helalleşmeleri sağlanır.

Yörede “ruhunu teslim etti, can verdi, geçindi, vefat etti” sözleri kişinin öldüğünü ifade eder. Ölüm haberi, köy hocası tarafından okunan salâ ile köylülere duyurulur. Salâdan sonra cenazenin toprağa verileceği zaman da bildirilir. Geçmişte bir kişi eniştesinin evinde öldüğünde cenazesi evin penceresinde çıkarılırken, günümüzde bu uygulama yapılmamaktadır.

Kişi ruhunu teslim ettikten sonra yatırıldığı yerde ayakları doğuya, baş tarafı batıya gelecek biçimde çevrilir. Cenazenin daha önce yatmış olduğu döşek değiştirilir. Döşegi ve çarşafı temiz olan bu yatağa “arı yatağı” da denilmektedir. Yatarken cenazenin elleri kadınlarda göğüste, erkeklerde yan tarafta durur. Kişinin gözlerinin açık olarak ölmesi durumunda “arkasında bekleyeni var, dünyasında gözü kaldı, arkada bir çekincemesi var, dünyasına doyamadı, hasreti var” gibi yorumlarda bulunulur. Cenazenin gözünün açık olması durumunda sevdiği biri salavat getirerek kapatır ve üç kez sıvazlar. Ölen genç biriye, yıkanana kadar üzerine sevdiği elbiselerinden, çeyizinden konur (K.K.: 2, 7, 11, 21, 38).

Kişi ruhunu teslim ettikten bir süre sonra, elbiseleri yırtılarak çıkarılır. Elbisenin yırtılmayan kısımları bıçakla kesilir. Elbise yırtılmadığında makas kesinlikle kullanılmaz. Ölü elbisesi makasla kesildiğinde, ardından birinin daha öleceğine inanılır. Elbiseleri çıkarıldıktan sonra cenazenin çenesi haşılı (kullanılmamış) yağlık (yazma) ile başına bağlanır. Çene çatılan yağlığın yeni, beyaz ve boncuksuz olmasına dikkat edilir. Böylece çenesi çatılmış olan cenazede çenenin ve dilin sarkması önlenmiş olur. Cenazenin altına ve üstüne yeni, beyaz ve temiz çarşaf örtülür. Çarşaf örtüldükten sonra cenaze şişmesin diye üzerine sabun, bıçak, makas, tahra gibi değişik demir aletler konur (K.K.: 5, 11, 23,, 26, 33, 40).

Ölen kişi genellikle öldüğü gün toprağa verilmeye çalışılır. Ancak cenazenin bir gece evde kalması gerekiyorsa (cenazenin uzaktan gelecek yakın akrabası varsa cenaze bekletilebilir) cenaze evde yalnız bırakılmaz; mutlaka başında birileri bekler. Cenazeyi bekleyen kişilerin uyumamasına dikkat edilir. Çünkü bu kişilerin üzerine ölü toprağı serpileceğine inanılır. Cenaze beklerken üzerinden kedi atlaması iyi sayılmaz. Kedi

atladığı takdirde ölünün hortlayacağı ve art arda ölümlerin olacağına inanılır (K.K.: 5, 11, 23,, 26, 33, 40).

Cenaze yıkanmak üzere evden çıkarılınca bir kabın içine un, bir soğan ve biraz tere yağı konarak cenazenin kaldırıldığı odanın ortasına konur. Bu, daha sonra fakir bir kimseye verilir. Cenaze toprağa verildikten sonra ölmüş olduğu odadaki bütün eşyalar dışarı çıkarılarak yıkanır (K.K.: 4, 5, 12, 30, 36,55).

Defnedilmeye hazırlık aşamalarından biri olan yıkama, her cenaze sahibinin kendi evinin önünde gerçekleştirilir. Cenaze yıkanacak yer kilim, battaniye türü örtülerle kapatılır. Cenazenin yıkanacak olduğu su, çeşmeden veya kuyudan getirilirken su getirilen kap yere konmaz. Cenaze, kazanda su ısıtılarak yıkanır. Yıkama suyunun içine murt dalı, süpürge çiçeği, ıtırşah, veya teynel yaprağı atılır. Yıkama suyu sıcak veya soğuk olmaz. Ölünün acı çekeceği düşüncesiyle ılık suyla yıkanır. Kişi sağlığında beni ölünce ... kişi yıkasın diye vasiyette bulunmamış ise köyün imamı tarafından yıkanır. Kadın cenazeleri ise cenazeden korkmayan, cesaretli ve sır saklayan bayanlar tarafından yıkanır. Cenaze iki kişi tarafından yıkanır. Bir kişi cenazeyi yıkarken, diğer kişi su döker. Cenaze yıkanırken önce taharetlenir daha sonra vücudu yıkanır. Yıkama suyu daima cenazenin başından ayağına doğru dökülür. Tersine dökülürse ardından birinin daha öleceğine inanılır. Cenazeyi yıkama işi bitince havlu ile kurulur ve artan su ile “yeynilik” olsun, baş ağrısı olmasın” diye orada bulunanlar elini ve yüzünü yıkarlar. Artan su ayak basmadık bir yere dökülür (K.K.: 19, 23, 30, 38, 49).

Yörede, cenazeyi kefenlemede köyden köye bazı farklılıklar görülmektedir. Eskiden elde dokunan astarlarla kefenlenen cenazeler günümüzde beyaz kabut, patiska veya şam beziyle kefenlenmektedir. Yörede kefene “zarlık bezi” de denilmektedir. Kefen biçildikten sonra kefenin içine otcam veya çörek otu atılır. Daha sonra bir kaptaki günlük otu veya çörek otu yakılarak buhur halinde ve salavat getirilerek üç kez kefenin etrafında çevrilir. Cenaze kefenlenmeden önce parmaklarının arasına, burnunun deliğine, gözlerinin kenarına ve kulağının deliklerine “kafiri” konur (K.K.: 5, 7).

Kadın cenazenin kefenlenmeden önce ellerine kına serpilir, gözlerine hicaz sürmesi çekilir. Ağzına zezem suyu damlatılarak hurma konur. Kadın kefeni gömlek, sıtır çapıtı, çiğın örtüsü, yağlık, yamşak ve çadırdan oluşur. Kadın cenaze kefenlenirken dizlerine pamuk, göğsüne de iman kağıdı konur. Kadınların mahşere onunla çıkacağı inancıyla avret yerine bez konur. Başına bağlanan bezin kenarına çiçek takılır. Daha

sonra iç gömleği giydirilip başına ve alınına bez bağlanır. Yüzüne ise yeşil bez örtülür. Kefende dikiş elle ve özellikle çiğ (keçi veya koyun yününden elde yapılmış) ipe yapılır. Kadın ve erkek bütün cenazeler, kefene sarılmadan önce çenesi başına, ayakları da baş parmaklarından birbirine bağlanır (K.K.: 5, 30, 51)

Cenaze erkek ise kadın cenaze de olduğu gibi ağzına hurma konur. Erkek kefeni bir gömlek ve iki çadırdan (dış kefen) oluşur. Başına fes ile sarık yapılır. Otçam kefen hazırlanırken yedi kişiye verilir. Bu kişiler, yedi defa İhlas suresini okuyarak, okunmuş otçamları cenazenin belinden aşağıya gelmeyecek şekilde kefenin içine atar. Böylece cenazeye şeytanın gelmesi önlenmiş olur. Bunun dışında kefene gülsuyu veya zemzem suyu da serpilir. Kefenleme işi bittikten sonra cenaze üst, orta ve alt kısmından olmak üzere üç yerinden bezle sarılarak bağlanır. Cenaze, tabuta yerleştirilirken kilim veya savana sarılır (K.K.: 5, 7, 30, 52).

Bazı köylerde kefen sır örtüsü olarak kabul edilir. Dünyada çıplak olunmadığı gibi, cenazenin öbür dünyada da çıplak olmaması için kefenlendiği söylenir. Kadının saçı da bir sır örtüsü olarak kabul edilir; bunun için de bir kadın kefenlenirken saçının göğsünü kapatması gerektiğine inanılır (K.K.: 4, 5, 19, 30, 51). Ayrıca erkek cenaze kefenlenirken eline havlu veya mendil verilir. Cenazenin cenazeyi karşılayacağına ve içinde en çok sevdiğine, kefenlenirken eline konulan mendili öbür dünyada vereceği inancı yaygındır. Kefenleme işi bittikten sonra, cenazenin bir kolu kefenin dışında bırakılır. Cenazenin yakınları, cenazenin elinden öper “Hakkım varsa helal olsun, sen de bana helal et.” diyerek vedalaşır. Bunun yanında, kadın cenazeye, su ısıtılan kazanın karasından sürme çekilir. Ölen kişi genç kız ise iç kefeni, çeyizinin en güzel kanefçe örtüsünden olur (K.K.: 12, 46). Genç kişinin tabutunun üzerine al bez örtülür. Cenaze toprağa verildikten sonra al örtü bir çubuğa bağlanarak mezarının başına dikilir.

Cenaze yıkamı kefenlendikten sonra köyün camisinde her zaman hazır bulunan tenişir tahtası ve cenazenin mezarlığa götürülmesinde kullanılacak sal (tabut) getirilir. Kefenin dışına kilim veya savan sarılarak sala yerleştirilir. Bu sırada erkeklerden oluşan cemaat, cenaze evine toplanır. Erkekler salı alarak mezarlığa kadar omuzlarında taşırlar. Eğer cenaze donmamışsa sal evden mezarlığa götürülürken tabutun ardından “Umdüğün umacağın bu olsun.” denilerek oklava kırılır ve aydınlık olsun diye de su dökülür. Tabut omuzlarda taşınırken tabutun gıcırdaması, yakında bir kişinin daha öleceğine

yorumlanır. Kadınlar, mezarlığa gitmezler; fakat cenaze evden ayrılırken ardından yedi adım yürürler (K.K.: 10, 19, 30, 51, 55).

Köyün hocasının ölüm haberini salâ vererek duyurmasından sonra cenazenin birkaç yakını mezarlığa giderek cenazenin defnedileceği kabri kazmaya başlar. Bu arada cenazenin boyu sağlam bir iple ölçülerek, kazılan kabrin uzunluğu buna göre ayarlanır. Yeni ölen bir kişi, yakın akrabalarının kabirlerinin yanına defnedilmeye çalışılır. Zaten köylerdeki mezarlıklar incelendiğinde aynı sülaleden insanların mezarlarının bir arada bulunduğu görülmektedir. Kadın cenazenin kabri, erkek cenazenin kabrinden daha derin olur. İstenilen derinliğe ulaşıldıktan sonra ayrıca mezarın içinde cenazenin sığacağı kadar yaklaşık 50 cm.'lik bir yer daha kazılır. Bu kısma "laht" adı verilir. Mezar kazılırken ve cenaze toprağa verilirken kürek kesinlikle elden ele verilmez. Mezarı kazın kişilere herhangi bir ücret verilmez. Zaten bu kişiler mezarı "hayır olsun" amacıyla kazmışlardır ve akrabalarıdır (K.K.: 7, 23, 38).

Cenaze mezarlığa getirildiğinde dini kurallara uygun olarak musalla taşına konur. Namazı kıldırarak olan hoca orada bulunanlardan haklarını helal etmelerini ister. Ölü üzerinde hakkı bulunanlar haklarını helal ederler ve ezan okunmadan cenaze namazı kılınır. Cenaze, mezara yerleştirilmeden önce başının yerleştirileceği kısmın altına murt dallarından yastık yapılır. Cenaze mezara yerleştirilirken sağ tarafına meyil verilerek yüzü kibleye çevrilir, başı batıya, ayakları doğuya gelecek şekilde yatırılır. Bu şekilde yerleştirdikten sonra kefenin dışına üç yerden bağlanmış olan bezler çözülür. Cenaze önce sol kolu önüne, sağ kolu arkasına, yüz kısmı kibleye gelecek biçimde laht bölümüne yerleştirilir. Gözünün ve ağzının bir kısmı toprağa belli bir seviyede gömülür. Kadın cenazenin kefeniyle gömülmesi haram kabul edildiğinden üstüne çarşaf örtülerek mezara indirilir. Laht bölümüne cenaze yerleştirildikten sonra önceden düzölmüş yassı taşlar veya tahtalar cenazenin üzerine köprü olacak biçimde yerleştirilir. Bunların üzeri yine murt dalıyla kapatılır. Daha sonra mezardan kazılan toprakla mezar doldurulur. Mezarın toprakla doldurulmasına herkes bir katkıda bulunmak amacıyla birkaç kürek toprak atınca küreği yere bırakır ve yanındaki kişi toprak atmaya devam eder. Ancak mezar toprakla doldurulurken kürek kesinlikle elden ele verilmez (K.K.: 7, 23, 38, 53).

Mezar tamamen kapatıldıktan sonra kabrin her iki köşesine dikey biçimde tahta yerleştirilir. Buna "hece tahtası" denir. Çamalan ve Kaburgediği köylerinde ise hece tahtası yerine "sibi" adı verilen taşlar dikilir. Hece tahtalarından birinin dibine "zırtlan"

adı verilen hayvan, cenazeyi yemesin diye içinde “püse” bulunan bez konur. Püsenin kokusundan dolayı bu hayvan kabre yaklaşamaz. Daha sonra kabrin üzerine su dökülür ve kurumuş ağaç dalları konur. Bu işlemlerden sonra hoca Kur'an-ı Kerim okur ve dua eder. Böylece cenazeyi toprağa verme işi tamamlanmış olur. Orada bulunanlar mezarlığın çıkışında sırayla cenaze yakınlarına “Emir Allah'ın, başınız sağ olsun” vb. sözlerle taziye dileklerini ifade ederler. Geçmişte ölümün kendilerine bulaşacağı inancıyla mezarlıktan dönen insanlar eve geldiklerinde ilk olarak ellerini ve yüzlerini yıkayıp tuvalete giderlerken, günümüzde bu uygulama görülmemektedir (K.K.: 5, 7, 21, 26, 45).

Cenaze yıkanıp kefenlendikten sonra, yıkama suyu ısıtılan kazan ters çevrilir. Kazanın üzerine “ölen kişi, ardından birini daha götürmesin” diye üç tane taş konur. Onun yanına cenazeye su dökülen ve “saplık” adı verilen kabın içine su doldurularak konur. Cenaze sahibi kaptaki suyun eksilip eksilmediğine üç gün boyunca bakar. Eğer üçüncü günün sonunda saphıktaki suyun eksilmiş olduğu görülürse ölen kişinin ruhunun gelerek o sudan içtiğine inanılır. Ayrıca cenaze yıkanmak için su ısıtılan ateş üç gün boyunca söndürülmez. Son yollarda ateşin yerine, gaz lambası yakıldığı da görülmektedir. Cenazenin yıkandığı teneşir tahtası üç gün boyunca yerinden kaldırılmaz. Cenaze yıkandıktan sonra, teneşirin olduğu bölge günlük adı verilen otlal tütülenir (K.K.: 5, 7, 30, 49).

Cenazenin üzerinden çıkarılan elbiseye “soyka, ölü sırtı, ölü çamaşırı” denir. Ölü'nün elbiseleri birkaç gün bekletildikten sonra yıkanarak bir fakire veya öksüze verilir. Bazı kişiler de “İmanı yırtık, ölü elbisesidir, ağır gelir.” diyerek almak istemezler. Ancak cenaze sahibi, ölen kişinin elbiselerini dağıtmadığı takdirde öbür dünyada, çıplak kalır inancıyla mutlaka ihtiyacı olan kimselere verir. Çünkü kişinin gittiği yerde –öbür dünyada- fakirlere verilen giysileri giydiği, bu hayırdan dolayı çıplak kalmayacağına inanılır (K.K.: 12, 23, 63).

Yörede cenazenin toprağa verildiği gün yas evinde yemek pişmez. Geçmişte ölümden sonra üç gün cenaze evinde ateş yakılmayıp yemek yapılmazken bu süre günümüzde bir güne inmiştir. Cenaze evinde genellikle köydeki akraba ve komşuların yapıp getirdiği yemekler ve ekmekler yenir. Zaten ölüm haberini duyanlar, cenaze evine eli boş gelmezler. Ancak kişilerin ölü sahibine olan uzaklığına, yakınlığına göre

götürülen şeyler değişmektedir. Bazıları yemek yapıp getirir, bazıları yemeklik malzeme veya çay, şeker türünde mutfak ihtiyaçları getirir (K.K.: 7, 31,38, 51).

Yörede yemekten sonra Kur'an -ı Kerim okunurken, Çamalan ve Kaburgediği köylerinde on iki imamların duası yapılır. Ayrıca bu iki köyde cenaze evine gelen hediyeler daha çok yağlık, havlu ve gömlek olmaktadır. Köy halkı, verilen bu hediyelerin öbür dünyada kendi ölümlerine ulaşacağına inanır. (K.K.: 12, 47).

Cenazenin toprağa verildiği akşam, onun ruhunun evine gelip kendisi için bir şeyler yapılmışsa sevineceğine, hiçbir şey yapılmamışsa üzüleceğine, ağlayacağına inanılır. Bu amaçla akşamleyin evde Kur'an- ı Kerim okutulur (K.K.: 2, 4, 7, 18, 35).

Cenazenin defnedilmesinden üç gün sonra ırmık unundan "ölü helvası" yapılır. Bu helva genellikle öğle namazından sonra yakın komşular eve davet edilerek uzaktakilere ise bir kapla götürülerek "cenazenin ağzının köpüğü, sabunu gitsin, ruhuna değsin" diye ikram edilir. Yedinci gün cenaze sahibi, bütün köylülere yemek verir. Kırkıncı gün ise "kırk yemeği" verilir. Kırk yemeği genellikle fasulye, nohut, dövme pilavı ve tatlıdan oluşur. Bu günde ölünün etinin kemiğinden ayrıldığına inanılır. Ancak son zamanlarda ekonomik nedenlerden köylülere gerek yedi yemeğinde gerekse kırk yemeğinde pide ve ayran ikram edilmektedir. Yemekten sonra hoca Kur'an-ı Kerim okumakta ve misafirler giderken de şerbet ve kolonya ikram edilmektedir (K.K.: 13,24).

Elli ikinci günde ölünün eklemelerinin dağıldığına inanılır. Bundan dolayı "elli ikinci yemeği" yapılır. Ölüm yıl dönümünde yine kurban kesilerek yemek verilir. Ancak bütün bu yemekler cenaze sahibinin maddi imkanına bağlı olarak bazen de yapılmamaktadır.

Cenaze toprağa konulduktan 39 gün sonra cenazenin akrabaları, komşuları mezarlığa gider. Mezar toprakla kapatıldıktan sonra üzerine konan kuru ağaç dalları kaldırılır ve hoca Kur'an-ı Kerim okur (K.K.: 2, 31, 38).

Bütün köylerde ilk başsağlığı cenaze toprağa verildikten sonra mezarlıkta dilenir. Yörede söylenen başsağlığı ve ölü sahibini teselli edeci sözlerden tespit edebildiklerimiz şunlardır: "Allah sabır versin! Allah acı vermesin! Ömrü ne kısaltmaya ne uzatmaya kimsenin gücü yoktur. Arkadaş hep senin başında mı? Hepimizin başında. Doğarken seviniyok da ölüürken niye ağlıyok? Doğarken eyi de ölüürken kötü mü? Mecbur öleceğiz hepimiz, gelinin gelmediği ev oluyor, ölümün gelmediği ev olmuyor. Gra gazan hepimizin ocağına çöker. Aklını başına topla, ölmüşün darından ölmüş yok.

Cennetine kavuşsun, dostlar sağ olsun, mekanı cennet olsun, nur içinde yatsın.” Başsağlığı üç gün boyunca devam eder. Fakat yas evi kırk gün boyunca boş bırakılmaz. Cenaze sahibinin acısı bu süre boyunca paylaşılır (K.K.: 1, 2, 4, 5, 18, 30).

Cenaze sahibinin yası hićbir zaman bitmez. Fakat belli bir süre hem cenaze sahibi hem de komřu ve akrabalar birtakım Őeyleri yapmaktan kaćınırlar. Yas süresince televizyon izlenmez, izlenirse de sesi fazla aćılmaz. Köyde yakın tarihte düđün varsa ileri bir tarihe ertelenir. Yas evindekiler, yas süresince kesinlikle düđüne gitmez. Yas evindekiler aćık renklere elbise giymeyip, kadınlar (zellikle yařlı olanlar) kırk gün boyunca bařlarını alından arkaya dođru siyah bir yazmayla bađlamaktadırlar.

1. 2. 2. 6. Sosyal birliktelikler, törenler ve bayramlar

İlçedeki sosyal birlikteliklerin bir bölümü resmi kurumlarca yönlendirilmekte, bazıları ise gelenekler dahilinde sürdürülmektedir. Sosyal faaliyetler ve birlikteliklerin bir bölümü ise günümüzde uygulamadan tamamen düşmüştür. Tarsus Ziraat Odası tarafından düzenlenen Üzüm Bayramı ve Kültür Şenliği ile Tarsus Belediyesi tarafından düzenlenen Geleneksel Hıdırellez Şenlikleri son yıllarda yörenin tanıtılmasında etkili olan faaliyetlerin başında gelmektedir. Ayrıca ilçede Cumhuriyet bayramı, 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı gibi resmi bayramlar haricinde (ilçenin düşman işgalinden kurtuluşu, Atatürk'ün ilçeye gelişi...) resmi tören yapılan herhangi özel bir gün yoktur.

Üzüm Bayramı ve Kültür Şenliği;

Birincisi 1982 yılında Tarsus Belediyesi tarafından düzenlenen Üzüm Bayramı ve Kültür Şenliği 1998 yılından sonra Tarsus Ziraat Odası tarafından tertiplenmeye başlanmıştır. Yörede yetişen üzümü tanıtmak ve daha iyi pazarlayabilmek amacıyla yapılan şenliğin programı şöyledir:

1. Konuşmalar
2. En iyi bağ yetiştiricilerinin seçilmesi ve ödül verilmesi
3. Üzüm güzellerinin seçilmesi ve ödülleri verilmesi
4. Türk halk ve Türk sanat müziği konserleri

Yöredeki dağ köylülerinin en önemli gelir kaynağı bağcılıktır. Yöre insanını daha iyi bağ yetiştirmeye teşvik amacıyla yarışmalar düzenlenmektedir. Tarsus Ziraat Odası'nda çalışan ziraat mühendisleri yarışmaya katılacak çiftçilerin bir yıl boyunca çalışmalarını gözlemekte ve daha sonra "En İyi Bağ Yetiştiricisi"ni seçmektedirler. "Üzüm Güzelleri" yarışmasına da köylü kızları yöresel giysileriyle katılmaktadırlar. Yapılan şenliğin bir başka özelliği de ilçede yapılan şenliklerin çoğu şehir merkezinde yapılırken bu şenliğin Dedeler Köyü civarındaki Kirlik mevkiinde düzenlenmesidir.

Geleneksel Hıdırellez Şenlikleri;

Tarsus Belediyesi tarafından düzenlenen ve 1994 yılından itibaren mayıs ayı içinde yapılan Geleneksel Hıdırellez Şenlikleri, Eshab – 1 Kehf'in bulunduğu alanda yapılmaktadır. Gerek Müslümanlar gerekse hristiyanlar için önemli bir yer olan Eshab-1 Kehf'in tüm ülkemize ve dünyaya tanıtılması ve yörenin turizm potansiyelini artırmak için yapılan şenliğin programı şöyledir:

1. Hıdırellez halk koşusu
2. Şehir içinde mehteran takımının gösterisi
3. Karabucak güreşleri
4. Konuşmalar
5. Humus, baklava, şalgam, cezerye yarışması
6. Mevlid – i şerif okunması ve Halil İbrahim sofrası
7. Yarışmalarda dereceye girenlerin ödülleri verilmesi
8. Türk halk müziği sanatçılarının konserleri şeklinde düzenlenmektedir. Ancak şenliğin içeriği ve dönemi değişebilmektedir.

İki gün süren şenliklerin birinci gününde yarışmalar yapılmaktadır. İlçenin ekonomik, sosyal ve kültürel yapısını doğrudan etkileyen turizm faaliyetlerini artırmak, hareketlendirmek; yörenin tarihi, kültürel ve doğa güzelliklerini yaşatmak, korumak ve tüm dünyaya tanıtmak amacıyla düzenlenen "Geleneksel Hıdırellez Şenlikleri" ilçenin gerek Türkiye'de gerekse tüm dünyada tanıtılmasında önemli rol oynamaktadır.

Dodi dodi

Dağ köylerinde kurak mevsimlerde yağmur yağması için yapılan uygulamaya "dodi dodi" adı verilmektedir. Köyde çoğunluğu gençlerden ve çocuklardan oluşan bir grup, annesinin ilk çocuğu ve askerliğini yapmamış olan bir gencin üzerine, muşambadan yapılmış bir tür elbise giydirir. Muşambadan elbise giydirilen bu kişiye "deve" ismi verilir. Devenin başına ineklere su verilen bakır taslardan biri giydirilir ve boynuna da bir çan takılır. Devenin beline bir ip bağlanır, bir kişi ipin ucundan tutarak onu çeker. Deveyi çeken kişi ve grup, köydeki her evi tek tek dolaşırlar. Gruptan bir kişi de ucunda bayrak asılı olan uzun bir çubuk taşır. Grup her evin önüne geldiğinde,

deve evin önüne diz çöker. Devenin ipini çeken kişi aşağıdaki sözü bağırarak söyler ve yanındakilerde onun söylediklerini tekrar ederler.

Dodi dodi
Nerden oldi
Bir gaşşıcık sudan oldi

Veriñ dodiniñ hakkını
Gitsiñ bakını bakını

Ayağımız çamır ister
Boğazımız hamır ister
Göbeklice harman ister

Veriñ Allah aşgına Allah Allah Allah! (K.K.: 23)

Bu sözler söylendikten sonra, grubun geldiği evin sahibi, devenin üzerine helke (kova) bardak, ibrik vb. bir kapla su döker. Bunun yanında gruptan bir kişi de gezilen her evden buğday, nohut, mısır ve fasulye gibi yiyecekleri toplar. Evleri dolaşma işi iki - üç gün sürebilir. Köydeki her ev dolaşıldıktan sonra, toplanan yiyeceklerle birlikte kazan, odun, tuz gibi gerekli malzemeler alınarak bazı köylerde caminin oluşunun altında, bazı köylerde ise bir derenin kenarında börtme yapılarak bütün köylü tarafından orada topluca yenir. Börtme dere kenarında yapıldığı taktirde, börtmenin çoğu kuşlar yesin diye dereye dökülür. Bu uygulamadan sonra yağmurun yağacağına inanılır (K.K.: 5, 23, 31, 33, 41).

Ramazan Ayı ve Bayramlarla İlgili Uygulamalar;

Yöredeki dağ köylerinde Ramazan iftarlarını her aile kendi yapar. Ancak akşam ezanına yakın bir zamanda köyün erkekleri camiye giderler ve burada getirilen zeytin, hurma gibi yiyeceklerle iftarlarını birlikte açarlar.

Kızılçukur Köyü'nde, ramazan bayramı sabahı, bayram namazı kılındıktan sonra köydeki her aile kahvaltılık yiyeceklerini getirerek mezar ziyaretinden sonra sabah kahvaltısını mezarlıkta yaparlar. Bunun yanında hemen her aile lokum, baklava vb.

yiyecekler getirerek mezarlıkta toplanmış kalabalığa ikramda bulunur. Diğer dağ köylerinde ise sadece toplu halde mezar ziyaretleri yapılır.

Günlük Hayattaki Bazı Birliktelikler ve Uygulamalar;

Bir işi daha kısa zamanda ve verimli bitirmek için köylüler bazen birlikte hareket ederler. Yardım amacıyla yapılan ortak çalışma yani imece dağ köylerinin hemen hepsinde görülür. Buğday, arpa gibi tahılların hasat döneminde ve bağların belirli bakım zamanlarında imece usulü iş yapma daha çok olur. Yalnız son yıllarda biçerlerin ve biçerdöverlerin köylerde kullanılmaya başlamasıyla birlikte imece azalmıştır (K.K.: 33, 45)

Evlerde suyun olmadığı 1980'li yıllardan önce, komşular veya birbirine akraba olan kadınlar çamaşır yıkamaya akarsu kenarlarına beraber gitmişlerdir. İrmak kenarlarında kazanlarda su ısıtılırken içine kül atılmış ve çamaşır bu su ile yıkanmıştır. Topluca çamaşır yıkamaya salı ve cumartesi günü gidilmezken, bu iş için en çok çarşamba günü tercih edilmiştir. Çamaşır yıkamada çarşamba gününü tercih etme günümüzde de devam etmektedir (K.K.: 4, 10, 17, 19, 30)

Yöredeki dağ köylerinde inek besleyen ailedeki kadınlar, her gün süt işi ile uğraşmazlar. Temizliğine ve dürüstlüğüne güvenilen 4 – 6 ailenin ineklerinden alınan sütler belli zamanlarla bu ailelerden birinde toplanır. Kadınlar kendi aralarında süt verdikleri kovalara bir çubuğu koyarak, sütün olduğu kısımdan çöplere çentik atarlar ve sırayla sütü alırlar. Ancak çentik atılan çöpler bir yerde muhafaza edilir ve alırken olduğu gibi verirken de aynı çöplerle sütü ölçerler. 7 – 8 gün boyunca bütün sütleri bir kadın alır ve bu süttten kışlık yiyeceği peynir, çökelek, yağ gibi ihtiyaçlarını giderir. İnek sayısı fazla veya süt verimi yüksek olan aileler diğer ailelere göre daha uzun süre süt toplayıp yerine göre elde ettiği ürünlerden satar (K.K.: 18, 19, 24, 28, 51, 53)

1. 2. 3. Tedavi ve Sağaltma ile İlgili Ádet ve Gelenekler

Bu bölümde geçmişte çok yaygın olarak kullanılan; günümüzde ise kısmen kullanılmakta olan tedavi ve sağaltma yöntemlerine yer verilmiştir. Yörede, gerek insanların gerekse hayvanların yakalandıkları hastalıkların iyileştirilmesinde çeşitli tedavi ve sağaltma yöntemlerine başvurulmaktadır. Günümüzde başta ulaşımın ve şartların kolaylaşmasına bağlı olarak hastalıkların tedavi yöntemleri de değişmiştir. Son yıllara kadar yaygın biçimde kullanılmış, günümüzde de birçoğu kullanılmakta olan ve tespit edebildiğimiz bu yöntemleri tedavi edilen varlığa ve tedavi yöntemlerine göre ocaklar, halk hekimliği ve halk veterinerliği başlıkları altında vermeyi uygun bulduk.

1. 2. 3. 1. Ocaklar

Yörede “ocak” olarak adlandırılan ve bazı hastalıkların tedavicisi olarak bilinen kimseler vardır. Bu geleneğin Orta Asya’dan Anadolu’ya taşındığı ve biraz değişerek de olsa yörede hâlâ yaşatıldığı bir gerçektir. Şamanizm inancı içinde önemli bir yer tutan şamanların birtakım özellikleri vardır. Bunlardan biri de hastaları iyi etme özelliğidir.¹⁴⁷ Şamanların hastaları iyi etme özelliği yörede “ocak” olarak bilinen kimseler tarafından yapılmaktadır.

Yörede, ocak olma geleneği sülaleye bağlı olarak devam etmektedir. Ancak aynı sülaleden olan herkes ocak olamamaktadır. Herhangi bir hastalığın tedavi ocağı olabilmek için, önceden ocak olan bir kimsenin elinden un, tuz yalanması, evindeki ocaklığından kül yalanması veya ocak olan kişiye ağzına tükürtmesi gerekmektedir (K.K.: 3, 30, 45).

Ocakların özelliklerinden birisi de hem hayvan hastalıklarının hem de insan hastalıklarının tedavisini yapmalarıdır. Buna bağlı olarak yörede ocaklar tedavi edilen hastalığa göre adlandırılmaktadır. Biz de bunları yörede adlandırıldıkları şekilde aşığıda verdik.

Termiye Ocağı: Yöre halkı arasında “terme, temre, termeği, temreği ocağı” olarak bilinmektedir. Bu ocakta tedavi sadece çarşamba günleri yapılmaktadır. Hasta olan kişi, çarşamba günü ocak olan kimsenin evine gider. Ocak olan kimse, çaltı

¹⁴⁷ Ahmet Yaşar Ocak, *Bektaşî Menâkıbnâmelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri*, İstanbul: Enderun Yay., 1983

dikenini, kör dikenini veya kopya kalemmini eline alarak besmele çeker ve termiye olan bölgenin etrafını “El benim elim değil, Fatma anamızın eli” diyerek çizer. Daha sonra termiye olan bölgenin üzerine tükürerek o bölgede kuru bir yer kalmayacak biçimde tükürüğünü yayar. Eğer termiye bir hafta içinde iyileşmezse ocağa gitmeye ve tedaviye üç çarşamba devam edilir. Ancak termiye, “gancık termiye” ve “erkek termiye” olmak üzere ikiye ayrılır. “Gancık termiye” kadın olan bir ocaktan “erkek termiye” erkek olan bir ocaktan iyileşir. Eğer termiye bir kimsenin mahrem bölgesinde ise ocak olan kimse bir kaba tükürür ve hastanın kendisi bunu alarak termiye olan bölgeye sürer. Tedavi işleminden sonra ocağa mutlaka arılık (az miktarda para) verilir (K.K.: 2, 6, 13, 14, 19, 25, 31, 33, 34, 35,43).

Kurşun dökme ocağı: Nazar değdiği inanan, başı ağrıyan, üzerinde ağırlık (halsizlik) olan kimse kurşun döktürmek için ocak olan kimsenin yanına gelir. Ocak olan kimse önce kurşunu eline alarak kurşun döküleceği kişinin dizlerinin ve sırtının üzerinde kurşunu dolaştırır. Daha sonra bir kalburun veya tepsinin içine üç tane kaşık (kaşıklardan birinin içine tuz), cep aynası, bir makas, üç tane inek tezeği, üç tane çete (diken), bir baş soğan ve bunların ortasına su dolu bir kap (tabak, tas...) konur. Kurşun döktürecek kimse kalburun içine bir de arılık atar. Daha sonra ocak olan kimse, bir kahve cezvesine biraz arı mumu ile kurşun atar. Kurşun kaptan erdikten sonra kalbur, hastanın başının üzerine tutulur ve kurşun su dolu kaba dökülür. Ocak olan kimse suda şekil alan kurşunları inceler. Daha sonra aynı işlemler kalbur hastanın beline ve dizlerine tutularak yapılır.

Eğer kurşun suya döküldüğünde şekil almaz, toplum halde durursa hastaya nazar değmemiştir. Fakat kurşun değişik şekiller almışsa hastaya nazar değmiştir. Ocak suda değişik şekiller alan kurşuna bakarak hastaya kimin nazarının değdiği konusunda ipuçları verir. Ancak bunun kim olduğu açıkça söylemez (K.K.: 29, 35, 37, 38, 40, 48).

Kömür söndürme ocağı: İnek danayı emzirmedeğinde, çocuk annesini emmediğinde, bir kişide baş ağrısı, halsizlik olduğunda, bir kişiye nazar değdiğine inanıldığında kömür söndürme ocağına gidilir.

Ocak olan kişi, ateş yanan ocağın kenarına su dolu bir kap koyar. İhlas suresini okuyarak ateşin içinden bir kömür alır ve su dolu kabın içine atar. Bu işlemi yedi defa tekrar eder. Böylece yedi defa ihlas suresini okuyarak kabın içine yedi tane kömür atmış

olur. Ancak kömürlerden her birini eline aldığına nazarı değebileceğ kişiyi aklından geçirerek kömürü suya atar. Suyu atılan kömürden hangisi dibe çökmüşse o kömüre niyet edilen kişinin nazarı değdiğine inanılır. Bunun yanında nazarı değen kişiye niyet edilerek atılan kömür suya atıldığında ses çıkarır. Eğer suya atılan kömürün hiçbiri ses çıkarmamışsa hastaya nazar değmemiştir.

Kömür söndürülen bu sudan hasta içer, eline, yüzüne ve ayaklarına sürer. Eğer kömür inek, dana için söndürülmüşse bu sudan ineğin, dananın üzerine serpilir ve ineğin göğüslerine sürülür. Bu işlemin sonunda hasta, ocak olan kişiye arılık verir (K.K.: 8, 9 ,33, 35, 38, 40, 45).

Taş kırma ocağı: İnek yem yemediğinde, sütünü sağdırmadığında, ineğin göğsüne nazar değdiğine inanıldığında, çocuk durmaksızın ağladığında, bir kişinin başı çok ağrıdığına taş kırma ocağına gidilir.

Ocak olan kimse evindeki ocaktan bir taş alır (ocaklıkta sayacak yerine genellikle taş kullanılır) ve kırk tane küçük parça halinde taş kırar. Su dolu bir kaba bir kez fatiha, üç kez ihlas suresini okuyarak kırmış olduğu küçük parçaları ikişer ikişer atar. Taşlar suya atıldığında ses çıkarırsa taş kırılan kişi veya hayvana nazar değmiştir. Eğer nazar değmemişse taşlar suya atıldığında ses çıkarmaz. Kaptaki suyun içine ocaktan biraz da kül atılır. Nazar değen kişi bu sudan içer, eğer nazar değen hayvan ise onun da üzerine serpilir, göğsüne sürülür ve biraz da içirilir. Bu işlemlerin sonunda ocağı arılık verilir (K.K.: 33, 34, 37, 38, 43, 44, 45).

Dalak kesme ocağı: Nefes almakta zorluk çeken, sancısı olan yani dalağı şişen bir kimse bu ocağı gider. Ocak olan kişi hastayı sırt üstü yere yatırır ve üzerine namazlağı (seccade) örter. Bazı ocaklar ise hastanın üzerine bir de ekmek tahtası koyar. Hastanın yanına da bir kişi oturur. Ocak olan kişi omzuna bir balta veya nacak alarak hastaya sağ tarafından yaklaşır. Hastanın yanında oturan kişiyle karşılıklı konuşmaya başlar:

- Selamün aleyküm
- Aleyküm selam
- Nereden geliyof?
- Höngürü'den.
- Höngürü'de n'aptıf?
- Dalak kestim.

- Nereye gidiyoñ?
- Dalak kesmeye.
- Bu dalağı da kesebilimiñ?
- Keserim.
- Kesemeñ
- Keserim.
- Kesemeñ.
- Keserim.

Bu konuşmalardan sonra omzundaki balta veya nacağı yerde yatan hastanın karnının üzerine veya ekmek tahtasına yavaşça vurur. Gözleri açık olan hasta baltanın karnına doğru geldiğini görtünce genellikle korkar. Bu konuşma ve baltayı vurma işlemi üç kez tekrar edilir. Ocak olan kişi iki defa hastanın sağ tarafından, bir defa da sol tarafından gelir.

Bazı ocaklarda ise karşılıklı konuşma şu şekildedir:

- Selamün aleyküm
- Aleyküm selam
- Nerden geliyoñ?
- Dalak deresinden.
- Neye geldin?
- Dalak kesmeye.
- Bu dalağı da kesebilimiñ?
- Keserim.
- Kesemeñ
- Keserim.
- Kesemeñ.
- Keserim.

Dalak kesme işlemi bitince ocağa arılık verilir (K.K.: 13, 35, 38, 44, 48, 51).

Yürük ocağı: Yeni doğmuş veya birkaç günlük çocuklarda halsizlik olduğunda bu ocağa gidilir. Ocak olan kişi çocuğu yere sırt üstü yatırır. Çocuğun karnını jilette çizerek biraz kanatır. Daha sonra kanattığı bu bölgenin üzerine taş kırarak onu un haline getirir, içine pekmez, nane ve biraz da tükürerek bunları karıştırıp sürer. Üzerini de ince

bir bez ile sarar. Bu işlemin sonunda tedavi için getirilen çocuğun yakını ocağa arılık verir (K.K.: 7, 8, 20, 21, 22, 29, 34, 40, 45).

Sarılık ocağı: Sarılık hastalığına yakalanmış kişiler bu ocağa gider. Ocak olan kimse hastanın alnını, el ve ayak parmaklarının ucunu jiletle hafifçe keserek kanatır. Daha sonra bir soğanı veya sarımsağı taşla ezer ve ona tükürerek kesmiş olduğu yerlere sürer. Ocak olan kimsenin evindeki ocaklıktan hastaya biraz kül yalattılır ve su içirilir. Bu işlemin sonunda da gelen hasta, ocağa arılık verir (K.K.: 9, 19, 21, 22, 29, 35, 40).

Siğil ocağı: Vücudunda siğil olan kişi bu ocağa gider. Ocak olan kişi, bir soğanı keserek bir kez fatiha ve üç kez ihlas suresini okuyarak siğilin üzerine sürer. Daha sonra ocak olan kişi, siğilin üzerine sürdüğü bu soğanı evinin önüne asar. Hastadan yirmi dört saat eline su değirmemesini ve ekşi yiyecekleri ve fasulye, nohut, bezelye gibi yemek çeşitlerini bir süre yememesini söyler. Evin önündeki soğan kurudukça hastadaki siğiller de kaybolur. Bu işlemin sonunda da ocağa arılık verilir (K.K.: 29, 35).

Kengi ocağı: Kengi, kalçadaki ağrıya verilen isimdir. Kengi olan kimse yürümekte zorluk çeker. Hasta tedavi için geldiğinde ocak olan kişi, hastayı yüzüstü yatırır. Daha sonra baş parmağı veya keserin sapı ile kalçadaki kengi olan bölgeye çöker. Eğer hastalık kengi ise anında iyileşir. Bu işlemin sonunda da ocağa arılık verilir (K.K.: 45).

Sıracı ocağı: Vücutta göz göz yara olduğu zaman bu ocağa gidilir. Ocak olan kişi dağdan yedi çeşit ot toplar. Hasta diz üstü oturur ve ocak olan kişi yedi çeşit otu makasla hastanın başının üzerinde küçük küçük keser. O otları daha sonra yerden toplar ve kaynatarak birazını hastaya içirir, birazını ise yaralarına sürer. Hasta, bu işlemden sonra ocağa arılık verir (K.K.: 8, 13, 35, 38).

Dapındırma ocağı: Bu ocağa dudağında şişme olan kimse gider. Ocak olan kişi, yanına hasta ile birlikte bir kişiyi daha alarak üç yol kavşağı olan bir yerin ortasında durur. Hastanın üzerine al bir yağlık (yazma) örter. Ocak olan kişi eline pamuk atılan bir yay alır ve hastanın yanındaki kişi ile karşılıklı konuşmaya başlar:

-Dapındıraman.

-Dapındırırım.

-Dapındıraman.

-Dapındırırım

-Dapındıraman.

-Dapındırırım.

Bu konuşmalardan sonra ocak yaya vurarak yazmayı kaldırır. Bu işlem üç defa tekrar edilir. En son ocağa arılık verilir (K.K.: 35, 40, 42).

Sıtma ocağı: Bir kişiyi sıtma tuttuğu zaman bu ocağa gider. Ocak olan kişi, küçük bir çalıya taş ile bastırır. Bu çalıya taş atarken “sıtma bu iti dutma, dutarsan da bırakma” der. O çalıya taş ile bastırdıktan sonra bir kirişe (hayvanın ince bağırsağının kurutulmuş ip haline getirilmiş şekli) çığ ip bağlar. Böylece sıtma ipe bağlanmış olur. Bu işlemden sonra ocağa arılık verilir (K.K.: 13, 41).

Kurt dökme ocağı: Göz kızardığında veya çok fazla kaşındığı zaman bu ocağa gidilir. Ocak olan kimse, bir leğenin içine kaynamış su dökerek içine biraz iç yağ ve bir at nalı atar. Hasta olan kişinin başını leğenin içine eğerek üzerine bir çarşaf örter. Ocak olan kişi çarşafın üzerinden, hastanın başına sağdan soldan eliyle vurur. Bu esnada hasta olan kişinin gözünden kurtlar dökülür. Bu işlemden sonra da ocağa arılık verilir (K.K.: 13, 35, 45).

Dabaz ocağı: Vücudunda kaşıntı ve kızarıklık olan kişiler bu ocağa gider. Ocak olan kimse, hastayı kanepenin üzerine oturtturarak hastanın üzerine bir al yazma örter. Hastanın yanına da bir kişi oturur. Ocak olan kişi pamuk atılan bir yayı bacaklarının arasına alarak (ata bindiğini varsayar) ve eline de bir oklava alarak hastanın yanına gelir. Hastanın yanındaki kişiyle konuşmaya başlar:

-Selamün aleyküm

-Aleyküm selam

-N’olmuş bu geline.

-Balbaş olmuş.

-N’olmuş da balbaş olmuş” diyerek hastanın başına oklava ile bir kez vurur. Bu işlemi üç kez tekrar eder. Bu işlemin sonunda da ocağa arılık verilir (K.K.: 3, 42).

Kurt ağzı bağlama: Sürü yazıda kaybolduğunda onlara zarar gelmesini önlemek için bu ocağa gidilir. Hayvanı kaybolan kişi açılıp - kapanır cinsten bir bıçakla kurt ağzı bağlayan kişinin yanına gelerek bıçağı ona verir. Daha sonra ocak olan kimse malı kaybolana, kaybolan hayvanın cinsini ve nerede kaybolduğunu sorar. Bunun ardından bıçağın ağzını açar, duasını okur, bıçağı geri kapatarak sahibine verir. Böylece yazıda kaybolan sürüye vahşi hayvanlardan bir zarar gelmesi önlenmiş olur. Bu işlemin

sonunda ocağa arılık verilir. Kaybolan hayvanlar bulunduktan sonra bıçağın ağzı açılır (K.K.: 9, 33, 45).

1. 2. 3. 2. Halk hekimliği

Akrep sokması; incir sütü veya kuyruğu ölü (akrep) otunun sütü akrebin soktuğu bölgeye sürülür. “Kıran çiçeği” adı verilen bitki dövülür, içine sarımsaklı yoğurt katılarak akrebin soktuğu bölgeye sürülür. Türeme otu dövülerek sarılır, niteşir sürülür (K.K.: 11, 36, 49, 51, 56).

Arı sokması; arı soktuğu anda soğuk su ile banyo yapılır. “Sütleşen” adı verilen otun sütü arının soktuğu bölgeye damlatılır. Domates suyu veya çamur sürülür. (K.K.: 18, 19, 38, 43)

Arpacık; göz kapaklarında meydana gelen bu hastalığa yöre halkı arasında “ittirseği” denilmektedir. Bu hastalık göz kapaklarında bazen nohut büyüklüğünde şişlik halinde belirir. Tedavi için sarımsak dövülerek suyu damlatılır. Tavuğa veya köpeğe su verilen çanaktaki suyla yüz yıkanır. Tavuk pisliği şişmiş olan yere sürülür (K.K.: 19, 30, 35, 39, 50).

Bademcik; boğaz zeytin yağı ile yağlanır. Boğaza uçkur geçirilerek yukarıya doğru çekilir. Haşılı sabun ateşte ısıtılarak boğaza basılır. Elma, yanan kömürün üzerinde pişirilerek boğaza sarılır (K.K.: 22, 28, 35, 41).

Bağırsak kurdı; “Andız” adı verilen ağacın meyvesinin kabuğu kaynatılarak pekmez haline getirilir ve içilir. Harnıp (haraç - keçi boynuzu) adı verilen ağacın meyvesi aç karına yenilir. Kabak çekirdeği aç karına yenir. Aç karına pekmez içilir (K.K.: 7, 23, 24, 33).

Basur; sumak ağacının yaprağı kaynatılarak suyu içilir. Bunun yanında yara, kaynatılan su ile yıkanır (K.K.: 30, 52, 56).

Baş ağrısı; başı ağrıyan kişinin alını jilette kesilerek kanatılır ve üzerine tuzlanmış patates sarılır (K.K.: 45, 53).

Bayılma; acı soğan kırılarak (kesilerek) bayılan kişinin burnuna kokutulur (K.K.: 4, 18, 24, 48).

Bronşit; tilki kuyruğu adı verilen bitkinin dikenli veya defne ağacının yaprağı kaynatılarak suyu içilir (K.K.: 7, 34, 44, 50).

Boğaz ağrısı; dikenli incir, limon ve elma yanan közün üzerinde pişirilerek boğaza sarılır (K.K.: 26, 29, 36, 43).

Boğmaca; “Gök karga” adı verilen kuşun eti veya yumurtası yenir (K.K.: 2, 4).

Böbrek taşı; böbrekte bulunan taşı düşürebilmek için keklığın taşılığı pişirilerek yenir, üzerine de çökelek suyu içilir. “Bakla çiçeği” adı verilen bitki kaynatılarak suyu içilir. Dikenli incirin meyvesi yenir. “Hüseyin bey veya tellimile” adları verilen otlardan biri kaynatılarak suyu içilir. “Kızılçık kirazı” adı verilen bitkinin meyvesi suda kaynatılarak suyu içilir (K.K.: 13, 23, 25, 53).

Çıban; çıbanın üzerine lokum sarılır. Şiş ateşte kızdırılarak çıbanın üzerine basılır. Daha sonra soğan ve bamya közde pişirilerek üzerine sarılır. Çıbanın üzerine helva sarılır. Püse ile sakızlık ağacının kökü sarılır. Çam sakızı sarılır. Bir kamışın kabuğu toz haline getirilerek içine birazda sabun katılır. Buna “bingi” adı verilir. Daha sonra çıbanın üzerine sarılır. Pekmezli hamur sarılır. İçyağı denen ve hayvanın (koyunun) kuyruk kısmından elde edilen yağ ile püse karıştırılarak çıbanın üzerine sürülür (K.K.: 32, 33, 45, 51).

Diş ağrısı; “Kekik yağı” adı verilen yağ biraz pamuğa biraz damlatılarak ağrıyan dişin üzerine konur (K.K.: 45, 33, 53).

Egzama; “Tenekutmu” denen ot kaynatılarak suyu, egzama olan, ağrıyan bölgeye sürülür. Ebegümece ve ısırgan otu haşlanarak suyu içilir, posası ise bir bezle ağrıyan bölgeye sarılır (K.K.: 9, 22, 38).

Gece idrar kaçırma; özellikle büyük çocukların geceleri yatağa işemelerini önlemek için devenin yünü geceleri çocuğun beline sarılır. Kirpi eti veya sülük çocuğa habersizce yedirilir. Tekenin taşağı pişirilerek yedirilir. Yılanın gömleği (kabuğu) yedirilir. Sıtma ağacının yaprağı kaynatılarak suyu içilir (K.K.: 33, 37, 44).

Göz kızarması; göz kızardığında veya ağrıdığına küçük çocuk emziren bir kadının sütü veya eşek sütü göze damlatılır (K.K.: 21, 26, 45).

Hıçkırık; hıçkırık tutan kişi şaka yollu korkutulur ve su içirilir (K.K.: 7, 21, 53).

İdrar söktürme; idrarını yapmakta zorluk çeken kişiye “ayrık” adı verilen otun kökü kaynatılarak içirilir. “İlan dili, tilki kuyruğu” adı verilen bitkilerle darının püskülü kaynatılır, daha sonra suyu içilir (K.K.: 44, 45, 53).

İshal; “Çiriş otu” adı verilen bitki haşlanarak yenir. Yavşan otu, sumak veya kızılçık kirazının kurusu kaynatılarak içilir. Ayvanın yaprağı suda kaynatılarak suyu

içilir. Çökeleğin suyu içilir. Limon suyu ile nişasta karıştırılarak yenir. Sirke ateşte ısıtılmış bir tuğlanın üzerine dökülerek onun oturulur. Haşlanmış patates yenilir (K.K.:29, 30, 37, 43, 52, 56).

Kabakulak; haşılı sabun ateşte ısıtılarak boğaza basılır. Kurşun yağı sürülür veya kuş (serçe) eti dövülerek sarılır (K.K.: 32, 36, 44, 49).

Kürdük (kaşıntı); “Hint yağı” adı verilen yağ içilir (K.K.: 33, 34).

Kırık: kolda veya bacakta meydana gelen kırılma veya incinme gibi durumlarda o bölge sıcak kalsın diye kuru üzüm dövülür, daha sonra zeytinyağı ile karıştırılarak sarılır. Yumurta ile sabun tozu karıştırılarak sarılır. Çam ağacının küçük kozası kaynatılıp suyu içilir (K.K.: 28, 34, 44, 52).

Kızamık; kızamık hastalığına yakalanan kişi bol bol lokum yer. Bunun yanında harnıp suyu veya pekmez içer (K.K.: 5, 7, 42).

Kulak ağrısı; kulağı ağrıyan kimseye beyaz soğan bir kabın içerisinde dövülerek soğanın suyu kulağına damlatılır. Siyah turpun içi oyularak içine biraz zeytin yağı konur. Daha sonra turp közün üzerine konarak içindeki yağ kaynatılır ve kulağa damlatılır. Katı halde bulunan tavşan yağı kulağa konur. Annesini emmemiş kuzunun idrarı kulağa damlatılır ya da pamuğa biraz püse damlatılarak kulağa konur (K.K.: 1, 4, 13, 26, 30).

Mantar; göktaşı (tarımda kullanılan mavi renkli tuza benzeyen bir tür ilaç) ile kükürt karıştırılarak sarılır. Sumağın suyu yaralara sürülür (K.K.: 44).

Mayasıl; bir kiremitin üzerine püse dökülerek üstüne kağıt konur. Hasta bunun üzerine oturur. Isırgan otu haşlanarak yenir ya da “ağı otu” adı verilen bitkinin tohumu yutulur (K.K.: 26, 28, 30).

Mide ağrısı; süt ile bal karıştırılarak aç karına içilir. “Kanturun” adı verilen bitkinin çiçeği, kekik, yavşan, nane veya kimyon kaynatılarak içilir. Ayvanın kabuğu soyularak içi yenir; kabuğu da kaynatılarak suyu içilir . “Tiksinme otu” adı verilen bitki kaynatılarak sabahleyin aç karına suyu içilir . Kekik yağı içilir (K.K.: 34, 35, 51, 53).

Nefes darlığı; cevizin dalı ile “gövelek” adı verilen bitki veya kuşburnu kaynatılarak içilir. Isırgan otu, kekik ve bal karıştırılarak kaynatılır, daha sonra içilir. Çam ağacının özellikle güneydoğuya bakan kısmı biraz kesilip dallara giden vitamini, suyu bir kaba alınır ve hava almayacak şekilde kabın ağzı kapatılarak birkaç gün süreyle içilir (K.K.: 32, 33, 50).

Öksürük; bal yenilir veya pekmez içilir (K.K.: 44, 53).

Saç kıran; saç dökülmesini önlemek için çam sakızı ile püse kaynatılarak soğuk suya atılır. Biraz koyulaştıktan sonra başın tamamına sürülür (K.K.: 29).

Sıtma; “Çakır diken” isimli bitkinin çiçeği ovularak yutulur (K.K.: 26, 28).

Siğil; elde veya ayakta çıkan siğilleri yok etmek için karıncanın yumurtası siğilin üzerine sürülür. Siğil sayısınca arpa hocaya okutulur. Daha sonra bunlar toprağa ekilir, yeşerip kurumaya başladığında siğillerde yavaş yavaş kaybolur. Süpürge ele alınarak ihlas suresi üç defa okunur ve siğil süpürge ile süpürülür (K.K.: 1). Herhangi bir yerden pirinç çalınarak sulak bir yere gömülür (K.K.: 18, 19, 33, 34, 35).

Şeker; şeker hastalığı için dağ alıcı, kekik, nar ekşisi, enginar veya yavşan kaynatılarak suyu içilir. Defne yaprağı ve pelit denilen meşe kozası kaynatılarak içilir (K.K.: 44, 49).

Şişme; vücutta herhangi bir darbeden dolayı şişme veya morarma için kepek su ile ıslanarak içine biraz tuz atılır ve şişen bölgeye sarılır (K.K.: 33). Şişen kısım jiletle kesilerek kan akıtılır daha sonra koyunun kuyruk yağıyla kuru tüzüm dövülerek kesilen kısmın üzerine sarılır. İçine püse konmuş hamur veya soğan pişirilerek şişen kısma sarılır. Kıl çiriş (ağu otu) dövülerek içine biraz kepek konur, daha sonra pişirilerek şişen bölgeye sarılır. Teynel yağı sürülür (K.K.: 10, 13, 19, 45).

Üşütme; zeytin yağı ile karabiber, kırmızı biber kaynatılarak içilir (K.K.: 28). Ardıç dalı kaynatılıp buharına hastanın yüzü tutulur (K.K.: 52). Defne yaprağı kaynatılıp suyu içilir (K.K.: 18, 43).

Temriye; yöre halkı arasında “terme, temreği” olarak adlandırılmaktadır. Sütleşen otunun sütü veya insan idrarı damlatılır. Ocağına gidilerek çizdirilir (K.K.: 33, 41, 53).

Yara; Kaysı çekirdeği ateşte yakılarak içine tere yağı katılır ve yaraya sürülür. “Kanturun” adı verilen bitkinin yağı yaranın üzerine sürülür. Bundan başka “mumran” adı verilen halkın kendisinin yaptığı ilaç veya zeytin yağı sürülür. Yaraya ilk önce tütün veya bağın gazeli basılır (K.K.: 33, 34, 44).

Yanık; vücuttaki yanmış bölgeye domates salçası sürülür (K.K.: 35, 39). Koyunun kulağı kesilerek kanı yanmış bölgeye damlatılır (K.K.: 26). Kireç yağı ile zeytin yağı karıştırılarak sürülür (K.K.: 7, 29). Pinar ağacının kökü pekmez haline gelinceye kadar kaynatılır. Soğutulduktan sonra yanmış bölgeye sürülür (K.K.: 13, 30).

Şırlık (tahin yağı) sürülür (K.K.: 45). Yumurta tavada yakılarak ondan çıkan yağ sürülür(K.K.: 44).

Zehirlenme; sarımsaklı yoğurt veya çiğ süt içilir (K.K.: 34, 39, 43).

1. 2. 3. 3. Halk veterinerliği

Çiçek; zeytin yağı ile salça karıştırılarak sürülür (K.K.: 21, 28, 45).

Deneleme (izhal); hayvana sabunlu su içirilir (K.K.: 26, 45).

Dolama; koyunun ödü sarılır (K.K.: 21, 33).

Eş düşmemesi; hayvan doğum yaptığında dananın eşi düşmemesi durumunda burçak kaynatılarak suyu hayvana içirilir (K.K.: 26, 28). Dananın eşi düşmediğinde eşin hayvandan dışarıya çıkan kısmına eski bir ayakkabı bağlanır (K.K.: 21, 45).

Göz kızarması (baz inmesi); tuz ile zeytin yağı karıştırılarak hayvanın gözüne damlatılır (K.K.: 26). Cıncık (cam parçası) dövülerek toz haline getirilir, daha sonra hayvanın gözüne serpilir. İlk serpmeye iyileşmediğinde iki defa daha serpilir (K.K.: 21, 27, 45).

İdrar söktürme; bal arısı ezilerek su ile birlikte hayvana içirilir (K.K.: 28).

Kabızlık; hayvana şekerli süt içirilir (K.K.: 21, 45).

Karın şişmesi; küncü (susam) önce kavrulur, sonra dibekte dövülerek pekmeze pişirilir ve hayvanın karnına sarılır (K.K.: 28, 45).

Salya; yörede “sañra” adı verilmektedir. Hayvanın burnuna zeytin yağı akıtılır (K.K.: 26). Salça ile tuz karıştırılarak hayvanın burnuna sürülür (K.K.: 45).

Sancı; hayvanın rahatlama için sürekli gezdirilir (K.K.: 26).

Tabak (ağızda yara); hayvanın vücudunda bulunan yara kanatılır, daha sonra tuz ve kırmızıbiber karıştırılarak yaranın üzerine basılır (K.K.: 21, 28). Hayvanın ağızına petekli bal sürülür (K.K.: 22).

Tatanoz; saman suda kaynatılıp hayvanın ağızına bezle bağlanır (K.K.: 22).

Tırnak yarası; hayvanın ayağına püse sürülür. Daha sonra tırnaktaki yaraya maşa ateşte ısıtılarak basılır (K.K.: 26). Sumak kaynatılarak suyu hayvanın ayağına damlatılır (K.K.: 22). Çamur, gres yağı veya nitrat gübresi suda eritilerek hayvanın ayağına damlatılır (K.K.: 32).

Soğuklama (üşütme); hayvana harnıp suyu, pekmez, kırmızıbiber ve karabiber kaynatılarak içirilir (K.K.: 21, 22, 26, 45). İnek üşüdüğünde dilinin üzerinde “kırkma” adı verilen siğiller oluşur. Bunlar cımbız ile çekilerek yerine tuz ile biber basılır (K.K.: 22, 33).

Yara; püse veya katran sürülür (K.K.: 28).

1. 2. 4. Halk Mutfağı

Teknolojinin gelişmesiyle buzdolabı ve dondurucular, turfanda sebzeçilik ile konserve olgusunun hızla yaşamımıza girmesi, yemek kültürümüzü doğrudan etkilemiştir. Pratikliğin esas alındığı yaşamımızda, kolay yapılan yeni yemeklerin öğrenilmesi mutfak kültürümüzdeki değişimleri hızlandırmıştır.

Yörede günlük öğünlerde sade, az değişken yemekler yapılırken; sünnet, düğün, bayram, asker uğurlama - karşılama, hacca uğurlama - karşılama, ölüm gibi özel günlerde pek çok çeşit yemek hazırlanarak konuklara ikram edilmektedir. Yöreye özgü pek çok çorba ve yemek çeşitlerini çalışmamızda vermeyi uygun gördük.

Yüzük (yümsük,yüssük) çorbası; Çorba için un, su ve yeterince tuz ilavesiyle kulak memesi yumuşaklığında hamur yoğrulur. Hazırlanan hamur bezelere bölünerek yufka halinde açılır. Yufka enine ve boyuna olmak üzere kesilerek yaklaşık iki cm. genişliğinde karelerin oluşması sağlanır. Bu hamurlara kıyma, ince doğranmış soğan, kırmızı biber, karabiber, az miktarda biber salçası ve maydanozdan oluşan iç konur. Kare şeklindeki hamur önce üçgen şeklinde kapatılır, ardından iki ucu birleştirilerek yüzük şekli verilir. Hamurlara şekil verildikten sonra birbirine yapışmaması için biraz un serpilir. Aynı bir yerde salça, kuşbaşı et veya kemik ve nohutla kaynatılan suyun içine atılır. Hamurlar piştikten sonra üzerine kuru nane serpilir. İsteğe bağlı olarak limon sıkılarak yenilir (K.K.: 5,17, 30, 35).

Erişte çorbası; Yüzük çorbasında olduğu gibi hazırlanan hamurlar nohut ve kuşbaşı etin pişirildiği kazana atılır. Hamurun pişip pişmediği kontrol edilir. Hamur piştikten sonra ayrı bir yerde “kıkırtlak” denilen ve erişte hamurundan silindir şeklinde kesilmiş olan 2 cm. uzunluğundaki parçalar sıvı yağda kavrulur. Bu hamurlara “kıkırtlak” denir. Kıkırtlaklar pişen hamura eklenir. Ardından salça, nane ve yağ

hazırlanarak çorbanın üzerine dökülür. Karıştırıldıktan sonra az miktarda limon tuzu veya limon ile servis yapılır (K.K.: 10, 35)

Tatar çorbası; Yüzük çorbasında olduğu gibi önce hamur hazırlanır. Kare şeklindeki hamur önce üçgen biçimine getirilir, üçgenin uç kısmı “kuş ağzı” gibi açık bırakılır. Daha sonra nohutla veya yeşil mercimekle birlikte pişirilir. Sarımsak yoğurtla özenerek üzerine dökülür. Bununla birlikte yağ eritilerek naneyle beraber ilave edilir (K.K.: 5, 13, 34, 35, 51).

Övelemeç çorbası; Un geniş bir tepsiye incecik yayılır. Çırpılan yumurta, su ve tuz karışımı, tepsideki unun üzerine kaşıkla serpilirken aynı anda diğer el ayası ile unun üzerinde ileri geri hareket ettirerek ince uzun hamurlar yapılır (arpa şehriye gibi). İçinde haşlanmış nohut bulunan tenceredeki su kaynayınca, tepsideki hamurlar tencereye dökülür ve pişirilir. Çorba piştikten sonra yağda kavruan salça, nane karışımı çorbanın üzerine dökülerek servis yapılır (K.K.: 43, 48, 51, 53).

Sütlü çorba; Sütlü çorba için sarımsaklı köftenin hamuru hazırlanır. Bu hamurdan küçük parçalar alınır ve bunlar parmakla sıkılarak şekil verilir. büyüklüğü 2 – 2,5 cm. olan bu hamurlar sütlü içinde haşlanır. Üzerine sarımsaklı yoğurt eklenir ve az miktarda tereyağında kavruan salça konarak servise hazırlanır (K.K.: 34, 51).

Dutmaç çorbası; Un, tuz, su ile katı bir hamur hazırlanır. Oklava ile hamur 3 mm. kalınlığında açılır ve iki tarafı sacda biraz pişirilir. 1,5 cm. genişliğine kareler elde edilecek şekilde kesilir. Haşlanmış nohut, yeşil mercimek yeterli miktarda su tencerede kaynatılır. Kesilen hamurlar ve tuz eklenerek pişirilir. Çorbaya kimyon, nar ekşisi, yağda kavruan salça ve nane dökülerek tüketilir (K.K.: 43, 54).

Börek çorbası; un, yumurta, tuz, su ile sertçe bir hamur hazırlanır. Hamur biraz kalınca açılarak küçük kareler elde edilecek şekilde kesilir. Kare hamurların ortasına; ince doğranan soğan, kıyma, tuz, karabiber karışımından oluşan iç konularak dört kenarı üstte birleştirilir. Haşlanmış nohut su ile kaynatılır. İçine hamurlar katılarak pişirilir. Yağda salça ve nane kavruan üzerine dökülür. Ocak söndürüldükten sonra, nar ekşisi, kırmızıbiber eklenir ve karıştırılır (K.K.: 30, 35, 51).

Dövme pilavı; Dibekte dövülen buğday, dövme haline getirildikten sonra 2 - 3 gün havadar bir yere serilerek kurutulur, hafif rüzgarda savrulurak kabuklarından ayrılmaya çalışılır. Böylece dövme pişirmek için hazırlanmış olur. Nohut ve dövme su ve tuz ilavesiyle iyice pişirilir. Bu esnada başka bir tencerede kuşbaşı doğranmış et

yağla pişirilir. Pişmiş olan dövme pilavı bir tepsiye boşaltılarak üzerine etin yağı dökülür. Daha sonra pilavın üzerine et dökülür ve bunların üzerine karabiber serpilir. Böylece pilav servise hazır olur (K.K.: 30, 35).

Topalak; Bulgur sıcak suda 10 dakika kadar ıslatılarak iyice yumuşatılır. Ayrı bir kazanda ise koyun eti haşlanır. Yumuşayan bulgurun içine salça, kimyon, un ve tuz eklenir. Daha sonra iyice yoğrulur ve bilye büyüklüğünde yuvarlanır. Buna “topalak” adı verilir. Etin haşlanmış olduğu kazanın içine hazırlanan topalak da atılarak pişirilir. Piştikten sonra yüzüne yağda eritilmiş salça, limon tuzu ve nane dökülür. Sıcak olarak yenilen bu yemek böylece hem görüntü hem de lezzet itibarıyla ikrama hazırlanmış olur (K.K.: 13, 34, 35).

Babagannuş (Babagannuç); Bu yemek yörede “gömmelik, fırınlık patlıcan” denilen büyük ve yuvarlak patlıcanla yapılır. Fırında kabuklu olarak pişirilen patlıcanın kabukları soyulur ve içi doğranır. Soğan halka halka doğranıp ovulur, soğanın içine yeşil biber, doğranmış domates, maydanoz, taze nane katılarak doğranmış patlıcanla karıştırılır. Daha sonra limon, tuz ve zeytin yağı eklenerek yenir. Daha çok salata olarak tüketilen bir yiyecektir (K.K.: 13, 30, 35).

İçli Köfte; Soğan kıymayla yağda kavrularak soğumaya bırakılır. İstenirse kıyma içine dövülmüş ceviz de ilave edilir. Diğer tarafta bulgur, tuz ve bir avuç un (tutması için) iyice karıştırılarak yoğrulur. Bu karışımdan bir miktar alınarak avuç içinde oyulur. İçine daha önce hazırlanarak soğumaya bırakılan kıymadan yeteri kadar konarak kapatılır. Kaynamış suda haşlanır. Arzu edilirse köfteler yağda kızartılarak da yenir. Yerken içine limon sıkılır (K.K.: 13, 30, 35).

Sulu kebab; Patlıcanlar aralıklı (ala – bula) olarak soyulur. Daha sonra halka halka kesilir. İnce doğranan soğan, yağlı koyun kıyması, tuz, karabiber iyice yoğrulur, kebab şişine yerleştirildikten sonra, bir tepsiye şişten çıkarılarak dizilir. Üzerine patlıcanlar yerleştirilir. En üste ise, iri doğranan yeşil biber ve domatesler, aralara sarımsaklar konulur, tuz serpilir ve kısık ateşte pişirilir. Yemek piştikten sonra 15 – 20 dakika dinlendirildikten sonra servis yapılır (K.K.: 13, 30, 35).

Ölü helvası; Tereyağında kavrulan un soğutulur. Kavrulan küncü (susam) dövülür. Kavrulmuş un, küncü ile bir tepside karıştırılır, içine su karıştırılmış pekmez katılarak yoğrulur. Daha sonra bu karışım avuç içinde sıkılarak şekil verilerek servis yapılır (K.K.: 13, 30, 35).

1. 2. 5. İnanışlar

Halk inanışları; insanların, dünyadaki maddi - manevi her şeye olan yönelimlerini ifade eden kültürel unsurlardır. Tarsus yöresi dağ köylerinde bazı inanç ve inançla ilgili uygulamalar günümüzde azalmakla birlikte varlığını sürdürmektedir. Özellikle kadınların bu uygulamalara büyük değer verdiği görülür.

1. 2. 5. 1. Gökyüzü ve astronomik olaylarla ilgili inanışlar

Yağan dolunun durması için ailenin ilk çocuğu olan biri, yerdeki doludan bir tanesini bıçakla keser. Dolu kesildikten sonra dolu yağmasının da kesileceğine (biteceğine) inanılır. Aynı biçimde bir evin ilk çocuğu doludan bir tanesini üzerindeki elbisesinden göğsüne attığında da dolunun duracağına inanılır. Bunun dışında evin içindeki ocaklıkta bulunan sayacak yine dolunun durması için evin giriş kapısından dışarıya atılır (K.K.: 4, 5, 18, 35, 41).

Dolu ilk yağmaya başladığında insan birkaç tane yutarsa iyi geleceği, sağlığı için faydalı olduğu düşünülür (K.K.: 31, 34, 46).

Yağmur çok fazla yağdığında, yağmurun durması için saz (kamuş) yakılır (K.K.: 2, 9, 26,38).

Yağmur yağması için ağaca bir kaplumbağa asılır veya kaplumbağa yerde sırt üstü çevrilerek üzerine taş konur. Bunun dışında yine yağmurun yağması için yılan, canlı canlı ateşe atılır (K.K.: 3, 21, 33, 49, 56).

Kurak mevsimlerde yağmurun yağması için iki evli bir erkeğin evinden bir kap (tencere, tava, tabak...) çalınarak köydeki dereye götürülür. Dereye bir yer kazılarak götürülen kap buraya gömülür. Ayrıca eşlerden birinin üzerine su dökülür veya hocaya at kafası (atın baş kısmının iskeleti) yazdırılarak yine dereye gömülür (K.K.: 18, 23) Kumalı evlerde kumalardan biri, evdeki süpürgeyi saklarsa yağmur yağacağına inanılır (K.K.: 11, 50).

Nisan yağmurunda herkes evinden dışarı çıkarak bir süre ıslanır. Nisan yağmurunda ıslanan bir kişinin saçlarının çabuk uzadığına ve başının ağrımayacağına inanılır. Ayrıca bu yağmurun bereket getirdiğine ve nisan yağmuruyla mayalanan yoğurdun mayasız tutacağına inanılır (K.K.: 12, 35, 37, 46)

Ayın etrafı bulutlu olursa yağmur yağar (K.K.: 21, 49).

Ayın eskisinde yapılan işlerin sonunun iyi olacağına inanılır. Ayın eskisinde kesilen ağaçlar sağlam olacağına, bu aylarda doğan çocukların ise sağlıklı ve ömürlerinin uzun olacağına inanılır. Ayın yenisinde kesilen ağaçlar çabuk çürür (K.K.: 12, 22, 47, 52).

Ay hilal şeklinde iken iki ucu aşağı bakarsa o ay yağmurlu, yukarı olursa kurak geçer (K.K.: 43, 53).

Gök gürlediğinde, şimşek çaktığında veya şiddetli yağmur yağdığı zaman evin en büyük çocuğu evin içinde bulunan balta, sayacak gibi demir aletlerden birini evden dışarı atar (K.K.: 10, 39, 48).

Güneş batarken uymak iyi sayılmaz. Uyuyan kişinin ömrünün kısılacığına inanılır (K.K.: 7, 18, 25, 45).

Yıldız kaydığına birinin öldüğüne inanılır. Çünkü dünyada her insanın bir yıldızı vardır ve insanın öldüğü anda yıldızı kayar (K.K.: 12, 41, 46).

Ay tutulması olurken tenekeler çalınır ve ayın acı çekmemesi için Allah'a dua edilir (K.K.: 12, 46).

Gökkuşağı (allım yeşil) yağmurun durması ve havanın açılmasına işarettir. Onun altından geçebilen bir kızın erkek olacağına, erkeğin ise kız olacağına inanılır (K.K.: 4, 11, 13, 24, 39).

Düğününde yağmur yağan kişinin, bekarlığında tencere dibi sıyırdığına, yemeklerde artık bırakmadığına inanılır (K.K.: 18, 19, 50, 51).

Evin içinde hurabbak (beş taş) oynanırsa kuraklık olacağına inanılır (K.K.: 6, 13, 24, 35)

Yağmurun yağmadığı dönemlerde, halk arasında "bodi bodi, dodi dodi" adı verilen bir tür uygulama yapılmaktadır. Köyden köye farklılık olmasına rağmen uygulamanın genel özellikleri aynıdır.

Köyde çoğunluğu gençlerden ve çocuklardan oluşan bir grup, annesinin ilk çocuğu ve askerliğini yapmamış olan bir oğlanın üzerine, muşambadan yapılmış bir tür elbise giydirir. Muşambadan elbise giydirilen bu kişiye "deve" ismi verilir. Devenin başına ineklere su verilen bakır taslardan biri giydirilir. Ayrıca devenin boynuna bir de çan takılır. Devenin beline bir ip bağlanır, bir kişi ipin ucundan tutarak onu çeker. Deveyi çeken kişi ve grup, köydeki her evi tek tek dolaşırlar. Gruptan bir kişi de

ucunda bayrak asılı olan uzun bir çubuk taşır. Grup her evin önüne geldiğinde, deve evin önüne diz çöker. Devenin ipini çeken kişi aşağıdaki sözü bağırarak söyler ve yanındakilerde onun söylediklerini tekrar ederler.

Dodi dodi
 Nerden oldi
 Bir gaşşıcık sudan oldi
 Veriñ dodiniñ hakkını
 Gitsiñ bakını bakını

Ayağımız çamır ister
 Boğazımız hamır ister
 Göbeklice harman ister

Veriñ Allah aşgına Allah Allah Allah! (K.K.: 23)

Bu sözler söylendikten sonra, grubun geldiği evin sahibi, devenin üzerine helke (kova) bardak, ibrik vb. bir kapla su döker. Bunun yanında gruptan bir kişi de gezilen her evden buğday, nohut, mısır ve fasulye gibi yiyecekleri toplar. Evleri dolaşma işi iki - üç gün sürebilir. Köydeki her ev dolaşıldıktan sonra, toplanan yiyeceklerle birlikte kazan, odun, tuz gibi gerekli malzemeler alınarak bazı köylerde caminin olduğunun altında, bazı köylerde ise bir derenin kenarında börtme yapılarak bütün köylü tarafından orada topluca yenir. Börtme dere kenarında yapıldığı takdirde, börtmenin çoğu kuşlar yesin diye dereye dökülür. Bu uygulamadan sonra yağmurun yağacağına inanılır (K.K.: 5, 23, 31, 33, 41).

1. 2. 5. 2. Zaman / Vakit ile ilgili inanışlar

Arefe günleri işe gidilmez ve yakını ölmüş kişiler iğne ile dikiş yapmazlar. Eğer dikiş yapılırsa ölmüş yakınların etine, dikiş yapılan iğnenin batacağına inanılır. Bunun yanında çamaşır yıkanmaz. Çamaşır yıkamırsa çamaşırın suyunun ölülerin ağzına akacağına inanılır. Bu günde ağaç kesilmez (K.K.: 4, 5, 18, 19, 34, 39, 55).

Hıdırellez günü evdeki un çuvallarının ağzı açılır. Bu günde bolluk olacağına inanılır (K.K.: 12, 31, 35, 37).

Kurban bayramının ilk günü gün doğmadan çeşmeden su getirilip içilir. Bu su zemzem suyu olarak kabul edilir (K.K.: 12, 46, 47).

Aşure ayında et yenmez, ağaç kesilmez, kana kana su içilmez, gülünmez, traş olunmaz. Hz. Hasan ile Hüseyin bu ayda şehit edildiği için bu ay yas ayıdır (K.K.: 12, 46, 47).

Kadir gecesinde akan tüm sular zemzem suyudur. O suyun gün ışıyınca (güneş doğunca) içilmesi gerektiğine inanılır (K.K.: 18, 19, 23).

Salı ve cumartesi günleri uğursuz sayılır. Salı günü banyo yapılmaz, çamaşır yıkanmaz, ekmek yapılmaz ve düğün yapılmaz (K.K.: 4, 5, 10, 13,35).

Salı gününün sallandığına inanıldığı için yeni bir ev için temel atılmaz. Salı günü anne rahmine düşen çocuğun sonunun iyi olmayacağına inanılır (K.K.: 29, 30, 34, 41, 48).

Cuma günü ekmek yapılmaz, göçülmez. Eğer ekmek yapılırsa ekmeğin 'deve başı' kadar eksileceğine inanılır (K.K.: 10, 39, 51).

Cuma günleri sofraya çırpılmaz, kül boşaltılmaz, ev süpürülmez. Örümceğin yuvası cuma günü bozulmaz. Cuma (perşembe) akşamı anne rahmine düşen çocuğun ileride iyi bir ilim sahibi olacağına inanılır (K.K.: 5, 11, 17, 24, 51).

Perşembe günü uğurlu ve mübarek gündür. Onun için yeni bir işe başlanırken bu günde başlanmaya çalışılır. Perşembe akşamları sakız çiğnenmez ve tırnak kesilmez. Eğer sakız çiğneyen olursa "Ölülerin etini çiğniyorsun." denir (K.K.: 1, 4, 5, 17, 40).

Bunun dışında perşembe akşamı soğan ve sarımsak yenmez (K.K.: 23, 33, 38). Perşembe günü akşam çamaşır yıkanmışsa, çamaşırılar ipten alınır alınmaz dürülür. Onu dürmemek iyi sayılmaz (K.K.: 48).

Perşembe geceleri, arefe günleri ve diğer mübarek sayılan gün ve gecelerde ölünün ruhunun evine gelerek kendisi için bir şey yapılıp yapılmadığına baktığına inanılır. Bu sebeple böyle günlerde evde bir kabın içine günlük, üzerlik gibi buhur malzemeleri konularak evin içi tütülenir. Böylece eve gelen ruh kendisi için yapılan buhurun kokusunu alır ve sevinir (K.K.: 4, 5, 11, 19, 51, 55).

Öğleden sonra eve gelen bir yolcunun heybesi evin içine alınmaz (K.K.: 21, 48).

Güneş batarken uyumaz ve gün batımından sonra komşuya tuz, biber, çığ et, ateş, ekmek sacı, yumurta, soğan, sarımsak, kara kazan, süt verilmez. Süt vermek gerekirse süt verilen kabın içine kömür veya yeşil ot atılır. Yoksa süt veren kimsenin

ineğinin sütünün azalacağına inanılır. Çiğ et verilirse eti alan kimsenin evindeki hayvanının öleceğine inanılır. Soğan vermek gerekirse soğan evden biraz uzağa atılır, komşu oradan alır (K.K.: 1, 4, 5, 6, 12, 17, 32, 35, 55).

Cuma (perşembe) akşamları aynaya bakmanın iyi olmadığına inanılır (K.K.: 12).

1. 2. 5. 3. Ağaç ve bitki kültü ile ilgili inanışlar

Şeftali, erik, kiraz vb. ağaçlar meyve vermezse, ramazan ayı içerisinde ağacın çatına (iki dalın ayrıldığı kısma) hamile bir kadın taş bağlar ve ağacı eliyle sallar ya da ağaca bir çivi çakar (K.K.: 10, 35).

Yeni bir zeytin, portakal gibi ağaçlar meyve vermezse köküne ekmek kırıntısı gömülür (K.K.: 2, 4, 34).

Tarlaya dikilen kabak, salatalık gibi sebzeler ürün vermezse bunların köküne çam çırası sokulur ya da çocuğu çok olan bir kadının şalvarı bunların üzerinde sürünerek dolaştırılır (K.K.: 18, 19).

İncir, ardıç ağacından ve karaca ağaçtan düşenin onmayacağına inanılır (K.K.: 2, 3, 7, 9, 26).

İncir ve ceviz ağacının altında, gölgesi ağır olduğundan uyunmaz. Ayrıca ceviz ağacının kadın gibi ay başı olduğu, mahrem zamanında çevresindeki her şeyin fotoğrafını çektiği, bu yüzden ceviz ağacının uğursuz olduğu düşünülür (K.K.: 12, 13, 46).

İneğin ilk sütü incir ağacının dibine dökülür. İncir ağacının sütü olduğundan ineğin ilk sütü onun dibine dökülürse, ineğin sütlü olacağı düşüncesi vardır (K.K.: 1, 4, 29, 33).

Ayrıca inek buzaladığında (doğum yaptığında) dananın eşi, inek sütlü olsun diye, incir ağacının üzerine atılır (K.K.: 50, 51).

Çam ağacının intizarlı olduğuna inanılır. Çünkü Hz. İbrahim yakılacağı zaman hiçbir ağaç odununu vermezken çam ağacı odununu vermiştir. Bu yüzden çam ağacı kesildiği zaman bir daha büyümmez (K.K.: 23, 43, 49).

Harman yerinde ekin savrulurken harmanın içinden geçilmez. Eğer geçilirse hasadın bereketinin azalacağına inanılır (K.K.: 3, 21, 32, 38).

1. 2. 5. 4. Ateş kültü ile ilgili inanışlar

Soğan (şeytanın parası sayılır), sarımsak ve yumurta kabuğu ocağa atılmaz (K.K.: 6, 10, 11, 18, 25, 29).

Ateş, ocağın içerisinde anında su dökülerek söndürülmez. Ateşteki odunlar önce dağıtılır, daha sonra elle su serpiştirilerek söndürülür (K.K.: 4, 12, 24, 29, 30, 37).

Akşam ateşle oynayan çocuğun gece altına işeyeceği düşünülür. Bunun için çocuğun ateşle oynamasına izin verilmez (K.K.: 30, 34, 41, 55).

Ateşe tükürmek, ateşe küfretmek, ateşin üzerine tırnak kesmek iyi sayılmaz. Ateşe işeyeni ise cin çarpacağına inanılır (K.K.: 10, 39, 50).

Ateş yakarken birden alev alıp ses çıkarırsa, birilerinin ateşi yakan kimse hakkında dedikodu yapıldığına inanılır. Bu durumda dedikodu yapabilecek kişiler sırayla düşünülür, kimi düşünürken alev azalıp ses kesildi ise o kişinin dedikodu yapıldığına inanılır (K.K.: 10, 30, 35, 48).

Gün batımından sonra dışarıya ateş verilmez. Bir kişi komşusundan sigara yakmak için bile ateş istese, sigarası evdeki ateşle yakılarak verilir (K.K.: 5, 18, 50, 54, 55).

Ocakta ateş yanarken sayacağın üzeri boş bırakılmaz. Sayacağın üzerine odun konur ya da sayacak ters çevrilir. Sayacağın üzeri boş bırakılırsa şeytanların yemek pişireceğine ve evin nasibinin azalacağına inanılır (K.K.: 4, 13, 35, 55).

Sayacağın birdenbire devrilmesi ise evin içinde bir yıkım olacağına işarettir. Sayacağın ters dönmesi iyi değildir. Evde hamile kadın var ise geç ve zor doğum yapar (K.K.: 30, 41).

Kedi ve köpeğin doğum yapması istenmiyorsa yedi defa sayacağın altından geçirilir (K.K.: 10, 30).

Ocak bulunan yere oturulmaz. Ateş önceden sönmüş olsa dahi ocağın yanında yatılmaz (K.K.: 10, 34, 51, 55).

Külde cin ve şeytanın "oynak" yapıldığına inanılır. Ocağın içindeki küller alındıktan sonra ayak basılmadık bir yere dökülür. Şeytan çarpar diye küllüğe basılmaz, üzerinden bile atlanmaz. Küllüğe işenmez, işeyeni cin çarpacağına ve felç olacağına inanılır (K.K.: 5, 11, 29, 30, 54).

1. 2. 5. 5. Hayatın safhalarıyla ilgili inanışlar

Aş yeren kadın, köpeğe, ayıya vb. hayvanlara bakmaz. Baktığı takdirde doğacak çocuğun o hayvana benzeyeceğine inanılır (K.K.: 4, 5, 10, 13, 24, 37).

Aş yeren kadın canı ne isterse onu yer. Canının istediği yiyecekleri yiyemezse doğacak çocuğun uzuvlarından birinin eksik olacağına inanılır. (K.K.: 29, 30, 34, 35).

Hamile kadın kelle eti yemez; yerse çocuğunun gazlı ve sümüklü olacağına inanılır (K.K.: 4, 5, 10, 42, 55).

Hamile bir kadın ciğer, kiraz yerse çocukta leke oluşacağına inanılır. Başı kelken kadın, yumurta yemez, yerse çocuğu kel olur; lahana yemez, yerse çocuğunun elinin sıkı (cimri) olacağına inanılır (K.K.: 24, 29, 34, 36, 39, 53).

Aşeren kadın tavşana bakmaz, geyiğe bakmaz, bakarsa çocuğun dudağının yarık olacağına inanılır; ayrıca ekşi yiyecekler yemez, yerse çocuğun kırsık olacağına inanılır (K.K.: 24, 29, 34, 36, 39, 53).

Doğacak çocuğun erkek olması için hamile kadına balık yedirilir (K.K.:). Çocuğun güzel olması için hamile kadına ayva yedirilir. Çocuğun ağzı güzel olsun diye seftali, balık yedirilir. Gözünün yeşil olması için erik yedirilir. Çocuk bo.lu olur diye hamile kadına sakız çiğnetilmez (K.K.: 24, 29, 34, 36, 39, 53).

Aşerme döneminde hamile kadın ciğer doğrarken elini vücudunun herhangi bir yerine dokundurursa, çocuk dünyaya geldiğinde annesinin elini dokunmuş olduğu bölgede leke (ben) olur (K.K.: 1, 5, 35, 42, 55).

Hamile kadın kına yakmaz, Eshab-ı Kehf'e gitmez. Eğer giderse oradaki şekillerin çocuğun vücudunda oluşacağına inanılır. Hamile kadın saçını kestirmez ve boyatmaz. Saçını kestirdiğinde doğan çocuğun ömrünün kısa olacağına inanılır (K.K.: 35, 55).

Köyde cenaze varsa kırklı çocuğu al basmasın diye cenaze mezara götürülürken çocuk önünden geçirilir (K.K.:).

Hep aynı cins çocuk doğuran kadınlar karşılıklı uçkur değişimi "kuşak değişimi" yaparlar. Böylece hep kız doğuran kadının erkek; erkek doğuranın ise kız doğuracağına inanılır (K.K.: 4, 5, 10, 30, 31).

Sol gözün seğirmesi şere, sağ gözün seğirmesi hayra yorulur. Göz seğirdiğinde gözün üzeri salavatlanarak göze yeşil bir ot, ekmek kırıntısı veya saman çöpü sürülür (K.K.: 10, 34, 36, 51).

Kulağın çınlaması, kulağı çınlayan kişiyi birinin andığına işarettir. Kulak çınladığında: “İncirin yaprakları, geyunun kapakları, çinile kulağım çinile.” (K.K.: 30), “Çinile kulağım çinile, ahrette yaprağım, dünyada toprağım, beni ananların kulağı çın,” (K.K.: 10), “Çinile kulağım çinile, ahrette toprağım olsun, murt yaprağım olsun, çinile kulağım çinile.” (K.K.: 48) denilerek kulak salavatlanır. Sağ kulağın çınlaması iyiye, sol kulağın çınlaması kötü şeylere yorumlanır (K.K.: 10, 30, 48).

Yemek yerken ağızdan yere lokma düşerse misafir geleceğine inanılır (K.K.: 34)

Sağ el kaşınırsa para gelir, sol el kaşınırsa para gider (K.K.: 5, 19, 39, 55)

Bir kişinin üzerindeki elbisede dikiş yapılırken, elbiseyi giymiş olan kişiyi elbisenin yakası ısırtılır. Dikiş yapacak kişi ise dikiş işi bitene kadar ağzına bir çöp veya iğne geçmeyen bir madde alır. Yoksa dikiş yapacak kişinin aklının oraya dikileceğine, kısmetinin kesileceğine inanılır (K.K.: 13, 48).

Ekmek yaparken parmak, ekmeğe takılıp yırtarsa misafir gelir. Eğer yırtılan yer unlu ise gelen misafir eli boş gelmez, mutlaka bir hediye getirir (K.K.: 13, 44, 48, 55).

Baş örtüsünün altından saçın bir teli ayrılıp alna doğru döküldüğü zaman misafir geleceğine inanılır (K.K.: 10, 13).

Diş söküldüğü zaman “İt dişinden pek bit, kuzu dişinden ak bit, eğri bitme, doğru bit.” denilerek diş dama atılır (K.K.: 1, 21, 28, 35, 37, 49).

Yürüeyebilen bir çocuk, evin içinden kapıya doğru emeklerse misafir gelir (K.K.: 10).

Ayağın altına kaşınması, yola gidileceğine işarettir (K.K.: 17, 34).

Geceleyin ıslık çalındığında “Şeytan çağırılıyor.” denir. Bunun için geceleri ıslık çalınmaz (K.K.: 5, 18, 53).

Bir erkek yolda giderken önünden kadın geçmez. Eğer erkeğin önünden bir kadın geçerse onun uğrunu kestiğine inanılır (K.K.: 19, 51).

Bir çocuk durmadan ağlarsa o evden birisi öleceğine inanılır. Çocuğun ağlamasını durdurmak için ağzına pabuç (ayakkabı) vurulur veya çocuğun üzerine kara kazan kapatılır (K.K.: 30).

Erkeğin cebine bereketi azalır diye, kadınlar (hanımı olsa bile) elini sokmaz (K.K.: 12).

Çorap ve ayakkabı giyilirken önce sağ ayağa giyilir. Ayrıca çorap giyilirken kibleye karşı dönülmesi iyi karşılanmaz (K.K.: 48).

Sabun elden ele verilmez. Eğer verilmesi gerekirse bile elin tersiyle verilir (K.K.: 18, 55).

Elleri diz üstünde kavuşturmak, parmakları birbirine geçirip el bağlamak iyi sayılmaz. Böyle yapıldığında kısmetin kesileceğine inanılır (K.K.: 10, 11, 32).

Elin parmakları çatırdatılırsa “Şeytan tesbih çekiyor.” denilir. Bunun için parmakları çatırdatmak iyi karşılanmaz (K.K.: 25, 36).

El yıkanırken önce sağ elden başlanır. Sol elden başlamak iyi sayılmaz (K.K.: 23, 44).

Burnun kaşınması, kişi hakkında dedikodu yapılmasına yorumlanır (K.K.: 10).

Kadınlar saçlarını taradıklarında, dökülen saçları atmazlar. Bunlar toplanır, öldükten sonra kefenine veya mezarına konur (K.K.: 5, 51).

Bir çocuğun saçları ilk kez kesildiğinde tepesinde bir tutam bırakılır. Böylece çocuğun saçının ileride daha gür olacağına inanılır. Kesilen ilk saç erkek saçı ise sandığa, kız saçı ise yüklüğe konur (K.K.: 12, 35).

Sürüdeki koçun üzerine kız çocuğu bindirilirse doğacak kuzunun dişi, oğlan çocuk bindirilirse erkek olacağına inanılır (K.K.: 21, 45).

Bir – iki yaşındaki çocuk ayak ayak üstüne atarsa, çocuğun kardeş istediğine inanılır (K.K.: 6, 8, 36).

Rüyada bir ağaçtan (özellikle ceviz ağacı) dalın ayrılması, genç birinin öleceğine, ağacın kökünden yıkılması yaşlı birinin öleceğine yorumlanır (K.K.: 5, 10, 32, 48, 55).

Rüyada eşek ve deve görmek özellikle bunlara binmek ölüme işarettir (K.K.: 5, 10, 32, 48, 55).

Rüyada evin çatısının uçması, direğinin yıkılması ölüme işarettir. Eğer evin direği yıkılırsa evin erkeğinin öleceğine işarettir (K.K.: 5, 10, 32, 48, 55).

Rüyada dişin sökülmesi ölüme işarettir. Bununla ilgili olarak yörede değişik yorumlar yapılmaktadır. Üst dişlerden birinin sökülmesi evin erkeği tarafından (akrabalarından) bir kişi,, alt dişlerden birinin sökülmesi evin kadını tarafında bir

kimsenin öleceğine işarettir. Azı dişlerden birinin sökülmesi aileden, diğer dişlerden birinin sökülmesi aile dışından birinin ölümüne yorumlanır. Diş ağrıyarak veya kanayarak çıkarsa aileden birinin, ağrımadan veya kanamadan çıkarsa aile dışından birinin öleceğine yorumlanır (K.K.: 5, 19, 10, 24, 32, 37, 48, 55).

Rüyada gelinlik, tabut, boş un çuvalı, beyaz çamaşır, ip, siyah kumaş, gebe deve, bulanık su, çiğ et görmek, yorgan görmek, saçın kesilmesi, devenin ev önüne çökmesi, ev yaptırılması, kefen dikilmesi, ayakkabı kaybolması, evin yanması ölüme yorumlanır (K.K.: 5, 10, 32, 48, 55).

Rüyada bir yerden bir yere ev taşınması ölüme yorumlanır. Aynı biçimde bir evin önünde düğün kurulması (yapılması) ölüme işarettir (K.K.: 5, 10, 32, 48, 55).

Rüyada yılan, köpek, eşek ve tek hörgüçlü deve görmek düşmana işarettir. Rüyalarında bu hayvanları gören kişilerin düşmanı vardır ve yakın zamanda ondan bir zarar gelecektir (K.K.: 5, 10, 32, 48, 55).

Rüyada at, balık, güvercin ve iki hörgüçlü deve görmek iyiye yorumlanır (K.K.: 5, 10, 32, 48, 55).

Rüyada ölmüş bir kişiyi görmek rüyayı gören kişinin ömrünün uzun olacağına işarettir. Eğer ölmüş kişi, gören kişiye bir şey verirse iyiye, gören kişiden bir şey isterse kötüye yorumlanır (K.K.: 5, 10, 32, 48, 55).

Rüyada bir ölünün canlandığı görülürse, gören kişi hakkında büyük bir dedikodu olacağına inanılır (K.K.: 5, 10, 12, 32, 48, 55).

Rüyada yumurta, bozuk para görülürse biriyle kavga edilir. Kötü bir rüya görüldüğü zaman, sabahleyin çocukları sevindirmek için, bir şeyler (şeker, bökrek...) dağıtılır (K.K.: 5, 10, 12, 32, 48, 55).

Rüyada yılan öldürmek, düşmanın yenileceğine işarettir (K.K.: 5, 10, 12, 32).

Rüyada ayakkabı giymek iyiye yorumlanır (K.K.: 5, 10, 12, 32, 48, 55)

Köyde ardı ardına ölen olursa ilk ölünün kefeni ısırdığına inanılır (K.K.: 5, 10, 12, 32, 48, 55)

Cenazenin arkasından silip süpüreceği (başkalarının da ölebileceği) inancıyla köyde cenaze evden çıkına kadar ev süpürülmez (K.K.: 5, 10, 12, 32, 48, 55).

Karısı ölen kişi tekrar evlendiği gün, karısının mezarına su döker. O evleneceği için mezardaki kişiye ateş düştüğüne inanılır (K.K.: 5, 10, 12, 32, 48, 55).

Mezarda Kur'an-ı Kerim okunurken mezarın sağ tarafına oturulduğunda cenazenin Kur'an okuyan kişiyi gördüğüne inanılır (K.K.: 5, 10, 12, 32, 48, 55).

Cenaze donmadığında ardından birinin daha öleceğine inanılır. Bu yüzden cenaze evden çıkarken arkasından oklava kırılır (K.K.: 5, 10, 12, 32, 48, 55).

Ayrıca cenazeyi tabutla evden mezarlığa götürürken tabut gıcırdaarsa yakın zamanda birinin daha öleceğine inanılır (K.K.: 5, 10, 12, 32, 48, 55).

Yeni doğan bir çocuk ile ölünün kırkı birbirine karıştığında, ölünün mezarından toprak getirilerek suda eritilir ve çocuğa içirilir (K.K.: 30, 48, 55).

Cenaze toprağa verilene kadar cenaze evine dışarıdan su getirilmez, evde hazırda bulunan su kullanılır (K.K.: 10, 34, 37). Kaburgediği ve Çamalan köylerinde komşu evdeki sular da boşaltılır (K.K.: 12, 46).

Cenazenin donmaması arkasından birinin daha öleceğine yorumlanır. Cenaze donmadığında "Arkasından birini daha götürecektir" denir (K.K.: 5, 10, 19, 12, 32, 48, 55).

Cenaze evinde ölünün burnuna kokar inancıyla cenaze toprağa verildikten sonra kırk gün kavurğa (buğday ve nohudun ateşte pişirilmiş hali) yapılmaz (K.K.: 5, 10, 12, 24, 32, 48, 55).

Bir çocuk hiç durmada ağlarsa o evden bir cenaze çıkacağına inanılır (K.K.: 5, 10, 12, 32, 48, 55).

İyi kişinin ruhunun gülerken ağzından, kötü kişinin ise idrarından çıktığına inanılır (K.K.: 2, 9, 12, 38).

1. 2. 5. 6. Hayvanlarla ilgili inanışlar

Köpeğin uluması her zaman için ölüm olacağına işarettir. Köpeğin gökyüzüne bakarak uluması, sahibinin öleceğine yorumlanır. Bu durumda soğan kırılarak atılır (K.K.: 21, 23, 49, 53).

Tavuğun horoz gibi ötmesi ve akşamdan sonra öten horoz ölüm habercisi olarak düşünülür. Bu durumda tavuk, horoz kesilip atılır (K.K.: 2, 4, 35, 30, 48, 53).

Gökte kargaların çarpışması ölüm olacağına işarettir (K.K.: 51). Dağda pav çakalının uluması ölüm olacağına işarettir (K.K.: 12).

Avcılar ilk avının kanından birazını tüfeğine sürer. Böylece daha fazla avlanabilmek için kismetleri açılmış olur (K.K.: 2, 7, 9, 22).

Kedinin sırtının yere gelmemesinin sebebi şu olaya dayandırılır. Peygamber efendimiz namaz kılariken secde edeceği yere yılanın biri kıvrılmış, kedi de onu ağzına alarak oradan uzaklaştırmıştır. Bunun üzerine peygamber efendimiz namazını bitirince kedinin sırtını sıvazlayarak: “Senin sırtın yere gelmesin.” demiştir. O günden sonra kediyi ne kadar yüksek bir yerden aşağıya atarsan at o mutlaka ayaklarının üzerine düşer (K.K.: 9, 10, 43, 53).

İneğin ilk sütü, inek sütü olsun diye bir akarsuya dökülür (K.K.: 19, 51, 55).

Kırlangıçlar havada toplu halde uçarlarsa yağmur yağacağına, bereket olacağına inanılır (K.K.: 51, 53).

Baykuş viran kuşudur, ‘gükümavk, pav kuşu, ad kuşu’ adıyla da bilinir ve sevilmeyen bir hayvandır. Onun bulunduğu evin viran olacağına ve o evden bir cenazenin çıkacağına inanılır. Baykuş görüldüğünde soğan kesilerek ona atılır ve evin yakınından uzaklaştırılır (K.K.: 1, 4, 5, 12, 24, 36, 48).

İşe giderken tavşan görürsen işin rastına gideceğine, yılan görürsen işin tersine gideceğine inanılır (K.K.: 18, 30, 32).

Çamalan ve Kaburgediği köylerinde ise tavşanın geçtiği tarladan bile geçilmez. (K.K.: 12, 46, 47).

Boz devenin yüntünü taşıyan bir kişiye şeytanın dokunamayacağı inancı vardır (K.K.: 9, 33).

Siyah yılan kesinlikle öldürülmez. Çünkü siyah yılanlar çift gezer. Eğer birini öldürürsen diğerinin, yılanı öldüren kişiye veya malına zarar vereceğine inanılır (K.K.: 2, 23, 32).

Dağda pav çakalının uluması iyiye yorumlanmaz. Köyde bir ölüm veya acı bir şeylerin olacağına işarettir (K.K.: 12).

Örümceğin eve yuva yapması evde kıtlık olacağına işarettir (K.K.: 30, 35, 48).

Bir inek ve düvesinin sütü, komşuya verilirken süt verilen kabın içine iki tane taş, yeşil ot ya da kömür atılır (K.K.: 19, 29, 44, 53).

İneğin danasını ilk olarak inat olmayan biri bağlar. Çünkü danayı ilk kim bağlarsa dananın huyunun da onun huyunu kapacağına inanılır (K.K.: 19, 29, 44, 53).

Ezan okunurken köpek havlarsa, köpeğin şeytanı gördüğüne inanılır. Ayrıca hiç beni olmayan siyah köpek şeytana benzetilir (K.K.: 10, 51).

Cemre düştükten sonra diğer sürüngenler görülmeden yılan gören kişinin cennetlik olduğuna inanılır (K.K.: 2, 3, 42, 49, 52).

Köpeğin gökyüzüne bakarak havlaması, kötü bir şeyler olacağına işarettir (K.K.: 9).

Kuzular satılma zamanı gelinceye kadar aile dışında kimseye gösterilmez (K.K.: 21, 45).

Bir avcı dağda bir hayvan avlayıp geldiğinde, köydeki bir kişi avlanmış hayvanı almak isterse avcıya tuz veya arılık (az bir miktar para) vermesi gerekir (K.K.: 23, 32, 34).

Dağda kaybolmuş bir hayvan (keçi, koyun) olduğunda, hayvanları bulmak için keklik insana yol gösterir. Kekliğin uğurlu bir hayvan olduğu inancı vardır (K.K.: 38).

1. 2. 5. 7. Nazarla ilgili inanışlar

Yörede daha çok yeşil gözlü insanların nazarının değdiğine inanılır. Yeni doğan çocuğa nazar değmemesi için bir takım uygulamalar yapılmaktadır:

Yeni doğan çocuğa nazar değmemesi için çocuğun omzuna, nazar boncuğu, köpek kemiği, üzerlik, sarımsak, deniz boncuğu veya çaltı, iğde, dardahan ağaçlarından boncuk yapılarak takılır (K.K.: 9, 13, 11, 18, 24, 34, 36, 55).

Çocuk çok ağladığında nazar değdiğine inanılır ve hocaya “çığırık muskası” yaptırılarak çocuğun giydiği elbisenin yakasına takılır (K.K.: 19). Çocuğun alınına kara değirilir. Çocuk sevilirken “çirkin çocuk” diye sevilir. Çocuğu seven kişi parmağını dudağına değirerek çocuğun dudağına değirir (K.K.: 12, 35, 42, 44).

Çocuğa nazar değdiği zaman nazarı ortadan kaldırmak için yine birtakım uygulamalar vardır. Bunlardan tespit edebildiklerimiz ise şunlardır:

Taş kırılır, kömür söndürülür (K.K.: 10, 13, 17, 35).

Nazarı değen kişi bilirse, onun ayağını bastığı bir yerden toprak alınarak suda eritilir ve çocuğa içirilir (K.K.: 5, 5, 12, 36, 40).

Nazarı değen kişinin saçının telinden veya elbisesinden biraz çılpık (ip) alınır. Bu, üzerlik, soğan, sarımsak ile birlikte “Azara, uzara, öküzü gönderdim bazara,

çocuğuma göz edenin, gözleri bozara”, “Yüz erlik, yüz bin arlık, gitsin ağırlık, gelsin yeynilik” denilerek tütsülenir (K.K.: 41, 44, 50, 54)

Çocuğu kurşun dökülür. Nazarı değen kişinin ayağını bastığı yere bıçakla çarpı atılır. Çocuğa nazar değdiği bilindiği anda, çocuğun üzerindeki elbiseler değiştirilir (K.K.: 34, 50, 55).

Çocuğun alınına kara (kazanın dışındaki is) sürülür (K.K.:).

Yeni bir ev yaptırılırken ev nazar değmemesi için evin temelinde iki tane gök boncuk atılır (K.K.: 29, 30).

Evin yapım işi bitip içinde oturulmaya başlandığında eve nazar değmemesi için evin bir köşesine at nalı, köpek kemiği, çatlı boncuğu, deve boncuğu, gök boncuk (nazar boncuğu), tosbağa (kaplumbağa) kabuğu, inek kemiği asılır (K.K.: 10, 19). Evin bir yerine delik taş bağlanır, kara çalı asılır (K.K.: 30)

Zakkum ağacının yaprağı yada şal kabağı ağacının dalından evin bir yerine sokulur (K.K.: 35).

Çiçeklere nazar değmemesi için ise saksının içine bir çubuk sokularak onun ucuna yumurta kabuğu takılır (K.K.: 10, 31, 34, 39).

Tarla, bağ ve bahçelere, evlerin önündeki veya üzerindeki asmalara nazar değmemesi için bir kenarına ölmüş bir öküzün kafa tası asılır (K.K.: 23, 56).

Yörede dardahan ve çaltı ağacının nazara karşı çok etkili olduğu, bir şeye nazar değmesini önlediği inancı çok yaygındır. Bununla ilgili olarak halk arasında çokça anlatılan kısa hikayeyi 9 numaralı kaynak kişinin anlattığı şekliyle aşağıda verdik:

“Şimdi esgiden bir nazarkeş varımış. ‘Ben démiş şu garşidan giden kervanıñ ortadağı mayayı démiş devirsem olur mu?’ Yanındağı gişi démiş ki: ‘Yav nasıl devirecen?’” démiş: ‘Ben deviririn. Ulan giden kervan da kervanıñ, ortadağı maya (dişi deve) da mayaymış.’ diyor. Gidiyollar bakıyollar mayaya, heç bişey olmuyor. Nazarkeş: ‘Gidiñ bakıñ diyor hatabında ya çaltı ya dardahan var.’ Gidiyollar bakıyollar ki hatabıñ barnaęınıñ biri dardahan ağacından. Yani çaltıyla dardahanın bulunduğu bi şeye nazar değmez.” (K.K.: 9).

Türbelerden dışarıya bir şey götüren kişinin şeytan, cin tarafından çarpılacağına inanılır (K.K.: 23, 33, 38).

Çamaşır yıkanmış suyun döküldüğü yerden geçilmez. Bu suda şeytan olduğuna inanılır (K.K.: 10, 30, 31, 48).

Düveye nazar değmemesi için mavi boncuk ve al bağlanır (K.K.: 30).

Duvar dibine uyumak iyi karşılanmaz. Buraya uyuyanı cin çarpacağına inanılır (K.K.: 30, 44)

1. 2. 5. 8. Günlük hayattaki diğer bazı uygulamalarla ilgili inanışlar

Ayakkabı veya terlik ters döndüğünde aileden cenaze çıkacağına inanılır. Bu durumda ayakkabı, terlik üç defa ters çevrilip, altına tükürülerek "başını ye!" denir. Bununla ilgili olarak yörede "Ölü ayakkabısı ters döner." denir (K.K.: 4, 5, 19, 50, 55).

Erkeğin kuşağının (kemerinin) yere düşmesi ölüme yorulur (K.K.: 48).

Leğende hamur yoğururken leğenin dışına hamur sıçrarsa, yemek pişirirken tencereden yemek sıçrarsa misafir gelir. Onların dışarıya sıçraması yapılan yemeğin veya yoğrulan hamurun nasiplisi geleceğini gösterir (K.K.: 4, 10, 35, 39).

Ayakkabı üst üste bindiği zaman yola gidilir. Eğer üst üste olan kadın ayakkabısı ise kadının üzerine kuma gelir (K.K.: 18, 51).

Kapının eşiğine oturulmaz. Özellikle nasip kapıdan girdiği için kadının oturması istenmez. Oturana da cin çarpacağına inanılır (K.K.: 1, 4, 5, 13, 28, 30, 54)

Küçük çocuklar kapının eşiğini keser, çekiç gibi aletlerle yontarlarsa eve alacaklı geleceğine inanılır (K.K.: 19).

Kadınlar çocuğu ikiz olur inancıyla heybenin üzerine oturtulmaz (K.K.: 48).

Bunun yanında süpürgenin üzerine oturulmaz. Kadınlar oturursa tıbıka olabilir. Genç kızlar oturacak olursa "Süpürge gibi sürünürsün, kız çocuğun fazla olur." denilerek uyarılır. (K.K.: 30, 35).

Çamalan ve Kaburgediği köylerinde ise alevi inancında süpürgecilik on iki hizmetten biri olduğu için süpürgenin üzerine oturulmaz (K.K.: 12, 47).

Çörtenin (damdan su akan yer, oluk) altına oturulmaz (K.K.: 39, 55).

Kolanın (evde keçi kılından yapılmış kalınca ip) üzerine hamile kadınlar oturmaz. Oturduğu taktirde bağırsakları karnındaki çocuğun boynuna dolanarak çocuğu öldürür inancı vardır (K.K.: 48).

Su içen kişiye yılanın bile dokunmadığına inanılır. Aslında bununla insanın genzine su kaçması, rahat su içmesi amaçlanmaktadır (K.K.: 2, 9, 18, 22, 43).

Kara kazanın üzerine ciğerin ağıdır diye kapanılmaz (baş eğilerek bakılmaz) (K.K.: 30).

Evde yufka ekmek yapıldıktan sonra ekmek yapan kadınlar üzerindeki elbiseleri oklava ile çırpamazlar. Eğer çırparsa evin bereketinin kalmayacağına inanılır (K.K.: 39)

Ayrıca ekmek yapma işi tamamlandıktan sonra senitlerin (ekmek tahtası) altına yere un dökülmemesi için serilen sofra toplanırken, uzununa değil enine katlanır. Cenaze kefenlenirken de uzununa sarıldığı için sofrayı uzununa katlamaktan kaçınılır (K.K.: 35, 39).

Evdeki makasın ağzı hiçbir zaman açık bırakılmaz ve makasla boş yere oynanmaz. Eğer makasın ağzı açık kalırsa yada boş yere oynanırsa evde kavga olacağına inanılır (K.K.: 4, 35, 39, 55).

İçinde mermi yokken bile tüfekle oynanmaz. Bir kişi tüfekle boş yere oynarsa “Allah korusun, içini şeytan doldurur.” denilerek tüfek yerine konulur (K.K.: 7, 13, 33, 43).

Göçebe yaşayan yörtüklerde göçülecek günden bir gün önce çadırın çubuklarından biri çekilir. Eğer çubuğu çekmek unutulursa göçülmez (K.K.: 30).

Misafir evden çıkarken ardından ev süpürülmez (K.K.: 10,29, 30, 54).

Erkek elbisesinin ve evdeki yastığın üzerine oturulmaz (K.K.: 12).

Düğünlerde sakız çiğnenmesine izin verilmez. Çünkü düğünde sakız çiğneyen olursa gelinin evlendikten sonra çok geveze olacağına inanılır (K.K.: 12).

Dul bir kadın veya erkek, ikinci evliliğini yapmadan önce - yüreğinin ateşini söndürmek maksadıyla - ölmüş eşinin mezarının üzerine su döker (K.K.: 18, 19, 50, 55).

Ziyaret yerlerinden ve mezarlıktan günaha girilir düşüncesiyle ağaç kesilmez (K.K.: 5, 7, 33, 53) .

Yatarken çorap ve şalvarı (pantolon da olabilir) yatağın baş tarafına, yastığın altına koymak iyi sayılmaz. İnsanın ömrünün kısılacığına inanılır (K.K.: 30, 48, 52).

Şekilli taşlar uğurlu kabul edilir ve bereketli olması için ambarlara konur (K.K.: 21, 33, 45, 53).

Cam bardağın kırılması aydınlık olacağına işarettir (K.K.: 12, 35).

Çömelerek yemek yendiğinde “Şeytan arkandan çeker, doymazsın.” denir (K.K.: 23, 31, 35).

Ava giden kişiye “Nereye gidiyorsun?” diye sorulduğunda gideceği yönün tersini gösterir. Ayrıca ava giden bir kişinin önünden kırklı kadın geçerse avın bereketsiz olacağına inanılır (K.K.: 22, 39).

Eğer avcı avlanamazsa tüfeğini yufka ekmeği delerek içinden geçirir. Bu şekilde kısmetin açılacağına inanılır (K.K.: 22, 39, 53).

Ava gidildiğinde uzun süre avlanılamazsa, avın açılması için tüfek bir kız çocuğunun şalvarından geçirilir (K.K.: 38).

Çocuk ilk defa ava gidip geldiğinde annesi veya babası ona bir kap (tencere, tava) hediye eder (K.K.: 19, 45).

Yolcunun ardından, tez geri dönmesi için su dökülür. Yola giderken geriye dönüp bakmak iyi değildir. Böyle olursa yolcunun gözü arkada kalmış olur (K.K.: 35, 41).

Bıçağın sırt üzeri durması evde uğursuzluk olacağına işarettir (K.K.: 34, 40, 44).

Yastığa basılmaz; çünkü yastık baş altına konur, Kuran gibidir (K.K.: 4, 5, 44).

Yörede “Çingeneyi cimcikleyenin keseri, baltası, bıçağı keskin olur.” denir.

İKİNCİ BÖLÜM

BÖLGEYE İLİŞKİN KÜLTÜREL ÜRÜNLERİN İŞLEVSEL AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

William John Thoms'un yüz elli yılı aşkın bir zaman önce adını koyduğu halkbilimi, çeşitli ülkelerde farklı terimlerle anılmış, farklı bakış açılarından tanımlanmış; bu alanda çalışan araştırmacılar da, yapılan çalışmalara ve elde edilen yeni bilgilere paralel olarak farklı teori ve yöntemlere ulaşmışlardır.¹⁴⁸ Bunlardan kültürel ürünlerin işlevsel açıdan incelenmesine yönelik düşünceler, araştırmacıların çalışmalarını ilkel toplumlara yönlendirmesiyle ortaya çıkmış; bu alanda elde edilen veriler kültüre, dolayısıyla da halkbilimine yeni teknikler ve yöntemler açısından yaklaşmayı beraberinde getirmiştir. Yöre kültürüne ilişkin ürünleri, işlevsel açıdan değerlendirmeden önce, "İşlevsel Kuram" hakkında bilgi vermenin doğru olacağı kanaatindeyiz.

2. 1. HALKBİLİMİ ÜRÜNLERİNİN İNCELENMESİNDE İŞLEVSEL KURAM

Ülkemizde bu kurama ilişkin bilgiler ve çalışmalar, ancak 1980'li yıllarda ortaya çıkmaya başlamıştır. O yıllarda özellikle çeviriye dayalı eserlerin artması ve üniversitelerde halkbilimi kürsülerinin açılmasıyla birlikte araştırmacılarımız dikkatlerini bu alana yöneltmişler ve kültürel ürünlerin değerlendirilmesinde sadece yapısal teknikleri kullanmanın yeterli olmadığı anlaşılmıştır. Buna rağmen halkbilimine yönelik kuramsal bilgi alanındaki boşluk, ne yazık ki birkaç çalışma dışında hâlâ doldurulamamıştır. Probleme ilgili en kapsamlı bilgileri ise başta U. Günay, İ. Başgöz, M. Ekici, M. Öcal Oğuz, Ö. Çobanoğlu'nun yazdıkları – çevirdikleri olmak üzere Milli Folklor dergisindeki bazı makalelerle Özkul Çobanoğlu'nun pek çok yabancı kaynaktan yararlanarak hazırlamış olduğu ve verdiğimiz bilgilerde temel kaynak aldığımız

¹⁴⁸ Dr. Mustafa Arslan ve Milay Köktürk, "Halkbiliminde Teori ve Yöntem Arayışları", *Millî Folklor*, S: 41, Bahar, 1999, s.14.

eserinde¹⁴⁹ toplanmıştır. Bu kaynaklardan edindiğimiz bilgilerde işlevsel kuram ile ilgili olarak Malinowski öne çıkmaktadır.

İşlevselcilik teorisinin kurucularından olan Bronislaw Kaspar Malinowski, halkbilimi çalışmalarından yola çıkarak kültürü, kurumların birbirleriyle olan ilişkileri ve birbirlerine etkileri yönlerinden ele almıştır. Malinowski'ye göre kültür; aletlerden ve tüketim mallarından, çeşitli toplumsal gruplaşmalar için yapılan anayasal belgelerden, insana özgü düşünce ve becerilerden, inanç ve törelerden oluşan bir bütündür. İncelendiği zaman ilkel bir kültürde bile kısmen maddi, kısmen manevi ve kısmen insana özgü değer ve düşünceler olduğu görülür. Zaten bu, her kültürün oluşumunda şart olan, insanların temel ihtiyaçlarının koşulunun gereğidir.

Kültürel bir yapının devamı için oluşturulan gelenek, bir kuşaktan bir sonrakine eğitime yönelik araçlar ve yöntemlerle aktarılmaktadır. İnsanların meydana getirdiği kültürel bir gelenek, herhangi bir çevre içinde, bir nesilden diğerine aktarılırken, günlük hayatta beraber yaşayan insanların huzuru için bazı kurallarca da desteklenmiştir. Bu kuralları, insanlar günün şartlarına göre kendileri belirler.

İnsanların hayatlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan temel ihtiyaçlar ve bunların kültürel yoldan karşılanması ile yeni kültürel ihtiyaçlar arasında bağlantı kurulabilir. Çünkü yeni ihtiyaçlar, insanın ve dolayısıyla da toplumun eğitsel, normatif, ekonomik ve siyasal türdeki kurumsal kurallarla bilgi, din ve sihir (büyü) gibi bütünleyici kurallara göre şekillenir. Sanatsal ve eğlendirici etkinlikler ile insan organizmasının bazı karakteristikleri arasında da ilgi vardır. Bu ilgi, yapılan etkinliklerin hem birlikte yapılan iş biçimleri – büyüsel, endüstriyel ve dinsel inançlar- üzerindeki etkileri hem de bunlara olan bağımlılığı olarak gösterilebilir.

Kültürel uyarlanma ve değişme sürecinde, kültürel başarı ile insani herhangi bir ihtiyaç arasındaki ilişkiyi tanımlamada kullanılan çözümlenmeye “işlevsel çözümlenme” denilmektedir. İşlev ile kültürel davranışın herhangi bir aşamasını somut olarak bütünleştirdiğimiz zaman, insanların örgütlendiği birlikler kurdukları görülür. İnsani ve evrensel örgütlenmelere “kurum” adı verilir. Toplum içinde yaşayan insanlar oluşturdukları kurumların kurallarına uyarak, maddi araçlarla çalışarak işleri birlikte yaparlar. Böylece bazı isteklerini karşılarlarken bir yandan da kendi çevreleri üzerinde

¹⁴⁹ Özkul Çobanoğlu, *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*, Ankara: Akçağ Yay., 1999, s. 213 – 226.

etkili olurlar. Yerine göre özerk, yerine göre eşgüdümlü kurumların oluşturduğu bütüne de “kültür” adı verilir. Her kültür sürekliliğini, kendi bütünlüğünü ve kendi kendine yeterliliğini; temel, kurumsal ve bütünsel ihtiyaçlarını tam olarak karşılamasına borçludur.

Kültürel kurumların bir bütün olarak veya kurumun tek başına kendi içinde örgütlenmesi yapısal bir yasaya, bir dizi değer ve anlaşmaya dayanır. Dolayısıyla her kurum, toplumda yaşayanların genelini belli ihtiyaçlarını karşılayarak kendi görevini yerine getirmiş olur. Malinowski, “Temel İhtiyaçlar” ile “Kültürel Cevaplar” başlıkları altında temel gereksinimleri, kültürel kurumları ve kurumların işlevlerini inceler. Kültürel cevaplar, ihtiyaçlar için hazırlanan temel işlevlerdir. İnsanın içinde bulunduğu kültür incelendiğinde; yaşamak için gerekli olan temel ihtiyaçlar ve bu ihtiyaçlara verilen kültürel cevapların uyum içinde oldukları görülür. Hatta insan organizması zamanla her temel ihtiyaç için özel alışkanlıklar geliştirir ki kültürel cevapların örgütlenmesi de bu cevaplara bağlı olarak aynı tarzda, belli şekillerle gelenekleşir. Malinowski’ye göre temel ihtiyaçlara bağlı olarak verilen kültürel cevaplar şunlardır:

- 1) Besin sağlanması (yemek yeme, ev, okul gibi kurumların içinde olması, yemek araçları...)
- 2) Akrabalık (üreme, evlenme... belli kuralları ve gerekliliği vardır...)
- 3) Bedensel rahatlıklar (bedensel ısının ayarlanması, mülk sahipliği, temizlik,...)
- 4) Koruma (barınma, silahlar yapılması, saldırılara karşı örgütlenme...)
- 5) Etkinlikler (oyun ve eğlenceye yönelik etkinliklerin temel ihtiyaçlarla ilgisi...)
- 6) Büyüme (vücut ve akılca büyüme ve toplum üyeliğine geçiş...)
- 7) Hijyen (hastalık önleyici tedbirler, büyüsel tehlikeler, halk inançları...)

Kültürel yapı içerisinde temel ihtiyaçlar ve bu ihtiyaçlara verilen kalıplaşmış cevaplar incelendiğinde; uzun tecrübelerle oluşturulan kültürün, toplum içindeki kişiyi bazı yetenek ve güçlerle donattığı görülür. Zaten insan doğduğu andan itibaren toplum içinde yaşamaktadır ve hayatını sürdürebilmek için de bazı kuralları öğrenmek zorundadır.

İşlevsel kurama göre, folkloru ve onun insan hayatındaki rolünü tam olarak anlayabilmek için folklorun mitler, efsaneler, ninniler, türküler, atasözleri gibi bütün

türler ve her tür içindeki alt türlerdeki formlara ait ürünlerin veya icraların değişik toplumlardaki uygulamaları hakkında bilgi sahibi olmamız gerekmektedir. Örneğin türküler ele alınıyorsa, türkünün söyleyen ve dinleyende bıraktığı etkiler, diğer milletlerdeki etkileri, alt türlerinden olan savaş türküsü, aşk türküsü, iş türküsü... şeklinde kültürel ürünü değişik yönlerden ve kurumlarla olan ilişkileri, tesirleri bakımlarından incelememiz gerekmektedir. Bir folklor unsuru birden fazla işleve sahip olabilir. Ayrıca ele alınan folklorik bir unsurun işlevi, icra edildiği bağlama bağlı olarak değişebilmektedir.

Daha sonra özellikle antropolojik kökenli bazı araştırmacılar, yukarıda ifade edilen görüşlerden hareketle folklor ürünlerinin incelenmesine yönelik modeller geliştirirler ve bu ürünlere ilişkin işlevleri ortaya koymaya çalışırlar. Bu araştırmacıardan biri olan William Bascom, folklorun en önemli işlevlerini dört noktada toplamış ve her ürünün bu işlevler açısından değerlendirilmesinin mümkün olabileceğini ileri sürmüştür. Ona göre folklor ürününün işlevleri şunlardır:

1) *Hoş vakit geçirme, eğlenme ve eğlendirme*: Folklor unsurları icra edildikleri toplumda insanları eğlendirip, onların hoş vakit geçirmelerini sağlar.

2) *Değerlere, toplum kurallarına ve töreler destek verme*: İçinde yer aldığı kültürdeki icraları yapanlara ve bu icraları seyredip dinleyenlere toplumsal kurum ve değerler güncelleşmekte, kökleşerek güçlenmektedir.

3) *Eğitim ve kültürün gelecek kuşaklara aktarılmasıyla eğitime*: Özellikle yazılı kültür geleneği olmayan, sözlü kültür ortamının etkili olduğu toplumlarda folklorun taşıdığı bilgiler tarihsel olarak gerçek ve öğretilmesi son derece önemlidir. Bu bağlamda folklor, kültürün aynası ve insanlara pratik kurallar öğreten kılavuz olarak düşünülmektedir.

4) *Toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulmak için kaçma – kurtulma mekanizması*: Toplumca kabul edilmiş davranış kalıplarına uygun davranmak ve bu yolla da meydana gelen toplumsal ve kişisel baskılardan kaçıp kurtulmayı sağlamaktır.

150

İşlevsel kuramın başarılı uygulayıcılarından olan Linda Dégh ise, masallar üzerine yaptığı çalışmasında masal anlatmanın sosyal rolünü ve kültürel değerlerini ortaya koymaktadır. Çalışmalarda, masal anlatmak sosyal bir kurum olarak ele

¹⁵⁰ Çobanoğlu, A.g.e., s. 226.

alınmakta, zayıf, orta halli anlatıcılar dinlenmekte ve masal anlatma geleneğinin sosyo – kültürel yapıdaki etkisi incelenmektedir. Sosyal yapının da halk kültürü ürününe etkisi incelenirken, köylülerin topraklarını kaybetmeleri sonucunda fakirleşmelerinin etkileri incelenmiştir. Bu durumda halk masallarının eğlendirme işlevinin yerini umut ve emelleri anlatma işlevini yerine getirdiği gözlenmiştir.¹⁵¹ Petr Bogatrev, geleneksel halk giysilerinin işlevlerini inceleyerek maddi kültür öğelerinin işlevsel kurama göre değerlendirilmesini sağlamıştır.¹⁵² İlhan Başgöz, folklorun çatışmaları körükleyici, başkaldırlara destek verici, kurulu düzene ve değerlere direneci bir işlevinin de olduğunu ve bunun beşinci işlev olarak alınabileceğini belirtirken¹⁵³; Umay Günay sosyal hayat içindeki kullanımlara ve reklama yönelik işlevi, beşinci işlev olarak ifade eder.¹⁵⁴

Halk kültürü ürününü işlevsel kurama göre değerlendirebilmek için ürünün kullanımı ve toplum üzerindeki gücü anında değerlendirilmelidir. Dolayısıyla işlevsel değerlendirme, ürünün toplum içinde değerlendirilmesini zorunlu kılar. Başka bir ifadeyle işlevsel değerlendirme halktan kopmadan, halkın içerisinde yapılmalıdır. Değerlendirmenin toplum içinde olması, toplum hayatında işlevin “birleşme”, “birleştirme” fonksiyonunu ortaya çıkarır.

Birleşme, bir grup tarafından anlamlı sayılan davranışlara katılmadır ve bu da kişinin gruba kabul edildiğini gösterir. Grubun kabul etmediği davranışları, grup kendi kimliğini dışa vurarak belirtir. Zamanla bu dışavurumlar, grubun kimliğini, belli hareketler ve sembolik davranışlar şeklinde karşımıza çıkarır. Sembolik davranışların temeli incelendiğinde grubun “ne olduğu” veya “ne olmadığı” tespit edilir. Çünkü sadece “sembolik bir davranış” gözüyle bakılan her bir hareketin toplum içinde ilk çıktığı andan gelen bir değeri, bir çağrışımı vardır. Dolayısıyla herhangi bir folklorik hareket incelendiğinde o zamanın şartlarına göre de işlevi düşünülmelidir. Günümüzün şartlarına göre “değersiz” görülen ve sadece bir alışkanlık, bir nostalji olan sembolik davranışların varlığı, bugün bile toplumlarının bütünlüğünü sağlamada veya toplumların diğer toplumlardan ayrılmasında önemli bir işleve sahiptir.

¹⁵¹ Çobanoğlu, A.g.e., S. 227.

¹⁵² Çobanoğlu, A.g.e., 228 – 229.

¹⁵³ İlhan Başgöz, Prof. Dr. Umay Günay Armağanı, “Protesto: Folklorun Beşinci İşlevi (Fonksiyonu)”, Ankara: 1996, s. 1-3.

¹⁵⁴ Umay Günay, “Folklor ve Tarhana”, Milli Folklor, S: 31 – 32, Güz/Kış , 1996, s. 3 – 12.

Masallar başta olmak üzere, herhangi bir sözlü folklor ürününü işiten ve toplumda onunla beraber yaşayan kişi, ürünün işlevinin farkına varmadan onu uygular. Bu nedenle sadece “yapmış olmak için” yapılan folklorik ürünler; bilinçsizce uygulandığından, çok zaman onun etkisi düşünülmez, günlük hareketlerimizdeki yeri de dikkate alınmaz, sadece yapılır.

İşlevsel kuram, herhangi bir folklor ürününü – olayını yerinde, anlatanın ve dinleyen rollerine, o andaki hareketlerine göre değerlendirmeyi ve kayıtlara geçirmeyi gerekli kılar. İncelemelerde, ürün ile ilgili bütün parçalar, sosyo- kültürel, fiziki şartlar dahilinde toplum üzerindeki etkisi ve rolü dikkate alınmalıdır.¹⁵⁵

2. 2. YÖREYE İLİŞKİN HALK KÜLTÜRÜ ÜRÜNLERİNİN İŞLEVLERİ

Bu bölümde Tarsus yöresi dağ köylerindeki halk kültürü ürünlerini, yörede yaşayan insanların icra ortamına ilişkin psiko - sosyal durumlarından yola çıkarak işlevsel kurama göre değerlendirmeye çalışacağız. Değerlendirmemizde yukarıda ifade ettiğimiz görüşler hareket noktamızı teşkil edecek ve ürünler ortaya konan inceleme modeline göre ele alınacaktır. Bu bağlamda ele aldığımız ürünleri, araştırmacılar tarafından belirlenmiş olan ve folklorun temel işlevleri olarak kabul edilen; 1) Hoş vakit geçirme, eğlenme ve eğlendirme. 2) Değerlere, toplum kurallarına ve töreler destek verme. 3) Eğitim veya kültürün gelecek kuşaklara aktarılmasıyla eğitime. 4) Toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulmak için kaçma-kurtulma mekanizması. 5) Pratik çözümler sunma. 6) Çatışmaları körükleyici, başkaldırlara destek verici, kurulu düzene ve değerlere direneci, işlevlerine göre değerlendirmeye çalışacağız.

2. 2. 1. Eğlendirme, hoş vakit geçirme

Folklorun hoş vakit geçirme, eğlenme, eğlendirme işlevi, yöredeki halk kültürü ürünlerinde çok belirgin olarak öne çıkar. Özellikle masalların en önemli işlevi eğlendirmek, hoş vakit geçirtmektir. Yörede masallar hayali – gerçek, somut – soyut birtakım olay, macera, problem, motif ve unsurlarla insanları eğlendiren ve onların hoş vakit geçirmelerini sağlayan ürünlerdir.

¹⁵⁵ Günay, A.g.e., s. 228 - 229.

Anlatıcılara masalları hangi ortamda ve kimlerden dinlediklerini sorduğumuzda, genellikle uzun kış gecelerinde vakit geçirme amacıyla yaşlı insanlardan dinlediklerini söylemişlerdir. Anlatıcı Ahmet Turgut ve Elmas Kır'ın masal anlatırken genellikle yüzlerinin güldüğü, olayların anlatımında coştukları kayıtlardaki ses tonlarından da anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bir masalı anlatanın da dinleyen kadar hoş vakit geçirdiği ve eğlendiği söylenebilir. Dinleyici, bir masalı dinlerken hayal gücünü zorlar, masaldaki yerleri, olayları ve kahramanları gözünde canlandırmaya çalışır. Bunun için de masal dinleyen kişi için vakit çok hızlı geçer. Çünkü hayallere kapılınca zaman fark edilemez.

Çalışmamız içindeki Masal 2, Masal 4, Masal 7, Masal 10, Masal 13 ve Masal 14'ün iki - üç ürün oluşturabilecek kadar uzun olması, kanaatimizce anlatıların yörede daha çok hoş vakit geçirmeye yönelik olarak anlatılmalarından kaynaklanmaktadır. Yöredeki masallar, çocukları uyutma amacından çok sohbet ortamlarında eğlenme amacıyla anlatılmaktadır.

Masalın başta çocuklar olmak üzere, dinleyen ve anlatan kişinin hafızasını geliştirdiği bilinir. Yıllarca zihinlerde tutulan anlatılar, bu süreç içinde değişip gelişerek yeniden kurgulanır ve aktarılır ki, bu noktada anlatıcının üretkenliği, hayal dünyasının genişliği ortaya çıkar. Ancak yörede masal anlatma ve dinleme geleneği, diğer eğlence unsurlarının çoğalmasına bağlı olarak unutulmaya yüz tutmuştur.

Yöredeki efsanelerde, ön planda olmamakla birlikte hoş vakit geçirme amacı da kendini gösterir. Yöreye mal olmuş önemli bir efsane olan "Şahmeran Efsanesi" genellikle toplu ortamlarda hoş vakit geçirmek için anlatılan bir üründür. Ayrıca diğer efsanelerde de kahramanların, olayların ve yerlerin dinleyiciyi sıkmadığı ve olaylar geliştikçe dinleyicinin merak duygusunun arttığı görülür.

Tarsus yöresinde anlatılan halk hikayelerinde de hoş vakit geçirme, eğlenme amacı ön plandadır. Örneğin; Hikaye 4, gelinin kaynanaya "gelinlik yapması" konusunu ele alır. Dolayısıyla kadınlar arasında bu hikaye anlatıldığında, o ortamda bulunanları güldürmekte ve onlara hoş vakit geçirtmektedir. Ayrıca kırsal kesimde ve yörükler arasında sıkça anlatılan 1 ve 5 numaralı hikayelerin kahramanlarını çobanlar oluşturmaktadır. Bu durum anlatılardaki kahramanların bağlama ilişkin karakterlerden oluştuğunu ortaya koyar. Yani insanlar kendi hayatlarını anlatmaktadırlar ve bunları anlatmaktan, dinlemekten büyük zevk almaktadırlar.

Yörede türküler, bağda – bahçede çalışırken, evde dinlenirken; kısaca günlük hayatın her anında hoş vakit geçirmek için söylenir. Bundan dolayı yöre, türkü yönünden oldukça zengindir. Ancak dağ köylerindeki halk türkülerinin çoğu ağıt şeklinde olup acıklı konuları işler. Konuya bağlı olarak ezginin ağır olması nedeniyle bu türkülerde eğlenme amacı güdülmez. Türkülerin büyük bir kısmı ise ritim ve tema itibarıyla hoş vakit geçirme amacı ile söylenmektedir. Örneğin; Türkü 19 yöredeki yörukler tarafından çokça söylenmektedir. Bu türkü “Türkmen gelini”ni konu alması ve göçebe yaşamı anlatması bakımından bu insanların hoşuna gitmekte ve bu türküleri söyleyerek eğlenmektedirler. Türkü 48, kaynana – gelin anlaşmazlığının yöredeki bir yansıması olması nedeniyle, genç kızların bir araya geldiklerinde söyledikleri bir türküdür. Yine Türkü 18, gençlerin eğlenerek söyledikleri bir türküdür. Çünkü genç kızları konu alması bakımından gençler için eğlendirici yönü vardır. Ayrıca hikayeli türküler toplu ortamda hikayesi ile birlikte anlatmak ve dinlemek de insanları eğlendirmekte ve onların hoşça vakit geçirmelerini sağlamaktadır.

Manzum türler içinde maniler, insanları eğlendirmek, onlara hoşça vakit geçirtmek amacıyla söylenen yaygın folklor ürünleridir. Özellikle sevda konulu maniler genç kızlar ve kadınlar arasında sıkça söylenen ürünlerdir. Genç kızların duygularına tercümanlık eden bu maniler, onların bastırılmış duygularını kolayca ifade etmenin yanında, onları eğlendirmektedir. Geçmişte hayvan otlatırken söylenen maniler, insanların hoş vakit geçirmelerini sağlamıştır. Kadınlar sosyal konulu manilerden özellikle kaynana temini işleyen manileri söylerken ve dinlerken çokça eğlenmektedirler.

Yörenin önemli ürünlerinden olan tekerlemelerin başında masal tekerlemeleri gelmektedir. Aslında masaldaki olaylarla ilgisi bile olmayan bu tekerlemelerin amacı, dinleyiciyi asıl olaylara hazırlamak ve eğlendirmektir. Genellikle secili bir biçimde söylenen masal tekerlemeleri dinleyeni sıkımsamakta ve onun anlatıdan zevk almasını sağlamaktadır. Örneğin; “Dokuz arısı vardı bubamıñ. Çıkarken sayarım, giderken sayarım. Bir de ne göreyim; günün birinde topal arı yok yerinde. Goştum eve, çıkardım çil horozu ahırdan dışarı; bindim horoz haşarı mı haşarı. Bindim üstüne, belenden aştım sel gibi, dağlardan estim yel gibi, sürdüm gittim yiğitler atın sürer gibi...” şeklindeki tekerlemeler masalların genellikle giriş bölümünde bulunmakta ve dinleyicinin masala

olan ilgisini artırmaktadır. Masal tekerlemelerini dinleyen kişinin gülmekten kendini alamadığı görülmekte, dolayısıyla da dinleyen insana hoş vakit geçirtmektedir.

Oyun tekerlemesi ise bir oyunun başında, “oyun ebesi”ni belirlemede kullanılmaktadır. Dolayısıyla doğrudan oyuna katılan bir unsur olarak değerlendirilebilir. Örneğin; “Gambura bindim / Mekke’ye gittim / Mekke’de bir ölü var / Allah rahmet eylesin / Gö.ü sakız çiğnesin” tekerlemesi yörede çocukların sıkça başvurdukları tekerlemeler arasındadır. Oyun tekerlemelerinin aynı veya yakın seslerle oluşturulmuş olması, bu türün toplum içinde yaygınlığını da artırmaktadır. Hatta eğlendirme, güldürme ve hoş geçirtme açısından değerlendirildiğinde, söylemesi zor tekerlemeleri hatasız ve hızlıca söyleyebilmek başarı olarak kabul edilir. Bu, tabii olarak çocukların dili kullanma becerilerini de geliştirir.

Yöre insanını en çok eğlendiren, onlara hoş vakit geçirten edebi türlerden biri de bilmecelerdir. Genellikle karşılıklı sorulan bilmecelerde, hem bilmece soran hem de onu cevaplamaya çalışan kişi eğlenmektedir. Ancak bilmeceleri daha çok hafızası güçlü olanlar akıllarında tutabilmektedir. Yörede çok yaygın olan bilmeceler, kitle iletişim araçlarının yaygın olmadığı ve köy kahvelerinin bulunmadığı dönemlerde köylülerin eğlenmelerindeki en önemli ürünlerdir. Günümüzde bu işlevini kısmen kaybetmekle birlikte halk arasında yaşamaktadır. Bilmecelerin ayrıca insanı pratik zeka olarak geliştirdiğini de söylemek mümkündür.

Yörede söylenen dualarda, amaç hoş vakit geçirme olmamakla birlikte kendisi için dua edilen kişi bu olaydan hoşlanmaktadır. Örneğin bir gence, yaşlı birinin “Allah sana gara gaşlı, gara gözlü, beyaz yüzlü, doğru sözlü, ipek saçlı birini nasip etsin.” sözü gencin hoşuna gitmekte ve bu sözden etkilenmektedir. Dolayısıyla söyleyenden çok söylenenin eğlenmesini sağlamak ve kişiyi doğru davranışlarda bulunmaya sevk etmektedir.

Doğum, bütün toplumlarda olduğu gibi yörede de mutlu bir olay olarak kabul edilir. Çünkü doğum ailenin ve akrabanın sayısını artırır ve anneye benlik ve bütünlük, babaya güven, akrabaya ve soya güç kazandırır. Doğumla ilgili uygulamalarda “aş yerme, aşerme, kellik çekme” dönemleri kadınlar için eğlendirici vakitler olarak ele alınabilir. Bu dönemde kadının canının istediği bir yiyeceğin kısa zamanda temin edilmesi, onu mutlu eder. Yine hamilelikle ilgili olarak kadın için “yükü, iki canlı, başı

kel” gibi ifadelerin kullanılması, hamile kadını içten içe sevindirir, hamileliğiyle gururlandırır.

Hamile bir kadının doğacak çocuğunun cinsiyetinin tahmini için yapılan “kelle ayırma, hamile kadının oturacağı minderin altına bıçak ve makas koyma” gibi işlemler hem hamile kadını hem de o ortamda bulunan diğer kadınları eğlendirir. Ayrıca bu uygulamalar hamile kadının kendine daha çok değer verildiğini ve ilgi gösterildiğini görmesini sağlar ve onu mutlu eder.

Doğumdan sonra nazardan korunmak için kadına nazar boncuğu takılması, hediyeler verilmesi, kırk gün dikkatle korunması ve kırklama işlemi, doğum yapan kadını sevindiren, eğlendiren, mutlu eden olaylardır. Diş çıkaran çocuk için “diş bulguru” yapılması, çocuğun ilk dişinin üstten çıkması halinde çocuğun yüksek bir yerden savanın üzerine atılması, çocuğun tırnağının ilk kez kesilmesinden önce babasının cebinden para çektirilmesi hem annenin hem de komşu kadınların yaşamlarında önemli eğlence anlarıdır. Ayrıca çocuğun yerdeki bıçağa, paraya ya da kitaba yönelmesi; hoş vakit geçirtmek, gülmek için düzenlenmiş oyunlardır.

Yöredeki askere uğurlama törenlerinde, asker adayı gençler bir araya gelirler ve “tertîp” olarak eğlenirler. Ayrıca son dönemlerde “asker kınası” adı altında yapılan törenlerde de askere gidecek gencin eğlenmesi, hoş vakit geçirmesi amaçlanır. Özellikle asker adayının eline kına yakılması onu grup içinde farklı kılar ve eğlenmesini sağlar. Asker adayının, akrabaları tarafından evine davet edilmesi, gezdirilmesi, uğurlama esnasında havaya atılması, onunla ilgili çeşitli sloganlar atılması, cebine para konulması, otobüsün yolunun kesilmesi... onu sevindiren bir harekettir. Çünkü bütün bunlar, onu toplumda sayılan bir kişi olarak görmek anlamına gelmektedir.

Gerek sünnet düğünleri gerekse evlilik düğünleri insanların eğlenmesini, hoş vakit geçirmesini sağlayan önemli törenlerdir. Özellikle 1980’li yıllara kadar düğünlerde kılık değiştirerek oynanan oyunlar, yalak çıkartma oyunu, damadı, damadın herhangi bir eşyasını, bayrağı kaçırma, tavuk çalarak onu kesip yeme vb. uygulamalar, eğlenceyi artırmak için köylülerce anında düşünülüp uygulanmıştır.

Evlilikle ilgili uygulamalardan her biri insanların eğlenmelerini sağlamaktadır. Söz yüzüğü adı verilen yüzük, kıza takıldıktan sonra erkek tarafının getirdiği al yazmanın genç kızın başına örtülmesi, kızın mutlu olmasını sağlar. Yine kına geceleri gelin adayı ile birlikte tüm köylünün hoşça vakit geçirdiği, eğlendiği önemli anlardır.

Kına gecelerinde el ele tutuşan genç kızlar, kendi kendilerine kına türküsü söyleyip dönerler, alkış temposu tutup eğlenirler. Burada kaynanayı yeren türkülerin söylenmesi kızları daha da mutlu eder.

Düğünlerdeki hareketli müzikler insanların oynayarak eğlenmesini sağlamaktadır. Ayrıca atkı merasimi genç çiftlerin maddi yükünü hafiflettiği için onları daha da mutlu eder. Günümüzdeki düğünlerde görülen “gelin arabasının önünü kesme” uygulaması, ilk bakışta kız tarafının gelini kolay kolay vermek istememesi olarak düşünülse de bu işi yapanı da mutlu eder. Düğün konvoyunun dakikalarca en uygun yerde beklenmesi, konvoyun önüne çekilecek ip ile bu ipe takılacak bayrağın hazırlanması vakit gerektiren ve hoş vakit geçirten heyecanlı olaylardır. Çünkü ipi hazırlayan ve konvoyu bekleyen kişi, aynı zamanda ne kadar para alabileceğini, ipi nasıl çekeceğini hesaplar, hayal kurar. Eski düğünlerdeki cirit, yalak çıkartma ve güreş oyunları, tüfek atma yarışları ve bunlarda başarılı olunca hediye alma olgusu, insanları düğüne çeken, eğlendiren unsurlardır. Düğünlerde yemek dağıtılması da özellikle fakirleri ve çocukları sevindiren eylemlerdir.

Yörede görülen sosyal birliktelikler incelendiğinde, bunların da çoğu zaman grup üyelerini eğlendirdiği ortaya çıkar. İmece, anlaşabilen kişilerin bir araya gelmesiyle yapılır. İmece yapılırken, çalışanlar yorulduklarının çok zaman farkına bile varmazlar. Çünkü işler güldürücü fıkralar, hikayeler anlatılarak istekle yapılır.

Tedavi ve sağaltma yöntemlerinin bazıları, uygulanmaları sırasında hastayı güldürebilmektedir. Herhangi bir hastalığın ocağı olabilmek için daha önce ocak olan birinin elinden un, tuz yalamak, ağzına tükürtmek kişiyi güldürmektedir. Ayrıca ocaklara giden kişiler genellikle “Bir de bunu deneyelim, bunu denemekle bir şey olmaz.” düşüncesiyle gittikleri ocaklarda, tedavi yöntemine bağlı olarak gülebilmektedirler. Temriye ocağının kişinin vücudundaki yaraya tükürmesi, dabaz ocağının erkek hastaya “n’olmuş bu geline” demesi vb. durumlar hastayı çoğunlukla güldürmekte ve o anda eğlendirmektedir.

Halk hekimliğindeki bazı tedavi biçimleri de hastanın kendi kendine gülmesine neden olmaktadır. Örneğin; gözünde arpacık olan birinin tavuğun veya köpeğin su içtiği tasta yüzünü yıkaması veya gözüne tavuk pisliği sürmesi, mayasıl hastası olan birinin kiremidin üzerine püse koyarak oturması, kişinin o anda kendi kendine gülmesine yol açabilmektedir.

Tarsus yöresi dağ köylerindeki ziyafetlerin en önemli yemeği olan dövme pilavının hazırlanması, pilavlık buğdayın dövülmesi genellikle imece usulü ile yapılır. Bir anda hayırlı bir iş için imeceye katılmak, buğday dövme, dibeğe tokmağı vurma sırasında eğlendirici konuşmalar yapmak, özellikle gençleri bu işe çeker. O ortamda bulunañlar, dövme hazırlanırken imeceye katılan bekarlara; “evlen de dövme pilavını yiyelim” sözüyle takılırlar. Böylece gençler için heyecanlı sözler konuşulmasına zemin hazırlanır.

Yöredeki inanışların bir bölümü, çocuklar başta olmak üzere halkı eğlendirme, insanlara hoş vakit geçirtme özelliğine sahiptir. Yağmurdan sonra gökkuşağı gören kişi, psikolojik olarak rahatlarken aynı zamanda renkler sahiplenir. Gökkuşağını ilk gören kişi istediğı rengi alır. Ondan sonra görenler de görme sırasına göre diğere renklere sahip olmaya çalışır. Bu arada, gökkuşağının altından geçmenin cinsiyet değışmesine sebep olacağı inancı da çocukların farklı hayaller kurmasını ve bu hayallerle kısa bir süre de olsa eğlenmelerine zemin hazırlar. Ay tutulmalarında silahın içinde bulunan mermilerin havaya ateşlenmesi, o an ayın acı çektiğine inanılarak onun acısını azaltmak için tenekeler çalınması, inanışın insanları çeken komik, eğlendirici yönünü oluşturur. Silah atımından sonra, ayın önündeki bulutların gitmeye başlaması, silah atanı oldukça mutlu eder. Evlenen kişi için düğününde yağmur veya kar yağması da eğlence kaynağıdır. Ayrıca kurak mevsimlerde yağmurun yağması için kuma olanlardan birinin üzerine su dökülmesi veya dolunun durması için bir çocuğun elbisesinin altından göğsüne doğru dolu atması da insanların aynı zamanda eğlenmesini sağlamaktadır.

Yörede kurak mevsimlerde yağmur yağması için “dodi dodi” adı verilen uygulama yapılmaktadır. Bu uygulamada üzerine muşambadan elbise giyen ve boğazına çan takılan kişiye “deve” adı verilmektedir. Köydeki evler ayrı ayrı dolaşarak yiyecek toplanmaktadır. Burada deve olan kişinin giyimi ve davranışları, orada onunla birlikte köyü dolaşan gençlerin eğlenmesine yol açmaktadır. Bununla birlikte dere kenarında özellikle gençlerin toplanarak bu yiyecekleri pişirip yemeleri onların hoşça vakit geçirmelerini sağlamaktadır. Bu uygulama kanaatimizce tarım ve hayvancılığa dayalı eski Türk toplumundaki mevsimlik oyunların kalıntısıdır. Bereket, bolluk amacıyla sergilenen “saya gezme” oyunu gibi.

Ağaç ve bitki kültü ile inanışlar içinde meyve vermeyen bir ağaca ramazan ayı içinde hamile bir kadının taş bağlaması, bostanların ürün vermediğinde çok çocuğa

sahip olan bir kadının şalvarını bostanın üzerinde sürmesi, bu uygulamaları yapan ve görenleri güldürebilmektedir. Yine doğum yapması istenmeyen kedi veya köpeğin sayacağı altından geçirilmesi, koç katımı esnasında koçların üzerine çocukların bindirilmesi gibi uygulamalar insanların hoş vakit geçirmelerini ve eğlenmelerini sağlamaktadır.

Sürekli aynı cins çocuk doğuran kadınların karşılıklı uçkur değiştirmeleri, bir kişinin üzerinde dikiş yapılırken elbisesi dikilen kişinin ağzına çöp alması veya elbisenin yakasını ısırması kişiyi aynı zamanda eğlendirmektedir. Bebeğin tuzlanması sırasında, ağzına da bir miktar tuz atılması ve böylece geveze olmasının engellenmesi, yine bebeğin bal veya pekmez ile sarılması, bu işlemi yapanları güldüren bir uygulamadır. Aslında tuzlama olayı, sadece çocuğun sağlıklı olması için yapılırken, ağız ile çok konuşmak arasında bağ kurulmuş; böylece tuz ile çocuğun az konuşması sağlanmıştır. Bebeğin aile fertlerinden ilk önce adını söylediği kişinin günahlarının hafiflemesi inancı, o kişinin bebekle daha fazla ilgilenmesini sağlayan eğlendirici bir uğraştır. Yürürken dengesi bozulup sık sık düşen bebeklerin kösteğinin kesilmesi eğlendirici, hoş vakit geçirten tedavi yöntemidir. Gelinin kız evinden ayrılırken, ayakkabısının altına genç kızların isimlerini yazması ve bir ismin kaybolması ile birlikte o kişinin evleneceğine inanılması, düğün günü genç kızlar arasında güzel bir rekabete yol açan ve onları eğlendiren uygulamalardır.

Tarsus yöresi dağ köylerinde, folklorun eğlendirme, hoş vakit geçirme işlevi bir çok folklor ürününde kendini gösterir. Gelenek ve görenekler incelendiğinde, insanların gülmeleri, eğlenmeleri, hoş vakit geçirmelerinin sağlanmaya çalışıldığı görülecektir. Ancak bu işlev bazı uygulamalarda sadece bir görüntü, işaret şeklinde kalmakta, başka bir işlev baskın olarak ön plana çıkmaktadır.

2. 2. 2. Değerlere, toplum kurumlarına ve törelere destek verme

Folklor ürünü, uzun yılların birikimleri sonucu meydana gelir ve içinde bulunduğu toplumun diğer toplumlardan ayrılmasında etkili olur. Gelenekler ve sözlü ürünler, bir bütün olarak toplumun değerlerine, törelere ve dolayısıyla yazılı olmayan toplumsal kurumlara destek verir. Toplum içindeki davranışlarımızı belirlememizde etkili olan bu kurumlar, zaten folklor ürünleri sayesinde ayakta kalır. Toplumumuzda,

hemen her hareketin belli bir yapılaş amacı, yapılma tarzı ve hepsinden de önemlisi sözü edilen davranışın doğruluğunu – uygulanışını denetleyen bir toplumsal kurum vardır. Günlük hayatta herhangi bir davranış önceki durumundan farklı bir şekilde yapıldığı zaman, sözü edilen toplumsal kurumların, yazılı olmayan kurallarından geçer. Toplumsal kurumların dışına çıkan, farklı bir davranış yapan kişi bu hareketinden dolayı dışlanabilir. Folklor ürünlerinde işlenen konular içinde toplum yaşantısını destekleyen kurallar, dinleyen ve izleyene aktarılır. Böylece folklor ürünü değerlere, törelere destek vermiş ve onları pekiştirmiş olur.

Anlatı türleri içinde geçen bazı olaylar, kahramanlar ve kahramanların olaylar karşısındaki tavır ve davranışları dinleyiciye aktarılırken, dolaylı olarak dinleyiciye toplum tarafından kabul edilmiş bazı doğrular ve kurallar da öğretilmiş olmaktadır. Bu durum masal başta olmak üzere yöredeki tüm anlatılarda kendini göstermektedir. Örneğin Masal 1’de; insanları yoksul olduğu için hakir görmemek gerektiği, varlıklı olan birinin de zamanla fakir düşebileceği konusu işlenmektedir. Aynı zamanda, kıskançlık olgusunun her zaman insana zarar getireceği; ancak bir şeyi başarmak için azimli ve kararlı olmanın şart olduğu vurgulanmaktadır. Dolayısıyla bu masalı dinleyenler, insanları hor görmenin, kıskançlığın kötü bir duygu olduğunu, başarmanın ilk şartının ise azim ve kararlılık olduğunu anlayacak ve masalda verilmek istenen mesajı alacaktır. Dinleyici buradan hareketle Türk toplumunun değer yargılarını, toplumun kurallarını, yani toplumun kültürel yapısını kavrayacaktır.

Yöredeki masalların birçoğunda tema olarak “insanlara zulüm eden kişilerin bu davranışlarının bedelini, zaman geldiğinde ödeyeceği ve insanları küçümsemenin kötü bir davranış olduğu” işlenmektedir. Masal 2’de maddi güce sahip kişinin her şeyi elde edemeyeceği ve çok konuşmanın insanın başını zora sokacağına işaret edilmektedir. Masal 3’te aile büyüklerinin sözünün dinlenmesi gerektiği; aksi taktirde kötü sonuçlarla karşılaşılacağı ve herkese güvenilmemesi gerektiği vurgulanmıştır. Masal 4’te yardımsever olmanın ve hayvanlara sevgiyle yaklaşmanın insanlara büyük yararlar sağladığı belirtilmiştir. Ayrıca zalim, kötü niyetli insanların bir gün mutlaka cezalarını çekeceği vurgulanmıştır. Masal 5’te boş hayaller peşinde koşmanın insana bir yarar getirmeyeceği ve nasihate kulak vermenin iyi bir davranış olduğu dile getirilmiştir. Masal 7 ve 13’te istekli ve sabırlı olan kişinin zamanla amacına ulaşabileceği konusu ele alınmıştır. Masal 8’de insanları hor görmenin kötü bir davranış olduğu bariz olarak

ele alınmaktadır. Masal 10'da fazla kadercî olmanın insanı kötü durumlara düşürdüğü ve insanlara her zaman doğrudan güvenilmemesi üzerinde durulmuş; aynı masalın sonuç bölümünde ise insanlara yardım etmenin karşılığının zamanla alınacağı ve elde bulunanlarla yetinmenin önemi vurgulanmıştır. Bu anlatılarda işlenen konuların hepsi toplumumuz tarafından kabul görmüş değer yargılarını, toplum kurallarını vurgulamaktadır. Dolayısıyla masallarda işlenen konular ve yer yer üzerinde vurgu yapılan motifler sosyo – kültürel yapımızda bulunan unsurları dinleyiciye hatırlatmakta ve değerlerimizi desteklemektedir.

Tarsus yöresi dağ köylerindeki masallarda, toplumsal kurallar, toplumun değer yargıları doğrudan öğüt verme yerine; “Kızım sana söylüyorum, gelinim sen anla.” şeklinde dolaylı olarak iletilir. Masallarda verilen mesajlar toplumun değerlerini, töreleri yansıttığı için toplum kurallarına destek de vermiş olmaktadır.

Toplumun değerlerini, hayat felsefesini, olaylara ve çevresindeki varlıklara yaklaşımını, en iyi aktaran türler içinde efsaneler önemli bir yer tutmaktadır. Efsane 1'de “insanların çiğ süt emmiş oldukları”, dolayısıyla her zaman kötü davranışlarda bulunabilecekleri; bunun için de her zaman herkese güvenilmemesi, dikkatli davranılması olgusu üzerinde durulmuş ve bu durum hayvanların ağzından söylenmiştir. Burada toplumumuzun önemli değerlerinden olan yalan söylememe, verilen sözde durma konusu ele alınmış ve bu değerleri uygulamayan kişilerin zarar göreceği vurgulanmıştır. Ayrıca efsanede, insanların sözünde durmamış olması, onların kendi sonlarını hazırlamalarına neden olacaktır. Buna bağlı olarak Tarsus'un sonunun yılanlardan, Adana'nın yelden ve Mersin'in selden olacağı dile getirilmiştir. Aynı tema üzerine kurulan Efsane 5'te yılanlara zarar vermedikçe, insanları sokmadıkları, bunun nedeninin ise Hz. Hızır'ın yılanlara karşı şefkatle ve sadakatla davranmış olması gösterilmektedir.

Efsane 2'de yarasada tüy olmamasının ve gündüz ortaya çıkmamasının sebebi Süleyman peygambere tüyünü vermemiş olmasına, baykuşun kafasının arka kısmının yassı olmasının nedeni ise Hz. Süleyman'ın onun kafasını sıvazlamış olmasına bağlanmıştır. Bu efsanede vurgulanan en önemli konulardan biri de dünyada kadın sayısının fazla olması ve bunun sebebinin de “kadının sözüyle iş yapan erkeğin, erkekten sayılmaması” durumudur. Yörede erkeklerin, kadınlara göre ön plana çıkması durumu, efsanede Hz. Süleyman'a da onaylatılmıştır. Dolayısıyla efsaneyi dinleyen

kişiyi kadının sözüyle iş yapılmaması, erkeğin her zaman kendi aklıyla hareket etmesi gerektiği mesajı verilmektedir. Yörede kadınların aile içinde, ikinci planda söz sahibi olması durumu, bu yolla açıkça dinleyiciye aktarılmaktadır. Buradaki kadının ikinci plana atılması eski Türk toplumundaki yapıya ters düşmektedir ve kanaatimizce Orta Doğu toplumlarındaki ataerkil aile yapısının tesiriyle, sosyal yapıya olduğu gibi anlatımlara da tesir etmiştir.

Efsane 3'te bir işe Allah'ın adıyla başlanması gerektiği; yoksa o işe şeytanın karışacağı ve işin sonunun iyi olmayacağı vurgulanmıştır. Efsane 6'da ise herkesin kadere, kismete boyun eğmesi gerektiği; çünkü insanın kaderinde ne yazılmışsa gelecekte onu yaşayacağı konusu işlenmiştir. Efsanede kişinin kaderini bozabileceğini iddia eden anka kuşu ne kadar çok uğraşmışsa da bu emeline ulaşamamıştır. Ayrıca anka kuşunun neslinin az olması ve yere konamamasının sebebi de Hz. Ali'nin bedduasını almış olmasına bağlanmaktadır. Burada Hz. Ali'ye karşı gelen, onun fikirlerini kabul etmeyen kişinin bir şekilde cezalandırılacağı fikri ön plana çıkmaktadır. Yöredeki efsanelerde, toplumsal değerlerle birlikte dini motifler de anlatıdaki değişik mesajlarla dinleyiciye aktarılmaya çalışılmıştır.

Halk hikayeleri değerlere, törelere ve toplum kurallarına destek veren önemli ürünlerdir. Yörede derlenen 1 ve 5 numaralı hikayeler çoban hayatını ele almaktadır. Hikaye 1'de bir çobanda bulunması gereken özellikler ve bir kimsenin, işini yaptığı kişiye sadakatle bağlı olması konusunu vurgulamaktadır. Hikaye 2'de cinayetin toplumsal değerlere ve töreye aykırı olması olağanüstü bir durum içinde verilmiştir. Ayrıca sevginin, "kara sevda"nın büyük bir tutku olduğu konusu vurgulanmıştır. Hikaye 3'te müslüman birinin bir düşmanla evlenmesinin mümkün olmadığı, evlense bile kötü sonuçlara yol açacağı anlatılmıştır. Ayrıca Türklerin birbirine olan bağlılığı, yardım severliği bu hikayede işlenmiştir.

Hikaye 4 yörenin toplumsal değerlerini yansıtmaya açısından oldukça önemlidir. Yörede 1970-1980'li yıllara kadar kaynanaya ve kayınbabaya "gelinlik yapmak" yani onların yanında konuşmama söz konusudur. Türk toplumunun önemli bir değeri olan anne babaya saygılı olma, bu hikayede nükteli bir biçimde verilmiştir. Ayrıca aile yapısı ve ailede gelinin nasıl davranması gerektiği de ele alınmıştır.

Atasözleri toplumsal değerlerimize ve kurumlara, törelere destek veren önemli türlerdendir. Hemen hepsi insanlara doğru yolu gösteren, iyiyi öğütleyen bu

anlatılır, günlük hayatımızda sıkça karşımıza çıkar. Tüm özellikleriyle de değerlerimizi yansıtırlar ve törelerimize doğrudan destek verirler, Örneğin “Anasına bak kızını al, kıyısına bak bezini al.” ve “Alma or.spunun kızını, o da sürer anasının izini.” sözleriyle evlilikte eş olarak alınacak kızın aile yapısının ve çevresinin iyi tanınması gerektiği vurgulanır. Yörede gelin olarak alınacak kızın akrabalık bağı bulunan veya tanıdık bir çevreden olmasına dikkat edilir. Buna bağlı olarak gelin olarak alınacak kızın ailesinin iyi tanınması “Dibini görmediğin tasta su içme.” ve “Dibini görmediğin kuyuya taş atma.” sözleriyle ifade edilir. “Sel önünden tarla alan sele alıverir, elli yaşından sonra kız alan ele alıverir.” ve “Genç avrat alma el için, yüksek yere harman kurma yel için” sözlerinde erkeğin genç yaşta evlenmesi gerektiği ve yaşıtı olan biriyle yuva kurması vurgulanır. Ayrıca kadının aile içindeki yeri ve nasıl davranması gerektiği “Elinin hamuruyla erkeğin işine karışma.” ve “Atın iyisi üzengi vurduramaz, kadının iyisi kendine söz söyletmez.” sözleriyle ifade edilir.

“Ağır taşı ne yel alır ne sel!” sözüyle değerlerimiz arasında olan gerçekçi, ayağı yere basan bir kişi olmanın önemi anlatılır ve öğütlenir. Birlik içinde olmak, işleri beraberce yapmak; dolayısıyla toplumumuzun temel değerlerinden olan dayanışma “Gardaş gardaşı bıçaklamış, dönmüş gucaklamış.” sözüyle belirtilir. Emanet alınan bir eşyanın zamanında ve sağlam olarak teslim edilmesi; “Emanete hıyanet olmaz.” ve “Emanetin gusgunu kırık olur.” sözleriyle yeni nesillere aktarılarak onların bu konularda dikkatli olmaları istenir. Atasözlerimizden olan “Güccük gücüküğünü, büyük büyüklüğünü bilmeli.” sözü büyüklerle küçüklerin ilişkilerini değerlendirir. Anne ve babanın çocukların davranış kazanmalarında onlara iyi örnek olmaları gerektiği; “Oğlan bubasından öğrenir sofraya yazmayı; kız anasından öğrenir komşu gezmeyi.” sözüyle vurgulanır. Misafirlige gidiş adabı ve misafirlikte nasıl davranılacağı “Davetsiz yere simitçi ile datlıcı gider.” ve “Misafir umduğunu değil bulduğunu yer.” atasözleriyle dile getirilir. “Ağustostan sonra ekilen darıdan, gün gördükten sonra oğul çıkaran arıdan, kocasından sonra yataktan kalkan garıdan, haram kazanılan paradan insanlara fayda gelmez.” sözünde arıcılık ve çiftçilikle ilgili bilgiler verilmekle birlikte, kadının aile içinde nasıl olması gerektiği kendilerine toplumun bir kuralı olarak verilir. Ayrıca haram yemenin insana fayda vermeyeceği vurgulanmıştır.

Atasözleri toplum değerlerini, töreleri ve toplumsal kuralları en belirgin bir şekilde destekleyip belirten sözlerdir. Az sözle çok şey anlatılan bu sözlerin birçoğunda,

toplumun geleneksel yaşantısı belirtilir ve böylece o toplumun fertlerinin hareket alanları çizilir.

Dua ya da beddua etmek, toplumsal kurumları destekleyen önemli kültürel ürünler arasındadır. Çünkü toplum kurallarına uyan ve hareketleriyle toplumun gözünde iyi izler bırakan kişiler, toplumda istedikleri işi yapabilen, toplumlarını yönlendirebilen güven kazanmış kimselerdir.

Yöreden derlenen toplumsal konulu maniler toplumun değerlerine, törelere destek veren ürünlerdir. Genellikle yöresel özellikleri, kız alıp vermede dikkat edilecek hususlar ve kaynana – gelin ilişkisini ele alan bu manilerde gelecek kuşağa bazı toplumsal değerler aktarılmaktadır. Yörede kız aranmaya yakın akrabalarından başlanır. Akrabalardan kız alıp verme toplumun genel kurallarından biridir. Hatta uzaktan kız alan ve uzağa kız veren aileler köylerde yadırganmaktadır. Akraba veya köyün dışından bir aileye giden kızın kına gecesinde söylenen; “Yok muydu, yok muydu? / Baba kızını çok muydu? / Kör olası emmeleri / Heç oğlunu yok muydu?”, “Ana kızını çok muydu? / Bir kız sana yük müydü? / Şu evimizi içinde / Heç menendiği (dengin) yok muydu?”... gibi türküler bu durumu ifade etmektedir. Ayrıca yöredeki dağ köylüleri, ova köylerinde bulunan alevi Araplar ve Doğu Anadolu Bölgesi’nden göç yoluyla yöreye yerleşen halk ile kız alıp verme konusunda oldukça titiz davranmaktadır. Bu durum, “Yağmur yağar iplere / Su doldurun küplere / Allah bizi yazmasın / Kel kafalı Kürtlere” ve “Adana’nın uşağı / Yandan bağlar kuşağı / Yedi sene dul kalsam / Almam Arap uşağı” gibi manilerde kendini göstermektedir.

Toplumsal kurumlara, törelere destek veren önemli olaylardan biri de doğumdur. Yeni evlenen bir çiftin bir an önce çocuklarının olması beklenir. Aksi takdirde başta kaynana olmak üzere eşler üzerinde çevrenin yoğun baskısı olmaktadır. Hatta çiftlerin çocuğu olmadığı durumlarda kadına; “kunnamaz katır, kasnak, meyvesiz ağaç” ve erkeğe “dölsüz, tohumuz” gibi küçük düşürücü ifadeler kullanılır ki bu durum çiftlerin bir an önce çocuk sahibi olmaları için değişik yollara başvurmalarına neden olur.

Yörede erkek çocuk doğuran kadın ile erkek çocuk yetiştiren baba öne çıkar. Buna bağlı olarak da erkek evlat sahibi olmak, kız evlat sahibi olmaya göre daha çok arzulandır. Çünkü; erkek evlat soyun devamını sağlar ve baba ocağının tütmesini sağlar. Buna bağlı olarak yörede sürekli kız çocuğu olan kadınlar, daima erkek çocuğu olan kadınlar ile “uçkur değişimi” yaparlar. Yöre kültüründe önemli bir unsur olan erkeği

öne çıkarma, folklorik bir şekilde dağ köylerindeki düğünlerde de kendini göstererek ataerkil aile kurumuna destek verir. Düğün hazırlıkları sırasında yapılan döşegin üzerine, döşek yapma işi bitince bir erkek çocuk yuvarlanması; düğün sonrasında gelin eve girerken kucığına erkek çocuğunun verilmesi, gelinin yatağına önce erkek çocuğun yatırılması bu töreye destek vermektedir. Yine yörede bir çocuk yaramazlık yaptığında eğer erkek çocuksa “olsun erkek adam her şeyi yapabilir” denilerek yöre kültüründe erkeğin ve dolayısıyla da erkek çocuğun önemi ifade edilir. Ayrıca yöredeki birtakım uygulamalar, yeni doğan bir kız ve erkek çocuğun ileriki yaşamında yapacakları işleri belirlemeye yöneliktir. Örneğin; bir erkek çocuğun göbeğinin kesildikten sonra, okuması için kitabın içine konması, hayvancılıkla uğraşması için hayvanın boynuzuna takılması, iyi odun taşınması için katırın semerine bağlanması veya odunluğa atılması; kız çocuğunun göbeğinin ise iyi dikiş yapması için dikiş makinesine bağlanması, bohçaya konması, süpürgeye bağlanması kadın ile erkek arasındaki iş bölümünü doğumdan hemen sonra belirlemektedir.

Değerlerimiz içinde yer alan, yapılan bir iyiliğin veya yardımın karşılıksız bırakılmaması, doğum yaptıran ebeye bir bohça hazırlanarak içine sabun, şalvarlık, kına vb. ihtiyaçlar konarak verilmesinde kendini gösterir. Yeni doğan bir çocuğa iki – üç gün içinde isim verilmesi de toplumsal değerlerimizden birini yansıtır. Özellikle çocuğa ninesi, dedesi veya birinci dereceden akraba olanların isimlerinin verilmesi törelerimizi desteklemektedir. Çünkü; yörede çocuğa ninesinin veya dedesinin isminin verilmemiş olması aile içinde dargınlıklara yol açmaktadır.

Aileler, çocuklarının ileriki yaşlarında toplum tarafından dışlanacak davranışlarda bulunmamasını isterler. Bunun içinde bir çocuğun kırkı çıkıncaya kadar ilk bezi halının veya çulun altında saklanır. Bunun yanında çocuğun tırnağı ilk kez kesilmeden önce babasının cebinden para çektirilir. Böylece çocuğun ileriki yaşamında ahlaksız olması ve hırsızlık gibi toplumca hoş karşılanmayan davranışlarda bulunması önlenmeye çalışılır. İleriki yaşlarda beklenen toplumsal bir değer olan bebeklik dönemlerinde bir inanç olarak verilmeye çalışılması toplumsal değerlere verilen desteğin önemini gösterir.

Yörede gelin, baba evinden çıkmak üzere iken “kuşak merasimi” adı verilen tören yapılır. Burada gelinin babası, onun beline kırmızı, yeşil, mavi vb. değişik renklerde kuşak bağlar. Bu kuşağa “gayret kuşağı” adı da verilmektedir. Evlilik,

özellikle kadınlar açısından sabırlı, gayretli olmayı gerektiren bir kurumdur. Kadınların köylerde hem tarlada, bağda – bahçede çalışması hem de ev işlerini yapması evlendikten sonra onların görev ve sorumluluklarını daha da artırmaktadır. Bu kadar işe ve sorumluluğa rağmen onların mutlu olabilmesi için sabırlı ve itaatkar olmaları gerekmektedir. Bu nedenle geline bağlanan bu kuşak, ona bunu hatırlatmaktadır. Ayrıca, gelin olan bir kızın beline bağlanan al kuşak, onun toplum içinde gurur kaynağıdır. Çünkü bu kuşak, evlenen kızın namusunu temsil eder ve onun bakire olduğunu gösterir. Gelin olarak alınan bir kızın bakireliği hayati öneme sahiptir. Bu kuşağın toplum önünde baba tarafından kıza bağlanmasıyla, kızın bakire olduğu baba tarafından onaylanmaktadır. Dolayısıyla bu kuşağın bele bağlanmasıyla toplumda önemli değerler olan bakirelik ve sabırlı olmak desteklenmektedir. Yine bakirelikle ilgili olarak düğünden bir gün sonra gelinin evinde kadınlar tarafından yapılan “duvak açma” merasimi de oldukça önemlidir. Bu merasimde gelinin bakire olduğu sonucu kadınlara duyurulur. Bu uygulamalarla namus kavramı için önemli bir ölçüt olan bakire olmak ve gerdek gecesi kız çıkmak, toplumca desteklenmektedir. Eğitim seviyesinin yükselmesi ve anlaşarak evlenmenin artmasıyla birlikte “duvak açma” gibi uygulamalar da eski işlevini kaybetmeye başlamıştır.

İnsanlarla iyi geçinme, tatlı dilli olma toplumumuzca değer verilen niteliklerdir. Bu nedenle kaynana evine gelen gelin, kapıdan girerken kaynananın kolunun altından geçer ve geline yağ ile bal sürülmüş yaprak verilerek gelinin kapıya bunu yapıştırması istenir. Aynı şekilde gelin evden içeri girince kaynana, kına gecesinden kalan kelle şekerinden şerbet yaparak geline ve damada içirir. Kaynana ve kayınbaba gelinin onlarla konuşması için geline “söyletmelik” adı verilen bir para veya mal verir. Eve gelin gelen birine, ilk önce geleneklerle bunların hatırlatılması, yörede bu değerlere verilen önemi gösterir. Böylece bu değerler de yapılan uygulamalarla desteklenmektedir.

Toplumun temel değerlerinden biri olan yardımlaşma, dayanışma olgusu gerek düğün gerek ölüm gerekse diğer birçok olayda kendini gösterir. Örneğin; düğünlerde gelinin ikamet edeceği eve ineceği zaman kaynana veya kayınbaba tarafından “indirmelik” adıyla verilen para veya mal yeni çiftlerin kısa zamanda ekonomik açıdan rahatlamasını sağlayacaktır. Yine “atkı veya kırkım” adı verilen törenlerde yeni çiftler için toplanan para ve hediyeler de aynı amaca yöneliktir. Ölüm olaylarında mezarın

karşılık beklenmeksizin kazılması, cenaze evine değişik yiyecek ve içeceklerle gelinmesi, sünnet törenlerinde çocuğa para takılması ve değişik hediyeler verilmesi, askere gidecek gencin cebine para sokulması, imece yaparak çalışma, toplumumuzun temel değerlerinden olan yardımlaşma olgusunu desteklemektedir. Ayrıca köylerde birbirine yakın olan aileler, peynir, yağ gibi kışlık yiyecekleri yapma döneminde birbirlerinden sıra ile süt alırlar. “Keşşik” adı verilen bu uygulama da dayanışmanın bariz örneklerinden biridir.

Acıların paylaşılması, Türk toplumundaki önemli değerlerdendir. Ölüm olaylarında kırk gün boyunca cenaze evi sürekli ziyaret edilir. Yine misafirlerle ev sahiplerinden çok komşular ilgilenir. Cenazenin mezarlığa götürülmesi, defnedilmesi de yine komşuların uğraşlarıyla yapılır. “Ev alma, komşu al.” atasözünün önemi böyle günlerde daha iyi anlaşılmaktadır. “Komşuluk” değeri, gerek doğum gerek düğün gerekse ölüm olaylarında belirgin olarak kendini gösterir.

Geleneklerimizdeki “Tanrı misafiri” anlayışını, Tarsus dağ köylerinde yabancıya gösterilen yakın ilgi ve saygıda bulabiliriz. Dağ köylerinde, bir yabancı tereddüt edilmeden eve davet edilmekte, en iyi şekilde ağırlanmaya çalışılmakta ve gerekli yardımın yapılmasına özen gösterilmektedir. Misafiri en iyi şekilde ağırlama, toplumsal bir değer olarak geleneklerimizde karşımıza çıkar. Yörede, misafirlerle yakından ilgilenme ve ikramda bulunma bu değerimizi destekleyici niteliktedir. Ancak dağ köylerinden, güneye -şehir merkezine yakın yerlere- doğru inildikçe misafir ağırlama ile ilgili uygulamaların kaybolmaya başlamış olması, bu toplumsal değerın şehirleşme ile birlikte çözülmeye başladığını gösterir.

Anne ve baba başta olmak üzere büyüklere karşı saygılı olmak, Türk toplumundaki önemli değerlerdendir. Yörede, büyüklerin olduğu ortamlarda oturuş tarzından konuşmalara kadar, hal ve hareketlere dikkat edilmelidir. Küfürlü, saygısız konuşmak, büyüklerin yanında ayak uzatarak oturmak veya yatmak hoş karşılanmamakta olup, folklorun bir parçası olarak değerleri destekler.

Temiz olmak, önemli bir toplumsal kuraldır. Yörede “keşşik” adı verilen uygulamada temiz olan kadınlar gruba alınır. Bu nedenle kadınlar hem evlerini hem de kendilerini her zaman temiz tutmaya çalışırlar. Başkalarının hakkına saygılı olma değeri, keşşik tutma uygulamasıyla desteklenir. Aynı biçimde hakların yanında görev ve

sorumlulukların da toplumsal bir değer olarak kişi tarafından kabul edildiğinden sırası gelenler hayvan otlatmaya gider.

Yöredeki dağ köylerinde, lakap takma geleneği etkili bir şekilde karşımıza çıkar. Lakaplar, kişinin fiziki durumuna, mesleğine, belirgin bir davranışına, sülalesine bağlı olarak uydurulmuştur. Dağ köylerinin hemen hepsinde insanlar, nüfusa kaydedilen asıl isimlerinden çok lakaplarıyla tanınmaktadır. Dolayısıyla toplumca hareketlerine ve karakterine bakılarak takılan lakapların olumlu olması kişinin elindedir. Bu nedenle toplum içinde kulağa hoş gelen lakaplarla tanınmak, güvenilir ve kendisine değer verilen bir kişi olunmak isteniyorsa, toplumun kurallarına uyulmalıdır. Lakap takmak; toplum kurallarına, törelere destek vermekte ve kişiyi buna zorlamaktadır.

Tedavi ve sağaltma yöntemleri ve halk mutfağıyla ilgili bilgiler, genellikle bu konularda tecrübeli kişilerin diğer insanlara ders vermesi şeklinde karşımıza çıkar. Toplumumuzda, yaşça büyük olan tecrübeli kişilerin sözleri dinlenir ve onlara saygı gösterilir. Büyüklere saygı gösterme ve büyük sözü dinleme olgusu, bu kişilerin sözlerinin zamanı gelince günlük hayatta tek tek gerçekleşmesiyle pekiştirilir. Büyüklere saygı duymakla toplumumuzdaki yerimiz artarken onların tecrübelerinden yararlanmamız da bize çeşitli konularda fayda sağlar.

Yörede tabiatla ilgili olarak düğününde hafif ve bereketli yağmur yağın çift için, tencere dibini çok sıyırdığına inanılır. Bu inanış, yemek tabağında artık yemek bırakmama şeklindedir. Aslında burada İslamiyet ile birlikte oluşan dini inanış olarak “israfın haram olması”, “yemek tabağını sünnetlemek” eylemi, töre haline getirilmiş olup yağmurun güzel yağmasıyla da bu töre desteklenmektedir. İsraf etmenin kötü bir davranış olduğu anlayışını destekleyen başka uygulamalar da vardır. Sayacağıın üzerinin boş bırakıldığında şeytanın yemek pişireceği ve evin nasibinin azalacağı inancı bunlardan biridir.

Yörede, iki kardeş olduklarına inanılan siyah yılanlar öldürülmemeye çalışılır. Aksi halde kardeşinin, öldüreni bularak zarar vereceğine inanılır. Bu inanışta, hayvanlar arasında bile kardeşliğin önemi, kardeş öcünün alınması gereği mesaj olarak verilir. Yine örümceğin yuvasının bozulması iyi karşılanmaz. Burada da hayvanlara zarar vermemek gerektiği belirtilir.

İnsanın dudacağının uçuklaması ve dilde çıkan küçük kızartı veya yaralar, insanı oldukça rahatsız eder. Dildeki bu yara “dilde hak bitmesi” olarak tanımlanır ve bunun

sebebinin bir kişinin hakkının yenmiş olmasına bağlanır. Hak yiyen kişinin dilinde hak bitmesi, kişileri başkalarının hakkına karşı daha saygılı olmaya yönlendirir.

Perşembeyi cumaya bağlayan gecenin, dinen kutsal sayılmasıyla ilgili olarak, dağ köylerinde bu geceye “ağır akşamı” denilir. Bu gecede çocuklara sakız çiğnetilmez, ölümlerin ruhunun eve geleceğine inanılarak tütsü yapılır ya da ateşin üzerine bir miktar tereyağı atılarak kokması sağlanır. Bu uygulamalarla dinden kaynaklanan kutsallık, inançlarla desteklenmiş ve bu geceye saygı duyulmasını sağlanmıştır. Cenazenin kefeninin buhurlanması, bazı köylerde cenazenin bulunduğu oda da buhur yakılması, ölüm olayıyla ilgili olarak buhura kutsiyet yükler. Perşembe akşamları, ateşe yağ atılarak veya bir kabın içinde buhur yakılması da bu gecenin kutsiyetini pekiştirir. Cuma ve arefe günleri sofraya çırpılmaz, kül boşaltılmaz, ekmek yapılmaz, ev süpürülmez ve göçülmez. Özellikle cuma günü kişi evini temiz tutmalı ve uzaktan gelenleri misafir etmelidir. Misafire karşı gösterilen hürmet cuma günü daha da artar.

İslamiyetin kabulüyle birlikte “günah” kavramı toplumumuzun davranışlarının şekillenmesinde etkili olmuştur. Yöredeki bir takım uygulamalar bu unsuru desteklemektedir. Örneğin; ekmek ufağının üzerine basıldığında şeytan çarpar denmesi ya da harman yerinde ekin savrulurken harmanın içinden geçmenin günah olduğunun söylenmesi toplumun davranış biçimlerini doğrudan etkilemektedir. Çevreyi, insanları rahatsız etmeme önemli bir değerdir. Geceleri ıslık çalınarak çevreyi rahatsız etmeyi önlemek için, geceleyin ıslık çalındığında “Şeytan çağrılıyor.” denilmektedir.

Yemek yeme sırasında ağızındaki lokmayı çiğnemekte olan kişi konuşmamalıdır. Yemeğin sağlıklı yenebilmesi için, sofrada konuşmak uygun görülmez. Bir kişi yemek yerken, su içerken de aceleye getirilmemeli ve bu işlemi tam olarak yapabilmelidir. Bu değere bağlı olarak; “Su içen kişiye yılan bile dokunmaz.” inancı geliştirilmiştir. Bir kişi su içen düşmanını görünce, ona hemen zarar vermez, öncelikle onun suyunu içmesini bekler.

Kalabalık ortamlarda toplumu rahatsız edecek davranışlarda bulunmak, toplumca hoş karşılanmayan bir davranıştır. Bununla ilgili olarak düğünde sakız çiğneyen olursa, gelinin evlendikten sonra çok geveze olacağı inancı geliştirilmiştir. Aynı biçimde hamile kadının sakız çiğnediğinde doğacak çocuğunun bo.lu olacağı inancı da yörede yaygındır. Onun için insanlar özellikle toplu ortamlarda sakız çiğnemekten kaçınırlar ve davranışlarına dikkat ederler. Aslında hamile kadının sakız

çiğnetilmemesinin bir sebebi de evlendikten sonra insanlara karşı daha dikkatli, daha saygılı olmasını sağlamaktır. Dolayısıyla bu inanışlar, insanları toplumun kurallarına, geleneklere uymaya zorlar. Böylece de toplumsal kurumlara, töreye destek verirler.

Yol kenarına kaka yapan çocuğun kıcında çıban, yara çıkacağına inanılır. Bu inanç ile çocuklara daha etkili bir şekilde çevre temizliği alışkanlığı kazandırılır. Yemek yerken mutlaka bir yere oturulmalıdır. Ayakta bir şeyler yiyenlerin yediklerini, şeytanın kışlarından çektiğine inanılır. Çünkü yere oturmakla kişinin daha rahat karnını doyurması sağlanırken, etrafın kirlenmesi de engellenir. Aslında bu inançla kişilerin ellerinde yiyeceklerle etrafa çıkması, insanların içinde yemek yemesi engellenmeye çalışılır.

Anlatı türleri içinde olduğu gibi, tedavi ve sağaltmayla ilgili uygulamalar ve inançlar da folklorun değerlere, toplumsal kurumlara destek vermesi açısından değişik örnekleri bünyesinde taşır. Genel olarak söylenebilir ki, kültür ürünlerinin hemen hepsi geçmişin değerlerini, tecrübelerini koruyan ve yansıtan ürünlerdir. Onlarda topluma kimliğini kazandıran donanımları ve uygulamaları görmek mümkündür.

2. 2. 3. Eğitim ve kültürü gelecek kuşaklara aktarma

Folklor ürünlerinin taşıdığı ve yansıttığı bilgiler, bir toplumun tarihinde öğretilmesi, nesilden nesle aktarılması gerekli olan bilgilerdir. Çünkü bunlar, yazılı olmadıkları halde toplumun sürekliliğiyle beraber toplum hayatının düzenli olmasını da sağlamaktadır. Zaten toplumsal kuralların yazılı belgeler yerine sözlü veya uygulamaya dayalı geleneklerle gelecek nesillere aktarıldığı toplumlarda, halk kültürü ürünleri önemli bilgiler içerir.

Günümüz şartlarıyla değerlendirildiğinde, bir toplumda ne için yapıldığı anlaşılamayan herhangi bir hareketin, temelde bir yapıma amacı ve ilk yapıma tarzı olduğu görülür. Toplum içinde yaşayanlar da ele alınan bir hareketin hem amacını hem yapıma tarzını hem de sonucunu önceden bilirler. Bundan dolayı günlük hayatta karşılaşılan benzer sorunlar benzer yöntemlerle çözülür. Eğer toplumsal yapının belirlediği yöntemin dışına çıkmaya çalışılırsa, toplum bu farklı düşünceye karşı geleneğin kullanılma sıklığına göre öncelikle tavır alır. Daha sonra ya toplumsal baskı ile kuralları yaptırır ya kişiyi dışlar ya da uygulanmakta olan kültürel çözüm yolundan

vazgeçer. Toplumsal baskı ya da toplum içinde yaşamının alışkanlığı ile geleneği sürdürme, toplum kurallarını benimseyerek bu kuralları önemseme davranışı, kişinin eğitilmesi anlamına gelir. Toplum içinde yaşayan kişi saygı görmek, değer verilme istiyorsa; toplum kurallarını öğrenmeli ve bu kurallara uygun olarak davranmalıdır. Toplumun aynası olan kültürel değerlerle, hayatta karşılaşılan sorunlar, anında ve toplum kurallarına göre başarılı olarak çözümlenebilir. Kültür aktarımının değerlendirilmesindeki ölçüler, kültürel yapının öğrenilmesinde ve uygulamasında kendini gösterir.

Tarsus yöresi dağ köylerinde kültür aktarımı hususu, tez çalışmamızın konu seçiminde de etkili olmuştur. Kültürel yapıdaki kurallara ve topluma pratik çözümler sunan, yol gösteren bilgilere dağ köylerinde yörenin diğer kesimlerine göre daha çok önem verilmektedir. Çünkü bu bölgede yaşayan insanların eğitim durumu oldukça düşük, kitle iletişim araçları da çok yaygın değildir. William Bascom'un çalışmaları sonucunda ulaştığı; "Folklorun; değerlere, toplum kurallarına ve törelere destek vermesi" işlevine bağlı olarak "folklorun eğitime" işlevini de görebiliriz. Çünkü; toplum kurallarına ve töreye destek veren, dolayısıyla toplum hayatına kolaylıklar getiren folklor ürünleri, gelecek kuşaklara aktarılır. İki işlev arasındaki birbirini tamamlama ve destekleme, örneklerle açıklanabilir.

Masal 1'de yoksul olan Fatma ile Ökkeş'i bütün köylüler küçümserler ve sürekli onlara zarar vermeye çalışırlar. Ökkeş ile Fatma, zamanla zengin olur ve köylüler bunların zenginliğini kıskanarak onları taklit etmeye çalışır. Ne var ki onları hor gören, küçümseyen ve kıskanan köylülerin sonu felaket olur. Burada günlük hayatta karşımızdaki insanlara; "İnsanları küçümsemeyiniz, kıskanmayınız, kibirli olmayınız." gibi sözler söylemeye gerek kalmadan, bu konularda toplumun eğitilmesi sağlanır. Toplumsal bir kural olan insanları hor görmemek, kıskanmamak ve taklidin kötü bir davranış olduğu, bu masal aracılığı ile yeni nesillere aktarılır.

Masal 2'de gücüne ve varlığına güvenen padişah, kızının evleneceği, onun kaderine yazılmış olan genci öldürerek, onların evlenmesine engel olmak için elinden geleni yapar. Ancak masalın sonunda onlara yaptığı kötülüklerin karşılığını kürek mahkumu olarak öder ve onların kaderini değiştiremez. İyi niyetli, yardımsever olan vezirler ise masalın sonunda mükafatını alırlar. Yıllarca çocuk sahibi olamayan değirmenci ve eşi boş yere konuşmalarından dolayı, sahip oldukları tek çocuğu da

kaybederler. Bu masalda yörede evlilikle ilgili olarak söylenen “Allah yazdıysa, onu kimse bozamaz.” sözünde olduğu gibi kaderin önüne asla geçilemeyeceği vurgulanır. Aynı biçimde yörede, “Sorulmazsa cevap verme.” şeklinde ifade edilen, boş yere konuşmamak gerektiği de değirmenci ve eşinin durumuyla ortaya konur. Ayrıca toplumun temel değerlerinden olan yardımseverlik de bu masalda işlenir ve insanlara yardım eden kişinin mutlaka karşılığını göreceği belirtilerek, toplum tarafından kabul gören ve reddedilen davranışlar yeni kuşaklara aktarılır.

Masal 3 ve Masal 5 başta olmak üzere, yer yer diğer masalarda da vurgulanan konulardan biri de büyüklere saygılı olunması ve onların nasihatlerine kulak verilmesi gerektiğidir. Toplumuzda, büyüklerin deneyim ve tecrübelerine dayanarak verdikleri öğütler önemli bir yere sahiptir. Yörede bir iş, büyüğün sözü dinlenmeden yapıldığında ve kötü sonuçlandığına “Büyük sözü dinle demedim mi!” sözü sıkça kullanılır. Masal 3’te vurgulanan konulardan bir diğeri de haksız elde edilen kazancın insana fayda getirmeyeceğidir. Yörede bu durum “Haydan gelen huya gider.” şeklinde ifade edilir. Dolayısıyla bu masalda büyüklerin sözünün dinlenmesi ve haram yenilmemesi gerektiği masaldan çıkan sonuçlarla gelecek kuşaklara aktarılır.

Masal 4, Dede Korkut Hikayeleri’nden biri olan Kam Büre Bey – oğlu Bamsı Beyrek hikayesinin yörede anlatılan şeklidir. Dolayısıyla Türk toplumunun temel değerlerini yansıtmaya ve bunları gelecek kuşaklara aktarması bakımından oldukça önemlidir. Yörede evlendikten bir – iki yıl sonra çiftlerin çocuk sahibi olması beklenir. Bu süreden sonra gerek ailenin gerekse köylülerin değişik sorular sorarak eşler üzerindeki baskıları artmaya başlar. Eşler, bu yoğun baskıya karşı istemeseler de bir an önce çocuk sahibi olmak için değişik yollara başvurmak zorunda kalırlar. Bu masal da eşlerin bir an önce çocuk yapmaları; çocuk sahibi olamayan insanların ise değişik yollarla bu dertlerine çözüm bulmaya çalışmaları gerektiği önemle vurgular. Dolayısıyla masal yöredeki bu durumu açık bir şekilde yansıtır ve gelecek kuşaklara aktarır. Masalda Türk gencinin nasıl bir yapıya, karaktere, kişiliğe sahip olması gerektiği, Beğ Böğrek’in kişiliğinde verilir. Bu özellikleri; cesaretli, kendine güvenen, zorluklarla mücadele eden kaçınmayan; kısaca halk hikayelerindeki “alp” tipi olarak özetleyebiliriz.

Masalda vurgulanan önemli konulardan biri de yardımseverlik ve insanların hayvanlardan bir şekilde yararlanabilecekleridir. Beğ Böğrek, Akkavak kızını aramaya giderken dereye düşmekte olan bir karmcaya ve yılanın yemeye çalıştığı kuş yavrularına

yardımda bulunur. Hayvanlara yaptığı bu yardımın karşılığını ise masalın sonuna doğru fazlasıyla alır. Masalda Beğ Böğrek'in en yakın ve önemli yoldaşı atıdır. Dolayısıyla masalda, doğada insanların hayvanlarla iç içe yaşadığı ve onlara zarar verilmemesi gerektiği dinleyiciye hatırlatılır. Masalın sonuç bölümünde ise Beğ Böğrek, ekmek parçasının üzerine oturan ve yalan söyleyen Akkavak kızını iyice döver. Yörede bilakis ekmek parçasının ve tahıl ürünlerinin üzerine basmak iyi karşılanmaz ve basan olursa da "Ekmek ufağına basılmaz, günahdır, çarpılırsın." şeklinde uyarılır. Türk toplumunun ekmek ve tahıl ürünleri üzerine basılmaması konusundaki bu hassaslığı ve diğer değerleri, masalda dile getirilerek gelecek kuşaklara aktarılır.

Masal 5'te perilerin insanlardan farklı yaratıklar olduğu ve insanların onlarla başa çıkamayacağına değinilir. Masalın kahramanı, zaman zaman kılık değiştiren peri kızına aşık olmuş; ama onunla evlenecek zaman da peri kızını kurtlar yemiştir. Burada olağanüstü varlıkların insanlara yararının dokunmayacağı ve onlarla yakın ilişkide olmanın mümkün olmadığı dinleyiciye aktarılır.

Masal 8'de diğer tilkilerin küçük gördükleri ve "güdük dilki" adını verdikleri tilki, zamanla diğerlerinden intikamını alır. Masalların birçoğunda işlenen bu konu, insanlara önemli mesajlar vermektedir. Türk kültüründe kabul görmeyen bir davranış olan gurur, kibir ve insanları hor görme davranışları, bu anlatılarda eleştirilerek, bu davranışta bulunanlar da bir şekilde cezalandırılır. Masal 9'da kendi çocuklarını keserek yiyen bir anne ile babanın acımasızlığı ele alınır ve anne ile baba masalın sonunda cezalandırılır. Toplumumuzun önemli değerlerinden biri de anne babanın çocuklarına sahip çıkmaları ve onların ihtiyaçlarını karşılamalarıdır. Yörede "Oğlan babadan öğrenir sofa yazmayı, kız anadan öğrenir kapı gezmeyi." biçiminde ifade edilen atasözü, anne - babanın çocuğun davranış kazanmasındaki etkisini vurgular. Dolayısıyla masalda anne babanın çocuklarına iyi örnek olmaları, çocukların her hatasının ağır şekilde cezalandırılmaması gerektiği ele alınır. Böylece gelecek kuşağa çocuklarına iyi örnek olmaları ve onların her kötü davranışlarının ağır şekilde cezalandırılmaması hususu aktarılır.

Masal 10'da her söze inanmamamız, söylenenlerin gerçek olup olmayacağını iyi değerlendirmemiz gerektiği öğretilir. Çünkü; çok iyi niyetli olduğumuzda, bizlerin bu durumundan yararlanmak isteyenler olacaktır. Ayrıca insanın kaderinden kaçmasının mümkün olmadığı; ancak her şeyi akışına bırakırsak kötü sonuçlarla

karşılaşılabileceğimiz öğütlenir. Masal 11’de doğadaki hayvanların da kendi aralarında yardımlaşmaları ve tabiatın bir işleyiş sisteminin olduğu konusunda dinleyici bilgilendirilir. Buradan hareketle toplumumuzun temel değerlerinden olan yardımlaşma ve dayanışmanın önemli bir değer olduğu ve bu değerın sürdürülmesi gerektiği gelecek kuşaklara aktarılır.

Masal 13’te annesi başta olmak üzere herkesin küçümsediği Keloğlan, azim ve kararlılığının sonucu olarak padişahın kızını alır ve muradına erer. Eğitici yönü oldukça önemli olan bu masal, başarının ilk şartının istemek ve kararlı olmak olduğunu bizlere hatırlatır. Emeline ulaşmak için asla pes etmeyen Keloğlan, sonunda kendini küçümseyenlere de amacına ulaşmakla bir şekilde ders verir. Ayrıca padişahın kızını vermek için Keloğlan’dan “arifliği, zarifliği” öğrenmeyi istemesi önemlidir. İnsanların nerede, ne zaman ve nasıl davranmasını bilmesi gerekir. İnsanlar, toplumca kabul görmeyen davranışları yapmaktan kaçınmalıdır. Bu masalda insanların tavır ve davranışlarına dikkat etmeleri gerektiği gelecek kuşaklara aktarılır.

Masal 16’da padişaha yalan söyleyen damadının yalanları, “Yalancının mumu yatsıya kadar yanar.” atasözünde olduğu gibi masalın sonunda ortaya çıkar. Vezirlerin çocukları ve padişahın enişterisi olan bu kişiler, diğer bacanaklarını fakir olduğu için küçümsemişler ve sürekli dışlanmışlardır. Hatta padişah bile ona kızını vermek istememiştir. Ancak padişahın hayatını, masalın sonunda yoksul olan bu eniştesi kurtarır. Burada toplumun kurallarına aykırı olan yalan söyleme eylemi ele alınır ve yalanın bir gün mutlaka ortaya çıkacağı vurgulanır. Dolayısıyla gelecek kuşağa yalan söylemenin kötü bir davranış olduğu, insana yarar sağlamadığı aktarılır.

Yöredeki masalarda iyinin mutlaka kazanacağı, bu nedenle iyi niyetli olmak gerektiği, yardımsever olmanın önemi, azim ve kararlılığın başarıyı getirdiği dinleyicilere örneklenir. Masalların her biri, dinleyenlere -farkında bile olmadan- anlatılanları içten içe onaylatmakta; çeşitli tarzlarda sesler çıkararak eleştiriler yaptırmakla, aslında iyi birer ders verir. Anlatılan ürün, dinleyenleri yönlendirirken, aynı zamanda ona bazı değer yargılarını, töreleri ve kültürel öğeleri benimsetip öğretir. Bu benimsetme ve öğretme yöntemi, karşımızdakini hiç zorlamadan, öğrenme zorunluluğu hissettirmeden başarıyla uygulanır. Masal anlatıcısı, normal şartlar altında bu değerleri anlatmaya ve öğretmeye çalışsa, dinleyenler üzerinde belki de masaldaki kadar başarılı olamayacaktır. Örneklerle bir şeyler anlatmak, dinleyicilere “masal

anlatıyor” imajıyla bir şeyler öğretmek, “Bin nasihatten bir musibet iyidir.” sözü etkisi yapar. Çünkü; masal dinleyen kişi, masalın iyi kahramanının yerine kendini koyar ve masalın ilerleyen bölümlerinde onunla özdeşleşir. İyi kahramanın başına gelecek her bir hareket dinleyiciyi etkiler. Bu etkiye karşılık da kişi farkında bile olmadan, “tüh!, iyi oldu!, haydi be!...” şeklinde tepki verir. Herhangi bir anlatı da, günlük hayattaki hareketleri nedeniyle kendini kötü kahraman yerine koyan dinleyici, masalın sonucundan daha çok etkilenir. Çünkü masallarda daha çok iyiler kazanır ve mutlu olur. Masaldaki kötü karakterin kaybetmesiyle beraber, içinden onu destekleyen dinleyici, masal anlatılan ortamdan kurtulduktan sonra kendisiyle hesaplaşarak doğruyu bulabilir. Masallar bütün bu yönleriyle özellikle çocukların eğitiminde önemli olabilecek folklor ürünleridir.

Yöredeki efsaneler de birtakım değerleri gelecek kuşaklara aktarması bakımından önemli anlatılardır. Efsane 1’de mağarada oturup ayağıyla yeri eşerken açılan bir deliği merak edip, yerin altına giren çocuğun başına gelen değişik olaylar anlatılır. Dolayısıyla fazla merak duygusunun bazen kişinin başını olmadık dertlere sokabileceği dinleyiciye hatırlatılır. Efsanenin ilerleyen bölümlerinde sözünde durmayan çocuktan hareketle, insanın birine verdiği sözde durması gerektiği ve “insanın çiğ süt emmiş” olduğu belirtilerek, her zaman herkese güvenilmemesi, dikkatli olunması gerektiği vurgulanır. Yörede siyah yılanı öldürmek iyi karşılanmaz. Bu yılanla zarar vermedikçe, insana zararının dokunmayacağına inanılır. Efsane 2’de Hz. Süleyman’ın bütün mahlûğun dilinden anlamasının sebebi siyah yılanın onun ağzına tükürmüş olmasına bağlanır. Burada dinleyiciye siyah yılanların zararsız olduğu hatırlatılır ve onların öldürülmemesi gerektiği gelecek kuşağa aktarılır. Efsane 2’de, bir önceki efsanede vurgulanan, verilen sözde durulması gerektiği Hz. Süleyman’ın kişiliğinde kendini gösterir. Türk toplumunun aile yapısını oluşturan “ataerkil aile” yapısı, bu efsanede Hz. Süleyman’a tasdik ettirilir ve bu fikri ona beyan eden baykuş da ödüllendirilir. Böylece ataerkil aile yapısının gelecek kuşaklarca da devam ettirilmesi; bu geleneğin sürdürülmesi öğütlenir.

Efsane 3’te bir işe “besmele” ile başlanması gerektiği; aksi taktirde yapılan işe şeytanın karışacağı vurgulanır. Dini motiflere yer verilen efsanelerden biri de Efsane 5’tir. Burada yılanların şahı olan Şahmeran rüyasında kelime-i şahadet getirerek müslüman olur. Efsane 6’da Hz. Ali’nin söylediklerine karşı gelinmemesi ve kadere

boyun eğmek gerektiği vurgulanmıştır. Dolayısıyla İslamiyetin kabulü ile toplumumuzda kural haline gelen her işe besmele ile başlanması gereği ve diğer dini bazı kurallar bu efsanelerde dinleyene aktarılır.

Halk hikayeleri, temelde gerçek olayları konu aldığı için anlatı türleri içinde insanları daha çok etkileyen edebi türlerdendir. Toplum değerleri ve törelerin bu hikayelerde tam olarak anlatılmasıyla toplum kuralları dinleyene öğretilir. Halk hikayesi içinde dinleyenin “kendini bulması” olgusu da hikayelerin etkileyciliğini artırmaktadır. Halk hikayelerinde daha çok Türk kültürüyle ilgili unsurlar karşımıza çıkar. Yöreden derlediğimiz “Mor Goyun” hikayesinde bir çobanda bulunması gereken özellikler ve bir işi isteyerek, severek yapmak gerektiği öğretilir. “Alaca Ceylan” isimli hikayede cinayetin toplumca kabul görmeyen bir davranış olduğu ve başkalarının sözüne her zaman kulak asılmaması gerektiği, hikayenin acı sonu ile dinleyenlere aktarılır. Hikaye 3’te düşmanların hiçbir zaman dost olmayacağı, insanın vatanının değerini bilmesi gerektiği öğütlenir. Hikaye 4’te yörede gelinin kaynana ve kayınbaba ile konuşmaması; yani onlara “gelinlik yapması” hikayede bir olayla anlatılır. Gelinin aile büyüklerine karşı saygılı olması, soru sorulmadıkça konuşmaması dinleyiciye mesaj olarak verilir. Bu hikayelerde, toplumun değerlerini oluşturan unsurlar gelecek kuşaklara aktarılır.

Yöredeki türküler, halk kültürüne ait bazı değerleri dinleyenlere aktararak onları eğitir. Örneğin; Türkü 8’de kişinin sevdiği insana kavuşamaması ve onun başkası ile evlenmesi kadere bağlanır. Buna bağlı olarak kadere karşı elden bir şey gelmediği, ona istenmese de olsa teslim olunacağı türküyü dinleyende bu etkiyi uyandıracaktır. Türkü 10’da insanların “ağa olsa da paşa olsa da” bir gün yakasız gömleğe, yani kefene sarılacağı, ölüm duygusunu tadacağı hatırlatılır. Aynı türkünün diğer dörtlüklerinde mahşer günü terazinin kurularak hesap sorulacağı ve çok korkulan sırat köprüsünden herkesin geçmek zorunda kalacağı gibi dini inanışlar vurgulanır ve dinleyene bu bilgiler öğretilir. Hikayesi olan Türkü 33, Türk toplumunda aile yapısının sağlamlığına ve bu yapının özünü korumasına vurgu yapar. Yirmi yedi yıl kocasından ayrı kalan bir kadının, bu süre içinde evlenmeyerek kocasına karşı bağlılığını ve sevgisini göstermesi bakımından bu türkü oldukça önemlidir. Toplumumuzun üzerinde çok hassas olduğu “namus” kavramı burada ele alınmıştır. Türküyü dinleyen bir kişi, namusun önemi ve kadının kocasına son derece bağlı olması gerektiğini anlayacaktır. Dolayısıyla bu türkü, dinleyiciye Türk toplumunda ailenin nasıl bir yapıda olduğu ve ne kadar sağlam olduğu

konusunda bilgi verir. Türkü 52 ve 53 diğer türkülerden farklı olarak tamamen dini konuları işler. Hz. Muhammed'e olan sevgi, Yunus ve Eyüp peygamberlerin çektikleri çileler bu türkülerde dile getirilir. Allah sevgisinin büyüklüğü, çile tanımaması diğer peygamberlerin hayatlarından kesitler verilerek gelecek kuşaklara aktarılır.

Yöredeki manilerde de toplumun kuralları veya toplumca kabul görmeyen bazı davranışlar gelecek kuşağa aktarılır. "Adana'nın uşağı / Yandan bağlar guşağı / Yedi sene dul galsam / Almam Arap uşağı" dağ köylüleri arasında söylenen bir manidir. Manide, ovada bulunan Araplara karşı dağ köylülerin aldıkları tavır, gençlere doğrudan bir uyarı niteliği taşımaktadır. Yörede Adana'ya kız alıp verme de pek fazla tercih edilmez. Bu durum, "Garabüber döveller / Adana'yı öveller / Adana'ya gız vırme / Meses ile döveller" şeklinde insanları bu konuda dikkatli olmaya yöneltmektedir. Bir kadın, gelin olarak gittiği evin fertlerini; "Gaynana gazan gapağı / Oğlu da şeker topağı / Gaynanayı sorarsan / Ara evin köpeği" olarak görür. Bu, sadece gelinin bakış açısını gösterir ve kendisine; "Gelin olarak gittiğin evdeki kişilere her zaman bu gözle bakarsan, mutlu olamazsın, mutlu olmak istiyorsan, vardığın yerin bir gözü kör ise sen de bir gözünü kapat da geç! Bazı şeyleri görmezden gel." denilmek istenir. Bu mani ile genç kızların kişilere sadece kötü gözlerle bakmaları da engellenmeye çalışılır.

Atasözleri, kültürün gelecek kuşaklara aktarılması ve toplumun eğitilmesi üzerine kurulmuş özlü sözlerdir. Nesilden nesile aktarılarak günümüze kadar gelmiş olan atasözleri, halka pratik çözümler sunar. Yüzyılların deneyimleriyle oluşturulmuş bu anlatılar, içerdikleri bilgiler ve yol gösterici özellikleriyle toplumumuzun eğitilmesinde etkili olan folklor ürünleridir. Her bir söz toplum değerini, toplumsal bir bilgiyi yansıtmakta olup, bunlar ile dinleyenlerin eğitilmesi sağlanmaktadır. Zaten atasözleri, herhangi bir olayı, durumu anlatırken kendisinden yararlanan kültürel değerlerdir. Örneğin; "Acele giden ecele gider." ve "Acele işe şeytan garışır." sözleriyle, herhangi bir iş yapılırken dikkatli olunması gerektiği, işin çabuk bitmesi için acele etmenin bazen mal; hatta can kaybına sebep olabileceği anlatılmak istenir. Herhangi bir işle acele uğraşırken bu sözü duyan, hatırlayan kişi, acele etmemesi gerektiğini algılayacak ve yavaşlayacaktır. Çünkü, ona acele etmenin zarar getirebileceği öğretilmiştir. Çalışma esnasında acelesinden dolayı zarar gören kişi, pişmanlık duyarken bir yandan da "Acele etmemeliydim!" şeklinde kendine kızar. Böylece, acele etmenin zarar getireceği bir kez daha öğretilip pekiştirilir. "Anasına bak,

gızını al; kenarına bak bezini al.”, “Avrat var, ev yapar; avrat var, ev yıkar.”, “ Genç avrat alma el için, yüksek yere harman gurma yel için.”, “Gurbete gız verme yiter gider, denize daş atma batar gider.”, “Uzakdan alma düğeyi, çeker gider güveyi.” ... gibi atasözleri evlilikte eş seçiminin nasıl, nereden, hangi yaşlarda vb. yapılmasının gerektiğini yansıtır ve bu konularda gelecek kuşağa, uzun yılların süzgecinden geçmiş bilgiler sunar. Burada gençlerin eş seçimi konusunun yanında, anne babanın tanımadığı uzak yerlere kızlarını vermemeleri de önerilir. Başkalarının söylediklerinin her zaman önemsenmemesi gerektiği; yoksa ailede huzursuzlukların olabileceğini yansıtan, “El ağzına bakan, garısını tez boşar.” sözü, özellikleri gençlere yol göstermesi açısından önemlidir. Burada, başkalarının insanlara her zaman doğru söylemeyeceği, onun için el sözüne inanılmaması doğrudan öğüt şeklinde gelecek kuşaklara aktarılır. “Er gakan yol alır, er evlenen döl alır.”, “Ne gadar ahmak olsa eş éyi, ne gadar eğri olsa yol éyi”, “Öğünen öküz tarlayı b.k éder.”, “Tembele yumuş buyurma, sana akli öğretir.”, “Ürmesini bilmeyen it, sürüye gurt getirir.”, “Namazda gözü olmayanın ezanda gulağı olmaz.”, “Dibini görmediğin guyudan su içme” gibi atasözlerinin her biri halkın eğitiminde etkili olan, onların davranışlarını biçimlendiren, yol gösterici özlü sözlerdir. Bu sözler, tecrübelerin ders olarak aktarılmasıdır. Herhangi bir olay anında, o konuyla ilgili olarak tecrübesiz kişileri uyarma, onlara yol gösterme amacı taşırlar.

Dualar, yararlı bir eylemden sonra söylenir ki dua alarak mutlu olan bir kişi, iyilik yaptığı zaman daima iyi sözler duyacağını farkına varır. İyi sözlerle mutlu olmak için her zaman topluma faydalı olur, faydalı işlere yönelir. İnsanları korkutan beddualar ise toplum içinde kötü, zararlı kabul edilen bir hareketten sonra bunu yapana söylenir. Kötü sözler duyan kişi, bu sözleri bir daha duymak istemiyorsa mutlaka toplum kurallarına aykırı hareketlerden, topluma zarar vermektan kaçınmalıdır. Böylece dualar ve beddualar, kişileri iyiye doğru yönlendirir. Zaten iyiye yönelmek, toplum için eğitilme anlamına gelir. İnsanlar, “Allah işini rast getirsin.” , “Allah ne muradın varsa versin!” gibi sözleri her zaman duymak isterler. Ancak hiç kimse “Ağzı al ganlar içinde galasıca!”, “Boynuna çiğ iplik ölçülesice!”, “Eli ayağı dutmayasıca!”, “Gapıcığma gara çaltılar çekilesice!”, “Gidişin olsun da dönüşün olmasın!”, “Odun ocağın sönsün!” ... gibi iç karartan, insanı üzen ve korkutan sözler duymak istemez. Bu nedenle bu sözlerin söylenmesine sebep olacak zararlı ve yanlış davranışları yapmaktan kaçınırlar. Aslında burada, eğitimdeki ödüllendirme ve cezalandırma yöntemi kullanılır. Çünkü doğru

davranışlarda bulunanlar dua ile ödüllendirilirken, yanlış davranışlarda bulunanlar beddua ile cezalandırılır. Dolayısıyla bu yapılanlar da bir eğitim şeklidir.

Folklorun önemli bir bölümünü oluşturan anlatı türlerinin, kültürün aktarımı ve nesillerin eğitilmesinde önemli işlevleri vardır. Bu işlevler, bazen anlatı içinde doğrudan bazen de gizli olarak dinleyicilere iletilmektedir. Özellikle masallar ve atasözleri önceki dönemlerde çocukları eğitiminde oldukça etkili olmuş anlatı türleridir.

Gelenek ve görenekler, günlük hayatta kendini gösteren alışılmış uygulamalardır. Bunlar, toplumda kabul gören ve buna bağlı olarak nesilden nesle aktarılan uygulamalardır. Geleneklerin aktarımı, dinleyiciye bazen doğrudan doğruya öğretme amacıyla yapılır. Çoğu zaman da, toplum içinde kurallar benimsenmiştir ya da zamanla yaşanarak öğrenilir. Gelenekler, hayatı yansıtır ve günlük hayatta yaşanan tecrübelerle oluşturulduğu için bu hayatta kolaylıklar sağlar. Herhangi bir olayı daha önce yaşamayan bir kimse, gelenekler sayesinde doğru yolu bulur. Çünkü gelenekler onun henüz yaşamadığı; ancak başkalarının yaşadığı, sonuca vardığı tecrübeleri iletir.

Hayatın safhalarıyla ilgili âdet ve uygulamalara baktığımızda; yöre halkı hamile kadının fiziki durumundan, davranışlarından ve doğum sancısının geliş şekline hareketle doğacak çocuğun cinsiyeti ile ilgili birtakım tahminlerde bulunur. Kadının karnı sivri, kalçaları küçük olursa oğlan, aksi halde kız doğuracağı; yüzünün lekeli olması durumunda kız, güzelleşirse oğlan doğuracağı gibi tahminlere bakıldığında, bunların daha önceden edinilmiş tecrübelerin sonucu olduğu görülür. Dolayısıyla ilk kez hamilelik geçiren bir kadına, çevresindeki bayanlar tarafından bu bilgiler zaman zaman aktarılır. Hamile kadının doğumunu kolaylaştırmak için, hamile kadın seccadenin üzerine yatırılarak sallanır, saçındaki belikler çözülür, eline oklava verilerek gezdirilir. Yine çocuk doğduğunda ağlamazsa ve kadının sütünün bol olması için birtakım işlemler yapılır. Bu uygulamalar, yılların deneyimlerine dayanır ve ilk kez doğum yapan bir kadına bu yöntemler uygulandığında; artık o da bu geleneğin devamını sağlayan insanlardan biri haline gelir.

Yörede, yeni doğan bebeğe genellikle dedesinin ya da ninesinin ismi verilmeye çalışılır. Bu geleneğe bağlı olarak bebeğin babası, çocuğa bu isimlerden birinin verileceğini bilir. Çocuğuna onların isimlerini vermekle hem onları üzmemiş hem de geleneği sürdürmüş olur. Doğumundan sonra 40 gün geçinceye, yani bebeğin kırkı çıkıncaya kadar hem bebek hem de kadın evin dışına çıkarılmamaya çalışılır. Çünkü

doğumdan sonraki bu süre, bebek ve annenin sağlığı için önemli dönemlerdir. Kadının kanamasından dolayı dışarı çıkarılmaması, aslında onların hayatını korumakta etkili olur. Gelenek, topluma bebeğin ve kadının riskli dönemi geçinceye kadar ev dışının şartlarından korunmasını öğretir. Çünkü bu kırk günlük dönemde tedbirsizlikten dolayı daha önceleri ölen bebek ve anne olduğu toplumda bilinir. Bebeğin yıkanması, tuzlanması, vücuduna bal sürülmesi vb. bebek sağlığında dikkat edilmesi gereken temel kuralları hatırlatır. Bu arada tuzun, bebeğin vücudundaki mikropları öldürdüğünü; balın da derisini kalınlaştırdığını öğreniriz. Çünkü tuzlanıp ballanan çocukla bu işlemi görmeyen çocuğun ter kokusunun farklı olduğu tecrübelerle öğrenilmiştir.

Yörede yürümekte zorlanan çocuğun daha rahat yürüyebilmesi için “köstek kesme” işlemi yapılır. Bu işlemi, yeni anne olan kadına genellikle çevresinin “Bunun kösteği kesildi mi?” şeklinde sorarak öğrettiği görülür. Bu uygulama sayesinde çocuğun daha rahat yürüdüğünü bilen toplum anneye bu geleneği öğreterek onu da kültürün bir taşıyıcısı haline getirir. Yörede “bingıldak” adı verilen yeni doğan çocuğun kafasının ön bölümünde yumuşak bir kısım vardır. Halk arasında bingıldakın çocuğun “taş” kelimesini söyleyebildiği zaman sertleştiğine inanılır. Aslında çocuklar 18 aylık olduğunda sertleşen bu bölge, normal şartlarda çocuğun konuşmaya başladığı döneme rastlar. Dolayısıyla bunu bilen toplum, anneye “taş” sözcüğünü söylemesine kadar çocuğun o bölgesine dikkat etmesi gerektiğini öğretir.

Yöredeki düğünlerde dünürlüğe perşembe günü akşam gidilmesi, bayrağın damdaki direğe perşembe günü asılması gibi uygulamalar, önemli işlere müslümanlarca mübarek sayılan perşembe günü başlanması gerektiğini gelecek nesle aktarır. Toplumumuzun temel değerlerinden olan yardımlaşma, düğün törenlerinin başından sonuna kadar ilk dünürlüğe gitmede, kızın çeyizinin hazırlanmasında, kına gecelerinde, düğün anındaki “atkı” merasimlerinde kendini gösterir. Dolayısı ile çevresinde olan bu olaylara dikkatle bakan bir kişi, özellikle böyle günlerde dayanışmanın gerekli olduğunu anlayacaktır. Böylece de bu uygulamalardan hareketle kendiliğinden gerekli mesajı alarak eğitilmiş olacaktır.

Kına gecelerinde söylenen türküler özellikle genç kızlara törelerimizi aktarması, bu konuda onları eğitmesi bakımından önemlidir. Yörede, akraba ile evlenme öncelikli olarak tercih edilmekte; akrabalarda evlenecek kız yoksa yakın çevreden olması istenmektedir. Akrabası olmayan biriyle evlenen kızın kınasında söylenen bu türküler

durumu açıkça ortaya koymaktadır. “Yok muydu yok muydu? / Baba gızıñ çok muydu? / K r olası emmileri / Heç oğlunuz yok muydu?”, “Ana gızıñ çok muydu? / Bir gız saña y k müydü / Şu evimizin içinde / Heç menendiñ (dengin) yok muydu” türkülerini dinleyen bir geç kızı, bu geleneği öğrenecek ve tercihini ona göre yapacaktır. Ayrıca yörede aile büyüklerine, yakın akrabalara saygı, onları düğüne davet etme çok önemlidir. Bazı düğünlerde yakın akrabaların düğüne davet edilmesi unutulmakta ve aileler arasında kırgınlıklar olabilmektedir. Kına gününde kıza son kez bu durumu hatırlatma açısından, “Ala arşaf dokuduñ mu? / Halayıñ oğlunu okuduñ mu? / Okuduñsa gelsin düğüne / Goluna girsin ata bindirsin” ya da “Gız uval dokuduñ mu? / Deyzeñi okuduñ mu? / Terk heybesi dokuduñ mu? / Gız emmiñi okuduñ mu? sözleri önemlidir. Burada yakın akrabalarından davet etmeyi unutup unutmadıklarını gelin olacak kıza, bir kez daha düŐünecektir. “K lgeleri seriñ olur / Uykuları deriñ olur / Suları içilmez iriñ olur / Ekinler biter añız olur / bu oba da bizim nemiz olur” dizeleri yaylalardan Şehre yakın olan yerlere gelin olarak gidecek kızin kinasında söylenir. Gelin olacak kıza ve o ortamda bulunan diğer kızlara, Şehir yaşamına ayak uyduramayacakları, Şehrin hava ve suyunun farklı olduğu gibi unsurlar hatırlatılır. Böylece Şehir kültürü ile köy kültürünün birbirinden farklı olduğu konusunda geç kızlar eğitilir.

1980’li yıllardan önceki düğünlerde gelin alayı eve indirilmeden önce, köyü dolaŐmakta ve mezarlığın etrafı dolaŐılarak geline mezarlık selamlatılmaktadır. Burada geline; “Gelin olsan bile sonunda geleceğin yer burasıdır, sakın unutma!” denilerek ölüm olayı hatırlatılır. Aslında sadece gelin değil, gelin alayında bulunan tüm kalabalığa dikkatli olunması gerektiği, sonunda herkesin geleceği yerin mezarlık olacağı hatırlatılır ve insanlar bu Şekilde eğitilir. Gerek “kuşak merasimi” gerekse “duvak açma” açma olayı, yörede bekaretin ne derecede önemli olduğunu ortaya koyan uygulamalardır. Bu törenlerle yeni nesle “namus, bekaret” gibi kavramların anlamı uygulamalarla açıklanır; dolayısıyla da bu değerler gelecek kuşaklara aktarılır.

 l mle ilgili geleneklerin başında, ölmesi beklenen hastanın başında dinin etkisiyle Kur’an – Kerim okumak gelir. Amaç; hastanın ölüm anında imanını kaybetmesini önlemektir. Bu gelenek, ölüm anında dünya malının ne kadar faydasız olduğunu öğretir. Çünkü o anda tek bir amaç vardır; o da imanlı olarak  lebilmek!

Hasta yanında duran, sürekli ölüm olaylarını görenler ölüme daha yakın olduklarından dolayı dünyanın sonunun olduğunu daha iyi kavrarlar.

Yörede cenazenin üzerindeki elbiselerin yırtılarak çıkarılması, yırtılmayan yerlerin ise sadece bıçakla kesilmesi önemli bir gelenektir. Ayrıca cenaze ile ilgili olarak kefenleme esnasında cenazenin ağzına hurma konması, burnunun deliklerine ve parmaklarının arasına kafiri konması, cenaze yıkanan kazanın ters çevrilerek üzerine üç tane taş konması ve orada üç gün ateş yakılması önemli uygulamalardır. Bu tür uygulamaya dayalı kültürel unsurlar, gelecek kuşağa anlatılır; onlar zaman içinde bu uygulamaları göreyek öğrenirler. Dolayısıyla bu uygulamaları çevresinde gören kişi, zaman içinde gerektiğinde onları kendisi de uygular ve geleneğin süreklilik kazanmasını sağlar. Hatta onları yapmadığında toplumdan dışlanır.

Halk bilgeliği ile ilgili unsurlar, kişileri eğiten ve bu eğitim sayesinde onların hayatta daha başarılı olmalarını sağlayan uygulamalardır. Halk bilgeliği, doğal gözlem ve uygulamalara dayanmasıyla doğadan yararlanmayı ve doğayı kullanmayı öğretir.

Yörede uygulanan tedavi ve sağaltma yöntemlerinden ocaklar, hastalıkların tedavilerinde ilk başvuru kimselerdir. Bu geleneğin Orta Asya'dan Anadolu'ya geldiği ve yörede hâlâ eski işlevlerini sürdürdüğü görülmektedir. Kanaatimizce bu ocakların günümüze kadar sağlam bir yapıda gelmiş olmasının nedeni, uygulamaya dayalı bir gelenek olmasıdır. Bu geleneği gelecek kuşaklar dinleyerek değil; bilakis bunları göreyek, içinde yaşayarak öğrenir. Hastalıktan dolayı herhangi bir ocağa giden kişi, bu yöntem hakkında bilgi sahibi olur ve bu geleneğin sürdürülmesine katkıda bulunur. Halk hekimliği, yörede doğadan yararlanılarak pratik tedavi yöntemleri sunan uygulamaları kapsar. Hastalara uygulanan bu yöntemlerde ilaç olarak çoğunlukla değişik otlar ve bitkiler kullanılır. Bu yöntemle kişi hem iyileşir hem de doğal ilaçları, bitkileri, çiçekleri vb. tanımaktadır.

Halk mutfağı, doğadaki çeşitli otların yemek haline getirilmesinde etkili olabilmektedir. Ayrıca yetiştirilen ürünlerin yemek olarak kullanılması da halk mutfağında kendini gösterir. Yöre mutfağı konusunda tecrübeli olan kadınlar, başta düğünler olmak üzere törenlerdeki yemeklerin yapılmasında söz sahibi olduklarından, toplumda kendilerine değer verilen temizlikleri ile de öne çıkmış kişilerdir. Bunların özellikle damak zevki ve temizlik anlayışları, onlara yardımcı olan diğer kadınlara da örnek olur.

İnanışlar, yörede bazı toplumsal olay ve geleneklerin öğrenilmesinde ve uygulanmasında etkili olur. Yörede ayın eskisinde kesilen ağacın çürümediğine, bu dönemde yapılan işlerin sonunun iyi, yeni doğan çocukların sağlıklı ve ömürlerinin uzun olacağına inanılır. Bu inanış insanların ağaçları ayın eskisinde kesmeye, önemli işleri bu dönemde yapmaya zorlamaktadır. Yörede güneş batarken uyuyanın, ömrünün kısa olacağına inanılır ve insanların erken kalkıp işine gitmesi için “Müslümanın üzerine güneş doğmaz.” denir. Aslında burada gündüz vaktinin iş yapma zamanı olduğu; gecenin ise dinlenme vakti olduğu bilgisi gelecek kuşağa aktarılır. Düşününde yağmur hafif yağmur yağanın kişinin tencerenin dibini sıyrdığına inanılır. Bu inanışla israftan kaçınmak, “tabağı sünetlemek” gerektiği gençlere öğretilir. Köylerde yapılan “dodi dodi” uygulaması ile gençlere paylaşmanın faydaları ve yardımseverlik duyguları sezdirilerek öğretilir.

Arefe günlerinde işe gidilmez, dikiş yapılmaz, çamaşır yıkanmaz, ağaç kesilmez. Burada arefe gününün “mübarek gün” olarak addedilmesi ve insanın bayram öncesi hazırlıklarını yapması gerektiği öğretilir. Ayrıca bu günde iş yapmayı önlemek için de dikiş yapıldığında, iğnenin ölmüş olan akrabaların tenine batacağı; çamaşır yıkanırca, yıkama suyunun ölülerin ağızına akacağı inancı geliştirilerek, insanlara bu toplumsal kural öğretilmiş olmaktadır.

Günlük hayatta yanan ateşe su dökmek ve ateşi su dökerek söndürmek iyi sayılmaz. Ateşin su dökülerek söndürülmesi durumunda, ateş çevresinin pisleneceği, küllerin etrafı zarar vereceği görülür. Ateş yanarken sayacağı üzeri boş bırakılmaz. Aksi halde şeytanların yemek pişirdiğine inanılır. Burada da boş yere ateş yakmanın israf olduğu bilgisi yeni nesle aktarılır. Ateşle ilgili olarak küllükte oynayanları, şeytan çarpacağına inanılır. Ayrıca akşam kül dökülmesi toplumda hoş karşılanmaz. Çünkü; külün içinde bulunan bir kömür parçası farkına varmadan ateş çıkmasına neden olabilir. Bu inanç ile bu işin tehlikeli olabileceği, kül dökmenin karanlık olmadan yapılması gerektiği öğretilir. Ocak bulunan yere ateş önceden sönmüş olsa dahi oturulmaz.

Perşembe akşamları, ocağa bir miktar tereyağı atılarak yada günlük otu buhur halinde evin içinin dolaştırılarak ölülerin hatırlanması, bize bu gecede ölmüş akrabalarımızı daha çok hatırlamamız gerektiğini, onların ruhunu rahatlatmak için topluma yararlı işler yapmamız gerektiğini öğretir. Halk arasında bu gecenin “ağır akşam” olarak tanınması, dini bazı uygulamaların yapılmasının faydalarını nesillere

aktarır. Cuma günü ev temizliğinin yapılmaması, küllerin alınmaması bu günün önemini ev halkına öğretir. Çünkü cuma günü, müslümanlarca bayram kabul edilen, misafirlerin gelebileceği kabul edilen bir gündür. Böyle bir günde ev işleriyle uğraşmak, misafir istememek anlamına gelir ki bu durum da toplumda çok yadırganır.

Hamilelik döneminde kadın, çocuğunun sağlıklı ve güzel olması için birtakım uygulamalar yapar. Köpek, kedi, ayı gibi hayvanlara bakmaktan kaçınır. Burada kadının bu hayvanlara bakmaması istenmesinin asıl nedeni, onlardan korkarak hamileliğinin tehlikeye girebilmesidir. Kadın bu hayvanlara bakmamakla, kendini ve çocuğunu tehlikelerden korumayı önceden öğrenir. Hamile kadının erik yerse, çocuğunun gözlerinin yeşil olacağı, ayva yerse sarışın ve güzel olacağı, balık yerse erkek olacağı gibi inanışlar yörede yaygındır. Bu inanışlar kişiyi güzel şeylerle uğraşmaya yönlendiren uygulamaları kapsar. Güzel şeylerle uğraşmanın sonunda güzel şeyler elde edilmesi, anne adaylarına sürekli olarak iyi şeyler düşünmek, iyi işlerle uğraşmak gerektiğini öğretir. Aş verme döneminde kadının canının istediği yiyecekleri yiyemezse, doğacak çocuğun uzuvlarından birinin eksik olacağına inanılır. Onun için baba aday, bu yiyeceği kısa zamanda temin eder. Dolayısıyla hem anne hem de baba henüz çocukları olmadan birtakım görev ve sorumlulukları önceden öğrenir. Dilin üzerinde kızartı çıktığı zaman, birinin hakkının yendiğine inanılır. Böylece özellikle çocuklara başkalarının haklarına saygılı olmaları gerektiği öğretilir. Sağ gözün seğirmesi, sağ kulağın çınlaması, sağ elin kaşınması gibi olaylar hayra yorulur. Bu da insanlara, iyi işlerin sağ elle yapılması gerektiği öğretir.

Cenaze mezarlığa götürülürken tabut fazla sarsılmamaya çalışılır. Aksi halde bir kişinin daha öleceğine inanılır. Bu inanış ile tabutu taşıyanlar, onu sarsmadan götürmek zorunda olduklarını anlarlar. Misafirin ve cenazenin ardından ev süpürmek iyi karşılanmaz. Çünkü bu davranış onlara saygısızlık olarak kabul edilir.

Toplumumuzda oturarak yemek yeme alışkanlığı; yemek ayakta yenirse şeytanın çekeceği inancıyla çocuklara öğretilir. Yeni eve taşınan bir aileye; tencere, kilim gibi hediyeler alınmaktadır. Böylece, o ailenin mutluluğu paylaşılırken toplumdaki yardımlaşma, hediyeleşme değeri de oradaki çocuklara aktarılır.

Günlük hayatta evdeki makasın ağzı hiçbir zaman açık bırakılmaz ve makasla boş yere oynanmaz. Eğer makasın ağzı açık kalırsa ya da boş yere oynanırsa evde kavga

olacağına ve huzursuzluk çıkacağına inanılır. Burada özellikle çocuklara makasla boş yere oynamanın tehlikeli olacağı ve kişinin kendine zarar verebileceği öğretilir.

2. 2. 4. Bastırılmış duyguların ifadesi olma

Bazı folklor ürünleri, yörede içinde bulunduğu toplumun kurallarına uymak, alışılmışın dışına çıkmamak; dolayısıyla da toplumsal baskıdan kurtulmak ve kendi vicdanını rahatlatmak amacıyla yapılır. Toplum kurallarına uygun davranma, kişiyi toplumun dışına itilmekten kurtarır.

Gelenek halindeki bazı davranışların ilk çıkışlarındaki görev ve anlamlarını zamanla kaybetmesi yeni nesilleri bu uygulamalardan uzaklaştırır. Toplum şartlarının, ekonomik yapının, kültürün zaman içerisinde değişmesi ve buna bağlı olarak bazı folklor ürünlerinin işlevini kaybetmesi, nesillerin zaman içinde anlamlarını bilmedikleri bazı uygulamaları bırakmalarına sebep olmuştur.

Lakap takma yörede toplumsal bir baskı unsurudur. Yaşadığı toplumda, hoş olmayan bir lakap ile tanınmak istemeyen kişi, toplumun değerlerine aykırı davranışlardan kaçınmak zorundadır. Kendine herhangi bir lakap verilen kişi, ilk başta o lakap ile tanınmak istemez. Hatta; bazen kendisine söylenen bir lakabın herhangi bir cümle içinde kullanılması bile kişiyi psikolojik olarak rahatsız eder. Bu yönüyle ele alındığında lakap takmanın psikolojik baskı yapma işlevi vardır.

Yörede 1970 -1980'li yıllara kadar yeni evlenen çift, erkeğin babasının evinde kaynanasıyla birlikte yaşamıştır. Günümüzde ise "Dağ dağ üstüne olmuş da ev ev üsdüne olmamış." atasözüne uygun olarak kayınbabadan hemen bir ev istenir; hatta evi olmayana kız verilmez. Kaynana ile bir arada yaşamının zorluğu, onun kötü olduğu o kadar meşhur olmuştur ki bu durum manilerde sıkça dile getirilir. "Gaynana gazan gapağı / Oğlu da şeker topağı / Gaynanayı sorarsan / Ara evin köpeği", "Duvara çakdım gazzık / Gaynanam ölmüş yazık / Öldüğüne acımam / Bir top bezime yazık", "Gaynanayı ne yapmalı / Gaynar gazana atmalı / Yandım gelin dedikçe / Altına odun atmalı" gibi manilerde ifade edilen bu durum, toplumsal baskılardan dolayı söylenemeyen ifadelerin şiirselleştirilerek kaynanaya ulaştırılmasıdır. Aslında bu ifadeler toplumun kurumsal baskısına ve kişinin yetişme durumuna bağlı olarak ruhsal duruma itirazı ifade eden, baskılara karşı gösterilen bir tepki, bir dışavurumdur.

Yörede erkek çocuğa sahip olmak oldukça önemlidir. “Bir deveyle bir oğlanınıfi yüreğinin yağı olmazmış.” atasözü de erkek evlada sahip olanın içinin rahat, huzurlu olduğunu yansıtır. Çünkü ailenin soyadını sürdürecektir olan erkek evlattır. Sürekli kızı olan kadınlar, erkek çocuğa sahip olabilmek için sürekli oğlan çocuğu olan kadın ile “uçkur değişimi” yapar. Bu uygulamaya başvurmasının nedeni ise erkek çocuğu olmadığı için toplumun kadının üzerindeki baskısıdır. Hatta bir çok ailenin üç beş tane kızının olmasının sebebi “Belki bu oğlan olur.” ümidiyle sürekli çocuk yapmış olmalarıdır.

Bazı atasözlerinde gelenekselleşen uygulamalardan vazgeçilemeyeceği anlatılır. “El ağzına bakan, garısını tez boşar.”, “El aklıma uyan yolda yaya galır.” atasözleri başkalarının söylediklerine her zaman inanmamak gerektiğini ifade eder. “Vakitsiz öten horazını başını keseler.” atasözüyle toplum kurallarına aykırı davranan ve bunda ısrar edenlerin sonunun ölüm olduğu hatırlatılır. Toplumun kurallarını benimsemediği halde bunların dışına çıkamayanlar, toplumsal baskıyı daha çok hissederler; çünkü bu durumdan rahatsız olurlar. Toplumdan dışlanmamak, toplumdan ayrı kalmamak için de bazı olumsuzluklara katlanmak zorundadırlar. “Uzakdan alma düğeyi, çeker gider ineği.”, “Dibini görmediğin guyuya daş atma.” sözleri kız ararken dikkate alınması gereken hususları ve bununla ilgili toplumsal baskıyı gösterir. Yörede bir erkek evlada kız aranırken, ilk önce akrabalarından, yakın çevreden -tamıdık bildik ailelerden- başlanır. Yabancıdan kız alma veya yabancıya kız verme olgusu, yörede hiçbir zaman hoş karşılanmaz. Bunun için toplumsal baskıyla karşılaşmamak için yakın çevreden kız aramak en doğru karardır. Evlilikle ilgili olarak söylenen atasözlerinden; “Anasına bak, gızını al; kenarına bak bezini al.” sözü evlilikte gelin olarak seçilen kızın iyi bir aileden gelmesi, iyi bir karaktere sahip olması hususlarını kız arayan kişiye hatırlatır. Çünkü kız çocuğunun davranışlarını etkileyen, onu yetiştiren öncelikle annedir. Saygın bir aile için, kötü bir aileden kız almak, daha sonraki dönemlerde söylenecek sözleri kabullenmek anlamını taşır. Bunun için ailenin yakın akrabalarından gelecek olan kurumsal – ailesel baskılara maruz kalmamak için kız seçiminde dikkatli olunur.

Yörede kadının ailedeki statüsü, davranış biçimleri toplumsal kural olarak belirlenmiştir. “Eliyiñ hamırıyla erkeğin işine garişma.” atasözü bir kadının erkeklerin karar vereceği işlere karışmamasını öğütler. Bu sözü işitmek istemeyen bir kadın, doğal olarak kocasının karar vereceği bir işe karışmayacaktır. “Ağustostan sofrı ekilen

darıdan, gün döndükten sonra oğul çıkararı arıdan, gocasından sonra yataktan gakan garıdan...fayda gelmez.” sözü kadının yataktan kalkması konusunda sergıleyeceği davranışı belirlemiştir. Kendine kötü söz söyletmek istemeyen kadın, yataktan mutlaka kocasından önce kalkmalıdır. Bir kadının eşinden sonra uyandığının duyulması veya görülmesi, çevrenin kendisine değişik sözler sarf etmesine neden olacaktır. Günümüzde de dağ köylerinde geçerliliğini koruyan bu duruma bağlı olarak kadınlar sabahları erken uyanmak zorunda kalmaktadırlar.

Herhangi bir tekerlemeyi hızlı bir şekilde ve hatasızca söylemek; toplum içinde kişiye, arkadaşları arasında da çocuğu sevindirip mutlu eder. Bir tekerlemeyi tam olarak söyleyememek ise özellikle çocukları saatlerce uğraştırır. Çünkü arkadaşları arasında ne çıkmak, onu psikolojik olarak rahatlatacaktır.

Toplumca kabul görmüş iyi davranışlar ortaya koyan kimse dua edilerek bir şekilde ödüllendirilir. Böylece psikolojik olarak rahatlayan kişi, daha iyi işler yapmaya ve yeni dualar duymaya yönelir. Toplumca istenmeyen davranışlarda bulunan kimse ise bedduaya maruz kalır. Beddualarda söylenenler insanları etkileyebileceğinden bu sözlere maruz kalmamak için toplum kurallarına uyulur, insanlara yardımcı olunmaya çalışılır. “Goynuğı dolu da gucağığı boş olsun!” gibi bir bedduayı almamak için dikkatli olunur; insanlara zarar vermektan kaçınılır. Çünkü yapılan yanlış bir davranıştan dolayı bu sözü duymak, kişiye psikolojik olarak rahatsız eder. Toplumun ürünü olan dualar, insanları rahatlatan; beddualar ise huzursuz eden sözlerdir. Bunların kişi üzerinde bıraktığı etkiye bağlı olarak dualar ve beddualar insanların davranışlarına yön veren ve daha çok kişisel baskılara sebep olan ürünlerdir.

Geçmişte uzun kiş gecelerinin önemli eğlencelerinden biri olan bilmece sorma geleneği, günümüzde eski önemini kaybetmiştir. Geçmişte köy kahvelerindeki hoş sohbet ortamlarında, kişiye sorulan bir bilmeceye cevap veremediğinde, ona küçük düşürücü ifadeler kullanılmış ve onunla alay edilmiştir. Bu duruma düşmek istemeyen kişi de o bilmeceleri ezberlemek, hafızasına yerleştirmek zorunda kalmıştır. Bunları ezberleyerek toplum içinde kendini daha rahat hissetmiştir.

Gelenekler, toplumsal ve kişisel baskıyla ilgili önemli değerler ve ürünler içerir. Çünkü birçok gelenek, toplumun baskısından kurtulmak, toplum içinde iyi bir yer edinmek için yapılmaktadır.

Doğum yapma, yörede daha çok kadınlar üzerinde görülen toplumsal bir baskı olarak ele alınabilir. Düğünden daha birkaç ay geçtikten sonra, gelinde hamilelikle ilgili bir belirti yoksa, kaynana yeni çifti çocuk yapmaları için zorlamaya başlar. Bu durum sadece kaynananın baskısıyla sınırlı kalmaz, yakın akrabaların baskısı da görülür. Dolayısıyla bebek çok defa başta aile büyüklerinin baskısıyla yapılır. İçinde yaşadığı toplumun kurallarını bilen çift, kaynananın uyarılarına gerek kalmadan, toplum baskısına maruz kalmamak için kısa zamanda çocuk sahibi olmaya çalışır. Aslında kaynanadan söz duymamak ve çevrede konuşulmamak için kısa zamanda çocuk yapmak zorunda kalmak, çift üzerinde psikolojik bir baskıya neden olmaktadır. Çünkü belli bir süre çocuğu olmayanlar için zamanla “kısır, kunnamaz katır, dölsüz” gibi küçük düşürücü ifadeler kullanılır. Kısa zamanda torun isteyen aile büyüklerinin anlayışına göre; evlilik çocuk ile güçlenecek ve aile bebek ile neşe bulacaktır.

Yörede uzun süre çocuğu olmayan çiftlerde doğuma engel olan sebepler incelenirken, öncelikle kadın üzerinde durulur. İsteddiği halde çocuk sahibi olamayan kadın, çocuğunu olması için değişik uygulamalar yapar. Örneğin; “Tavuk pisliğini kaynatarak onun buğusuna oturur, dağlardan ‘enlek otu’ toplayarak yanına yedi çeşit daha ot ile koyunun kuyruk yağını karıştırır ve bunları döverek rahmine koyar.” Çocuk sahibi olmak isteyen kadını bu gibi uygulamalara zorlayan toplumun yoğun baskısı ve çevresindekilerin hoş olmayan sözler sarf etmesidir. Toplumsal baskıya karşı koyamayan kadın, çocuk sahibi olmak için her türlü tedavi yöntemlerini denemek zorunda kalır. Günümüzde bu yöntemler çok az kullanılmakla birlikte varlığını devam ettirmektedir.

Kadının kolay doğum yapması için “Kocasının gömleğinin yeninden su içme, seccade üzerine konup, salavat getirilerek sallama, oklava ile dolaştırma...” gibi uygulamalar yapılır. Özellikle ara ebelerinin kontrolünde yapılan doğumlarda, bu yöntemlere sıkça başvurulur. Doğum yapacak kadın, bu işlemleri yapmayı istemese bile o ortamda bulunan kadınların teşvik ve aynı zamanda baskısıyla yapmak zorunda kalır. Aksi durumda, başta ara ebesi olmak üzere, kendisine yakın kadınlar başka doğumda yardımda bulunmayabilirler. Dolayısıyla bir kadın toplumdaki dışlanmamak için, gerek hamile kalabilmek için gerek hamilelik döneminde gerekse doğum ve sonrasında toplumca kabul görmüş uygulamaları yapmak zorunda kalır.

Yörede, çocuğa verilecek ismin belirlenmesinde de toplumsal baskının etkisi büyüktür. Ataerkil aile yapısının hakim olduğu yörede, çocuğa verilecek isim genellikle baba tarafından birinin ismi olmak durumundadır. Çocuğa annesi tarafından birilerinin isminin verilmesi durumunda, baba ile alay etme söz konusu olabilir. Ayrıca çiftler, özellikle ilk çocuğa anne veya babalarının ismini vermek zorunda kalırlar. Aksi durumda ailenin büyükleri, çiftlere kırılmakta ve bu durum çevrede konuşulmaktadır. Sonuçta çocuğa isim vermede anne ve baba, çevrenin baskısı altında kalmaktadır. Kırkı çıkmamış bebeğin bezi, çalınma, iğne batırılması gibi nedenlerden gece ve gündüz ev dışına serilmez. Bebek bezi, gece dışarıda bırakılmaz, yıldız gösterilmez. Bu gelenekler, daha çok tedbir amacıyla kaynaklanmıştır. Çünkü kırkı çıkmamış çocuğun ve kadının zayıf olduğu, nazar deşebileceği, başlarına değişik kötülükler gelebileceği düşünülür. Bu nedenle bebekler, nazar, kıskançlık dahil olmak üzere, gelebilecek her türlü tehlikeden uzak tutulmaya çalışılır. Doğum yapan kadının yalnız bırakılmaması, bebek bezinin bile saklanması, sadece kişileri rahatlatan, kişinin içindeki baskıyı gideren, tedbir niteliği taşıyan uygulamalardır. Diş bulguru yapma, köstek kesme, çocuğun tırnağını keserken babasının cebinden para çekirme gibi uygulamaların temelinde de toplumun baskısı ve anne - babanın psikolojik olarak rahatlaması yatmaktadır.

Sünnet törenleri, erkek çocuğun hayatında askerlik ve evlilikle beraber yaşayacağı üç önemli aşamanın ilkidir. Erkek çocuk, sünnet ile birlikte erkeklige ilk adımını atar. Sünnet yaptırmanın dini ve sağlıklı olma yönü bir yana bırakılırsa; bu işlemin toplumsal boyutu, sünnet olmayan çocuğa iyi gözle bakılmadığı, bu nedenle sünnet olmak gerektiği şeklinde görülecektir. Temelde dini inançtan kaynaklanan sünnet törenleri, toplumsal açıdan da önem arz etmektedir. Özellikle kirveliğin çok önemli olduğu yörede sünnet törenleri, evlenme törenleri gibi büyük bir titizlikle yapılmaktadır. Yörede sünnet olacak çocuğun, tören için ayakkabısından saatine kadar tüm ihtiyaçları kirvesi tarafından karşılanır. Çocuğun sünnet törenindeki bir eksiklikten kirve sorumlu tutulur ve eleştirilir. Ayrıca sünnet olan çocuk, kendisine kirvelik yapan kişinin ve birinci dereceden yakınlarının çocuklarıyla evlenemez. Dini boyutundan ziyade sosyal boyutu olan kirvelik, yörede öne çıkar ve bir töre biçimini alır. Sonuçta sünnet törenin eksiksiz olması için kirve baskı altında kalır.

Yörede düğün yapılacağı zaman kız aramaya; yakın çevrenin, akrabaların, yani asılları bilinen ailelerin kızlarından başlanır. Yabancıardan kız alma ve yabancıya kız verme olgusu, yörede devamlı olarak yadırganmış, hatta yabancı birine verilen kızın kına gecesinde “Yok muydu yok muydu? / Bir kız sana yük müydü? / Kır olası emmeleri / Heç oğlunuz yok muydu?”, “ Ana kızın çok muydu? / Bir kız safa yük müydü? / Şu evimizi içinde / Heç menendiñ yok muydu?” şeklindeki kına türkülerinde bu durum dile getirilir. Bu nedenle, toplumsal bir baskıyla karşılaşmamak için evliliklerde yakın çevreden kız aranır. Bunun yanında gelin olarak alınan kızın tanıdık olması, aileye uyumu kolaylaştırdığı gibi genç kızların herhangi bir olumsuz sözü duyulmadan evlenmelerini sağlar. Ayrıca malların dışarı çıkmasını engelleyeceği için gelin alımlarında bildik çevreler tercih edilir. Anlaşarak evlenecekler için de kızın yakın yöreden olması ısrarla belirtilir. Düğünlerle ilgili olarak “kız kaçırma” ve “varıp oturma” eylemi, yörede fazla uygun görülmediği gibi aynı zamanda kızın üzerinde psikolojik ve toplumsal bir baskı da kurar.

1980’li yıllara kadar evlenecek kız, taliplilerinden haberdar edilmemiş ve evleneceği kişiyi seçme hakkına sahip olmamıştır. Kızın evleneceği kişiyi aile büyükleri belirlemiş ve ona sadece onaylamak kalmıştır. Ailenin damat olmasını istediği bir kişiyi, kızın kabul etmemesi, büyüklere saygısızlık olarak kabul edilmiş ve böyle bir durum eleştirilmiştir. Ancak günümüzde büyük ölçüde bu işe kızın kendisi karar verir. Bu konuda toplumsal baskının etkisi eğitim seviyesindeki artışa bağlı olarak azalmaktadır. Ayrıca gelin olarak almak istenen kız, verilecek olsa bile; bu karar kızın ailesi tarafından aracıya bir – iki istemede söylenmez. En az üç kez dönürlük için gelinir ki böylece “kız evi, naz evi” sözüne uygun olarak kız tarafı naz etmiş, ağırdan almış olur. Bir kızın ilk istemede verilmesi toplum içinde; “Kızlarından bıkmışlar, zaten evlendirecek birini arıyorlarmış!” tarzında konuşulmasına sebep olabilir. Toplumsal baskının bariz örneklerinden biri olan bu gelenek, eskiden olduğu gibi günümüzde de devam ettirilir.

Şehir merkezinde nikah töreniyle evlenip, düğün yapılmayan bazı evlilikler görülür. Ancak yörenin dağ köylerinde, düğün töreni olmadan evlilik yapılmamaktadır. Hatta düğün yapmadan evlenme bir tarafa; kızın veya oğlanın düğününde eksik bir uygulama olur da toplum içinde konuşulur endişesiyle aileler çocuklarına imkanları dahilinde en iyi düğünü yapmaya çalışırlar. Kızın kaçması, varıp oturma gibi

durumlarda bütün düğün masraflarını, yeni çiftin ihtiyaçlarını, oğlanın ailesi karşılar. Çünkü kızın ailesi genellikle uzun süre kızlarıyla konuşmaz. Konuştuğunda ve hiç öyle olmamış gibi düğünde bulunmaları durumunda yadırganırlar. Bu durumda oğlanın ailesi çevrede kötü şeylerin konuşulmaması için kızın da bütün ihtiyaçlarını karşılayarak düğün yaparlar. Aslında, ailelerin düğün zamanlarında genellikle borçlanmalarının altında da toplumsal baskının etkisi vardır. Çünkü; aileler düğünden sonra haklarında kötü şeyler söylenmemesi için en iyi düğünü yapmaya çalışmaktalar; dolayısıyla da borca girmektedirler.

Kına gecesinde gelin ağlatılır. Gelinin ağlamaması, arkadaşları arasında “Ailesine fazla bağlı değilmiş, zaten gönüllüymüş” gibi sözlerin konuşulmasına sebep olacağından gelin ağlamaya çalışır. Zaten arkadaşları, kızın ağlamasını beklerler ve ağladıktan sonra onun boynuna sarılmaya başlarlar. Aslında buradaki ağlama baskısı, ağlamayan gelin adayları için olup, ailesine bağlı olanlar zaten yakın arkadaşlarıyla ağlayacaktır. Kına gecelerinde gözlemlediğimiz, eğlenmeye geçmeden önce “gelin ağlatması” adı altında söylenen manzumeler, zaten o ortamda bulunan kadın ve kızların ağlamasına neden olmaktadır. Dolayısıyla böyle bir ortamda ağlamayanlar, toplumsal baskıyı hissedeceklerdir.

Gelin ikamet edeceği eve geldiğinde arabadan inmeden önce, kaynana ve kayınbabası geline “indirmelik” adı verilen para, altın veya bir hayvan hediye eder. Geçmişte daha çok inek, keçi gibi indirmelikler verilirken; günümüzde daha çok para, altın veya tarla verilmektedir. Kaynana ve kayınbaba tarafından indirmelik verildikten sonra “kırkım, atkı” adı verilen, düğüne gelen misafirler, yakın akrabalar tarafından hediye ve paralar verilir. Ancak burada kimin ne kadar para veya hediye olarak ne verdiği ilan edilir. Burada para ve hediye verenlerin isimlerinin söylenmesi, para veren kişi üzerinde psikolojik etki yapan toplumsal bir baskı unsurudur. Misafirler, maddi durumuna ve akrabalık derecesine bağlı olarak toplum içinde küçük düşmemek, “cimri” olarak görülmemek için, fazla miktarda para yardımı yapmaya çalışırlar. Aynı durum indirmelik veren kayınbaba ve kaynana için de geçerlidir.

Atkıdan sonra arabadan inen gelin ile onu eve götüren damadın üzerine, damadın ailesinin görevlendirdiği bir kişi tarafından ve genellikle evin damından şeker, leblebi, arpa ve buğday karışımı yiyecekler serpilir. Böylece yeni kurulan ailenin bereketli olması beklenir. Evin kapısına gelindiğinde, gelinin eline üzerine yağ ve bal sürülmüş

yaprak verilir, gelin de onu kapının üzerine yapıştırır. Daha sonra kapıda bekleyen kaynananın kolunun altından içeriye giren gelin, burada hazır olan içi su dolu ibriği teperek yatak odasına girer. Eline yağ ve bal sürülmüş yeşil yaprak verilmesinin sebebi “gelinin evinde ağız tadıyla oturmasının” istendiğini yansıtır. Kaynananın kolunun altından geçmesi ise onun sözünden çıkmayacağı, ona itaat edeceği anlamına gelir. Gelin bütün bu uygulamaları yapmak istemese bile toplumsal baskının etkisiyle yapmak zorunda kalır ve psikolojik olarak rahatlar. Özellikle kaynananın kolunun altından, gelinin geçmek isteyip istememesi toplumca merak edilir ve büyük bir titizlikle takip edilir. Derleme yaptığımız kaynak kişiler, ibriğin tepilmesine bir anlam yükleyememekle birlikte, toplumda konuşulmaması için bu işlemin yapıldığını belirtmişlerdir. Dolayısıyla yapılaş nedeni bile bilinmeyen bir davranış, toplumun baskısı ile günümüzde de sürdürülmektedir.

Gelin eve girdikten sonra kucağına hemen bir çocuk verilir. Bu çocuk genellikle erkektir. Gerek gelin eve geldiğinde kucağına çocuk verilmesi gerekse gelinin yatağının üzerine çocuk yuvarlanması gelinden hemen çocuk doğurmasının istendiği anlamına gelir ve onun üzerinde psikolojik bir baskı kurar. Bu nedenle toplumsal baskıdan çekinen gelin, psikolojik olarak rahatlayabilmek için kısa zamanda hamile kalmaya çalışır.

Gerdek gecesinde yakın akrabalarından kadınların, gece boyunca damat ile kızı beklemeleri ve bakirelik durumunun tespiti, kadın üzerinde kurulan baskının bir başka örneğidir. Aslında kadının bakirelik bezini gece bekleyen kadınlara göstermesi, onun psikolojik olarak rahatlamasını sağlar ve baskılardan birinden kurtarır.

Düğünden bir gün sonra kadınların gelinin evinde toplanmasıyla yapılan “duvak açma” merasiminde, gelin paça çorbası yaparak konuklara sunar. Duvak açma gününde, gelinin başına duvak örtülür ve bir kız çocuğu ile oğlan çocuğunun ellerine oklava ile bir bağ çubuğu verilir. Daha sonra kadınlar salavat getirir ve çocuklar ellerindeki çubuklarla duvağı biraz kaldırıp tekrar indirirler. Üçüncüde ise duvağı açarlar. Sonra gelin misafir kadınlara birer yazma hediye eder. Geçmişte burada kızın bakirelik bezi de kadınlara gösterilirken, günümüzde bu uygulama yapılmamaktadır. Gelinin pişirdiği paça çorbasının lezzeti, ikramı, kadınlara yazma verip vermediği gibi durumlar buradaki kadınlar tarafından değerlendirilir. Dolayısıyla gelin, toplumsal baskının etkisiyle, istemese de paça çorbasını yapmak ve kadınlara yazma vermek zorunda kalır.

Ölüm törenlerinde, cenaze bir gece evde bekletilecekse odada yalnız bırakılmaz. Ayrıca onu bekleyenlerin uyuması da iyi sayılmaz. Cenazenin şişmemesi için üzerine bıçak, “tahra” gibi demir aletler konur. Burada yapılan işlemler ve uyulması gereken kurallar toplumsal baskının yaptırımından kaynaklanır ve insanı psikolojik olarak rahatlatır. Cenazenin yıkama suyunun ısıtıldığı kazan, cenazenin defnedilmesinden sonra ters çevrilir ve üzerine üç taş konur. Bunun yanında bir kaba da su konularak ölünün ruhunun o suyu içip içmediği kontrol edilir. Cenaze yıkanan kazanda artan su ile çocukların elleri ve yüzleri yıkanır. Ayrıca cenazenin yedi ve kırkıncı gününde yemekler verilir. Bu uygulamalar kişiyi psikolojik olarak rahatlatan ve geçmişten günümüze kadar özünde bir değişme göstermeden süregelen uygulamalardır.

Yörenin bilinen yemeklerini yapabilmek, kadınların önemli amaçlarından. Kızın mutfak konusunda yetiştirilmesi görevi, annesine aittir. Duvak açma gününde gelinin paça çorbası pişirmesi geleneği de aslında bir değerlendirmedir. Bu yemeğin lezzetindeki başarı, gelin ile beraber onu yetiştiren annenin mutfak konusundaki becerisini gösterir. Bu durum gelini ve gelinin annesini psikolojik yönden etkiler. Bir kızın evlendiği zaman mutfak konusunda rahat olabilmesi ve psikolojik baskıya maruz kalmaması için, yörede yapılan yemekleri bilmesi ve uygulaması gerekir. Bu sadece yemek yapma konusunda değil, israf etmeme noktasında da önemlidir. Mutfakta israf yapmak, temiz ve tedbirli olmamak, kadının komşular arasında değerini düşürür.

Yöredeki inanışlar, kişiler üzerinde psikolojik baskıya sebep olmaktadır. Ancak bu baskının temelinde de toplumsal unsurlar, dini inanışlar etkili olmaktadır.

Yörede insanlara zarar vermediklerine inanılan siyah yılanları öldürmek iyi karşılanmaz. Siyah yılanı öldüren kişi toplumun tepkisine maruz kalır. Dolayısıyla çevresinde eleştirilmek, tepki görmek istemeyen kişi bu yılanı öldürmekten çekinir. Ayın eskisinde yapılan işlerin sonunun iyi olacağına inanılır. Özellikle ağaç kesiminde, buna çok dikkat edilir. Çünkü ayın eskisinde kesilen ağaçlar geç çürür. Ağacı, ayın yenisinde keserek erken çürümesi durumunda, insanların değişik sözleriyle karşılaşmak istemeyen kişi psikolojik olarak kendisini rahat hissetmesi için toplumca uygun görülmüş dönemde keser. Gök gürlediğinde, şimşek çaktığında evin içindeki sayacak dışarıya atılır. Evin içinde “hurabbak” oynandığında kıtlık olacağına inanılır. Bu tür inanış ve uygulamalarda toplumca yapılması ya da yapılmaması uygun görülmüş bu davranışların insanlar üzerinde yaptırımı söz konusudur. Dolayısıyla yapılması

gerektiğine inanılan bir davranış, yapılmadığında kişi toplumca eleştirilecektir. Bu eleştiriyi almak ve suçlu durumuna düşmek istemeyen kişi toplumun koyduğu bu kurallara uyacaktır.

Kurak mevsimlerde yağmur yağması için yapılan “dodi dodı”, büyük ölçüde gençlerin katılımıyla olur. Bu uygulamaya köyün bütün gençleri katılır. Katılmayan genç olduğu zaman, bir de yağmur yağmazsa, bunun sebebi olarak uygulamaya katılmayan genç gösterilecek ve arkadaşları tarafından dışlanacaktır. Dolayısıyla köyün içinde bulunduğu ve önemli bir mazeret bildirilmediği sürece bu uygulamaya bütün gençler katılmak zorundadır.

Yörede arefe günleri işe gidilmez, dikiş yapılmaz ve çamaşır yıkanmaz. Çamaşır yıkayan ya da dikiş yapan kadın görüldüğünde hemen uyarılır ve bu işe devam ederse toplumca dışlanır. Çünkü; arefe günü mübarek gündür ve bütün işlerin önceden bitirilmiş olması gerekir. Bu günde kabir ziyareti yapılır ve misafirlerle ilgilenilir. Yörede salı ve cumartesi uğursuz günler, perşembe günü ise mübarek gün olarak kabul edilir. Bunun için önemli işlere -dünürlüğe gitme, düğün bayrağını dikme, yeni bir evin temelini atma gibi- perşembe günü başlanır.

İneğin sütü olması için ilk sütü incir ağacının dibine veya bir akarsuya -çeşme de olabilir- dökülür. Ayrıca dananın eşi de incir ağacının üzerine atılır. Bu uygulamalar yapıldığında ileriki dönemlerde inek sütü olmazsa, kişi psikolojik olarak “elimden geleni yaptım” anlayışıyla rahat olur; ve “bunları yaptın mı?” sorusuna rahatça cevap verebilir. Danayı ilk kez kim bağlarsa huy yönünden ona çekeceğine inanılır ki genellikle inat olmayan birine bağlatılır. Böylece dananın iyi huylu olacağına inanılır ve toplumun kısmen de olsa baskısından kutulunmuş olur.

Hamile kadın, birtakım hayvanlara bakmaktan kaçınır ve aş yerme döneminde canının istediği yiyeceği yemeye çalışır. Çünkü doğacak çocuğun fiziksel yapısının ve karakterinin ona göre şekilleneceğine inanılır. Hep aynı cins çocuk doğuran kadınlar, uçkur değişimi yaparlar. Daha önce çocukları yaşamayanlar, son doğan çocuklarının yaşaması için, içinde Mehmet ismi bulunan yedi tane aileden kumaş toplayarak elbise yapar ve çocuklarına onu giydirirler. Bunun yanında çocuğun ailesi yedi yaşına kadar elbise almayarak başkalarının getirdikleri elbiseleri giydirirler. Bu uygulamalara dikkat eden aile, hem çocuğunun sağlığını korur hem de psikolojik yönden rahatlar.

Evin içinde ıslık çalınması veya “hurabbak” oynanması halinde o evde kıtlık olacağına inanılır. Evin içinde bazı davranışların kısıtlanmasıyla çocuklar üzerinde etkili olunur ve eve zarar verebilecek bu tür oyunlar evin dışına çıkarılır. Küllerin akşam dökülmemesi, kirli çamaşır suyunun besmelesiz dökülmemesi, nazarla ilgili uygulamalar özellikle kadınlar üzerinde etkili olan psikolojik baskı unsurlarıdır. İnancın etkisiyle bu işi yapanlar dikkatli olurlar. Eğer bu inançlara uygun hareket edilmezse, başa gelebilecek bir sorunun sebebi kişinin kendisi olacaktır. Kötü bir olaya sebep olmak da kişiyi rahatsız eder. Bütün bunlardan dolayı psikolojik bir baskıya uğramamak için bu inanca uygun hareket edilir.

Yörede nazar ile ilgili inanış ve uygulamalar oldukça fazladır. Yeşil gözlü insanların nazarlarının daha çok değdiği inandır ve bu kişilere karşı dikkatli olunur. Kişiyi nazar değmemesi için -özellikle çocuklara- nazar boncuğu, çaltı boncuğu, üzerlik, deniz boncuğu vb. takılır. Bunlardan birinin takılmaması ve nazar değmesi durumunda, kişi kendini suçlu hissedecektir. Yine nazar değdiğine kanaat getirilen kişi üzerinde üzerlik kokutma, banyo yaptırma, kurşun dökme, taş kırma gibi birtakım işlemler yapılır. Bunlar yapılmadığında kötü sonuçlarına katlanılmak zorundadır. Bunun için insanlar, gerek psikolojik olarak rahat olmak gerekse toplumsal baskıdan kurtulmak için, bunları yapmak durumundadır.

2. 2. 5. Pratik çözümler sunma

Folklor ürünleri, kişileri yönlendirirken ve onlara toplumun bazı konulardaki kurallarını aktarırken, kalıplaşmış, herkesçe bilinen pratik çözümler sunar. Herhangi bir sorunla karşı karşıya gelen kişi, bu konulardaki halk kültürü ürünlerinden yararlanarak sorununu çözebilir. Ayrıca folklor ürünlerinin toplumun kurallarını ve yaşantısını yansıtması nedeniyle, herkesçe bilinen yollarla çözümlenmesi, kişiyi toplumda başarılı bir konuma getirir.

Televizyon, radyo veya oyuncaklar gibi çocukları eğlendirecek, insanların vakit geçirmesini sağlayacak nesnelere yaygın olmadığı 1980’li yıllara kadar bunların işlevlerini, yörede bilinen yüzük oyunu, Arap oyunu, balık oyunu gibi oyunlar ve anlatılar masallar, halk hikayeleri, bilmeceler vb. yapmıştır. Çocukları avutmakta ve onlara söz dinletmekte etkili anlatılar, günümüzde daha çok çocukların uyutulmasında

kullanılır. Son yıllarda, oyuncuların ve çocuklara vakit geçirecek unsurların çoğalması, yöredeki başta masallar olmak üzere anlatı türlerinin eski önemlerini kaybetmesine neden olmuştur. Bir kişiye doğrudan doğruya söylenmesi zor olan sözlerin maniler yardımıyla kısa şiirler şeklinde söylenmesi, iletişimde kolaylık sağlar. Özellikle gelin ile kaynana arasındaki ilişkileri ifade eden maniler, kaynana karşısında veya toplum içinde konuşamayan gelinin duygularını, aklından geçenleri yansıtır. Hiçbir yerde ve zamanda, gelini olduğu ailenin fertleri hakkında fikirlerini söyleyemeyen yöredeki gelinler; “Gaynana gazan gapağı / Oğlu da şeker topağı / Gaynanayı sorarsaın / Ara eviñ köpeği” veya “Gaynanayı ne yapmalı / Gaynar gazan atmalı / Yandım gelin dedikçe / Altına odun atmalı” şeklinde manilerle ifade ederler.

Atasözleri gerek yol göstericiliği gerekse anlatımda az sözle çok şeyi anlatmasıyla, ifadede kolaylık sağlayan ürünlerdir. Kız seçiminde; “Anasına bak gızını al, kenarına bak bezsini al.” sözü ile gelin edilecek kızlar değerlendirilirken dikkat edilmesi gereken hususlar ve gidilecek yol bildirilir. Ancak aynı zamanda; “Aradığınız kızın ailesini, annesinin alışkanlıklarını, temizliğe verdiği önemi, toplumdaki yerini, komşuluk ilişkilerini ...araştırın. Ailesinin geçmişini öğrenin, dikkatli olun, sonra zarar görmeyin.” gibi sözlerle anlatımın uzatılmasına gerek kalmadan birçok şey kısaca ifade edilir. Herhangi bir oyuna başlanacağı zaman, ebenin seçilmesinde uygulanan en pratik ve adil yöntem, oyun tekerlemesidir. Tekerlemeye göre kim ebe olarak çıkarsa, o kişinin buna itiraz etme hakkı da yoktur.

Anlatı türleri, örneklerde görüldüğü gibi, yöre halkına günlük hayatta sıkça kullanılan pratik çözümler sunar. Bu pratik çözümler, gerek iletişimde gerekse hayatın sürdürülmesinde etkili olur.

Halk kültürü içinde doğum, sünnet, askere uğurlama, evlilik ve ölüm ile ilgili olarak karşımıza çıkan inanç ve uygulamalarda, folklorun pratik çözümler sunma işlevini sıklıkla görürüz. Aş yerme (kellik çekme) döneminde, kadına istediği yiyecek yedirilmeye çalışılır. Her istenen yiyeceğin yedirilmeye çalışılmasını sağlamak için yörede; “çocuğun organlarının bu dönemde takıldığı, istenilen yiyeceğin yenilmediği takdirde çocuğun bazı organlarının eksik olacağı” inancı geliştirilmiştir. Çocuğunun güzel yüzlü olması için güler yüzlü kişilere bakarlar, balık yerler. Sarışın olması için ayva, yeşil gözlü olması için de erik yerler. Böylece bu isteklerine ulaşmaya çalışırlar. Hamile kadının sakız çiğnemesi toplumca hoş karşılanmaz. Bu durumu engellemek için

hamilelik döneminde sakız çiğneyen kadının çocuğunun b.klu olacağı inancı geliştirilmiştir. Bebek bezinin korunması ile ilgili olarak bez dışarıda bırakılmaz, yıldız gösterilmez... gibi çeşitli inançlar geliştirilmiş; böylece bezin tüm kötülüklerden korunması sağlanmıştır. Yürümekte zorlanan çocuğun kösteğinin kesilmesi de yöre halkı arasında geliştirilmiş bir uygulamadır.

Ay tutulmalarında, ayın acı çektiği düşünülerek teneke çalınır, silahlar sıkılır. Hayvanı kaybolan çobanlar, ocağına giderek kurt ağzı bağlatırlar. Böylece hayvanlarına kurtların saldırmasına engel olduklarına inanarak az da olsa rahatlarlar. Bu rahatlamayla da sürü arama işini daha rahat, daha dikkatli yaparlar. Bu uygulamayla çözüm kolaylaşır. Cuma günü, ev temizliği gibi bazı işlerin yapılmasının hoş karşılanmaması, dinen bereketli olduğu kabul edilen bu günün önemini destekler. Evin kadını, cuma gününü daha çok namazdan sonra gelebilecek misafirlere ayırır. Geceleyin, uyumaya yakın, yatakta ciklet çiğnemenin tehlikeli olduğunu anlatmaktansa, bir çocuğa; “Ölülerin etini çiğniyorsun.” demek, çocuğu korkuttuğu için, amaca ulaşmada daha etkili ve pratik olan çözüm yoludur. Akşam kül dökmek tehlikelidir. Çünkü külün içindeki küçük kömürler bile gece çıkabilecek bir rüzgardan dolayı yangın çıkmasına sebep olabilir. İşte tüm bunları uzun uzun anlatmaya gerek kalmadan, “Akşam kül dökülmez, küllükte şeytan olur, gece insanı çarpar!” inancı ile kül dökme işi gündüz halledilir. Herhangi iyi bir şey üzerinde yoğunlaşılması, nazara yol açar ki nazara karşı koymak için de ilgi başka şeyler üzerine çekilmeye çalışılır. Bahçedeki ürünlerin içine hayvan kellesi koymak, çiçeklerin üzerine yumurta kabuğu asmak bunların başlıcalarıdır. Kadınların önünden erkeklerin geçmesi iyi karşılanmaz. Bununla ilgili olarak da eğer erkeğin önünden geçerse onun uğrunu kestiği, kısmetini kapattığı inancı geliştirilmiştir.

Folklor, çeşitli halk kültürü ürünleri ile halkın sorunlarına pratik çözümler sunar. Her bir ürünün çıkış sebebi araştırıldığında, bu sebepler ortaya konacak ve böylece halka sunulan pratik çözümler öğrenilecektir.

Halkın yaşam tarzını, sorunlarını ve sorunların çözüm yollarını yansıtan folklor ürünleri, aynı zamanda halkın ümitlerini, geleceğe yönelik hayallerini de anlatır. Hatta bazen eğlendirmekten çok bu yönünün ağır bastığı örnekler karşımıza çıkar. Özellikle anlatı türlerinden olan manilerde, genç kızların düşünceleri, hayalleri, toplu halde söylenen şiirler halinde kına gecelerinde dile getirilir. “Elbisem yeşil olsun / Parası

peşin olsun / Sevdiğim oğlanı / Gözleri ela olsun”, “Bakkaldan yumak aldım / Oya örecem diye / Köyümüzden yar sevdim / Her gün görecem diye” ...

Folklorun reklama yönelik bir işlev olarak kullanılması, son yıllarda turizm gelirlerini artırmak amacıyla yapılan yöreyi tanıtmaya faaliyetlerinde kendini gösterir. “Üzüm Bayramı ve Kültür Şöleni” adıyla düzenlenen etkinlikte “Üzüm Güzeli” yarışmasına katılan kızlar, yöresel kıyafetlerle bu etkinliğe katılmaktadırlar. Bunun yanında Tarsus Belediyesi’nin yaz aylarında Tarsus Şelalesi’ndeki çay bahçesine diktiği “yörük çadırı” kültürün yansıtılmasına ve aktarılmasına öncülük etmektedir. Lüks pastane ve lokantalarda halk kültürü ürünlerinin kullanılması da bu husustaki bir başka örnektir.

2. 2. 6. Başkaldırlara destek verme, protesto

Folklorun çatışmaları körükleyici, başkaldırlara destek verici, kurulu düzene ve değerlere direnici işlevini özellikle manilerde görebiliriz. Yöreden derlenen manilerde, gelin – kaynana çatışmalarının ele alınması, genç kızların düğünlerdeki kına gecelerinde kaynanalara çeşitli sözler söylemeleri, onlara karşı gelme, isyan etme olarak değerlendirilebilir. Özellikle el ele tutuşan genç kızlar, tek başlarına bu sözleri kaynanaya söyleyemezken, tam bir birliktelik içinde ve çekinmeden söylemektedirler. Böylece içindekileri de küçük kızlara aktarmaktadırlar. Bu aktarmayla beraber daha evlenmeden, küçük kızların zihninde dahi “kaynana kötüdür” önyargısı oluşturmaktadır.

Değerlendirmemizde bir üründe birden fazla işlevin söz konusu olduğu, ancak bu işlevlerden birinin icra ortamlarına bağlı olarak öne çıktığı görülmektedir. Günümüze kadar yapılan işlevsel çalışmaların psikolojik ve sosyolojik açıdan ele alındığını görüyoruz. Bu açıdan bakıldığında, folklorun işlevlerini psiko – sosyal olarak tanımlamak mümkündür.

Bugün üzerinde durulması gereken noktalardan biri de özellikle folklor ürünlerinin uygulama – icra edilme sürecinde, uygulamayı yapan kişinin fiziki – biyolojik yapısına tesir ettiğiidir. Halk oyunları oynayanların fiziki açıdan gelişmesi, çocukların tekerleme, sayısmaca, bilmece vb. ürünleri söylerken konuşma becerilerinin gelişmesi gibi. Bu ürünlerin, insanların gelişmesine tesir ettiği üzerinde durulmalıdır. Bu açıdan ele alındığında, folklor ürünlerinin işlevlerini biyo – psiko – sosyal olarak

tanımlamanın uygun olacağı düşünülebilir. Nitekim bu konuda danışman hocam Yard. Doç. Dr. Mustafa ARSLAN ve arkadaşlarının çalışmalarının de devam ettiğini bilmekteyiz.

SONUÇ

Çalışmamızda, Tarsus yöresi dağ köyleri sosyal ve kültürel yönden ele alınmış; dağ köylerindeki kültürel ürünler, sosyal çevre ve şartlar bağlamında işlevsel açıdan değerlendirilmiştir. Elde edilen verileri ve varılan sonuçları şöyle özetlemek mümkündür.

Tarsus yöresi, Mersin ili içinde Akdeniz ile Toroslar arasındaki geniş bir alanı kapsamaktadır. Yöre; alanın genişliği, coğrafi yapının özellikleri ve sosyo – ekonomik yapıdaki farklılıklara bağlı olarak, çeşitli geleneksel uygulamaları bünyesinde taşır. Folklor adına ele aldığımız ürünler, bu yörenin yaşam tarzını, değişmekte olan anlayışları ve kaybolmuş uygulamaların bir kısmını, toplayabildiğimiz kadarıyla karşımıza çıkarmaktadır.

Tarsus yöresi coğrafi ve sosyal özelliklerine bağlı olarak üç bölümde ele alındığında, çalışmamızın asıl coğrafyasını oluşturan, dağlık olan kuzey bölgelerdeki dağ köylerinde geleneksel yapının bozulmadığı, güney kesimlerde ise birçok değer, folklor ürününün kaybolduğu; iki alan arasındaki geçiş bölgesinde ise geleneksel uygulamalardan bir kısmının bırakıldığı, bir kısmının ise bilinçsizce ve daha çok toplumsal baskının etkisiyle sürdürüldüğü görülmektedir.

Yöredeki dağ köylerinde halk kültürü ürünlerinden masallar, halk hikayeleri, türküler, ağıtlar, bilmece gibi anlatı türlerinin günlük hayattaki işlevlerinin kaybolmasına bağlı olarak, bu ürünler eski önemlerini yitirmişlerdir. İnsanlar için önemli olan eğlenmenin, hoş vakit geçirmenin yeni ve farklı ürünlerde aranması ve fazlasıyla bulunması, eski eğlence unsurlarının geçerliliklerini yitirmesine neden olmuştur. Ancak; doğum, sünnet, nişan, düğün, ölüm gibi törenler; ocaklar, halk hekimliği ve halk veterinerliği gibi uygulamalar çok az değişime uğramakla birlikte varlığını sürdürmektedir. Kanımızca bu bölgede eğitimin yetersiz olması, ekonomik faaliyetlerin değişmemesi, ulaşımın son yıllara kadar oldukça güç olması, geleneksel uygulamaların günümüze kadar sağlam bir yapıda gelmesini sağlayan en büyük etkenlerdir. Ayrıca yörede konuşulan dil, halkbilimi için dikkate değer bazı farklı özellikler taşımaktadır. Günlük konuşmalardaki yöresel ağız, ses değişmelerine açık, sözcüğü fazla uzatmadan en pratik yoldan uzatmadan karşımızdakilere aktarmayı esas almıştır.

Çalışmamız içindeki herhangi bir konu, bir ürün ele alındığında, aynı zamanda bu ürünün geçmişteki uygulanış biçimiyle günümüzdeki yeri karşılaştırılmış ve önemli benzerlikler gözlenmiş; bölge halkının değişen şartlarla beraber geleneklerini de büyük ölçüde yeni şartlara uydurarak yaşattığı tespit edilmiştir. Ayrıca; herhangi bir folklor ürününün bir işlevi ele alınırken, ürünün ilk başlardaki kullanımı ve bugün nasıl ve niçin uygulandığı, işlevi beraberce ele alınmıştır. Folklorun işlevleri incelenirken, her bir işlev tek başına örneklenerek gösterilmeye çalışılmıştır. Halk kültürü ürünleri, halkın yaşantısını ortaya koyan ürünler olup, bir ürün incelendiği zaman birden çok işleve sahip olduğu görülmüştür. Ancak bu işlevlerden birinin, icra ortamlarına bağlı olarak öne çıktığı görülmektedir.

Yörenin karakterini yansıtan kültürel değerlerin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması için yörede bu hususta daha fazla sosyo – kültürel çalışmaların yapılması gerektiği anlaşılmıştır. Yerel yönetimlerin, ilçede turizme yönelik olarak düzenlenen “Üzüm Bayramı ve Kültür Şenliği” ve “Geleneksel Hıdırellez Şenlikleri” dışında etkinlikler yapmasının, yöresel kültürün tanıtılmasında ve korunmasında daha da yararlı olacağı düşüncesindeyiz. Bunun yanında, kanaatimizce halkı yönlendiren önemli bir faktör olan televizyonlarda, kültürel programların öne çıkmasıyla halk kültürü ürünleri daha bilinçli bir şekilde halka anlatılmalı, kültürel ürünlere önem verilmelidir. Özellikle son yıllarda ekonomik faaliyetler içinde öne çıkan turizmde de yöresel halk kültürü ürünlerine öncülük verilmeli, her geçen gün kaybolan kültürel ürünlerimiz bir şekilde korunmalı ve tüm yönleriyle yaşatılmaya devam edilmelidir.

SÖZLÜK

A

acabek: Böğrölce.

acar: Yeni, taze.

ağal: Küçükbaş hayvanların barınağı.

ağırlık: Başlık parası veya başlık parası karşılığı verilen mal.

ağız: Hayvanların doğumundan sonraki ilk günlerdeki sütü.

aha: İşte.

allımyeşil: Gökkuşacağı

al: Oyun, kötü fikir.

aka: Ağabey.

añ: Tarla sınırı.

añdaç: Hatıra.

annaç: Yamaç.

aralan(mak): Uzaklaşmak.

arılık: Tedavi için ocağa giden kimsenin ocağa verdiği az miktarda para.

arkaç: Dokumada enine geçirilen ipler.

aş: Yemek.

atkı: Düğünlerde gelin ve damada verilen hediyeler.

B

babiç: Naylon terlik.

bakdabakan: Bukalemun.

balcan: Patlıcan.

bañ(mak): Kaptaki yiyeceğe ekmeği batırarak yemek.

banadura: Domates.

bandırma: Şeker sucuğu, tatlı.

barana: Bağdaki üzüme verilen dayanak.

barsı(mak): Küflenmek, bozulmak. Ör: Çökelek barsımış. (Çökelek küflenmiş, bozulmuş.)

bazlama: Kalınca açılmış küçük yufka ekmek.

bekit(mek): 1)Sağlamlaştırmak. 2) Hızlıca vurmak

belek: Çocuk bezi.

belik: Saç örgüsü.

beliñle(mek): Ansızın, kötü bir şekilde uyanma.

belme: Tomruk.

bel(mek): Bölmek, ikiye ayırmak.

bencileyin: Bana göre Ör: Bencileyin bu işin sonu iyi olmaz. (Bence, bana göre bu işin sonu iyi olmaz.)

bet beñiz: Yüz, surat, beniz.

beygir: At.

bezdirme: İyice pişmiş kalınca yufka.

beze: Hamur yumağı.

bıçkı: Ağaç kesmeye yarayan alet.

bıdırdı(mak): Alçak sesle, dudakları hareket ettirerek konuşma.

bicik: Meme, göğüs.

bider: Tohum.

bitda: Bir daha.

bişsek: Tulukta yayık yaymada kullanılan ağaçtan yapılmış, ucu avuç genişliğinde yuvarlak olan ev aleti.

bocut: Sürahi.

boğarsak: Boğaya gelen inek.

borcak: Üzerinde incir kuruyan dallar.

botla(mak): Devenin doğurması.

böge(mek): Gölet oluşturmak için suyun önüne set yapma.

böğün: Bu gün.

böñ: Görgüsüz.

börtle(mek): Sıcak basmak, sıcaktan durulamaz hale gelmek.

börtme: Buğday, nohut, fasulye gibi yiyeceklerin haşlanmış hali. Özellikle çocuklar diş çıkarırken "diş börtmesi" yapılır.

böyü: Örümcek .

bulamaç: Sıcak suya unun yavaş yavaş serpilip koyulaştırılmasıyla yapılan bir yemek olup üzerine kızartılmış tereyağı dökülür.

buzalacı: Hamile (İnekler için kullanılır.)

C

celfin: Tavuğun küçüğü.

cember: Saça takılan süs.

cenebet: Cünüp kişi.

cere: Topraktan yapılmış küçük küp.

cıllı(mak): Oyunu bozmak.

cıllız: Oyun bozan.

cımbar: Kilim, çul ve çuval gibi dokumalarda genişliği muhafaza etmek için kullanılan iki ucu gezli özel yapılmış ince bir ağaç.

cıncık: Cam parçası.

circan: Küçük fare.

cırlavık: Ağustos böceği.

cice: Büyük kız kardeş, abla.

cinkörez: Obruk, depo.

congalak: Al bastı.

cülük: Cıvcıv.

Ç

çabak: Gözdeki çapak.

çal(mak): 1)Yoğurt mayalamak. 2) Hırsızlık yapmak.

çapıt: Küçük bez parçası.

çav(mak): Kokunun yayılması.

çark: İpi yumak haline getirmeye yarayan alet.

çebiç: 1-2 yaşlarındaki dişi keçi.

çec: Buğday yığını, buğday yükü.

çekiş(mek): Ağız kavgası yapmak.

çeleñ: Toprak damın öne doğru olan çıkıntısı, uçurum.

çeltek: Çoban yardımcısı, çirak.

çerçi: Tuhafiye eşyası satan kimse.

çete: 1) Ordu birliklerinden olmayan silahlı birlik. 2) Çatlı ağacının dikenini.

çıkla: Sade, yalnız.

çıkırık: İpi yumak haline getirmeye yarayan alet.

çılıpık: Küçük iplik parçası.

çingül: Üzümün salkımlarından her biri.

çıralk: Gaz lambası.

çıv(mak): Salıncakta sallanmak.

çiğ: 1) Pişmemiş. 2) Kullanılmamış, yeni.

çiğın: Omuz.

çileş(mek): Çiselemek, yağmurun serptirmesi.

çim(mek): Yüzmek, yıkanmak.

çint(mek): Küçük parçalar halinde kesmek, doğramak.

çingil: İçine süt, su gibi sıvı şeyler konulan, kulplu ve ağzı geniş madeni kap.

çişdeñ: Yaramaz, kendini bilmez, şımarık.

çivit: Hamile kadınların yüzünde oluşan lekeler.

çomaç: İçerisine katık konulan, dürüm halindeki yufka.

çomça: Kepe.

çoñmak: Dizlerini bükerek ayakların üzerinde durmak.

çoñuş(mak): Bir araya toplanmak, üşüşmek, yığılmak.

çoşka: Domuz yavrusu.

çömel(mek): Altına oturak almadan, dizlerini kırarak kıcı yere değirmeden ördek şekli alma.

çörtlen (çörtük): Damdan yağmur suyunun akmasını sağlayan oluk.

çul: Keçi kılından dokunan kilim.

çulfalk: Savan ve kilim dokunan tezgah.

çuncullak (çuvancak): Salıncak.

çuvaldız: Çuval ağzı dikmekte kullanılan kalın ve büyük iğne, tiğ.

D

dañı(mak): Sertleşmek.

davar: Keçi sürüsü.

dembeste: Avanak, bön.

dene: Tane.

dena: İşte, orada.

deñsiz: Terbiyesiz.

depi(mek): Yufka ekmeğın sacın üzerinde çevrilmesi.

depik: Tekme.

depme: 10-15 litrelik plastik bidon.

devcele(mek): Kaşımak.

dıkım: Az, azıcık.

dımdıma: Üzüm suyunun pekmez yapıldıktan sonra kazanda kalan topraklı kısmı.

dilbent: Kadınların başlarını örttükleri oyalı yazma.

diñiz: Sessiz, sakın.

dink: Susamı ezerek tahin yapan taş.

dipi: Sağlam.

dişe(mek): Diş çıkarmak, bebeğın süt dişlerini çıkarması.

dölek: Düz olan yer. Ör: Arabayı bir döleğe durdur. (Arabayı düz bir yere durdur.)

dübek: İçinde buğday dövülen içi oyulmuş taş.

düğe: Boğaya gelmemiş 2-3 yaşındaki dana.

düne(mek): Tavukların akşam vakti ağaçlara çıkması.

düven: Sapla taneyi ayıran üstü taşlı alet.

doñuz: Domuz.

E

ecevit bıçkısı: İki kişının karşılıklı tutarak ağaç kesmesine yarayan alet.

eğir(mek): Yün veya kılı kirmen ile ip haline getirme işi.

emişik: Yeni doğum yapan bir kadının, çocuğuyla birlikte başka bir ailenin çocuğunu emzirdiğinde emzirilen çocuklar.

emiş(mek): Keçi, koyun, inek gibi sağılan hayvanların yavrusunun istenmediği halde annesini emmesi.

endeki: Senin elindeki, senin yanındaki, o...

enikle(mek): Köpeğın ve kedinin yavrulaması.

erkeç: Kısırlaştırılmış erkek hayvan.

essah: Gerçek.

eten: Hayvanların doğum yapmasından sonra gelen sulu torbacık.

ever(mek): Evlendirmek.

evlersek: Evlilik çağındaki genç.

evtiği az(mak): Canın yiyecek istemesi.

evtiklen(mek): Vakit geçirmek, oyalanmak. Ör: Çabuk yemeğini ye, evtiklenme.

F

fesliken: Fesleğen çiçeği.

fıçıt(mak): Fırlatmak, atmak.

fiyyık: Islık.

fingirdeş(mek): Hareketli olup efendi olmamak, çok hareketlilik.

firez: Anız.

firik: Çok taze.

firteke: Çengelli iğne.

fis geç(mek): Iskalamak, isabet ettirmemek.

fistan: Yakasız üst kısım ile eteğin bir bütün olduğu kadın elbisesi.

fişgir(mek): Taze, yeni dallar meydana getirmek, yeşermek için de kullanılır.

föllük: tavuğun yumurtladığı sepet.

G

galan: Artık, bundan sonra.

galıç: Büyük orak

galle: Sincap.

ganeviz: Kavanoz.

gapıt: Pardüsü.

garsamba: Karışıklık, kargaşa.

garsambaç: Kara, pekmezin karıştırılmasıyla oluşan içecek.

gasalak: Kibirli.

gasal(mak): Kibirleşmek.

gasevet: Sıkıntı.

gasık: İki bacağıın arası.

gatıran: Meşe ağacının reçinesinden yapılan, ağır is kokulu, siyah renkli ve özellikle küçük baş hayvanların içeceği suya dökülen sıvı madde.

gavurğa: Buğdayın ateşte kavrulmuş hali.

gayış: Kemer.

gayme: Para.

gaymon: Kamyon.

gepirtı: Gürültü.

gev(mek): Ağızda bir şey çiğnemek.

gevele(mek): Söyleyeceklerini tam ve düzgün ifade edememe.

gıcır: Yeni.

gıyhaç: Başörtüsü önünde, alna gelen boncuk.

gıyık: Büyük iğne.

gıymık: Odun parçası.

gırdır(mak): Aralamak

gısıık: 1) Kısılmış, az. 2) Dar.

gıt: Az, yetersiz.

giciş(mek): Kaşınmak.

gidi: Yaramaz, sevimli anlamında kullanılır. Ör: Seni gidi seni.

gilik: 1) Çekirdek. Ör: Karpuz giliği. 2) Kuru fasulye tanesi.

gine: Yine.

gittiksıra: Gittikçe.

gocunmak: Korkmak, endişelenmek.

goçmar: Büyük kertenkele.

golañ: Deve, at ve eşeğe yüklenen yükü n bağlandığı kalın ip.

gollu: Sepet.

gomçala(mak): Bir yiyeceğe, herhangi bir nesneye terbiyesizce atılıp hücum ederek iki eliyle birlikte avuçlamak.

goruk: Ekşi üzüm.

gosal(mak): Gururlanmak, kibirlenmek.

gov: Dedikodu, gıybet.

goya: Güya, sanki.

gozalak: Çam ağacının kozakları.

göbet: Yağmurun yağmasıyla çukurlarda oluşan su birikintisi.

gödelek: Şişman.

gölük: Tay, at yavrusu.

göreset (göresek): Görgü.

görpe: Yeni doğmuş keçi yavrusu.

göynek: Gömlek.

gözer: Buğday ile içindeki sapları birbirinden ayırmaya yarayan elek biçimindeki alet.

gulle: Bilye.

gunna(mak): At, eşek gibi hayvanların yavrulaması.

gunnacı: Hamile. (Hayvanlar için kullanılır.)

gurcala(mak): Karıştırmak.

guruksa(mak): Herhangi bir yiyeceği canın istemesi.

gurum: Soba is, is.

gusgun: Atın semerinin arka kısmında, atı semerlerken kuyruğunun altından geçen kalın deri kayış.

gusüllük: Banyo.

guz: Kuzey.

guzla(mak): Koyun ve keçinin yavrulaması.

guyruölü: Akrep.

gücele: Zorla, zoraki.

güdük: Gömlek.

güre olmak: Eşeklerin azması.

güt(mek): Otlatmak.

güğüm: Ağız dar metal kap.

gükümavk: Baykuş.

gümbür: Tahtadan yapılan yayık.

günnet(mek): Güneşletmek. Güneşli günlerde, yastık, yorgan, döşek güneşe bırakılarak havalandırılır. Böylece bu eşyalar daha sağlıklı hale gelir.

H

haba: Kalın giyecek.

habire: Devamlı, sürekli.

hañırda: Nerede.

hareni: Kazanın biraz küçüğü, metal ağız geniş kap.

harnıp: Keçi boynuzu.

haşılı: Kullanılmamış, yeni.

hayma: Ağaçtan yapılan çardak.

hek: Domuz.

hele ki: İyi ki.

helke: Bakırdan yapılmış, silindir bir şekil olan saplı, 6-8 litrelik küçük kova.

hergele: 1) Sığır sürüsü 2) İşe yaramaz, başı boş gezen, sorumsuz.

hergeleci: Köylünün büyükbaş hayvanlarını otlatan çoban.

herkeş: Herkes.

hevkere: Evin önündeki bahçe, avlu.

hop etmek: Çocuğu sırtı yüklemek.

horanta: Ev halkı.

hoyuk: Tarlaya dikilen korkuluk.

I

ılmtı: Sıcak, sulu yemek.

ısdar: Kilim, çul ve çuval dokunan tezgah.

ısmarç: Sipariş.

İ

iğdiş: 1) Dömlü olmayan. Bununla ilgili olarak hayvanın taşığını çekme işine “iğdiş etmek” denir. 2) Yağı alınan süte “iğdiş süt” denir.

ihi, ihinaka: İşte, burada

ilan: Yılan

ilen: Leğen.

ilik: Düğmenin takılması için elbisede açılan yer.

ilişkin: Sucuk.

İmil imil: Yavaş yavaş.

indirmelik: Düğünlerde gelin, kız evinden alınıp da oğlan evine getirildiğinde bir müddet gelin arabasında bekler. Kaynana ve kayınbaba bu esnada geline “indirmelik” adıyla mal, para veya altın verir.

inek taşı: Süt konulan kap.

iskempir: Bluz.

ita: Yufka ekmek yapılırken, hamur açmada kullanılan ekmek tahtası, hamur leğeni gibi eşyaların konulduğu, özel bir kumaştan yapılmış pike tarzındaki sergi.

K

kaklık: Sarnıcın küçüğü.

kaktır(mak): İtelemek.

kalan: Artık, bundan böyle.

kapız: Vadi.

kavurğa: Buğdayın tavada kavrulmuş hali.

keçe: Yünden yapılan giyecek.

kekre: Dut meyvesinin olgunlaşmamış hali.

kekremsi: Acıya yakın bir tat.

keleş: Güzel.

kerhen: Öylesine.

kertik: Çentik.

kelepe: Pamuklu bir tür ip.

kelek: Kavunun olgunlaşmamış hali.

keleş: Güzel, hoş.

kelik: Naylon, tokalı terlik.

kelli: Sonra.

kerli: Artık, sonra.

kertiş: Küçük kertenkele.

keşkere: İki kişiyle götürülen ağaçtan yapılmış taşıma aracı.

keşir: Havuç.

keşşik: İmece.

kile: Buğday ölçümünde kullanılan hacim ve ağırlık ölçüsü.

kirevit: Divan, tahta somye.

kirmen: Kılı ve yünü ip haline getiren küçük el aleti.

kişele(mek): Sinek, arı, tavuk gibi hayvanları kovalayarak olduğu yerden uzaklaştırmak.

kollu: Büyük sepet.

kop(mak): Koşmak.

koşam: Avuç.

koyak: Tepeler arasında çukurda kalmış tarla.

közçek: Ateşte pişirilmiş kalınca yufka.

kuz: Güneş ışığını az alan yer.

kümül: Susam, olgunlaşmasına yakın tek tek el ile köklenir ve koltuk altına alınabilecek şekilde bağ yapılır. Bu bağların karşılıklı olarak birbirine dayandırılması susam kümülünü oluşturur.

küncü: Susam.

küt: Ucu keskin olmayan.

kütlü: Pamuk.

L

laylon: Naylon.

lipelip: Tam olarak, iyice ağızına kadar taşacak vaziyette dolmuş.

M

manık: Kedi yavrusu.

mazzak: İncir meyvesinin olgunlaşmamış hali.

menent: Denk, eş.

meses: Ucu çivilenmiş uzun değnek.

meymenetsiz: Suratsız, düzgün olmayan.

mıymıntı: Uyuşuk.

miltan: Gömlek.

mukuğuna var(mak): Farkına varmak.

O

okuntu: Düğün olacağını haber verme ve düğüne davet etme amacıyla gelecek davetlilere akrabalık ve yakınlık derecesine göre kız yada oğlan evi tarafından gönderilen kumaş, havlu, atlet vb. eşyalar.

oñ(mak): İyileşmek, ilerlemek.

ofar(mak): Bozulan bir eşyayı tamir etmek.

orak: Buğday, arpa biçmeye yarayan yay biçimindeki demir alet.

orbuk: Yer altına doğru oyulmuş doğal mağara.

Ö

öğü(mek): Kusmadan önce acıyla ses çıkarma işi.

ömük: Boğaz, geniz.

örüt(mek): Hayvanları –özellikle koyunu- otlatmak için ağıldan çıkarmak.

öskelti: Ocakta yanan odunlardan arta kalan kısım.

öş: Güneşin batıp karanlığın başladığı vakit.

öfüz: Öte taraf, öte yüz.

öykelen(mek): Öfkelenmek, sinirlenmek.

özkerti: Mat ışık.

P

palan: Semer.

paça: Avuç.

paçala(mak): Avuçlamak.

pardı: Çit yapılmak için ikiye ayrılmış ağaç dalı.

partal: Eski, çok eskimiş.

partmak: Büyük çıra parçası.

puğurcuk: Balon.

pulluk: Demirden yapılan toprağı sürmeye yarayan alet .

pür: Çam ağacının yaprakları.

S

sağan: Bakır veya çinko tabak.

saka: At ve eşeğin sırtına konulan, tahtadan yapılmış taşıma aracı.

sal: Tabut.

salma: İnce lata.

savan: “Çulfalık” adı verilen dokuma tezgahında dokunan sergi.

sav(mak): 1) Göndermek. Ör: Misafirleri savdık. 2) Bitirmek.

sedir: Ağaçtan yapılmış divan.

seğit(mek): Koşmak.

sekko: El dokuması kumaştan dikilmiş ceket.

sele: Sapı olmayan sepet.

selinti: Sel ile birlikte gelen odun.

señirin sırtı: Bir vadinin, yokuşun tepesi.

sıra: Bir tür baharat.

sıraca: Yara irinli yara, bir tür hastalık.

sekko: Ceket.

sındı: Makas.

sırı(mak): Yorgam dikmek, yamamak.

sırıncı(mak): Çok acıkmak.

sırt: 1) Çamaşır, elbise. 2) Vücudun arka, omuz kısımları.

sıtil: Çadırın yan örtüleri.

siy(mek): Ayaklarına işemek.

somya: Divan, kanepeler tarzında ağaçtan yapılmış oturak.

soyka: Ölen kişiden kalan ve fakirlere dağıtılan elbiseler.

söbü: Elips şeklinde.

sökün et(mek): Bir yerden hareketle bir tarafa peşpeşe gelmek.

sömek: İplik yumağı.

söven: Hayvanlara ağıl yapmada kullanılan ucu sivri odun.

söyken(mek): Bir yere yaslanmak.

sultani: Bezelye.

suluk: Bıçak.

sünger: Kauçuk.

Ş

şalak: Olgunlaşmamış kavun, karpuz.

şavk: Işık, aydınlık.

şekerelik: Evin yakınında bulunan ve bostan ekilen tarla.

şelek: Buğday veya arpa saplarının yığıntısı.

şepe: İyice pişirilmemiş yufka ekmek.

şeplek: Alkış.

şepit: Yufka ekmek yapmak için, hamurun küçük parçalara ayrılmış her bir parçası.

şıra: Pekmez.

şırlık: Tahin.

şilte: Çuval.

şirana: Pekmez yapmak için üzümün tepelendiği küçük havuz.

şirret: Baş belası.

şişek: Bir yaşındaki koyun.

T

taka: Pencere.

tanışman: Domuz yavrusu.

tapır: Taşlık arazi.

tatavır: Söylenti, gerçekte olmayan ancak öyle söylenen.

tavlan(mak): Tarlanın sürülmek için uygun hale gelmesi.

teberik: Andaç, hatıra.

tehne: Issız, sakın.

tekne: Hayvanların yem yediği ve su içtiği ağaçtan yapılmış yer.

temel: Evin bahçe duvarı.

tetir: İz bırakan güçlü meyve lekesi. Ör: Nar tetiri.

tevir: Çeşit.

tılısım: Tılsım, olağanüstü güç.

tumarla(mak): 1) Koruyup saklamak. 2) Atı kaşağılamak.

tingil (çingil): Üzüm salkımlarından her biri.

tırpan: Buğday ve arpa biçmeye yarayan alet.

tiken: Diken.

tilkim: Üzümün salkımlarından her biri.

tirki: Bakırdan yapılmış küçük leğen.

toklu: Erkek kuzu.

tokmak: Dibekte buğday dövülen kalın sopa.

tokuç: Çamaşır yıkamakta kullanılan, küreğe benzeyen ağaçtan yapılmış ev eşyası.

tol: Yağmur suyunun toplanması için yapılan havuz.

tosbağa: Kaplumbağa

tülü: Banyo havlusu.

tümbül: Boyun ve omuz kısmı.

tütü: Güzel koku.

U

uçgur: Kopça ve düğmenin olmadığı zamanlarda şalvarın belde durmasını sağlayan bağ.

ufra: Yufka açma sırasında, hamurun yapışmaması için kullanılan un.

ul(mak): Çürümek.

urasa: Gelenek.

uşak: Çocuk.

Ü

ünek(mek): Yeşermek, gelişmek.

üşeñgeç: Çalışmayı, iş yapmayı sevmeyen, tembel.

ütme: Ateşte pişirilerek yenen yeşil buğday başağı.

üt(mek): 1) Kazanmak, yenmek. 2) Tüylü bir nesnedeki tüylerin ateşte yakılması.

ütme: Buğday, mısırın ateşte pişirilmiş şekli.

Y

yaban: Dağ, bayır.

yağar: Yara.

yağlık: Yazma.

yahı: Dualar ve beddualarda "inşallah" sözcüğü yerine kullanılır. Ör: Yahı çenen çekilsin.

yaka: Yokuş, yamaç.

yal: Sıcak suya un çiselenerek hazırlanan köpek yiyeceği.

yahıñ: 1) Yaz günlerindeki sıcaklık. 2) Çıplak, tek başına. Ör: Yalın ayak.

yargın: Omuzla beraber vücudun bele kadar olan arka bölümü.

yahıaz: Yaramaz, söz dinlemeyen.

yannık: Yayık.

yapağı: Koyun yünü.

yaşartı: Ekmeğin yanında yenilen yiyecekler.

yavan: Sade.

yayılım: Hayvanların otlaması için çayırın bol olması.

yayka(mak): Yıkamak.

yazı: Dağ, kır.

yen: Gömlek, kazak gibi giysilerin kolunun uç kısmı.

yeyni: Ağır olmayan, hafif.

yezit: Kavgacı, huzur bozan erkek çocuk için kullanılır.

yılkı: Başiboş at.

yol(mak): Koparmak.

yoyul(mak): 1) Bozulmak, çürümek. 2) Boşa harcamak.

yuka: 1) Yufka ekmek. 2) Derin olmayan. 3) İnce Ör: Bu kumaş çok yuka.

yu(mak): Yıkamak.

yumuş: İş.

yunak: Çamaşır yıkama taşı.

yurdula(mak): İpliği iğneden geçirme işi.

yuvak: Toprak damların akmaması için damın üzerinde dolaştırılan taş.

yüklük: Yatak, yorgan vb. eşyaların konulduğu kapalı dolap.

Z

zahir: Her halde.

ziğar(mak): Bağırarak, çağırarak.

zıknavut: Kötü, cimri.

zıy(mak): Kaymak.

zıypak: Kaygan.

zokurda(mak): Kişinin kendi kendine kısık sesle konuşması.

zöhür: Sahur vakti.

KAYNAKLAR

Kaynak Kişiler

ANBAR, Cennet (K.K.: 1)

1972 yılında Fakılar Köyü'nde doğmuştur ve ilkokul mezunudur. Evli ve iki çocuk annesidir. Küçükbaş hayvancılıkla uğraşmakta ve yarı göçebe bir hayat sürmektedir. Kış aylarını Tarsus'un ova köylerinde, yaz aylarını ise Toros dağlarında geçirmektedir.

ASLAN, Halil (K.K.: 2)

1948 yılı Ulaş Köyü'nde doğmuştur. İlkokul mezunu, evli ve dört çocuk babasıdır. Yaşamını Ulaş Köyü'nde çiftçilik yaparak sürdürmektedir.

ATAŞ, Murat (K.K.: 3)

1930 yılında Sarıveli Köyü'nde doğmuştur. İlkokul mezunu, evli ve on üç çocuk babasıdır. Yaşamını Sarıveli Köyü'nde çiftçilik yaparak sürdürmektedir. Aynı zamanda dabaz ocağıdır.

AVCIOĞLU, Raife (K.K.: 4)

1930 yılında Ulaş Köyü'nde doğmuştur. Okur-yazar değildir. On bir çocuk annesidir ve duldur. Yaşamını Ulaş Köyü'nde ev hanımı olarak sürdürmektedir.

BALIKÇI, Sabriye (K.K.: 5)

1910 yılında Akçakocalı Köyü'nde doğmuştur. Okur-yazar değildir. Ev hanımı, bir çocuk annesi ve duldur. Akçakocalı Köyü'nde yaşamını sürdürmektedir.

BOZCA, Habibe (K.K.: 6)

1966 yılında Kerimler Köyü'nde doğmuştur. İlkokul mezunudur. Evli ve üç çocuk annesidir. Eşinin işi nedeni ile 1995 yılında Tarsus'a göç etmiştir. Tarsus'un Kırklar sırtı Mahallesinde ev hanımı olarak yaşamını sürdürmektedir.

BÜLBÜL, Hanifi (K.K.: 7)

1920 yılında Sağlıklı Köyü'nde doğmuştur. Evli ve iki çocuk sahibidir. Okur – yazar değildir. 1970'li yıllara kadar devecilik yapmıştır. Günümüzde çiftçilikle uğraşmakta ve yaşamını Sağlıklı Köyü'nde sürdürmektedir.

CAN, Sıdıka (K.K.: 8)

1964 yılında Ulaş Köyü'nde doğmuştur. İlkokul mezunu, evli ve üç çocuk sahibidir. Yaşamını Ulaş Köyü'nde ev hanımı olarak devam ettirmektedir.

CİVELEK, Hasan (K.K.: 9)

1931 yılında İncirlikuyu Köyü'nde doğmuştur. İlkokul mezunu, evli ve üç çocuk babasıdır. İncirlikuyu Köyü'nde çiftçilikle uğraşmaktadır.

CİVELEK, Hayriye (K.K.: 10)

1933 yılında İncirlikuyu Köyü'nde doğmuştur. Okur - yazar değildir. Evli ve üç çocuk annesidir. Ev hanımı olarak İncirlikuyu Köyü'nde yaşamını sürdürmektedir. Aynı zamanda kömür söndürme ocağıdır.

ÇAKAR, Ayşe (K.K.: 11)

1920 yılında Sarıveli Köyü'nde doğmuştur. Okur - yazar değildir. Duldur ve çocuğu yoktur.. Sarıveli Köyü'nde yalnız olarak yaşamını sürdürmektedir. Aynı zamanda kömür söndürme ocağıdır.

ÇATAL, Müslüme (K.K.: 12)

1934 yılında Çamalan Köyü'nde doğmuştur. Evli ve altı çocuk annesidir. Yaz aylarında Çamalan Köyü'nde kışları ise Tarsus 82 Evler Mahallesinde ev hanımı olarak yaşamını sürdürmektedir.

ÇİFTÇİ, Elif (K.K.: 13)

1941 yılında İncirlikuyu Köyü'nde doğmuştur. Okur - yazar değildir. Duldur ve ocuğu yoktur. Aynı zamanda kömür söndürme ocağıdır.

ÇOPUR, Ayla (K.K.: 14)

1959 yılında Eminlik Köyü'nde doğmuştur. İlkokul mezunu, evli ve üç çocuk annesidir. 1990 yılında Tarsus'a göç etmiştir. Ev hanımı olarak Tarsus Kırklar sırtı Mahallesinde yaşamını sürdürmektedir.

ÇOPUR, Meryem (K.K.: 15)

1962 yılında Eminlik Köyü'nde doğmuştur. İlkokul mezunu, evli ve iki çocuk annesidir. Eminlik Köyü'nde ev hanımı olarak yaşamını sürdürmektedir.

ÇOR, Hüdaverdi (K.K.: 16)

1974 yılında Sarıveli Köyü'nde doğmuştur. Lise ikinci sınıfta okulu terk etmiştir. Evli ve bir çocuk babasıdır. Sarıveli Köyü'nde çiftçilik yaparak yaşamını sürdürmektedir. Aynı zamanda taş kırma ocağıdır.

ÇOR, Rukiye (K.K.: 17)

1936 yılında Sarıveli Köyü'nde doğmuştur. Okur-yazar değildir. Bir çocuk sahibi ve duldur. Yaşamını Sarıveli Köyü'nde sürdürmektedir.

DAVARCI, Hayırlı (K.K.: 18)

1936 yılında Alibeyli Köyü'nde doğmuştur. Okur-yazar değildir. Evli ve beş çocuk annesidir. Alibeyli Köyü'nde ev hanımı olarak yaşamını sürdürmektedir.

DELİGÖZ, Hayırlı (K.K.: 19)

1930 yılında Kızılçukur Köyü'nde doğmuştur. Okur-yazar değildir. Altı çocuk annesi ve duldur. Kızılçukur Köyü'nde yaşamını sürdürmektedir. Aynı zamanda sarılık ocağıdır.

DELİGÖZ, Sedat (K.K.: 20)

1967 yılında Kızılçukur Köyü'nde doğmuştur. İlkokul mezunu, evli ve dört çocuk babasıdır. Kızılçukur Köyü'nde çiftçilik ve hayvancılıkla uğraşmaktadır.

GÖÇER, Hasan (K.K.: 21)

1930 yılında Yanıkkışla Köyü'nde doğmuştur. 1980'li yıllara hayvancılıkla uğraşmış ve göçebe bir yaşam sürmüştür. Günümüzde Tarsus Kavaklı Mahallesiinde ikamet etmektedir.

GÖK, Emin (K.K.: 22)

1943 yılında Sarıveli Köyü'nde doğmuştur. İlkokul mezunu, evli ve beş çocuk babasıdır. Sarıveli Köyü'nde çiftçilikle uğraşmaktadır.

GÖK, Mürsel (K.K.: 23)

1955 yılında Sarıveli Köyü'nde doğmuştur. İlkokul mezunu, evli ve üç çocuk babasıdır. Sarıveli Köyü'nde çiftçilik uğraşmakta ve köy ile Tarsus arasında minibüs işletmeciliği yapmaktadır.

GÖK, Zehra (K.K.: 24)

1930 yılında Taşkuyu Köyü'nde doğmuştur. Okur - yazar değildir. Yedi çocuk annesi ve duldur. Taşkuyu Köyü'nde ev hanımı olarak yaşamını sürdürmektedir.

GÜCÜK, Aliye (K.K.: 25)

1929 yılında Yalamık Köyü'nde doğmuştur. Okur - yazar değildir. Evli ve dört çocuk annesidir. Ev hanımı olarak yaşamını Yalamık Köyü'nde devam ettirmektedir.

GÜNEŞ, Kazım (K.K.: 26)

1937 yılında Fakılar Köyü'nde doğmuştur. Okur - yazar değildir. Evli ve beş çocuk babasıdır. Küçükbaş hayvancılıkla uğraşmaktadır. Ova ve dağ köyleri arasında göçebe bir hayat sürmektedir.

GÜNEŞ, Süleyman (K.K.: 27)

1971 yılında Fakılar Köyü'nde doğmuştur. İlkokul mezunu ve bekadır. Küçükbaş hayvancılıkla uğraşmaktadır. Toroslar ile ova köyleri arasında göçebe bir yaşam sürmektedir.

GÜNEŞ, Zeynep (K.K.: 28)

1937 yılında Fakılar Köyü'nde doğmuştur. Okur - yazar değildir. Evli ve beş çocuk annesidir. Kazım Güneş'in eşidir ve onunla birlikte hayvancılıkla uğraşmaktadır.

KAPLAN, Ayşe (K.K.: 29)

1927 yılında Takbaş Köyü'nde doğmuştur. Okur - yazar değildir. Evli ve sekiz çocuk annesidir. Takbaş Köyü'nde ev hanımı olarak yaşamını sürdürmektedir.

KAPLAN, Hürü (K.K.: 30)

1939 yılı Takbaş Köyü'nde doğmuştur. Okur - yazar değildir. Evli ve beş çocuk annesidir. Köyün ebesi aynı zamanda siğil, yürük ve kurşun dökme ocağıdır. Takbaş Köyü'nde yaşamını sürdürmektedir.

KARAKAYA, Fatma (K.K.: 31)

1932 yılında Takbaş Köyü'nde doğmuştur. Okur - yazar değildir. Dul ve sekiz çocuk annesidir. Takbaş Köyü'nde ev hanımı olarak yaşamını sürdürmektedir.

KARAKAYA, İsmail (K.K.: 32)

1946 yılında Akçakocalı Köyü'nde doğmuştur. İlkokul mezunu, evli ve altı çocuk babasıdır. Akçakocalı Köyü'nde hayvancılıkla uğraşmaktadır.

KAYGILI, Ramazan (K.K.: 33)

1942 yılında Büyük Kösebalcı Köyü'nde doğmuştur. İlkokul mezunu, evli ve dokuz çocuk babasıdır. Büyük Kösebalcı Köyü'nde çiftçilikle uğraşmaktadır.

KAYGILI, Sultan (K.K.: 34)

1941 yılında Büyük Kösebalcı Köyü'nde doğmuştur. Okur - yazar değildir. Ramazan Kaygılı'nın eşidir. Ev hanımı olarak yaşamını sürdürmektedir.

KIR, Elmas (K.K.: 35)

1955 yılında Akçakoca Köyü'nde doğmuştur. Lise mezunu, evli ve üç çocuk annesidir. Tarsus Kavaklı Mahallesinde ev hanımı olarak yaşamını sürdürmektedir.

KIRITĞAN, Hacer (K.K.: 36)

1962 yılında Ulaş Köyü'nde doğmuştur. İlkokul mezunu, evli ve üç çocuk annesidir. 1995 yılında eşinin işi dolayısıyla Tarsus'a göç etmişlerdir. Yaşamını Tarsus Kırklar sırtı Mahallesinde ev hanımı olarak sürdürmektedir.

KIVANÇ, Ayşe (K.K.: 37)

1915 yılında Sarıveli Köyü'nde doğmuştur. Okur - yazar değildir. Sekiz çocuk annesi ve duldur. Yaşamını Sarıveli Köyü'nde devam ettirmektedir.

KONUK, Mehmet (K.K.: 38)

1932 yılında İncirlikuyu Köyü'nde doğmuştur. Okur – yazar, evli ve beş çocuk babasıdır. İncirlikuyu Köyü'nde çiftçilikle uğraşmaktadır.

KURTÇU, Nevide (K.K.: 39)

1940 yılında İncirlikuyu Köyü'nde doğmuştur. İlkokul mezunu ve bekadır. İncirlikuyu Köyü'nde yaşamını sürdürmektedir.

OĞUZ, Makbule (K.K.: 40)

1971 yılında Yanıkkışla Köyü'nde doğmuştur. İlkokul mezunu, evli ve iki çocuk annesidir. Yanıkkışla Köyü'nde ev hanımı olarak yaşamını sürdürmektedir.

ORTA, Elif (K.K.: 41)

1935 yılında İncirlikuyu Köyü'nde doğmuştur. Okur – yazar değildir. Üç çocuk annesi ve duldur. Doğduğu köyde ev hanımı olarak yaşamını sürdürmektedir.

SARI, Fatma (K.K.: 42)

1935 yılında Sarıveli Köyü'nde doğmuştur. Okur - yazar değildir. Evli ve yedi çocuk annesidir. Sarıveli Köyü'nde ev hanımı olarak yaşamını sürdürmektedir.

SARI, Salih (K.K.: 43)

1928 yılında Sarıveli Köyü'nde doğmuştur. Okur-yazar değildir. Evli ve yedi çocuk babasıdır. Sarıveli Köyü'nde yaşamını çiftçilikle sürdürmektedir.

ŞAKAR, Ayşe (K.K.: 44)

1920 yılında Büyük Kösebalcı Köyü'nde doğmuştur. Okur - yazar değildir. Dul ve beş çocuk annesidir. Büyük Kösebalcı Köyü'nde kızı Sultan Kaygılı'nın yanında yaşamını sürdürmektedir.

TALAN, Sami (K.K.: 45)

1954 yılında Büyük Kösebalcı Köyü'nde doğmuştur. İlkokul mezunu, evli ve beş çocuk babasıdır. 1995 yılına kadar küçükbaş hayvancılıkla uğraşmış ve göçebe bir yaşam sürmüştür. 1995'ten sonra çiftçilikle uğraşmaya başlamıştır. Aynı zamanda kengi ocağıdır.

TALİBOĞLU, Gönül (K.K.: 46)

1945 yılında Çamalan Köyü'nde doğmuştur. İlkokul mezunu, evli ve dört çocuk annesidir. 1990 yılından sonra Tarsus 82 Evler Mahallesi'ne yerleşmiştir. Ev hanımı olarak yaşamını sürdürmektedir.

TALİBOĞLU, Veli (K.K.: 47)

1945 yılında Çamalan Köyü'nde doğmuştur. İlkokul mezunu, evli ve dört çocuk babasıdır. 1990 yılında Tarsus 82 Evler Mahallesi'ne yerleşmiştir. Ağaç kesme işiyle uğraşmaktadır.

TURGUT, Fatma (K.K.: 48)

1934 yılında Takbaş Köyünde doğmuştur. 1960 yılına kadar hayvancılıkla uğraşmış ve göçebe bir yaşam sürmüştür. Evli ve dört çocuk annesidir.

TURGUT, Ahmet (K.K.: 49)

1930 yılında Mersin – Değirmendere Köyünde doğmuştur. 1960 yılına kadar küçükbaş hayvancılıkla uğraşmış ve göçebe yaşam sürmüştür. Günümüzde Takbaş Köyü'nde bağcılıkla uğraşmaktadır. Evli ve dört çocuk babasıdır.

TÜRKMEN, Ayten (K.K.: 50)

1944 yılında Sağlıklı Köyü'nde doğmuştur. Okur - yazar değildir. Evli ve üç çocuk annesidir. Ev hanımı olarak Sağlıklı Köyü'nde yaşamını sürdürmektedir.

TÜRKMEN, Eşe Dudu (K.K.: 51)

1933 yılında Sağlıklı Köyü'nde doğmuştur. Okur - yazar değildir. Evli ve sekiz çocuk annesidir. Ev hanımı olarak Sağlıklı Köyü'nde yaşamını sürdürmektedir.

YILDIZ, Kemal (K.K.: 52)

1933 yılında Sarıveli Köyü'nde doğmuştur. Okur - yazar değildir. İki evli ve yedi çocuk babasıdır. Âşık olan Kemal Yıldız Sarıveli Köyü'nde çiftçilikle yaşamını sürdürmektedir.

YILIK, Mustafa (K.K.: 53)

1934 yılında Büyük Kösebalcı Köyü'nde doğmuştur. Okur - yazar değildir. Evli ve yedi çocuk babasıdır. Büyük Kösebalcı Köyü'nde çiftçilikle uğraşmaktadır.

YILMAZ, Rukiye (K.K.: 54)

1959 yılında Eminlik Köyü'nde doğmuştur. İlkokul mezunu, evli ve beş çocuk annesidir. 1990 yılında Tarsus Kırklar sırtı Mahallesine yerleşmiştir. Hala aynı mahallede ev hanımı olarak yaşamını sürdürmektedir.

YILDIRIM, Fatma ((K.K.: 55)

1939 yılında Körmenlik Köyü'nde doğmuştur. 1960 yılında Sucular Köyü'ne gelin olarak gelmiştir. Hala aynı köyde ev hanımı olarak yaşamını sürdürmektedir.

YILDIRIM, Recep (K.K.: 56)

1969 yılında Sucular Köyü'nde doğmuştur. İlkokul mezunu, evli ve üç çocuk babasıdır. Sucular köyünde çiftçilikle uğraşmaktadır.

Kitaplar ve Makaleler

- AKGÜNDÜZ, Ahmed ve diğerleri. **Tarsus Tarihi ve Eshâb-ı Kehf**, İstanbul: Tarsus Sanayi ve Ticaret Odası Yay., 1993.
- AKSOY, Ömer Asım. **Atasözleri ve Deyimler**, Ankara: 1965.
- ARSLAN Mustafa ve KÖKTÜRK Milay, "Halkbiliminde Teori ve Yöntem Arayışları", **Millî Folklor Dergisi**, S: 41, Bahar - 1999.
- AYBERKİN, Ahmet. "Güneyde Bir Etnik Grup Nusayriler." **İçel Kültürü**, No. 55, (Ocak 1998),
- BALAYIR, Fethi. **İlimiz İçel ve İlçeleri**, 1987.
- BAŞGÖZ, İlhan. "Protesto: Folklorun Beşinci İşlevi (Fonksiyonu)", **Prof. Dr. Umay Günay Armağanı**, Ankara: 1996.
- BAYRI, M. Halit. **Halk Âdetleri ve İnanmaları**, İstanbul: 1939.
- BİLGİLİ, Ali Sinan. **Osmanlı Döneminde Tarsus Sancağı ve Tarsus Türkmenleri**, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yay., 2001.
- BORATAV, P. Naili. **Halk Hikayeleri ve Halk Hikayeciliği**, İstanbul: 2. Baskı, 1998.
- BORATAV, P. Naili. **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, İstanbul: 4 Baskı, 1982.
- BORATAV, Pertev Naili. **Zaman Zaman İçinde**, İstanbul, 1958.
- ÇIPLAK, Mustafa Necati. **İçel Tarihi (Tarihi – Turistik Zenginlikleriyle)** Ankara: 1968.
- ÇOBANOĞLU, Özkul. **Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş**, Ankara: Akçağ Yay., 1999.
- DEMİRTAŞ Ali. **İçel İli Çevre İncelemeleri**, Adana: 1972.
- DEVELLİOĞLU, Ferit. **Osmanlıca – Türkçe Lûgat**, Ankara: Aydın Kitabevi Yay., 1996.
- DİZDAROĞLU, Hikmet. **Halk Şiirinde Türler**, Ankara Üniv. Basımevi, 1969.
- ELÇİN, Şükrü. **Halk Edebiyatına Giriş**, Ankara: Akçağ Yay., 1993.
- ENER, Kasım. **Tarih Boyunca Adana Ovasına Bir Bakış**, İstanbul: 1993.
- ERBİL, Kâzım. **İçel İl Yılığ**, Ankara: 1968.
- EVLIYA ÇELEBİ. **Seyahatname**, C. 9, İstanbul: 1935.
- GÜNAY, Umay. "Folklor ve Tarhana", **Milli Folklor Dergisi**, S: 31 – 32, Güz/Kış, 1996.
- GÜNEY, E. Cem. **Folklor ve Halk Edebiyatı**, İstanbul: M.E. Basımevi, 1971.
- İslam Ansiklopedisi**, C. 12, İstanbul: 1974.
- KARADAĞ, Metin. **Türk Halk Şiiri**, Balıkesir: Alem Yay., 1993.

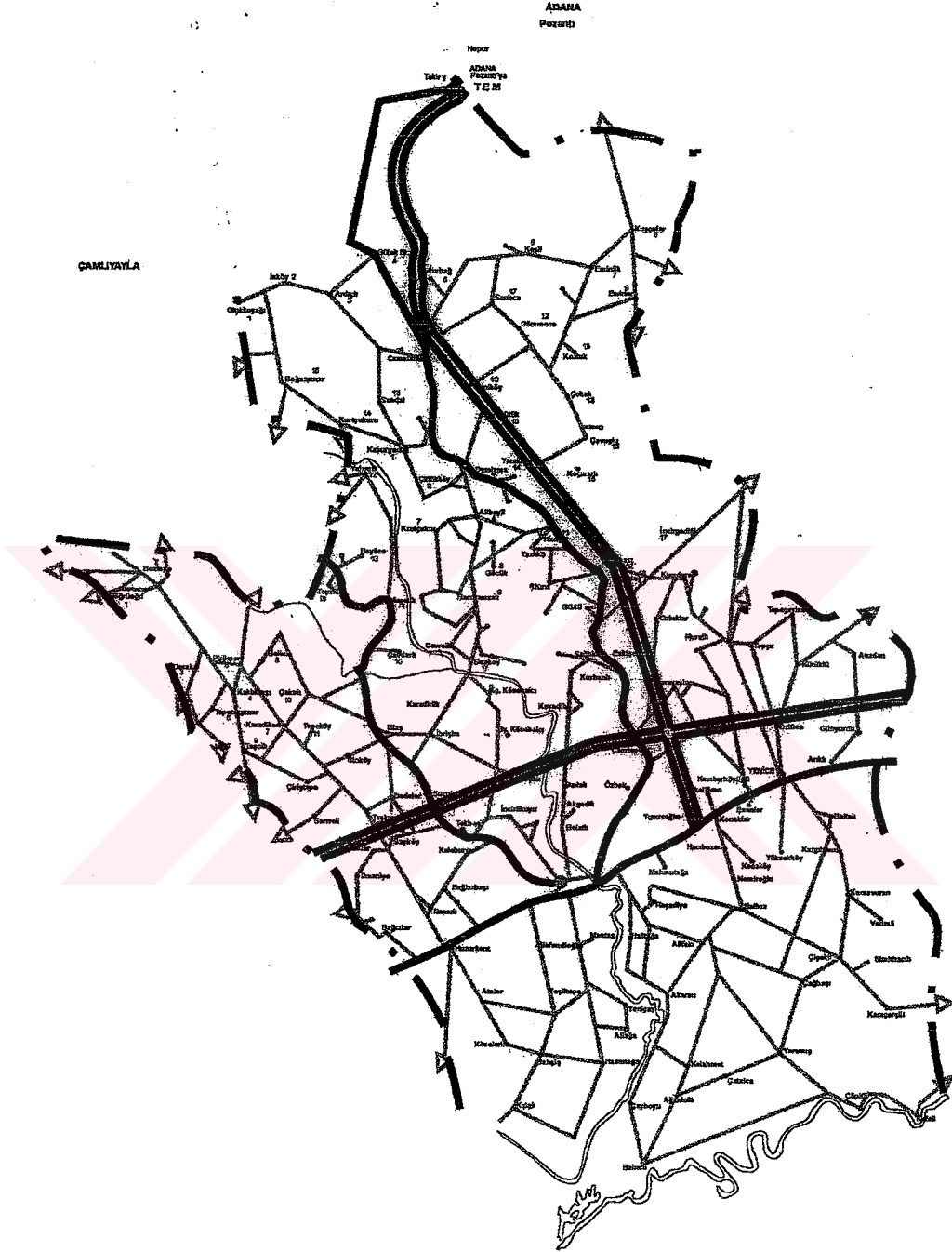
- Komisyon, **Kurtuluş Savaşı Tarihinde İçel**, İstanbul: 1973.
- OCAK, Ahmet Yaşar. **Bektaşî Menâkıbnamelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri**, İstanbul: Enderun Yay., 1983.
- ÖGEL, Bahaeddin. **Türk Kültürünün Gelişme Çağları**, C. II, İstanbul: MEB Yay., 1997.
- ÖZ, Hikmet. **Bilinmeyen Tarsus**, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yay., 1998.
- ÖZAKPINAR, Yılmaz. **Kültür Değişmeleri ve Batılılaşma Meselesi**, Ankara: 1999.
- ÖZGÜÇ, Tahsin. **Gözlükule Kazıları**, Belleten, 11, Ankara: 1947.
- ÖZTUNA, Yılmaz. **Devletler ve Hânedanlar**, C. 3, Ankara: 1986.
- TOROS, Taha. **Toroslarda Tahtacı Oymakları**, Mersin: Mersin Halkevi Yay., 1938.
- TEZEL, Naki. **Türk Masalları**, C. I, Ankara: II. Basım, 1985.
- TURAN, Osman. **Selçuklular Zamanında Türkiye**, İstanbul: 1971.
- TURHAN, Mümtaz. **Kültür Değişmeleri**, İstanbul: 1951.
- TÜRKDOĞAN, Orhan. **Sosyal Hareketlerin Sosyolojisi**, İstanbul: 1997.
- SAMİ, Şemseddin. **Kamusü'l – Alam**, C. 4, İstanbul: 1311.
- UĞUR, Said. **İçel Tarihi**, Mersin: 1943.
- YÜCEL, Yaşar ve SEVİM, Ali. **Türkiye Tarihi**, C.1, Ankara: 1990.
- YÜKSEL, Murat. **Çukurova'da Türk - İslam Eserleri ve Kitabeler**, İstanbul: 1990.
- ZOROĞLU, Levent. **Tarsus Tarihi ve Tarihsel Anıtları**, Adana: 1995.
- Tarsus'un 1983 Yılı Ekonomik Raporu**, Tarsus Sanayi ve Ticaret Odası Yay., 1983.
- Enstitü Yıllığı (2001)**, Tarsus: Köy Hizmetleri Tarsus Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü Yay., 2002.
- Tarsus Sanayi Odası Rehberi (1999)**

Arsiv Notları

Devlet Su İşleri İlçe Müdürlüğü
 Mersin Üniversitesi Tarsus Teknik Eğitim Fakültesi
 Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Tarsus İlçe Müdürlüğü
 Tarsus Belediyesi 2002 Yılı Faaliyet Raporu
 Tarsus Nüfus Müdürlüğü
 Tarsus İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü

EKLER

EK 1: Tarsus Haritası

Tarsus İlçesi, beldeleri ve köyleri

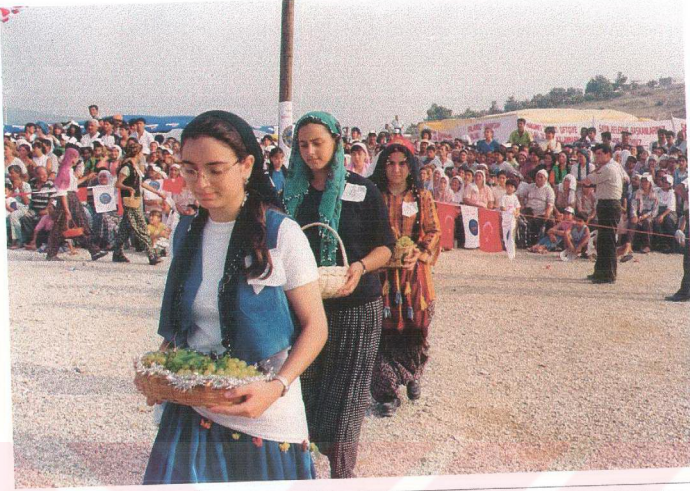
Ek 2: Resimler**Resim 1: Tarsus Şelalesi****Resim 2: Düğün için yemek hazırlığı**

Resim 3: Kurşun dökme ocağında tedavi yapılması.

Resim 4: Dabaz ocağında tedavi yapılması

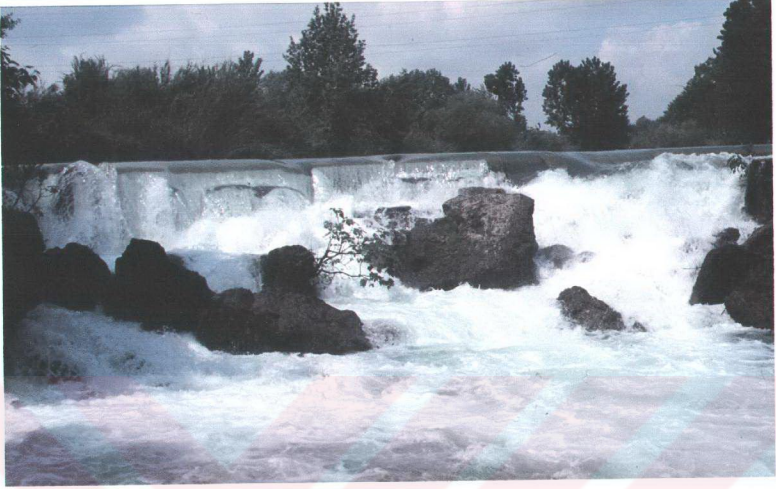
Resim 5: Tarsus Üzüm Bayramı ve Kültür Şenliği'nde üzüm güzellerinin seçilmesi

Resim 6: Kaynana evine gelen gelinin bal ve yağ sürülmüş yaprağı kapıya yapıştırması.

Resim 7: Kaynana evine gelen gelinin kapıdaki ipi koparması.

Ek 2: Resimler**Resim 1: Tarsus Şelalesi****Resim 2: Düğün için yemek hazırlığı**

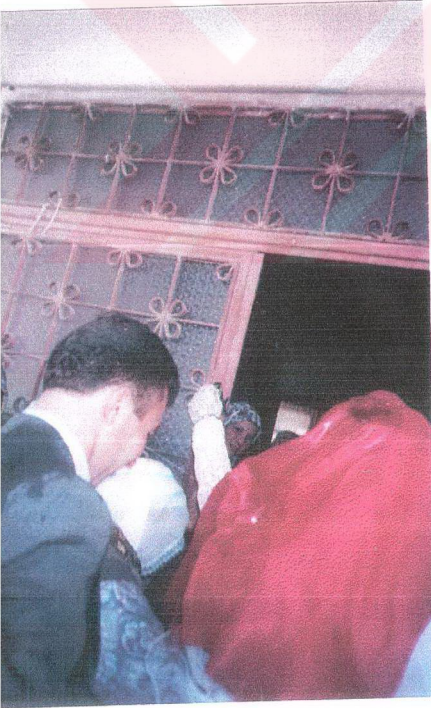
Resim 3: Kurşun dökme ocağında tedavi yapılması.

Resim 4: Dabaz ocağında tedavi yapılması

Resim 5: 'İarsus Uzüm Bayramı ve Kültür Şenliği'nde üzüm güzellerinin seçilmesi

Resim 6: Kaynana evine gelen gelinin bal ve yağ sürülmüş yaprağı kapıya yapıştırması.

Resim 7: Kaynana evine gelen gelinin kapıdaki ipi koparması.

26. 03. 1980 tarihinde Mersin iline bağlı Erdemli ilçesinin Tabureli Köyü'nde doğdu. İlköğrenimini; Tabureli Köyü İlkokulu'nda (1985 – 1990) tamamladıktan sonra Erdemli İmam Hatip Lisesi'nde orta ve lise öğrenimine (1990 – 1996) devam etti. Bu okuldan mezun olduğu 1996 yılında, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nin Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği bölümüne yerleştirildi ve 1996 – 2000 yılları arasında bu okulda yüksek öğrenim gördü. Ekim – 2000'de Tarsus - Ayşe Mirici İlköğretim Okulu'nda (Tarsus – Mersin) öğretmenliğe başladı ve halen aynı okulda görevine devam etmektedir. Evli ve bir çocuk babasıdır.

ÖZGEÇMİŞ